

**COMPLEXUL MUZEAL
BISTRITA NĂSĂUD**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE**

13

**BISTRITA
2008**

COMPLEXUL MUZEAL BISTRIȚA-NĂSĂUD

STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE

XIII

BISTRIȚA

2008

COLECTIVUL DE REDACȚIE:

cercet. șt. pr. MIRCEA PRAHASE – coordonator
cercet. șef secție CONSTANTIN CATALANO
muzeograf FLORICA POP
muzeograf IOAN RADU NISTOR
muzeograf MIHAELA BOLOG

[Orice corespondență referitoare la această publicație se va adresa
Complexului muzeul Bistrița-Năsăud, str. General Grigore Bălan, nr. 19,
cod poștal 420016, tel.: 0263-211063, fax: 0263-230046]

CUPRINS

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI	5
Leonida C. Pop: <i>Zestrea noastră și destinul demiurgic grănicersc</i>	7
 II. COȘBUCIANA	 11
Grigore Găzdac: <i>Câteva considerații despre orizontul folcloric al gândirii coșbuciene</i>	13
Mircea Popa: <i>George Coșbuc – poetul tainelor și al credinței</i>	29
Constantin Catalano : <i>George Coșbuc – o experiență personală</i>	33
 III. REBRENIANA	 39
Ion Simuț: <i>Capcanele rebrenologiei</i>	41
Ioan Groșan: <i>Un pamfletar ca pe vremuri</i>	47
Ion Simuț: <i>Istorie literară în schițe satirice</i>	49
Constantin Coroiu: <i>Scriitorii și moara istoriei</i>	57
Acad. Al. Zub: <i>Niculae Gheran și A. Moldovan: Liviu Rebreanu prin sine însuși</i>	61
Acad. Constantin Ciopraga: <i>Recomandare</i>	63
 IV. ETNOGRAFICA	 65
Vasile Adăscăliței, Mircea Prahase: <i>Genurile și speciile literaturii populare (Compendiu de folcloristică literară)</i>	67
Aura-Gențiana Retegan: <i>Zestrea etnoculturală a Văii Zăgrii – un pas spre cunoaștere</i>	115
Ioan Seni: <i>Păstoritul în Valea Gersei</i>	151
Mircea Prahase: <i>Ispasul – semnificația unei sărbători</i>	189
Claudia Septimia Peteanu: <i>Constituirea familiei în satul năsăudean în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea</i>	193
Ioan Bâcă: <i>Păstoritul în satul Galații Bistriței , județul Bistrița-Năsăud</i>	201
Carmen Bulz: <i>Raposodul din Lunca Ilvei, o viață ca o doină</i>	205

V. FILOLOGICA	209
Gavril Istrate: <i>Limba operei lui Rebreanu</i>	211
Viorel Văsieș: <i>Câteva observații asupra terminologiei păstorești din ținutul Năsăudului (Văile Zagra și Sălăuța)</i>	227
VI. PORTRETE	253
Ioan Seni: <i>Sever Ursa – apostolul satului său</i>	255
Ioan Seni: <i>Cercetătorul științific Mircea Prahase la 60 de ani</i>	259
VII. RESTITUTIO	269
G. Bichigean, I. Tomuța: <i>Bocete și descânțece din ținutul Năsăudului</i>	271
VIII. „ASTRA“ NĂSĂUDEANĂ	349
Ioan Seni: <i>Bilanț astrist năsăudean</i>	351
IX. VARIA	361
Ironim Marțian: <i>Avocatul Ionel Pop (1889-1985) – iubitor al naturii românești</i>	363
Al. Balescu, L. Rogoza, L. Nedelcu: <i>Personalități ale medicinei brașovene: dr. Ioan Bordea</i>	369
Adrian Onofreiu: <i>Mentalitatea năsăudeană la 1871</i>	377
Florica Pop: <i>Imaginea femeii în ziarul „Ecoul” între 1980-1985</i>	291
Ioan Bâca: <i>Funcția turistică a târgurilor din județul Bistrița-Năsăud</i>	395
X. RECENZII	405
Victor Știr: <i>Nestor Șimon și al său „Dicționar toponimic”</i>	407
Eugen Prodan-Măciucă: <i>Vasile Tutula – o contribuție semnificativă la dezvoltarea istoriografiei românești</i>	409

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI

ZESTREA NOASTRĂ ȘI DESTINUL DEMIURGIC GRĂNICERESC¹

Leonida C. POP

Este un adevăr necontestat că neamurile își trag seva vieții lor din tainicile izvoare de mărire ale trecutului, că din reculegerea și pătrunderea tainelor trecutului putem găsi elementele unor realizări viitoare, pe care prezentul nu le conține decât în germen.

Trecutul rămâne totdeauna un patrimoniu bogat de virtuți și îndemnuri. Noi, grănicerii avem un trecut mare, încondeiat în paginile de măreață istorie a neamului nostru. Năsăudul, alături de Blaj, Beiuș și Brașov, a fost un permanent far de luminare a unui neam, a fost un fort de apărare eroică și dârză a demnității și mândriei noastre naționale.

Năsăudul a fost un focar de vibrație spirituală în salba mistică a altarelor de viață românească, un templu păstrător de limbă și cultură românească. Alunecând în ritmul cursului vremii, vom împrumuta puterea demiurgică spre a depăși trecutul prin eforturile bărbătești ale prezentului,

Grănicerii de astăzi, toți suntem moștenitorii nedemni ai strădaniilor și actelor de eroism ai acelora care și-au identificat rostul vieții lor cu rosturile adânci și peste veacuri ale neamului. Noi n-avem imaginea și nici credința în viziunea istorică a grănicerismului de altă dată. Noi suntem depozitari epigonici ai unei moșteniri care nu ne onorează, căci ne-am obișnuit a ne refugia nostalgic și minor la poala măririi unui trecut care nu este, pentru noi, ceea ce ar trebui să fie: o prezență vie, o forță creatoare, prin îndemnurile ei, de acte majore și eroice.

Noi am rupt legătura cu trecutul acela falnic al grănicerilor de altădată, fiindcă le-am dezonorat moștenirea. Noi am tăiat legătura tainică dintre prezent și trecut, iar între mărirea trecutului și goliciunea înfiorătoare a prezentului am întronat, cu suflet ahtiat de vicii și neputință, văpaia focului distructiv pe care-l dezlănțuie, în granița noastră unită de altădată, germenul politicianismului. Slujim cu o credință fanatică acest idol care ne macină sufletul și ne ucide moștenirea grănicerească. Noi ne întoarcem în trecut cu suflet romantic și neputincios, stabilind între prezent și trecut un

¹ Vezi „VATRA” – revista învățătorilor din județul Năsăud, an IV, ian.-febr.-mart. 1938, nr. 1-3, p. 1-4.

ritm de viață cu deosebiri cari nu ne înalță de loc pe linia ascendentă a faptelor istorice, a faptelor de vrednicie și eroism grăniceresc de altădată. Noi am tăiat curba ascendentă a tradiției grănicerismului dinamic din trecut și am continuat-o, de câteva decenii, cu o atitudine, cu o ținută de conștiință și cu o misiune pentru care trecutul apare mort, ca o povară stearpă și strivitoare.

Noi nu creștem organic dintr-un trecut cu care nu mai avem contact și aderență spirituală. Pentru noi, trecutul nu mai este o putere vie, la îndemnul căreia, să putem, prin gesturi suverane, să-i sporim zestrea pe care nu suntem vrednici nici s-o păstrăm.

Noi demolăm imaginea faptelor de vitejie și eroism și nu suntem în măsură a ne integra în rosturile și acțiunea istorică a înaintașilor noștri. Noi deschidem fronturi de luptă și dușmănie, de ruinare și desfigurare morală în însuși mijlocul unui ținut care a trecut prin furtunile istorice ale trecutului, tocmai prin coheziunea spirituală și rostul unanim recunoscut al păstrării sufletului și ființei noastre etnice. Ei au creat un nimb grăniceresc, o tradiție clădită în nota ideii naționale, ridicată astăzi la rangul de dogmă și destin al prezentului românesc.

Ei au fost realizatori ai generoaselor elanuri revoluționare, noi slujitori devotați ai unei opere de ruinare și viciere.

Noi nu cultivăm epocile de eroism ale trecutului pentru a ne transfigura, pentru a ne integra în nota actelor și vredniciei grănicerești de altădată. În zestrea trecutului se găsește forța elanurilor de revoluționare a sufletului grăniceresc. Grănicerismul s-a integrat firesc în marele proces de plămădire și închegare a neamului românesc. Astăzi, în aceeași notă a imperativului național, ne-am găsi ca grăniceri, când prin cultul tradiției noastre născădute, ne-am integra, cu entuziasm crescând, în lupta ascetismului revoluționar pentru crearea lumii românești.

Granița de astăzi nu există nici ca umbră, în fața unei granițe care trăiește izolată și înstrăinată de sufletul nostru.

Eroismul grăniceresc al Născădului era turnat în trăinicia de bronz a faptelor, eroismul grănicerismului de astăzi în goliciunea vorbelor mari și pompoase.

Noi nu avem cultul marilor realizări, a actelor eroice, fiindcă-i prea mic sufletul ce ne animă; sufletul otrăvit de patima politică se refuză dăruirii actelor suverane care să ne situeze pe același plan de realizări cu marea galerie a oamenilor cu adevărat uriași față de nulitatea faptelor noastre. Nu vom deveni eroici ci condamnații desfigurați ai vremilor de mâne. Fiii noștri nu ne vor înălța monumente căci acestea nu vor avea decât trăinicia realizărilor mari și eroice cu care ne mândrim astăzi: ruinarea morală a graniței prin politică.

Noi ne-am născut și am venit în lume, în lumea unei vieți românești nouă și independentă, cu un certificat de nobleță verificată de istorie. Este nobleța grănicerismului nășăudean, dovada eroismului, a vredniciei și dârzeniei susținută până la refuz, în lupta pentru afirmarea potențialului energetic al sufletului românesc.

La umbra gorunului care cuprinde, sub coroana sa, întreg neamul românesc s-a încins astăzi hora desfigurării sufletului românesc. Conduce otrava politicianismului, însuși sufletul românesc capitulat în fața tentațiilor.

La noi în graniță se pun astăzi probleme mari, probleme cari, în soluționarea lor, cer sufletele tari ale acelor ce nu cad pradă tentațiilor, cer energii înzestrate cu puterea rezistențelor eroice pe linia de luptă și cu duhul încrezător în izbândă. La noi în graniță stăruiește duhul ucigător al politicii pe care din mijloc, am decretat-o idol cioplit care ne desfigurează, ne răpește zestrea și ne zdruncină demnitatea demiurgică cu care ar trebui să trăim peste veacuri.

Cei cari simt licărind în sufletul lor destinele și zestrea spirituală a trecutului nostru grăniceresc, sunt destinați a alcătui acea ofensivă de reintegrare a vieții noastre grănicerești, în destinul istoric croit de moșii noștri.

Cu elan, cu optimism și credință în izbândă să restabilim legătura dintre trecut și prezent, să continuăm pe aceste plaiuri străbune o istorie vie, o viață de fapte și vrednicii românești, așa cum a fost altădată.

Mistica grănicerească, renăscută prin detașarea ei de politicianism ca idol al vieții noastre de până acum – cu sacrificii și asceza ei revoluționară dusă până la capăt, va fi în stare să prelungească viața din rădăcinile robuste ale trecutului în stejarul falnic al viitorului unui neam pentru care Nășăudul a fost o pârghie de rezistență și dinam de eroică afirmare.

La zădărnicia luptelor noastre fratricide, la atmosfera viciată de politicianism în care trăim străini de miresma și măreția unui trecut sfânt, privesc, sculați din morminte, toți cei cari răsădiți din glie grănicerească, au lucrat prin veacuri la întărirea noastră națională.

Să le respectăm odihna și să le recompensăm strădania, refugiindu-ne în trecutul în care străjuiesc și azi, cu hotărârea de a le spori – prin o viață de acte suverane și demne, zestrea care ne-au lăsat-o. Iată destinul demiurgic al grănicerismului nostru.

II. COȘBUCIANA

CÂTEVA CONSIDERAȚII DESPRE ORIZONTUL FOLCLORIC AL GÂNDIRII COȘBUCIENE

Grigore GĂZDAC

A spune că George Coșbuc este un poet popular înseamnă a spune un lucru comun, adică foarte adesea întâlnit, afirmat și cunoscut. Cred însă că prea puțin s-a pătruns în ceea ce ne-a rămas din laboratorul poetului și că prea puțin s-a adâncit această trăsătură caracteristică și esențială a omului și operei. Știm încă prea puțin despre faptul că George Coșbuc s-a desfășurat într-o operă de mare respirație populară nu ca urmare a unei spontaneități creatoare de acest fel, ci ca rezultat al unor serioase confruntări cu lumea valorilor.

Adâncirea creației și gândirii literare coșbuciene ne oferă multiple elemente ce caracterizează o gândire estetică înaintată, puternic legată de popor pe planul filosofiei și poeziei, privind complexitatea simplității și „naivității” expresiei și conținutului creației populare sau referitoare la setea de cultură a omenirii.

Să începem însemnările reținând faptul că poetul însuși a atribuit creației sale această perspectivă folclorică și că și-a alocat-o ca pe un atribut esențial și fundamental pentru originalitatea sa, conștient de faptul că, știindu-se în orbita acestor perspective, se situează pe planul valorilor, nu pe cel al limitărilor reductive, conștient de inepuizabilele valențe novatorii ale poporului, ca izvor de inspirație și făuritor de cultură. În această accepție, George Coșbuc nota pe una din cărțile bibliotecii sale:¹ „Musa = intelectul poporului”.

Poporul este așadar muza, inspiratorul poeziei culte; o inspiră atât prin însăși existența și realitatea vieții lui, cât și prin intelectul, prin gândirea și poezia lui.

În ființa și-n gândirea estetică coșbuciană poporul este organic și filosofic interpretat ca făuritor al tuturor valorilor.

Este o legătură între individul creator și lumea lui înconjurătoare. În planul literaturii această legătură se concretizează în aceea că scriitorul se constituie ca o individualitate creatoare originală, sintetizată, a lumii sale. Este în același timp o lume întreagă și el însuși, este „un tip, dar totodată și un anumit individ”.

George Coșbuc avea conștiința faptului că a fi original, a fi tu însuși înseamnă a fi simultan și esențial și altul, cu ceilalți, înseamnă a aduna în tine, a singulariza într-o

individualitate-tip, în individualitatea sa creatoare toate valorile cultural creatoare ale celorlalți, ale poporului tău, înseamnă a fi izvor ce țâșnește din pânza freatică subterană, greu vizibilă și subtilă a colectivității naționale. El s-a cunoscut și explicat pe sine ca fiind suflet în sufletul neamului său, ca fiind un acesta care cuprinde o **lume**, un individ de o **diferențiere** care include în sine universul. Ceea ce-l umple de mirare și de admirație este omenirea ce se adună în fiecare om, în acesta sau în celălalt, în unul în mai mică, în altul în mai mare măsură, într-un al treilea în mod genial. Despre individualitatea care adună în sine omenirea și despre omenirea care se adună în individualități reprezentative vorbește printr-o subliniere făcută într-o carte a lui Ed. von Aster.² Autorul citează cunoscuta frază din *Critica rațiunii practice* a lui Kant, reproducă și pe mormântul acestuia, frază în care filosoful german își exprimă admirația pentru două lucruri – pentru cerul înstelat de deasupra lui și pentru legea morală din el. Aster continuă spunând că în spirit kantian se poate afirma că, în cele din urmă, aceste două lucruri converg spre una și aceeași concluzie – omenirea care se adună în unul sau altul dintre oameni: „... in beiden Fällen letzten Endes ist dasselbe: ist die Menschheit in mir und andern”.

Coșbuc subliniază cuvintele de după cele două puncte, textul „este omenirea în mine și în altul”, afirmându-și astfel admirația pentru bogăția ce se adună în și prin individual din bogăția universală a omenirii.

Aceeași idee o subliniază și într-un alt loc, într-un text în care se vorbește despre cultură ca despre o moștenire ce se primește de la generațiile anterioare și se încorporează în individualitatea, în conștiința, în munca și-n produsele muncii fiecărui om:

„Kultur ist die Erbschaft vorhergehenden Generationen, soweit sie sich in dem Anlagen, dem Bewusstsein, der Arbeit und der Arbeitsergebnissen der jedesmal Lebenden verkörpert (A. Scholz, „Urgeschichte der Kultur“ 1900, pag. 5).³

Coșbuc are o concepție înaintată despre rolul maselor și al individualităților creatoare în dezvoltarea culturii. Cultura nu este opera numai a intelectualilor, ci ea este opera atât a personalităților cultivate, cât și a întregului popor, în ultimă instanță

¹ Dante A., „Das neue Leben“ (Viața nouă), Reclamverlag, Leipzig, p. 43.

² Ed. von Aster, „Kant”, 1909, p. 100-101; „... aceeași: concluzia este omenirea în mine și în alții”.

³ Cf. L. Stein, „Die Anfänge der menschlichen Kultur” (Începuturile culturii omenești), Leipzig 1906, p. 10: „Cultura este omenirea de la generațiile premergătoare, în măsura în care ea se încorporează în starea, conștiința, munca și produsele muncii fiecărui om”.

acesta fiind factorul hotărâtor, focul ce arde în vatra culturii – personalitățile creatoare având menirea de a culege, a dezvolta original și a aprinde mai mult focul culturii. Intelectul poporului este muză ce inspiră și stimulează, este focul ce se întetește prin suflul creatorilor care se construiesc din el: „Tu, focul, dar vântul ce-aprinde sunt eu”.

Recunoscând și atribuind geniului popular însumarea acestor fundamentale valori și atribute, îl absolvă oare George Coșbuc de posibilitatea și de actul greșelii, fac din el – așa cum filosofii bunului simț au făcut – un criteriu absolut al adevărului? Dacă acesta ar fi gândul poetului român, atunci ar rămâne absurdă și fără sens însăși activitatea lui pentru luminarea și ridicarea culturală a poporului, ar rămâne de neînțeles – ca o contradicție în *homine ipso* – efortul lui pentru depășire și progres în planul culturii maselor. El a văzut relația individ – comunitate în reciprocitatea relaționalelor ei, a afirmat atât rolul, principal, al maselor cât și cel al personalităților în făurirea progresului cultural:

Sunt inimă-n inima neamului meu
Și-i cânt iubirea și ura –
Tu, focul, dar vântul ce-aprinde sunt eu
Vointa ni-e una, că-i una mereu
În toate-ale noastre măsură.
Izvor ești și ținta a totul ce sunt
Iar dacă vreodată-ai grăi vreun cuvânt
Cum nu-ți glăsuiește scriptura,
Ai fulgere-n cer, tu, cel mare și sfânt,
Și-nchide-mi cu fulgerul gura.

Aceasta este înțelegerea coșbuciană a raportului dintre creatorul individual și poporul său. De asemenea, alegând dintre multiplele modalități de exprimare a conținutului artistic, dintre multiplele posibilități ale stilului, el a optat pentru anumite trăsături esențiale ale stilului popular. Esențial popular, George Coșbuc nu a practicat versificația populară. El a scris popular prin faptul că a cunoscut adânc limba poporului și posibilitățile ei ample de expresie, poezia ei, filosofia ei; a identificat și s-a străduit să realizeze în limbajul operei sale ceea ce a numit expresie-tablou, frază îndătinată și simplitatea plastică de a vorbi a țaranului.

Ce înțelege Coșbuc prin tablourile unei limbi ne-o explică personal, explicându-se astfel pe sine însuși, opera sa, oricare din poeziile sale: „E lucru mare tabloul într-o limbă. În loc să-ți spună vorbă [goală și abstractă], poporul îți arată un tablou, o icoană și spune de o sută de ori mai limpede și mai mult decât cu vorba. Dar mie mi se pare că toți cei care se plâng că limba românească e săracă habar n-au, nu de

vorbele limbii, ci de tablourile ei. Când citești prin gazete, ori auzi pe stradă **«am făcut tot imposibilul»** ca să reușesc nu-ți vine să râzi? Lasă că e prostie mare cât drumul de la București la Paris, să zici că faci imposibilul..., dar e și de râs vorba «așa de umflată» și nici nu vezi nimic înaintea ochilor sufletești când o spui. Același lucru e spus în tabloul: **„M-am făcut luntre și punte și tot n-am ajuns la sfârșit”**. Aici vezi un tablou: încerci să treci peste râu, ori cu luntrea ori prefăcându-te punte și, de bună seamă, ai încercat și cu înotul, și tot n-ai putut ajunge la malul de dincolo”.⁴

Nenumărat de multe sunt tablourile unei limbi. Că el a reușit să cunoască, să folosească, să creeze astfel de „tablouri”, folosind limba simplă, dar bogată a poporului, având modestia expresiei care respectă esența realităților și a dinamicii adevărului obiectiv, ne-o spune însăși opera lui, valoarea ei națională și universală.

Să luăm o strofă din oricare din poeziile lui mari. Să ne reamintim de exemplu prima strofă din *Nunta Zamferei*:

E lung pământul, ba e lat,
Dar ca Săgeată de bogat
Nici astăzi domn pe lume nu-i,
Și-avea o fată, – fata lui
Icoană-ntr-un altar s-o pui
La închinat.

Cine n-a întâlnit în vorbirea curentă astfel de expresii cu valoare de tablou și generante de bogăție, expresii ce stârnesc imagini concrete, individuale și tipice în același timp, aducând în fața cititorului un **acesta** cu valoare universală? Cine n-a auzit expresii cel puțin asemănătoare dacă nu aidoma celor integrate versurilor strofei citate: „a umbla în lungul și-n latul pământului” „a fi frumos ca o icoană”, „a fi frumos sau bogat cum altul nu-i” ș.a. A fost desigur lucrul artei și al artistului să le găsească, să le întâlnească și să le împlinească într-o conlocuire deplin artistică.

George Coșbuc a văzut foarte de timpuriu că împlinirea menirii sale poetice se înscrie pe direcția acestei modalități stilistice. Într-o scrisoare datată „Sibiu 12/9” (poate fi din 1888 cel mai târziu) scria la Hordou, fratelui său Aurel: „Așa se vede că toată lumea din Ungaria și Ardeal mă cunosc pe mine ca cel mai tânăr, dar mai bun poet din Ardeal (adică mă voi face, până acum numai am început bine) și asta de acolo vine că scriu poporal, am idei originale și cunosc limba și provincialismele bine”.⁵

⁴ G. Coșbuc, „Despre literatură și limbă”, București 1960, p. 180-181.

⁵ G. Mohanu, „Pe margini de vreme”, Tribuna Ardealului II, nr. 172 din 19 aprilie 1941.

E o mărturisire din timpul începuturilor sale literare. Iată și una din anii împlinirii, – o apreciere a orientării spre popor a literaturii din primul deceniu al sec. al XX-lea, a faptului că „literatura... s-a îndreptat în timpul din urmă spre poporanism și a întors limba scrierilor noastre spre popor și spre simplitatea plastică de a vorbi a țaranului”.⁶

Trebuie subliniat negreșit, chiar dacă o facem într-o singură frază, că optând, în esență, pentru modalitatea populară a gândirii și literaturii, George Coșbuc nu anulează celelalte modalități de expresie a conținutului de viață, multiplicitatea formelor caracteristice omului cult, cu condiția însă ca ele să fie înrădăcinate în limba națională. Dacă el se situează pe planul gândirii bunului simț și ale poeziei populare o face nu negând, ci admitând modalitățile culte, afirmându-le atât specificul, cât și bogăția legăturii lor cu poporul și cu tezaurul popular căruia îi cunoaște și-i știe genialitatea.

Prin opera sa el a arătat că în limba poporului se pot exprima valoric gânduri și sentimente delicate și subtile, tot ceea ce ține de realitatea vieții. El nu este împotriva filosofiei și a poeziei culte – el însuși se situează în acest plan – este însă împotriva poeziei care nu exprimă realitatea vieții, care nu se găsește în mijlocul neamului său, împotriva creierelor care funcționează în gol. Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte, el repetă consecvent și afirmă permanent dreptul și sensul creator al gândirii și poeziei populare, le integrează cu drepturi egale în procesul istoric al făuririi culturii.

Vorbind despre simplitatea plastică și despre naivul folcloric, George Coșbuc le-a relevat tocmai această calitate, de ai fi manifestări ale vieții reale. Prin naiv și simplitate nu înțelege o spontaneitate oarbă, incidental și vag cadentă adevărului, ci o gândire și o expresie contextată vieții, firească, un joc secund al realului. Nu că în creația populară nu există locuri minore și în sens simplist naive, dar că nu acestea constituie geniul popular, tot așa cum nu paginile nereușite constituie geniul unuia sau altuia dintre creatorii individuali. Pentru înțelegerea simplului și naivului ca valori realizate pe planul gândirii sunt concludente două sau trei din însemnările și sublinierile poetului – primele într-un caiet datat 1916, celelalte în cartea lui Goert, „Einführung in das Studium der Dichtkunst”.

În caiet poetul face însemnări pe marginea unui vers din „Divina Comedie” a lui Dante, atunci când acestuia îi apare, în Purgator, Beatrice și-l dojenește pentru rătăcirea lui morală de după moartea ei, pentru îndepărtarea de adevăr, pentru că și-a întors fața de la dânsa, de la adevăr: „Questi si tolse a me, e diessi altrui”.⁷

⁶ G. Coșbuc, „O vorbă înainte”, în Șezătoarea sateanului, nr. 1 din ianuarie 1906.

⁷ Dante A., „Divina comedia”, Purgatoriul, cînt XXX, 126: „... nu-i mai plac și de-altele-a prins

Interpretând, Coșbuc nu rămâne pe lângă o înțelegere redusă la chestiuni personale, Dante – Beatrice, ci scoate în evidență concentrarea simbolică a versului.

„Tu-ți poți închipui apoi ce vrei... Dante da quella sentenza de vero filosofo, universaliter e simpliciter”.⁸

Calitățile solicitate gândirii filosofice sunt așadar simplitatea și universalitatea, înțelegând prin simplitate expresia concentrată a adevărului, evitarea verbului și a formulei cantitativ și în mod complicat dezvoltate. În acest gând se întâlnește cu o tendință hegeliană. În scrisoarea sa din 2.VII.1807 către Niethammer, Hegel scria: „Je travaille autant que je peu a ma Logique generale, et je n'en aurai pas fini de sitôt; je sens que' j'aurai d'autant plus de peine à venir au bout de ce travail qu'il doit être élémentaire; car vous savez qu'il est plus facile d'être inintelligible d'une façon sublime que d'être intelligible d'une façon simple”.⁹

În celălalt loc, în cartea amintită a lui Goert, Coșbuc face multe și variate sublinieri și adnotări. Reținem sublinierile făcute în prezentarea esteticii schilleriene a ideii de „naiv”. Se distinge un naiv primar, areflexiv și un naiv cognitiv, căruia-i este caracteristică reflexivitatea concentrată atât în conținut cât și în expresie:

- „das Naive der Überraschung” și
- „das Naive der Gesinnung” –

„Das Naive der Gesinnung” – naivul de discernământ, reflexiv, este acela în care gândirea își păstrează culoarea ingenuă, însă nu o ingenuitate areflexivă, lipsită de chibzuință, ci una care rezultă din experiența, gândirea și interpretarea unor fenomene de viață: „Nicht Unverstand, nicht Unvermögen, sondern eine höhere (praktische) Starke, ein Herz voll Unschuld und Wahrheit die Quelle ist” (citat din Schiller, subliniat de Coșbuc). În cazul acesta „hat die Natur nicht bloss Recht, sondern die Person hat auch Ehre”. Este așadar naivul ce poate face cinste oricărui gânditor.¹⁰

dragul” (traducere de G. Coșbuc).

⁸ G. Coșbuc, „Caiet 1916”. (Se află la Muzeul născădean), p. 10.

⁹ G.W.Fr. Hegel, „Correspondence” (Corespondență), t. I, Paris 1962 p. 162-163; „Lucrez, pe cât pot, la *Logica generală* și nu o pot termina așa curând; îmi dau seama că-mi va fi greu să duc la capăt această muncă, pentru că ea trebuie să fie elementară și D-voastră știți că este mai ușor să fii ininteligibil într-o manieră sublimă decât să fii inteligibil într-o manieră simplă”.

¹⁰ A. Goert, „Einführung in das Studium des Dichtkunst (Introducere în studiul artei poetice), Leipzig 1883, p. 69.

„–naivul spontaneității” și

„–naivul reflexiv”.

„... Izvorul este nu lipsa de inteligență, nu incapacitatea, ci o înaltă (și practică) putere, o inimă nevinovată și adevărul”. În cazul acesta, nu numai natura are dreptate, ci și persoana are demnitate

Interesant în această privință este și adausul pe care-l face în traducerea liberă a cărții lui Emanuel Martig: „Anschauungs – Psychologie“ – (traducere românească „Psihologie pedagogică”, București, 1909, pag. 160):

„Tot așa e și cu inteligența practică, cu așa-numita minte sănătoasă; pentru că, deși un anumit om înțelege mai repede și mai lesne lucrurile și împrejurările decât altul, totuși inteligența se arată totdeauna a fi practică și «minte sănătoasă» numai într-acele lucruri și împrejurări în care omul e „mai acasă” îi sunt mai cunoscute și e mai familiarizat cu ele. Tot așa se zice despre un om că «și-a venit în fire» sau că «i-a venit mintea la cap» când el ajunge la experiențe mai bogate și la un discernământ mai bun. Tot lipsă de discernământ și chibzuință arătăm în vorba: «Dă-mi, Doamne, mintea românului cea de pe urmă», adică cerem inteligența ascuțită prin experiență și judecată, căci omul «până nu pate nu învață minte».”¹¹

Rezultă din cele expuse că greșim atunci când îl înțelegem pe Coșbuc și poetica lui ca pe niște rezultate ale unui anumit defect de cultură, ca și creații ale unui om ce ar fi avut „prea puțină cultură generală”.¹² O astfel de concluzie conține implicit o depreciere, neîndreptățită și cu nimic motivată, a posibilităților filosofice dincolo de planul și cercul filosofiei profesionale și „profesioniste”.

Conștient de valoarea uriașă a gândirii cugetătorilor cultivați, George Coșbuc relevă și subliniază cu încăpățânare faptul că marile valori ale gândirii și poeziei se conturează în înțelepciunea și poetica poporului, că aceasta generează originalitățile individualizate. Această conștiință a valorilor gândului și vorbei populare a avut-o și afirmat-o încă din tinerețe, ca elev la liceul din Năsăud. În ședința din 21 mai 1882 a Societății literare școlare Virtus Romana Rediviva, fiind elev în clasa a VI-a, citește poezia populară „În oala acoperită nu știe nimeni ce-i pus”.¹³ Ideea va fi reluată și amplificată, tot ca elev, în poezia „Filosofii și plugarii” (1884). Miezul ambelor îl constituie relația muncă – gândire, afirmarea esențialității umane a muncii, esențialitatea acesteia pentru gândire și înțelepciune:

„Nu acela-i om cuminte care tot mereu vorbește
Despre-nțelepciunea-i multă...

.....

și onoare”.

¹¹ T. Bogdan, „George Coșbuc și psihologia școlară”, în Revista de psihologie VII, 1961, p. 65.

¹² Titu Maiorescu, „Critice”, București 1966, p. 503.

¹³ Arhivele Statului Năsăud – „Registru de procese verbale al Societății Virtus Romana Rediviva”.

Nu filosofia-l face pe om învățat sub soare,
Ci mintea cea sănătoasă câștigată cu sudoare”.

„Atque nos”, scrisă cu doi ani mai târziu, în 1886, cuprinde și se construiește da o altă afirmare despre bogăția de înțeles și imagine a poeticei populare, a frazelor îndătinat:

„Oh, ce mult îmi place mie să mă pun la sfat cu ei
Să văd ce destăinuiește frazul cel îndătinat”.

Creând în contextul gândirii și verbului popular, identificându-i-se în mod creator, George Coșbuc a realizat pietre originale și scumpe ale poeziei românești și universale, a știut să îmbrace în vorbe simple sentimente delicate și gândiri subtile.

Iată numai câteva din temeiurile în funcție de care George Coșbuc a militat pentru cunoașterea temeinică a gândirii poporului, pentru reciproca cunoaștere a valorilor creatorilor anonimi și nenominalizați. Diferitele lui articole ca și întreaga-i activitate nu numai că subliniază permanent valoricul creației anonime, dar relevă în același timp și necesitatea, obligația morală și națională de a o sprijini și dezvolta în planul culturii, răspunderea conștiințelor cultivate pentru cultura poporului. Iată spre exemplu o adresă pe care o trimite în februarie 1903 administratorului Casei Școalelor, referitor la temele ce se propun pentru conferințele la sale: „În cursul acestei luni, d-nii revizori școlari, dimpreună cu președinții cercurilor culturale, vor stabili listele conferințelor, pe care au să le ție sătenilor învățătorii acestor cercuri.

Din propria mea experiență știu, și văd dintr-o listă de conferințe – trimisă de d-l revizor de Putna, că învățătorii se învărtesc mereu pe lângă același cerc restrâns de idei, tratând mereu aceleași subiecte. Din nenumărata mulțime de lucruri despre care se poate vorbi cu folos țăranilor, ei își aleg numai câteva și nu întotdeauna cele mai bine alese. Am observat că mai mulți tratează chestiunile prea cu seriozitate filosofică, ba se leagă de chestiuni multe și vagi, cu subiecte academice... și astfel în fața unui auditoriu compus numai din țărani, în mare parte analfabeți, vă puteți închipui cum bat apa în piuă”.¹⁴

Este semnificativă această frecventă revenire și subliniere a legăturii ce trebuie să fie între cultură și viață, a răspunderii ce o au intelectualii în fața cerinței și setei de cultură a maselor. Poporul învață din viață, căci viața e cea care învață pe cei care n-au dascăl; el făurește cultura din experiența vieții, dar el pretinde și are dreptul și la

¹⁴ Arhivele Statului București – Arhiva istorică centrală, Fondul Casei Școalelor, dosar 6, fila 5.

cultura cărții. Reținem o subliniere dublă, în text și pe margine. În capitolul patru din *Poetica* lui Aristotel se vorbește despre două din cauzele generatoare de poezie, despre facultatea de a imita și despre plăcerea de a învăța. Coșbuc subliniază, dublu, următoarea frază: „O altă explicație a acestui fapt este că a învăța este o plăcere nu numai pentru filosofi, dar și pentru ceilalți oameni; atât doar că aceștia o gustă prea puțin”.¹⁵

Deși lipsit de cultura cărții în decurs de multe secole, poporul român a știut să învețe și să creeze valori care au depășit și subjugat timpul. Ele sunt izvor de inspirație și ternelie pentru noi constructori. Poporul, prin realitatea vieții lui, precum și prin opera sa artistică și de cultură, a contribuit în permanență, peren – împreună cu „profesioniștii” culturii și artei – la construirea drumului infinit al cunoașterii, drum ce se făurește și bătătoarește cu mijloace diferite și pe nivele diferite, drum ce se făurește prin o mulțime infinită de minți omenești finite.

*

George Coșbuc este poetul „profund pătruns de conștiința românească”¹⁶ tocmai ca o consecință a faptului că este poetul profund desprins din conștiința poporului român, original concrescut acestei conștiințe, – pe care o trăia și înțelegea în esențialitatea ei genial creatoare și inspiratoare a valorilor.

„Muză = intelectul poporului”.

Acesta a fost crezul întregii sale vieți și activități, din zilele copilăriei și, până în anii tinereții sale bătrânești. Din anii acestei vieți vom desprinde doar pe cei cuprinși între filele calendarului din septembrie 1876 și iunie 1884, când îl întâlnim elev al liceului din Năsăud.

Avea nouă ani când a intrat în prima clasă a gimnaziului.

„Acu, eu eram de nouă ani pe atunci și, fiindcă apucasem cu cinci ani împliniți grijele școalei, eram la nouă ani în prima clasă a gimnaziului”.¹⁷

Plecând dintre copiii și oamenii satului său, despărțindu-se de Tănăsucă, de Goriță și mama lui, de înțelepții satului, el se întâlnește la Năsăud cu un grup de profesori și elevi care reconstituiau la școală un alter ego al satului, care aduceau cu ei ceea ce lăsaseră bun acasă, toate aspirațiile și frumusețile făurite de graiul creator al poporului. De acolo, din satul său, a trecut Coșbuc la carte, la liceul din Năsăud, unde a rămas, va spune Liviu Rebreanu, tot ca acasă, printre țărani. Poezia cu care a pornit de

¹⁵ Aristoteles, „Die Poetik”, Reclamverlag, Leipzig, cap. IV.

¹⁶ Liviu Rebreanu, „Opere alese”, vol. V, București 1961, p. 243.

¹⁷ G. Coșbuc, Manuscrise ce se afla la Muzeul năsăudean.

acasă s-a înnobilit poate din contactul cu școala, dar nu s-a schimbat și nici nu putea să se schimbe. Mediul se păstrase”.¹⁸

Preocuparea poetică a devenit în acest mediu conștientă de E'ine, ae substanțialitatea și subtilitatea pe care o aduce folclo-rul în inima și spiritul poeziei sale și a întregii poezii românești. La lămurirea de sine, la împlinirea acestei conștiințe filosofico-poetice au contribuit și profesorii școlii, societatea literară a elevilor „Virtus Romana Rediviva”, biblioteca acestei societăți etc.

Profesorii școlii erau ei înșiși ridicați din mediul satelor născudene sau al împrejurimilor, erau înflăcărați promotori ai ideilor luminismului și încântați cunosători ai înțelepciunii populare. Amintim pe Artemiu P. Alexi, Grigore Pletosu, Constantm Moisil, Maxim Pop, Ioan Tanco, Ioan Ciocan ș.a. Toți aveau preocupări literare, culturale sau științifice, aveau studii publicate în volum, în presă, în anuarele școlii sau citite în fața elevilor. Promovau și scoteau în evidență frumusețea stilului folcloric, simplu și lapidar, neprețios însă atât de bogat în simplitatea lui, erau conștienți de faptul că graiul poporului este în el însuși, în și prin sine, cumulativ și exprimant al ideilor și sentimentelor poetice, capabil să redea gândiri adânci în cămașa simplă și modestă a bunului simț și al minții sănătoase.

Pe **Grigore Pletosu** l-a avut profesor de limba română în clasa a VI-a și profesor de filosofie în clasa a VIII-a. Era adept al unei estetici realiste și îndruma „studentii” să înțeleagă și prețuiască „Frumosul în domeniul naturii și spiritului... după estetica științifică a filosofiei realismului”.¹⁹; „... domeniul frumosului este natura și spiritul, atât individual, cât și special, și cultura estetică acestora trebuie să fie îndreptată”.²⁰ S-a interesat de educația estetică a fiecărui și oricărui elev având convingerea că „deși nu poate face cultura estetică din fiecare elev un poet, poate însă a-i da îndrumările de lipsă ca acela să poată da expresiune gândirile sale într-un mod armonic și plăcut”.²¹ În concepția sa frumos este „tot ceea ce ca obiect al sentimentului exprimă o eidee (este) întocmit... în părțile lui să formeze un tot armonic...”²²

Pe **Constantin Moisil** l-a avut profesor-președinte al societății literare „Virtus Romana Rediviva” timp de trei ani (septembrie 1881-iunie 1884). În concepția acestui

¹⁸ L. Rebreanu, op.cit., p. 221.

¹⁹ Gr. Pletosu, „Educația și instrucția. În gimnaziu”, în anuarul 'Raportul al XIV-lea pe anul școlar 1882-1883, p. 38.

²⁰ Gr. Pletosu, op. cit., p. 37.

²¹ Ibidem.

²² Gr. Pletosu, „Propedeutica filosofică”, Născud 1889, p. 65.

profesor scopul studiului gimnazial era să cultive tinerețea nu într-o atitudine indiferentă față de interesele poporului „ci dimpotrivă pe temeiul și pentru înfăptuirea acestor interese, pentru că, cultura adevărată se poate câștiga numai pe bază națională... Caractere ferme, bărbați pătrunși și interesați de binele națiunii se pot forma numai pe baza unei culturi naționale... Un popor, o națiune care nu-și dezvoltă puterile intelectuale, care nu contribuie... la înaintarea și prosperarea omenirii se arată nedrept de a exista ca atare”.²³

Studiul limbii materne în școală trebuie să ducă la „îndemânare și corectitudine stilistică, spre a-și putea expune cugetele atât în scris, cât și verbal”, ca să asigure cunoașterea istorică și estetică a produselor și momentelor mai esențiale din literatura națională“,²⁴ aceasta incluzând atât literatura scrisă, cât și cea orală.

Studiul autorilor clasici trebuie, să abată pe tineri de la locvacitatea zilnică și de la înflăturile ce le întâmpinăm în unele scrieri și cu deoseblre de foi”.²⁵

Ion Ciocan i-a fost profesor de limbă română în clasele a V-a și a VIII-a. În tratarea istoriei și literaturii el cuprindea atât literatura scrisă cât și cea orală:

„Istoria literaturii este propunerea sistematică a nașterii, dezvoltării și perfecționării produselor activității scrisului omenesc, exprimate în limba grăită ori scrisă sau tipărită, aprofundând cauzele ce au înaintat ori au împiedicat nașterea, dezvoltarea și perfecționarea lor”.²⁶

Această interpretare și tratare a istoriei literaturii române este de altfel curentă la gimnaziul din Năsăud încă din primii ani de predare. Între materialele existente în fondul arhivistic al lui Ion Ciocan se află în manuscris (scrisul lui I. Ciocan, pe atunci elev în clasa a VIII-a), un curs de istoria literaturii române datat în finalul său „25 aprilie 1872”. Nu este menționat numele profesorului, probabil să fie Maxim Pop. Acest curs din anii 1870-1871-72 marchează existența preocupărilor folclorice la gimnaziul din Năsăud încă înaintea anilor de școală ai lui George Coșbuc.

„Sub literatură în sens larg se înțeleg toate monumentele scrise ale culturii spirituale și ale dezvoltării omenirii; iar sub literatura unui popor (iarăși în sens larg) se înțeleg toate produsele literare cuprinse în limbă și scrisoare la un popor, singurate în

²³ Dr. C. Moisil, „Scopul și studiul gimnazial”, în Programa a V-a a Gimnaziului superior din Năsăud, anul 1873-1874, p. 12,

²⁴ Ibidem p. 13.

²⁵ Ibidem, p. 11.

²⁶ Arhivele Statului Năsăud, Fondul Ioan Ciocan, pachet 21, dosar 197.

care a depus mai ales geniul și caracterul acelui. Aceasta apoi se numește literatură națională”.²⁷

„Literatura unui popor, peste tot luându-se, începe odată cu întâile ocupații literare, nu cu punerea în scris a produselor și cugetărilor, care poate urma mai târziu. Din această cauză la mai toate popoarele aflăm cântece, tradiții istorice și fabuloase, proverbe și alte asemenea produse literare născându-se și tradându-se din generație în generație numai cu vorba vie, fără scrisoare, în decursul mai multor secole. Din aceste produse literare și la noi românii s-au aflat și se află până astăzi foarte multe, dar puține însă sunt culese și puse în scris”.²⁸

Tot acest curs din 1871-1872 îndrumă elevii spre îmbogățirea vocabularului și a limbii literare în primul rând prin „căutarea vorbei ce ne lipsește mai întâi prin toate locurile și unghiurile țărilor pe unde locuiesc astăzi români... fără temere de a face provincialism...”.²⁹

Prof. Ion Ciocan promova stilul concis și simplu-bogat, nu pe cel prolix: „Poezia să nu se întoarcă în gândul aceleiași idei, să nu aibă cuvinte multe pentru puține gândiri. Frumosul e o producție ce ne dă mai multe idei în timp scurt”.³⁰ O trăsătură fundamentală subliniată poeziei clasice, este: „simplitatea și regularitatea compoziției, executarea liniștită și ordonată, idealizarea generală”.³¹

Profesorii **Artemiu Publiu Alexi** și **Maxim Pop** au fost oameni cu o cultură înaintată și largă, militanți pentru „ridicarea de școli populare, diferite instituții de învățământ și educație, înființarea de reuniuni literare și științifice...”.³² Militând pentru conviețuirea pașnică între popoare, pentru înlăturarea războaielor și „casarea sistemului militar”, ei se întemeiază pe judecata minții sănătoase în numele căreia combat conservatoriștii vetuști pentru care „tot ce se ivește nou este utopie” și care „nu vor să reflecteze la progresul omenesc, nu vor să consulte mintea sănătoasă și judecata logică”.³³

Mediul școlii, elevii și profesorii ei l-au orientat așadar pe George Coșbuc spre folclor ca izvor de inspirație și teme de creație poetică, spre înțelepciunea populară,

²⁷ Arhivele Statului Năsăud, Fondul Ioan Ciocan, pachet 17, dosar 159: „Istoria limbii și literaturii”, manuscris, fila 2.

²⁸ Ibidem, fila 14.

²⁹ Ibidem, fila 9.

³⁰ Arhivele Statului Năsăud, Fondul Ioan Ciocan, pachet 21, dosar 200.

³¹ Arhivele Statului Năsăud, Fondul Ioan Ciocan, pachet 21, dosar 203.

³² A.P. Alexi, „Reshelulu orientale ilustralu”, Graz 1878, p. 11.

³³ Ibidem, p. 6.

l-au întărit și clarificat pe drumul recunoașterii legăturii esențiale și real obiective ce există între valorile progresului omenirii și gândirea poporului, gândirea minții sănătoase, l-au orientat către forma lapidară a expresiei gândului și sentimentului, spre simplitatea clasică a folclorului. Ioan Slavici spunea despre Coșbuc că este un om scurt la vorbă. Este o esențialitate proprie poetului nășăudean, proprie poporului român.

Aceeași școală a frecventat-o în ședințele societății literare „Virtus Romana Rediviva”, în revista acesteia, „Musa Someșană” și la biblioteca societății. Înființată în anul școlar 1869-1870 societatea „a trebuit să se caseze” la data venirii lui George Coșbuc, în anul 1876, în preajma luptelor pentru independență națională din 1877. Și-a reluat activitatea în 1880, când George Coșbuc se afla în clasa a V-a. De fapt, societatea a activat, incognito, și în anii 1876-1880. Ceea ce ne reține atenția în activitatea societății după anul 1880 este instituirea anuală a unor concursuri cu premii, pe teme date de către corpul profesoral, teme din domeniul literaturii sau științei. Se promovează astfel în mod sistematic dezvoltarea spiritului creator al elevilor școlii. De asemenea, selecționând cele mai bune activități ale societății, se organizau anual ședințe festive, cu participarea publicului din oraș.

Între anii 1880-1884 George Coșbuc desfășoară o intensă activitate la „Virtus Romana Rediviva” și „Musa someșană”. În anul școlar 1880-1881 citește poeziile originale „Steluțele”, „Mângâierea poetului”, „Dor de jale” „Călărețul străin”, „Coardele de aur”. Profesorul conducător al societății, Grigore Pletosu, „laudă talentul autorului recomandându-i numai diligență”.³⁴ În același an școlar, societatea include în programul ședințelor sale culegeri și prelucrări de folclor.

– Emil Popescu din clasa a V-a citește povestea populară „Rusmalina Vasalasiu și Grafia”.

– Elevul Mureșan, din clasa a III-a, citește „Povestea țișanului”.

Se pare că profesorul conducător îndemna elevii mai talentați să se inspire din folclor în lucrările lor originale, iar pe ceilalți să culeagă folclor. Dacă în ședința din 6 februarie 1881 el lauda talentul lui George Coșbuc și-l îndemna să continue sârguincios ucenicia poetică, în ședința societății din 28 noiembrie 1881 „Domnul conducător recomandă ca să se adune povești populare cât mai multe și mai cu seamă de către aceia care nu sunt în stare ca să compună singuri ceva operat propriu”.³⁵ Este un

³⁴ Arhivele Statului Năsăud: „Protocolul ședințelor literare ale societății „Virtus Romana Rediviva”, ședința din 6 februarie 1881.

³⁵ *Ibidem*.

remarcabil procedeu de pregătire a elevilor pentru trecerea la creații proprii, de autocunoaștere a capacităților proprii ale elevilor.

În anii 1881-1884 societatea de asemenea include în activitatea sa culegeri și prelucrări din folclor. George Coșbuc citește poezii populare sau prelucrează în versuri, basme culese din popor:

– ședința din 25 decembrie 1881: „George Coșbuc student clasa a VI-a citește poezia populară „Cântul soldaților austrieci în Bosnia”;

– ședința din 21 mai 1882: „George Coșbuc student clasa a VI-a citește povestirea populară în versuri: „În oala acoperită nu știe nimeni ce este pus”.³⁶

– ședința din 8 aprilie 1883: „George Coșbuc std. clasa a VII-a citește: Pepelea din comisie (poveste populară în versuri)”.³⁷

Biblioteca elevilor de asemenea abundă în culegeri de folclor și studii despre folclor: Alecsandri „Poezii populare”; „Poezii populare române”; „Snoave și povești populare”; „Orații, cântece populare și basme”; Nințiescu „Proverbele românilor”; S.F. Marian – „Poezii populare române” și „Tradițiuni populare române”; At.M. Marienescu – „Poezii populare – Balade” și „Colinde”; Miron Pompiliu „Balade populare”; „Orații ținute pe la nunți țărănești” și alte titluri de culegeri. De asemenea A.E. Grube – „Charakterbilder aus der Geschichte und Sage”; Iosif Tempea – „Stilistica limbii române”; Gr. Silași „Apologia” etc.³⁸

Școala poetică începută de George Coșbuc la Hordou, cu înțelepții și poeții satului, este așadar continuată la Năsăud, în cei 8 ani ai gimnaziului și se va continua în anii ce urmează, la universitate și la „Tribuna“, în tumultul vieții din București. Impresiile și învățămintele, convingerile și înțelesurile ce au fost absorbite în anii copilăriei și tinereții se vor maturiza, nu se vor pierde, se vor păstra, adânci și sublinia.

Aș fi vrut ca în finalul acestor însemnări să întâlnim – nu știu în ce măsură am reușit, nereușita, câtă este, rămâne desigur numai semnatarului – un George Coșbuc care se manifestă ca un poet și gânditor realizat conștient pe pedestalul poporului român, cu o individualitate creatoare originală, care a știut să-și găsească drum larg spre mintea și inima omului, tocmai pentru că s-a ridicat din și în inima lui, din și în realitatea vieții. El însuși s-a portretizat în raza acestei esențialități.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Cf. anualele Liceului din Năsăud, anii 1875-1884.

„Știu și eu, și asta o știu foarte bine, ce spune românul în poezia lui. Și ăsta e adevăratul fond al poeziei mele...”³⁹

Integrat acestui șuvoi de linii-forță, el s-a știut, așa cum este, original, pentru că, fără îndoială, nu a scris cum scrie poporul deși, de asemenea, fără îndoială, a scris totuși așa cum scrie și cum vrea să scrie poporul.

³⁹ G. Coșbuc, „Fire de tort”, postfață.

GEORGE COȘBUC – POET AL TAINELOR ȘI CREDINȚEI

prof.univ.dr. Mircea POPA

Deschiderile operate de George Coșbuc în poezia românească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea sunt fundamentale. Pe lângă faptul că poezia sa nu are nimic din eminescianismul edulcorat și plângător al corului de epigoni pesimiști care au împânzit revistele literare cu oftările lor descurajatoare și nici cu izbucnirile de un orgolios retorism romantic al lui Macedonski, Coșbuc afișează de la început o robustețe frapantă a viziunii sale lirice, bazate pe un optimism contagios și o încredere nelimitată în puterile și tainele vieții, care trebuie cunoscute și înțelese sub zodia unor armonii congenitale. Dacă sub raport prozodic poezia sa se deosebește aproape în totalitate a înaintașilor – el arborând o dispunere specială a măsurilor și strofelor în meditația lirică pe care o propune, Coșbuc realizează și un act de sincronism european absolut necesar: alinierea poeziei noastre la tendința general-europeană de a considera satul și țăranul leagănul virtuților spirituale ale unui neam, insistând pe acele trăsături etnografice și folclorice înțelese ca elemente de identificare și recomandare a unui neam într-un context european mai larg. Cercetările etnografice și folclorice în toi, întreg Sud-Estul european se adăpau de la izvoarele tradiției și ruralității naționale, transpuse în varii forme în literatură și artă. Coșbuc se înscrie în chip plenar, alături de Slavici, și mai târziu Goga și Agârbiceanu, în această confrerie și descoperire a valorilor umaniste ale satului românesc și de transformare a lor în valori emblematice pentru etnicitate. Coșbuc este astfel purtătorul de cuvânt al masei țărănești robuste și viguroase de la sfârșit de veac XIX, al ritualității ei specifice, transpusă în tiparele morale date de „datina din străbuni” și de credința într-o dumnezeire activă și ocrotitoare. Nici un alt poet al nostru nu este atât de pătruns de religiozitatea îndătinată a omului din popor ca George Coșbuc. Pentru el lumea naturală este o lume în conformitate cu vrerea lui Dumnezeu. Legile firii și tot ceea ce se constituie ca element al cosmosului se desfășoară în strânsă dependență cu datul dumnezeiesc și orice încălcare a acestor sacre precepte duce în mod inevitabil la suferință și la măsuri punitive. Amenințarea care intervine în cazul încălcării ordinii bine stabilite de o comunitate omenească, cu valorile și tradițiile ei recunoscute capătă expresivitatea și inclemența unui blestem incalculabil: „Hristos să fiți, nu veți scăpa nici în mormânt!”. Prezența justițiară a lumii divine se interconectează la toate faptele individului, încât orice ieșire din albia moralei și a bunului simț nu poate fi tolerată. *Biosul* răspunde

astfel unei porunci organice originare a *cosmosului*, în care Binele și Răul sunt cele două fețe ale existenței omului în lumea și cuvântul lui Dumnezeu. Natura antagonică a omului și a trăirilor sale devine un element constitutiv al modului de a fi al poetului, al ideologiei sale intime.

Această trăsătură distinctivă a poeziei coșbuciene poate fi urmărită de aproape pe mai multe planuri. Unul dintre ele este planul teoretic-publicistic al intervențiilor sale pe teme de cultivare a poporului, de educație practică pe care o desfășoară pe o perioadă întinsă de timp la mai toate revistele și ziarele la care a colaborat, luând atitudine împotriva corupătorilor de limbă, a practicilor băbești și a superstițiilor, pentru o mai bună înțelegere a religiozității și credinței ca factor de asanare a moravurilor de educație a unui neam. Acest demers sistematic se concretizează prin apariția volumului *Supeștiunile păgubitoare ale poporului român* (1909), în care pledoaria pentru respectarea legilor bisericești merge mână-n mână cu condamnarea practicilor și credințelor obscure. El scrie astfel despre *Dracul în zicătorile și proverbele noastre*, despre credința în Strigoi, dar și despre *Babele sfinte în mitologia noastră*, *Vorba de-acasă*, *Anul Nou*, *Sărbătorile creștine*, *Bătrânul Crăciun*, *Colindele noastre* etc., făcând o clară deosebire între obiceiurile religioase demne de tot respectul și practica boscoanelor și a unor reminiscențe păgâne. Puternic influențat de ideile mitologiștilor germani Max Müller, Jacob Grimm, W. Schwartz ș.a., ale căror idei le cunoscuse prin studiile și prelegerile profesorului său Grigore Silași, Coșbuc va consacra legendelor biblice și religioase numeroase poezii, încercând astfel o mai bună înțelegere a lor. Este cel de al doilea palier al creației poetului năsăudean în raport cu moștenirea biblică a sfinților părinți, a Scripturilor și mitologiei creștine. Poezii ca *Minciuna creștinilor*, *Isus la împăratul*, *La Paști*, *Colindătorii*, *Psalm*, *Pomul Crăciunului*, *Întrebări despre Dumnezeu*, *Duminica*, *Sub patrafir* etc. transpun în limbaj liric o serie de considerații filosofice și religioase privitoare la raporturile omului cu divinitatea. Chiar dacă recunoaște că nu este „bisericos“, flăcăul din *Sub patrafir* mărturisește trăirea sa în intimitate și respectul legilor sacre: „Eu am pe Dumnezeu în mine/ Mereu îl simt, și-l văd mereu./ Gândesc așa! Mai știu și eu!/ Dar, taică, las' că Dumnezeu/ Va ști mai bine!“. Și mama bătrână, care își așteaptă feciorul dus departe, se consolează cu ideea că așa a vrut Dumnezeu: „Așa vrea poate Dumnezeu,/ Așa mi-e datul sorții/ Să n-am eu pe băiatul meu/ La cap, în ceasul morții!“.

Ca scriitor religios, Coșbuc s-a manifestat mai puternic ca oricând în poezia destinată de el copiilor. Într-un volum editat recent, noi am adunat cea mai mare parte din lirica creștin-religioasă a poetului de prin manualele școlare la care a colaborat, în

calitate de referent la Casa Școalelor. Mulțimea de poezii care a ieșit la iveală cu acest prilej denotă importanța educației religioase pe care poetul Coșbuc o destina celor mai mici generații, ca, de la vârsta cea mai fragedă, copiii să se pătrundă de ideea unei divinități ocrotitoare (*Ocrotirea lui Dumnezeu, Ochiul lui Dumnezeu, Mila lui Dumnezeu, Bunătate și cinste, Isus Mântuitorul, Dumnezeu veghează, Lăudați pe Dumnezeu!, Dumnezeu și părinții*) etc., poezii în care transpare ideea creștină a vegherii Domnului asupra tuturor faptelor unui om de-a lungul întregii sale existențe, nașterea Domnului pentru îndreptarea păcatelor omului, călăuzirea lui prin intermediul îngerului păzitor. Inima copilului este de aceea ca floarea curată și nevinovată a crinului, ca pasărea cerului ce zboară în înalt sau a îngerășului care stă de vorbă cu Dumnezeu: „Inima copilului/ Ca și floarea crinului.../ Ca o pasăre frumoasă/ Ca un zâmbet drăgălaș/ Al unui mic îngerăș,/ Ce-și înalță zborul său/ Către cer, la Dumnezeu“. Iubirea copilului se îndreaptă înspre toți cei care îl iubesc și îl ocrotesc și în primul rând spre părinți și spre Dumnezeu, cel care călăuzește pașii tuturor: „Iubesc pe Dumnezeu,/ Căci și el mă iubește,/ De rele mă ferește,/ Și-mi dă puteri mereu“.

Vântul, ploaia, furtuna, viscolul, iarna nemiloasă –, toate sunt fenomenele naturii hărăzite și create de Dumnezeu spre a îndrepta oamenii, spre a-i pedepsi sau a-i bucura pentru faptele lor. El a creat fluturașul gingaș, pasărica, floarea, valea, după cum tot el a adus seceta și căldura. Dar toate acestea au un rost adânc, în care Binele și Răul se succed și se întrepătrund spre a da diversitate vieții: „Ține minte, dragul meu,/ De ce face Dumnezeu/ El e bun ș-aduce norul,/ Că-i Atotate Țiitorul“ (*Secetă și ploaie*). El este cel care a dat „timpurile anului“, mișcarea astrelor, succesiunea anotimpurilor, armonia naturii (*Timpurile anului*). Tot el a dat ziua de odihnă a duminicii, a rânduit sărbătorile și clipele de seninătate când „duhul sfânt prin aer zboară“, iar întreaga lume a plină de veselie, voie bună, culoare și lumină. Lumina e un simbol al dumnezeirii pe care îl percepe fiecare om în ziua de Paști care poetul știe s-o evoce într-o pagină neegalată de armonie și sfințenie: „Prin pomi e ciripit și cânt,/ Văzduhul-i plin de-un roșu soare,/ Și sălcii albă floare –/ E pace-n cer și pe pământ./ Răsuflul cald al primăverii/ Adus-ai zilele-nvierii.// Și cât e de frumos în sat!/ Creștinii vin tăcuți din vale/ Când doi de se-ntâlnesc în cale/ Își zic: Hristos a înviat!/ Și râde-atâta sărbătoare/ Din chipul lor cel ars de soare“.

Ziua de Paști aduce acea pace și liniște armonioasă a firii, în care se poate comunica cu dumnezeirea. Toate tainele firii, toate misterele naturii nu se pot realiza în chip deplin decât prin grija Domnului, când toate fapăturile lui, omul, animalele și plantele, munții și văile, soarele și luna, apusurile și răsăriturile, apele și pădurile

conviețuiesc într-o sfântă taină a versului. Peste tot și peste toate veghează la ordinea și pacea universală acel „*ochi al lui Dumnezeu*“, care înseamnă înțelepciune, ordine, pace, lumină. „Dumnezeu vede oriunde,/ În zadar te vei ascunde/ În păduri și-n munți cu stânci/ El te vede orișunde,/ Și cu ochii lui pătrunde/ Gîndurile cât de-adânci!/ În zadar te vei ascunde/ În păduri și-n munți cu stânci!“ (*Ochiul lui Dumnezeu*). Creația Domnului nu poate fi ascunsă privirilor tuturor, căci întreaga existență a împărăției sale trebuie să se desfășoare în zara de lumină a cunoașterii și transparenței totale. De aceea ziua de Paști „e plină de lumină“, iar lumina lină a dumnezeirii plutește peste tot, ca untdelemnul pe ape, asigurând armonie și veșnicie Lumii. Căci Lumea este Eternitatea vegheată permanent de *Ochiul lui Dumnezeu*.

COȘBUC – O EXPERIENȚĂ PERSONALĂ

cercet. C. CATALANO

...M--am „întâlnit“ cu poetul încă din fragedă copilărie. Nu intrasem încă la școală, când în zilele de sărbătoare îmi plăcea să vin la badea Săvestian,¹ la casa poetului, căreia lumea îi zicea **muzeu**. Nu știam eu ce înseamnă, dar îmi plăcea să vin să stau în băncuță, și mai ales îmi plăceau „domnii“ și copiii veniți cu autobuze ori cu trenul. Badea Săvestian îmi spunea să recit versuri din „Mama“, ori „A venit un lup din crâng“. Primeam în schimb câteva bomboane... Eram nelipsit duminica de la casa poetului. Badea Săvestian se obișnuise cu mine. Mă împrietenisem cu Nicu Coșbuc, cel de-al 9-lea copil din cei zece, care au trăit și au ajuns la maturitate, ai lui Sebastian și Maria Coșbuc. Fericită coincidență cu părinții poetului nu numai prin onomastică ci și prin numărul de paisprezece copii. Dacă în familia preotului Sebastian au supraviețuit 6 copii, în cea a nepotului poetului supraviețuiesc zece: Ion, Aurel, Veturia, Ana, Angelina, Maria, George, Alexandru (Sandu), Anton (Nicu), Sebastian (Cenuc). Dintre aceștia astăzi mai trăiesc cinci: Veturia, Angelina, Maria (Marea), George și Nicu.

Badea Săvestian trăia împreună cu familia în casa popii Sebastian, unde ocupa 4 camere. În camerele de la drum (două), era înjghebat muzeul. Acolo, în cele două camere și la moara coșbucenilor, se desfășura pelerinajul vizitatorilor. Când în 1953, intram în clasa întâi la doamna învățătoare și preoteasă, Valeria Demian, badea Săvestian se prăpădea tânăr, la numai 50 de ani. L-a înlocuit fiica Veturia și mai apoi sora acesteia, Ana. Nu mai aveam aceeași atragere.

Anii au trecut. La Năsăud am avut șansa ca în clasa a X-a și a XI-a să am profesor de limba și literatura română și diriginte pe profesorul Octavian Ruleanu, care îl avea ca model de ținută intelectuală și morală pe George Coșbuc. Acum îl „citeam“ pe Coșbuc altfel. Îl citeam cu ochii profesorului Octavian Ruleanu. Între timp, la muzeul din Hordou venise profesorul-preot Emil Ștefănuțiu. Bătrâna casă parcă întinerea. Muzeograful Emil Ștefănuțiu îl iubea pe Coșbuc, iubea florile și pescuitul. Trei pasiuni care m-au apropiat de bătrânul muzeograf. Muzeul îmi devenise iarăși familiar. Am început să aduc la muzeu colegi de clasă din Năsăud. Veneam pe jos, pe firul Sălăuței, alții care începuseră idilele, o luau perechi, perechi, la ieșirea din Năsăud, pe Valea Podului și treceau Dealul Brohooi, ieșind chiar în capătul din jos al

¹ Sebastian Coșbuc (1903-1953) era custodele muzeului.

Hordoului. Întâlnirea era la muzeu conform înțelegerii mele cu dirigintele și profesorul Ruleanu. Aici am „pus“ de-o șezătoare literară „George Coșbuc“ la ideea domnului diriginte. Și-a fost atâta chiu și cânt... recitând pe rând din poeziile coșbuciene. Toți colegii au fost în stare să reproducă câteva versuri. Excursia de la Hordou s-a încheiat cu o expunere memorabilă a profesorului Ștefănuțiu, care, printre evocarea momentelor din viața și opera poetului, presăra și mici picanterii ori unele din momentele în care îl cunoscuse personal pe Coșbuc la Feldru, la „mătușa“ Angelina.²

Sfâtos nevoie mare, trec examenul de maturitate în iunie 1964, făcând parte din promoția Centenarului liceului (1963-1964), ca absolvent al Școlii medii nr. 1 „George Coșbuc“ din Nășăud. Am luat viața în piept de la 18 ani, după o nereușită la admiterea de la facultatea de medicină veterinară din Cluj. În toamna lui 1964 aveam să plec în Bichigiu ca învățător suplinitor, apoi profesor. În februarie 1966 am intrat în serviciul militar obligatoriu, pe vremea aceea. N-am stat degeaba nici acolo. La început de octombrie 1966, după ce zgomotul Centenarului nașterii poetului încă mai era viu la Hordou, treceam cu brio la Capul Midia, în poligonul de tragere al Artileriei Antiaeriene, examenul de absolvire a școlii de ofițeri de rezervă. După un concediu binemeritat, la Hordou, acasă la părinți, am plecat la unitatea din Târgu Jiu pentru a-mi lua plutonul în primire. În timpul meu liber pe care îl aveam la instrucția pe care o făceau caporalii, de cele mai multe ori, învățam pentru admitere la litere. Aniversarea împlinirii vârstei de 20 de ani aveam s-o fac cu camarazii mei la un prăpădit de birt de lângă fabrica de textile Târgu Jiu, vis-à-vis de Coloana lui Brâncuși. Eram un „abonat“ al bibliotecii marii unități nu numai pentru lectura operelor marilor scriitori de care aveam nevoie la admitere, dar și pentru prezența mea în preajma bibliotecarei care îmi făcea ochi dulci...A trecut și armata. În 16 iunie 1967 soseam acasă, după ce am fost eliberat din arestul garnizoanei pentru că am fost găsit în birt, după ora 21, în civil, cu un subordonat, soldat de ciclul doi, Mihai Coman, coleg de armată, un băiat cu o minte ascuțită, din Slobozia, absolvent și el de liceu cu o ratare la prima admitere la facultate.

Mijloc de iulie 1967. În curtea Facultății de Litere, agitație mare. Părinți, tineri candidați la admitere într-un vacarm de nedescris așteptam intrarea în săli. Eram 12 candidați pe un loc. A doua mare deziluzie. Am ratat și acum admiterea. Timpul prea puțin afectat pregătirii pentru admitere, concurența mare și...gramatica, „cumplit meșteșug de tâmpenie“, mi-au fost potrivnice.

² Angelina Pop, născută Coșbuc, sora poetului, preoteasa Angelina, rămasă văduvă, pe care uneori, vara, o vizita George.

Consolat cu gândul că la anul va fi mai bine, am venit acasă, la Hordou. Ana Avram, muzeografa care a luat locul bătrânului profesor Ștefănuțiu, a plecat în concediu și m-a rugat pe mine să o suplinesc. Era plin sezon turistic. Am fost de acord și am înlocuit-o timp de o lună, făcând o treabă pe care nu mi-am imaginat că am s-o fac. Deși era foarte obositor, pentru că grupurile, mai ales de elevi și studenți, se aglomerau m-am străduit să fiu la înălțimea cerințelor. Prezentam casa, recitam poezii, am început să-l văd pe Coșbuc, de această dată, prin ochii vizitatorilor. A trebuit să mă acomodez din mers. Pentru documentare foloseam volumul unu din ediția în două volume de la E.S.P.L.A. apărută în 1958, cu prefața lui Iosif Popper, pe care o aveam în biblioteca de acasă, și pe care mama, la insistențele mele, a cumpărat-o în rate de la un difuzor voluntar, care aducea de la librăria din Năsăud cărți pe care le vindea în două rate celor care doreau să-și facă o bibliotecă personală.

A început să-mi placă ceea ce făceam. Mi-am creat virtual o altă lume. Când s-a întors Ana din concediu parcă am regretat ruperea de acea realitate.

Trebuia să mă gândesc serios la ce aveam de făcut. Eram un tânăr de 21 de ani, fără nici o perspectivă concretă. Posibilitățile materiale acasă, erau reduse. Trebuia să mă descurc singur. Am prins un post de profesor suplinitor tocmai pe Telcișor, la școala din Valea Poienii, într-un fost dormitor de muncitori forestieri, unde aveam să predau chimie și fizică, fiind și diriginte la clasa a VII-a. A fost greu pentru că trebuia să învăț alături de elevi, dar a fost frumos pentru că era încă o experiență oferită de viață.

Vara lui 1968. Mă aștepta iarăși examenul de admitere. L-am trecut abia în sesiunea din toamnă la I.P. de 3 ani din Cluj, grație lui George Coșbuc. La oral am tras biletul cu un subiect familiar mie, „George Coșbuc – lumea satului în poemul *Nunta Zamfirei*“. Am prins ultimul tren pentru că institutul era pe cale de desființare, urmând a fi asimilat de universitate. Eram așadar student în anul întâi, dar la curs fără frecvență. Nu eram foarte încântat, dar... așa a fost să fie. M-am împăcat cu gândul că Cineva, acolo sus, îmi va purta de grijă. Viitoarea soție, care era în anul IV la matematică la același institut, m-a încurajat.

La 15 septembrie 1968, cu adeverința de student, am prins un post de suplinitor pe catedra de limbă și literatură română la școala din Coșbuc, unde eram și diriginte la cl. a V-a A. După nici o lună, Ana Avram pleacă la București, unde s-a căsătorit cu un fost vizitator al muzeului. Postul de muzeograf a devenit vacant. Am depus o cerere la Comitetul raional de cultură și artă Năsăud în urma căreia am fost numit doar îndrumător la Muzeul memorial „George Coșbuc“ cu un salariu de 1000 de lei. De acum depindea doar de mine ce aveam să fac mai departe. Spiritul poetului însă mi-a fost

alături. Coșbuc mi-a purtat noroc și în 25 octombrie 1968, când urma să am logodna la Măluț. Gătît ca un ginerică și pregătît să plec la gară, am fost urgent chemat la muzeu exact când aveam trenul spre Cluj. Vizitatorul era chiar Lucia Demetrius. După ce i-am prezentat muzeul și i-am explicat ce-i cu graba mea, m-a îmbarcat în microbuzul ei care s-a luat la întrecere cu trenul pentru a-l putea prinde în Salva, deși ea trebuia să meargă spre Bistrița. Am ajuns odată cu trenul în gara din Salva. Este un moment pe care n-am să-l uit. Așa mi-am legat viața de „casa poeziei“ din Hordou de mai bine de 37 de ani.

N-am vrut să fiu niciodată ce nu sunt. N-am fost un exeget al operei coșbuciene. Am fost un povestitor al vieții lui, al întâmplărilor aflate din cărți și de la diverși, relatate grosso modo, fără a despică firul în patru. Am făcut celor ce au trecut pragul acestei case invitația la o lectură mai profundă din opera poetului, pentru că numai așa îl poți cunoaște cu adevărat. La umbra lui mi-am derulat firul vieții intelectuale, mi-am terminat studiile universitare și postuniversitare. La umbra și sub brațul lui ne-am crescut cei doi copii. Toate împlinirile vieții le datoresc Atotputernicului Dumnezeu și lui George Coșbuc. Pentru mine, George Coșbuc, ca și părinții mei, este doar plecat un pic. El, pentru mine trăiește pentru că zilnic, în casa de la Hordou, îi dau viață și invit pelerinii să încerce să trăiască și prin el.

Zilnic aproape mă răsfăță vizitatorii cu mulțumirile și gratitudinea lor pentru informațiile ce le primesc, pentru noutățile pe care le descoperă. Ce altă satisfacție poate fi mai plăcută decât asta. Timpul nu stă în loc...în vremurile apuse făceam același lucru dar uneori altfel...Uneori eram anunțat telefonic de la județana de partid că între orele... vine tovarășul... care este și drege în C.C. Trebuia să fiu prezent împreună cu primarul la ora... cu ceva atenție lichidă, dar să fie de prune... Luat cu te miri ce probleme mai serioase pe la Lechința, Teaca, Dumitra ori la Stațiunea de cercetări pomicole, tovarășul „uita“ că este așteptat și în Hordou. Și uite așa, stând noi ca proștii în așteptare, nu mai venea nimeni.

– Hai să nu mai așteptăm, că nu mai vine“ Adu obiectul cu pricina și două pahare, mă ruga primarul.

– În sănătatea tovarășului!

Și repetam urarea până la împuținarea conținutului, mai ales că văzând lumină în biroul meu se mai „rătăcea“ câte un prieten să ureze și el în sănătatea tovarășului. Nici aceștia nu erau străini de „cauză“, fiind ori directorul școlii, ori secretarul primăriei, ori șeful postului de miliție, oameni tot unul și unul.

În cele mai fericite cazuri tovarășul venea după câteva ore întârziere față de ora anunțată. Pus la patru ace, cu nelipsita cravată care avea cel puțin un pic de roșu, îl sau îi conduceam prin muzeu. Vorbeam pereților mai mult. Tovarășul ori căsca, ori dădea semne de oboseală-pletiseală și atunci însoțitorul, tovarășul de la județ, mă invita discret să scurtez, întrebând cu voce tare dacă popii Sebastian i-a rămas ceva din vinul adus de credincioși la biserică. La acest „afrontă” răspundeam că în partea locului nu este prea cunoscut vinul, în schimb avem nelipsita palincă ca la orice casă de gospodar... Și uite așa se iveau pretextul pentru tovarășul de a face o „mică” degustare ce se termina târziu în noapte... Ce vină avea bietul Coșbuc...?

În vara lui 1974 sunt anunțat într-o dimineață că sosește o delegație de tovarășe condusă de chiar tovarășa Ceaușescu. Înainte cu vreo oră sosește șeful protocolului cu care eram bun amic. Era trimis în avangardă pentru a pune la lucru organele de ordine și a mă instrui de cum și ce să vorbesc, capitol peste care a sărit pentru că mă cunoștea prea bine de ce pot. Pe la ora prânzului auzim sirena miliției de la mașina antemergătoare și imediat o Volgă neagră din care coboară tovarășa însoțită de actrița Silvia Popovici (soția lui Bergheianu), soția lui Patilineț și doamna Crișan, soția primului nostru secretar, plus încă vreo 5 băieți „cu ochi albaștri”. Chiar când mașina a oprit în fața muzeului, tovarășa a fost anunțată că s-a transmis prin stație că tovarășul a împușcat un urs la Dealul Negru. De cum împușca tovarășul urșii de la 50 de metri din foisor am realizat abia în 2002, când sărbătoream intrarea la pensie a soției, chiar în cabana de la Dealul Negru.

Nu exagerez cu absolut nimic atunci când afirm că s-a arătat foarte interesată de muzeu. M-am purtat chiar exagerat de familiar, motiv care a dat de gândit „băieților”, pentru că la un moment dat m-au flancat și nu mă mai simțeam în largul meu până ce discret i-am împins și m-am apropiat de tovarășa care m-a întrebat ceva. Asta s-a întâmplat la începutul expunerii, după care am fost lăsat liber, văzând că nu am nici cea mai mică intenție a-i face vreun rău. Când i-am relatat tragedia lui Alexandru Coșbuc, tovarășei i-au dat lacrimile. Un tov. de la Secu’ a făcut și multe poze, dar nici una pentru muzeu. Probabil că nu a fost corespunzător îmbrăcată. Purta niște pantaloni din doc verde, o bluziță galbenă și o enormă poșetă maron. A fost trimisă și o scrisoare de mulțumire în urma vizitei, despre care am fost doar înștiințat de județeană că de văzut n-am văzut-o niciodată, fiind „proprită” la Bistrița.

III. REBRENIANA

COMENTARII CRITICE: CAPCANELE REBRENOLOGIEI

prof. univ. dr. Ion SIMUȚ

Prezentarea capitolului VI. DESPRE PROPRIA-I OPERĂ

În jurul oricărui mare scriitor se naște cu timpul o literatură secundară impresionantă, o bibliografie critica imensă, ce solicita ea însăși buni specialiști pentru a fi cunoscută. Nu sunt multe asemenea vaste domenii derivate. Eminescologia și caragialeologia sunt, în mod firesc, cele consacrate. Sadovenologia și rebrenologia urmează să se consacre. Alte teritorii sunt mai greu de numit printr-o noțiune specială derivată de la numele scriitorului (Creangă, Arghezi, Blaga, Călinescu). E greu să fii simultan un bun cunoscător atât al operei, cât și al criticii sau istoriei literare corespunzătoare subiectului. E greu, dar e obligatoriu pentru o competență ireproșabilă, căci altfel riști să cazi în anumite capcane, mai mult sau mai puțin conștientizate ca risc.

Adevărații și profunzii cunoscători ai operei lui Liviu Rebreanu și, deopotrivă, ai rebrenologiei nu sunt astăzi prea mulți. Nu poți să fii bun specialist al unuia dintre cele două domenii fără să fii și al celuilalt. E lege. Nu poți să faci istoria critica a receptării operei și biografiei lui Rebreanu fără să cunoști opera prozatorului, ca fenomen original. De asemenea, nu poți să fii un bun exeget al operei rebreniene fără să fii expert în rebrenologie. E o banalitate.

În legătură cu un mare scriitor, sunt patru domenii distincte de luat în seamă: opera, biografia, contextul și receptarea lor. Fiecare are o istorie când separată, când amestecată. Când interpretarea unuia (cel mai adesea opera) se află în impas, tendința manifestată frecvent e de a ieși din miezul subiectului. Evadările colaterale creează o senzație de libertate și de noutate. Dar evaziunile, dacă sunt excesiv de îndepărtate de matcă, pot constitui totodată și veritabile capcane, adică împotmoliri sau blocări în mici subiecte marginale, cu totul secundare, dacă chiar lipsite de importanță. Facă oricine bilanțul speculațiilor despre moartea lui Eminescu (eroare medicală? implicare politica liberală?) și va avea o imagine a rătăcirilor în peisaj, adică în biografie și în context. Multe sunt ipoteze de dragul ipotezelor, fără argumente, sau ipoteze de dragul scandalului publicistic. La simpoziioanele aniversare Rebreanu (desfășurate la Bistrița sau la Aiud, unde am participat de mai multe ori) nu s-a stins nici acum disputa în jurul întrebării dacă Puia a fost cu adevărat sau nu fiica scriitorului. Evident că, pe linia

fratelui mai mic al lui Liviu, Tiberiu, prin nepotul de frate Ilderim, e o problemă profitabilă de moștenire literară. Ilderim Rebreanu deține de la tatăl său, Tiberiu, multe mărturisiri scrise, date în vileag de-a lungul timpului. Unele sunt mărturisiri abuzive, fanteziste, căci Tiberiu, născut în 1911, când Liviu avea 26 de ani și se afla la Craiova, n-avea cum să cunoască (decât din auzite și cu unele răstălmăciri) amănunte despre copilăria fratelui său devenit celebru. Mărturisirile lui Tiberiu, aflat în permanentă dispută de moștenire cu Fanny, soția scriitorului, apoi cu Puia, câtă vreme acestea au trăit, dar și după aceea, au creat cele mai multe derute de detaliu în legătură cu biografia lui Liviu Rebreanu. Nicolae Gheran citează cu precauție dintr-un manuscris *Viața scriitorului Liviu Rebreanu* de Tiberiu Rebreanu, manuscris niciodată editat în forma lui originală. O altă versiune a aceleiași biografii, probabil mult revizuită pe vremea când Tiberiu Rebreanu colabora la „Flacăra” lui Adrian Păunescu, a apărut abia în 1995, sub titlul *Calvarul gloriei*, la Editura Corgal Press din Bacău. Nu-i vorbă că și Fanny a contribuit cu fanteziile ei la răspândirea ceții peste anumite detalii neconvenabile, presărând, în confesiunile din volumul *Cu soțul meu* (1963), multe inadvertențe. Puia Florica Rebreanu a intervenit, aducând, pe lângă pioșenia firească, alte aproximații și lirism evocator în volumele *Zilele care au plecat* (1969) și *Pământul bătătorit de părintele meu* (1980). În replică, Ilderim Rebreanu a publicat nu de multă vreme un fel de răspuns pentru Fanny în volumul *Minciuna și impostura*, Editura Gramar, 2000, unde primul capitol se intitulează *Erori, mistificări, denaturări, confuzii în volumul memorialistic „Cu soțul meu”*. Cine să descâlcească toate aceste fire încurcate? Evident că expertul în toate aceste probleme biografice este Nicolae Gheran. După noi informații documentare nu cred că are prea multe detalii de rectificat față de cele doua volume ale biografiei rebreniene *Tânărul Rebreanu* (1986) și *Rebreanu. Amiaza unei vieți* (1989). Familia Rebreanu constituie o întreagă lume, luându-i în seamă toate ramificațiile. Ilderim Rebreanu promite un volum cu titlul *Neamul Rebrenilor*, anunțat în colocviile de la Bistrița din noiembrie 2007, dar deocamdată neapărut. Din programul Saloanelor bistrițene aflăm că volumul cuprinde corespondență familială și e depus la Editura Academiei Române. Neamul Rebrenilor e un hățiș în care te pierzi și cred că numai ultimului moștenitor îi stă bine în aceasta capcană.

Poate că n-ar strica să notez ce se mai anunță într-un șantier editorial cu proxime apariții, șantier inițiat și coordonat de Niculae Gheran sub egida Muzeului Județean Bistrița-Năsăud. Volumul editorului operei marelui năsăudean Cu *Liviu Rebreanu și nu numai*, apărut recent la Editura Academiei Române, a fost deja difuzat (despre el voi scrie într-un număr viitor). Despre volumul *Neamul Rebrenilor* am pomenit. Andrei Moldovan, critic literar și profesor la Beclean, pregătește un interviu imaginar cu prozatorul, sistematizând mărturisirile și interviurile, la sugestia și sub controlul lui Niculae Gheran, în volumul *Liviu Rebreanu văzut de el însuși*, în curs de apariție, estimată la începutul lui 2008. Dana Hiticaș Moldovan, de asemenea o cercetătoare locală, tânără absolventă a Literelor clujene, pregătește (cred că e gata pregătit) volumul de corespondență familială *Liviu Rebreanu – Intime*, care va restitui scrisori inedite dintre Liviu și Fanny, ascunse de soție sau poate și de fiică și, prin urmare, scăpând volumului din 1981 *La lumina lămpii*. O altă direcție rămasă neexplorată până acum este aceea a corespondenței primite de Liviu Rebreanu de la personalitățile epocii.

Niculae Gheran în colaborare cu Mircea Prahase încep editarea scrisorilor către Liviu Rebreanu într-un prim volum, ce va cuprinde corespondenții cu numele situate alfabetic la literele A și B. Nici acest volum nu a apărut încă. Arhiva e imensă, dar ea deschide și redeschide teritoriul relațiilor politice, sociale, administrative, teatrale și literare ale scriitorului. Prin urmare, situarea lui în epocă va avea de câștigat în detalii, culise, dramatism și dedesubturi. Contextul politic și literar e o altă plăcută capcană întinsă documentaristului, exploratorului de ocazie, biografului sau istoricului literar de mai vaste perspective.

O altă fundătură, deloc lipsită de profituri în interpretare, este cercetarea genezei operelor rebreniene. Aici ediția critică a lui Niculae Gheran, încheiată în 2005 cu volumul 23 de *Opere*, și volumul *Caiete* din 1974 au făcut servicii incommensurabile criticii genetice. Arhiva de manuscrise, cu bruioane, variante și materiale auxiliare, e o mină de aur, încă nesecată și neepuizată de către exploratori. Materialul cel mai interesant pare acela din jurul romanului *Pădurea spânzuraților*. Despre el, Tiberiu Rebreanu a lansat spre publicare volumul *Geneza romanului „Pădurea spânzuraților”*, publicat postum de Ilderim Rebreanu în 2002, la Editura Gramar. Tot acolo și tot în 2002, Ilderim Rebreanu a alcătuit un propriu volum documentar, în completarea celui al tatălui său, *Efigii în bronz [Colonelul Procopie I Strat. Martirul Emil Rebreanu]. Scrisori în umbra ștreangului – Emil Rebreanu*. Nu mă îndoiesc ca aici ar mai fi de

făcut unele lucruri interesante, chiar pentru publicul larg, cum ar fi editarea în fotocopie a unor manuscrise.

Capcanele rebrenologiei sunt, fără îndoială, mult mai multe decât cele două sau trei pe care le-am detaliat întrucâtva. Supralicitarea contextului poate merge în sensul de a insista asupra istoriei politice (evenimențiale sau non-evenimențiale), asupra familiei sau asupra unor grupuri specifice (tinerețea ziaristului Rebreanu, cronicarul de teatru, Rebreanu în cadrul Societății Scriitorilor Români, membru din 1912, secretar în 1914, vicepreședinte în 1923, ales președinte în 1925 și 1927, director general al teatrelor în 1928, director la Direcția Educației Poporului în 1930, membru al Academiei Române din 1939 etc.). Refugiul în documentar (cu sentimentul exasperant că niciodată nu sunt epuizate detaliile) și fixarea biografiei sau a operei în contextul istoric, cât mai meticolos reconstituit, conduce spre o altă capcană: euforia provincialismului. Rebreanu este receptat și elogiat drept cel mai mare ardelean, bistrițean, năsăudean, măierean etc. Începutul l-a făcut în acest sens Gavril Scridon în volumul *Liviu Rebreanu pe plaiuri năsăudene* (Cluj, 1967), iar fixarea cea mai deșănțată a lui Rebreanu în regionalism aparține lui Teodor Tanco, într-o serie de articole, unele adunate în retrospectiva cercetărilor proprii *Despre Liviu Rebreanu* (Cluj, 2001). Pentru cei care îl privesc prea de aproape și prea de la nivelul solului natal, există riscul de a-l fixa pe Rebreanu într-un regionalism mărginit, când mai interesanta pentru marele scriitor este ieșirea din regionalism și, mergând mai departe, depășirea orizontului național.

În jurul unei mari opere se creează, cum spuneam, câteva tipuri de refugii, dintre care refugiile în biografia scriitorului și în contextul operei sunt cele mai frecvente. Când interpretarea operei pare epuizată, un alt refugiu îl constituie compilațiile. Nenumărate „comunicări științifice” din culegeri improvizate sau de la reuniuni didactice, academice sau zonale nu spun nimic nou, nu spun altceva decât ce au spus alții înainte, fără a fi citați predecesorii sau, pur și simplu, fără a fi cunoscute interpretările anterioare. O parazitază a locurilor comune crește sufocant și obositor peste o opera încă vie și atractivă. Exemple ar fi din abundență, dar mă sfiesc să le dau, pentru că mulți profesori nici nu vor altceva decât să aducă „o contribuție modestă”. Un compiler cu pretenții este Adrian Dinu Rachieru, în cele două cărți ale sale, *Pe urmele lui Liviu Rebreanu* (1986) și *Liviu Rebreanu. Utopia erotică* (1997). Mai sunt și alții. Sistematizări oneste, dar nimic mai mult, aduc Constantin Cubleşan în *Romancierul Rebreanu* (2001), Gheorghe Glodeanu în *Liviu Rebreanu. Ipostaze ale*

discursului epic (2001) și Săluc Horvat în *Liviu Rebreanu: „Ion” – universul uman* (2003).

Cine se poate descurca în bibliografia critică a unui mare scriitor? Sunt puțini acei specialiști inventivi, venind cu un punct de vedere nou și convingător, fiind în același timp bine orientați și preocupați să nu repete idei și interpretări știute. În privința operei lui Rebreanu, cele mai frumoase și mai originale interpretări, bazate pe metode critice bine asimilate și ingenios aplicate în eseuri monografice de anvergură, aparțin lui Dan Mănucă, în *Liviu Rebreanu sau lumea prezumtivului* (1995) și lui Liviu Malița, în *Alt Rebreanu* (2000). Ultima monografie a operei, notabilă la rang de eveniment, fusese aceea a lui Lucian Raicu, din 1967. Posibilitatea unor puncte de vedere noi în legătură cu opera unui clasic se ivește o dată la trei-patru decenii. Opera nici unuia dintre marii scriitori nu este iremediabil epuizată. Epuizarea interpretărilor înseamnă istoricizare definitivă sau perimare.

UN PAMFLETAR CA PE VREMURI

Ioan GROȘAN

Cu mari delicii se citește cartea lui Nicolae Gheran, intitulată, cu voită modestie, „Cu Liviu Rebreanu și nu numai” (Editura Academiei Române, 2008). Amintesc, pentru publicul larg (din ce în ce mai larg, îmi vine să spun...), că Nicolae Gheran este, după știința mea, singurul istoric literar de la noi care a dus la bun sfârșit editarea integralei operei unui autor; și nu a bietului Urmuz, ci a autorului „Pădurii spânzuraților”. Era firesc, așadar, ca din trunchiul masiv și viguros al scrisului rebrenian să sară câteva așchii, scrupulos adunate de Nicolae Gheran, toate – adaug eu – foarte interesante (vezi, de pildă, tensionata relație, de tip *corsi e ricorsi*, între Rebreanu și Blaga, sau relevarea posesivității totale a nevestei Fanny asupra ilustrului ei soț). Dar dacă ar fi vorba numai despre atât, locul acestui text ar fi mai degrabă la pagina culturală. Însă secțiunea „Rebreniana” este urmată de „...și nu numai”, unde, spre surpriza multora, istoricul este completat cu brio de unul din cei mai acizi pamfletari politici din ziua de azi. Sau mai degrabă, prin eleganța incisivă a stilului, din ziua de ieri. Mă și mir că, în acest sens, n-a fost remarcat mai demult. Sunt antologice articolele „Actualitatea lui Iosefini”, „De la Esculap la Eugen Nicolaescu”, „Cizmele și alegerile anticipate”, „Șobolanul”. Din ultimul o să-mi permit să citez un pasaj ce-l are în vedere pe mai vechiul nostru client, „dom’ profesor” Virgil Măgureanu: „Dacă joci pe toți caii, rămâi câștigător și când o mârtoagă ajunge prima la potou, fie și înainte de a-și da duhul. După opinia mea, povestea asta o cunoaște cel mai bine blajinul și intangibilul Virgil Măgureanu, rătăcit ca un supozitor în fundul Puterii încă înainte de a se cunoaște exact încotro va bate vântul”. Sau, tot probă a unui incontestabil talent literar, remarca vizând condițiile muncii la mult faultatul „Dicționar al Scriitorilor Români”, din colectivul de redactare al căruia Nicolae Gheran a dispărut, la apariție, vorba lui, „mai abtîr decît un portofel șterpelit în tramvai”: „De aici, sentimentul nemărturisit că lucrăm la producerea unei bombe atomice într-o sifonărie”. Pe scurt, cum am mai zis și altădată, o carte de raftul întâi.

ISTORIE LITERARĂ ÎN SCHIȚE SATIRICE

Ion SIMUȚ

Orice ar face, oricât s-ar frământa să se elibereze, Nicolae Gheran nu poate scăpa de subiectul Rebreanu, care l-a subjugat de patru decenii. Evident că istoricul literar nu a încercat alte modalități de eliberare decât aceea de a-și face datoria până la capăt. Abandonul era exclus ca soluție. Cu imense dificultăți, datorate cercetării în sine sau tergiversărilor instituționale, editorul a încheiat ediția critică de Opere Liviu Rebreanu. Primele trei volume au apărut în 1968, iar ultimul, al douăzeci și treilea, în 2005. Oricât ar fi fost de plăcută subjugarea inițială față de un mare scriitor, până la urmă ea se transformă, psihologic, într-o captivitate nedorită sau în confiscarea propriei biografii intelectuale a editorului și istoricului literar, la fel de devotați în restituirea integrală a operei și în reconstituirea minuțioasă a vieții scriitorului. Nicolae Gheran se simte din ce în ce mai nemulțumit de sine însuși pentru simplificarea la care a fost obligat și evadează în două direcții previzibile: comentarii despre contextul biografiei lui Rebreanu, ocazionate de dezvăluirea unor noi documente (mai frecvent, din categoria corespondenței primite) și amintiri despre lumea editorială din perioada comunistă. Dovezi convingătoare și antrenante la lectură sunt cele două volume publicate de Nicolae Gheran, adunând activitatea publicistică desfășurată de câțiva ani încoace: *Sertar* (evocări și documente), Editura Institutului Cultural Român, 2004, și *Cu Liviu Rebreanu și nu numai (evocări și documente)*, Editura Academiei Române, 2007. Cele două cărți trebuie citite împreună, pentru că sunt mărturia aceleiași etape de transformare semnificativă a scriiturii lui Nicolae Gheran. Mai întâi, e evident spiritul publicistic al tuturor evocărilor. Istoricul literar scrie alert, cu nerv, cu umor, cu simțul pitorescului social, un fel de reportaje retrospective, instantanee de viață (cotidiană sau oficială), episoade comice din sfera politică sau culturală, evocând cu sarcasm și distanțare un trecut mai apropiat sau mai îndepărtat. Are, desigur, importanță faptul că paginile de istorie literară din volumul *Sertar* au fost, în anii 2002-2004, foiletoane în revista „Adevărul literar și artistic”, iar cele din volumul următor au apărut în 2005-2007 în revista „Cultura”. Documentul sau mărturia aduc o puternică tușă de culoare în peisajul social-uman. În al doilea rând, e din ce mai evident talentul de prozator cu care sunt scrise aceste evocări. Nicolae Gheran e un umorist sarcastic, un moralist subtil, un observator perspicace al moravurilor literare și sociale. Își pune în scenă cu atenție personajele și când e vorba de lumea lui Rebreanu, și când aduce în prim plan

întâmplări din perioada comunistă sau, uneori, postcomunistă. Memorialistul își creează atmosfera, personajele, conflictul și, desigur, poanta întâmplării. E mai narativ, mai sarcastic și mai pitoresc, cum nu a fost în paginile sale anterioare de istorie literară. Nu e un act de complezență din partea mea (de ce ar fi?) să remarc această epicizare a scrisului unui istoric literar și o îndreptare categorică spre proză. De la scenariul de istorie literară și memorialistica pitorescului cultural nu e decât un pas până la proza de ficțiune. (L-a făcut și Dumitru Micu.) Pentru cei mai mulți cititori, sau poate chiar pentru prieteni, va fi o surpriză faptul că Niculae Gheran își ia revanșa ca prozator. În numărul 2 (22) din 2007 al revistei bistrițene „Mișcarea literară”, Niculae Gheran publică un amplu fragment din romanul *Arta de a fi păgubaș*. S-ar putea ca viitorul roman să meargă pe linia ficționalizării unor posibile memorii și să ne facă să ne gândim la referințele reale ale unor personaje fictive. Dar e cert că Niculae Gheran scrie cu umor și vivacitate. Descopăr chiar că, la senectute, istoricul literar năzuiește să se întoarcă la aspirațiile (le-am putea zice chiar păcatele) tinereții: proza satirică. O pagină de confesiune din volumul *Cu Liviu Rebreanu și nu numai* dezvăluie nostalgia și posibila revanșă: „Cu mine sau fără mine, Rebreanu rămânea oricum un mare fluviu al literaturii române, chiar dacă multă vreme, precum Nilului, nu i s-ar fi cunoscut izvoarele. Din această pricină, nu voi regreta niciodată intenția de a-l fi repus în circulație la adevăratele lui înălțimi, ci amânarea sine die a propriilor mele proiecte literare. Debutasem în revista Tânăru scriitor (IV, nr. 9, sept. 1955), cu o schiță satirică. Alte încercări erau de aceeași factură, în proză stilul pamfletar fiindu-mi mai la îndemână, mereu tentat să fac haz de necaz. Numai că atunci acest gen literar nu era defel agreat, formele lui de manifestare ținând de periferia tiparniței noastre. În acest context, mi s-a părut mai onorabil să ucenicesc în atelierul dlui Rebreanu, fără să ajung niciodată calfă. Abia în ultimii ani, când m-am apropiat de sfârșitul ediției de Opere, mi-am îngăduit libertatea de a mai scrie și altfel, desprins de povara textelor rebreniene. Din păcate, evocările și eseurile publicate în reviste și, parțial, incluse în volumul Sertar sunt departe de cartea visată, cu pagini despre destinul generației mele trădate. Dumnezeu știe dacă timpul rămas îmi va fi suficient” (p. 158). Am dat in extenso această mărturisire, pentru că ea e mai în măsură decât orice altă explicație alambicată să dea o idee despre direcția în care tinde să o ia scrisul lui Niculae Gheran. Autorul vrea să revină la proza satirică din tinerețe, dar depășind schițele înspre un roman al generației, rămânând probabil în sfera aceluiași „stil pamfletar”. Nu se putea să dau o caracterizare mai bună a actualelor schițe de istorie literară ale lui Niculae Gheran.

După „40 de ani de editorlâc”, cu toate reușitele, istoricul literar nu-și poate reprimă tristețea sacrificiului de sine: „Ajuns la senectute, aș îndrăzni să spun că doar tinerețea rămâne girul marilor elanuri, când este vorba de înfăptuirea unor proiecte de largă respirație. Întârziate, ele suportă inevitabil riscul abandonării, de cele mai multe ori din pricina timpului în care ești osândit să trăiești. Numai astfel îmi explic luxul de-a fi fost consecvent cu mine însumi, răbdarea de-a fi lăsat zilele să se scurgă fără să le țin socoteala, ca și cum Dumnezeu mi-ar fi garantat că voi trăi vreo sută de ani. Nu mai puțin adevărat este că niciodată nu mi-a trecut prin minte că exegeza rebreniană și fructificarea ei îmi vor măcina din viață... 40 de ani. Precum cartoforii, m-am așezat la masă convenind ca jocul să nu ne fure prea mult. Vorbe – deoarece, peste tururile de onoare, au urmat repetate prelungiri, mereu pentru recuperarea timpului pierdut, hărăzit altminteri să se ducă pe Apa Sâmbetei” (p. 155).

Scriitorul amânat își spune aici oful, întristat că istoricul literar i-a furat timpul și posibilitatea de afirmare. Modestia editorului nu-l satisface: „În cazul unui autor de ediție critică, singura lui pricopseală este de a se îngropa la zece metri sub monumentul ridicat de el, într-un anonim perfect” (p. 156). Nu-i, astfel, surprinzător să aflăm, după ce-i cunoaștem ambiția ascunsă de prozator satiric, că Niculae Gheran nu ar mai proceda la fel, dacă ar avea posibilitatea să-și reia destinul (p. 156). Situația nu e deci nici pe departe una lejeră, relaxată, acceptabilă. Dimpotrivă! Avem concentrată aici drama profundă a unui istoric literar și editor. Iar motivele acestei decepții sunt dintre cele mai serioase, angajând chiar deficiențe de sistem: indiferența instituțiilor politice și a celor culturale, absența unui program național de valorificare a patrimoniului literar, carența instrumentelor bibliografice, ceea ce face, ieri, ca și azi, să „rămânem proprietari pe teritoriile vaste ale unei culturi neinventariate” (p. 158). Aceste lipsuri cronice determină o mare pierdere de timp și risipă de energie celui care se consacră editării operei unui clasic, într-o muncă istovitoare în care trebuie să ia de la capăt și de unul singur obligații de informare și documentare care ar trebui să fie ale unui colectiv sau ale unei instituții întregi. Niculae Gheran povestește într-un text, intitulat *La închiderea ediției* (p. 159-167), prefată la volumul 23 al ediției de Opere Liviu Rebreanu, o bună parte dintre dificultățile pe care le-a avut de surmontat. Concluzia e la fel de tristă și la fel de autoironică, fără nimic consolator, ca și în confesiunea pe care am citat-o anterior pe larg: „Ce să mai spun la apariția ultimului tom din seria de Opere, care, pe nesimțite, mi-a legănat lenea de a scrie propria mea carte, sufletește dorită mai mult? Momentul mă ia parcă pe nepregătite și, efectiv, rămân interzis. Dar,

la urma urmei, pe cine interesează? Cel puțin acum. Noroc că post-mortem mai avem o șansă” (p. 167).

Am insistat pe drama scriitorului înăbușit în activitatea istoricului literar și mi-a rămas prea puțin loc să arăt modul în care Nicolae Gheran face haz de necaz, cum spusese el însuși că și-ar defini specialitatea atitudinii epice. Proza lui satirică e memorabilă. Rezum două-trei texte. În prima parte a volumului, Nicolae Gheran scrie pornind de la diferite secvențe biografice rebreniene. Un episod evocă dialogul epistolar al tânărului Rebreanu cu foarte tânărul său editor din Orăștie, Sebastian Bornemisa (p. 13-25). Detaliile de negociere sunt extraordinare: „Târgul să zicem că s-a făcut numai pentru 200 de pagini și nu pentru 240. Atunci ar fi să primești de fiecare pagină lei 1,50+1 exemplar. Manuscrisul trimis, mai mult de 8 coli=128 pagini nu va da; prin urmare onorarul se va reduce cu diferența – sau vei primi pentru volum de 128x1,50 și 128 exemplare” etc. Rezultă o poveste savuroasă a debutului rebrenian, cu două personaje (autorul și editorul) la fel de constrânse de împrejurări la rigori economice. Într-un alt episod, îl vedem pe Rebreanu, situat „între socialiști și contrabandiști” (p. 39-51), evadând din Bucureștiul ocupat de nemți în Moldova, în 1918, într-o întâmplare povestită de Gheorghe Cristescu, primul secretar general al PCR. Versiunea nuvelistică are palpit epic, ritm și contrapunct ironic subtil. Însă piesa antologică a volumului, prin umorul ei extraordinar, pendulând între comedie și dramă, este cea consacrată funeraliilor lui Arghezi (p. 171-177). Regizorul din umbră se vrea însuși Ceaușescu. Executanții sunt toți crispați, alarmați. Se scriu versiuni speriate ale posibilelor necroloage. Maestrul de ceremonii este Ion Stoica, un cinic ingenios, ocupat cu pregătirea cadavrului, a locului etc. Portretele tuturor participanților au relief, linii sarcastice și tușe specifice: „În ziua cea mare, șeful statului a sosit șchiopătând: își scrântise piciorul la o partidă de volei, în week-end-ul de la Snagov”. E un exemplu de virtuozitate a unei memorialistici învăluite în umor și ironie. Biograful lui Rebreanu a dezertat în tabăra lui Ilf și Petrov, transformându-se într-un comediograf. Schițele satirice din volumele *Sertar și Cu Liviu Rebreanu și nu numai* îl legitimează pe Nicolae Gheran ca prozator, chiar înainte de apariția primei sale cărți de ficțiune, romanul *Arta de a fi păgubaș*.

REBRENIANA

Constantin COROIU

Volumul „Cu Liviu Rebreanu și nu numai”, al lui Nicolae Gheran, apărut anul trecut la Editura Academiei, mi-a plăcut atât de mult încât am tot amânat să scriu despre el. Nu, nu este o figură retorică în chip de *captatio benevolentiae*. Cel mai greu e să scrii despre cărțile bune și, mai ales, despre cele foarte bune, ca aceasta. Satisfacția pe care o ai la sfârșitul lecturii e urmată de o ciudată neliniște. Ți-e teamă că nu vei reuși să spui ceva cât de cât interesant, necum acroșant, care să treacă adică dincolo de pagina de revistă (parafrază sau, mă rog, antifrază a obsesivei „treceți dincolo de sticlă”!) și care să-l incite pe cel ce eventual va citi comentariul tău, cu alte cuvinte să-l trimită la carte.

Ca autor al ediției critice Rebreanu, scriitor căruia i-a dăruit aproape o jumătate de secol de viață și de muncă intensă – o „ediție monumentală” (Șerban Cioculescu), „exemplară sub toate aspectele” (Al. Piru) – Nicolae Gheran este deja un nume legendar în istoria literară românească. El e însă și un scriitor cu vână epică, ipostază în care pare să se fi ignorat conștient multă vreme, fiindcă, precum puțini intelectuali de prin această parte a lumii, s-a concentrat asupra unui mare și dificil proiect, ducându-l până la capăt. Muncă grea, cvasianonimă, ce presupune sacrificii, inclusiv cel al propriei creații.

Citisem o bună parte din textele reunite în volumul „Cu Liviu Rebreanu și nu numai”, și anume pe cele apărute în revistele „Adevărul literar și artistic” și „Cultura”. Ironia, când cordială, când casantă, umorul fin, talentul epic, observația subtilă, capacitatea de a schița un portret moral din numai câteva linii mi-au revelat și un alt Nicolae Gheran, față de cel pe care îl cunoșteam din opera de editor și biograf al creatorului romanului românesc modern. De aceea așteptam din ce în ce mai curios continuarea captivantelor „povești” purtând semnătura sa, în amintitele reviste. Și doream ca ele să fie reunite, la un moment dat, într-o carte.

Era previzibil ca acest volum de „evocări și documente”, cum precizează autorul însuși în titlu, să cuprindă mai întâi pe cele referitoare la Liviu Rebreanu. Și, într-adevăr, este secțiunea cea mai întinsă a cărții. Cele mai multe pagini, din cele 170 puse sub titlul „Rebreniana”, sunt consacrate mai ales corespondenței lui Liviu Rebreanu. Mi-a reținut atenția în primul rând „dialogul epistolar” cu Lucian Blaga.

Acesta și altele reproduse și comentate de Nicolae Gheran, îndreptățesc, din păcate, amara constatare, ca și nu mai puțin amara sa mărturisire. „Mă aflu în fața câtorva volume de corespondență, adresată aceluiași romancier, scrisori adunate și copiate cu răbdare de-a lungul multor ani, pe care mi-e jenă, să-i număr. Puse cap la cap epistolele alcătuiesc o istorie a culiselor literare interbelice, dar și a moravurilor societății românești, parcă mereu aceeași. Nimic nou sub soare! Mă întreb uneori dacă nu e mai bine să ne rezumăm la citirea operei marilor creatori, stăpânindu-ne curiozitatea de a-i cunoaște pe ei”.

Ce mă frapază la Blaga, lecturându-i corespondența, este spiritul tranzacționist. Naiv, ca să nu pronunț un epitet mai tare, am crezut multă vreme că amintitul spirit pe care l-a decelat în ființa noastră cu inteligența sa ce pătrundea mai totdeauna la esențe, Mihail Ralea – el însuși un campion al tranzacțiilor, din care a ieșit mereu câștigător – ar fi așa-zicând apanajul regătenilor și îndeosebi al valahilor. M-am înșelat. Nu, suntem și din acest punct de vedere „uniți în cuget și-n simțiri”: moldoveni, munteni, transilvăneni. Ceea ce nu înseamnă că Liviu Rebreanu nu trebuie luat foarte în serios atunci când scrie: „Eu socotesc că misiunea Transilvaniei este de a aduce în viața românească acea concepție de seriozitate de care are așa de multă nevoie. Lipsa seriozității este unul dintre cele mai grave neajunsuri ale societății noastre”.

Să observăm și să recunoaștem că diagnosticul este astăzi mai valabil ca oricând.

Surprind în scrisorile marelui poet nu atât oscilațiile de atitudine și de limbaj față de ilustrul său confrate ardelean (ocupant vremelnic al unor posturi în, cum se spune azi, sistemul culturii sau ca președinte al Societății Scriitorilor Români) în funcție de interese de moment și conjuncturi, cât lipsa spiritului critic privind propria dramaturgie, altfel, în opinia mea, modestă cel puțin în comparație cu opera sa poetică și filosofică, vanitatea, dorința de succes, ba chiar manifestările la limita maniei persecuției. Toate acestea aruncă o umbră peste imaginea Poetului „mut ca o lebădă”, pe care, ca student, pe la mijlocul anilor '60, când a început să fie editat, îl citeam cu o emoție ce numai tinerețea o poate suporta, în parcul Expoziției din Iași, aflat peste drum de căminul unde locuiam. Dar există în aceste scrisori ceva poate și mai surprinzător. Faptul că și pentru europeanul pur sânge, Lucian Blaga, jucat cu „Meșterul Manole” la Berna, soarele tot de la București răsărea, cu o vorbă celebră a altui ardelean de seamă: „Scumpe Rebreanu,/ De la București nu-mi mai scrie nimeni, așa că nu știu cum mai merge Meșterul. Citesc numai în ziare despre reprezentații – și-mi dau de gândit „motivele”. Sunt foarte amărât că tot timpul cât țin serbările Unirii, Meșterul nu

e luat deloc în program, nici seara și nici în matineu. „Les absents...” Deși cunosc eu însumi o mulțime de lume care, venită din provincie, ar fi dorit să vadă piesa./ Speram să scoatem cel puțin 15 reprezentații, dar așa.../ O fi ea dificilă piesa, dar tocmai de aceea ar trebui pusă în seri când vine lumea la teatru (joia-vinerea-sâmbăta). Nădăjduiesc ca cel puțin de încheiere să i se acorde vreo două seri bune./ Ah, Doamne – Scumpe Rebreanu – ne omoară papagalii!” Așadar, și atunci, în anii '20 și '30 tot papagalii! Scrisoarea este datată 15 mai 1929, iar spectacolul cu piesa „Manole” avusese premiera, la Teatrul Național din București, cum notează Niculae Gheran, la 5 aprilie, același an, din distribuție făcând parte monștrii sacri ai scenei românești ca: Aura Buzescu, C. Nottara, G. Calboreanu, N. Brancomir, A. Pop Marțian.

Tulburătoare, oricum le-am privi, sunt cele două scrisori de felicitare ale mamei lui Liviu Rebreanu, adresate fiului cu prilejul zilei de naștere a acestuia (27 noiembrie) – una în 1931, cealaltă în 1934 –, reproduse de Niculae Gheran cu ortografia autoarei. Mama Ludovica este conștientă de „numele nemuritor” al fiului ei căruia, octogenară, îl va supraviețui mulți ani: „Primul său băiat, Liviu, încetase din viață... la 1 septembrie 1944, departe de ai săi, fără ca la înmormântarea lui să se fi aflat vreun frate sau vreo soră, poate nici măcar anunțați. Lasă că la căpătâi n-avea să se găsească nimeni din partea Academiei Române, Societății Scriitorilor Români, Teatrului Național sau ziarului „Viața”, decedat și el odată cu năvala Armatei Roșii”. Un destin nefericit. În fond, moartea (prematură) a marelui scriitor avea să ia repede aspectul unei execuții. O execuție morală, deși, cel puțin aparent, de pe poziții politice. Niculae Gheran repovestește, ca de atâtea ori cu o pană (și) de prozator, într-un text intitulat „Unde ne sunt detractorii?”, ceea ce s-a întâmplat în acel început de toamnă a anului 1940 și ce a urmat după Al Doilea Război Mondial, când nu mai puțin de șapte ani numele lui Liviu Rebreanu a fost pus sub obroc. Așa se petrec lucrurile în patria și în amărâta noastră cultură, după fiecare „eliberare” (cu sau fără ghilimele, mai degrabă cu). Se găsesc destui procurori ori vânduți pe trei arginți care dărmă .tot ce este valoare națională, pentru a face pe placul „eliberatorului” și a a fi răsplătit de acesta. „Altminteri, ce s-ar putea spune de atacurile furibunde ale unor Nicolae Carandino, Miron Radu Paraschivescu sau Ion Caraion, grăbiți să împrăste cu lături memoria romancierului la puține zile de la trecerea lui în neființă?”, întreabă retoric Niculae Gheran. Înversunați procurori erau de toate culorile: antifasciști, țărăniști, legionari deveniți comuniști, staliști, troțkiști etc. În România niciodată nu se știe cine cu cine e, rigoarea a lipsit și lipsește mai mereu, iar adevărul (inclusiv cel științific) nu a contat și nu contează. Pe unii se mai răzbuună istoria sau soarta: „La înghesuiala vremurilor noi, ar putea fi

pricepută și iconoclastia poetului machidon, care se grăbea să-și schimbe o mai veche flamură verde cu alta roșie, folosindu-se de același suport cu virtuți de ciomag. Trăind ulterior coșmarul propriului său destin, Caraion va fi mântuit de păcate. La fel și Carandino, căzut pe nedrept între roțile aparatului represiv după nemuritorul 23 august 1944. Într-un fel, ilustrul gazetar ar fi mai greu de iertat, deoarece, ca soț al actriței Lili Carandino, una din admiratoarele directorului ei, cunoștea prea bine independența politică a acestuia, precum și criteriile de valoare pe care le impusese Teatrului Național, deopotrivă în alcătuirea repertoriilor și în distribuția pieselor reprezentate pe scenă. Cum gândul de a-i fi urmaș la conducerea Teatrului îl va fi avut mai demult – ceea ce se va și petrece în directoratul început în 1945 –, nu este exclus să fi fost împovărat de monumentalitatea predecesorului său”. Fie și ironic, Nicolae Gheran îi mai dă o șansă de salvare, ce-i drept tardivă, mult prea tardivă. Și inutilă. Căci ce înseamnă posteritatea lui Carandino pe lângă cea a lui Liviu Rebreanu? Ce înseamnă opera și posteritatea prozatorului de doi bani Ion Călugăru, cel care, vorba Lui Nicolae Gheran „catadicsise de la amvonul „Scânteii” să-l probezească pe Dimitrie Gusti – la acea dată președintele Academiei Române – pentru elogiul adus marelui dispărut...” sau chiar ale lui Ury Benador, care îl avertiza pe viitorul editor al lui Rebreanu „Gheran, tu să ții minte toată viața: un ovrei prost face mai mult decât zece legionari la un loc”?! Frază mult prea memorabilă pentru a fi uitată!...

La sfârșitul unei aventuri de multe decenii cu care a avut de luptat, marele editor Nicolae Gheran, ca orice alergător de cursă lungă, ajuns în vârful performanței, rememorează dificultățile, nepăsarea și ignoranța deținătorilor de înalte dregătorii de dinainte și de după 1990 pentru care cultura nu înseamnă nimic, dar și generozitatea unor intelectuali autentici sau a unor oameni ce au cultul valorilor. Abia trăgându-și sufletul, privește în urmă și vede că „...în cazul lui Rebreanu, pădurea în care am doborât mulți stejari, brazi și mesteceni este plină de buturugi și așchii, care mai de care amintind esența materialelor folosite cândva de el la ridicarea marilor construcții. A rămas și puiet, teme și subiecte avute cândva în vedere, date uitării din varii motive. Pe cât ne-a stat în putință, le-am adunat în paginile cărții. Ultima din serie, în ale cărei pagini se include, cu valoare simbolică, și un basm inedit, „Balaurul”, uitat de prozator într-un periodic provincial, singura scriere adresată copiilor din opera romancierului – lucrare comunicată, nu de mult timp, de tânărul confrate Liviu încerc să înțeleg starea cu totul specială trăită de Nicolae Gheran la finalizarea unei construcții monumentale care îi poartă numele. Se poate vorbi de o angoasă a izbânzii? Cred că da! Ea nu poate fi învinsă, în cazul său, decât într-un singur mod: scriind.

SCRIITORII ȘI MOARA ISTORIEI

Constantin COROIU

Scrise cu o pană de veritabil prozator, evocările, eseurile și portretele *in aqua forte* sunt grupate de Nicolae Gheran în celelalte două secțiuni ale volumului „Cu Liviu Rebreanu și nu numai” (de prima – „Rebreniana” –, întinsă pe aproape o jumătate din spațiul cărții, m-am ocupat în numărul precedent al revistei noastre), intitulate „De ieri și de azi” și „V.I.P.-uri și vipere”. Cu un umor irezistibil, de tipul râsu-plânsu, „topind” documentul, amintirea și mărturia vie în pagini cuceritoare prin epica lor cu accente, uneori, realist-magice, Nicolae Gheran surprinde, de fapt, spiritul unei/unor epoci cu ale lor mentalități, „năravuri rele”, cum ar spune Anton Pann, paradoxuri, momente triste și vesele, evenimente, personaje, unele de roman, precum „vajnicul” Ion Stoica de la fostul Protocol de Partid și de Stat, omul care îi îngropa pe toți demnitarii, dar care s-a ocupat și de înmormântarea lui Tudor Arghezi, cu toate că trupul poetului nu putuse fi ținut în frigider, la Elias, fiindcă nu făcea parte din nomenclatură! Scena în care cu adevărat profesionistul cioclu de rang înalt dirijează reșezarea și coborârea catafalcului în holul Ateneulul Român, în așa fel încât să fie la o înălțime potrivită cu cea a lui Nicolae Ceaușescu, ce urma să facă parte din ultima gardă și apoi să însoțească cortegiul până la Mărțișor, este antologică prin umorul ei negru involuntar. Nu mai puțin hazlii, într-o cheie totuși gravă, sunt tribulațiile privind redactarea necrologului Poetului. Împătimit al documentului inedit, revelator, Nicolae Gheran publică într-un alt text, intitulat „Danii și dandanale”, scrisoarea de răspuns a premierului de atunci al României, Ion Gheorghe Maurer, adresată marelui poet, după ce acesta „făcea donația Mărțișorului” statului român. Epistola, pe care, la vremea respectivă, a redactat-o chiar Nicolae Gheran, în calitatea sa de secretar al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, este una dintre cele două variante pregătite pentru a-i fi prezentate primului-ministru. Nimic mai dificil decât să scrii asemenea texte în care trebuie să îmbini stilul administrativ cu tonul cald, afectiv, ce se lovesc ca nuca în perete. Știu bine din proprie experiență și, tocmai de aceea, mi se pare că scrisoarea ce urma să fie semnată de Maurer reprezintă o mică performanță stilistică. Citez doar ultimele două fraze: „Primind Mărțișorul, românii primesc mai mult decât un dar, își primesc în toate veșnicile lor Poetul./ Eu nu sunt scriitor, iubite Maestre, dar în cuvintele mele, lapidare slove ale unui om de stat, aș dori să vă transmit o undă din

poezia permanentă răsfântă din opera Domniei Voastre”. Se pare că lui Maurer, un intelectual fin, i-a plăcut în mod deosebit această variantă a răspunsului. Confirmarea a venit mult mai târziu: „Peste mulți ani, vizitând Mărtișorul renovat, am avut bucuria să zăresc pe un perete răspunsul înrămat al lui Ion Gheorghe Maurer, nu diferit de cel reprodus mai sus. Azi a dispărut, ca și persoana care-l semnase. Mai grav e că a dispărut actul de donație semnat de Tudor Arghezi, din motive pe care, deocamdată, nu le întrezăresc. Important e că originalul și actele însoțitoare se află în arhivele menționate (ale Consiliului de Miniștri, *n.mea*). Nu cred că s-au evaporat între timp, deși în zilele noastre nimic nu este imposibil, după cum ne-am dumirit cu moștenirea lăsată de Gojdu”.

Tot un personaj de roman, unul eminamente tragic, este Petru Manoliu – „bucureștean prin adopție, după ce-și terminase osânda la Canal”. Porecla pe care i-o aplică mereu inspiratul Niculae Gheran – „Arlechinul” – i se trage de la „multele petice colorate de pe tot pantalonul ce-i conferea un aer de arlechin”. Omul era un intelectual și un traducător de calibru. Terifianta experiență concentraționară i se trăsese de la faptul că scrisese un serial de articole despre masacrul de la Kaitin – „povestea celor 4300 de ofițeri polonezi, împușcați în 1940 de sovietici”. Înaltul funcționar de la Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă se oferă să-l ajute să-și găsească o slujbă. Hotărâse să meargă împreună la Zaharia Stancu, acum președintele Uniunii Scriitorilor, funcție în care îl urma pe Mihai Beniuc. Era încurajat în intervenția sa și de o întâmplare recentă, când fostul gazetar atât de temut (Dulăul, cum i s-a mai spus), devenit clasic în viață datorită romanului „Desculț“, dar nu numai, îi solicitase secretarului Consiliului Editurilor, Niculae Gheran, să-l sprijine pe un fost ziarist la „Sfarmă-Piatră” ce fusese „cândva extrem de agresiv în susținerea unor idei totalitare”. Scurtul dialog cu Stancu merită reprodus, fiindcă este simptomatic privind complexitatea vieții, neprevăzutul istoriei și o anumită etică a luptei, un exemplu de fair play:

„– Nu mi-am putut reține uimirea – rememorează Niculae Gheran.

„– Dar v-a fost ostil dintotdeauna, ați consumat o tonă de cerneală unul împotriva altuia!”

„– Am luptat cu el cât timp a ținut o spadă în mână. Dar azi, când dușmanul îmi bate la ușă să-mi ceară pâine, nu-l pot goni ca pe un câine!”

În privința lui Petru Manoliu, Zaharia Stancu propune să fie contactată Editura pentru Literatură Universală, „numai că acolo te izbești de Ilca Melinescu (și ea un posibil personaj de roman – *n.mea*), în stare să-l sfâșie, dacă află de foiletoanele

antisovietice din timpul războiului, deși omul i-ar putea face niște traduceri colosale. Mai curând renunță la etnia ei ovreiască decât la sacramentele bolșevice. Uită-te la picioarele ei: la Siguranță i le-au băgat într-un cazan cu apă clocotită, dar a tăcut mîlc”. Manoliu era, însă, la rîndul său, și el, al naibii de orgolios și suspicios.

Îeșise fără o vorbă din sediul Uniunii Scriitorilor, la puțin după ce intrase, iar, după întrevvedere cu Zaharia Stancu, Niculae Gheran l-a găsit în curte plîngând: „— Iartă-mă, domnule Gheran, iartă-mă!... e un ticălos. N-am mai putut răbda. Să dea el mîna cu dumneata și cu mine nu? E un ticălos, un țăran nenorocit. Domnule Gheran! Să nu-mi întindă mîna?... Mie?... I-am fost adjunct la revista «Azi», am colaborat ani în șir; mai mult: între 1935 și 1937, am condus singur revista. Să nu-mi dea mîna, să nu mă recunoască?” în fine, la Ilca bolșevică, cum era poreclită Ilca Melinescu, și ea o intelectuală autentică, pe care autorul o cunoscuse încă din copilărie, succesul a fost neașteptat. Serialul cu Katinul n-a contat în discuție, iar hotărîrea de a-i da de lucru fostului gazetar s-a luat pe loc. Merită reprodus ceea ce i-a spus Ilca Melinescu celui care repovestește episodul: „— Îi dau să traducă «Muntele vrăjit» de Thomas Mann. Scap în felul acesta și de Eugen Barbu, care lucrează cu negri, mai precis cu Andrei Deleanu, care mă f... la cap toată ziua (conjugă uneori verbul facerii și desfacerii mai mult ca să șocheze, să-și justifice pantalonii). Sparg încă un monopol și mă bucur, mai ales că, în materie de traduceri, Barbu e priceput să tîlmăcească doar din românește în grivițeană”.

Sărmana luptătoare antifascistă, victimă a – nu-i așa? – blîndeii Securității interbelice, care nu făcea deloc poliție politică, nu avea cum să-și imagineze că va veni o vreme, după o altă „revoluție”, când și în domeniul editorial – carte, presă etc. – tocmai monopolurile unora vor face puterea, monopoluri clădite, peste noapte, pe banii statului și ai celor 4 milioane de cotizanți la partidul al cărui membru de nădejde era!

O figură reprezentativă pentru epoca pe care o evocă Niculae Gheran este Ion Bănuță, lăcătușul ilegalist, directorul Editurii Pentru Literatură, poet nesemnificativ, dar căruia nu puțini dintre poeții ce au debutat în anii '60 – cum am putut constata discutînd de-a lungul vremii cu ei – i-au purtat și îi poartă o amintire plină de recunoștință.

Poezia sa era una de cenaclu muncitoresc, deși Arghezi nu a ezitat, într-o prezentare pe care i-o solicitase, să-l compare pe darnicul editor cu Rouget de Lisle, poetul Revoluției franceze, și cu Vladimir Maiakovski, poetul Revoluției ruse. Dar toate au un sfârșit pe lume. Cariera de editor șef avea să i se sfîrșească din cauza faimoasei antologii lirice a lui Nicolae Manolescu din 1969. Exilat la revista „Albina”,

Bănuță, care dovedise generozitate și uneori curaj în susținerea unor tineri autori, ceea ce nu e deloc de neluat în seamă, este și deținătorul unui mic record, dar demn de a fi consemnat într-o eventuală istorie ca o mostră de retorică. Povestește Niculae Gheran că la Adunarea Generală a Scriitorilor din 1965 „a insistat să i se dea cuvântul” rostind „cel mai scurt discurs” ascultat în întreaga mea viață: „Gata, ajunge, destul!” „Un speech ce mi se pare-ca o cortină căzând peste o epocă de un dogmatism feroce. Să fi fost acesta și sensul pe care i l-a conferit Ion Bănuță?! Oricum, discursul său este – sau ar trebui să fie – pentru clămpănitorii noștri de azi pilduitor: „Gata, ajunge, destul!”

Și, iată, tocmai când mă pregătesc să pun capăt comentariului de față cu o concluzie care să cuprindă o apreciere a cărții, după am citit... fulminantul discurs al lui Ion Bănuță, îmi dau seama că cea mai bună încheiere este tot un fragment dintr-un text al lui Niculae Gheran:

„Oameni mici și oameni mari... Dumnezeu știe cine și cum îi măsoară, câtă vreme dimensiunea lor diferă de la o zi la alta, ca să nu insist asupra reevaluărilor intervenite pe parcursul mai multor generații. (...) Cine nu știe că, trăind printre ai săi, Van Gogh n-a izbutit să vândă decât un singur tablou – și acela cumpărat de fratele lui? Care muzeu de pe mapamond nu se mândrește astăzi că posedă o pânză din picturile lui, o gravură sau măcar un desen? Mai aproape de noi, pe vremea lui Eminescu, un poet ca Vasile Bumbac beneficia de o mare notorietate. Dacă la bursa valorilor hazardul rămâne hazard, inovația având uneori în public și un rol inhibitor, la ruleta politicii competiția se înrudește adesea cu iluzionismul. Câștigă cel care, mințind frumos, începe să și creadă ce spune, mai ales când alții din jurul său îi laudă «adevărurile». Nu contează că vine ca să plece, că în perspectivă istorică de acești pigmei nu-și va mai aminti nimeni... Deocamdată moara continuă să macine”.

Da, o mai bună încheiere nu se putea!

NICULAE GHERAN ȘI ANDREI MOLDOVAN,

LIVIU REBREANU PRIN SINE ÎNSUȘI,

ED. ACADEMIEI ROMÂNE, 2008

acad. Alexandru ZUB

Cine studiază îndelung personalitatea unui scriitor, cum a făcut Niculae Gheran în cazul lui Rebreanu, cu un devotament fără egal, ajunge să-l poată urmări în toate meandrele vieții și ale operei, să schimbe mereu unghiul de abordare, înlesnind celor interesați o cât mai deplină comprehensiune. După marea ediție a operei și câteva volume de restituire monografică, Niculae Gheran ne pune acum la îndemână un mănunchi de texte confesive, după modelul „par lui-même“, prezent deja în multe culturi. Cîștigul e considerabil pentru oricine vrea să pătrundă în intimitatea unei creații. Opera lui Rebreanu (23 vol.) și studiile aferente se pretau de minune la o asemenea explorare, deloc simplă, la împlinirea căreia Niculae Gheran l-a asociat și pe mai tânărul Andrei Moldovan, ceea ce poate constitui, dată fiind vârsta colaboratorului, o șansă pentru noile restituții în domeniu. Cititorul are astfel posibilitatea de a urmări strânsa conexiune dintre biografia și opera unui mare creator, pe seama unei lecturi critice, realizată cu maximă acribie de editorii volumului. Nimic nu pare superfluu în suita de texte adunate aici, nimic esențial nu a rămas pe dinafară. Biografii, istoricii și criticii literari, ca și lectorii ocazionali, vor trage din ea un real profit, pe linia acelei cunoașteri de sine la care năzuim cu toții. Tipărirea volumului *Liviu Rebreanu prin sine însuși* constituie un real câștig pentru cultura română.

RECOMANDARE

Reputat explorator al fenomenului rebrenian – din perspectivă filologică și istorico-literară – domnul Nicolae Gheran este autorul unei ediții critice cu totul exemplare. S-au scurs patruzeci de ani de la publicarea primului volum de *Opere* (la E.S.P.L.A.); au urmat încă douăzeci și două – însumând proză scurtă, romane, corespondență, memorialistică. A fost realizată astfel *integrala Reboreanu*, unica ediție critică dusă la capăt, în cea mai mare parte, de către un singur specialist. Textologului de vădită acribie, cu acces la manuscrise și temeinic informat în presa vremii, i-au trecut pe sub ochi mii de referințe bibliografice; a cercetat arhiva scriitorului, a valorificat și colaționat variantele; a extras puncte de vedere din interviuri și confesiuni. Comentariile excelentului editor vizând stabilirea textului reprezintă, în unele volume, mai mult de un sfert din totalul paginilor. Pe scurt, ediția Nicolae Gheran e o construcție de referință. Dincolo de biografia operei, rămâne desigur ceva inefabil, acel duh secret, inanalizabil, care precede și însoțește creația propriu-zisă. Întreprinzând o biografie în două volume (*Tinărul Reboreanu* și *Reboreanu: Amiaza unei vieți*), cercetătorul se ridică deasupra datelor reci, tentat să descopere impulsurile tainice. *Jurnalul* (publicat postum la „Minerva“, 1984) probează existența a doi Reboreanu, unul diurn, sociabil, altul al nopții, recules, singuratic și interiorizat, convins că adevărata identitate a cuiva e cea nevăzută.

Un Liviu Reboreanu prin sine însuși, propus acum spre editare „Editurii Academiei Române“ de către domnii Nicolae Gheran și Andrei Moldovan, se constituie într-o autobiografie ademenitoare, trasă în esențe. Aș observa însă că formularea *prin sine însuși* e greoaie; în franceză, *par lui-même* e tot una cu *de el însuși*. Deci mai corect ar fi: *Liviu Reboreanu – de către el însuși*.

Recomand cu toată căldura editarea acestei cărți care va întregi *Rebreniana*.

Constantin CIOPRAGA
Membru al Academiei Române,

Iași, 8 martie 2008

IV. ETNOGRAFICA

GENURILE ȘI SPECIILE LITERATURII POPULARE ROMÂNE (COMPENDIU DE FOLCLORISTICĂ LITERARĂ)

prof.univ.dr. **Vasile ADĂSCĂLIȚEI**
cercet.șt.pr. **Mircea PRAHASE**

1. Folclorul literar și literatura cultă

Pentru că graiul popular face obiectul unor ramuri speciale ale lingvisticii și mai cu seamă al dialectologiei – și nu al folcloristicii, cum consideră unii exegeți, vom urmări, în special, raporturile dintre *știința literaturii* și *folcloristica literară*.¹

Pentru a justifica apropierea și deosebirile dintre aceste două domenii, este nevoie să plecăm de la analiza obiectelor lor. Atât literatura folclorică, precum și literatura cultă sunt forme de artă realizată prin intermediul *cuvântului* concretizat în creații numite opere literare. Dar, deși esența acestor opere *este unică*, trăsăturile lor principale sunt distincte. În primul rând, opera literară cultă este *invariabilă*, are un autor cunoscut, fiind databilă, păstrându-se și circulând sub *formă scrisă*. Dimpotrivă, opera literară folclorică este atât de *variabilă*, adică se concretizează diferit în timp și spațiu sub raportul conținutului și formei, încât însăși folosirea acestui concept în situația dată presupune un efort de abstractizare. Un exemplu: în orice ediție am citi „Pădurea spânzuraților” a lui Liviu Rebreanu, *opera rămâne mereu aceeași*, în timp ce balada „Miorița” cunoaște peste 800 de variante, cum dovedește excelentul studiu al lui Adrian Fochi,² fiecare din acestea fiind concretizate relativ diferențiat.

Așadar, opera folclorică este variabilă, fără autor, determinat sau determinabil, colectivitatea pe seama căreia o punem nefiind limitată în timp și spațiu, fiind alcătuită din inși care nu se cunosc între ei, fiind trăitori în spații și epoci diferite – de unde *anonimatul* – păstrându-se prin *memorizare* într-o manieră și *circulând prin viu grai*.

Deci ies la iveală numeroase deosebiri între opera literară cultă și creația literară folclorică, deosebiri ce se mențin și între disciplinele ce se ocupă de realitățile citate mai sus, întemeiate pe specificitatea obiectului lor.

¹ V. Adăscăliței. *Folcloristica și știința literaturii. Folclorul literar și literatura*. În: „Revista de folclor”, 1961, VI, nr.3-4, p. 76-81.

² A. Fochi. *Miorița. Tipologie, circulație, geneză, texte*. București, 1964.

Se știe că știința literaturii are trei componente principale: *teoria, istoria și critica literară*, aceleași compartimente fiind identificabile și în folcloristica literară, desigur, cu particularitățile de rigoare.

Teoria literară surprinde numeroase semnalări de elemente comune, mai cu seamă în ceea ce privește arta literară, genurile și speciile. Unele dintre aceste categorii nici nu ar putea fi înțelese fără incursiuni în ambele domenii, ca în cazul unor anumite specii literare cultivate, cu precădere, în trecut (blestemul, epopeea).

În procesul de creație însă, lucrurile se manifestă diferit. În folclor, acestea se prezintă *deschis*, pe întreaga durată a păstrării și circulației, autorul este anonim și colectiv, opera fiind, ea însăși, *mobilă*, cunoscând numeroase variante. De aici justificarea unei *teorii a folclorului*, având ca obiect de studiu trăsăturile specifice ale creației populare, grupurile sociale și procesul elaborării folclorului, despre actul creației folclorice, circulația și formarea variantelor etc.

Istoria literară constă în prezentarea cronologică a evoluției calitative și cantitative a literaturii culte. Realizarea unei istorii a folclorului, în vederea prezentării cronologice a acestuia atrage atenția unor numeroși cercetători preocupați, mai ales, de problema *periodizării* creației populare. (I.C. Chițimia³, V. Adăscăliței⁴ ș.a.), care au constatat dificultățile, adesea insurmontabile, în datarea folclorului, care nu se poate realiza decât aproximativ, datorită faptului că una și aceeași operă, existând în formă vie, prezintă elemente din mai multe epoci prin care a trecut, cele mai vechi oferind elemente doar o incertă considerare asupra timpului când au fost create. Principiul se dovedește însă aplicabil, și cu bune rezultate, în studierea fiecărui element component al folclorului, ceea ce asigură reliefaarea istoricității faptelor.

Critica literară îndrumă creația și receptarea către beneficiari. În domeniul literaturii culte, ea cunoaște o emulație deosebită dar, aproape totdeauna, este făcută de oameni așezați în afara procesului propriu-zis de creație. În schimb, critica folclorică este una practică și total creatoare realizându-se concret prin „îndreptarea” și „cizelarea” operelor în procesul circulației acestora.

³ I.C. Chițimia. *Problema datării și periodizării literaturii populare*. În: „Studii și cercetări de istorie literară și folclor” vol. VIII (1959), p. 353-366.

⁴ V. Adăscăliței. *Probleme ale periodizării folclorului*. În: „Iașul literar”, X (1959) nr.3, p.78-86; *Pentru sistematizarea folclorului literar într-un eventual manual*. În: „Limbă și literatură” VII (1963), p. 285-291.

Autorul popular nu spune ce și cum ar trebui să se facă, ci **face**, plasându-se în interiorul mecanismului de realizare a bunului artistic, asigurând condiția ideală a creativității.⁵

Încă din sec. al XIX-lea, B. P. Hasdeu a făcut distincția necesară între două mari capitole ale literaturii poporului: *literatura poporană* și *cea populară*, înțelegând prin prima ceea ce creează masele și prin a doua ceea ce acestea acceptă din zestrea spirituală a altor clase și categorii sociale.

2. Genurile și speciile folclorului literar românesc

În literatura folcloristică, adesea, între noțiunile de *gen* și *specie* se produc frecvente confuzii. Acestea și ca urmare a faptului că despre una și aceeași realitate folclorică vorbesc mai multe categorii de specialiști (literați, muzicologi), fiecare acordând un înțeles *relativ deosebit* categoriilor respective. Așa se face că *balada*, de exemplu, este numită de mai multe ori gen al folclorului românesc, ceea ce nu corespunde întocmai realității.

În ceea ce ne privește, vom acorda faptelor de literatură populară statutul generic rezultat din aplicarea teoriei literare respectând cele trei genuri unanim recunoscute: *liric*, *epic* și *dramatic*, renunțând la nuanțările pe care unii le fac desprinzând și alte genuri, cum ar fi: didactic, epistolar, satiric ș.a. Și aceasta pentru faptul că întreaga literatură ni se pare didactică, satira poate fi lirică, epică sau dramatică, epistola – de la caz la caz – poate aparține liricii sau epicii etc.

Considerăm că totdeauna *liricul* se caracterizează printr-o afectivitate sporită și este un *gen al prezentului*, pentru că sentimentele nu pot fi trăite în alt timp. Fiind genul afectivității deosebite, acesta se distinge printr-un *grad sporit de subiectivitate*. *Epicul* este caracterizat invariabil prin prezența narațiunii, fiind, deci, un *gen al trecutului*, pentru că nu pot fi povestite, teoretic, decât fapte care s-au petrecut deja. Timpul așezat între consumarea acțiunii și relatarea despre aceasta asigură un *grad sporit de obiectivitate*. *Dramaticul* interferează planurile temporale, cumulând câte ceva din însușirile celorlalte genuri de creație.

Practic, distincția netă a elementelor nu se face în delimitări certe și numeroase creații etalează însușiri legate de mai multe genuri în același timp. Un exemplu elocvent: „Miorița”, prezintă nenumărate elemente lirice (portretul personajului),

⁵ P.V. Haneș. B. P. Hasdeu folklorist. În: „Studii și cercetări”, București f. a., p.186 sq.

acestora adăugându-li-se și altele, mai consistente, ce aparțin genului epic (cele care narează întâmplările prin care trec personajele). Dar creația acestora are și bogate filioane dramatice, ceea ce susține *polivalența* operei, dacă o observăm din punctul de vedere al complexității sale ca gen. Pentru a o încadra într-un anumit gen, este necesar să stabilim ponderea elementelor și, în funcție de rezultatul la care ajungem, putem decide – epicul, în cazul de față, de unde și încadrarea baladei în acest gen literar.

Speciile literare ne apar, așa cum formula un cercetător⁶, ca „haine ale genurilor”, ca forme distincte în care se îmbracă acestea. Dacă în determinarea personalității genurilor literare discuția se referea la psihologia creației, în analiza speciilor trebuie abordat istoricul realizării artistice.

După unii cercetători⁷, clasificarea produselor folclorice literare de genuri și specii este insuficientă, susținând că mai largi decât genurile ar fi *clasele* și mai înguste decât speciile ar fi *subspeciile*. Însă, în determinarea speciilor și subspeciilor nu se poate face abstracție de faptul că elementele folclorului literar, de cele mai multe ori, nu au o existență izolată și că stau alături cu elemente muzicale și / sau coregrafice. Acest fapt explică unele denumiri pe care le capătă. Așa este cazul *doinei*, pentru care nu se poate da o definiție din punct de vedere literar, deoarece nu există aproape nici o deosebire între textele poetice ale *cântecului* și ale *doinei*. Se știe, cea mai reprezentativă specie a liricii populare românești poartă numele de *cântec*.

Pentru a avea o imagine cât mai completă asupra bogăției și varietății creației noastre folclorice literare, propunem următoarea *clasificare* a genurilor și speciilor acesteia, cu sublinierea că este perfectibilă.

I. GENUL LIRIC:

a. Lirica diurnă sau cotidiană:

- cântecul și subspeciile acestuia (de dragoste, de natură, de leagăn, de lume, de muncă, satiric, istoric, doina)
- strigătura
- amintirea
- răvașul în versuri
- romanța

⁶ Ovidiu Papadima. *Câteva observații asupra genurilor literare*. În: „Limbă și literatură”, III (1958), p. 27.

⁷ A. Fochi. *Proiect pentru schema de clasificare a bibliografiei generale a folclorului românesc*. În: „Revista de folclor”, nr. 1-2 (1960) p. 141.

b. Lirica de cugetare:

- ghicitoarea
- deceleul
- zicătoarea
- proverbul
- frământarea de limbă

c. Lirica de origine cultico-ritualică:

- cântecele rituale (de botez, de nuntă, de înmormântare)
- blestemul
- incantația
- formule magice

II. GENUL EPIC:

a. Epica în versuri:

- cântecul bătrânesc (balada)
- colinda
- orația

b. Epica în proză:

- legenda
- basmul
- povestea
- snoava
- fabula
- tradiția

III. GENUL DRAMATIC:

- drama ritualică (descântecul, ritualul de ploaie etc.)
- jocul de măști (zoomorfe și antropomorfe)
- dramatizarea unor datini și obiceiuri străvechi
- teatrul propriu-zis.

Trebuie să subliniem faptul că, în interiorul genurilor de creație, există o mișcare continuă și nu se poate vorbi de o stabilitate structurală, din punctul de vedere al speciilor. Chiar raportul dintre genurile de creație se arată a fi deosebit de mobil, fiindcă, de la o epocă la alta, ponderea unui gen anumit se modifică⁸. Restrângerea

⁸ V. Adăscăliței. *Mobilitatea genurilor și speciilor folclorului literar*. În „Iașul literar” XII

vizibilă a epicului în ultima perioadă de existență a folclorului se explică printr-o serie întreagă de cauze. Referându-ne la conținutul creației epice exprimată prin balade, legende, basme, tradiții etc. remarcăm cu ușurință mulțimea elementelor pe care le cuprind. Esența, în mare parte mitologică a epicului folcloric, determină izolarea sa de actualitate. Pe de altă parte, înseși creațiile epice folclorice au suferit, în timp, prefaceri esențiale. De la epopeea antică la balada feudală, de exemplu, este un drum lung care înseamnă nu numai părăsirea marilor dimensiuni ci și debarasarea de o seamă de elemente fantastice în favoarea celor realiste.

Aceste procese permanente, perfect sesizabile la cea mai sumară cercetare, ne încredințează de faptul că folclorul se află într-o neconținută evoluție și că numai ținând seama de aceasta vom putea reuși să pătrundem în esența faptelor.

I. Lirica folclorică

a. Speciile liricii cotidiene

CÎNTECUL este cea mai bine reprezentată dintre speciile liricii folclorice. În fapt, el constituie cea mai mare parte a poeziei noastre populare, având numeroase subspecii.

În practică, nu există texte poetice fără un suport muzical, adică fără melodie. S-ar putea ca textele melodice să fie, numericeste, mai puține, fiindcă o melodie vehiculează, de regulă, mai multe variante de texte literare. Între textul poetic și cel muzical se stabilesc relații intime foarte trainice, în acest sens, o melodie veselă (de joc, de exemplu) neputând niciodată vehicula versuri triste și invers. Simbioza dintre textul poetic și cel muzical asigură suplimentar vitalitatea cântecului, fiindcă memorizarea părții literare este înlesnită de melodie.

Ca și în cazul altor creații folclorice, cântecul liric, din punct de vedere poetic, cunoaște o serie de *formule introductive*, derivate dintr-una fundamentală: „frunză verde”. Prezența acestei formule a fost pusă în legătură cu strânsele și permanentele raporturi dintre om și natură, confirmate și de folclorul altor popoare („limona” la greci, „fiorelli” la sicilieni ș.a.)

Prin marea diversitate tematică, prin numărul copleșitor al variantelor și prin mulțimea – aproape inepuizabilă – a problemelor ce le ridică (evoluție istorică,

conținut psihologic social și individual, stil regional, amestec continuu de fantezie artistică și realitate, participare intensă și contribuție creatoare neîncetată a generațiilor, vârstelor și sexelor), cântecul propriu-zis reprezintă categoria folclorică cea mai vie, având un rol primordial. „Este un amestec ciudat de măreție și caducitate, fiind trainic ca timpul și efemer ca și clipa” – spunea Al. Amzulescu⁹.

Același cercetător sublinia¹⁰: „Ca printr-un veritabil miraj al modei, rând pe rând, cântecele apar, se impun puternic o vreme atenției generale și se retrag destul de repede în rezervorul vast al memoriei selective, pentru a reapărea, rechemate la viață în chip neașteptat, în noi combinații motivice, în alte situații și momente”. Este vorba deci, despre un caracter ciclic al cântecului (vezi cel maramureșean urmat de cel bihorean iar, mai nou, cel din Hunedoara, Alba sau Mărginimea Sibiului, care s-au succedat producând o adevărată „modă”).

În cazul textelor poetice, se poate vorbi atât despre *improvizație* cât și despre un *sistem de compoziție*¹¹. După Ovidiu Bârlea¹² există, teritorial vorbind, două aspecte stilistice principale: „În zona nordică e frecventă repetiția sinonimă sau biparalelismul semantic, în care ideea poetică din primele două versuri este reluată în următoarele două, folosind termenii sinonimi ale aceleiași idei. Acest biparalelism semantic este foarte rar întâlnit în lirica din zona sudică a țării, situație care s-ar putea datora și temperamentului meridional „mai aprins” al locuitorilor din zona sudică.

Criteriile de clasificare în subspecii a cântecului sunt mai numeroase. În ceea ce ne privește, în clasificare, vom utiliza *criteriul funcțional*, considerându-l mai justificat. Deosebim astfel următoarele subspecii: *de dragoste*, *de natură*, *meditativ*, *de leagăn*, *de muncă*, *de lume*, *satiric*, *istoric* și *trist (doina)*.

Cântecul de dragoste se remarcă prin finețe, suavitate și pudicitate și se diferențiază net de **cântecul de petrecere**, care, de asemenea, poate vorbi de dragoste, dar într-o manieră agresivă și gălăgioasă. Realizat aproape exclusiv în mediul rural, el se deosebește total de cântecele urbane de dragoste. S-a susținut de către unii cercetători că originea sa ar fi exclusiv feminină, analizând însă sumar fenomenul, observăm că această teză nu se susține. Să se compare, spre exemplu:

⁹ Al. Amzulescu. *Observații introductive la cercetarea cântecului propriu-zis*. În: „Revista de etnografie și folclor”, XI (1966), p. 97.

¹⁰ *Ibidem*, p. 97.

¹¹ Marin Buga. *Improvizație și sistem în compoziția liricii populare*. În: „Analele Universității București. Limba și literatura română”, XIX (1970), nr. 1, p. 139-147.

¹² Ovidiu Bârlea. *Diferențierea teritorială a liricii populare*. În: „Revista de etnografie și folclor”, XII (1967), nr. 3, p. 187-193.

„Badea-i alb ca laptele
Eu mă-ntorc cu spatele;
Badea-i negru ca tina
Eu mă-ntorc cu inima”.

*

„Pare-mi-se că s-aude
Gura mândrii oareunde.
Nu s-aude, numa-mi pare
Pentru că mi-i dragă tare”.¹³

De cele mai multe ori, cântecul de dragoste se împletește cu cântecul de dor; față de alte forme ale cântecului, acesta are un pronunțat *caracter intimist*, fiind printre puținele creații folclorice consumate fără public, îngânate de fiecare pentru sine.

Cântecul de natură. Această subspecie ocupă un loc preponderent în folclorul românesc, poate și pentru faptul că o bună parte din îndeletnicirile seculare ale poporului nostru sunt legate de codru, munte, deal, câmpie. Așa stau lucrurile și cu păstoritul, despre al cărui caracter determinat în poezia noastră populară a vorbit Ov. Densusianu și cu haiducia.

Aflat față în față cu măreția naturii, creatorul popular realizează o poezie meditativă care, de multe ori, poate sta cu cinste alături de creații culte. Iată un astfel de exemplu luat din culegerile lui Tudor Pamfile¹⁴:

„Foaie verde mărăcine,
Codrule, de-aș fi ca tine
Fericit aș fi pe lume.
Vara-mi vii cu frunze verzi,
Toamna le scuturi, le pierzi,
Numai eu, dacă m-oi pierde,
Toată toamna-ngălbenești,
Nimeni nu mă mai vede
Toată iarna-mbătrânești,
Primăvara-ntineresti,
Păsărele-adăpostești.
Dar eu, dacă-mbătrânesc
Cât lumea nu-ntineresc.
Nimenea nu mă mai vede

¹³ Ov. Densusianu. *Viața păstorească în poezia noastră populară*. București, 1921.

¹⁴ Tudor Pamfile. *Agricultura la români*. București, 1913.

Codrul tai, întinerește;
Omul moare, putrezește.

Vechimea acestui gen de poezie este confirmată și de faptul că ea există și la românii sud-dunăreni.¹⁵

Despre rolul artei de a educa, de a înfrumuseța, de a alina, poetul popular anonim afirmă:

„De n-aș cânta tot mereu,
Ar fi vai de capul meu;
Ba, poate că mi-ar plezni
Inima, de n-aș hori”¹⁶

sau:

„Cine-a-nceput horile
Aibă ochi ca zorile
Că horile-s stâmpărare
La omul cu supărare
Că și eu când mă mai supăr
Tot cu horile mă stâmpăr”¹⁷

Cântecul de leagăn este pe nedrept socotit de unii cercetători ca aparținând folclorului copiilor. În realitate, el este un cântec al celor maturi adresat pruncilor, pe care mamele îi alină când plâng și încearcă să-i liniștească și să-i adoarmă cu melodii și cuvinte ce sugerează pacea, liniștea, tihna. De fapt, cei mici, nu percep decât *ritmul* acestora, apropiat de cel al incantațiilor. Din necesitatea obținerii unui ritm foarte bine marcat, textele literare sunt foarte adesea însoțite de *particole asemantice*, ca de exemplu:

„Lu-lu-lu-lulu-lea
Culcă-mi-te, fata mea;
Lu-lu-lu-lulu-le
Culcă-mi-te puiule!”¹⁸

De cele mai multe ori, textele literare folosite nu sunt decât monologuri ale celui ce cântă. Unul dintre cele mai frumoase cântece românești de leagăn este cel din zona Năsăudului interpretat de Maria Tănase și publicat de C. Teodorescu.¹⁹

¹⁵ Petre Iroaie. *Cântece populare istroromâne*. Cernăuți, 1936.

¹⁶ Vasile Adăscăliței. *Idei despre literatură în creația populară*. În: „Iașul literar” XIV (1936), nr. 6, p. 61-65.

¹⁷ ***. *Flori alese din poezia populară*. Ediție îngrijită de I. Șerb. București, 1962, p. 9.

¹⁸ George Muntean. *Folclor din Suceava*. București, 1960, p. 49.

¹⁹ Cicerone Teodorescu. *Izvoare fermecate*. București, 1958, p. 12.

„Nu te teme tu de zmei
 I-a goni maica pe ei;
 Nici de zmei, nici de moroi,
 Maica nu-i lasă la noi.
 Nu te teme de moroaie,
 Cârțițoi și cârțițoaie
 Că le dă mama bătaie.
 Haia-lin-lin cu mama,
 Că mama te-a legăna
 În leagăn de merișor
 Să-i fii mamei de-ajutor!”

Trebuie să amintim în acest cadru faptul că folclorul copiilor (sau pentru copii) mai cunoaște și alte genuri de cântece, atașate diferitelor jocuri specifice celor mulți, problemă cercetată îndeaproape de Tudor Pamfile.²⁰

Cântecul de muncă a reprezentat în trecut o parte însemnată a speciei lirice, atunci când activitățile erau manuale, fizice. Cel mai adesea el ritmiciza eforturile colective, fiind un îndemn. În tradițiile noastre se mai păstrează, ici și colo, amintirea vremurilor când, de pildă, în timp ce secerătorii, adunați în clacă, lucrau, un fluieraș cânta neîncetat.

Se pare că muzica instrumentală folclorică a păstrat cel mai bine, fiindcă o serie întreagă de jocuri populare sau melodii amintesc de îndeletniciri precise („Coasa”, „Fusul” etc).²¹

Cântecul de lume se mai numește și **de pahar, erotico-bahic** etc. Pe bună dreptate, această subspecie a fost strâns corelată cu cântecul orășenesc, pentru că în periferia orașelor cântecul de lume a fost răspândit și întreținut de lăutari deosebit de valoroși. De asemenea, acest cântec a fost „gustat” de o anumită pătură socială orășenească (mici funcționari, comercianți, slujbași particulari ș.a.). Iată două exemple edificatoare:

„Aoleo, ce foc mă calcă,
 Neica la Craiova pleacă
 Cu cămașa nespălată,
 Cu manșeta necălcată
 Și gura nesărutată”²².

²⁰ Tudor Pamfile. *Jocuri de copii adunate din Țepu, județul Tecuciu*. București, 1907; *Jocuri de copii*. Ploiești, 1909.

²¹ G.T. Niculescu-Varone, Elena Costache-Găinaru. *Dicționarul jocurilor populare românești*. București, 1979.

„Spune-mi, mândro, poți, nu poți,
Cu vorba să nu mă porți;
Spune-mi, mândro, vii nu vii,
Cu vorba să nu mă ții.
Nu mă purta cu minciuni
Că-ți umplu ceafa de pumni!”²³

Vehicularea acestora s-a bucurat de un regim special. În primul rând lăutarii le-au colportat uimitor de repede, trecându-le și dintr-o provincie în alta.²⁴

În al doilea rând, un rol deosebit în această privință l-au avut broșurile tipărite, primele datorându-se lui **Anton Pann** și purtând chiar titlul „Cântec de lume”, fiind solicitate de publicul orășenesc și de cel rural știutor de carte.

Intuind calitatea lor îndoielnică, însuși Pann le-a inclus în broșuri cu titluri semnificative: „Spitalul amorului”.

Cântecul satiric este caracterizat totdeauna de o notă de veselie, trăsătură ce îl apropie de cântecul de lume, numai că, în spatele lui, stă o pronunțată tendință critică. El condamnă ridiculizând atât racilele proastei organizări și nedreptelor orânduiei, cât și unele defecte umane, totdeauna caracterologice, și nu fizice, de unde se poate deduce finețea și delicatețea creatorului popular.

Cântecul istoric reprezintă o sumă de referințe lirice despre un fapt ieșit din comun, petrecut cu participarea mulțimilor ce iau atitudine față de el. Fiindcă trebuie să procedeze la nararea întâmplărilor, structura sa este *lirico-epică*. Eroii și faptele deosebite din istoria națională și-au aflat reprezentarea în cântecul popular românesc: Horia, Cloșca și Crișan, Tudor, Avram Iancu, Ștefan cel Mare²⁵ ș.a.

Cântecul trist sau DOINA constituie una din speciile foarte mult discutate în folcloristica noastră, uneori, din păcate, în termeni destul de confuzi. Adevărul este că numai luând în considerație *împreună* textul poetic și cel muzical putem defini doina ca o subspecie a cântecului. În acest caz, textul poetic trebuie să vehiculeze simțăminte de durere, tristețe, apăsare etc. În timp ce *textul melodic* trebuie interpretat într-un *stil caracteristic*, „prelungit”. Fără melodia sa specifică doina nu poate exista și de aceea,

²² *** , Cele mai frumoase cântece și poezii culese și aranjate de X, București, 1886, p. 30.

²³ *** , *Cărțile țăranelor glumeț*. Curtea de Argeș, 1925, p. 7.

²⁴ Ov. Papadima. *Vechi legături între cântecul de lume românesc din Transilvania și cel din Tara Românească*. În: „Revista de etnografie și folclor”, X (1965), nr. 3, p. 229-249.

²⁵ G. Breazu. *Patrium Carmen*. În: „P. Nițulescu, Muzica românească de azi”, București, 1939, p. 31-32.

adesea, interpretând doar versurile (nu și viersul), unii cercetători consideră ca doine și cântecele triste, existente însă pe melodii care nu au nimic din specificitatea acesteia.

DOINA este, deci, cântecul popular în care își află expresia: durerea, tristețea, necazul, pricinuite de împrejurări numeroase și diferite, potrivit conținutului variat al epocilor generatoare: dragostea nefericită, dorul, condițiile grele de trai, apăsarea străină, cătănia, înstrăinarea de casă și de țară, jalea etc. Această bogăție tematică a sa o face deosebit de valoroasă din punct de vedere *documentar-istoric*. În funcție de temele respective, se poate realiza și cea mai logică și rezistentă clasificare:

- de dragoste și dor;
- de oprinare și necaz;
- de haiducie;
- de înstrăinare (cu subcapitole: de singurătate, de cătănie, de război).

Despre originea și vechimea doinei s-au emis numeroase teze și teorii. În special originea termenului este aceea care a determinat numeroase interpretări. B. P. Hasdeu cita păreri exprimate de Petru Maior, Iordache Mălinescu, D. Cantemir, Aaron Florian, chiar dacă nu era de acord cu ei. Opinia sa era că acest cuvânt poate fi găsit în „mai multe limbi indo-europene”, aproape cu același sens și conchide că doina e de origine ante-romană, dar că doina a ajuns la națiunea română în urma cuceririi romane „prin elementul feminin autohton”. Tot el vorbește și de „trasplantarea acestui gen liric poporan și la slavi”.²⁶ Deși naive, explicațiile date doinei în diferite creații folclorice sunt caracterizante:

„Doina din ce s-o făcut?
Dintr-o gură de mic prunc;
L-o lăsat mă-sa dormind,
L-o aflat doina zicând”.²⁷

Câteva fragmente din diferite texte poetice pot convinge cu ușurință deosebita realizare artistică:

- doină de haiducie:

„La făgădăul de nuc
Beau voinicii și se duc,
Din pistoale troscănind
Și din gură chiuind.
Foaie verde siminic,

²⁶ B. P. Hasdeu. *Curs de filologie comparată*, în vol. „Studii de folclor”. Ediție îngrijită și note de Nicolae Bot. Prefață de Ovidiu Bârlea, Cluj-Napoca, 1979, p. 236-259.

²⁷ P. Hossu-Longin. „Comoara satelor”, nr. 7-8, 1923, p. 126.

Asta-i viața de voinic
 Că nu-ți pasă de nimic
 Nici de domni și nici de dracu...
 Trăiască codru, săracu!“²⁸

– doină de înstrăinare (culeasă de la românii emigrați în America):

„Dorul și țara străină
 Mi-au făcut fața bătrână
 Și capul caier de lână.“²⁹

Din punct de vedere *muzical*, doina există și la alte popoare (balcanice, mai ales), păstoritul fiind – se pare – cel care-i explică prezența până în Carpații răsăriteni. Instrumentele populare de suflut (fluierul, cavatul, trișca, tilinca, cimpoiul) sunt cele care se pretează în mod deosebit la interpretarea doinei.

STRIGĂTURA este singura specie care își realizează sincretismul prin împletirea permanentă cu muzica și dansul. Numai rareori strigătura nu este rostită în timpul jocului și se desprinde și de muzică. Este cazul **ciuiturii** nășăudene, numită în unele sate *hopăitură* (Perișor), folosită ca mijloc de comunicare antrenantă între cetele ce efectuează diferite munci agricole (claca de seceriș, de exemplu).³⁰

De obicei, strigătura este clamată pe un fond muzical instrumental, de la această regulă făcând excepție doar strigăturile din zona Rădăuți, care sunt invariabil cantate pe o melodie bătrânească.³¹

Folosită la joc, la muncă, la diverse sărbători sau petreceri populare, strigătura ocupă un loc important în folclorul românesc. Se pare că, din acest punct de vedere, poate fi considerată specifică românilor, în zona balcanică fiind folosite doar interjecții. Doar slavii răsăriteni mai practică *strigătura cântată* sub denumirea de „ceastușcă”.

Strigătura prezintă numeroase denumiri zonale: *chiuitură* (Transilvania), *țipuritură* (Oaș), *sputură*, *descântecă* (Bihor), *străget*, *initură* etc. Din punct de vedere al conținutului, strigătura este de două feluri: *de comandă de joc*, care sincronizează mișcările participanților la joc și *de atmosferă*, cea care înveșelește pe ascultători (mai

²⁸ Jan Urban Jarník, Andrei Bârseanu. *Doine și strigături din Ardeal*. București, 1964, p. 183.

²⁹ Ion Taloș. *Pe urmele poetei populare Veronica Găbudean*. În: „Revista de folclor”, V (1960), p. 3-4, p. 74.

³⁰ Pavel Ruxândoiu. *Folclor poetic*. București, 1964 (a se vedea numeroasele *ciuituri nășăudene* culese și publicate de Doina Truță).

³¹ V. Adăscăliței, I.H. Ciubotaru. *Folclor din ținutul Rădăuților*. Suceava, 1969, p. 203-260.

ales la nunți, clăci, cumetrii etc.).³² Iată două exemple edificatoare ale celor două categorii de strigătură:

– comandă de joc:

„Dă-napoi, Dă la loc!
 Hai-nainte la dreapta!
 Hai mai iute de picioare
 Că ne-apucă ziua mare,
 Iar la stânga tot așa.
 Iar în loc și pe bățai,
 O bătaie și-o stătură,
 Sus piciorul și-o căpută
 Când îi dai ca să s-audă!”³³

de atmosferă: care se împletește cu cea de comandă:

„Siminoc, siminoc
 Cavalerul, treci la loc!
 Domnișoara la mijloc
 Să aleagă altu-n loc!
 Execută, măi flăcău
 Că pun mâna pe halău
 Și-a fi vai de capul tău!”³⁴

De regulă, strigăturile sunt catrene, scurtimea lor contribuind la creșterea plasticității, ca în următorul text în care se realizează o succintă portretizare satirică a unei perechi: „Lelea hâdă,/ Badea prost,/ Când se pupă/ Face plosc!”.

Un obicei deosebit care se încadrează acestei subspecii este cel al *strigatului peste sat*, practicat încă sporadic în Banatul de nord, Transilvania de sud și zona Năsăudului.³⁵ Având o pronunțată funcție critico-satirică, aceasta constă în aducerea la cunoștința întregii obști a unei localități a unor fapte ce nu fac cinste unor membri ai colectivității respective.

³² I.N. Popescu. *Hore și strigături*. Drăgășani, 1938, p. 11.

³³ V. Adăscăliței, I.H. Ciubotaru. *Teatru folcloric din județul Iași*, Iași, 1969, p. 120.

³⁴ V. Dosios. *Între strigătură și cântec liric*. În: „Revista de folclor”, V (1959), p. 3-4; vezi și Stanca Fotino. *Cântecele de strigat din Năsăud*. În: „Revista de folclor”, I (1977), p. 63-77.

³⁵ Gabriel Manolescu. *Despre originea, semnificațiile și tipologia unui obicei străvechi*:

Specii lirice relativ noi

Transformările social-economice și culturale petrecute în decursul timpului nu puteau să nu lase urme în creația folclorică. Datorită răspândirii scris-cititului, a mijloacelor de comunicare în masă (în special a radioului) au apărut specii inexistente până atunci. Este vorba de: răvașul versificat (scrisoarea în versuri), amintirea și romanța.

Răvașul versificat

Utilizarea scrisorii de factură folclorică, bazată pe tradiția literară, realizată de celelalte specii mai vechi, era necesară, astfel încât cei plecați de acasă puteau comunica mai apropiat cu cei rămași și invers. Cele mai multe astfel de scrisori versificate au fost trimise de soldați (plecați în război sau să-și satisfacă stagiul militar).

Veștile sunt mărturii ale unor sentimente, stări emoționale, „cărțile” (denumite așa în mod generic) fiind adresate familiilor soțiilor, copiilor, fetelor sau vecinilor. Bineînțeles, totul se petrecea pe bază de reciprocitate.

Multe astfel de răvașe au fost scrise de cei plecați vremelnice dintre ai lor, întâlnind un mediu diferit, adeseori ostil, „cartea” fiind o adevărată „supapă” de alinare a dorului. Cei emigrați la răscrucea dintre veacurile XIX și XX trimit astfel de misive tocmai din America, mai ales în Transilvania. Cei care și-au părăsit satul pentru mirajul orașului procedează la fel.

Cu timpul, răvașul versificat, ca toate speciile folclorice, a ajuns să-și consolideze unele elemente caracteristice; formulele de introducere și de încheiere. Iată câteva exemple:

„Mai întâi de-a mea scrisoare
Îți doresc zile ușoare
Și-o viață cu iubire
Și cu dor de întâlnire”
„Mai întâi și la-nceput
Te cuprind și te sărut.
Te sărut numai prin scris
Că te văd doar noaptea-n vis”
„Foicică, măr rotat,
E compusă de-un bărbat
E din comuna Zagra
Și-l cheamă Ion Oprea”³⁶

strigarea peste sat. În: „Folclor literar”, Timișoara, I (1967), p. 111-150.

³⁶ V. Adăscăliței. *Răvașul versificat și amintirea, specii folclorice relativ noi*. În: „Analele Științifice ale Universității „Al. Ioan Cuza” Iași, VIII, 1962, p. 159-183.

Ivit mai întâi în Transilvania, pentru că aici au existat condiții propice, răvașul în versuri a trecut și în celelalte provincii românești. Dintre culegătorii de folclor l-au remarcat: T. Pamfile³⁷, P.V. Haneș³⁸, N.V. Hodoroabă³⁹, Gheorghe Cernea⁴⁰ ș.a.

Nu putem să nu amintim faptul că și clasici ai literaturii române au folosit această subspecie lirică:

– M. Eminescu. **Scrisoarea III**

„De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, către tine
Nu din gură, ci din **carte**,
Că ne ești așa departe
Te-am ruga, mări ruga,
Să-mi trimiți prin cineva
Ce-i mai mândru-n țara ta
Codrul cu poienile,
Ochii cu sprâncenile”.

G. Coșbuc. **O scrisoare de la Muselim Selo**

„Măicuță dragă, **cartea** mea
Găsească-mi-te-n pace.
Pe-aici e vânt și vreme grea
Și-Anton al Anei zace”...
„Să te mângâie Dumnezeu,
C-așa e la bătaie:
Și-am scris această **carte** eu,
Căprarul Nicolae”.

O remarcă în plus pentru zona Năsăudului, în satele foste grănicerești, în special la Maieru, Leșu, Sângeorz-Băi, Ilva Mare, Măgura Ilvei, există încă și acum un imens material necercetat, deși, în ultimul timp, au apărut unele culegeri alcătuite de cercetători locali.

³⁷ T. Pamfile. *Cântece de țară*. București, 1913.

³⁸ P.V. Haneș. *Poezii populare în scrisorile din război ale soldaților*. În: „Prietenii istoriei literare”, București, 1930.

³⁹ N. V. Hodoroabă. *Cântece ostășești culese de pe front*. Iași, 1930.

⁴⁰ Gheorghe Cernea. *Doine de război (1914-1919) din regiunea Cohalmului*. Sibiu, 1941.

Amintirea

Se pare că această specie datează doar din prima jumătate a secolului al XIX-lea și își are originea în lidurile și muzica intimă cultivată de boierime în perioada sa de declin.

La puțin timp însă, romanța a fost preluată și de orășenime căpătând tot mai multă popularitate. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, romanța a pătruns și în lumea satului românesc. Altfel, Grigore Tocilescu, în „Precuvântare” la „Materialuri folkloristice” nu ar fi putut scrie: „Romanța banală a mahalalelor din orașe și târguri, opoșită în Dorul inimii și Amorul editurilor populare ține locul duioasei doine în care se încheagă melancolia dulce a unui neam întreg”.

Probabil așa se face că în anul 1914, un ilustru necunoscut de culegător de folclor⁴¹ publică, fără nici o rânduială, materiale înșiruite după cum urmează: „La oglindă” de G. Coșbuc; „Bagă, doamne, luna-n nori”, „Rodica” de Vasile Alecsandri, „De-or trece anii” de M. Eminescu, „Mugur, mugurel”, „Numai una” de G. Coșbuc, nediferențiind materialele respective după originea lor, dar confirmând popularitatea la care acestea ajunseră.

b. *Lirica de cugetare*

Proverbul și zicătoarea sunt prezentate, de obicei, nediferențiat, purtând și alte denumiri: *zicale*, *vorbe cu tâlc*, *învățăături* etc. Datorită mării puteri de expresie și valorii artistice pe care o au, acestea au fost folosite de autori ai literaturii culte, începând cu cronicarii (Grigore Ureche și Ion Neculce), apoi D. Cantemir în „Istoria ieroglifă” (se află peste 760!), C. Negruzzi în „Păcală și Tândală”, Iordache Golescu până la Ion Creangă. Primul care le tipărește organizat este I.C. Hinișescu, de asemenea Petre Ispirescu. Iuliu Zanne realizează o lucrare monumentală, neegalată încă nici în folcloristica altor popoare, în zece volume.⁴²

Printre cercetătorii acestei subspecii s-au impus: Gh. Dem. Teodorescu⁴³, I.C. Chițimia⁴⁴, Ovidiu Bârlea⁴⁵, Pavel Ruxăndoiu⁴⁶ ș.a.

⁴¹ I. Deleanu. *Căntece populare*. București, 1914.

⁴² I.A. Zanne. *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia*. Vol I-X, București, 1899.

⁴³ Gh.Dem. Teodorescu. *Cercetători asupra proverbelor române*. București, 1877.

⁴⁴ I.C. Chițimia. *Paremiologie*. În: „Studii și cercetări de istorie literară și folclor” XI (1960), p. 461-475.

⁴⁵ Ovidiu Bârlea. *Proverbe și zicători românești*. București, 1966.

⁴⁶ Pavel Ruxăndoiu. *Aspectul metaforic al proverbelor*. În: „Studii de poetică și stilistică”,

Între proverb și zicătoare există atât elemente comune, cât și deosebitoare.

Principalele similitudini sunt: *concluzia*, *stabilitatea organizării lor lingvistice* și *repetabilitatea* în contexte diferite.

Proverbul are o *mare putere de generalizare* aplicându-se în situații diverse, pe arii largi, datorită structurii sale metaforice și sensului figurat al cuvintelor componente. Când rostim „Buturuga mică răstoarnă carul mare” avem în minte posibilitățile multiple de imaginare a unor *tipuri de situații*, aplicarea textului respectiv putându-se face în cele mai variate aspecte ale vieții sociale, ca o *concluzie* la stări de lucruri judecate deja. De aici, incontestabila legătură a proverbului cu filosofia prin *aspectul de cugetare* pe care îl are.

Zicătoarea prezintă un *caracter mult mai direct*, apărând ca o expresie lingvistică adecvată unor *tipuri de situații* la clarificarea și clasificarea cărora participă. De aceea, ea *nu include* în structura sa *metafore*, fiind proprie stării caracterizate. Ea este mai mult un fapt de limbă curentă decât de literatură artistică. Iată câteva exemple: „Lăcomia strică omenia”, „Ce a fost am văzut, ce va fi vom vedea”, „Știe cât au uitat ceilalți”.

Zicătoarea, deci, se circumscrie într-o zonă mai limitată, circulând pe o arie mai redusă decât proverbul. Această specie manifestă însă tendințe de metaforizare, transformându-se, cu timpul, în proverb: „La așa cap, așa căciulă”.

Un element comun celor două specii este *istoricitatea*, ele indicând, uneori, etapa în care au apărut: „Sulița nu se poate ascunde în traistă”.

Caracterul viu al acestora se datorește creativității poporului român, dar și a altor popoare, fondul de proverbe și zicători primenindu-se mereu datorită unor înși dotați cu experiență și putere de sinteză artistică.

Este și cazul vestitului înțelept Cilibi Moise, care, în al treilea sfert al secolului al XIX-lea, a „ticluit” nenumărate materiale de acest gen.⁴⁷

Ghicitoarea (cimilitura) este o specie ce s-a constituit, după unii cercetători, înaintea proverbului. După unele teorii, ghicitoarea ține de gândirea și manifestările omului primitiv, care, considerând tabu unele lucruri, ființe sau fenomene, nu îndrăznește să le atingă nici măcar cu vorba. De aceea el se referea la unele cât mai pe departe, descriindu-le în așa fel încât cel ce auzea să înțeleagă și să se gândească la ceea ce trebuia.

București, 1966; Proverbele ca gen folcloric. În: „Folclor literar” I, Timișoara, 1967, p. 1967, p. 184-198.

De altfel, antichitatea oferă numeroase exemple de situații când, anumite stări conflictuale se rezolvau prin intermediul enigmelor („nodul gordian” dezlegat cu sabia de Alexandru Macedon). Din aceeași categorie fac parte și **oracolele**, atât de obișnuite la greci, chiar dacă practicarea lor avea și conotații de ordin religios. Despre situații similare este vorba și în multe din basmele noastre („Greuceanu”, „Prâslea cel voinic și merele de aur” etc.), când eroii se impun tocmai prin ușurința, istețimea și agerimea cu care dezleagă enigma.

Poporul român cunoaște multe ghicitori moștenite din antichitate. Moses Gaster⁴⁸ sublinia în 1883 „Din antichitatea grecească e cunoscută ghicitoarea pe care o spune Sphinxul la toți, până când vine Oedipus și o dezleagă”. Ghicitoarea o regăsim și în folclorul românesc: „Ce viețuitoare umblă dimineața în patru picioare, la prânz în două și seara în trei?” (Omul).

Pe măsura trecerii timpului, rostul ghicitorilor s-a schimbat, ele primind scopuri instructiv-distractive. Poate tocmai de aceea, li se mai spune și „minciuni”.

Subliniem că cea mai completă și mai sugestivă definiție a ghicitorii a dat-o Tudor Vianu: „Deși deschise, deoarece comparațiile care le constituie sunt numai completabile, dar nu complete, ghicitorile sunt totuși *comparații virtualmente finite* (s.n.), deoarece termenul regăsit al comparației complete, în cele din urmă, este o idee sau o impresie bine constituită, perfect cristalizată, capabilă de a fi numită printr-un cuvânt propriu, așa cum se întâmplă în cazul tuturor alegoriilor, din categoria cărora fac și ele parte”.⁴⁹

În ceea ce privește poetica ghicitorii, cea mai temeinică analiză a fost făcută de filologul George Pascu⁵⁰ propunând, pe baza prezenței în cadrul ghicitorii a mai multor figuri de stil, următoarea clasificare: *metaforice, perifrastice, metaforico-perifrastice, metonimice, metonimico-metaforice, metonimico-perifrastice* și *sinecdotice*.

Subliniem faptul că cele mai de seamă colecții de ghicitori le datorăm lui Artur Gorovei⁵¹ și Tudor Pamfile.⁵²

Deceul (liric) este o varietate de ghicitoare pe care francezii o numesc „les pourquais” iar italienii „perche”-uri. Ele diferă complet de deceurile epice (povestiri

⁴⁷ N. Zaharia. *Cilibi Moise ca filosof popular*. București, 1915.

⁴⁸ Moses Gaster. *Literatura populară română*. București, 1883, p. 224.

⁴⁹ Tudor Vianu. *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*. București, 1957, p. 118.

⁵⁰ Gheorghe Pascu. *Despre cimilituri*. București, 1911.

⁵¹ Artur Gorovei. *Cimiliturile românilor*. București, 1898.

⁵² Tudor Pamfile. *Cimiliturile românilor*. București, 1908.

explicative). Cu ghicitoarea se aseamănă, în primul rând, prin construcția interogativă, dar se deosebește de aceasta pentru că – în loc de a solicita surprinderea esențialului fenomenelor ce urmează a fi ghicite – au în vedere *laturi aleatorii* ale acestora, esențial fiind *elementul surpriză*.

Iată câteva exemple concludente: „Unde este dealul mai înalt?” (Unde este valea mai adâncă), „Când cinstim mai mult soba, vara sau iarna?” (Vara, că iarna întoarcem spatele la ea). Foarte simple în aparență, ele sunt dificil de dezlegat pentru că se caută ceva mai mult decât este evident.

La finele secolului al XIX-lea, Pericle Papahagi a publicat o culegere interesantă de deceuri macedoromâne.⁵³

Frământarea de limbă este o specie cu un puternic efect didactic, ajutând dezvoltarea vorbirii corecte (mai ales a dicției) la copii, între limbă și gândire existând o relație de interdependență.

Această specie se mai numește și **frământătură** sau **încurcătură** de limbă, sau chiar **cuvinte întoarse**.

Iată un exemplu extras din culegerea lui Tudor Pamfile:⁵⁴

Am o păsărică
Lătnică-plătnică
Chițovernică
Ș-acea latniță
Platniță
Chiscovalniță
Cu doi pușori
Lătnice-plătnice
Chițovernice
Latniță-platniță
Chiscovalniță.
Nu poate lătnici
Plătnici
Chiscovălnici
Fără latniță-platniță.“

⁵³ Pericle Papahagi. *Câteva deceuri macedo-române*. În: „Revista nouă”, V, 1898, p. 461.

⁵⁴ Tudor Pamfile. *Jocuri de copii*. București, 1909, p. 73.

c. Lirica de origine cultico-ritualică

Ca și în cazul altor specii, avem aici fapte care, din punctul de vedere al structurii de gen, dovedesc *polivalență* deosebită, odată cu modificările funcționale ce au intervenit. Fiind vorba de *manifestări complexe*, luate în ansamblul lor, multe dintre acestea para fi legate de genul dramatic: gestică, mișcarea (dansul), muzica susținând această relație. Însă dacă judecăm doar textul literar, acestea aparțin genului liric, uneori celui epic.

Astfel, cântecele rituale de nuntă nu sunt decât elemente constitutive ale unor ritualuri largi, desfășurate pe criteriul spectacolului, existând și unii dintre factorii necesari: interpreți, spectatori, unele dialoguri etc. În schimb, blestemul și incantația nu sunt însoțite de suficiente elemente dramatice, ceea ce ne îngăduie să le tratăm ca specii ale genului liric. Practic, cu cât aceste specii ritualice stau mai aproape de *esența* lor *primară cultică*, cu atât mai mult conțin elemente lirice și cu cât s-au apropiat de *funcția de ceremonial*, cu atât se află mai aproape de genul dramatic.

Blestemul, prezent și în literatura cultă la Coșbuc sau Arghezi, printre alții, deși având azi doar o *funcție estetică*, își are originile într-o perioadă de mentalitate primară, de legătură intimă ce se stabilea între aceste manifestări și unele acte de magie.

Izvorând în momente de maximă tensiune sufletească, blestemele ajung adesea la o *pronunțată valoare artistică*:

„Să-ți dea, bade, Dumnezeu
Patru boi ca păunii,
Să ți-i mânici cu doctorii!
Și-un căruț cu patru cai
Să te poarte la spital.
Când gândești că ți-i mai bine
Să stea doctori lângă tine
Și la cap și la picioare
Să te-ntrebe ce te doare.“

Ca și alte specii de acest fel, blestemul este tot mai puțin creat în zilele noastre și numai acordându-i-se valori artistice.

Incantația, ca și **imprecația**, se află, în foarte multe cazuri, dispersată în cuprinsul altor specii folclorice, cu valoare de *figură de stil*. Incantațiile propriu-zise se întâlnesc, mai ales, în folclorul copiilor. Fiind *adevărate formule magice* (la origine), rostite pentru a determina stări de lucruri dorite, incantațiile se caracterizează printr-o rostire cu o sonoritate deosebită.

S-au păstrat destul de bine cele în care se invocă în sprijinul său soarele și luna, cele menite să alunge bolile, cele adresate unor animale („Melc, melc codobelc,/ Scoate coarne bourești”....) ș.a. Nu lipsesc însă nici cazurile când incantațiile apar ca simple texte ale jocurilor de copii.

Cântecul ritual

Împrejurările în care această specie apare sunt deosebit de numeroase, mai ales cele care însoțesc momentele principale din viața omului: nașterea, nunta, înmormântarea: cântecul mirelui (ginerelui – la bărbieritul acestuia), cântecul miresei, cântecul găinii (la masa mare); bocetul, cântecul de priveghi. La acestea se mai adaugă cântecele rituale practicate în strânsă legătură cu muncile câmpului, cum sunt cele de seceriș (cântecul sau *gogea* cununii de grâu).

Ceea ce este comun acestora provine din *caracterul ocazional* pe care îl au, neputând fi utilizate decât în împrejurări anumite. Din punct de vedere structural, ele se bazează pe numeroase *elemente arhaice*, ceea ce reprezintă încă o mărturie pentru vechimea lor.

Din ritualul nunții, reținem cântecul miresii, cu foarte multe variante existente pe teritoriul românesc. Este folosit pentru trecerea fetei în rândurile femeilor măritate, cu alte importante responsabilități. În fond, este un text în care se vorbește de despărțirea tinerei căsătorite de părinți, de frați, surori, rude, vecini. Iată o variantă suceveană a cântecului miresei:

„Creșteți flori și nu-nfloriți
Că mie nu-mi trebuiți;
Creșteți flori cât gardurile,
Să vă bată vânturile
Ca pe mine gândurile!
Ia-ți, mireasă iertăciune,
De la maica ta cea bună,
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori.
De la flori de lămâiță,
De la flăcăi, la porțiță.
Hai, maică, și mă petreci
Până-n fund grădinii
Că din fund grădinii
M-or petrece străinii”⁵⁵

⁵⁵ Manuscris din colecția profesorului univ. ieșean Ștefan Cuciureanu.

Bogate și variate se arată și cântecele ritualice de înmormântare: bocetul și cântecul de priveghi. Bocetul are un *pronunțat caracter elegiac* și nu de puține ori dovedește serioase predispoziții pentru construcția epică. Cultivarea acestuia se face de către femei, D. Cantemir vorbind încă de pe atunci de existența unor profesioniste.⁵⁶

Bocetele sunt, după momentul utilizării lor, de două feluri: *la înmormântare* și *la mormânt*, cele dintâi fiind predominante de elemente lirice în timp ce cele din urmă prezintă și elemente epice. În funcție de cel decedat, bocetele pot fi: pentru mamă, tată, frate, fiu, cumnat, soră, vecin, tânăr, bătrân etc. Iată câteva secvențe:

– bocet de tânăr:

„Cine-n lume-a mai văzut
Fecior mândru ca și-o cruce,
A-nchis ușa și se duce
Și-a luat cheia cu el
Și se duce tinerel.
Și-a pus pe ușă lăcată,
Nu mai vine niciodată.”⁵⁷

– bocet de mamă:

„Fiu-ai moarte-afurisită,
Că m-ai luat așa-n pripă.
Să mă fi lăsat pe-ncet,
Copilașii să mi-i cresc,
Și să mi-i căsătoresc.
C-ai știut destul de bine
Că rămân și n-au pe nime.”⁵⁸

– bocet de mormânt:

„La ușă de țințirim,
Noi, mamă, ne despărțim,
Și altu nu ne-ntâlnim.
Și de-ne-om întâlni vreodată,
La ziua de judecată,
Unde merge lumea toată.”⁵⁹

⁵⁶ V. Adăscăliței. *Folclor din împrejurimile Sucevei*, 1972, p. 85.

⁵⁷ D. Cantemir. *Descrierea Moldovei* (ediția G. Pascu), f.a., p. 234.

⁵⁸ G. Bichigean, I. Tomuța. *Bocete și descântece din ținutul Năsăudului*, Bistrița, Ed. G. Matheiu, 1938, p. 13.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 32.

Cântecul de priveghi. În opoziție cu bocetul (ritual plin de tristețe), priveghiul este un ritual mai vesel, constituit din numeroase practice ce par a fi caracteristice populației autohtone de origine tracică. În afara nenumăratelor jocuri cu teme din viața de toate zilele, care apropie manifestarea de drama ritualică, se practică și cântecul de priveghi, unele cu elemente precreștine. De o tonalitate muzicală gravă, această specie reprezintă una din cele mai interesante creații tradiționale, din păcate puțin cercetată.

Iată un exemplu din Vrancea:

„Sub verde dumbravă
Ionel se roagă
Se roagă de soare
Să nu meargă tare,
Că mi-i ostenit
De moarte trudit
Pe la miez de noapte
Cu fiori de moarte
Pe lunca cu munți
Se roagă de părinți
Să nu meargă tare
Să mi-l mai aștepte
Colo-n pâlc de brazi
Se roagă de frați
Să mi-l mai aștepte
Că mi-i ostenit.
Pe lunca cu flori
Se roagă de surori
Să mi-l mai aștepte
Că mi-i ostenit
Pe lunca cu spini
Se roagă de vecini
Ca să-l mai aștepte“.⁶⁰

Cântecul cununii. Cununa de grâu reprezintă un obiect ritual ce marchează sfârșitul secerișului, cântecul ce însoțește acest ritual (numit *goge* în Țara Năsăudului) reprezintă, la origine, *demersuri magice* ce au ca finalitate consemnarea sacralității holdei de grâu, a fertilității și sporului roadelor câmpului.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 23.

Cercetătorii au stabilit două *tipuri distincte*, care conțin numeroase subtipuri, toate fiind realizate prin îmbinarea unor motive specifice acestei sărbători a grâului. Din spicele cele mai frumoase ale holdei, ceata de secerători împletește o cunună pe care o poartă în alai până la casa gospodarului care a încheiat primul în sat secerișul. Cununa poate avea, în unele sate, și aspectul unui buzdugan.

La noi Transilvania este provincia care păstrează încă acest obicei, iar Țara Năsăudului ilustrează un *subtip* distinct, așa cum au subliniat unii cercetători.⁶¹ Iată un fragment dintr-o variantă culeasă din localitatea Rebrîșoara (B.N).

„Din vârful obcinii
Vine fruntea cununii”...
„De unde cununa vine,
Multe clăi s-or pune mâine;
De unde cununa pleacă,
Multe cară să încarcă”...
„Cine duce cununa
Curată-i ca lacrima
Și dreaptă ca lumina.
Ca lumina cea de ceară
Ce-opun domnii în păhară.

EPICA FOLCLORICĂ

a. Epica în versuri

Cântecul bătrânesc sau **balada** este specia care s-a bucurat de întâietate în culegerea folclorului românesc, datorită scriitorilor pașoptiști (Al. Russo, V. Alecsandri) care țineau să impună cultura română pe plan european.⁶² Cele mai de seamă colecții de balade, fără de care n-ar fi fost posibilă buna cunoaștere a speciei, sunt: V. Alecsandri. *Poesii populare ale românilor*, București, 1866; Atanasie Marienescu. *Poesie populară. Balade*, Pesta 1859 și Viena 1867; Miron Pompiliu.

⁶¹ ***, Arhiva Seminarului de folclor al Facultății de Filologie Iași. Culegători Constantin Borton și Silvia Chiper, 1974.

⁶² Elisabeta Moldoveanu-Nestor. *Cununa-sărbătorea secerișului. Căntece de seceriș din ținutul Năsăudului*. În: „Revista de etnografie și folclor”, 9 (1964), nr. 6; 10 (1965), nr. 1, p. 627; Ilarion Cocișiu. *Căntece de seceriș*. În: „Studii și comunicări”, IV, Sibiu, 1982, p. 21-22 și 28; Emilia Bumb. *Căntecele cununii în Țara Năsăudului*. În: „Studii și cercetări etnoculturale”, VII, Bistrița, 2002, p. 185-201.

Balade populare române, Iași, 1870; N. Păsculescu, *Literatură populară românească*, București, 1910; C.N. Mateescu, *Balade*, Vălenii de Munte, 1905; T. Pamfile, *Cântece de țară*, București, 1913; D. Furtună, *Cântece bătrânești din părțile Prutului*, București 1927. Cea mai bogată este cea a lui Alexandru Amza, din 1964, în 3 volume *Balade populare românești*, fiind culegerea de referință în acest domeniu.

Dintre numeroasele studii asupra baladei, se desprinde cel realizat de Gh. Vrabie, *Balada populară română*, București, 1960, dar nu pot fi omise nici contribuțiile aduse de N. Iorga⁶³, Petre Caraman⁶⁴ sau Dimitrie Caracostea⁶⁵.

În realitatea folclorică actuală, balada există în întreaga arie românească, dar se înfățișează în chipuri diferite. Ne vom referi mai întâi la modalitatea sa *clasică* de existență, atunci când apare ca un *cântec epic în desfășurare* largă, prezentat pe un *text muzical instrumental* al cărui stil de realizare este numit de specialiști „parlando rubato”.

Cândva, în adunările publice, la hanuri, spunerea baladelor era curentă. În prezent așa se mai petrec lucrurile în Oltenia, Muntenia și Câmpia Dunării, celelalte provincii românești cunoscând-o în cu totul alte forme. Transilvania are numeroase *colinde-balade*, tot așa cum Moldova are *plugușoare-baladă*, modalitățile respective reprezentând adaptări la posibilitățile de întreținere a vitalității unei specii care a depășit epoca sa de glorie.

Prezentând *clasificările* ce i s-au făcut, putem ajunge la înțelegerea bogăției și varietății sale, așa cum rezultă din studiile cercetătorilor preocupați de această problemă: Gh.Dem. Teodorescu, D. Caracostea, I.C. Chițimia.

Cea mai completă clasificare este cea propusă de Al. Amza, care specifică următoarele clase:

- a. *Fantastice* („Soarele și luna”, „Scorpiea”)
- b. *Vitejești* – cu cele trei cicluri:
 - ciclul cotropitorilor („Badiu”, „Novac”)
 - ciclul haiducilor („Corbea”, „Jianu”, „Darie”)
 - ciclul hotomanilor („Codreanu”, „Cercel”, „Dăianu”)
- c. *Păstorești* („Miorița”, „Păcurarul”)

⁶³ Alecu Russo. *Opere alese*, București, 1950, p. 167.

⁶⁴ N. Iorga. *Balada populară românească, originea și ciclurile ei*. Vălenii de Munte, 1910.

⁶⁵ Petre Caraman. *Contribuții la cronologizarea și geneza baladei Meșterului Manole în Balcani*. În: „Buletinul Institutului de filologie română”, Iași, 1934, p. 64-102; Petre Caraman. *Considerații asupra genezei și răspândirii baladei*. În: „Anuarul Arhivei de folclor”, Cluj,

d. *Despre curtea feudală* („Mănăstirea Argeșului”, „Aga Bălăceanu”)

e. *Familiale* („Din Constandin”, „Fata răpită de turci”, „Dorul ostașului”)

f. *Jurnale orale*

În legătură cu originea și vechimea speciei, au fost emise mai multe teorii, cele mai reprezentative fiind următoarele:

a. *Teza originii aristocratice* a cântecului bătrânesc susținută, printre alții de Al. Lambrior, N. Iorga și A. Balotă, potrivit căreia mediul favorabil dezvoltării poeziei epice de viteză ar fi fost cel de curte feudală, poziție influențată de opera lui Nietzsche „Știința veselă”. Realitatea nu confirmă însă această teorie fiindcă vitejia nu este un atribut doar al conducătorilor ci și a altor categorii sociale.

b. *Teza originii sud-dunărene* (P. Caraman, D. Caracostea) pare să reziste mai ales când este vorba de balada haiducească.

c. *Teza originii occidentale* (N. Iorga, D. Caracostea) explică originea a câtorva balade din epica noastră.

d. Al. Amzulescu susține că balada noastră a apărut și s-a dezvoltat pe teren propriu receptând – în mod normal – unele influențe din literatura popoarelor cu care am intrat în contact direct sau mai îndepărtat. În acest sens, *baladele mitologice* depun mărturie susținută arătând că este vorba de valorificarea în planul acestei categorii artistice a unor mituri foarte vechi, credințe și superstiții autohtone.

Câteva observații pe marginea principalelor categorii tematice ale cântecului bătrânesc ni se par absolut utile pentru o mai bună cunoaștere a acestuia.

Balada fantastică pare a fi cea mai veche, motivul „Soarele și luna”, de pildă, existând mai întâi în cosmogonia noastră tradițională în forma unei legende în proză. Tratarea acestui motiv în epica în proză este mult mai târzie și corespunde epocii când acest fel de literatură s-a impus în practica românească. Majoritatea opiniilor converg spre ideea că balada s-a constituit la noi chiar în feudalismul timpuriu.

Baladele vitejești au o deosebită valoare documentară, ajutând la reconstituirea istoriei sociale. Cele din ciclul cotropitorilor (antiotomane și antitătărești) au uneori un caracter mai larg decât cel românesc. *Ciclul Novăceștilor*, de exemplu, este cunoscut și în eposul sârbesc, fapt ce se explică prin destinul istoric comun al popoarelor din Balcani.

Îmbogățirea temei cu eroi și fapte din planul istoriei proprii este confirmată de balade ca: „Badiul”, „Kira”, „Vâlcăniș”, „Cât despre ipostaza în care apar haiducii, ca

luptători împotriva împilării („Jianu”, „Bujor”), aceasta este un indiciu suplimentar a marii valori documentare a cântecului bătrânesc.

Baladele păstorești, dintre care „Miorița” este cea mai cunoscută și mai studiată⁶⁶, ajută la o cât mai adâncă și dreaptă caracterizare a poporului nostru, prin îndeletnicirile lui fundamentale.

Baladele familiale, unele dintre ele foarte vechi („Din Constandin”) sunt dovezi ale felului în care poporul nostru a ajuns la un cod etic profund respectat.

Un rol aparte îl ocupă *jurnalele orale*, creații de apariție mai recentă ce vorbesc despre fapte ieșite din comun care se mai petrec și în zilele noastre.⁶⁷

COLINDA. Prin funcția sa originară, colinda vădește disponibilități lirice pronunțate, arătându-se ca o componentă a poeziei himnice și legându-se total de rit, de ceremonie; se apropie vizibil și de manifestările dramatice, întrunind numeroase elemente spectaculare. Pe bună dreptate, majoritatea cercetătorilor o consideră ca făcând parte din „poezia obiceiurilor”.

Originea sa străveche a fost subliniată în mai multe ocazii, unii legând-o de *calendele romane*.⁶⁸ Se pare că, la români, ea a primit și elemente din substratul iliro-trac, ceea ce-i conferă o personalitate aparte. În orice caz, teza după care apariția sa se leagă de creștinism este eronată. Acesta a încercat să-și subordoneze această manifestare tradițională și, în parte, a reușit, mai ales după sec. al XVIII-lea.⁶⁹ Caracterul precreștin, păgân și ritualic mai poate fi subliniat și prin invocarea practicii *descolindatului*, atunci când gazdele nu-i primeau pe colindători⁷⁰. Ca orice act magic, deci, orice act „de făcut” – colindatul – are și reversul „de desfăcut” – descolindatul.⁷¹

După *data* la care se practică, se poate vorbi de mai multe feluri ale colindei: colinda de Ajun, colinda agrară sau plugușorul, colinda de Bobotează, colinda de Sfântul Ioan, colinda de Florii, colinda de Paști, colinda de Sf. Nicolae, colinda de Crăciun. Aceștia li s-ar mai putea adăuga: colinda cu semănatul, sorcova și vasilca (în ziua de Anul Nou), colinda cu stea etc.

⁶⁶ Dimitrie Caracostea. *Balada populară română*. Curs ținut în 1932-1933 la București.

⁶⁷ Adrian Fochi. *Miorița. Tipologie, circulație, geneză, texte*, București, 1964, 1106 p.

⁶⁸ Al. Amzulescu. *Răscoala țăranilor din 1907 oglindită în cântecul popular*. În: „Revista de folclor”, II (1957), p. 125-148.

⁶⁹ P. Caraman. *Obrzed Koledowania u Slavian i u Rumnov*. Krakovia, 1934.

⁷⁰ Simion Mehedinți. *Creștinismul românesc. Adaos la caracterizarea etnografică a poporului român*. București, 1941.

⁷¹ P. Caraman. *Descolindatul dans le sud-est européen*. În: „Comptes rendus du IVe Congres de geographie et ethnographie slaves”. Sofia, 1936.

Colinda propriu-zisă, după conținut, poate fi *laică* și *religioasă*.

Colinda laică (păgână) dispune de o varietate impresionantă: de copil de leagăn, de fată mare, de flăcău, de tineri căsătoriți, de gospodari, de bătrâni, de văduvie etc. Și după starea socială există colinde: de vânător, de agricultor, de popă, de primar etc. Ilustrative în acest sens sunt colecțiile alcătuite de N. Păsculescu⁷² și Al. Viciu⁷³.

O sumară discuție despre câteva tipuri de colindă laică ne poate ajuta la o mai bună cunoaștere a speciei. La casa cu copil de leagăn poate fi auzită următoarea variantă:

„Unde mergi tu, roască broască?
Eu mă duc să mă mărit.
Ia vei vei, ia vei vei și vai de ei
Mărita-te-ai la focu
Naico nai calindora
Că n-ai cap de-nvelitoare
Nici trup de încingătoare“⁷⁴

Iată o *colidă de fecior*:

„Cântă cucu-n par la vie
Dă-i domnului, doamne
Cătănia cui e dată?
La feciorul fără tată.
Eu gândeam că-mi cântă mie
Și el cânta-a cătănie
Cătănia cui e bună
La feciorul fără mumă“⁷⁵

Iată o colindă de fată din județul Galați, cu referiri la apropiatul mariaj:

„Ferice de-aist om bun
Hai Leroi, Doi Leroi-Doamne.
Este-un bun domn Viorel
El înc-are-o fată mare,
Fată mare, Mariană
Mi-o cerea un țăran mare,
Mi-o cerea și mi-o-ndrăgea
Și la dânsa trimitea.

⁷² N. Păsculescu. *Literatura populară românească*. București, 1910.

⁷³ Al. Viciu. *Colinde din Ardeal*. București, 1914.

⁷⁴ Sabin Drăgoi. *303 colinde cu text și melodie*. Craiova, f.a., p. 73.

⁷⁵ N. Păsculescu, *op.cit.*, p. 65.

Trimitea sol după sol,
După sol mănunchi de flori.”

Pe alocuri, în Transilvania și Moldova, există și texte specializate care au în vedere vitele din gospodărie, atestând *funcția agrară originară* a obiceiului. Iată un „colind al vitelor bune” cules din Maramureș:⁷⁶

„Ce-i mai bun pe ăst pământ?
Ce-i mai bun ca boul bun?
Brazdă neagră prăvălește,
Grâu roșu că răsărește,
Grâu roșu ca și focu
Și mășcat ca și bobu.
Ce-i mai bun ca voia bună
Te-nvelește, te hrănește
Și cu miel, te dăruiește.”

Foarte interesante sunt refrenele. Iată câteva din colecția lui Sabin Drăgoi:

„Daliană, fată albă”
„Rouriță romaniță
„Iară flori dalbe de măr”
„Dimineața de Crăciun”
„Mirel tinerel”
„Soră-lea, fată frumoasă”
„Doamne dai, domnului Doamne”.

Alte refrene sunt curioase stârnind ipoteze numeroase și chiar o bogată bibliografie⁷⁷:

„Lerului domnului”,
„Altarium barium
Șarpe-n Dunărel, șuielu”
„Alter, ficuța, hai ler ficuța”.

Finalul acestor colinzi este totdeauna constituit din urări sau aluzii la plăta așteptată:

„Cu dar și cu bucurie,
Amin, boieri, să vă fie!”
„Cinstite gazde de loc,
Vă poftim mult bine și noroc!”⁷⁸

⁷⁶ Ioan Bârlea. *Colindul vitelor bune*. În: „Șezătoarea”, XVIII, 1922, p. 111.

⁷⁷ Silviu Dragomir. *Scriitori raguzani și colindele noastre*. În: „Anuarul Arhivei de folclor”, Cluj, IV (1937), p. 5 sq.

⁷⁸ A. Lupeanu. În: „Comoara satelor”, Blaj I, 1923, p. 10-12.

Colinda propriu-zisă religioasă (ortodoxă) nu s-a realizat cu ușurință, printre mijloacele utilizate de biserică fiind introducerea în desfășurarea paralelă a unor forme proprii: colinda cu icoane, cu bisericuța (chivotul) susținute cu texte invariabil de inspirație biblică.

PLUGUȘORUL se pare ca origine Moldova,⁷⁹ prezintă istoria bobului de grâu, făcând pe larg referiri la toate fazele muncii agrare: aratul, semănatul, seceratul, treieratul, măcinatul și coptul pâinii.

Ca vechime, plugușorul pare mult mai tânăr decât colinda, de care se deosebește și prin faptul că *nu se cântă*, ci se recită în acompaniamentul unor instrumente specifice muncii agrare: tălăngi, clopote, clopoței, bice, buhai etc. Denumirea sa mai veche „descânteca plugului”⁸⁰ mărturisește *semnificația* lui *primar agrară și magică*.

Ca arie, plugușorul acoperă aproape toate provinciile românești. Tancred Bănățeanu⁸¹ găsea că existența lui reală poate fi delimitată în partea dreaptă a unei linii oblice orientată de la nord-est spre sud-vest, care ar despărți în două teritoriul daco-roman. Dumitru Pop⁸² susține că acest tip de colindă a fost cunoscut și în Transilvania, dar la românii sud-dunăreni ea lipsește. Folosind un termen sugerat de Mircea Eliade⁸³, scenariul plugușorului se arată a fi strâns legat de numeroase secvențe existente, dar altfel organizate în viața spirituală a românilor din provinciile care au cunoscut mai târziu această datină.

Ca și alte texte poetice din fondul străvechi al folclorului românesc, cele de plugușor cunosc o formularizare evidentă, deoarece prezența *formulelor introductive* („Aho, aho!”), a celor *interioare* („Hăi, hăi!”) care întăresc impresia că munca este în plină desfășurare și a celor *finale*, care încheie orația, odată cu împlinirea presupusei activități agricole, este o dovadă a înscrierii acestei specii printre cele mai vechi din creația noastră populară.

⁷⁹ V. Adăscăliței. *Istoria unui obicei: Plugușorul*. Iași. Editura „Junimea”, 1987.

⁸⁰ I.C. Cazan atestă această denumire în Transilvania. În: „Sociologie românească” I (1936); în revista „Ion Creangă” nr. 7/1910 se dau amănunte despre existența termenului în Moldova de Jos.

⁸¹ Tancred Bănățeanu. *Le plugușor – une coutume agrarie roumaine*. În: „Revista di etnografia”, II, Napoli, nr. 2-3, 1948, p. 16-26.

⁸² Dumitru Pop. *Plugușorul în Transilvania*. În: „Revista de folclor”, V, 1960, nr. 1-2, p. 114-131.

⁸³ Mircea Eliade. *Traitée d'histoire des religions*. Paris, 1974, p. 307.

Raporturile sunt numeroase cu alte genuri și specii folclorice: cu **cântecul liric** (din care sunt extrase fragmente pentru a crea atmosfera necesară orației agrare), cu **basmul** (după a cărui procedură sunt create uneori personaje: baba fermecătoare, morarul etc), cu **orația de nuntă** (al cărui stil este regăsit în majoritatea variantelor clasice de plugușor), cu **colinda propriu-zisă** (după ale cărei reguli se desfășoară și această specie), cu *alte forme ale colindei*, cu *descântecul* (prin prezența unor formule magice menite să asigure belșug în roadele pământului și sănătate gospodarului), cu *poezia altor rituri și ceremonii agrare*.

Valoarea documentară a plugușorului trebuie în mod special subliniată, fiindcă în el găsim mărturii privitoare la relațiile sociale practicate în epoci de mult apuse, în el aflăm date despre viața economică și evoluția acesteia, iar etnografii află elemente sigure pentru reconstituirea unor unelte sau meșteșuguri.

În plugușoare se vorbește despre aratul „în lungiș și-n curmeziș”, efectuat, desigur, cu rarița, despre morile de vânt și de apă, despre ariile de treierat cu boii sau cu caii, despre cultura în curături (a terenurilor târlite cu turmele de oi), despre cuptoarele de copt pâinea, despre clăcile de plugărit etc.

Așadar, colinda agrară reprezintă o categorie folclorică de mare preț pentru a putea reconstitui și înțelege rostul și locul uneia dintre principalele și străvechile noastre îndeletniciri – *agricultura*.

Orația de nuntă (conăcăriă) reprezintă un moment deosebit de important în cadrul folclorului literar de nuntă. Ea este rostită de un *conăcar* (staroste) la poarta casei miresii, când cei din casă zăvorăsc totul și simulează dezacordul cu plecarea miresii, dându-și acceptul abia după ce obțin daruri din partea mirelui. Adesea rolul era încredințat unui știutor de carte.

În practica folclorică românească, ea este consemnată, printre alții, de: Sava Brancovici⁸⁴, mitropolit al Transilvaniei, Antal Veranciss⁸⁵ sau Mihail Cserei.⁸⁶ Încercările de a o studia încep cu I.H. Rădulescu⁸⁷, M. Kogălniceanu, continuate de Moses Gaster și N. Cartoian⁸⁸ – care susțin că „originea orațiilor este cărturărească”. Aceleași

⁸⁴ C. Bobulescu. *Din preajma unei conăcării din 1787*. În: „Lamura” I, 1920, p. 13.

⁸⁵ Antal Veranciss. *De situ Transilvaniae, Moldovie in Valachicum. Frankfurt am Mein, 1578*; I.C. Chițimia. *Al. Lambrior folklorist*. În: „Studii și cercetări de literatură și folclor”, nr. 1-2, 1957, p. 81.

⁸⁶ Vezi: A(xente) B(anciu). *Însemnări răslețe*. În: „Tara Bârsei”, IV, 1932, p. 230-232.

⁸⁷ I.H. În „Curier de ambe sexe”, periodul IV, de la 1842 până la 1844, București, ediția a doua, 1862, p. 303-308.

⁸⁸ N. Cartoian. *Cărțile populare în literatura românească*, vol. III, București 1938, p. 230-231.

teze apar și la Dan Simonescu⁸⁹, dar este greu de admis o asemenea concluzie deoarece, la toate popoarele, obiceiurile de nuntă sunt pe cât de complexe, pe atât de vechi și premerg chiar epocile societății împărțite în clase. Majoritatea cercetătorilor folclorului românesc de nuntă înclină să considere că acesta este de *origine romanică*, de unde și numeroasele similitudini.⁹⁰

Orația de nuntă, numită și *conăcărie*, *colăcărie*, sau *conocășie* este o piesă epică și se bazează pe o *alegorie*: mirele, înfățișat ca un tânăr împărat plecat la vânatoare, caută mireasa, căprioara ce i-a scăpat.

Fiind ocazională și având aspect aclamatoriu, se aseamănă plugușorului.

b. Epica în proză

În ceea ce privește modalitățile de culegere a prozei folclorice, primii folcloriști care s-au ocupat de adunarea acestuia, până la apariția mijloacelor tehnice de înregistrare, au crezut că pot să scrie ei înșiși (reinvestind) materialele auzite: P. Ispirescu, D. Stăncescu,

I. Pop Reteganul, T. Pamfile, G. Catană, Al. Vasiliu ș.a. De aceea, cercetătorii de mai târziu se pot baza cel mult pe autenticitatea temelor și motivelor din culegerile vechi, nu însă și pe *autenticitatea stilului narațiunilor*.

LEGENDA. Corneliu Bărbulescu⁹¹ găsește că legendele și tradițiile au un caracter explicativ, având menirea de a face accesibile înțelegerii oamenilor aspecte ale mediului înconjurător, cărora să le lămurească proveniența și substanța. I.C. Chițimia⁹² susține că legendele constituie modul de explicare fantastic al unor realități evidente: toponimice, originea animalelor, a plantelor etc.

Legende etilogice (care explică originea fenomenelor) sunt de mai multe feluri: *cosmogonice*, *zoologice*, *botanice*, *toponimice*. Suma acestora ar trebui să dea ceea ce se numește *mitologia* unui popor. Chiar dacă suntem lipsiți de o mitologie sistematică (ca cea greacă, romană, scandinavă, germană), nu se pot nega o serie de

⁸⁹ Dan Simonescu. *Orațiile domnești în sărbători și la nunți*. În: „Cercetări literare”, IV, 1941.

⁹⁰ Dan Simonescu. *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi, 1726*. București, 1939.

⁹¹ Corneliu Bărbulescu. *Catalogul povestirilor populare românești*. În: „Revista de folclor”, nr. 1-2, 1960, p. 60.

⁹² I.C. Chițimia. *A. Lambrior folklorist*. În: „Studii și cercetări de istorie literară”, nr. 1-2, 1957, p. 91.

elemente ale acestuia, fapt dovedit, printre alții de: T. Pamfile⁹³, Marcel Olinescu⁹⁴ sau Aurel Cosma.⁹⁵

În ceea ce privește *legendele cosmogonice*, la toate popoarele, explicațiile date originii naturii și lumii sunt în strânsă legătură cu religiile, cu istoricul diferitelor reprezentări la care au ajuns. La români, cele mai vechi legende cosmogonice, legate de denumirile date astrilor, sunt lipsite de conotații religioase.⁹⁶

Legende zoologice au un caracter nuvelistic, o activitate deosebit de prestigioasă în culegerea acestora având-o S. Fl. Marian.⁹⁷ Există câte o legendă aproape pentru fiecare animal din faună.

Legende botanice sunt extreme de numeroase, cea mai bogată culegere este cea realizată de I. Moraru-Prahova.⁹⁸

Dintre legendele zoologice și botanice, majoritatea sunt specifice fiecărui popor, dar există și unele de largă circulație. Așa este cazul legendelor privitoare la crearea omului, care diferă de la o cultură la alta, de la o religie la alta.

A doua mare categorie de legende sunt *legendele istorice*. Tony Brill⁹⁹ propunea în anul 1966 următoarea clasificare a acestora: etiologice, mitologice, religioase și istorice, dar, de fapt, primele trei categorii au aceeași substanță

S-au făcut unele aprecieri potrivit cărora în folclor ar acționa anumite legi ce nu permit păstrarea amănuntului decât cel mult trei-patru veacuri. Ni se pare nepotrivit să se creadă că „memoria” populară tratează la fel toate faptele de viață. Ea poate păstra ceea ce este scump, după cum poate uita tot ceea ce l se pare lipsit de interes. De aceea atenția acordată lui Ștefan cel Mare și Cuza-Vodă întrece cu mult tot ceea ce s-a mai putut păstra despre alte câteva zeci de domnitori luați împreună.

O particularitate a reflectării adevărului în creația populară legendară este și aceea dată de *imprecizia* prezentării noțiunilor de *timp* și *spațiu* . Prima categorie nici nu este concepută în limitele determinate, referințele la veacul, deceniul sau anul când s-a petrecut faptul comentat lipsesc. Măsura cantitativă a timpului este înlocuită cu

⁹³ Tudor Pamfile. *Pământul după credințele poporului român*. București, 1924.

⁹⁴ Marcel Olinescu. *Mitologie românească*. București, 1944.

⁹⁵ Aurel Cosma. *Cosmologia poporului român*. București, 1942.

⁹⁶ Vasile Adăscăliței. *Mitologie și spiritualitate pastoral-agricolă*. Iași, 1979.

⁹⁷ S. Fl. Marian. *Ornitologia poporană*. Vol. I-II, Cernăuți, 1883; *Insectele*. București, 1903.

⁹⁸ I. Moraru-Prahova. *Legende florilor. Culegere din popor*. Buzău, 1900; *Alte legende ale florilor*. Buzău, 1900.

⁹⁹ Tony Brill. *Principiile clasificării legendelor populare românești*. În: „Revista de etnografie și folclor”, XI, 1966, nr. 3, p.259.

măsurarea calitativă a acestuia: „înaintea lui Ștefan-vodă”, „în timpul lui Ștefan”, „a fost de la el încoace”¹⁰⁰.

O anumită relativitate apare și în cazul reflectării noțiunii de timp. Cadrul desfășurării acțiunilor, chiar dacă reflectă detalii ce fac posibilă o relativă localizare, diferă de la o variantă la alta și este susținut cu aceeași tărie, de unde s-ar putea deduce că unul și același fapt s-a petrecut în același timp, dar în mai multe locuri. Tocmai în această *multiplicare* a unei singure posibilități reale aflăm relativitatea oglinzirii spațiului în legendă.

BASMUL. În limbajul curent, între basm și poveste nu sunt sesizate deosebiri pe care folcloriștii le fac, atribuind *basmului* mai mult *element fantastic decât realist și invers*. Lazăr Șăineanu a urmărit atent și conștiincios această specie, demonstrând legăturile cu antichitatea greco-romană.¹⁰¹

Originea basmului i-a preocupat pe mulți folcloriști. După o sinteză ce aparține lui Gh. Vrabie,¹⁰² demne de luat în seamă sunt cel puțin trei din teoriile emise: *teoria originii ariene*, elaborată de Jacob Grimm, potrivit căreia basmul ar fi caracteristic indo-germanicilor; *teoria orientală* susținută de Em. Cosquin, Th. Benfy și Reinhold Kohler, care leagă apariția basmului de India de unde, apoi s-a răspândit pe o arie extinsă, și *teoria antropologică*, datorată lui F.B. Tylor și Andrew Lang, care susțin că specia s-a putut ivi la mai multe popoare, încă din epoca anistorică.

În această privință, suntem de părere că nu există zone precise care să circumscrie exclusiv apariția acestei specii, dar nu putem nici ignora faptul că există unele perimetre care, datorită condițiilor specifice, au putut iradia mai multe elemente ale basmului.

Încercarea de a plasa în timp apariția basmului a dus la constituirea mai multor școli (prezentate pe larg de Aurel Cosmoiu¹⁰³); *școala naturalistă*, care vede în personajele basmelor personificări ale forțelor neexplicate de om; *școala alegorică*, după care eroilor li s-au atribuit înțeleșuri etice; *școala istorică*, care susține că basmele au pornit întotdeauna de la personaje cu existența reală, care au ajuns a fi fantastizate; *școala ritualistă*, după care basmul s-ar fi constituit din elemente cultice și ritualice, astăzi greu de reconstituit. Așadar, în timp, basmul – apărut în perioada de copilărie a

¹⁰⁰ V. Adăscăliței. *De la Dragoș la Cuza-vodă. Legende populare românești*. București, 1966.

¹⁰¹ Lazăr Șăineanu. *Basmele române*. București, 1855, p. 99-105.

¹⁰² Gh. Vrabie. *Folclorul. Obiect – principiu – metodă*. București, 1947, p. 20-25.

¹⁰³ Aurel Cosmoiu. *Geneza mitului*. București, 1942.

omenirii – s-a primenit fără întrerupere, modificându-și, puțin către puțin, substanța și funcționalitatea.

Despre legătura cu epocile foarte vechi din istoria omenirii, G. Vâlsan¹⁰⁴ constată că nu este întâmplător faptul că, la multe popoare, din basme *lipsește peisajul hibernal*; de asemenea, *lipsește orașul*, împărații locuind în cetăți, ceea ce pledează pentru apariția narațiunilor respective într-o societate ce se afla la un grad incipient de dezvoltare. Chiar și unele elemente de structură ajunse până la noi fac aceeași dovadă a deosebitei vechimi a acestei specii. Pentru că metamorfozarea personajelor, nelipsită din orice basm, își are izvorul în credințele și stările de spirit ancestrale. De aici persistența cu care basmul prezintă *animismul*.

Câteva observații asupra *structurii basmului* sunt cu totul necesare pentru a înțelege complexitatea sa. După George Călinescu¹⁰⁵, în basm există o serie întreagă de „prefabricate” (eroi și secvențe narative – episoade), idee susținută și de Arne Thompson.¹⁰⁶

Pentru a vedea ce fel de elemente populează lumea basmelor folclorice românești, să amintim câteva categorii de „protagoniști” specifici discutați de George Călinescu: zmei, șerpi, uriași, balauri, monștri, draci, simboluri meteorologice și cronologice, zâne, sfinte, ursitoare, iele, strigoi, Sf. Petru, Dumnezeu, cal năzdrăvan, zgripțuroaică, vultur, pajură etc.

Inițial, basmul a avut marcante tendințe explicative, în timp însă, el a tins să înfățișeze modul de rezolvare a problemelor mai însemnate ale vieții omului. Imaginile care rezultă din *visare* sunt surprinzător de numeroase, fără ca aceasta să fie ireală. Este vorba de închipuirea unei realități în care să domnească binele, dreptatea, cinstea, curajul, adevărul, fericirea. De aici și teza, susținută de unii discipoli ai lui B.P. Hasdeu, că basmul poate și trebuie să fie privit ca un *vis al omului de rând*, care își îngăduie să vadă lumea așa cum ar trebui să fie. Eroii, indiferent de lumea din care fac parte, se comportă în concordanță cu obiceiurile curente în mediile folclorice. Deci, în basmele românești, acțiunea, personajele, cadrul sunt *ruralizate*, după capacitatea de cunoaștere și interpretare a creatorilor și purtătorilor prozei noastre folclorice.

Ca și în alte specii folclorice, *categoriile de timp și spațiu* înregistrează aspecte cu totul particulare. Nu o dată se subliniază că în alte lumi – conexe totuși cu a noastră

¹⁰⁴ G. Vâlsan. *Geografia basmelor române*. În: „Comoara satelor”, III, 1925, nr. 4 (Conferință susținută la Cluj, în 21 martie 1925, în cadrul Societății etnografice).

¹⁰⁵ George Călinescu. *Eстетica basmului*. București, 1965.

¹⁰⁶ Arne Thompson. *The types of the Folk tale*, ed. a II-a, Helsinki, 1964.

– vremea suferea o altă măsurătoare „pe atunci anul era de 3 zile” (Stan Bolovan), „anul babei era numai o noapte” (*Ciobanul și fata de împărat*).

Spațiul universal, văzut în etaje, numite *tărâmur*i, putea fi explorat cu viteze variabile („ca vântul”, „ca gândul”) omul ajutându-se de cai cu aripi, năzdrăvani, care mâncau doar jeratic.

Destul de rigide sunt la români formele și procedeele fixe ce însoțesc povestirea: *introdutive*, *mediane* și *finale*. Totdeauna basmele noastre încep cu formula „a fost odată”. Formulele mediane sunt variate, deoarece îndeplinesc rolul de punți de legătură între fragmentele acțiunii, sunt pauze pentru povestitor, înveselesc pe ascultători și îi determină să nu uite că este vorba de o convenție.

Și mai diverse sunt formulele finale, de multe ori umoristice și adresându-se, în principal, copiilor („Și m-am suit pe-un pai de secară, și v-am spus povestea în astă seară”).

POVESTEA, caracterizată prin predominarea *caracterului realist*, este cunoscută în cultura spirituală a tuturor popoarelor. La noi, Corneliu Bărbulescu găsește că aceasta are, adesea, *caracter nuvelistic*: „poveștile de întâmplări reale sau pretinse reale, pentru al căror adevăr depune mărturie povestitorul. Este o cronică a unor fapte ieșite din comun în viața de toate zilele a unei colectivități”¹⁰⁷. Iar I.C. Chițimia¹⁰⁸ subliniază: „povestea nu se desprinde (în forma ei artistică) de realitatea vieții de ieri și de azi; în poveste nu predomină supranaturalul și fantasticul, ci realul. Elementul supranatural, unde se află, nu mai este fantezie, poezie, ca în basm, ci realitate directă, superstiție și credință”.

Definitoriu este faptul că utilizarea fantasticului în poveste se face într-un alt mod decât în basm, fiind, parcă, subînțeles caracterul convențional al acestuia. Cea mai răspândită varietate este așa zisa *poveste cu minciuni*, analizată, printre alții de C. Rădulescu-Codin.¹⁰⁹ În cazul acestor povești, imaginația are frâu liber. Faptul că povestea este o „scornitură” pare să fie pe deplin priceput, așa cum sublinia și Ov. Densusianu („Când a murit tata, m-am dus la moară să-l botez; am pus boii în car și sacii la jug. Moara n-o fost, a fost dusă după fragi, pă coastă...”¹¹⁰

¹⁰⁷ Corneliu Bărbulescu. *Catalogul poveștilor românești*. În: „Revista de folclor”, nr. 1-2, 1960, p.60.

¹⁰⁸ I.C. Chițimia. *Problema clasificării și definirii literaturii populare în proză*. În: „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, nr. 11, 1954, p. 59.

¹⁰⁹ C. Rădulescu-Codin. *Îngerul românului*. București, 1913, p. 302-304.

¹¹⁰ Ov. Densusianu. *Graiul din Țara Hațegului*. București, 1915, p. 145.

După cum se poate observa, această literatură este foarte apropiată de cea a absurdului, ea existând și în practica altor popoare.

SNOAVA. Această specie cunoaște mai multe denumiri: palavre, taclale, dăfii, palotii, poloticuri, pilde, iznoave, olejgi, jâtii, povești, minciuni, istorii ba chiar „anecdote”.¹¹¹ Nu oricine poate vehicula această categorie folclorică, fiind nevoie de o mare putere de concentrare pentru ca totul să se poată comunica în mod corespunzător.

La fiecare popor există un personaj în jurul căruia se concentrează aceste snoave: Păcală, Nastratin Hogeia (la orientali), Petrușca (la ruși), Eros (la sârbi), Tiel Buhoglindă (la nemți) etc. La noi Păcală are și un personaj replică, Tândală, mai puțin isteț dar, prin soluții neașteptate, la fel de descurcăreț. Acest cuplu constituie o particularitate a creației noastre folclorice, neavând corespondențe la alte popoare.

Culegătorii bine intenționați (E. Baican, P. Ispirescu, T. Pamfile, M. Lupescu, N.I. Dumitrașcu, Leon Mrejeriu, Șt. Tuțescu etc.) și-au intitulat sugestiv materialele: „vorbe de clacă”, „pe lângă vatră”, „de la moară”, „la cislă”, „de-ale lui traistă-n băț” etc. Ținta snoavelor are o paletă bogată: „boieri, negustori, leneși, preoți cu metehne, meșteșugari, funcționari, militari etc.”¹¹²

O tendință permanentă a snoavei este *readaptarea*, fiind o specie călătoare prin timp și spațiu, reactualizându-se ori de câte ori are prilejul (vezi bancurile cu Bulă, cu Ceaușescu).

FABULA, numită de unii cercetători „poveste cu animale”, așa cum sublinia și I.C. Chițimia: „Termenul de fabulă, deși la noi s-a fixat mai mult pentru creația cultă, reprezintă, în fond, o specie de cea mai autentică origine populară și credem că el poate să reprezinte și povestea cu animale”.¹¹³

Incontestabil, în foarte multe cazuri, originea fabulelor stă în surse livești, mai ales, în numeroasele variante ale „Esopiei”. Totuși, între fabulele de origine cărturărească și cele folclorice propriu-zise există diferențe certe. Astfel, în fabulele populare, *morală* nu este consemnată, lăsându-se libertate deplină de interpretare celor ce le vehiculează și le folosesc.

¹¹¹ Jan Harold Brunwald. *Reputația, repertoriul și stilul unui Munchausen american*. În: „Revista de etnografie și folclor”, XVI, 1971, nr. 5, p. 375-390.

¹¹² D. Furtună. *Cuvinte scumpe. Taclale, povești și legende românești*. București, 1914; C. Rădulescu-Codin. *Sărbătorile poporului cu obiceiurile și unele tradiții legate de ele*. București, 1901, p. 69; N. Batzară. *Prăvuli*. București, 1923, p. 84; Sabina Stroescu. *La typologie bibliographique des facettes roumaines*, București, 1969, 2 vol.

¹¹³ I.C. Chițimia. *Problema clasificării și definirii literaturii populare în proză*. În: „Studii și cercetări de istorie literară” III, 1954, p. 61.

Învățăturile fabulelor sunt de mare însemnătate pentru cei de cultură folclorică. Ele nu au aspectul pretențios al regulilor morale stabilite într-o știință propriu-zisă, ci dispun de *plasticitatea și elasticitatea* folclorului.

Se pare că originea fabulei stă în timpuri străvechi. Un etnograf german, Iulius Lips,¹¹⁴ spunea că la unele triburi africane este deosebit de răspândit obiceiul de a se povesti fabule în fața judecătorilor adunați, spre a sublinia vreo latură a dreptului sau pentru a scoate basma curată pe cel învinuit. *Marea putere de generalizare* de care dispune fiecare din materialele acestei specii este impresionantă.

TRADIȚIA este cea mai puțin încheagată dintre speciile folclorului literar, mai ales din punct de vedere artistic. Ea constă, în general, în transmiterea, *prin viu grai*, a unor experiențe din viața de zi cu zi a generațiilor anterioare. Tradițiile, după conținut, se împart în mai multe grupuri. O parte dintre ele prezintă un caracter superstițios, fiind doar resturi în forma unor mărturii în legătură cu practica și obiceiuri mult mai cuprinzătoare în epoci revolute. De pildă, există o tradiție după care, în grâul de sămânță se pune un lacăt închis, care avea menirea de a închide ciocul păsărilor și gura șoarecilor care ar fi putut provoca stricăciuni recoltelor.¹¹⁵

O altă categorie de tradiții, cu un puternic caracter pozitiv au izvorul în procesul practicii sociale. Din categoria acestora fac parte cele referitoare la normele de drept, cuprinse în așa-numitul *obicei al pământului*, de care s-a ocupat insistent Romulus Vulcănescu¹¹⁶, cele privitoare la industria casnică, studiate de S. Fl. Marian¹¹⁷, dar și în cele de medicină empirică observate de dr. V. Bologa.¹¹⁸

¹¹⁴ Iulius Lips. *Obârșia lucrurilor*. București, 1960, p. 429.

¹¹⁵ Valeriu Butură. *Credințele în legătură cu cultura grâului la românii din Transilvania*. În: „Sociologie românească”, București, II, 1937.

¹¹⁶ Romulus Vulcănescu. *Etnologia juridică*, București, 1970.

¹¹⁷ S.Fl. Marian. *Chromatică poporului român*. București, 1882; vezi și: Tudor Pamfile, Mihail Lupescu. *Cromatică poporului român*. București, 1934.

¹¹⁸ Dr. V. Bologa. *Cum se fereau în vechime românii de vărsatul negru*. În: „Natura”, XXVI, 1937, p. 49-52; V. Bologa. *Etnoiatrie-iatrosafie*. În: „Despre medicina populară românească”, București, 1970, p. 10 sq; V. Blaga. *Florile spurcate ale medicinei populare în lumina științei*, în: „Revista de obstetrică, ginecologie și puericultură”, nr. 4, București, 1926; V. Bologa. *Valoarea terapeutică unor practici din medicina băbească*, în: „Mișcarea medicală română”, nr. 1-2, București, 1933.

DRAMATURGIA FOLCLORICĂ

Reputatul cercetător Italian Paolo Toschi afirma: „Toate formele dramatice ale teatrului își au originea în rit și ele sunt cele mai semnificative momente ale aceluia”¹¹⁹. El era de părere că în analiza faptelor de teatru popular este dificil de operat cu noțiunile de specii literare și propunea în locul acestor categorii *conceptul de etape sau faze de evoluție*. Observația este potrivită și folclorului românesc.

DRAMA RITUALICĂ. La nivelul manifestărilor cultice primare, elementele dramatice sunt deosebit de substanțiale. În practica noastră folclorică s-au păstrat, până în zilele noastre, nenumărate fapte cu această structură: riturile menite să provoace ploaia (paparuda, caloianul), descântecele, vrăjile de tot felul.

DESCÂNTECUL. Fiind o *practică magică* relativ complexă, actul cu prilejul căruia se utilizează formula denumită descântec presupune existența unor factori indispensabili teatrului. În primul rând, apare persoana specializată – *actorul* – care este investită de colectivitate cu însușirile necesare. Acesta folosește o anumită *recuzită* (apă neîncepută, cărbuni stinși, cuțit, ceară, plumb topit etc.).

Sunt respectate cu strictețe și unele *condiții de timp* (anumite zile din săptămână, anumite momente din zi sau din noapte). Doar categoria spectator în cazul concret al descântecului, fiind vorba de o practică magică, își află o rezolvare mai aparte. În locul publicului numeros, *numai o persoană* asistă, aceea asupra căreia trebuie să se răsfrângă conținutul actului săvârșit. Pe cât posibil, o anumită atmosferă de mister trebuie să învăluie întreaga practică. La aceasta se adaugă cifrele 3,5,7 și 9 magice și ele, adică de atâtea ori se rostește textul fiecărui descântec, sau numai unor părți din acesta.

Culegerea descântecelor s-a făcut în mod insistent la noi și câțiva au realizat opere valoroase. În 1886 S. Fl. Marian le publica împărțite în patru categorii: *descântece* (care au în vedere bolile corporale), *vrăjile* (care invocă spirite bune sau rele), *farmece* (pentru plăcere sau frumusețe) și *desfaceri* (care anulează o stare ce se intenționa a fi provocată). E. Hodoș¹²⁰ este de părere că la baza tuturor stau descântecele.

¹¹⁹ Paolo Toschi. *Le origini del teatro italiano*. Torino, 1955.

¹²⁰ E. Hodoș. *Descântece*. Sibiu, 1914, p. 3-4.

Poezia descântecului a atras mulți folcloriști și cercetători, Mircea Mancaș¹²¹ fiind de părere că „ritmul este singurul element poetic în literatura primitivă. Clasificarea făcută de A. Gorovei avea în vedere, pe bună dreptate, *structura poetică*, stabilind următoarele tipuri de structuri: *rugămintă, poruncă directă, poruncă directă cu amenințarea, poruncă indirectă, indicare, blestem, enumerație, comparație, gradație, dialog, povestire*.

Descântecul au fost cercetate și de lingviști ca: Al. Rosetti¹²² și Ov. Densusianu¹²³ sau de esteticieni ca Ovidiu Papadima.¹²⁴ S-a ajuns la o schemă foarte generală a acestuia, după care – ca act magic – ar cuprinde trei etape: *descrierea* simptomelor bolii sau a factorului fantastic ce a provocat-o, *invocarea* forței binefăcătoare și *indicarea* modului de însănătoșire.

Ca și alte specii folclorice, descântecul cunoaște *formule inițiale* („A plecat pe cale/ Pe cărare...”), *mediane* „Nimeni nu-l vedea/Nimeni nu-l auzea/Numai Maica Domnului...” și *formule finale* („...să rămână curat /Luminat/Ca argintul strecurat...”).

Iată un descântec de frumusețe la fete, cules în 1928, de la Ana Habău, 70 de ani din Lușca¹²⁵:

„De dimineață, până a nu răsări soarele, fata aleargă la pârâu sau vale și zice:

Bună dimineața, apă mândră,
Măzărea,
Fă-mă mândră, frumușea,
Ca pe-un spic de grâu de vară,
Ca sfântul soare, când răsare,
Ca și cucul, când cântă,
Ca păsările, când piruiesc,
Ca și codrul, când înfrunzește,
Ca și câmpul, când înverzește,
Ca pita flămânzilor,
Ca apa însetaților,
Ca vinul boierilor,

¹²¹ Mircea Mancaș. *Poezia primitivă*. În: „Athenaeum”, Iași, II, 1936, nr. 3, p. 6.

¹²² Al. Rosetti. *Limba descântecelor românești*. București, 1975.

¹²³ Ov. Densusianu. *Limba descântecelor*. În: „Grai și suflet”, IV, 1930, fascic. II, V (1931), fascic. II.

¹²⁴ Ovidiu Papadima. *Structura artistică a descântecului*. În: „Revista de istorie și teorie literară”, XIV, 1965, nr. 5; Ov. Papadima. *Poezia riturilor de însănătoșire*. În vol.: „Literatura populară”, București, 1968.

¹²⁵ Gavril Bichigean, Ion Tomuța. *Bocete și descântece din Ținutul Năsăudului*. Tipografia „G. Matheiu”, Bistrița, 1938, p. 110.

Ca holirca proștilor.
 Să fiu cinstită și vestită,
 La bătrâni cu voie bună,
 La tineri pahare pline”.

Și un descântec de guturai, cules de la Matrona Bolfă, din Maieru:

„9 babe
 9 fete
 9 șopârlaiți
 Nici o babă.
 Nici o fată.
 Nici o șopârlă.
 7 babe
 7 fete
 7 șapârlaițe,
 Nici o babă,
 Nici o fată,
 Nici o șopârlaită
 5 babe,
 5 fete,
 5 șopârlaițe,
 Nici o babă,
 Nici o fată,
 Nici o șopârlaită
 3 babe,
 3 fete,
 3 șopârlaițe,
 Nici o babă,
 Nici o fată.
 Nici o șopârlaită”.

Cum este și normal, nici din descânțec nu lipsesc referințe la viața socială
 Astfel, boala nu trebuie să reziste nici:

„Cât o sta un pârcălab în rai,
 Cât o sta un popă în rai,
 Cât o sta zburătorul și zburăturoaica în rai.
 Atâta să stea viermii în rană”.¹²⁶

RITUALURILE DE PLOAIE. Spre deosebire de descântec, care este un monolog, riturile de ploaie au mai mulți actori, dialogul făcându-și loc cel puțin în

gestică. În același timp, colectivitatea participă efectiv, spectacolul având un caracter deschis, adresându-se tuturor.

Riturile de ploaie, deși cunosc mai multe tipuri de variante, ca *forme de teatru* au același caracteristici. Cele două aspecte principale sub care pot fi întâlnite sunt *paparuda* și *caloianul*. În primul caz, divinitatea căreia îi sunt închinat dansurile, gesturile și formulele magice pare să fie feminină, în timp ce în al doilea caz ea este masculină.

Paparuda este întâlnită și sub alte denumiri: *papaluga*, *păpăiuga*, *babarugă*, *mămăruță*, *pirpirună*, *dodolă*, *mătăhală*, *clococean*, *goțoi*, *burduhoasă* etc.

Date descriptive deosebit de interesante găsim la S. Fl. Marian.¹²⁷ Caloianul se mai numește: *căluian*, *scaloian*, *caloiță* și *moașa ploii*.

Legat de perioadele secetoase ale anului, ritualul de ploaie poate fi considerat drept act magic transformat, cu vremea, în teatru popular.

Urmărind aceste manifestări, căpătăm convingerea că în câmpul spiritualității folclorice, dezvoltarea conceptului de teatru s-a făcut pe încetul și în strânsă legătură cu practicile cultico-ritualice străvechi, care, în timp, au fost supuse unui întreg șir de transformări de înțeles și funcție. În orice caz, *demagizarea* acestor forme primare de teatru este un fapt direct proporțional cu măsura în care ele au dobândit elemente și date care ne permit să le privim tot mai mult ca pe niște *spectacole propriu-zise* decât ca pe niște practici de factură magică.

JOCURILE DRAMATICE CU MĂȘTI. Practic, în realitatea folclorică actuală, această categorie de manifestări dramatice există, în majoritatea cazurilor, într-o formă mai evoluată, care se numește *alai*. Chiar dacă se mai păstrează sporadic mărturii ale felului cum arătau odinioară, un mic grup de personaje care prezenta un spectacol redus ca dimensiuni și complexitate, în contemporaneitate asocierea celor mai diverse tipuri de măști este posibilă și practică curent, rezultând, de aici, *o trupă* în adevăratul înțeles al cuvântului, cu *un spectacol larg și variat* sub raportul semnificațiilor și împlinirii. Toate aceste alaiuri apar cu un singur prilej: Anul Nou – în Moldova și Crăciunul în Transilvania, deci în perioada sărbătorilor de iarnă.

Caracteristicile principale ale jocurilor dramatice cu măști sunt următoarele: în primul rând, spectacolele respective au un *caracter de colindă*, adică sunt reprezentate

¹²⁶ *Ibidem*, p. 120.

¹²⁷ Grigore Tocilescu. *Materialuri folkloristice*. București, 1900, vol. I, p. 634.

pentru fiecare familie în parte, teatrul fiind acela care merge acasă la spectator. De la această regulă singura excepție este *farșangul* din Banat și unele (puține) locuri din Transilvania, unde spectacolul cu măști este desfășurat pe ulițele satului, o singură dată, pentru toată colectivitatea.

În al doilea rând, față de teatrul cult, aici *lipsește scena*, în locul ei folosindu-se odaia de locuit sau curtea casei. Spectatorii se dispun față de actori circular, aceasta fiind o modalitate proprie a teatrului folcloric.

Lipsind scena, *lipsește și recuzita*, locul ei fiind luat de *simboluri* (o rămurică semnifică pădurea întreagă, de exemplu). *Vestimentația* actorilor este singura care poate urmări *sugestia*. În acest sens sunt utilizate și măștile (obrazarele), a căror realizare ține de priceperea și fantezia creatorului popular, atestând uneori certe calități artistice.

Rostirea replicilor trebuie făcută tare, pentru ca toți cei prezenți să audă și să înțeleagă, totul depinzând de priceperea actorilor, neexistând nici un fel de reguli.

Aproape totdeauna componența cetei este alcătuită din bărbați, dar nici metoda travestiului nu este uitată. Ceata principală are obligația de „a colinda” toate familiile unei colectivități, întărind, încă o dată, legătura dintre colindă și teatrul folcloric.

Măștile cu reprezentări zoomorfe sunt mai vechi decât cele antropomorfe, dovedind incontestabile origini ritualice. Ele sunt de două categorii:

- a). vechi și autohtone;
- b). noi și exotice.

Dintre măștile zoomorfe amintim: capra (turca în Ardeal, brezaia în Muntenia), cerbul, ursul, berbecii, boul, calul, cocostârcul, găina, păunul, vulturul ș.a. Măștile zoomorfe exotice se întâlnesc mai ales în Moldova: struțul, leul, tigru, cămila, renul etc.

Mai vechi și mai răspândit decât toate, *jocul caprei* este și un model de scenariu pentru celelalte. Animalul moare (deocheat, săgetat, împușcat), fiind reanimat de vrăjitoare sau de vraci sau de doctor. Unii văd în acest gest aluzii la permanența naturii, la curgerea anotimpurilor.¹²⁸

Valoarea totemică străveche ce li s-a atribuit își găsește confirmarea în tradiția ca, ori de câte ori se întâlnesc cete diferite, să încerce să distingă una alteia masca zoomorfă care dă numele alaiului.¹²⁹

¹²⁸ S.F.I. Marian. Sărbătorile la români. Vol. III, București, 1901, p. 304, sq.

¹²⁹ James Georges Frazer. *Creanga de aur*. Paris, 1924.

De remarcat este și faptul că numai la finalul spectacolului își fac loc scenele comice, în rest păstrându-se un aer de mister și seriozitate.

Măștile cu reprezentări antropomorfe cunosc mai multe categorii. Astfel, după sensul personajelor întâlnim: *măști ale vârstelor, etnice sau profesionale*. Reprezentarea vârstelor este ilustrată de: moșnegi, babe, copii, fete, flăcăi. Reprezentarea diferitelor etnii, prin ceea ce au ele caracteristic fizic și psihic, este evidentă dacă amintim: țiganul, evreul, harapul (tipul negroid), turcul etc. Mult mai numeroasă, reprezentarea profesiilor este cea mai variată: ursari, căldărari, vânători, mocănași, mazuri, arnăuți, panduri, sitari, roșiori, artiști, împărați etc. În cazul tuturor acestor categorii, masca nu mai este un accesoriu obligatoriu, putând fi înlocuită cu elemente de costumație și recuzită.

În cadrul alaiurilor mixte (zoo-antropomorfe), reprezentările antropomorfe se grupează după înțelesul personajelor în: a). albituri, frumoși, gătiți, flăcăi etc. și b). urâți negrituri. Niciodată primii nu poartă obrăzare, acesta fiind apanajul celor din urmă.

Alaiurile provenite din evoluția unor datini și practice rituale. Aici se înscriu: vălărețul, cârdul, rândul de flăcăi, hurta, jocul, hora, partia (numai în jud. Suceava!),

pădurețul, trupa, malanca, rândul de fete, nunta (țărănească). Tot aici intră și globul, provenit din dramatizarea colindei ortodoxe.

Vălărețul, de exemplu, obiceiul ca flăcăii, organizatori ai horei (jocului) la sărbătorile de primăvară și de iarnă, nu este decât o *înlănțuire de spectacole*, un *spectacol cumulativ* incluzând: capra, ursul, harapii, țiganii, jidanii, jienii etc.

TEATRUL FOLCLORIC PROPRIU-ZIS este o categorie mai recentă, corespunde efectiv ideii de teatru din mediul cultivat și se îndepărtează de conceptele antice păstrate destul de bine în mediul folcloric. *Dialogul* este cel care predomină.

Sunt mai multe forme de teatru folcloric propriu-zis: a). haiducesc și hoțesc; b). cu subiecte istorice concrete; c). cu subiecte legendare și nuvelistice, ce structural se înrudesc.

Cu o extindere destul de mare, variantele *teatrului haiducesc* sunt numeroase și depind fie de tradițiile locale, fie de inventivitatea creatorilor și păstrătorilor folclorului. Toate variantele au un punct comun de plecare: Jianu sau Jienii, aceștia numindu-se: Bujor, Groza, Darie, Codreanu, Tudor, Radu, Craioveanu, Gruia, Păunaș,

Novac¹³⁰ ș.a. În *teatrul hoțesc* întâlnim nume ca: Terente, Coroi, Roșu, Călin, Grigoraș, Merișor, Făgurel, Trandafir, Dragoș, Lucan, Sămădău, Palinciuc, Șuhan etc.

Tema curentă constă în aceea că eroul principal este urmărit de „poteră” (dorobanți, jandarmi, milițieni) și ajunge printre ai săi. Prins cam facil, căpitanul haiducilor se eliberează fie prin răscumpărare (deoarece corupția domnește printre cei sus-puși!), fie prin „grațiere”, așa cum susține obiceiul pământului. Totul se încheie cu un joc comun al ambelor tabere, ceea ce conferă *caracterul de vodevil* al spectacolului.

Teatrul cu subiecte istorice concrete îmbrățișează o varietate impresionantă de fapte din istoria noastră națională: Ștefan Vodă¹³¹, Brâncoveanu,¹³² Căderea Plevnei, predarea lui Osman Pașa¹³³, Hora Unirii, Piesa României ș.a. Originea cântărească a textelor respective nu este totală, multe părți ale acestora provenind din lirica populară ostășească.

Teatrul cu subiecte legendare și nuvelistice, cel mai recent apărut, prezintă adesea personaje întâlnite obișnuit în proza noastră folclorică: Voinic Înflorit, Zâna Florilor, Făt-Frumos etc.

ALTE FORME ALE TEATRULUI FOLCLORIC. *Teatrul popular religios*, de sorginte ortodoxă, este, de fapt, o replică la „misterele” sau „pasiunile” frecvent întâlnite în viața spirituală occidentală (catolică). Cu o varietate restrânsă, acesta este reprezentat de spectacolul sub denumirea de **Irozi** și se referă la nașterea lui Hristos, fiind evident influențat de textele biblice. Cu o arie foarte restrânsă, mai sunt cunoscute spectacolele *Adam și Eva*¹³⁴ și *Mironosițele*¹³⁵.

Teatrul păpușeresc a pătruns la noi, probabil, prin filieră turcească, recunoscându-se însă certa lui origine chinezească.

¹³⁰ V. Adăscăliței. *Aspecte din dramaturgia populară. Teatrul de haiduci*. În: „Limbă și literatură”, II, 1956, p. 34.

¹³¹ V. Adăscăliței, L. Cireș. *Teatrul haiducesc Gruia lui Novac*. În: „Revista de etnografie și folclor”, IV, 1972, p. 481-490.

¹³² V. Adăscăliței și I.H. Ciubotaru. *Teatrul folcloric din județul Iași*. Iași, 1969, p. 250-254.

¹³³ Ion Mușlea. *Cântare și vers la Constantin. Sfârșitul lui Brâncoveanu în repertoriul dramatic al minerilor români din nordul Transilvaniei*. În: „Studii de istorie literară și folclor”, Cluj, 1964, p. 21-62; V. Adăscăliței. *Date noi privind teatrul folcloric Brâncovenii*. În: „Revista de etnografie și folclor”, XII, 1967, nr. 6, p. 423-443.

¹³⁴ V. Adăscăliței. *Teatrul folcloric cu subiecte de război*. În: „Limbă și literatură”, X, 1965, p. 327-344.

¹³⁵ Notă: Spectacolul este menționat de Ion Mușlea. În Arhiva Seminarului de folclor al Facultății de litere din Iași, V. Adăscăliței a adus o copie de la Budapesta (1969), provenită din județul Bistrița-Năsăud și datând din jurul anului 1900; Șt. Petruțiu. *Mironosițele – joc sfânt pentru zilele învierii*. București, 1938.

Personajul *Karaghioz* („ochi negri”) a fost foarte îndrăgit. Acest joc a devenit popular abia în secolul al XVII-lea, pătrunzând prin iarmaroace, unde era mult jucat de aceiași inși care-l prezentau și la curțile boierești. Conținutul său este cu desăvârșire laic, fapt subliniat și de lista personajelor comune, listă întocmită de Teodor Burada.¹³⁶

Întâlnim astfel personaje umane: turcul, popa, dascălul, ovreiul, iaurgiul, bragagiul, vânătorul, muscalul, Stan, țiganul, Cioclul, baba, calicul, Moș Ionucă, cocoana Marița, fata Ilenuței, ciobanul etc.

Există și personaje animale: oaia, ursul, pisica etc, acest al doilea grup trimitându-ne cu gândul la mai vechile jocuri cu măști zoomorfe.

În orașe, în veacurile trecute, erau vestite trupele de păpușari la care se referă, printre alții, și Vasile Alecsandri.

Teatrul de păpuși este de mai multe feluri: teatru de umbre, păpușile îmbrăcate pe mână și păpușile mânuite cu ajutorul sforilor (marionetele). Teatrul de umbre pare să fi existat de foarte multă vreme la noi și își află utilizarea în numeroase și variate împrejurări. De pildă, bunicii le proiectează pe perete nepoților tot felul de imagini de animale. Acest gen de teatru este menționat și de Antonio Maria del Chiaro ca fiind o practică obișnuită la curtea feudală. La noi, protagoniștii specifici acestui gen de spectacole au fost *Vasilache* și *Marioara*, replicile lor la alte popoare fiind Polchinelle și Guignol (la francezi), Pulcinella (la italieni), Punch (la englezi), Petrușca (la ruși), Hans și Kasperl (la nemți) etc.

Se pare că, dintre toate provinciile românești, Moldova oferă cea mai variată și mai evoluată paletă de teatru popular.

¹³⁶ Teodor Burada. *Istoria teatrului în Moldova*. Iași, vol. I, 1915, p. 25.

ZESTREA ETNOCULTURALĂ A VĂII ZĂGRII – UN PAS SPRE CUNOAȘTERE

Aura-Gențiana RETEGAN

Prefață – argument

Realizarea unui anumit studiu, fie el turistic, etnografic sau de orice altă natură, presupune cunoașterea cât mai completă a subiectului, ceea ce înseamnă adunarea, pe cât posibil, a tuturor informațiilor legate de acesta. Pe de altă parte, subiectul respectiv nu există pur și simplu, este nevoie de o desfășurare a lui pe toate planurile, deoarece acesta face parte din contextul istoric și natural al timpului. Astfel, fără cunoașterea spațiului național și local din care face parte subiectul propus pentru a fi tratat, studiul devine brut și incorect realizat.

Valea Zăgrii, ca subiect de cercetare, se înscrie și ea în condițiile modalității de lucru specifice: căutarea surselor de informare, adunarea datelor, selectarea lor și încercarea de a le pune într-o anumită relație, astfel încât să se poată realiza un „portret” al regiunii, cât mai complex.

Valea Zăgrii nu reprezintă o piatră de hotar în istorie, dar nici nu a dăinuit în paralel cu cursul istoriei, ci s-a aliniat acestuia, astfel acum îi este consemnat numele în tratate de istorie, ca participantă la diferite revolte și la Revoluția din 1848-1849, în tratate de geografie, fiind descrisă ca un ținut deosebit de pitoresc al pajiștilor alpine ce se pierd în domoale areale deluroase și depresionare, străbătute de văi șerpuite create de apele repezi ce izvorăsc din Țibleș și nu în cele din urmă, numele Văii Zăgrii apare în numeroase studii de factură etnografică și folclorică ca o vale care impresionează prin frumusețea costumului popular cu ale sale piese specifice, păstrate nealterat din generație în generație, alături de celelalte „comori” din lăzile de zestre: doine, cântece, orații, strigături, jocuri etc.

Deși până în prezent nu s-au pus bazele unei valorificări a turismului rural în acest spațiu în care valorile artistice și culturale nu au fost prea mult atinse de valul urbanizării și al kitsch-ului, consider că ar fi necesar să ne aruncăm privirea asupra satelor, care deși nu dispun de confort și tehnologie avansată, poartă în spinare povara creării acestora.

Lucrări realizate de nume importante ale județului, precum domnii Mircea Prahase, cercetător științific, profesor și actual director general al Complexului Muzeal

Bistrița-Năsăud, alături de Gavrilă Rus, directorul Școlii Generale „Nicolae Drăganu” din localitatea Zagra, care au realizat lucrarea „Zagra – o monografie posibilă”, la care se adaugă alte studii: geografice, toponimice și istorice, au dat la o parte vâlul ce acoperea acest ținut legendar și plin de tradiție, care este Valea Zăgrii.

Ca o mărturie concludentă, susțin faptul că ar fi un mare păcat dacă nu am cunoaște fiecare colțișor din acest ținut de glorie și legendă, care este județul Bistrița-Năsăud, un tărâm care a născut genii, precum: George Coșbuc, Andrei Mureșanu, Ion Pop Reteganul, Tănase Tudoran, Veronica Micle, numeroși academicieni sau marele romancier român – Liviu Rebreanu.

„Considerăm de aceea că este o datorie de onoare a noastră, a tuturor, de a ne apropia de strămoși, de a descifra semnificațiile de adâncime ale valorilor de cultură, armonia gândului ce asimilează și înțelepciunea trăită, ce cucerește încă o dată viața, așa cum apar ele într-o idee moștenită de o colectivitate umană, într-o vorbă aleasă sau o zicere de duh în creațiile simple ce numesc oamenii, preocupări și îndeletniciri intrate în mitologie, în lemnul arcuit și meșteșugit lucrat, în taina ulciorului de lut, în viersul de colindă sau bocet, în graiul măsurat, desemnând locuri legendare și fapte de istorie, ca să ne dea toate laolaltă – însemnul unei civilizații ce leagă generațiile între ele în același mioritic spațiu al dăinuirii neamului nostru românesc (Prahase M., 2003, pag.7)

CAPITOLUL 1: Repere geografice

1.1. Situatrea geografică al Văii Zăgrii

Urmând cursul râului Țibleș (consemnat pe unele hărți cu denumirea de Zagra), valea cu același nume este situată în partea de nord vest a județului Bistrița-Năsăud. Valea Zăgrii este o microregiune geografică ce aparține Dealurilor Suplaiului, fiind străjuită de eruptivul Țibleș. De-a lungul văii râului Țibleș sunt dispuse următoarele localități: Suplai, Poienile Zăgrii, Alunișul (vechiul Găureni), Zagra (centrul de comună) și Perișor.

Ca vecini ai văii amintim: în nord – Munții Țibleș, în sud – orașul Năsăud, în est – localitățile Runc, Telciu, Bichigiu, Coșbuc, Salva, iar în vest – satele Târlișua și Spermezeu.

În comuna Zagra, precum și-n satele aparținătoare acesteia se poate ajunge din orașul Bistrița sau Beclean, pe șoseaua DN 17 și apoi DN 17C, care ne conduce la Năsăud, apoi la Salva, de unde pe DN 17D până în localitatea Mocod (între Beclean 16

km și Năsăud 8 km), de unde se desprinde spre N-NV un drum asfaltat, DJ 172, care duce la Zagra, la aproximativ 9-10 km.

1.2. Specificități morfo-geografice

Valea Zăgrii urmărește două mari trepte geografice, și anume: Munții Țibleș, un relief fragmentat, cunoscut și sub numele de Munceii Țibleșului și Dealurile Suplaiului.

Denumirea Munților Țibleș este semnalată de două legende. Din prima putem afla că provine de la numele zeiței Cybele și de la denumirea miticului munte Cybele sau Cybeles din Frigia, după cum susțin unii scriitori. O a doua legendă a fost semnalată în opera lui Kováry László, „O sută de legende istorice”, de unde citez următoarele: „ – Cine să nu cunoască Țibleșul care bate cu vârful său în nori? Toți îl cunosc, dar cu atât mai puțini au călcat vârful lui și s-au desfătat în grădina măiastră a naturii.

Acela care a petrecut o zi pe acest vârf și a văzut aici răsărind soarele, a văzut marea de negură sub picioarele sale, apoi împrăștiindu-se negura, a putut vedea de către Maramureș, fata morgană, orașe, râuri, grădini măiestre în tablouri învăluite de negură și a văzut sub picioarele sale șerpuiind fulgerele, numai acela poate înțelege cum au locuit aici zânele, cum a putut rămâne aici numele unei grădini, pe care poporul român, până-n ziua de astăzi, o numește grădina vrăjitorului, adică grădina zânelor. Cine a ordonat această minunată grădină? Natura ori mâna omului? Nimeni nu e în stare să spună. Numai legenda vorbește despre dânsa, o atribuie unei zâne pe care oamenii fără carte o numesc Țibleș, iar cei ce scriu carte Cibeles și trăiesc în acea credință, că după ce Roma a ajuns în posesiunea acestui munte, aici a venit o preoteasă a frumoasă a Cibelei, zeiță a mitologiei romane, și această preoteasă a făcut această grădină minunată în singurătatea naturii sălbatice a muntelui frighian, cu numele Cybelus, unde a fost expulzată Cybele, de tatăl său, regele, pentru că nu a născut un fiu și pe care, în acest munte au supt-o lei până când au găsit-o păstorii.” (*Studii și cercetări etnoculturale*, vol. X, Bistrița, 2005)

Elementul comun a celor două legende este că denumirea muntelui provine de la numele zeiței Cybele, care a fost cunoscută și onorată în Dacia Traiană (*Geografia locuitorilor de la Dunăre*, cartea a VIII-a, Catanci) și recunoscută ca zeiță a munților (după cum scrie Mecene la Diomede, cartea a III-a).

naștere unor culoare depresionare și unor mici depresiuni. Din punct de vedere geologic se observă alternanța rocilor sedimentare miocene și cuaternare (conglomerate, mame, argile și nisipuri) cu formațiuni dure de tufuri vulcanice („tuf de Dej”), ce au generat un relief fragmentat, străbătut de văi, în amonteale cărora s-au format cueste cu înălțimi variabile ce scad de la N la S: în dreapta văii Zăgrii se remarcă Poiana Cuților, Netedul (800 m), Dosul Obârșiei, Dosul Netedului, Obârșia (769 m), Dealul Tănăsoaia, Dealul lui Martin, Vârful Șulelor (723 m), Măgura Zăgrii (769 m), Dealul Vacolii (700 m), Dealul Ursului (600 m), Dealul Ploștina (590 m), Vârful Hotarelor (765 m), iar în partea stângă a văii, se află Dealul Măgurii, Prislopul, Dealul Brătuș, Dealul la Tâu, Vârful Zgău (829 m), Dealul Mânzului (700 m), Dealul Bisericii (724 m), Dealul Pleșilor, Dealul Măguriței, Dealul Lupului (656 m), Dealul Plopiș (659 m) etc.

În subsolul Dealurilor Suplaiului se găsesc resurse de dacit și andezit, dacite cu amfiboli, andezite cu biotit, andezite bazaltice cu piroxen), care sunt folosite de localnici ca și materiale de construcție.

1.3. Repere hidro-climatice

Hydrografia acestei văi pitorești este formată din râul Zagra (numit și Țibleș), râu ce-și are izvorul în Munții Țibleșului. La început sub forma unui pârâu repede își creează potecă prin pădurile de conifere și de foioase, străbate Muncii Țibleșului, iar în amonte de localitatea Suplai își lărgeste albia, colectând apele Pârâului Măgurii. Prinzând putere traversează localitatea Suplai și își continuă cursul spre Poienile Zăgrii, unde primește apele Prihodului. În drumul său se întâlnește cu Pârâul Găurenilor, pe hotarul Depresiunii Zagra. Râul care străbate de-a lungul Valea Zăgrii are ca afluent principal, Țibleșelul, care izvorăște din Găureni și se varsă în Țibleș în Depresiunea Zagra. Râul Țibleș colectează în drumul său următoarele pâraie, care, atunci când e secetă, pot seca: Prihodul (în Depresiunea Poienile Zăgrii), Valea Ursului, Vâlceaua, Valea Vizuinii (în Depresiunea Zagra), acestea din partea dreaptă, iar din partea stângă: Valea lui Mager, Valea Măgurii (în Depresiunea Zagra) și Purcărețul (în amonte de grupul de case Mori). Țibleșul străbate un traseu de 34 km, după care se varsă în Someșul Mare, între localitățile Mocod și Nimigea de Jos.

La rândul său, Țibleșelul are ca afluenți: Valea Bradului (în Depresiunea Găureni) și Valea Lupului (în Depresiunea Zagra).

Apele acestor râuri provin din ploi, din topirea zăpezilor și din izvoare cu debit mic.

Valea Zăgrii aparține zonei climatice temperat-continentală-moderată, climat specific județului Bistrița-Năsăud, cu mici diferențieri între zona de deal și cea de munte, astfel în zona de deal, unde sunt încadrate Dealurile Suplaiului, Depresiunea Suplai și satele Poienile Zăgrii, Zagra și Găureni, temperaturile sunt mai ridicate, media anuală fiind de 8°-8,4°C, care scad în funcție de apropierea masivului Țibleș. Media anuală a acestei regiuni este de 1°C la altitudinea de 1800 m, 4°C între 1300-1750 m, iar la înălțimi de 600-1300 m, temperatura medie anuală crește până la 6°C. Temperaturile cele mai scăzute se înregistrează în lunile ianuarie și februarie, când valorile medii sunt de -10°C și -8°C, iar cele mai ridicate ating valori de +10°C și 12-16°C, la înălțimea de 1700 m.

Precipitațiile variază de la un anotimp la altul și în funcție de masele de aer ce vin dinspre vest. Astfel în Munții Țibleș mediile sunt de 1400 mm/an, în Obcinele Țibleșului (Munceii Țibleșului), media anuală este de 1200 mm/an, iar în zona deluroasă sunt mai scăzute.

Vânturile prezente în zona Văii Zăgrii sunt cele venite din sectorul vest, și anume, influențe ale frontului de aer rece din partea posterioară a anticiclonilor, acestea cauzând răcirii bruște, mai ales în regiunea Dealurilor Suplaiului.

1.4. Lumea biosului în Valea Zăgrii

În funcție de altitudine se remarcă următoarele etaje de vegetație: până la altitudinea de 700 m este prezent stejarul, între 300-350 și 1400 m, domină fagul, molidul se regăsește între 800 și 1700 m, între 1350-1800 m se întind jepii, etajul subalpin și peste altitudinea de 800 m guvernează etajul alpin.

Pădurile urcă până la 600-1100 m, chiar și pe culmea Arcer – Țibleș – Bran, iar mai sus între 1400-1600 m, începe teritoriul pajiștilor alpine, care permit pășunatul din luna mai până în septembrie, atât cât sunt favorabile condițiile climatice.

Un element de atractivitate ce ține de vegetație este o interesantă mlaștină lacustră, un lac format prin alunecare și cunoscut sub numele de „Tăul lui Alac”, situat la 300 m în sud-est de localitatea Zagra. Potrivit afirmațiilor susținute de Nicolae Drăganu, toponimicul „alac” este de origine latină și se consideră că provine de la denumirea unei plante, numită alac (*Triticum vulgariae*), o specie de graminee, ce se cultivă în zonă. Acest lac se află la o altitudine de 510 m, pe dealul Comoara. „Tăul lui Alac” ocupă un loc important în categoria rezervațiilor hidrologice, hidrogeologice și zoologice, datorită florei bogate specifice și faunei interesante.

Lacul se întinde pe o suprafață de aproximativ 1800 m² și are o adâncime de 4,20 m. S-a format în urma alunecării de argile miocene, de pe versantul sudic al Dealului

Comoara, peste care s-au depus, în timp, sedimente erodate de pe același deal, aduse de apele pluviale. Vegetația tăului este reprezentată de tufe de *Carya*, *Sphagnum*, *Salix*, tufărișuri de salcie și arini. Aici se formează permanent un plaur din care se desprind insulițe ce plutesc pe suprafața lacului.

Fauna lacustră se compune din broaște, pești, melci, dar și o specie rară, broasca țestoasă de lac sau broasca țestoasă cu coadă lungă (*Emys orbicularis*), specie ocrotită.

Fauna microregiunii Valea Zăgrii este reprezentată de ursul carpatin, cerbul carpatin, mistrețul, lupul, vulpea, iepurele și alte viețuitoare specifice.

Un fapt necesar de menționat este că până aproximativ în anul 1780, un element important al faunei Văii Zăgrii a fost și zimbrul. Dovada existenței sale aici, este toponimul actual „Zimbrița”, în localitatea Zagra.

CAPITOLUL II: Valea Zăgrii – o axă de străveche locuire

21. Arheologie.

Apariția unor așezări umane pe Valea Zăgrii a avut loc cu mult timp în urmă, datorită factorilor naturali prielnici traiului oamenilor, precum și a zonei mai izolate din calea marilor invazii.

Adevărate repere istorice le constituie izvoarele scrise conservate până azi: urme din neolitic s-au descoperit la locul numit „Măzăriște”, între Mocod și Zagra, unde au fost găsite două securi de amfiboli (grup de minerale din clasa silicaților) și o securice de serpentin (silicat natural hidratat de magneziu, ce are aceleași întrebuințări ca și azbestul); la Purcăreț, în urma unor săpături arheologice au fost scoase la lumină cioburi de ceramică, neolitice cu ornamentații făcute prin incizie; la Zănoaga Runcului, Zagra, s-a găsit în anul 1920, un topor confecționat din gresie cenușie-verzuie ce se consideră că ar data din 2600-2220 î.Hr., cultura Tisa. Mărturii ale epocii bronzului, reprezentate de depozite de obiecte din bronz, găsite între Zagra și Perișor, ce se consideră a fi aparținut culturii Wittenberg, faza târzie; urme din epoca fierului, precum și dovezi din perioada daco-romană: în localitățile Zagra și Perișor s-a descoperit un sistem de apărare a limesului roman, compus din 10 turnuri și două întărituri.

De asemenea, pe teritoriul comunei, Zagra se află un loc numit „Cetățele” sau „Dâmbul Cetățelelor”, situat mai jos de pădurea Corobana, unde s-au găsit urmele unor ziduri de piatră de gresie și urmele unui șanț semicircular, care ar putea fi mărturia existenței unei cetăți ridicate de localnici împotriva atacurilor romane.

Aceste descoperiri atestă vechimea așezărilor omenești în zonă, astfel demonstrându-se că viața locuitorilor în Valea Zăgrii este destul de veche.

2.2. Istorie

Prima atestare documentară privind așezările omenești de pe Valea Someșului Mare apare târziu în Evul Mediu și asta deoarece până atunci sfera politică a nobililor sau a voievozilor nu s-a întins până la Valea Zăgrii.

În anul 1475, din ordinul regelui Matei Corvin, Valea Rodnei și toate satele ce-i aparțineau au fost unite cu orașul Bistrița, trecând astfel sub dominația magistratului orășenesc bistrițean. Până-n acest an așezările au fost organizate în obști satești fiind conduse de cnezi, juzi sau jurați.

Militarizarea ținutului zăgrean prin înființarea Regimentului al II-lea românesc de graniță năsăudean, lupta dintre curuți și Imperiul austro-ungar, ce a avut loc pe Dealul Isipoaia din apropierea satului și alte revolte ale sătenilor cauzate de impozitele mari impuse de autorități, toate aceste evenimente istorice au „obligat” populația să migreze spre munți, fie de frica invaziilor tătarilor și a maghiarilor care au devastat așezările în căutare de hrană sau de bogății, fie fiindcă erau sătui de atâta supunere și neliniște. Urcând pe coastele Țibleșului și-au format aici așezări permanente, astfel au apărut satele: Poienile Zăgrii (Zagrei), Suplai și Găureni (Alunișul).

Descoperirile arheologice din zonă înscriu localitatea Zagra și satele ce-i aparțin în epoci îndepărtate, dar motivul pentru care ele nu apar în documente până de-abia în anul 1245, este însăși viața oarecum liberă pe care au dus-o locuitorii, dar și relațiile mai târzii cu „lumea politică”.

2.3. Toponimia ținutului zăgrean

2.3.1. Toponimia așezărilor

1. Zagra: Denumirea localității are origine slavonă mult mai veche de sec. al XIII-lea, derivând din *Zá-gora* (*za* = *peste*, dincolo de, *gora* = deal, munte), însemnând dincolo de deal, munte. Proveniența slavonă a oiconimului este afirmată, pentru întâia oară de A.D. Xenopol, mare istoric român, în lucrarea „Istoria românilor din Dacia Traiană”, în anul 1888, apoi mai târziu în ceea ce privește apartenență toponimicului la limba slavă, și-au spus cuvântul: dr. Victor Onișor, cunoscut fiu al satului; academicianul Nicolae Drăganu, de asemenea fiu al satului, care susține prin motivații concludente că denumirea este dată de ruteni (slavii răsăriteni, rușii), veniți în Valea Someșului Mare. În lucrarea sa, „Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomasticii”, Nicolae Drăganu,

menționează evoluția toponimicului, care de-a lungul anilor a suferit modificării în structura sa, în anul 1440 a fost menționat în documente sub forma *Zagra*, apoi apărând termenii *Zagor*, *Zăgra*, *Sagra*, *Zăgreni*, *Zagra*, *Zegriani*, *Zagra*, *Zagor*, iar în anul 1806 se rămâne la denumirea ce se folosește și azi, *Zagra*.

Numele localității a apărut pentru prima oară într-un document publicat în „Monumenta Regni Hungariae”, din anul 1245, în care se prezenta ordinul dat de Bela al IV-lea, comitelui secuilor de a ocupa teritoriul localităților de pe Valea Rodnei, căreia-i aparținea și *Zagra*. Această apartenență a fost confirmată mai târziu, în anul 1440, an în care a fost atestată documentar localitatea.

2. Poienile Zăgrii (Zagreii): Sat situat la 6 km de localitatea-mamă, *Zagra*, în amonte de aceasta (înspre nord). Toponimul „poieni” derivă din slavul „*poljana*”. Satul s-a format prin așa-numitul fenomen de roire a locuitorilor din *Zagra* și stabilirea acestora în poienile aflate în apropiere.

Localitatea a fost atestată documentar în anul 1548, an în care a fost consemnată pentru prima dată sub forma *Pojen*, în registrul de contribuții al orașului Bistrița. În decursul anilor localitatea a apărut în documente în următoarele forme: în 1550 – *Pojen*, apoi pe parcurs *Pojen*, *Ponyi*, *Pojen*, *Pojen a Zaegri*, *Pojen a Zagri*, *Pojana Zaegri*, *Pojenyi*, iar în 1854 s-a numit *Poieni*, căruia i s-a adăugat atributul *Zăgrii*.

3. Alunișul sau Găureni: La 7 km înspre N de comuna *Zagra*, la poalele Țibleșului se află satul Găureni sau Alunișul. Denumirea localității este de origine latină, *Găureni* provenind de la *cavula*, *cavum*, prin transformarea lui c în g, termenul însemnând *gaură*, *scobitură*. Satului i-a fost atribuit oiconimul Găureni, avându-se în vedere poziția sa geografică, acesta fiind situat într-o „gaură”, o deschidere naturală între dealuri cu coaste apropiate și relativ abrupte, având doar o mică deschizătură spre localitatea *Zagra*. Este străbătut de apele Văii Bradului și a Țibleșului.

Găureniul a fost menționat pentru întâia oară în anul 1695 sub forma *Geureny*, apoi în anii ce au urmat a cunoscut formele: *Gaureni*, *Găureni*, *Gaurean*, *Gaureni*, iar în anul 1968 i-a fost atribuită denumirea *Alunișul*.

4. Suplai: Situat la 13 km de *Zagra*, pe spinarea puțin rotunjită și acoperită cu pășuni alpine, paste care trece cărarea care face legătura cu Maramureșul, cărare numită de locuitori „Plaiul Munților”, satul Suplai apare pentru prima dată în documente în anul 1695, sub forma *Supplaj*, termenul fiind de origine latină *su* + *plaj* (*subplai*).

După cum se poate observa din oiconimele prezentate mai sus, acestea au legătură cu anumite particularități ale locului, precum poziția sau aspectul: peste deal (dincolo de deal, munte), poiană-poieni, gaura sau sub plai.

2.3.2. Toponime ce denumesc locuri și forme de relief din Valea Zăgrii

Denumirea formelor de relief și a locurilor din satele aparținătoare comunei Zagra, provine din mai multe surse, fie de la formele de relief la care se referă, fie de la aspectul locului, de la natura solului, de la nume de plante, de animale, de păsări fie sunt formate cu ajutorul unor determinanți ai locului (față, dos, sus, jos, deasupra, după, sub), la acestea adăugându-se anumite atribute. De asemenea anumite toponime au o funcție socială, ele fiind derivate de la nume de persoană (nume de botez, de familie sau de la porecle), altele arată poziția socială sau ocupația locuitorilor sau unele au în componență credințe sau obiceiuri, denumind astfel locuri încărcate de istorie.

Raportându-ne la criteriile menționate mai sus, exemplificăm:

În **Zagra**: După Deal, Sub Deal, Dealul Bisericii, Dealul Ursului, Coasta Câmpilor, Coasta Caprei, Coasta Piuălor, După Colnic, La Gropi, în Vârtoape, Dealul Malului, Măgura, Valea Măgurii, Pe Poiană, Poiana lui Laur, Pe Ponoare, în Preluci, Prihodiște, Valea cea Mare, Valea lui Simion, Balta Sărată, Tăul lui Alac, La Alac, Râpa cu Corni, Șesul Perilor, In Trestie, Pe Podul Morii, In Arsuri, Dosul Mănăstirii, Fântâna Florii, In Comoară, Lunca Comorii, Cetățele, Codrișor, Dosul Țibleșului etc.

În **Aluniș**: Dealul Tăului, Găureni, Valea Gaurii, Piciorul lui Moț, Poiana Stejarului, Valea Bradului, Gura Tăului, Fața Măpușului, Dosul Hotarului, Lunca de sub Coastă, Dosul lui Vasile, Pământul Lat, Pe Mănăstire, Lazurile, Fața cea Mare etc.

În **Suplai**: Dealul Măgurii, Dealul lui Tărlă, Colnic, Măgura, Piciorul Netedului, Plaiul Bătrân, Poiana Cuțului, Poiana Tomii, Râpa, Valea Plaiului, După Râu, Tăuț, Vad, Sub Plopi, Piciorul Calului, Săcături, Fața Ciocârlatului, Lunca de Jos, Poiana Popii, Fața Bistrească, Dealul Cucului, Tău etc.

În **Poienile Zăgrii**: Dealul Bălții, Dealul lui Martin, Coasta, Coasta Vârtoapelor, Măgura Mare, Măgura Mică, La Belți, Pârâul Lung, Valea Ulmului, Coasta Ursului, Cărbuni, Deasupra satului, Dealul lui Martin, Piciorul lui Grigor, Piciorul Lat, Codrișel etc.

În **Perișor**: în Deal, Costiș, Vârful Mălușului, Măgura, După Plăiuț, Poieniță, Prihodiște, La Râpă, Calea Luncii, Piatra Albă, în Cireș, Frasin, La Buhă, Valea Iepureanului, Coasta Vălenilor, Lunga Largă, La Doamna, Comoara etc.

Multe din toponimele amintite, care reprezintă doar o mică parte din bogatul „dicționar terminologic zăgrean“, au apărut din capacitatea de invenție a locuitorilor sau au fost preluate, asemeni unor cuvinte specifice vocabularului Văii Zăgrii, de la popoare care au trecut prin aceste locuri, fie pașnic, fie în timpul invaziilor. Astfel Valea Zăgrii dispune de un areal toponimic bogat, format din influențe ale elementelor latine (*a adăsta* = a aștepta; *a cura* = a curăța grâul de neghină; *a îmbăgina* = a duce cu vorba etc.), a elementelor de

origine slavă (*baniță* = vas de lemn ce servește ca măsură pentru cereale; *a brăcui* = a selecta, în zona Năsăudului – a prinde roiurile de albine sălbatice (*T. Onișor „Vânătoarea de albine sau „Bârcuitul” în zona Năsăudului)*); *colteș, colceșel* = cartofi tăiați etc.), a elementelor maghiare (*acăstău* = care atârna, spânzurătoare, *ceagă* = sapă mare, *târnăcop, fedeu* = capac pentru oale ș.a.) sau a elementelor germane (*ariște* = acțiunea de a închide pe cineva, pentru elevi- a-i ține la școală după ore; *cloambă* = ramură; *vecăl* = ceas deșteptător etc.).

Toate aceste elemente toponimice constituie, pentru Valea Zăgrii, amprenta vie a istoriei de secole în acest ținut.

2.4. Repere geo-demografice

Date statistice privind situația demografică a localităților aparținătoare Văii Zăgrii, au fost consemnate în documente începând cu anul 1720, când s-a întocmit prima conscripție fiscală în arealul transilvan, urmată de alte estimări: statistici și recensăminte, acestea fiind consemnate fie în unele publicații, precum, volumul III și IV din „File de istorie”, Bistrița, 1974 și respectiv 1976 sau în statisticile autorităților locale și județene.

ANUL	LOCALITATEA				TOTAL	
	POIENILE ZĂGRII	ZAGRA	ALUNIȘ	PERIȘOR	SUPLAI	
1720-						
1721	827	160	305	162	122	1576
1784-						
1786	1057	140	455	235	150	2037
1850	968	183	476	319	241	2187
1	1196	3	66	50	354	30
1	1447	4	81	62	635	39
1	1305	5	94	62	711	40
1	1332	5	91	62	720	41
1	1428	5	10	85	936	47
1	1455	6	10	87	953	49
1	1236	4	78	88	885	42
2	1161	3	62	97	694	37

Evoluția populației din Valea Zăgrii în perioada 1970-2002

În urma acestor statistici se pot observa atât creșteri, cât și stagnări și descreșteri ale numărului locuitorilor. Până-n anul 2002, s-au înregistrat, după cum reiese din graficul de mai sus, două regrese notabile în rândul numărului populației, și anume, în jurul anului 1784, acest fenomen se înregistrează în valea Zăgrii din cauza strămutării cadrelor militare și a

grănicerilor, din cauza numeroaselor pierderi de vieți omenești în războaie sau a emigrărilor provocate de acestea. Pe de altă parte, din 1990 plecările spre mediul urban sau în străinătate au avut un impact evident asupra situației demografice din zonă.

În ceea ce privește structura etnică a populației, majoritatea a fost deținută de români în procente de 95%-99 %, în timp ce alte naționalități: germani, maghiari sau etnia rromă erau într-un număr relativ redus. În prezent, în Valea Zăgrii, români sunt în număr de 4163 locuitori, rromi – 88, maghiari – 2 persoane, iar germani, tot 2.

În urma statisticilor efectuate asupra structurii confesionale a populației s-a constatat că un prim loc este ocupat de ortodocși, fiind urmați de penticostali, greco-catolici și alții de alte confesiuni.

2.5. Biserica și școala

Din vremuri străvechi, și-n Valea Zăgrii, biserica și școala au fost instituțiile care au menținut în sufletul locuitorilor curajul și-n același timp dorința de a merge mai departe în ciuda încercărilor grele le vremii și, de asemenea, au stat la temelia supraviețuirii vetrei strămoșești din acest ținut etnografic.

Biserica

În unele documente păstrate încă din anii 1519-1521 este menționată existența unei obști sătești în Valea Zăgrii, foarte bine organizată atât din punct de vedere administrativ, cât și religios.

În decursul sec. XVII, pe teritoriul comunei Zagra funcționa o mănăstire, fapt care certifică o intensă viață religioasă în zonă. În prezent există doar dovada toponimică în ceea ce privește locul unde s-a aflat mănăstirea, „Dosul Mănăstirii” și „Dealul Bisericii”, construcția fiind distrusă în sec al XVIII-lea de către habsburgi, după unirea cu Biserica Romei.

Biserica din Burbuleni: A fost înălțată de Luca Zinveliu, din lemn de molid și acoperită cu șindrilă. Biserica a funcționat până-n anul 1851, după care, începând să se degradeze, a fost dărâmată în anul 1903, iar din materialul care a mai putut fi folosit, s-a construit o clopotniță, care există și astăzi.

Biserica din centrul comunei Zagra: Asemeni celei anterioare, materialul din care a fost construită a fost lemnul masiv de molid, fundația din piatră, iar acoperișul din șindrilă. În ceea ce privește anul ridicării sfântului lăcaș, nu există dovezi, dar în anumite documente apare anul 1870, atunci când a fost renovată și anul 1914, când a fost dărâmată, în locul ei ridicându-se o altă biserică, a cărei construcție a fost finalizată în 1924. Biserica funcționează și astăzi, având hramul Cuvioasei Paraschiva.

Biserica de pe Pod: Inițial, biserica a fost construită în satul Perișor, în anul 1785, dar în 1936 a fost cumpărată de către Gavrilă Onișor, om cu stare al localității Zagra. Acesta a mutat biserica în comună, așezând-o pe proprietatea sa. A fost restaurată în anul 1976, păstrându-se materialul vechi, din lemn de stejar, pronaosul cu 5 laturi și cu ușa de intrare pe partea sudică, fiind despărțit de naos printr-un perete; naosul este dreptunghiular și are o boltă semicilindrică, sprijinită pe un arc dublu. Ca elemente ce s-au conservat de-a lungul timpului, amintim: iconostasul cu două uși și, abia vizibile, urme fragmentare de pictură murală. Este monument istoric.

Biserica Veche din Suplai: A fost construită în anul 1711, din lemn masiv și fundația din piatră. În anul 1880 s-a restaurat, adăugându-i-se tumul clopotniță din piatră și a fost tencuită în exterior. Ca valori artistice de o deosebită frumusețe sunt: pictura din Sfântul altar, iconostasul cu icoane împărătești, friza apostolilor ce-l înconjoară pe Iisus, catapeteasma, un serafim, o Biblie veche cu litere chirilice în scoarță de lemn și piele și ușile împărătești cu un decor foarte frumos sculptat. Biserica are hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, fiind monument istoric.

Școala

Debutul învățământului în valea Zăgrii a avut loc în cadrul mănăstirii ce a existat în zonă, tinerii fiind instruiți de cei ce slujeau în biserici, dar în urma unui decret împărătesc ce s-a dat în anul 1743, mulți preoți au rămas fără slujbă, dedicându-se în totalitate școlii. În anul 1786 s-a înființat școala de tip trivial, care ulterior și-a extins aria de domenii studiate în școli.

Un reprezentant de seamă al școlii din Zagra și a celei nășăudene, a fost intelectualul Ioan Marian, care și-a câștigat un deosebit respect din partea multora pentru meritele sale: a fost cel mai strălucit elev al școlii zăgrene, a fost organizatorul școlii nășăudene, precum și organizatorul unui curs de pregătire a învățătorilor. Astfel, în semn de omagiu, numele său a fost atribuit Reuniunii din 1876 a învățătorilor din zona Nășăudului, aceasta având denumirea „Mariana” și Căminului Cultural din Zagra.

CAPITOLUL III: Ocupații și meșteșuguri

3.1. Ocupații și meșteșuguri tradiționale

Agricultura și creșterea animalelor

Atât în Valea Zăgrii, precum în toate zonele rurale de pe teritoriul țării, agricultura a fost și este încă una dintre ocupațiile de bază. Aceasta s-a desfășurat încă de la început urmând două sisteme de cultură, sistemul bienal și sistemul trienal. Sistemul bienal constă în faptul că în primul an, hotarul era cultivat, iar în al doilea era utilizat ca și imas, pentru

pășunat, activitate ce favoriza îngrășarea terenurilor. În cadrul sistemului trienal, terenul agricol era împărțit în trei parcele: una destinată culturilor de toamnă, una celor de primăvară, iar cea de-a treia era folosită pentru pășunat.

Relieful și condițiile pedoclimatice au permis cultivarea meiului, care treptat a fost înlocuit cu orz, grâu și secară, iar sec. al XVIII-lea a fost cel în care porumbul și cartoful au pătruns în cultura zăgrenilor. Mai restrânsă decât celelalte culturi era cea a pomilor fructiferi, care a proliferat însă în timpul din urmă, Țuca de Zagra fiind bine apreciată în toată țara.

În ceea ce privește creșterea animalelor, această ocupație s-a dezvoltat în paralel cu agricultura. Se cresc animale de tracțiune, boi și cai, dar și bovine, ovine și porcine.

Păstoritul

Este, alături de agricultură o ocupație esențială dobândirii resurselor de trai, vechimea acestuia fiind atestată încă din anul 1615 într-un document, în care se menționează pagubele făcute de apele mari unor turme de oi.

În Valea Zăgrii s-a practicat de secole, păstoritul de tipul, pendulare dublă sau bipendulară, prin care, primăvara și toamna turmele de oi și capre sunt ținute în sat, pe miriști și pe porumbiști, vara sunt duse pe pășunile alpine și cele montane, iar iarna și-o petrec prin apropierea satului.

Pădurăritul

Pădurăritul se practică din vremuri străvechi și constă în utilizarea lemnului pentru confecționarea uneltelor și a mijloacelor de transport (care, căruțe, sânni și trăsură), de asemenea prin pădurărit se asigură și lemnul de foc său ca material de construcție, iar din punct de vedere spiritual pădurea a constituit o a doua casă pentru cei asupriți, un devotat adăpost pe timp de luptă, toate acestea întărind expresia „Codru-i frate cu românul”.

Vânătoarea

Situarea geografică a Văii Zăgrii în proximitatea muntelui a conferit un aport însemnat în ceea ce privește fauna zonei. Cele mai vechi metode de capturare a animalelor sălbatice au fost: prin otrăvire, în trecut cu plante otrăvitoare, iar în prezent cu diferite substanțe toxice. capturarea cu ajutorul capcanelor, a lațului sau a gropilor.

Pescuitul

Fiind un eficient mod de procurare a hranei și această ocupație s-a practicat din timpurile cele mai vechi. Metodele utilizate erau de asemenea diverse . pescuitul cu

mâna, prin amețirea peștilor de sub pietre, prin devierea cursului apei, prin „răstocire” sau pescuitul cu sacul sau undița, mai nou cu curent electric.

Prelucrarea pieilor

Această îndeletnicire a prins viață și aici, în Valea Zăgrii, datorită numărului crescut de animale domestice și sălbatice existente aici. Prelucrarea pieilor cuprinde trei faze de prelucrare: tăbăcitul, pielăritul și vopsitul pieilor, practicat cu multă dăruire de meșteșugari specializați: tăbăcari, pielari și vopsitori.

Datorită nevoilor diversificate s-au dezvoltat de la acest meșteșug și: *opincăritul, cizmăritul, cojocăritul, blănăritul, curelăritul, șelăritul, mănușăritul și trăistăritul*, astăzi practicate de puține persoane. Acest meșteșug era practicat de suci.

Împletitul

O altă îndeletnicire a locuitorilor din acest ținut este și împletitul din papură sau stuf care ajută nevoilor gospodărești, dar și a celor financiare. Se confecționau coșuri, cotărgi și coșnițe pentru albine

Piuăritul

Pivele, aceste instalații tehnice care au o contribuție importantă în prelucrarea pănurei, au făcut din locuitorii Văii Zăgrii, adevărați meșteșugari în piuărit. Acest meșteșug s-a dezvoltat mai mult în Valea Zăgrii, datorită calității bune a apei, precum și datorită așezării geografice accesibile. Astăzi piuăritul mai este practicat în câteva gospodării, dar aria de desfășurare este mult mai restrânsă.

Torsul și țesutul

Două activități practicate în fiecare gospodărie, ele făcând obiectul așa-numitei industrii casnice. Datorită acestei îndeletniciri zăgrenii sunt renumiți în confecționarea țoalelor, cergilor, a sumanelor, desagilor, a păretarelor sau altor țesături în diferite culori, nuanțe sau motive decorative: florale, geometrice și zoomorfe, toate constituind mândria lăzilor de zestre și a „rudelor” din locuințele acestora și cu ajutorul cărora s-au remarcat în expoziții naționale și internaționale.

Pe lângă acestea din viața de zi cu zi a zăgrenilor mai fac parte *brutăritul și măcelăritul* sau prepararea pâinii și tăierea animalelor, sunt ocupații ce se practică în fiecare gospodărie, *albinăritul* sau *fierăritura*, practicat de „căuaci”.

Aceste ocupații și meșteșuguri, unele dintre ele, încă vii sau altele acoperite de negura timpului, au făcut din Valea Zăgrii, un ținut etnografic renumit atât prin valorile artistice realizate prin talent și îndemănare, cât și prin hărnicia și curajul dobândit de-a lungul timpului, atribute care i-au ajutat să treacă de vicisitudini.

3.2. Instalații de prelucrare

Dezvoltarea și perpetuarea vieții unui popor ține și de iscusința acestuia în a-și confecționa uneltele necesare uzului gospodăresc.

Încă din perioada dacică au fost utilizate diferite instalații hidraulice pentru prelucrarea produselor alimentare, a fibrelor textile sau pentru prelucrarea lemnului. Valea Zăgrii este recunoscută ca fiind cea mai bogată în mori, pive și vâltori, ceea ce o face cunoscută, atât pe harta etnoculturală a Țării Năsăudului, prin renumitele cergi și postavuri (pănuri, în grai local), confecționate aici, cât și pe harta turistică, apărând alături și satele Poienile Zăgrii și Suplai, ca puncte turistice și de artă populară.

Morile, instalații tehnice hidraulice confecționate în vederea măcinării cerealelor. O primă menționare certă a morilor în ținutul Năsăudului este cea din „Conscripția din 1720-1721”, ani în care în Zagra existau 6 mori, iar la Găureni, Poienile Zăgrii și Suplai, câte una.

Mai târziu în 1750 numărul acestora crește la 10, în Zagra și 5 în Poieni. Existența unui număr mare de mori în Valea Zăgrii este certificată astăzi de toponimele: Podul Morii, La Moara Moarelui și Dâmbul Morii, precum și a Cătunului „La Mori”, care înainte se numea Cașva.

Pivele sunt instalații utilizate pentru prelucrarea și finisarea fibrelor textile, precum și pentru zdrobirea semințelor, în vederea obținerii uleiului. Apariția pivelor a fost plasată de către istorici în anul 1169, această instalație fiind de origine latină. În anul 1750 în Conscripția asupra Văii Someșului se consemna că prelucrarea lânii este una din ocupațiile principale ale locuitorilor din Zagra, ocupație care folosea atât uzului casnic, cât și a celui financiar, aici aducându-și locuitorii din satele vecine pânura la puiat, iar zăgrenii își duceau pânura prelucrată în satele învecinate, dar și în zone mai îndepărtate (Dej, Baia Mare, Bistrița etc.).

Vâltorile. Denumirea lor provine din latinescul „voltaria”. Această instalație se folosește la spălatul țesăturilor de casă, dar și pentru îndesatul (bătucitul) și scămoșatul acestora.

Pe lângă aceste instalații de prim plan în Valea Zăgrii mai sunt întrebuințate și altele cu funcții la fel de importante pentru locuitori: instalații pentru prelucrarea lemnului, a fierului; instalații pentru prelucrarea produselor alimentare, teascuri și storcătoare de fructe, cazane de țiucă și nu în ultimul rând cele care ajută la dezvoltarea mini-industriei casnice, instalații de tors și țesut, pentru care se folosesc dispozitive ce ajută la prelucrarea materiei prime – lână, cânepă, în: fuse, drugi, suveici, rășchitoare, urzoi, stative, sucală, țevi, meliță, vârtelniță și altele.

Instalațiile tehnice țărănești prin rolul pe care-l îndeplinesc și prin specificul lor, întregesc unitatea etnografică a culturii materiale. Fiind create pentru uz casnic sau material, aceste instalații relevă contribuția nemăsurată a poporului român și mai mult, a simplului țăran la tezaurul civilizației și culturii tradiționale.

Multe din aceste instalații au fost cu timpul înlocuite de altele mai moderne și mai comode, care utilizează energia electrică. Odată cu această metamorfoză a satelor, s-a produs însă, din păcate, un fenomen regretabil, pierderea a ceea ce a constituit viața de veacuri a strămoșilor noștri. O viață zbuciumată, dar care a condus spre modernitate.

Astfel, cred eu, valorilor și tradițiilor etnoculturale, din categoria cărora fac parte și instalațiile hidraulice țărănești, ar fi necesar a li se acorda acel „respect” cuvenit, prin restaurarea și conservarea structurii lor. Menținerea, dacă nu în stare de funcționare, atunci măcar ca și obiecte încărcate de istorie, ar însemna o dovadă de considerație și respect față de cei ce au clădit prezentul în care ne ducem traiul, dar și față de fondul etnocultural tradițional românesc, un rol important revenind muzeului școlar din Zagra.

CAPITOLUL IV: Habitatul uman și specificul arhitectural al gospodăriilor

4.1. Așezările omenești

Prima așezare omenească din Valea Zăgrii, a fost o grupare de case care au constituit localitatea Zagra, așezare înconjurată de ape și dealuri înalte. Mai târziu populația s-a extins în depresiunile din jur, iar o parte a urcat chiar pe versantul Țibleșului, formând satele Poienile Zăgrii, Găureni (Alunișul), Suplai și Perișor.

Ca forme predominante sunt casele de tipul împrăștiat și răsfirat, urmate de cele înșirate cu case dispuse de-a lungul râului Țibleș sau de-a lungul drumului.

Casele bătrânești, care astăzi fie sunt ruine, fie au fost dărâmate, în locul lor ridicându-se „palate”, erau construite din piatră sau lemn masiv, cu fundația din piatră de râu, iar acoperișul format din dranițe sau paie. Pereții erau tencuiți cu lut amestecat cu bălegar și văruiți alb-albăstrui.

Sub același acoperiș se aflau casa, grajdul și șura, dar ierarhia în care erau dispuse acestea diferă; la unele gospodării grajdul era așezat la stradă, iar casa înspre grădină, mai în spate, probabil pentru a nu se vedea ce este înăuntru. La altele casa era în față, urmată de celelalte anexe. În ținutul Năsăudului, pășunatul a făcut parte din viața de zi cu zi a oamenilor, astfel pe lângă stâne și alte adăposturi pentru iernat, fie mai aproape de sate, fie pe pășunile alpine, locuitorii și-au ridicat, pe ogoarele pentru

culturi și fânațe, case în câmp sau „căsoaie”. Aceste case se asemănau cu cele din sat, doar că aveau și staule pentru oi.

4.2. Organizarea interiorului casei tradiționale din Valea Zăgrii

Casa tradițională se compunea din: tindă, casa de locuit sau de șezut, și „casa de paradie” (camera din față).

În fața camerei de locuit și a tindei se află prispa, care, cu timpul, a fost transformată în târnaț, prevăzut cu stâlpi ciopliți artistic. În târnaț se păstrau stativetele, o laiță și o rudă pe care erau puse la uscat rufele sau porumbul. Tinda este o cameră mai spațioasă din care se urca în pod și se intra în camera de șezut. Aceasta, vara, era folosită ca și bucătărie. Din inventarul camerei de locuit fac parte: vatra liberă cu cuptor sau soba cu plită și ler (cuptor din tablă introdus în corpul cuptorului mare). Cea dintâi îndeplinea mai multe roluri: plita pe care se gătea, în spatele cuptorului avea un loc de dormit (prici), iar în față dispunea de o bordură de lemn, asemeni unei lavițe, prevăzută cu găuri pentru furcile de tors. Priciul sau patul cu ruda de deasupra, care avea rol de depozitare a cergilor, Țoalelor, pernelor sau a Țesăturilor, toate frumos ornamentate, podișorul sau celarul pentru vase, lăicerul cu lada, laițe cu spătar, blidare și o piesă importantă și semnificativă specifică interiorului năsăudean, „masa cu săcriu” sau „masa cu cămară”, care are dublu rol, tabla de deasupra este destinată servirii mesei, iar lada asigură depozitarea alimentelor. Masa cu săcriu este al treilea element după vatră și patul cu rudă.

Camera de la stradă, așa cum îi spune și numele, „casă de paradie” sau „casa cu cingeaule” avea rolul de cameră de expoziție, aici găsindu-se lada de zestre, în care se țineau hainele noi și alte lucruri de preț, ruda încărcată cu zestrea fetei de măritat, icoane și farfurii împodobite cu ștergare ornamentate.

4.3. Arta populară locală

Elementele artei tradiționale specifice zonei studiate se întâlnesc nu numai în muzeele județului, ci și în gospodăriile țărănești, pornind de la porți, garduri, fântâni, continuând cu fiecare stâlp din ogradă și ajungând în casă, unde mobilierul, ștergarele și Țesăturile divers ornamentate încântă privirea tuturor.

În spatele asigurării utilului în gospodărie, spiritul creator al omului a dezvoltat și o altă latură și anume aceea de a crea o ambianță plăcută esteticului, care astăzi dacă ar fi întoarsă din drumul spre întuneric, pe care l-a început constrânsă de kitch și urbanizare, ar putea avea conotații importante asupra turismului rural din Valea Zăgrii.

Motivele decorative se întâlnesc și pe piesele de mobilier, astfel masa cu săcriu este decorată cu motive geometrice, lada de zestre este ornamentată prin încrestare în forme geometrice sau florale divers colorate; lăicerele au și ele un colorit vesel, fondul, de regulă, fiind negru, iar pe suprafața lui alternau rânduri de motive florale în culori vii; banca cu spătar cu brațe ondulate. De o factură cu totul deosebită sunt ștergarele, cu motive fitomorfe țesute printre fire, precum și țesăturile sau căpătâile de pernă, a căror motive se remarcă prin simetrie. În majoritatea cazurilor, întreaga compoziție este mărginită de o parte și de alta de o terminație formată dintr-un grup de dungi simple sau cu zimți. Arta populară în forma motivelor ornamentale a fost aplicată și pe farfurii și alte vase de bucătărie.

În cadrul unei gospodării țărănești, atât în exterior, cât și în interior, arta populară locală a fost concentrată, și încă mai este acolo unde s-a mai păstrat valoarea și calitatea deosebită a acesteia.

CAPITOLUL V: Din desaga străbunilor

5.1. Folclorul – mărturie vie a satului de odinioară

Folclorul s-a născut la sat, a trăit și va trăi în continuare nestingherit, dacă nu în realitatea de zi cu zi, atunci fără îndoială în sufletele celor care-l știu aprecia. Folclorul este creația artistică a țăranilor de pe câmp, care au făcut din munca ogorului o plăcere, prin cântec, doine și diferite obiceiuri agrare; dar este prezent și-n mijlocul comunităților satești prin petreceri populare, jocuri, târguri, serbări, șezători și alte obiceiuri care fac parte din viața oamenilor.

Folclorul unui popor este însăși viața sa, este mărturia clară a existenței sale, din cele mai vechi timpuri transmisă fie prin viu grai, fie prin dovezi materiale, de la străbunici și bunici, la strănepoți și nepoți. Astfel, folclorul constituie dovada necesară recunoașterii noastre ca popor român.

5.1.1. Legende

În satele românești, și în special în satele în care tradiția și folclorul mai fac încă parte din viața oamenilor, legendele au, de asemenea locul lor și îndeplinesc un rol important, și anume acela de a păstra vie amintirea trecutului, pe de o parte și graiul strămoșilor, pe de altă parte.

Din păcate în Valea Zăgrii nu s-au păstrat prea multe elemente ale folclorului specific zonei, dar din cele care au „supraviețuit” trecerii timpului, merită a fi

menționate câteva legende, care vorbesc atât despre trecutul istoric, dar sunt și creații artistice ale populației locale:

Spre exemplu, satul, Poienile Zăgrii s-a format, după cum spune legenda, prin stabilirea familiilor: Varga, Dudău și Vaida, ce proveneau din Zagra, în trei poienițe (luminișuri) aflate la poalele dealurilor în apropierea comunei Zagra. Aceste trei familii s-au înmulțit, au defrișat pădurile, și-au extins culturile agricole și astfel au dat viață la așezarea numită, Poienile Zăgrii.

Alte legende sunt cele care vorbesc despre invaziile tătarilor din anul 1717. bătrânii relatează povești auzite de la bunicii și străbunicii lor, cu privire la faptele istorice. Astfel imaginea tătarilor s-a pietrificat în amintirea localnicilor, datorită unor relatări ce încă se păstrează: „înfățișarea tătarilor era îngrozitoare, cu mâini și picioare scurte, cu corpul mare, cu fața lată și pielea obrazului lipsită de păr. Nările adânci, ochii mici și depărtați unul de altul. Disprețuiesc hrana cu pâine, se nutresc cu cămuri, cu animale sălbatice, iar băuturi folosesc lapte închegat cu sânge de cal. Nici cea mai repede apă nu-i poate opri, trecând-o încet pe caii lor călare.”

De asemenea, există și câteva toponime care au la temelia lor legende:

Strujniță, locul se află între satele Poienile Zăgrii și Suplai. Aici se presupune c-ar fi avut loc o luptă între tătari și localnici, luptă care a produs pagube enorme. Denivelările de teren de la Strujniță sunt considerate de localnici, morminte ale tătarilor, „uriașilor”, cum îi numesc aceștia, iar când treceau pe acolo oamenii aruncau câte o piatră „pentru a-i liniști pe uriași”.

În prezent în acel loc există o rezervație de ghiociei sau „luște”, cum îi numesc locuitorii.

Comoara. În urma răscoalei antihabsburgice ce a avut loc lângă pădurea „Isipoaia”, curuții au ascuns un bogat tezaur de bani, în locul ce astăzi se numește Comoara. Acest tezaur nu a fost încă găsit, dar pe teritoriul comunei Zagra s-au descoperit mai multe monede ce au inscripția „Pro Libertate”.

Râpa Buhăitoare sau *Râpa Dracului*. Acest toponim a fost atribuit unui anume loc, asemănător cu o strâmtoare, foarte îngust, compus dintr-un drum și o apă curgătoare, care prin zgomotul produs îi înspăimântă pe trecători. Drumul ce trece prin strâmtoare duce la o parte a satului, numită „La Mori”. Aici se organizau șezători, la care participau și fete și băieți. Legenda atribuită acestui loc spune că la o asemenea șezătoare, ar fi venit într-o seară și patru feciori, care în loc de picioare, fetele au observat că aveau copite de cal. La plecare un băiat i-a urmărit, acesta povestind că în momentul în care aceștia au ajuns la râpă, ar fi urcat peste mijlocul ei. A doua zi sătenii

au mers la locul cu pricina și-au constatat că într-adevăr erau urme de copite. De atunci s-a numit *Râpa Dracului*.

La Zmamăn, în grai local *zmamân* înseamnă zmeu, toponimul păstrându-se astăzi, numai în expresia „a face zmamănu”, adică a ucide pe cineva în bătaie. Locul numit *La Zmamăn*, se află pe drumul ce duce la Năsăud, peste Dealul Belei, în apropierea pădurii. Trecătorii care mergeau la târg în Năsăud au inventat tot felul de povești, care azi au devenit legende, și anume că în această „groapă”, deoarece seamănă cu o groapă, se ascundeau tâlharii, iar în noaptea de miercuri spre joi îi atacau pe trecători. O altă iscodire ar fi aceea că aici ar fi existat un monstru, ce semăna cu un zmeu, care jefuia și omora oamenii.

După cum am mai spus, legendele, aceste relatări populare, au menirea, fie de a scoate la lumină creația artistică a localnicilor, o creație obținută fără strădanie, doar cu vorbe simple sau de a ilustra zbuciumatul trecut istoric al locuitorilor Văii Zăgrii.

Oricare ar fi scopul legendelor, ele cu siguranță realizează un lucru important și anume acela de a menține legătura dintre trecut și prezent.

5.1.2. Portul popular

Un element de mare importanță din cadrul valoroasei vetre folclorice a județului nostru este și portul popular, care în ținutul Năsăudului s-a evidențiat prin câteva piese specifice: sumanul cu guler răsfrânt, pantalonul larg la bărbați, cămașa lungă până la genunchi, frumos brodată cu mărgel colorate, pălării cu boruri mare și cu pană de păun, pieptarul înfundat sau zadiile învrâstă etc. Toate acestea fiind în concordanță cu condițiile de relief și climă, precum și-n perfectă armonie cu temperamentul oamenilor acestor locuri pitorești.

Portul popular a fost astfel conceput încât să răspundă unor necesități utilitare, culturale și estetice. Până-n zilele noastre s-a reușit să se creeze un raport între ceea ce a fost portul popular tradițional și ceea ce înseamnă portul actual, sau ce a mai rămas din el în urma rapidei mutații funcționale, și anume transformarea costumului din port zilnic în port ocazional, mai mult festiv. Acest raport relevă, atât în plan material, cât și ideatic strânsa legătură a creației populare actuale, cu rădăcinile care i-au transmis de-a lungul vremii viață și consistență.

Portul popular din subzona Năsăudului, subzonă din care fac parte și satele Văii Zăgrii, a conservat un caracter mai aparte și mai pronunțat în ceea ce privește cromatică și ornamentația specifică.

Costumul popular femeiesc se compune din: năframă sau sovon, cămașă cu poale, pieptar, frânghii, două pânzături (zadii), cojoc, suman, zeche, încălțăminte (opinci, cizme, ghetete sau pantofi).

Coafura se diferențiază în funcție de vârstă, de stare socială și de împrejurare. La tinerele fete, părul se împletește în cosițe de-a lungul cărora se pun flori sau panglici colorate. Femeile măritate poartă năframă de păr, bumbac sau mătase, colorate sau negre. De o deosebită frumusețe este găteala capului miresele, tradiție veche care încă se mai păstrează. Cozile împletite se aranjau pe cap în formă de cerc, peste ele punându-se cununa, confecționată din flori albe din hârtie creponată, oglinzi și „bumbuște” sau alte tinere neveste se împodobeau cu „sovon”, care era un ștergar lung din pânză ce se înfășura pe cap în formă de turban, iar peste el așezându-se cununa de flori. La gât se poartă șiraguri de mărgelute sau taleri (monede de argint sau aur), care se mai numesc și șuler de bani. Piesa de bază a portului popular tradițional la femei este cămașa. În Valea Zăgrii această piesă se caracterizează prin simplitate, fără prea multe ornamentații, acestea întâlnindu-se doar la guler și la mâneci. Motivele decorative ale cămășii sunt florale, sub formă de ghirlande, fie cusute cu ață colorată, fie cu mărgelute, acestea având o mare extensiune în subzona Năsăudului. Mâneca mai poate fi prevăzută și cu fodor și „cipcă” (dantelă). Peste cămașă se poartă un pieptar, pe fond negru sau alb, pe care sunt aplicate cusături, exclusiv florale. Pieptarul este de regulă „înfundat”, adică se încheie pe partea stângă. Poalele sunt din același material ca și cămașa. Cele vechi erau simple, fără ornamentații, iar la cele mai noi s-au adăugat în marginea de jos, „colțșori” din cipcă și la unele se pot observa chiar și alesături colorate. Pânzăturile sau zadiile sunt țesături dreptunghiulare ce se poartă în față și spate peste poale. Acestea pot fi pe fond negru, roșu sau alb cu dungi de diferite culori și mărimi (vrâste). Unele pânzături au alesături cu flori, iar marginea de jos sau „tijitura” are adăugată dantelă sau ciucuri, din lână, mătase sau bumbac de diferite culori. Zadiile sunt moștenire de pe vremea dacilor. Pentru susținerea poalelor și a pânzăturilor se folosesc „frânghii” colorate. Pe timp răcoros se poartă cojocul cu ornamentație foarte bogată, sumanul, recălul, căputul, zeche (origine săsească). În prezent aceste obiecte vestimentare au fost înlocuite cu jachete din stofa neagră. Încălțăminte o constituie opincile, legate cu „nojițe” sau ațe, cizmele, ghetete sau pantofi.

Costumul popular bărbătesc are ca piese componente: pălărie sau cușmă, cămașă, pieptar, cioareci, curea din piele, suman, tunică, cojoc, opinci.

Pe cap poartă pălării negre, cu calota scurtă și boruri mari, împodobită la sărbători cu struțuri de flori și roate cu păun. Iarna se poartă cușme negre sau cafenii din blană de miel. Cămașa este lungă, până la genunchi, cu croiul drept, adunată la mijloc cu o curea lată ornamentată cu mărgelile colorate, ea având, alături de pieptar un important rol decorativ în ansamblul costumului popular năsăudean. Cămașa mai nouă are cusute pe guler motive florale din mărgelile, iar la mâneci și poale apar cusături colorate și cipcă. Pieptarele, de regulă înfundate, sunt de culoare închisă, dar au aplicații florale colorate. Un tip deosebit este pieptarul „cu ciucuri” colorați. Cioarecii – pantaloni țesuți din pănură albă sau neagră – rareori au pe cusătura laterală un fir de altă culoare. Sumanul este din pănură sau lână de culoare închisă. Încălțăminte de constituia opincile și ciubotele, astăzi cizme sau bocanci. Motivele decorative ale pieselor costumului popular erau realizate pe baza tehnicii de ornamentare pe fir, care se făcea cu ajutorul unei pânze rare, numită „camvă”, care se aplică peste locul ce urmează a fi cusut. Pe aceasta se coase modelul, după care se scot firele camvei, rămânând ceea ce a fost cusut.

Am făcut mai sus o scurtă prezentare a portului popular tradițional, cel care astăzi se regăsește doar în lăzile de zestre ale bunicilor, deoarece influențele altor zone etnografice și în special cele din zona Bârgăului, și-au pus amprenta tonurilor îndrăznețe în ceea ce privește cromatica.

Astfel, în ceea ce privește portul popular femeiesc s-a renunțat la fodorii mari de la mâneca cămășii, aceștia fiind înlocuiți cu alții mai mici, ornamentația s-a extins apărând și pe poale, la zadii printre dungi, apar paielele aurii sau argintii, mărgelile sau lameurile, iar în partea de jos ciucuri din mătase sau dantelă. Și vechile pieptare din blană acum sunt confecționate din barșon (catifea), ornamentate cu mărgelile și mătase colorată, îmbrăcăminte din pănură a fost înlocuită cu jachete din stofă. De asemenea, s-a renunțat la obiele, opinci sau ciubote, astăzi purtându-se ghete, cizme sau pantofi, iar cioarecii de ieri sunt astăzi pantalonii de stofă.

Această transformare este urmarea mutațiilor produse în cadrul costumului popular, dar ceea ce este evident este faptul că portul cotidian a fost înlocuit cu piese vestimentare din comerț, mai practice și mai ușor de procurat, iar costumele populare de sărbătoare se mai poate admira doar la bătrânii satului în zile de mare sărbătoare și la membrii ansamblurilor folclorice în timpul spectacolelor.

Concluzia a ceea ce s-a petrecut atât pe Valea Zăgrii, cât și în mai toate zonele etnografice este că o reîntoarcere la ceea ce odată a însemnat viața și mândria poporului nostru nu va fi posibilă, și asta din cauza procesului distructiv numit kitch și

a fenomenului de modernizare, care a fost perceput până și-n cel mai ascuns cătun, prin aruncarea vechiului și preluarea noului.

Cu toate acestea părerea noastră este că ar fi necesar un minim efort de aducere aminte, prin păstrarea portului autentic zonei din care facem parte. Deci lada de zestre sau, de ce nu un mic colț, amenajat, cu obiecte ce au aparținut vieții de odinioară ar fi cea mai mare bogăție pentru sufletele noastre. Acest efort ar veni ca un omagiu adus străbunilor noștri pentru ceea ce-au făurit prin port popular și creația lor artistică și anume un limbaj ce trebuie să fie conservat în timp și spațiu.

5.1.3. Cultura populară în spiritul tradiției

Cultura populară ce ne-a fost transmisă prin tradiție reprezintă mărturia ancestrală care ne oferă posibilitatea de a cunoaște valorile și calitățile care-i caracterizau pe înaintașii noștri. Tradiția s-a conservat pe diverse căi. Cea mai veche a fost cea orală, prin care s-a perpetuat aproape întreaga cultură și literatură populară, iar ce-a de-a doua este calea scrisă, la care se adaugă cele audio-vizuale, de radio-televiziune, reținere digitală sau foto, toate acestea asigurând continuitatea și conservarea tradiției.

Faptele de cultură ale Văii Zagrei le regăsim azi în obiceiuri, credințe, datini, mijloace artistice, expresii plastice, de muzică, de dans sau meșteșuguri. Aceste bunuri culturale tradiționale sunt valori autentice ce alcătuiesc un important segment al vieții noastre spirituale, constituind în același timp un patrimoniu cultural rural valoros și diversificat sub aspect stilistic și expresiv.

Talentul izvodit din pământul Văii Zagrei a alcătuit o vastă creație literară, concentrată în colinde, orații de nuntă, bocete, strigături sau poezii populare.

De admirat sunt versurile oamenilor simpli, care sunt inspirați de traiul simplu și grijile cotidiene. Dintre acești poeți îl amintim pe Ipate Dâmbu, țaran poet, ale cărui versuri au fost descoperite și publicate de mai târziu de Teodor Onișor, geograf și etnograf renumit. În poeziile sale, Ipate Dâmbu exprimă stări afective din diferite momente ale vieții: cu caracter satiric, poezii de cătănie, poezii dedicate senectuții etc.:

„Mândră-i lelea-n sărbători
Dacă-și pune un car de flori
Dacă țâpă florile
Să-ți închizi ocoalele”
„Neamțule, răul te bată,
Iei feciorul de la tată
Și dragostea de la fată

Și rămân copii pe vatră“
„Eu v-aș spune o poezie
La omul fără soție
Care om soție n-are
Trăiește cu supărare” sau:
„Tinerete, haine scumpe,
N-am gândit că vi-ți și rumpe.
Bătrânețe, haine rele,
N-am gândit c-oi cădea-n ele”.

Un alt poet al acestei văi pitorești de o inestimabilă valoare este și bătrânul Iosif Zinveliu, participant la războaiele napoleoniene. Acesta a scris o poezie populară care a circulat în perioada graniței militare. Poezia numită „Verș a lui Napoleon Bonaparte“ a fost publicată mai târziu de Victor Corbu. În aceste versuri este redată durerea soldatului plecat în război:

„De unde nu se mai vede
Oh, noroc amăgitor
Nici pământ, nici iarbă verde
Nici pe locu stătător
Fără marea cea mai lată
Nu mă duce așa departe
Apă de mare sărată
În Franția lu Bunăparte.”

O altă culegere de poezii populare este cea realizată de învățătorul Sever Hurdea, „Bocete culese de la Floarea Turșan din comuna Zagra, județul Năsăud“. Această femeie a fost cea mai bună bocitoare din comuna Zagra. Bocetele au fost compuse de ea însăși la înmormântări. Dintre cele 82 de bocete culese de la dânsa, voi prezenta doar anumite fragmente, iar cel care va considera că merită citite toate, va putea apela la culegerea sus-menționată:

„– Domnișoară, draga noastră,
De te-ai duce-n altă țară
Te-ai duce și ai veni iară,
Da te duci în ceia lume
Nu-i mai veni până-i lume.”
„– Cum inima te-a ’ndurat,
Toate pustâi le-ai lăsat.
Ți-ai lăsat caru’n ocol,
Și casa plină de dor.”

Un loc aparte l-au constituit în viața zăgrenilor și anumite ritualuri sau obiceiuri din diferite momente ale vieții, care astăzi se regăsesc doar consemnate în lucrări sau întipărite în memoria și sufletul acelor care le-au trăit. Pentru toți aceștia, prezentul a devenit un mare semn de întrebare. Oamenii de peste 60 de ani redau cu ochii în lacrimi viața trecută, viață ce s-a scurs pe ritmul cântecelor și a ritualurilor populare.

Ceremonialul de nuntă ținea câte 3-4 zile, în care fiecare moment era însoțit de strigături cu caracter satiric. Peșitul se făcea cu o săptămână înainte de grupuri de câte 6 feciori și fete îmbrăcați în costume populare. Dacă fata era din alt sat, era purtată în carul tras de 4-8 boi împodobiți, alături de care mergeau tineri călare. Alături de miri în car erau și doi băieți care purtau steagul împodobit cu colaci, cununi de spice de grâu, ștergare frumos ornamentate și clopoței.

Înmormântările erau însoțite de bocete cu texte de o rară frumusețe artistică, cântecul bradului la morții tineri.

Dintre obiceiurile agrare amintim: „Cununa grâului”, o datină menită să reflecte rodnicia pământului. Grupuri de fete străbat satul cu cununi de grâu pe cap rostind cântece cu ritmuri lente. Grupul se îndreaptă spre casa gazdei, unde este așteptat de băieți care le stropesc cu apă, stârnind astfel voia bună. Cântecele devin alerte, textele satirice. Așa începe petrecerea cu ocazia secerișului.

O datină care avea loc fără anumite evenimente era „șezătoarea”. Aceasta avea loc seara, când torsul caierelor de lână era însoțit de rostirea baladelor, a poeziilor populare sau a cântecelor vesele. De la șezătoare nu lipseau strigăturile, ghicitorile sau farmecele de legare sau de desfacere a iubirii dintre tineri.

La aceste câteva obiceiuri se adaugă și cele cu ocazia sărbătorilor de iarnă, a sărbătorilor pascale etc.

5.2. Ipostaza artistică a cotidianului

5.2.1. O imagine a prezentului

La intrare în Zagra, casele mai păstrează încă arhitectura veche, târnațul cu stâlpii de susținere frumos sculptați, dantela de lemn de la acoperiș sau ancadramentele geamurilor cu broderii autentice. Erau case vechi, restaurate. Urmând strada principală am trecut im pod, care făcea parcă legătura între două lumi total diferite. Construcții mari, impunătoare se înălțau în fața mea și ici-colo câte o casă bătrânească aștepta să-i cedeze și ultimul stâlp care o mai susținea, ca apoi să se prăbușească ca și când nici n-ar fi existat. Modernismul descoperit aici nu mi-a lăsat impresia de depășire a

condiției de sărăcie, de țărani a locuitorilor, ci am constatat că este vorba de o continuă întrecere între localnici privind averea.

Atât arhitectura exterioară, cât și cea interioară a gospodăriilor țărănești de pe Valea Zăgrii, corespunde cu spiritul timpului în care trăim. Porțile în formă de boltă sunt foarte puține, iar motivelor decorative ale acoperișurilor nu prea li s-au păstrat autenticitatea, dar cu toate acestea am fost plăcut surprinsă și descopăr că în ciuda trecerii timpului și în pofida influențelor foarte „îndrăznețe” din alte zone, s-a păstrat credința și respectul pentru ceea ce a fost odată, deși ștergarele lucrate cu mult devotament de părinți sau bunici, sunt agățate acum deasupra ușilor de termopan, iar motivele ornamentale din lemn au fost înlocuite cu cele din tablă.

Portul vechi popular l-am găsit doar în lada de zestre și în dulapurile câtorva bătrâne, lelea Firuca, lelea Nastasia, care au avut bunăvoința de a ni-l arăta și prezenta. Vorbeau cu atâta drag de acele piese, încât nu ne-a fost greu să ne dăm seama că sunt de o factură sentimentală aparte. Însă cu toate acestea am fost întrebați la plecare: „ – Nu vreți să le cumpărați?”. La această întrebare nu ne-am așteptat, deși fusesem preveniți dinainte, dar atunci când i-am propus lelei Firuca să le doneze Muzeului Județean, răspunsul primit a fost pe măsura întrebării de mai devreme: „Lasă-le acolo, pân’ le-o veni vremea!”. Ne-au fost arătate și câteva piese mai noi ale portului care au suferit din cauza împrumuturilor din alte zone etnografice, în special zona Bârgăului. Au fost adăugate mărgelile colorate, paiete, materiale mai noi sau au fost folosite motive decorative specifice acelor regiuni.

Interiorul este mai puțin afectat de tendința de anihilare a trecutului. Deși casele sunt de factură modernă, piese de mobilier vechi mai fac parte din recuzita interiorului. De asemenea, oamenii mai păstrează orânduielele de demult: carul cu 2 boi mai aduce lemne de la pădure, gaterile își fac treaba neîncetat și, chiar dacă portul popular a fost pus la păstrare, opincile mai sunt încălțate și-n ziua de azi.

Ceea ce a suferit cel mai mult din cauza trecerii timpului au fost datinile și obiceiurile ce făceau parte constant din viața localnicilor. Azi „nimic nu mai e cum a fost, șezătorile sunt înlocuite de discotecă, doinele și cântecele populare de manele, iar strigăturile de mai demult azi sunt urlete provocate de băutură”, aceste vorbe ni le spun bătrânii din sat, acei oameni pe care-i întrebi ce părere au de modul de viață de acum.

5.2.2. Infrastructura în Valea Zăgrii

Infrastructura reprezintă întregul pachet de bunuri și mijloace care fac legătura între anumite zone. În momentul de față infrastructura Văii Zăgrii se limitează la căi de transport și baze de alimentație publică, amenajate conform strictelor necesități ale

locuitorilor, și, deși mai puțin valorificate din punct de vedere turistic, la spații de cazare.

Căile de acces în comuna Zagra sunt cele rutiere, un drum asfaltat până în localitate, iar legătura cu celelalte sate aparținătoare se face pe drum de țară, astfel mijloacele de transport se limitează la automobile.

Bazele de alimentație publică sunt un vector fundamental din cadrul unei așezări umane, acesta semnificând expresia economică a așezării respective. În Valea Zăgrii bazele de alimentație publică au dotarea necesară, putând pune la dispoziția locuitorilor strictul necesar alimentar, prin magazine alimentare sau mixte.

În ceea ce privește spațiile de cazare din zonă, acestea se limitează, deocamdată, la un nivel modest de funcționalitate, reducându-se la baze de cazare secundare, reprezentate de gospodării, care pun la dispoziția vizitatorilor camere de dormit.

În această vale, înzestrată de natură cu o frumusețe impresionantă, nu se poate vorbi încă de o infrastructură turistică, deoarece elementele componente ale bazei materiale propriu-zise au fost create pentru a satisface nevoile strict necesare de alimentație și deplasare, ale populației locale, iar pentru a fi stimulată o infrastructură turistică este necesară mai întâi exploatarea resurselor turistice din zonă: potențialul turistic al reliefului, precum și potențialul etnocultural al acestei bogate vetre folclorice, care este Valea Zăgrii.

CAPITOLUL VI: Activitatea cultural-artistică

Pe Valea Someșului Mare, ca și-n toate zonele etnofolclorice, manifestările folclorice au însemnat, un prilej deosebit de a admira frumusețea și eleganța fiecărui element al costumului popular, care sunt efigii ale unei steme etnoculturale a județului nostru. Aceste manifestări mai constituie încă momente de o puternică și vie creație cultural-artistică și spirituală, ele oferind în zilele noastre un moment unic de a admira portul popular în splendoarea sa și de a cunoaște, pe cât posibil, cântecul și jocul specifice zonei, care au făcut din această vale o renumită subvatră etnoculturală. Astfel, cu ajutorul unor persoane interesate de valoarea bogăției folclorice a Văii Zăgrii, au reînviat anumite aspecte ale vieții de odinioară.

O tradiție demnă de consemnat este organizarea Târgului Zăgrii, la 21 mai, cu ocazia sărbătoririi Sfinților Constantin și Elena, Zagra obținând, în timpul domniei Mariei Terezia, dreptul de a organiza târg de 2 ori pe an, o dată la 21 mai, iar a doua oară cu ocazia Sf. Dumitru (Sâmedrul). Mai demult, în această zi, oamenii veneau la

Zagra îmbrăcați în cele mai frumoase costume populare, atât la târg, dar mai ales pentru jocul care se organiza după-amiaza.

Deoarece este un obicei înrădăcinat în această zonă, a fost scos la lumină de directorul Școlii Generale din Zagra, dl. Rus Gavrilă în colaborare cu elevii școlilor participante la acest fapt demn de admirație.

Reprezentarea a început cu o defilare a elevilor îmbrăcați în straie țărănești, apoi s-a vorbit de câteva obiceiuri din viața bunicilor și străbunicilor noștri: cununa grâului, șezătoarea, obiceiuri de nuntă etc., încheindu-se cu jocuri și cântece populare, învăluite în frumoase aduceri-aminte.

Pe lângă manifestările menite să reînvia tradiția, un important loc îl ocupă și ansamblul folcloric, „Cununița”, un grup vocal constituit în anul 1980 din elevi talentați, un ansamblu care a participat la diferite spectacole din țară: Beclean, Bistrița, Vatra Dornei, Dragomirești, Suciul de Sus etc.

Numele a fost preluat de la obiceiul secerișului, „Cununa grâului”. Deși acest obicei s-a pierdut în urmă cu câțiva ani, ansamblul „Cununița” renaște și se fortifică din generație în generație, cu elevi care-l reprezintă cu mândrie, dar și cu dăruire și dragoste pentru frumusețile spirituale ale Văii Zăgrii, fiind un simbol al plăurilor zăgrene, așa cum bobul de grâu este simbolul cununii.

Un alt act de cultură a fost crearea unui muzeu, în incinta școlii din comuna Zagra, muzeu în care sunt expuse elemente ale portului popular tradițional, obiecte casnice tradiționale, colecții de monede vechi etc.

Sporadic se organizează și întâlniri ai fiilor satului, cu care prilej au loc simpozioane, sesiuni științifice, spectacole artistice etc.

CAPITOLUL VII: Oameni de seamă ai Văii Zăgrii

1. Locotenent Matei Moț Dâmbul: a participat la toate campanile Regimentului II grăniceresc (inclusiv la cele împotriva lui Napoleon Bonaparte), iar datorită vitejiei sale a fost înnobilit de către împărat cu titlul baron de „Thurnthal”.

2. Basiliu Bașota-Moțiu Dâmbul: după studiile primare urmează Academia de Drept din Sibiu. Ocupă diferite funcții importante (cancelarist, jude, vicenotar). În decursul vieții a apărut dreptatea și libertatea locuitorilor de pe Valea Someșului, fiind un demn continuator al revoluției din 1848. Numele său apare și-n tratate și scrieri cu caracter social sau politic, a fost inițiatorul unei fundații de ajutorare a studenților din zona Munților Apuseni, regiune intens studiată de acesta și a studenților din Districtul

Năsăudului, și a publicat poezii patriotice care se referă la trecutul zbuciumat, dar glorios al românilor, sub pseudonimul Moțiu Dâmbul.

3. Basil Bașotă: urmează Facultatea de Medicină de la Cluj. După obținerea doctoratului, își practică meseria la Budapesta și Viena. Datorită abilităților sale a avut o bogată activitate social-culturală, dar și profesională, fiind numit medic militar, medic șef al Legiunii de Gărzi Naționale din Ardeal, medic-șef și inspector sanitar al județului Cluj. De asemenea a participat la numeroase congrese internaționale și naționale de medicină, urmate de lucrări importante de medicină, bucurându-se de numeroase medalii și distincții în medicină.

4. Ioan Corbu: a avut o bogată activitate literară și științifică. A publicat articole la diferite ziare și și-a creat propria revistă cu caracter literar, științific, cultural, dar și de răspândire a ideilor umaniste, „Revista Enciclopedică”, la Bistrița. Scrie și publică o antologie de poezii populare, „Doina”, pe lângă acestea a fost un pasionat cercetător al astronomiei, publicând lucrări și în limbile franceză și germană. A corespondat cu diferite personalități de renume internațional (Franța, Germania sau Anglia) și național. Din corespondența cu marele scriitor Caragiale, reiese respectul acestuia pentru Ioan Corbu, considerându-l o valoare reală pentru lumea științei.

5. Victor Corbu: doctor în medicină, chirurgie și oftalmologie, a fost pe rând maior, locotenent colonel, și comandant în Serviciul sanitar al corpului XII, din Sibiu, iar mai târziu medic șef al Corpului VI de armată din Cluj. A avut publicații cu temă culturală, de etnografie și folclor, istorie și știință la diferite reviste și a obținut medalii și decorații pe care le-a donat colecției de Istoria medicinei din Cluj.

6. poetul țaran Ipate Dâmbu: talent descoperit de Teodor Onișor a scris cu aproximație 500 de versuri, care au fost grupate într-o antologie, „Poeziile lui Ipate

Dâmbu din Zagra”, așezate după stările afective pe care le exprimă. Această colecție se află în numărul din ianuarie-februarie 1939 al revistei „Vatra “

7. Academicianul Nicolae Drăganu: studiază filologia clasică și limba română la Universitatea din Budapesta, luându-și doctoratul în materie. Profesează ca profesor de greacă, latină și română la Liceul din Năsăud, fiind apoi conferențiar de limba și literatura română și rector la Facultatea de Litere din Cluj. A colaborat cu diverse reviste și a publicat lucrări de limba română, lingvistică și gramatică istorică. Dintre lucrările mai importante amintim *Toponimie și istorie, Din vechea noastră toponimie, Vechimea Clujului și a românilor din Cluj, Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomasticii, Compunerea cuvintelor românești, Elemente de sintaxă a*

limbii române. *Asperități sintactice, Istoria școalelor născădene, Date privitoare la istoria comunei Zagra*. În semn de recunoștință școala generală din Zagra îi poartă numele, nume al unui ilustru academician, o personalitate științifică remarcabilă de renume european și mare patriot.

8. Valentin Drăganu: a urmat cursurile Facultății de Drept din Cluj, după care a fost înrolat în armată în timpul primului război mondial. A publicat poezii și scrieri literare în diferite reviste și a fost fondatorul ziarului *Solia satelor*.

9. Ioan Gavrilăș: în clasa a VII a fost recomandat Episcopiei unite din Gherla pentru a fi trimis la Colegiul „Sfântul Atanasie”, de la Roma, pentru a urma studiile de filosofie și teologie. După câțiva ani renunță la teologie și se înscrie la Academia sau Universitatea Orientală din Viena.

10. Ioan Marian: un vrednic cărturar și dascăl al ținutului născădean, Ioan Marian a rămas în memoria localnicilor prin câteva acțiuni însemnate: a construit școli primare, a înființat fonduri pentru învățători, a introdus noi discipline în programele școlare, geografia, fizica, pomicultura, albinăritul, istoria, și a înaintat diferite acțiuni pentru primirea de fonduri la școli etc.; a fost un mare om de cultură și un adevărat patriot, de asemenea un etnograf desăvârșit, care încerca să apere portul popular moștenit de la strămoșii noștri. Datorită valorii sale, astăzi Căminul Cultural din Zagra îi poartă numele, în semn de pioșenie față de o personalitate remarcabilă.

11. Iuliu Morariu: ilustru botanist, a fost profesor la Facultatea de Silvicultură de la Școala Politehnică din București, apoi la Institutul de Silvicultură din Câmpulung Moldovenesc, iar după desființarea acestuia se transferă la Sibiu, la Facultatea de Silvicultură și Exploatare Silvica din Brașov. A scris peste 200 de lucrări de botanică, printre care se numără și manuale. Un om devotat muncii sale și devotat celor cărora le împărtășea marile taine ale botanicii, a lăsat în urma sa un mare gol în sufletele celor care l-au cunoscut.

12. Gavril Onișor: doctor în științele naturii, își practică meseria în câteva instituții de profil din țară și pune bazele unui muzeu de științe ale naturii în Bârlad.

13. Teodor Onișor: doctorant în etnografie și folclor, geograful Teodor Onișor a parcurs mai multe trepte ale învățământului superior terminând cu cea de șef de lucrări și conferențiar la Catedra de geografie și directorul Muzeului Etnografic al Transilvaniei. A scris 57 de lucrări, tratate, articole cu caracter etnografic și geografic, printre care se numără câteva reprezentative pentru Valea Zăgrii.

14. Onișor Victor: un eminent avocat s-a dedicat cu entuziasm activității sale, pe lângă care a întreprins și alte activități care i-au adus renumele: a fost fondatorul

ziarului „Gazeta Bistriței” un ziar pe temă de cultură, politică și economie. A fost profesor, decan și prodecan la Universitatea de Drept din Cluj și din București. Este autorul lucrărilor: „Istoria dreptului român”, „Dreptul administrativ român”, „Doine și strigături din Ardeal culese și publicate întocmai cum le zice poporul” și a colaborat cu câteva reviste. A rămas în memorie ca un intelectual mereu în slujba culturii românești.

Aceasta este doar o parte din lista oamenilor de vază pe care i-a zămislit Valea Zăgrii, pe toți unindu-i aceiași dragoste de vatră căreia i-au adus omagii prin ceea ce au lăsat în urmă: un studiu, o carte, o monografie, o bibliotecă, un muzeu, o biserică lângă fiecare însă fiind atașat un gând de recunoștință.

CAPITOLUL VIII: Perspectivile promovării valorilor etnoculturale ale spațiului Văii Zăgrii

O vale pitorească, o vale asemuită de cei ce-au străbătut-o, cu un tărâm de încântare, un spațiu în care „meșterul” – natura, care impresionează întotdeauna prin „creațiile” sale, a îngemănat formele dealurilor și ale văilor într-un mod de-a dreptul impresionant. Culmile deluroase stau de strajă ca niște uriași cu fețe abrupte, care conferă atâta siguranță, apoi susurul apelor limpezi în care se pierde ecoul trilului unor pășărele voioase, te transpun într-o altă lume

Merită oare acest spațiu să fie lăsat în voia sorții? Merită să fie lăsați locuitorii satelor de pe Valea Zagrei să-și uite trecutul? Nu, nu merită, deoarece așa cum spunea și Lucian Blaga – „veșnicia s-a născut la sat”. Aici nu este vorba de sat, ca simplu spațiu rural, un loc lipsit de modernism, de confort și de multe facilități, ci este vorba de satul ca embrion, de satul-geneză, satul de unde a început totul: de aici s-au ridicat luptători care și-au riscat viața pentru dreptate, libertate și neatărnare, aici s-au născut oamenii luminați, aici e pământul roditor și holdele întinse ce se leagănă în bătaia vântului. Toate acestea alături de aerul curat și nepoluat, de liniștea caracteristică spațiului rural, de universul verde caracterizat prin frumusețe și puritate, ar trebui să ne convingă de un fapt esențial: „satul merită orice efort spre a fi cinstit prin neuitare!”

Astăzi obiceiurile de la diferite ocazii au fost uitate în mare parte, iar festivalurile folclorice au fost mutate la oraș, unde treptat li s-a schimbat structura tradițională, organizându-se după alte principii noi și moderne, ceea ce a dus la uitarea celor tradiționale, apoi apare și acea „rușine de identitate”, acei oameni „urbanizați” sau chiar și aceia care încă mai trăiesc la sate, încearcă din răspuțeri să-și marcheze

propria identitate și să-și renege rădăcinile, conservând în ei un snobism generat de acel dispreț față de cultura populară și de sat.

Prin acestea s-a creat o idee, mai mult sau mai puțin generală, care constă în faptul că nu este nevoie să mergi la țară pentru a viziona un spectacol folcloric sau o manifestare populară, când cu acestea te poți întâlni în fața televizorului sau la casele de cultură ale orașelor. Ceea ce este trist e că nu este înțeles spațiul viu, plin de vigoare și dăruire sufletească al satului. Folclorul s-a născut la sat. Costumul popular, atât de rar astăzi, a fost purtat de țărani. Strigăturile, cântecele populare, orațiile de nuntă, bocetele de la înmormântări sau poeziile care exprimă cu atâta patos sentimentele, au fost scrise de oameni fără carte, oameni simpli. Marii scriitori, poeți sau domnitori s-au ridicat din rândul țăranilor, dar întotdeauna și-au recunoscut viața, și au descris-o în operele lor cu mândrie și considerație. Atunci nouă, de ce să ne fie rușine dacă o mai vedem pe bunica făcând mâncare într-un vas de lut? De ce să ne fie rușine cu bunicii noștri care umblă mai simplu îmbrăcați sau folosesc în loc de „pâine”, „pită”. Datorită cui folosim noi mașinării de ultimă generație? Datorită cui ne bucurăm de prestigiul ansamblurilor folclorice în țară și peste hotare etc.? Dispunem de toate acestea datorită muncii asidue depuse de înaintașii noștri, avem mecanisme moderne datorită acelor instalații de prelucrare create de țăranii noștri, ne mândrim cu folclorul, dar nu aruncăm o privire în spatele lui să auzim glasul țăranilor care împloteau cuvinte în arșița soarelui, la secerat sau la prășit, ne admirăm portul și ne mândrim cu el, dar nu ne gândim că este munca țăranilor care torceau, țeseau și coseau în serile lungi de iarnă, și lista ar putea continua. Atunci, întreb, de ce ne renegăm rădăcinile, dacă întreaga noastră existență s-a clădit pe munca țăranilor de la sate? Dacă am exclude baza – satul – ce s-ar întâmpla cu orașele, cu modernismul? Nu s-ar prăbuși, oare?

Din fericire încă nu s-a pierdut conceptul nativ de sat, chiar dacă autenticitatea folclorului, a tradițiilor și a datinilor o regăsim azi la un număr foarte restrâns de persoane, în vârstă, ce-i drept, care sunt călăuziți de valori care s-au plămădit și s-au conservat în cadrul culturii populare tradiționale.

Recuperarea propriei identități etnoculturale și reeducarea în spiritul valorilor tradiționale necesită un interes maxim și o responsabilitate civic profesională din partea instituțiilor de cultură locale în colaborare cu cele județene și naționale.

Posibile sugestii în vederea creării unui punct de plecare spre renașterea culturii populare din Valea Zăgrii:

- Restaurarea căminului cultural și readucerea lui la statutul pentru care a fost creat, și anume ca centru de educație culturală, având ca principal scop organizarea de

programe și proiecte culturale, care să atragă sătenii și să-i convingă că merită să lupte împotriva necunoașterii și a indiferenței față de valorile proprii culturii

- Numirea unui director instruit în managementul cultural
- Organizarea de activități culturale care să convingă atât autoritățile, cât și locuitorii că merită să se investească în valorile locale
- Organizarea unui colectiv format din elevi, părinți și dascăli, care să contribuie cu idei și practici pentru stimularea și promovarea tradiției
- Integrarea Muzeului Școlar în circuitul cultural și turistic
- Există în prezent numeroși așa-zisi meșteri, care confecționează elemente ale kitsch-ului, comercializându-le în magazine de artizanat sau pe marginea drumului. Pentru combaterea acestui comerț cu pseudo-valori, ar trebui încurajați meșterii locali în vederea reluării producerii de bunuri tradiționale autentice
- Căutarea unor potențiali sponsori care ar fi dispuși să investească în baza materială a instituțiilor locale de cultură
- Publicarea unor broșuri turistice, care să reprezinte spațiul natural și antropoc al zonei
- Organizarea unor colocvii pe teme de cultură locală la care să participe reprezentanți ai instituțiilor culturale locale, județene și naționale, precum și reprezentanți ai satelor aparținătoare comunei Zagra, aceste întâlniri având ca scop principal recuperarea culturii satului.
- Adunarea, clasarea și punerea la dispoziție spre consultare, la Muzeu și Bibliotecă, a documentelor pe teme de relief, istorie, cultură, tradiții și obiceiuri referitoare la Valea Zăgrii, accesibile celor interesați
- Introducerea în școli cursuri cu teme folclorice și culturale, astfel încât să se instaleze respectul față de acestea
- Implicarea, atât morală, cât și financiară (căutarea de sponsori) în modernizarea infrastructurii aferente turismului „verde” și a celui cultural (crearea unor baze de cazare special amenajate și dezvoltarea căilor și mijloacelor de transport)
- Organizarea de târguri ale meșteșugarilor cu reprezentatii la fața locului și cu posibilitatea comercializării produselor

Prin punerea în practică a unor asemenea idei ar fi posibilă recuperarea tradițiilor, în mare parte răătăcite și astfel s-ar putea salva folclorul local, ne-am salva pe noi înșine.

ÎN LOC DE CONCLUZIE...

Practicarea turismului rural presupune nevoia și dorința turistului de a se integra în acest spațiu și de a-i cunoaște specificul, și anume, cultura și natura, unde informația este în perfectă armonie cu calmul, cu liniștea, departe de stres, poluare și supraaglomerare.

Studiul de față este o timidă încercare, o idee care ar putea deveni, alături de alte studii referitoare la pitoreasca vale a Zăgrii, un răspuns la frecventa întrebare a omului de rând: „Cum să se poată face turism la sat, ce să se promoveze acolo?”, sau, mai grav, „la ce e bun satul?”.

Într-adevăr, în perspectiva unui spațiu turistic, ruralul este perceput greșit, iar acest lucru este cauzat de influențe destul de solide, care țin în special de atracția exercitată de avansul tehnologic și de confort, de care s-a ținut seama doar în mediul urban, în consecință standardul de viață de la sat este mai scăzut.

Spațiul rural este judecat greșit și este considerat de mulți un spațiu turistic de calitate îndoielnică, deoarece este puțin valorificat în acest sens, dar, din fericire, în Zagra există persoane pentru care satul nu este o rușine și eu sunt convinsă că, prin implicare și interes, vor reuși să transforme Valea Zăgrii într-un punct turistic, deoarece merită.

Ar trebui ca aceste studii referitoare la spațiul rural să scoată din umbră ceea ce a fost pus la păstrare și ar trebui să li se facă publică istoria.

BIBLIOGRAFIE

1. Prahase M., Rus G., 1997, *Zagra – o monografie posibilă*, ed. Carpatica, Cluj -Napoca
2. Prahase M., 2003, *Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii*, ed. Supergraph, Complexul Muzeal Bistrița- Năsăud
3. Prahase M., 2005, *Porecle și supranume din bazinul superior al Someșului Mare*, ed. Supergraph, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud
4. Mureșianu M., 2002, *Valea Zăgrii*, „Terra magazin“, nr 4/aprilie, pag. 30-31
5. Mureșianu M., 2000, *Districul grăniceresc năsăudean, studiu de geografie istorică*, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca,
6. Prahase M., 1995, *Nume de locuri de pe hotarul comunei Zagra*, „Studii și cercetări etnoculturale“, vol. I, pag. 195-201, Bistrița
7. „Studii și cercetări etnoculturale,” 2003, vol. VIII, Bistrița
8. Prahase M., 1994, *Instalații hidraulice țărănești în subzonele etnografice Rodna și Năsăud*, „Revista Bistriței”, editura „Glasul Bucovinei”, vol. VIII, pag. 243 – 245), Iași
9. Boca P., 1971, 1976, *Vechimea documentară a localităților din județul Bistrița-Năsăud*, „File de istorie“, vol. I, Bistrița, și vol. IV, Bistrița

10. Boca P. și Moldovan I., 1974, *Populația județului Bistrița-Năsăud între anii 1870-1970*, „File de istorie“, vol. III, Bistrița,
11. Boca P., 1976, *Populația județului între anii 1720-1850*, „File de istorie“, vol. IV, Bistrița
12. Corbu I., 1926, *Zimbrul în ținutul Năsăudului*, „Arhiva someșană“, nr. 4, Năsăud
13. Corbu I., 1926, *Cetățele*, „Arhiva someșană“, nr. 6, Năsăud
14. Drăganu N., 1928, *Date privitoare la istoria comunei Zagra*, „Arhiva someșană“, nr. 9, Năsăud, (pag. 65 – 78)
15. Morariu I., 1935, *Piuăle și piuăitul în Valea Zăgrii*, „Arhiva someșană“, nr. 17, Năsăud, (pag.178-200)
16. Morariu I., 1936, *Urme vechi în Valea Zăgrii*, „Arhiva someșană“, nr. 18, Năsăud, pag. 347-451
17. Morariu I., 1936, *Despre ornamentica florală în Valea Zăgrii*, „Arhiva someșană“, nr. 18, 20, Năsăud, pag. 316-325
18. „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei“, Cluj-Napoca (1965-1967):
o Bot N., 1969, *Șezătoarea în zona Năsăudului*, pag. 305-346, vol. III
o Pascu V., 1969, *Portul popular din zona Năsăudului*, pag. 195-225,
o Pascu V., 1971, *Organizarea interiorului popular năsăudean*, pag.107-159,
19. Florica P., 1992, *Țesături decorative în jud. Bistrița-Năsăud*, „Revista Bistriței“, vol. VII, editura Glasul Bucovinei, Bistrița
20. Nistor S. Chira, 1938, *Folclor năsăudean*, „Vatra“, nr. 4, Bistrița, pag. 140
21. Nistor I. R., 1972, *Portul popular de pe meleagurile Bistriței și Năsăudului. Tradiție și actualitate*, „Coordonatele“, Bistrița, Culegere de studii și articole, pag. 211-219
22. Bugnariu I., 1887, *Datini populare din jurul Năsăudului*, „Gazeta poporului“, nr. 3, Timișoara
23. Bugnariu I., 1890, *Nunta la țăranul român din giurul Năsăudului*, „Tribuna“, nr. 7, Sibiu, (789-790, 797-798, 803-804, 807-808, 811-812, 815-816, 819-820, 823-824)
24. Pascu V., 1972, *Cercetarea porturilor populare din județul Bistrița-Năsăud. Îndrumări pentru participanții la simpozioanele porturilor populare*, „Ecol“, nr. V, Bistrița
25. Prahase M., 2002, *Fragmentarium*, ed. Supergraph
26. Ionescu G., 1957, *Arhitectura populară românească*, ed. Tehnică, București
27. Petrescu P., Stoica G., 1981, *Arta populară românească*, ed. Meridiane, București
28. Butură V., 1957, *Etnografia poporului român*, Cluj
29. Dunăre N., 1984, *Civilizația tradițională românească în curbura carpatică nordică*, ed. Științifică și Enciclopedică, București
30. Chintăuan I., 2000, *Bistrița-Năsăud. Natura și monumentele sale*, ed. Carpatica, Cluj-Napoca.

SPERANȚELE , TRADIȚIEI ,

Ştreqara

Flori

Surorile

*Pentru mama,
de la Ana-Maria*

Sunt frumoasă?

Cristina

Alina

Ioana

Florina

Voinicul

La paradă

Maria și Iulia

„Hai la joc!”

Tanda cu Manda

Simbioză

Singur printre...

PĂSTORITUL ÎN VALEA GERSEI

prof. Ioan SENI

Viața agrar-pastorală a asigurat și locuitorilor din Valea Gersei traiul de zi cu zi, sute de ani, fără mari schimbări în tradiția păstoritului¹. Creșterea animalelor asigura fiecărei familii produsele animaliere de mare utilitate – laptele, brânza, carnea, ouăle, slănina, smântâna.. iar pieile, lâna și penele erau valorificate prin industria casnică și asigura îmbrăcămintea și încălțăminte pentru membrii familiei. Avantajele creșterii animalelor sporesc și atunci când sunt evaluate posibilitățile de fertilizare² a pășunilor și fânațelor prin târlire sau prin împrăștierea îngrășămintelor naturale peste terenurile arabile. Lucrul pământului era influențat de calitatea acestuia, fie că recolta era slabă, medie sau chiar multumitoare³. În vremuri mult îndepărtate, locuitorii văii țineau cu mult mai multe animale în gospodăriile lor, mai ales oi, pentru că se țineau mult mai ușor, pășunatul era mai liber, iar pășunile alpine și subalpine erau îndestulătoare, hotarul era mai încăpător pentru că numărul populației era mai mic, iar dealurile și măgurile⁴ erau pline de verdeață și huceag. Pe coaste și dealuri, prin poene și luminișuri, pe fundul văilor se găsea iarbă grasă și mătăsoasă, care hrănea boteiele de oi, vacile și vițeii lor. Răsunau toate coclaurile de chiuiturile ciobanilor, de lătratul câinilor și dangățul clopotelor. Era plăcut să admiri sosirea animalelor de la pășune, bine hrănite, cu ugerile încărcate de lapte, cu viței jucăuși în jurul lor...⁵

Un proprietar singur sau doi-trei puteau asigura o stână de câteva sute sau peste o mie de oi, doar cei mai săraci se însâmbrău pentru a forma o stână, așa cum se întâmplă astăzi, indiferent că-s bogați sau săraci. Iubeau animalele și le îngrijeau cu drag, circa 66,5% din rebrișoreni fiind agricultori⁶ și crescători de animale, mai ales cei

¹ Victor Precup, *Pășunile noastre alpine*, Bistrița, 1930, p. 7-8.

² Nicolae Dunăre, *Bistrița-Năsăud studii și cercetări etnografice*, Bistrița, 1977, p. 113.

³ Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind caracterizarea hotarului satelor năsăudene la mijlocul secolului XIX*, în „Studii și cercetări etnoculturale, vol. XII, Bistrița, 2007, p. 181.

⁴ Mircea Prahase, *Toponimicele localităților componente Regimentului grăniceresc năsăudean*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. VIII, Bistrița, 2003, p.225.

⁵ I.P.Țuculescu, *Trei zile în Năsăud*, în „Solia”, an II, nr. 5-6, Rebișoara-Năsăud, 1937, p. 4-13, republicat în „Studii și cercetări etnoculturale”, VII, Edit. „Supergraf”, Bistrița, 2002, p. 56, unde Țuculescu, însoțit de Iuliu Moisil vizitează orașul și comunele din jur, fiind impresionat de frumusețea și bogăția lor, mai ales de buna stare a gospodăriilor țărănești.

⁶ Leon Muti, *Rebișoara – mărturii pentru eternitate*, Edit. Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2004, p. 88 (vol. II); p. 219 (vol. I).

din Valea Gersei. Gospodarii acestei văi practicau toate tipurile de păstorit⁷: *sedentar*, ținându-și animalele acasă întregul an, păstoritul *local*, pășunându-și vitele în zonele satului, în stâne individuale, pe kil sau pe cumpene. Pentru a-și proteja proprietatea, marcată deseori cu pietre de hotar⁸ – fânațul, pășunea etc, gospodarii puneau ciuhe⁹ (crengi de mesteacăn, alun sau răchită, îndoite la vârf, semn că pășunatul străinilor acolo era interzis); *pendularea simplă*¹⁰, cu vâratul în pășunea montană, primăvara pe proprietățile gospodariilor, toamna pe ogoarele satului – miriști, porumbiști, iar iarna își iernează fiecare gospodar boteiul său; *pendulare dublă*¹¹, cu tomnatul în sat pe miriști și porumbiști, iernatul în fânețele de sub pădure, de pădure și de munte unde gospodarii și-au făcut clăi de fân (îngrădite cu răzlogi), de otavă și frunzare și unde gospodarii au căsoae cu grajduri, șuri și șoproane, iar vara se deplasează în pășunea alpină, montană¹². Grajdul putea fi cu două rânduri: pe unul vacile, junincile și vițeii, iar pe celălalt caii. Animalele puteau fi și amestecate dacă pe celălalt rând erau amenajate cotețe pentru porci, găini sau viței mai mici. Aprovizionarea cu furaje la iesle se făcea din șură, pe oblon sau din pod prin găuri deschise care asigurau atât aerisirea, cât și alimentarea ieslei. Igienizarea grajdului se făcea fie pe ușa gunoiului, fie pe ușa de la intrare, iar gunoiul era folosit la fertilizarea terenului și de obicei era transportat în timpul iernii.

Până la distribuirea munților comunelor grănicerești de către Maria Tereza, se spune că gospodarii porneau cu turmele spre munte și se opreau acolo unde-și terminau merindea și găseau apă din belșug¹³. Resursele bogate de nutreț natural, păscut ori cosit, pentru toate anotimpurile, au favorizat o roire continuă de locuiri de la centru spre izvoare, reușindu-se în cele din urmă înjghebarea unor cătune sau sate noi, cele patru Gerse, rămase astăzi doar două, cu perspective de a se goli și mai mult.

⁷ Nicolae Dunăre, *op. cit.*, p. 112.

⁸ Ioan Radu Nistor, *Pietre de hotar – semne și simboluri*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. VI, Bistrița, 2001, p. 244-250.

⁹ Ana Filip, Ioan Morariu, *Salva repere monografice*, Edit. „G. Coșbuc”, Bistrița, 2005, p. 373.

¹⁰ Nicolae Dunăre, *Păstoritul de pendulare dublă*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-1967, Cluj-Napoca, 1969, p. 116-117.

¹¹ Ibidem, p. 120. Vezi și Ion Nistor, *Aspecte ale vieții sociale și spirituale a păcurarului în zona Năsăudului*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1971-1973”, Cluj, 1973, p. 459.

¹² Pompei și Ion Boca, *pe-un picior de plai*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, nr. XII, Bistrița, 2007, p. 36.

¹³ Catalano Constantin Roco, *Hordou-Coșbuc studiu monografic*, Edit. Tipografia Pegasus, București, 2003, p. 52.

Micșorarea numărului de vite, în special oi, la proprietari în sec. al XX-lea, a fost determinată de sporirea dărilor către stat (cote, planuri de producție, contractele obligatorii de carne și lapte¹⁴, achizițiile forțate, interzicerea sacrificării vițelilor..), scăderea efectivelor era determinată și de concurența neloială a afaceriștilor protejați de stat printr-un import clientelar de produse animaliere în dauna autohtonilor, de plecarea forței de muncă din țară, în căutare de lucru, de o subvenționare insuficientă. De la 5-6 stâni pe comună s-a ajuns după anul 2000 la numai două, iar tendința este în continuă scădere. Românii angajați astăzi în Spania la păstoritul oilor obțin venituri și avantaje foarte importante, cu mult mai mari decât în România¹⁵. Dacă în anul 1948, Rebrîșoara era pe locul II pe județ (după Telciu) cu 6826 de oi¹⁶, după 2007 interesul gospodariilor din Valea Gersei pentru ovine a scăzut, ca mai în toată Valea Someșului¹⁷ din cauza costurilor ridicate la plata păstorilor, a lipsei de interes pentru îmbrăcămintea de lână și a cojoacelor din piei (piața fiind sufocată de sekenhenduri care au compromis industria casnică a gospodinelor..), iar copiii sunt ocupați cu școala, nu mai stau la „coada oii”, aspect tipic în toată zona Munților Rodnei.

Vacile, porcii și caii erau ținuti pe lângă gospodăria omului pentru a-i asigura laptele, carnea și mai ales transporturile de furaje, cereale, lemne de foc, plugărit. Oile însă, care asigurau lapte, carne, brânză, piei, lână pentru pănură, țoluri, covoare¹⁸ etc, erau ținute în zona fânațelor și pășunilor alpine sau subalpine, unde proprietarul terenului își confecționa pe lângă gospodărie (căsoaie cu șură și grajd), un *staur*, un fel de gard din pari și nuiiele, destul de înalt și acoperit cu streășină pentru a nu-l putea sări lupii răpitori. Alți gospodari își confecționau câte o *corlă* sau *șopreață* (șopru), în patru pereți din bârne și grinzi, cu acoperiș rezistent în care oile puteau ierna și mai bine. Atât în staur, cât și în șopru se confecționa o *iesle* în care li se asigurau oilor furajele – fân, sau otavă (mai ales în timpul fătutului). Dacă gospodarul nu avea *casă în câmp*, își confecționa o *colibă* în care-și putea face foc, iar un *năclad* (o buturugă mai groasă)

¹⁴ Vasile Tutula, *Comuna Telciu (1245-2004) Repere monografice*, Edit. Mega, Cluj-Napoca, 2004, p. 284, specificându-se că din 34.000 l lapte de oaie, o comună ca Telciu a dat doar 23 543 l; din planul de 96000 l lapte de vacă s-au predat doar 61000 l, iar din planul de 3765 kg lână s-au predat doar 3200 kg.

¹⁵ Mircea Daroși, *Parva un nume de legendă*, Edit. „G. Coșbuc”, Bistrița, 2003, p. 70.

¹⁶ Vasile Tutula, *Op. cit.*, p. 195.

¹⁷ Ofilat Varvari, *Comuna Poiana Ilvei până la începutul mileniului III*, Edit. Napoca Star, Cluj, 2004, p. 150.

¹⁸ Ion Băcă, *Aspecte privind păstoritul în cadrul satului Suplai (județul Bistrița-Năsăud)*, în „Studii și cercetări etniculturale”, XI, Bistrița, 2006, p. 195.

mocnind, să-i țină de cald noaptea; putea dormi pe un așternut de *mâjă* (mușchi și licheni), scoarță de brad, cetină, paie sau fân. Cei mai mulți gospodari își angajau păstori sau slugi pentru aceste servicii legate de păstoritul oilor în timpul iernatului (de la *răscol* - ieșitul de pe brânză și până la constituirea stânii - băgatul pe brânză) sau de la *Sâmedru* – toamna, la *Sângeorz* – primăvara.

Iarna oile consumă furajele pregătite în timpul verii – clăi de fân, frunzare, otavă, lucernă, trifoi, porumb boabe, tărâțe¹⁹, iar dacă iarna-i mai slabă, păcurarii scot oile la jir, la cetină de brad și rug de mure. De obicei primesc 4 mâncăruri bune de fân, afară pe *turiște* – porțiuni de omăt bătătorit unde să poată mânca tot fânul, fără a-l prăda. Oile care sunt servite la iesle pot valorifica și mai bine fiecare *pală de fân* (porție), fără risipă sau fân călcat în picioare și urinat etc. Dacă fânul de iernat este foarte bun și mieii vor fi primăvara frumoși, iar acest aspect conta mult pentru concurența între gospodari. Unii gospodari le mai dau și noaptea câte o mâncare de fân, iar rezultatul se cunoaște primăvara când se vindeau mieii și se mulgeau oile. Alternarea porțiilor de fân cu cele de cetină sau frunzar (crengi de stejar, salcie, salcâm și mesteacăn) fereau oile de *gălbează* (călbează), le curăța stomacul și le mărea pofta de mâncare²⁰. Iernatul în zona subalpină este mult mai rentabil dacă gospodarul are acolo o căsoaie²¹ din lodbe de lemn și acoperiș din paie sau draniță, cu o cameră sau două, cu anexe în care să poată ținea și vaci și porci, iar în jurul acesteia să aibă clăile de fân îngrădite cu lodbe de lemn pentru a le proteja de oi și capre, cărora stăpânul sau păcurarul le dă hrana sub formă de porții sau rații. Aspectul este generalizat în mai toată Valea Someșului și Valea Țibleșului. În *casa din câmp*²² pardoseala era din lut uns, tavanul din despicături sau scânduri peste grinzi, o vatră sau cuptor cu horn, un pat de dormit sau prici, masa, care putea să aibă și *săcriu*²³ (de păstrat făina, brânza, slănina, obiecte de bucătărie), lăițele, iar după ușă un podișor cu alimente și vase,

¹⁹ Ioan Băcă, *Particularități ale vieții pastorale în cadrul satului Poiana Ilvei (județul Bistrița-Năsăud)*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, XII, Bistrița, 2007, p. 265.

²⁰ Emil Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, Edit. „George Coșbuc”, Bistrița, 2004, p. 14.

²¹ Mircea Prahase, Gavrilă Rus, *Zagra O monografie posibilă*, Edit. Carpatica, Cluj-Napoca, 1997, p. 65.

²² Ioan Băcă, Adrian Onofreiu, *Dimensiuni etno-culturale și social-economice în cadrul districtului năsăudean*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, XI, Bistrița, 2006, p. 384. Vezi și Florica Pop, *Organizarea interiorului casei din comuna Șanț din incinta Complexului muzeal Bistrița-Năsăud*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, IX, 2004, p. 131-135.

²³ Ion R. Nistor, *Masa cu „săcriu” – piesă de interior țărănesc din zona Năsăudului*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, I, Edit. Carpatica, Cluj-Napoca, 1996, p. 17.

găleata sau cofa cu apă și ulcica. De grinzi atârna o rudă pe care se uscau hainele ude, se păstrau desagii sau atârnau buruienile de leac²⁴.

Concurența îi determina pe gospodari să aibă vite și în special oi cât mai bune, mai productive, dar de multe ori se întâmpla ca timpul (vremea) să nu fie de partea gospodarilor, afectându-le baza de furajare. Nutrețul era slab și puțin, când verile erau ploioase, brumele cădeau de timpuriu, iernile erau lungi și grele și toate acestea provocau foamete, iar gospodarul trebuia să vândă un bou ca să-l poată salva pe celălalt, să vândă o oaie ca s-o poată salva pe cealaltă. În felul acesta efectivele de animale scădeau drastic, așa cum s-a întâmplat în 1817, când cele mai multe familii de grăniceri erau cu totul lipsite de vite, unelte, semințe și bani²⁵.

Cu toate acestea, rebrișorenii Gersei au dovedit în lunga lor existență că sunt dârji și luptători, flexibili și înțelegători, cinstiți și harnici. *Gospodăriile lor, specific țărănești din zonele montane cuprind casa propriu-zisă, șura, cortul și coliba, grajdul din câmp sau de la munte..., recomandând Rebrișoara ca o vatră de cultură și civilizație proprie*²⁶. De altfel, modul grăniceresc de a fi și a trăi se respecta întocmai și în Valea Gersei precum în toate cele 44 de comune grănicerești. Prosperitatea gospodăriei depindea de măsurile impuse de administrația regimentului. Astfel, „nici unui june să-i fie iertat a se căsători până ce va produce de mână sa răsădiți și altoiți 4 meri, 4 peri și 8 pruni, în depărtare unul de altul de 3 orgi, îngrădiți cu spini și numai după asta să capete licență (permisiune, dezlegare) spre a se putea căsători”²⁷.

Însâmbratul oilor²⁸. Primăvara, pe la Sângeorz proprietarii de oi se însâmbrează, adică își unesc boteiele (turme mici) în zone subalpine (În Lușca Cârști,

²⁴ Mircea Gelu Buta, Magda Pupeză, *Asistența medicală în Ținutul Bistriței și Năsăudului până la începutul secolului al XVI-lea*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, I, Cluj-Napoca, 1996, p. 241.

²⁵ Virgil Șotropa, *Un act memorabil*, în „Arhiva Someșană”, nr. 12, Năsăud, 1930, p. 153 („Raportul generalului Hadik”).

²⁶ Dumitru Acu, *Rebrișoara – vatră de cultură și civilizație*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, IV-V, Edit. „G. Coșbuc”, Bistrița, 2000, p.11.

²⁷ Adrian Onofreiu, *Mentalitatea năsăudeană în documente de arhivă*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, XI, Edit. Supergraf, Bistrița, 2006, p. 15, unde autorul publică „Protocolul Adunării comunității opidane Năsăud ținută în Școala comunală, duminică în 3/15 făurariu 1863” (A se vedea pct. 3 în întregime: „S-a hotărât cu voturi unanime universale, ca pământurile cele sterile să se semene sau sădească cu pomi de tot felul și acela, ce va produce 4 meri, 4 peri, 4 pruni altoiți în al 2-lea an după ce se vor prinde, să capete renumerațiune din pedepsele ce vor încurge pentru tăiatul pomilor de pe hotar sau de prin păduri și din alte pedepse..”. Consecința benefică a acestei măsuri se poate observa și astăzi la nivelul fiecărei gospodării din Valea Someșului.

²⁸ Ioan Radu Nistor, *Câteva considerații despre obiceiul însâmbratului*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, IX, 2004, p. 163-171.

Peste Someș) sau chiar în munte. Își măsoară laptele muls de la oi folosindu-se de *baciul și păcurarii* angajați încă din timpul iernii. De obicei, atât proprietarii oilor, cât și personalul angajat se constituie într-o *stână*²⁹ și se perpetuează din an în an și se constituie în jurul unui baci sau a unui cap (șef) de stână, ca mai peste tot în Valea Someșului Superior³⁰. Buna rânduială îi obligă pe gospodari la o rotație a munților în pășunatul alpin pentru a se evita anumite favoritisme pentru unii și neajunsuri pentru alții. Tot împreună curăță muntele de mărăcini, fac halauă pentru adăpatul animalelor, fac strungile și săciul, montează târla. Radu Rey desprinde corect în zilele noastre, trăsăturile unei stâni: „... *formă tradițională de exploatare a pășunilor cu animale, în timpul sezonului cald, organizate pe principiul asocierii temporare a crescătorilor*”³¹.

Se organizau atâtea stâni câți munți sau pășuni alpine avea comunitatea. Gersăanii au folosit de regulă munții Preluca, Bârlea, Bătrâna, Su’Pceatra și Tăușoarele. În munte proprietarii își fac o *târlă* – un ansamblu alcătuit din *mutare* și *săci*. În mutare se prepară brânza, urda, jântuitul și untul, se prepară hrana ciobanilor, se păstrează brânza pe comarnic, se măsoară brânza pentru fiecare *miertuc* (proprietar) și tot aici doarme *baciul* cu *strungașul* sau proprietarii când merg după brânză. În săci dorm oile în timpul nopții. Acesta este un gard masiv sub formă de cerc care protejează *păcuinile* (oile) de sălbăticiuni. Lângă mutare se fac strungile unde vor fi mulse oile dimineăta, când se face ziuă, la amiază, după 7-9 ore de la prima mulsoare și la *ujină*, după orele 16-17, după care oile pășunează până se înnoptează, perioadă care la stână se numește *porneala oilor*. Pășunatul între mulsori poartă numele de *umblări*. Cea de dimineăta se făcea la pădure, umblarea de amiază se făcea la vârfuri, iar porneala în apropierea stânii, în locuri *conținute* (rezervate). După fiecare mulsoare ciobanii servesc și ei masa pregătită de baci, în circa 20-30’.

Cu o seară înainte de *cătatul laptelui* (măsuratul laptelui) sau în seara *schirbului*³² – cum zic bichigenii - proprietarii își mulg oile cu mulgători străini (se schimbă între ei), astfel ca fiecare oaie să fie mulsă cât mai bine. Dimineăta fiecare proprietar își mulge oile separat, își măsoară laptele cu *carâmbul* sau *țâncușul(a)* – o așchie pe care se înregistrează nivelul laptelui din *budacă* pentru fiecare sâmbraș. Carâmbul se păstrează de către baci, nu înainte ca gospodarul să despice țâncușa: o

²⁹ Emil Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, Cluj, 1926, p. 11.

³⁰ Liviu Păiuș, *Monografia comunei Rodna veche*, vol. I. Edit. „G. Coșbuc”, Bistrița, 2003, p. 160.

³¹ Radu Rey, *Viitor în Carpați*, Craiova, 1978, p. 90.

³² Nicolae Târgoveț, *Bichigiu, străveche vatră românească*, Edit. Charmides, Bistrița, 2001, p. 29; Vezi și Vasile Tutula, *op. cit.*, p. 62

jumătate o păstrează baciul sau păcurarul, iar cealaltă jumătate sâmbrașul. Cele două se confruntă la măsuratul brânzii. Pe țâncusă se consemna numărul de oi și semnul lor pentru fiecare sâmbraș. Baciul își face un carâmb mai mare, cu patru fețe – un băț de 70-80 cm pe care își înregistrează toate măsurătorile în ordinea cantității, de la *stânaș* – gospodarul cu cele mai multe oi și cu cel mai mult lapte și până la ultimul miertuc sau sâmbraș, cel cu mai puțin lapte. Baciul răspunde de bunul mers al stânii și face brânza la proprietari. În dimineața *cărămbitului* – măsurării laptelui, se bătea un *pociumb* (țârș) crepat (despicat) la vârf și unde se fixa o pietricică, era bătut lângă strunga oilor, iar un copil (*strungașul*) înconjura de trei ori strungile, cu tămâie aprinsă, timp în care gospodarii, cu capetele descoperite rosteau de trei ori *Tatăl Nostru* și *Născătoarea*, mai făceau și trei *mătânii* și stropeau cu aghiasmă în cele patru zări după care, printr-un pocnet de pușcă se da semnalul pentru mulsul oilor. Era mulsoarea oficială și fiecare gospodar va avea atâta brânză, după cât lapte a muls. Pentru a se evita anumite fraude în obținerea cantității de lapte, gospodarii erau foarte vigilenți să nu fie mulse alte oi, să nu se adauge apă sau alte lichide bine dosite etc. Gospodarii au constatat că cea mai corectă măsurare a laptelui se face atunci când, înainte de *măsuratul laptelui*, oile sunt pășunate câteva zile împreună, pe aceeași pășune, iar ciobanii află aproape cu exactitate cât lapte dă fiecare oaie. Această măsurare prealabilă a laptelui mai era numită și *vârșog*³³. Din laptele acestor zile nu se face brânză, ci *lapte acru*, produs foarte căutat pe piața Năsăudului. În dimineața când se măsoara laptele, staurul era împărțit prin plase, pociumbi și gânjuri în compartimente cu o singură strungă în care proprietarii își mulgeau corect oile, mânate de strungaș, care le alegea după semnul din ureche. Toate gălețile erau spălate și puse cu fața în jos pentru scurgerea apei. Începe mulsul cel cu mai multe oi, iar când ajunge la numărul egal de oi cu următorul, începe și acesta, apoi al treilea, al patrulea și în felul acesta termină toți deodată, după care se prezintă la mutare pentru măsuratul laptelui și consemnarea cantității pe carâmb pentru fiecare sâmbraș.

Alteori, mai multe boteie se adunau la târla stânașului, unde, seara sunt sloboziți mieii să-și sugă mamele, iar dimineața fiecare-și mulge oile cu mulgași străini (ei între ei), le pășunează în aceeași pășune (Măgură, Brădățel, Fosanca, Beneja, Pe Scrada, Bâscatu, Lușca, La Izvor, Pe Mese, Dealul Jinului etc, în măguri, poieni, preluci, zăpodii, gropi, etc.)³⁴. Pe la orele 12 le mulg din nou cu mulgași străini, după

³³ Ioan Radu Nistor, *Câteva considerații despre obiceiul însămbrașului*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. IX, Bistrița, 2004, p.163-171.

³⁴ Mircea Prahase, *Toponimicele localităților componente regimentului grăniceresc năsăudean*, în

care fiecare gospodar își toarnă laptele în budacă, iar baciul cu carâmbul pe patru fețe³⁵ măsoară grosimea stratului de lapte din fundul budăcii și până la suprafața laptelui, consemnând în ordine descrescătoare, pentru fiecare gospodar cantitatea de lapte pe care a obținut-o. Când își primea brânza, fiecărui gospodar i se umplea aceeași budacă, cu apă până la nivelul indicat de carâmb, iar pe o cumpănă în care budaca și alt vas (căldarea) aveau aceeași greutate, se punea cașul ce egala cantitatea de apă de atâtea ori de câte ori prevedea învoiala din primăvară, adică zece-douăsprezece cumpene de brânză, una, două sau trei de urdă, o cumpănă de unt sau un *budulău* de *jântuit* din care, până la sosirea acasă se alegea untul. Proprietarii de oi își primeau brânza în ordine descrescătoare, încât ultimii puteau câte doi-trei să-și aducă brânza cu același cărauș. Celor cu lapte mai puțin decât o *cupă* li se măsoara laptele cu submultipli³⁶ acesteia: *felea*, *fărtaiul* și *porția*. Fiecare gospodar ducea la stână, atunci când îi venea rândul să-și ridice brânza, făină pentru păcurari (atâtea cupe de făină, câte cupe de lapte a avut la măsuris) și sare pentru oi, dar pe lângă aceste produse obligatorii, sâmbrașii mai duceau personalului de la stână, țigări și vinars pentru *baci* și *păcurari*, bomboane pentru *strungaș* – un copil de 10-15 ani care mâna oile în strungă la muls. Neaparat trebuiau duse una sau mai multe rânze pentru cheag. În ziua măsuratului puteau participa și femeile, dar fără să se apropie de staur pentru că aduc sărăcie și necaz la stână. Ele rămâneau deoparte, la vrea 50-60 m unde așterneau fețe de masă sau bânduri pe care puneau bucatele pentru personalul stânii și pentru sâmbrași. Înainte de petrecere rosteau cu toții *Tatăl nostru* și stropseau cu agheasmă stâna, mutarea, strungile, săciul, comarnicul pentru ca să fie feriți de necazuri, boli, vremuri grele, bube la oi, atacul dihăniilor (lupi, urși, șerpi..), în timpul verii La plecare lăseau la stână pâine, cozonac, zeamă, carne friptă, plăcinte, cocoradă, vinars iar în vase își puneau jântiță, caș sau urdă din laptele măsurat. Sâmbrașii mai lăseau un brăduț transformat în cruce numit *arminden* pentru ca oile să fie ferite de vremuri grele și de deochi. Verdele brăduțului însemna bogăția pășunii.

„Studii și cercetări etnoculturale”, VIII, Edit. „G. Coșbuc”, Bistrița, p. 221-268.

³⁵ Pompei Raus, *Forme de judecată de esență populară și rolul acestora în afirmarea și păstrarea identității naționale în Ținutul năsăudean, din cele mai vechi timpuri și până la desființarea Regimentului de graniță*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, XI, Edit. „G. Coșbuc”, Bistrița, 2006, p. 177, unde autorul amintește de „răbojul în 4 fețe încrestat cu cifre romane ce reprezentau cantități...”.

³⁶ Ioan Radu Nistor, *Câteva considerații despre obiceiul însâmbrațului*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, IX, 2004, p. 168.

Tot în această zi este aprins *focul viu* la stână, prin care se purificau ciobanii și întregul personal, sărind peste el pentru a fi protejați de rele și necazuri, pentru a fi mai ușori, sprinteni, iuți, harnici și îndemânatici. Cu același scop erau și urzicați. Oile treceau prin foc pentru a fi protejate de strigoi care încercau să le fure mana³⁷. Focul reprezenta biruința luminii și a căldurii de primăvară asupra întunericului și frigului de iarnă. Pentru a avea noroc, focul nu trebuia să se stingă niciodată, iar cel vinovat de stingerea lui era pedepsit aspru, trebuia să-l aprindă și să dea și o oaie grasă. Din cenușa focului viu, amestecată cu plante și diverse grăsimi se obțineau leacuri pentru tratarea animalelor și oamenilor³⁸. Modul de producere a focului era destul de variat: prin frecarea a două scânduri uscate de brad; prin frecarea pe o lodbă orizontală cu un băț tare de alun („fierăstruire”); prin rularea cu mâinile a unui băț într-o gaură uscată în care se adăuga iască uscată ce se aprindea ușor; prin sfredelirea cu grindeiul vertical într-o lodbă orizontală, acest grindei sau ax fiind învârtit cu ajutorul unei funii printr-o mișcare circulară de dute-vino, acționată cu cele două mâini, stânga și dreapta; prin fixarea unei lodbe uscate în umăr și în pământ, iar cu ambele mâini se freacă un alt băț („de te urășți”) până ia foc..³⁹. Bețele sau lodbele trebuie să fie din brad uscat pentru a se aprinde mai ușor, fiind considerat un lemn sfânt⁴⁰.

Existau și situații când unii gospodari mai modești își dădeau oile *pe kil* în timpul verii, în stâni individuale. Adică, indiferent cât era oaia de bună sau de slabă pentru lapte, gospodarul primea pentru fiecare oaie între 6-8 kg de brânză și 1 kg de urdă. Rareori se oferea 9-10 kg de brânză pentru fiecare oaie cu lapte. În acest sistem erau câștigați cei cu oi mai slabe pentru lapte, dar câștiga proprietarul terenului pe care se pășuna și care-și îngreșă pășunea în timpul verii prin târlire (mutarea periodică a strungilor și a staurelor), obținând în următorii ani cantități sporite de furaj.

Numărul personalului la stână era substanțial redus: un *baci*, unu, rareori doi *păcurari* și *strungașul* și era stabilit de către responsabilul de botei, de obicei, același cu proprietarul pășunii. Oricare ar fi fost modalitatea de organizare a crescătorilor de oi

³⁷ Tiberiu Morariu, *Obiceiuri, credințe și superstiții legate de focul viu*, în „Freemătul școalei”, an III, nr. 1-2, Cluj, 1937, p. 15-18.

³⁸ Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români*, vol. III, București, 1903, p. 143.

³⁹ Ilie Radu, *Focul*, Edit. Științifică, București, 1965, p. 22; Tiberiu Morariu, *Contribuții la aprinderea focului viu în Ardeal, Maramureș și Bucovina*, în „Anuarul revistei de folclor”, an IV, 1937, p. 229-237

⁴⁰ Simion Florea Marian, *Bradul la poporul român*, în „Albina Carpaților”, IV, oct. 1879, Sibiu, p. 88 unde se spune că *bradul* are la fiecare crenguță o cruce în vârf, iar în vârful bradului, o cruce mai mare de care Satana nu se apropie, evitând să mai umble cu caprele sale prin pădurea de brazi.

în zona submontană a Gersei se confirmă rentabilitatea păstoritului în zona de munte, locul unde țăranul își asigură cea mai bună și sănătoasă hrană, pur ecologică. Muntele în asprimea lui și munca la stână⁴¹ rămân repere milenare în modesta noastră existență.

Angajații de la stână și plata lor. Încă din iarnă sau cel târziu primăvara devreme gospodarii cu oi, dar mai ales cei cu turme mai mari se organizează în vederea văratului la munte, fapt pentru care își caută pe cel mai bun *baci* – angajat care face brânza și organizează bunul mers al stânii, pe cei mai buni *păcurari* – păstori care mulg și pășunează zilnic turma, *strungașul*, *ajutorul de baci*, atunci când cantitatea de lapte este mare, iar baciul nu răzbește cu treburile la târlă. *Stărpariul* are în grijă pe toată vara *oile stărpe*, cele care n-au fătat și n-au lapte. *Văcarul* va avea grijă de vaci, boi, tăurași vițele, juninci care vărează la munte, dar este separat de stână, mai ales cu pășunea și coliba (adăpostul). *Stăvarul* va avea grijă de cai și la fel ca și văcarul (bouarul) este separat de stâna de oi. Atât văcarul cât și stăvarul puteau colabora cu stâna de oi, mai ales când era vorba de schimbul de produse sau ajutorul conjunctural. Primeau de la stăpâni: făină de porumb, ceapă, slănină, ulei, fasole, țuică

Baciul se alegea dintre cei mai experimentați profesioniști, dintre cei care făceau brânza cea mai bună și mai ales dintre cei care reușeau să-i servească pe toți sâmbrașii și să mai facă brânză și pentru personalul angajat, atâta cantitate cât s-a stabilit la început de sezon. *Păcurarii* buni erau puternici, sănătoși, cunoșteau bolile și semnele oilor, erau și buni sfârnavari (târgari) știind ce oi trebuie vândute și care erau mai bune de cumpărat. *Păcurarii* se angajează pe toată vara sau de la Sângeorz la Sâmedru sau chiar pe tot anul, în cazul unor gospodari cu sute de oi. Numărul păcurarilor depinde de vigoarea stânii. La peste 700-800 de oi sau la stâna de peste 1000 de oi trebuie 2-3 păcurari care conduc turma la pășune, alți doi-trei rezolvă treburile la târlă, ajutând baciul la făcutul brânzii, aducând lemne de foc pentru urdit sau lemne pentru focul care nu se stinge niciodată („focul viu”)⁴². La stâna cu multe capre, unul sau doi păcurari *târjesc* (aleg) caprele de oi și le pășunează prin păduri și ierburi grase, cu brusturi, după care dau lapte din abundență, iar oile sunt pășunate în loc deschis, pe fața muntelui, unde găsesc iarbă măruntă și multe flori, oferind apoi un lapte bogat în numeroase proteine din care rezultă o brânză de cea mai aleasă calitate. Un păcurar care se va odihni ziua, noaptea va dormi la colibă sau la stărpe, departe de stână, într-o

⁴¹ Mircea Vlădică, *Sângeorz-Băi veche vatră de credință și cultură românească*, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2003, p. 134.

⁴² Tiberiu Morariu, *Obiceiuri, credințe și superstiții legate de focul viu*, în „Freemătul școalei”, nr. 1-2, Cluj, 1937.

colibă improvizată, ajutat de unul sau doi câini pentru a se putea apăra de sălbăticiuni. Acest păcurar este angajat doar de la *însâmbrat* și până la *răscol* („ieșitul de pe brânză”). Toți păcurarii trebuiau să fie foarte vigilenți în timpul nopții când atacau *dihăniile*, să *puhăiască* (să strige), să sară cu tăciuni aprinși pentru a alunga sălbăticiunile.. Păcurarii, strungașul și stârparul sunt angajați de stânaș, dar ascultă de poruncile *baciului* care, de altfel are numeroase *atribuții*: să controleze păcurarii pentru ca aceștia să pășuneze oile în locuri bune, pe la izvoare, *să nu le zacă* (să nu le lase să doarmă), să nu le lovească cu bota sau cu pietrii, să le aducă la timp la muls; baciul îi scoală la timp pe păcurari, le pregătește mâncarea, ajută la mutarea strungilor unde nu-i tină; controlează dacă lupii au mâncat cu adevărat vreo oaie, în acest caz, ciobanul trebuie să aducă semne concludente (vreun corn, urechile, bucăți de lână, de piele..), altfel i se trage din sâmbrie valoarea oii; baciul trebuie să termine de oferit brânza sâmbrașilor până la 15 august când de regulă se răscolesc (se despart); baciul răspunde împreună cu păcurarii în fața stânașului de orice problemă legată de stână și proprietarii oilor. Dacă un păcurar nu ascultă de baci, stânașul îl poate dojeni și chiar îndepărta de la stână. Baciul n-are voie să vândă nimic de la stână, datorită sistemului de asociere, dar poate vinde din sâmbria lui, ținându-se o evidență precisă. Păcurarii trebuia să știe face brânză și lapte acru, să întrețină curățenia la stână, să fie curați, igienici. Nu poți ajunge un bun păcurar fără să fi fost mai întâi un bun strungaș. Trebuiau să cunoască oile fiecărui gospodar pe semnele proprii, să cunoască oile când sunt bolnave, să le salveze, să știe muta staurul și strungile, să comunice frumos cu personalul stânii și cu sâmbrașii, să fie un bun profesionist..

Stânașul sau *capul de stână* care angajează personalul are grijă și de plata acestuia, conform învoirii încheiate prin negocieri și consens. Reprezenta stâna în raport cu autoritățile comunale sau silvice, vedea de cheltuielile ce trebuie făcute peste vară, participa la repartizarea munților pe stâni, achita taxa de focărit la ocolul silvic, intervenea la primărie când trebuiau înlăturate consecințele unor calamități naturale (zăpadă, grindină, gheață, furtuni devastatoare..), retrăgându-se cu turma la poalele munților; contracta cantitatea de brânză cu statul (comunist) – 1 kg de brânză/oaie. Fiecare păcurar avea un botei de oi aparținând proprietarilor care-l preferau și de la care obținea sâmbria: o sumă mică de fiecare oaie avută în grijă, până la 80 de lei total, un recăl (suman), o pereche de cioareci, un rând de cămeși de pânză, obgele și opinci. Păstorul angajat cu vară cu iarnă primea între 50 și 70 de lei sâmbrie, un rând

de haine de pănură, și încă un rând de pânză și opincile trebuitoare⁴³. Ațele de opinci și le făceau păcurarii din păr de capră, ajungând să înfășoare piciorul de la gleznă și până la genunchi. Strungașul primea de la stână două cerii de brânză sau de la stânaș – 30 de lei și hainele trebuitoare. Stârparul primea 4-5 cerii de brânză, opinci câte putea rupe în acea vară sau 30-40 de bani de oaie. Baciul era plătit din venitul de la stână și era interesat ca aceasta să meargă bine. Baciul era angajat cu 5-6 cerii de caș (200 kg) și o pereche de opinci, dar mai putea lua o bărbântă de lapte acru și jântuitul din care scotea unt⁴⁴. La nivelul anului 1975 1 kg de brânză era 25 lei, în 2002 – 60 000 lei, iar în 2003 – 80 mii lei⁴⁵, 100-120 lei sau 10-12 lei în 2007⁴⁶.

Târla gospodarilor constituie un ansamblu de construcții – casa, cortul, coliba, staurele, strungile, săciul din zona de sub munte, unde *se primăvărează* cu oile. La munte își confecționau **mutarea** (*muto*, *-are* = *a muta*, *a mișca*, *a deplasa*) sau **coliba**. Locul acesteia se alegea de către cei mai experimentați dintre ciobani sau chiar de către sâmbrași. Condițiile de alegere a locului erau mai multe: oile să ajungă cu ușurință la mutare; mutarea să fie la mijlocul muntelui pentru o pășunare rațională și într-o direcție și în alta; să fie aproape de pădure pentru scuteală în caz de vreme urâtă; terenul să fie în pantă pentru a se evita tina, mocirla; lângă pădure pentru a fi ferite de vânt.. La nevoie se puteau muta, mai ales când tina era de nesuportat sau se dorea apropierea de o pășune mai bună. Mutarea sau coliba în patru pereți și cu două încăperi se mai numea și **căsoaie**⁴⁷. O mutare obișnuită se ridică pe o suprafață de 4-5m lungime și 3m lățime. În colțuri se bat 4 furci tari, din care două mai scurte (spre coastă) și două mai lungi (în față). La mijlocul distanței, pe lățime se mai bat două furci mai înalte decât celelalte, pentru a obține înclinarea acoperișului, în două ape după care furcile se îmbină două câte două cu lemne (zăplazuri) de lungimi potrivite și fixate cu *gânjuri*. Pereții se înfundă cu lodbe de dimensiuni potrivite. Deasupra se încropește un acoperiș cu 3-5 corni pe care se bat lețuri (lemne subțiri și drepte) peste care se bat *dranițe* (șindrilă) sau se pun lodbe una lângă alta și se acoperă cu pământ, cu *coajă* (scoarță) de molid, carton asfaltat, folie.. rezultând un fel de acoperiș peste care se mai pun lespezi de piatră pentru a nu-l sparge vântul. Pe latura dinspre *coastă* (deal), de partea peretelui

⁴³ Emil Precup, *op. cit.*, p.19.

⁴⁴ Emil Precup, *op. cit.*, p. 21.

⁴⁵ Leon Muti, *op. cit.*, p. 269.

⁴⁶ Piața Năsăudului în vara anului 2007.

⁴⁷ Ioan Radu Nistor, *Opinii privind arhitectura populară din județul Bistrița-Năsăud*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. III, Bistrița, 1997, p. 177-180.

mai jos (zăplazul din dos), se sapă un șanț pentru scurgerea apei de ploaie. În interiorul mutării există un loc rezervat lemnului de foc (așățătură de aprins focul sau foltauă de menținut focul), lângă ușa. Un alt loc important din mutare este *polița* pe care se păstrează cupele, feliile, lingurile, alte vase, sacul cu făină, desagii cu schimbările personalului, ceasul, radioul la baterii, telefonul mobil etc. Sub poliță se pun grunzii de sare, *tarnița* (șaua) pentru cal, *poclăzile*, alte mărunțișuri. Ușa mutării este legată cu o cingă de furca din mijloc și nu are închizătoare. La baza *zăplazului* (peretelui) din față (povârneala) se stabilește *vatra focului* cu două căpătaie din piatră ca să ardă focul mai bine, iar părțile din lemn se protejează cu lespezi mari din piatră. La fixarea vetrei de foc se ține seama și de permanența direcției vânturilor la munte⁴⁸, dorindu-se ieșirea fumului cu ușurință din mutare, altfel este greu să rezisti în fum. Pe fața mutării (pe jos) se întinde scoarță de molid, carton asfaltat sau se netezește pământul care devine tot mai uscat și pe care doarme personalul stâniei cu picioarele întinse spre vatra focului. Păcurarii și baciul își mai pun pe jos plocăzi, iar cu recălile se mai și învelesc. În fundul mutării se păstrează budăcile, berbințele, gălețile, fedeleșele etc. Un rol special îl are *comarnicul* (o platformă de lodbe) destul de înalt, pe care se păstrează cașii pentru uscare, până și-i ridică sămbrășii sau miertucii. Comarnicul poate fi separat de mutare sau în interiorul ei, în locul cel mai igienic și protejat de soare sau ploaie.

⁴⁸ Tiberiu Morariu, *Vieța păstorească în Munții Rodnei*, București, 1933, p. 92. (Cu această lucrare, Tiberiu Morariu și-a luat doctoratul în 1935, îndrumat de prof. G. Vâlsan și Emm. De Martonne (Franța), iar în 1937 lucrarea a fost premiată de Academia Română și publicată în „Studii și cercetări geografice”, București, 240 p. sub titlul *Vieța pastorală în Munții Rodnei*, cuprinzând capitolele: Cadrul geografic; Pășunea; Păstoritul; Stănele, uneltele și gospodăria lor; Alte tipuri de viață pastorală; Pe tema *păstoritului* a realizat mai multe cercetări, studii și articole publicate: *Câteva contribuții la oieritul evreilor maramureșeni* (1931), în „Lucrările Institutului de Geografie al Univ. din Cluj”, vol. IV; *Noi contribuții la păstoritul evreilor maramureșeni*, în „Stâna” nr. 9 și 10, Sibiu, 1934; *Prin Munții Rodnei*, în „Turing Clubul României” - primul anuar al Munților Apuseni, an I, nr. 2, Cluj, 1934; *Contribuții la aprinderea focului viu în Ardeal, Maramureș și Bucovina*, în „Anuarul Arhivei de folclor a Academiei Române”, vol. IV, Cluj, 1937; *Obiceiuri, credințe și superstiții legate de focul viu*, în „Freemătul școlii”, nr. 1-2, Cluj, 1937; *Material etnografic și folclor ciobănesc din Munții Rodnei*, în „Vatra”, an VIII, nr. 6-12, Bistrița, 1939; *Focul viu*, în „Enciclopedia turistică românească - Calendar turistic”, vol. VIII, București, 1941; *Păstoritul în Alpii francezi și în Carpați*, în „Sociologie românească”, an IV, nr. 7-12, București, 1942; *Stâna păstorească*, în „Enciclopedia turistică românească - Calendar turistic”, vol. X, București, 1943; *Stâne în Carpații României*, în „Știință și progres”, an IX, nr. 6-7, Tg. Mureș, 1944; *Prefață la cartea lui Romulus Vuia „Tipuri de păstorit la români”*, București, 1958; *Câteva contribuții la migrațiile pastorale actuale din RPR*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei” pe anii 1959-1961, Cluj, 1963. Din 1955 devine membru corespondent al Academiei Române

La stână mai sunt două colibe sau corturi situate la marginea staurelor unde *mân* (dorm) oile, în margini opuse pentru a proteja turma de oi în timpul nopții. Păcurarii rămași la mutare aprind focul la colibe pentru ca seara, ciobanii ce vor dormi în ele să aibă căldură. Aproape de mutare sunt *strungile* unde sunt mulse oile zilnic. Acestea se confecționează din plase de răzlogi, în formă rotundă sau ovală și se închide în timpul mulsului, în restul timpului strunga este deschisă. Strungile se mută din cauza noroiului și pentru a evita știopatul oilor. De asemenea, în primăverile reci strungile și mutarea se instalează în locuri mai ferite, la poalele munților, iar în timpul verii, după ce se încălzește se mută pe munte la iarbă tânără. În fața strungii se află *spătarii* (un perete cu strungi sau găuri înalte de 70 cm și largi de 20 cm, la un metru una de alta) prin care ies oile la muls. Spătarii mai au gлии de pământ pe care șed păcurarii când mulg oile. De obicei sunt acoperite cu șindrilă pentru ca mulgătorii să fie protejați de ploaie sau de soare. Spătarii sunt legați de la un capăt la altul cu un drug de lemn, întotdeauna verde, numit *ceriul strungii* sau fierul spătariilor. *Strungașul* mână oile spre spătari prin fluierături scurte, strigând la capre *târjă, cree, cicina..*, iar la oi *hârste, pțoa-pțoa, brâă..* Păcurarii prindeau fiecare oaie, o așezau cu pulpa deasupra găleții și prin presarea ugerului în mâinile lor puternice, laptele ieșea cu presiune și se aduna în găleată. Până și ultimii stropi de lapte sunt *țarcotiți* (storși) din pulpa oii. Oile mulse își găsesc loc de odihnă în fața strungilor, pe *staniște*, unde rumegă sau ling la grunzul de sare fixat în *grivală* (un pociumb despicat în patru pentru a se putea fixa grunzul), până sunt mânate la pășune. Dacă stâna are și miei fătați mai târziu, aceștia se adăpostesc în țarcul mieilor. Cele mai urâte zile pentru strungaș erau cele când ploua și strunga era plină de tină, iar oile, refuzând mulsul, îl purtau prin toată strunga, unde, mai alunecând, mai căzând își făcea datoria cu stoicism. Cine rezista efortului de strungaș avea șanse mari să devină și un bun păcurar și un bun baci. Nu întâmplător, unul dintre vestiții medici veterinari ai ținutului, dr. Franz Payer își călea proprii copii la stână obligându-i vara să poarte opincii „să mulgă vaci sau oi și să facă brânză, urdă și lapte acru, lucruri care se învățau de la „specialiștii în materie”⁴⁹.

Printre **ustensilele** necesare activității la stână se numără: *cujba* – un lemn gros de forma unui unghi drept sau puțin obtuz, înalt de circa 1 m, bine înfipt în pământ, de obicei în dreapta vetrei de foc și care se poate roti la stânga și la dreapta, atât cât să se poată aduce *căldarea* cu *zărul* neurdit deasupra focului. Pentru siguranță mai mare căldarea de urdit poate fi agățată în *botcan* (cârlig), prins de vârtej cu un gânj. Căldarea

⁴⁹ Franz Payer, *Viața unui medic*, Edit. „SemnE”, București, 2003, p. 61 și 81.

este din aramă și are capacitatea de 40-50 de cupe, se spoiește anual pe fund pentru a nu se lega, are două torți de care se prinde cercul cu care se agață de cujbă sau vârtej. Tot pe cujbă se pune și *ceaunul* de făcut *coleșă* (mămăligă) sau ciorbă de șalate, cartofi, păstăi (fasole verde) sau carne și balmoșul. Tot în ceaun se fierbe laptele dulce pentru hrana personalului⁵⁰. Fiecare păcurar are *găleata* și *felea* lui, folosite la mulsul oilor. Găleata făcută din doage de brad este mai largă la fund și mai îngustă la gură, are 30 cm înălțime și până la 10-15 l. Două doage opuse sunt mai lungi și prin ele trec două sfori din păr de capră pe care se așează felea în timpul mulsului. Laptele se strecoară în *budacă* (vas din lemn de brad și are circa 60 cm înălțime și o capacitate de 50-60 de cupe), unde se încheagă laptele și se face cașul. În budacă se măsoară laptele și se cântăresc *cumpenele* pentru fiecare sâmbraș când își ridică brânza de la stână. Peste budacă se așează *hârzobul* care susține *strecura* pentru lapte. Strecura este o țesătură din lână de oaie, țesută în spată, bătută rar, numai într-un fir. Cu *jântalăul* (un cerc de lemn traversat de două diametre perpendiculare, cerc bine fixat într-o coadă de lemn cu care se ajunge în fundul budăcii) se bate laptele încheagat până devine fluid ca laptele dulce. *Chiagul* (ciagul) este laptele crud (*corasta*) din rânza (stomacul) mielului de lapte, bine sărat și uscat și apoi dizolvat în apă caldă și bine mestecat. Ciagul se păstrează în *ciagorniță* (vas din lemn de forma unei *budești* tronconice, înfundată la ambele capete, cu dop de lemn de 3/5 cm la capătul mai îngust). Fără cheag nu se poate obține brânza. În *căldarea* alămită se fierbe zărul neurdit la care se adaugă lapte dulce și acru de vacă pentru a se obține urda. *Șterțul* sau *tânjerul* – o bucată de lemn zdrobită la un capăt, se folosește la mestecatul zărului neurdit în timpul fierberii pentru a se evita prinderea scrumului de fundul căldării. Urda se ia din căldare cu *lingura cea mare* (1-1,5 l) și se adună într-o strecură rară, făcută din fire de lână și păr de capră, care se agața pe un *sârcer* (lemn clenciuros, la care clenciurile se numesc *svărgine*). Mai târziu, strecura se confecționa din tifon și se spăla în zăr sau apă. *Jântuitul* – lichidul obținut din frământatul cașului în timpul prelucrării acestuia – și laptele acru se păstrau în *budulauă* sau *berbinți*. Zărul acru se păstra în *fedeleșe* (2-4 l). *Cupa* (de lemn) se folosea ca vas de măsurat și farfurie din care se mânca, având 1,3-1,5 l. *Felea* este făcută din frasin sau paltin, brad sau mesteacăn și are capacitatea între ½-1 l. Însemna jumătatea de cupă și se fixa în timpul mulsului deasupra găleții, între ațele acesteia, pentru a se evita pierderea laptelui ce țâșnea cu presiune în timpul mulsului. Și felea se folosea la măsurat și ca vas pentru mâncat. *Berbințele* erau vase din lemn

⁵⁰ Menuț Maximilian, *Bucătăria tradițională românească*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol.

închise la ambele capete, având de la 10 până la 18 cupe. Fundul de jos este fix, iar cel de sus este demontabil și prevăzut cu un orificiu pentru un dop de lemn de 3/5 cm. În ele se ține zăr, jântuit, lapte acru și se bate brânza pentru iarnă. *Carâmbul* consemna cantitatea de lapte pentru fiecare sâmbraș și totodată, cantitatea de brânză ce trebuia s-o primească după oile sale. *Cumpenele*, balanța sau cântarul de la stână, confecționate de regulă din lemn foloseau la măsurarea brânzei pentru miertuci sau sâmbrași. Cumpăna cuprinde un lemn vertical, la capătul de sus cu cârlig, iar prin despicătura capătului de jos trece un alt braț orizontal, de capetele căruia atârna două blide fixate cu ațe groase. *Limba cumpenii* va arăta care taler cântărește mai greu și ce trebuie făcut pentru a echilibra cumpăna. Când se măsoară brânza, la cele două capete se pun budaca și căldarea, adăugându-se greutate până ce cele două brațe sunt egale (*se întruncipă*), după care în budacă se pune apă până la înălțimea precizată pe carâmb, iar în căldare se adaugă caș până ce cele două brațe sunt egale. Măsurarea se repetă de atâtea ori de câte *cumpene* sau stabilit pentru toți sâmbrașii încă de la începutul sezonului. Toate ustensilele, începând cu căldarea, budaca, gălețile, cupele, cumpăna, strecurile, lingurile, carâmbul, fedeleșul, budulauăle, ciagornița etc se numeau ciuvăi și aparțineau stănașului. Căinii erau aleși din cei mai buni din sat, erau îngrijiți bine ca să poată păzi turma. Se distinge în ultimii ani rasele *Carpatin* și *Mioritic*, puternici și credincioși.

La stână se mai găsește și *trâmbița* sau *surlita*, de formă cilindrică, mai îngustă la capătul de suflat și mai largă la celălalt capăt. Se confecționa din doage de molid, acoperite cu solzi de mesteacăn. Alteori se confecționa din coajă de molid, legată cu ață și unsă cu rășină de brad pentru a-i astupa orice fisură, iar la capătul îngust avea o țevă de soc prin care se sufla cu forță. Cu ea erau anunțați păcurarii să aducă oile la muls. Astăzi este mai răspândită trâmbița din tablă. *Bucinul* (un corn de bou găurit la capătul mai subțire) și *telinca* (un fluier fără dop și fără vrană) slujeau aceluiași scop – chemarea oilor la muls. Ca instrumente de suflat, păcurarii mai aveau *fluier* sau *trîști* din care cântau în timpul liber sau în timpul pășunatului, transmițându-se peste generații adevărate piese muzicale (*Când și-a pierdut ciobanul turma!*). Stâna mai putea avea o *pușcă* de speriat sălbăticiunile, o *sapă* de făcut șanțul în dosul mutării, o *secure*⁵¹ și un *ferăstrău*, astăzi *drujbă* pentru tăiatul și debitatul lemnului. Fiecare cioban avea *bota* lui, o *pătrare*⁵² ușoară, solidă și care cântă când o lovești de pământ

XI, Bistrița, 2006, p. 399-402.

⁵¹ Ioan Radu Nistor, *Opinii privind arhitectura populară din județul Bistrița-Năsăud*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. III, Bistrița, 1997, p. 177.

⁵² Vasile V. Filip, „*Cârja lui Dumnezeu*” în câteva colinde și legende cosmogonice, în „Studii și

sau de piatră, este cioplită în patru fețe, decorată în motive specific pastorale (soarele, bradul, linia vieții, alte simboluri geometrice, antropomorfe sau zoomorfe), lungă de 1,4 m și groasă de 4-6 cm. O poartă tot timpul cu el, inclusiv când coboară în sat. La fel de necesar și util este pentru cioban *cuțitul* (briceagul) cu care își *împestritează* (decorează) bota sau *sângerează* urechile oilor bolnave, își taie pâinea, slănina și ceapa, desface scoarță..

La fel de importantă era pentru personalul stânii **îmbrăcămintea**. Pe vreme bună păcurarii purtau *cămașă* și *izmene* de cânepă sau bumbac, unse cu unt de oaie, după ce în prealabil au fost fierte în cerneală de galascău (sulfat de cupru) și scoarță de arin negru, sau în zăr, unt și seu de oaie⁵³. Cămașa unsă se potrivea și cu cioareci și obiele înroșite cu zeamă din scoarță de arinari, pentru a nu putrezi și erau legate cu ațe. Peste cămașă purtau o curea de piele⁵⁴, lată de 20-30 cm în al cărui buzunar își păstrau evidența oilor luate în seamă, bani de la sâmbrași, amnarul și iasca, briceagul cu râteze.. Era frumos decorată cu ținte și bumbi. Pe cap purtau un clop de păr, rășinit (tratat cu unt, său de oaie și rășinuri pentru a rezista la ploaie și a rămâne tare pe timp călduros). Pe vreme mai rece și ploioasă purtau piețtar, căciulă și un recăl sau o pelerină de ploaie. În picioare purtau opinci și obiele, de pânză sau pânură, ce erau legate cu ațe din păr de capră. Astăzi preferă cizmele de cauciuc. Cea mai frumoasă era însă *traista ciobanului* – o tașcă din piele decorată cu ținte sclipitoare și bumbi galbeni sau albi, agățată pe umăr în diagonală, cu o curea lată. În tașcă își ține evidența oilor (cu semnele particulare, țâncușa, caietul) și a sâmbrașilor, țigările, trișca și năfrămuța..⁵⁵

Mâncarea obișnuită la stână era coleșa cu urdă dulce, zăr acru și jântiță. Uneori baciul oferea și brânză sau lapte dulce. Aveau și ciorbă de carne cu cimbru de câmp dacă vreo oaie a avut ceva patimă. Cu totul deosebit mai serveau *balmoș*, *zeamă de păstăi*, *de cartofi* sau de *șălate*, câteo papă din ouă, dacă aduceau sâmbrașii de-acasă. Un deliciu la stână era *cașul cu jântuit* sau *cocârța* (caș proaspăt sfărmat în lichidul rezultat din frământatul cașului verde în timpul prelucrării). Erau atât de rar

cercetări etnoculturale”, I, Cluj-Napoca, 1996, p. 161.

⁵³ Florica Pop, *Portul popular din Năsăud*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. X, Bistrița, 2005, p. 116.

⁵⁴ Vezi și Vasile Tutula, *Curea „Virtus Romana Rediviva” – arhivă a spiritualității noastre daco-romane*, în Almanahul cultural-științific „Virtus Romana Rediviva”, nr. 7, Cluj-Napoca, 2003, p.31-34.

⁵⁵ Vasile Tutula, *Comuna Telciu (1245-2004) Repere monografice*, Edit. Mega, Cluj-Napoca, 2004, p. 336.

serviți cu acest deliciu încât păcurarii ajungeau la concluzia „*Avem caș cu jântuit*, de la zăr nu ești oprit”. Zama de cimbru sau macriș de munte se obținea din jântuit dulce amestecat cu jântuit acru peste care, în timpul fierberii se adăuga cimbrul sau macrișul, puțină sare și un răntaș din făină de mălai, obținându-se o *sorbușcă* sau o *sorbitură* gustoasă. *Balmoșul*⁵⁶ se obținea din fierberea unei cantități apreciabile (după câți vor servi..) de jântuit acrișor amestecat cu o bucată corespunzătoare de caș și urdă la care se adăuga, prin mestecare cu *coleșăriul* (baston cilindric de circa 50-60 cm folosit la mestecarea coleșii) făină de mălai, până se obține compoziția dorită. *Papa* însemna urdă și caș prăjite împreună în ceaun. Se servește cu coleșă. *Zăvârdaca* este un fel de caș fără chiag, dulce și nutritor. Mai serveau zăr acru cu urdă, diferite ciorbe, coleșă cu brânză sau cu urdă, întinsoare (jumări de slănină cu ceapă, cir din mămăligă și brânză frământată cu sare. Serveau zăr acru sau dulce în loc de apă, de aceea nu se îmbolnăveau de stomac, inimă, fiere sau plămâni. Mâncarea personalului se cuprinde în sâmbria datorată de proprietarii turmei. Se poate mânca pe săturate dar fără să se facă risipă. De aceea consumau puțin caș. Pentru *a-i pedepsi* pe musafirii nepoftiți la stână, acestora li se servea în jântiță, pe ascuns, făină de cari, păr de țap tăiat mărunț, după care victimele suportau o diaree *soră cu moartea*⁵⁷.

Meseria de păcurar nu era o profesie statornică⁵⁸. Păcurar putea fi oricine cu condiția să-i placă viața de la munte, cu ploi, ceață, frig și tină, dar și îngrijirea oilor. Seara, după cină, toți păcurarii erau împreună, dar pentru dormit se distribuiau pe colibe, ca să poată proteja turma mai bine. Până la culcare, se desculțau și-și încălzeau picioarele la foc, făceau glume, doineau, cântau din trișcă, bucium, fluier sau trâmbiță *Horea oii* sau *Când și-a pierdut ciobanul oile*⁵⁹; se sfătuiau unde să pășuneze turma în ziua următoare pentru a da lapte mai mult și a ieși de pe brânză cât mai iute. Liniștea nopții era tulburată doar de pocnetul focului, de vremea rea sau de lupii ori urșii nepoftiți la stână. Când atacau *dihăniile*, turma se împrăștia, clopotele răsunau, câinii lătrau puternic, păcurari strigau, fâșcăiau sau puhăiau cu forță și aruncau cu tăciuni în direcția indicată de câini. Armele păcurarilor în astfel de cazuri erau *tăciunii* (lemn

⁵⁶ Menuț Maximilian, *Bucătăria tradițională românească*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. XI, Bistrița, 2006, p. 400.

⁵⁷ Ioan Radu Nistor, *Câteva considerații despre obiceiul însămbrațului*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. IX, Bistrița, 2004, p.167.

⁵⁸ Emil Precup, *op. cit.*, p. 35.

⁵⁹ Solomia și Liviu Păiuș, *Balada populară din Valea Rodnei*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, VI, Cluj-Napoca, 1996, p. 175, unde autorii fac demonstrația primelor 17 variante ale *Mioriței* ca datând din aria Munților Rodnei.

aprins la un capăt) din foc, *facea* (un băț de brad crepat la un capăt și în care se fixa iască uscată). Când ataca lupul sau ursul, *facea* se aprindea în vatră de către păcurar și apoi, în fugă, ea producea foc, scânteii și speria dihania.. Astăzi este tot mai mult înlocuită cu lanterna. Rareori turma rămânea nepăgubită. Găseau, a doua zi, dacă aveau noroc, câte o oaie încolțită pe care trebuia s-o îngrijească ulterior. Deseori, ciobanii trebuia să caute prin toate părțile rămășițele oii răpite, să-i găsească măcar *o floacă*, o bucată de piele, urechile pentru a se justifica în fața proprietarului.

Tradiția păstrată în memoria satului îi reține ca buni păcurari și baci pe cei din neamul Borbonilor, Cărcenilor, Vontășanilor, Mărinicăilor, Ciocârlenilor, Iconenilor, Urdenilor, Nețanilor, Cârjănilor, Hohenilor, Pârjănilor, Crețanilor, Boticenilor, sau de-a lui Anchidimuț, de-a Marcului, de-a Mărinii, de-a lui Trifon, de-a lui Ijdane, de-a Cepoiului, de-a lui Samson, de-a Nonului, de-a Domnițanului, de-a lui Călăment, de-a lui Goriță, de-a Băeșului, de-a Târlișanului, de-a Vântului, de-a lui Condelă, de-a lui Cășăian, de-a Gățului, de-a Ginii, de-a lui Metelici, de-a lui Vlasă, de-a Ciurichii, de-a Țâfi, de-a Doaghii, de-a lui Hurdiș, de-a Sâmnidarului, de-a Coșuțului, de-a lui Chiliman, de-a lui Păvălău..⁶⁰ Se spunea despre ei că erau tare voinici, în stare să se bată cu ursul pentru a-l alunga de pe lângă stână. Puneau între ei și rămășaguri bărbătești: se spune că un cioban voinic a pus rămășag pe 12 miori că până dimineată, la vremea mulsului va aduce sita din sat de-acasă și-a plecat seara, iar dimineată, înainte de a băga oile în strungă a sosit la târlă, rugându-i apoi pe ortacii săi să-l lase să doarmă până după răsăritul soarelui. Și-a înfipt cuțitul la cap, cuțitul cu care la înapoiere, în toiul nopții s-a apărut de strâgele (probabil zânele din Peștera Tăușoarelor) care-l urmăreau, tăind în ele. Pământul roșu dintre Telciu și apa Răbrii Mari, în locul numit „Rebrișori”, amintește și astăzi de viteazul păcurar învingător⁶¹. Mulți dintre ei, în bărbăția lor au intrat în Gaura zânelor (Peștera Tăușoarelor), dar s-au întors șchiopi sau au nebunit⁶². De altfel, unii păcurari își simțeau apropierea morții prin interpretarea unor semne⁶³: urlatul câinilor, cântatul cucuvelei, visele cu ape tulburi și mari, iar dacă le apăreau strelici (pete de forma unor bureți) pe mâini erau și mai avizați și deci, și mai îngrijorați.

⁶⁰ Informații culese de la Seni Varvara (85 ani), Roș Măriuca (80 ani), Băeș Eugenia (75 ani).

⁶¹ Emil Precup, *op. cit.*, p. 36.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ana-Maria Nenițoiu, *Practici funerare în Țara Năsăudului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, XII, Bistrița, 2007, p. 289.

Păstoritul⁶⁴ în Valea Gersei, ca de altfel în toți Munții Rodnei, era important pentru **produsele** care rezultau din creșterea oilor. *Laptele de oaie* rămâne valoros prin produsele pe care le obține baciul din prelucrarea lui: *caș* sau *brânză*, *urdă*, *unt*, *zăr*, *lapte acru*.. *Cașul* se obține din laptele nefiert și strecurat în budacă peste care se toarnă cheagul în cantități ce depind de tăria acestuia. Budaca se acoperă cu un capac (fund) din lemn și se apropie puțin de foc pentru *a se prinde* laptele (a se încheaga). După o oră se rupe cu lingura cea mare de lemn (*ghivanul*). În fisurile provocate de lingură apare un lichid verziu numit *străgeată* care se recoltează în ceagorniță pentru a fi folosit din nou la închegatul laptelui în următoarele zile. Străgeata reprezintă iuțimea cheagului și dacă se recoltează, brânza va fi bună și moale, se va întinde, iar dacă nu se recoltează, brânza va fi aspră și tare. De acest moment depinde imaginea baciului. După recoltarea străgeții, laptele închegat se bate cu jântalăul până se face ca laptele dulce, după care baciul își bagă mâna în el și-l adună laolaltă. Zărul dulce se ia cu lingura mare și se reține pentru urdit. Cașul rămas se sfarmă din nou, apoi se apasă spre fundul budăcii ca să iasă din el jântuitul și în final este așezat în strecură pentru a se stoarce și usca. Se străpunge și cu un *sulhac* pentru o uscare de calitate, apoi se pune pe comarnic de unde va fi predat proprietarilor ce-și ridică brânza. *Urda* se obține din zărul dulce recoltat în căldare și fiert la foc potrivit. Când s-a înfierbântat bine se adaugă câteva cupe de lapte dulce și se mestecă încontinuu, ca să nu se lege scrum și să se afume fundul căldării. Când apar *boții* de urdă prin zăr și ies deasupra, se culeg cu linguroiul, se pun în strecurătoare pentru stoarcere, apoi, boțul întreg se păstrează pe comarnic lângă cași. Zărul urdit se dă la câini sau se reține în budulău unde se acrește și poate fi folosit de către gospodari la înăcrirea mâncărilor. Urda nestoarsă de zăr se numește *jântiță* și se dă personalului în consum. Un drob de urdă de 3-4 căldări se numește *bulz de urdă*. *Jântuitul* reprezintă grăsimea ce se scurge din caș în timpul curățirii de zăr și se reține în budulău, unde în 3-4 zile se acrește ușor și în urma bătutului cu jântalăul sau a hurducatului budulăului agățat la grinda mutării se alege untul. Cu *zara* rămasă se acresc mâncărurile, de aceea este adus acasă de către gospodari.

La alesul oilor (*răscol*), fiecare gospodar își ia boteiul său pe care-l pășunează la hotar, mai ales după culesul roadelor, adunarea fânului sau îngrădirea clăilor. Toamna oile se mulg o dată sau de două ori pe zi, după cât îs de bune de lapte, iar din laptele obținut se face *lapte acru*: după fierbere, laptele se pune ușor în budulăul în

⁶⁴ Dumitru Acu, *Rebrișoara – vatră de cultură și civilizație*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol.

care, în prealabil s-a pus lapte acru stătut sau smântână, se apropie de vatra focului pentru a sta la căldură potrivită și a se evita producerea zărului. În două zile este bine prins că-l poți tăia cu cuțitul. Proaspăt are un gust dulceag, de iaurt, dar după 5-10 luni se acrește, ajungând la 90 de grade, de nu-l mai poți mânca decât în ciorbe. Pentru a-i păstra calitățile se ține la loc uscat și rece și poate fi folosit până la Sf. Paști, când vine la rând noul lapte de oaie. Căutat pe piață, laptele acru de oaie îi motivează pe gospodari să se asocieze în boteie la hotar, să-și angajeze personal și să mai câștige un rând de bani după oi, atât toamna târziu, cât și primăvara devreme.

Cașul dus acasă se frământă bine cu sare și se bate puternic (îndeasă) în berbinți de unde se folosește pentru hrana familiei sau pentru piață. Urda se consumă prima, dar unii gospodari o prepară cu caș mai slab și o păstrează peste an. Untul se folosește la prepararea hranei, mai ales a prăjiturilor. Zărul acru și zara se folosesc la înăcritul ciorbelor, atât la stână, cât și acasă. Jântița este hrana obișnuită a ciobanilor și a oaspeților care cercetează stâna.

Ciobanul angajat și pe timpul iernii are numeroase probleme de rezolvat: dimineața calcă turiștea (zăpada) pentru a împărți pale de fân oilor; le supraveghează să nu se îngrămădească, să mănânce tot, să fie adăpate; le supraveghează la fătare atât ziua cât și noaptea, protejând mieii să nu înghețe de frig; repară mijloacele de transport, fie cele de iarnă, fie cele de vară; pregătește plase pentru staure sau strungi, pregătește unelte pentru conservarea fânului, a furajelor în general, face cujăici⁶⁵ pentru tors, fuse, sănii pentru transportul furajelor sau gunoiului, alte unelte necesare casei...

Dacă „mai de mult păcurarii aveau foarte dragi oile și erau gata să-și dea viața pentru ele”, în zilele noastre, „pe munți se întâlnesc abea niște *meleni* de păcurari, rareori se mai află păcurari bătrâni”, întrucât câștigul din păcurărie rămâne tare modest, la volumul de muncă prestat de-a lungul întregului an⁶⁶.

Pentru cei care nu renunță la păstorit, condițiile de astăzi și mai ales de mâine sunt și pot fi mai bune: mâncare mai bună și mai variată; veselă adecvată; haine curate, impermeabile, halate, agregate de muls, igienă sporită, sterilizare; colibe confortabile cu paturi, mese; saivane cu dotări moderne – curent electric, apă, vase de inox, aparate

IV-V, Bistrița, 2000, p. 11.

⁶⁵ Doina David, *Ornamentica furcilor de tors*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, I, Cluj-Napoca, 1996, p. 35-40.

⁶⁶ Ion Nistor, *Aspecte ale vieții sociale și spirituale a păcurarului în zona Năsăudului*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1971-1973”, Cluj, 1973, p. 461.

de radio, TV, casetofoane, telefoane mobile etc. Crearea de asociații⁶⁷ pe specii de animale este soluția de viitor care va aduce cele mai mari avantaje.

Alt produs important al oii este **lâna**. Oile se tund primăvara prin aprilie – mai, pe la Târgul Cucului, când lâna este coaptă, adică galbenă la rădăcină sau *împăiată*. Dacă întârzie tunsul, lâna începe să cadă singură. Oile iernate rău nu împăiază. Lâna este unsuroasă și lipicioasă, adică are *ursuc*. Lâna mieilor se numește *mniț* și se folosește în *bătătura* pânurii, ca și lâna scurtă a miorilor, numită *canură*, iar lâna de oaie este mai lungă și se folosește ca *urzeală*. Înainte de tunderea oilor cu 2-3 săptămâni acestea *se suvrintă* – adică se tund pe la picioare, coadă și pulpă, pentru a suga mai ușor mieii și pentru a se înlătura paraziții – *căpușe*, *botâși*, *cârcei*. Tunderea în întregime a oilor s-a numit *tușănare*. Caprele nu se tund decât pentru ațele din opinci. Lâna tunsă se spală, se piaptână cu *hrebini* sau la mașină, se toarce, se urzește, se țese, obținându-se *pănura* care se duce la *piuă* și *vâltoare* pentru *pospăiere*, adică se face mai groasă, mai fină, mai moale, adică bună pentru *țoluri*, *recăle*, *căputuri*, *cioareci*, *obiile* etc. Din lâna se mai fac *desagi*, *trăisti*, *pânzături*, *mănuși*, *trăistute* etc. Din pieile oilor prelucrate se obțineau *pieptare*, *cușme*, *cojoace*, *blănuri* etc. Un bilanț simplu dintre veniturile și cheltuielile unui gospodar pentru creșterea oilor demonstrează motivarea creșterii acestora. Veniturile se obțin din valorificarea lânii, a mieilor, a cașului, a laptelui, a pieilor și cărnii, iar cheltuielile însumează plata baciului, a păcurarilor, a pășunii, a furajelor pentru iarnă, rezultând că veniturile sunt duble față de cheltuieli, iar rentabilitatea devenea și mai evidentă când turma era mai numeroasă și proprietarul avea asigurată pășunea.

Pentru a-și cunoaște oile, gospodarii își făceau semne particulare în urechile oilor, încât toate oile unui gospodar aveau același semn: *furcuță*, *tăietură*, *două găuri*, *o gaură*, *pișcătură*, *crepătură* sau *sfârticătură*, *furculiță* și *pană împreună*, *dăltuitură*, *ieșitură*, *țâncușă*, *suietură*.. De asemenea, oile aveau nume după vârstă: *miel* sau *mielușă* (2-4 săptămâni de la fătare); *cârlan*, *cârlană* (până la un an); *mioară* (1-2 ani); *oaie* (de la 2 ani în sus) sau *oaie* de 1-2-3... miei (de câte ori o fătă). Masculul de 2 ani se numește *terț*, cel de 3 ani *buhai*, iar de aici înainte *berbec*. Berbecul de prăsilă se mai numește și *arete*. După semnele exterioare oile au și alte nume: *armeană* (neagră deschis); *belciugată* (cu coarne încârligate de i se bagă în ochi); *bișă* (șută albă); *bălă* (albă curat); *breză* (neagră și pe cap cu alb); *bucălaie* (albă, dar neagră la cap); *băloșă* (nici roșie, nici galbenă); *cărbună* (neagră la bot); *cerb* (cu coarne lungi, drepte); *ciulă*

⁶⁷ Mircea Daroși, *Nepos vatră de legendă repere monografice*, Edit. „G. Coșbuc”, Bistrița, 2004,

(cu urechi foarte mici); *cioambă* (cu coarnele în ochi); *cioancă* (cu un corn rupt); *cornută* (cu coarne mari); *hrișcă* (cu mulți pistrii pe obraz); *hodișă* (cu coarnele mari și date pe spate); *laie* (nici albă, nici neagră); *năsută* (neagră cu pată albă pe nas); *oacheșă* (neagră în jurul ochilor); *oacără* (nu deajuns de oacheșă); *pistruie* (cu pui vineți-negri pe obraz); *rândunică* (neagră cu foalele albe); *săniușă* (cu coarnele date după urechi); *seică* (cu coarne ca boii); *șută* (fără coarne); *tărcată* (pestriță); *țigancă* (neagră de tot); *varoșă* (roșiatică pe la ochi și obraz).. Nu de puține ori, oile purtau porecla stăpânului: *de-a Țuțului*, *de-a Știopului*, *de-a lu Purice*, *de-a lu Tupcil* sau *Babă*, *Șpureaucă*, *Dârlă*, *Fâsnă*, *Grămădeală*, *Pâțaca*, *Brihanu*, *Barcău*, *Papricaș*, *Ceaonu*, *Coșuțu*, *Ștrimpu*, *Dihor*, *Căcărază*, *Cepoiu*, *Găozu*, *Cărărușă*, *Puica*, *Hriba*, *Calu*, *Buha*, *Plăcinta*, *Hoășpă*, *Popanu*, *Sfâr*, *Știrbu etc*⁶⁸.

Caprele aveau o situație similară. După vârstă: *ied*, *iadă* – de 3-4 săptămâni; *vătuie* – tineret între 1-2 ani; *capră* – de la 2 ani în sus; *terț* – țap între 2-3 ani; *buhai* – țap de peste 3 ani. Masculul se numește în general *țap*. După semnele particulare, caprele au nume diverse: *aramă* (roșie); *barză* (jumătate albă, jumătate neagră); *bălășică* (albă); *brândușă* (albă și pe la grumazi cu vânat); *bumbă* (cu bumbi la grumazi sau la urechi); *brașoveancă* (vânată, cu o vârstă albă peste pantece); *bălțată* (neagră pe șale și de la spete spre cap); *ciridoană* (neagră și la obraz roșie); *căprioară* (roșcată precum căprioara); *crucită* (neagră, iar pe nas cu alb); *ceușă* (neagră, dar roșie la urechi și la cap); *cuc* (vânată); *floare* (albă, frumoasă); *geușă* (albă la cap și cu pui negri pe obraz); *hulpe* (galbenă); *lebadă* (albă); *măfățacă* (favorită păstorilor); *măriucă* (cea mai frumoasă); *năframă* (albă sau neagră numai pe cap); *peniță* (albă cu capul negru); *porumbă* (sură); *rugină* (negru cu roșu); *ruscă* (roșie); *săgeată* (sprintenă); *solomâzdră* (pestriță); *țarcă* (negru cu alb); *ursoaie* (neagră).

Intensitatea păstoritului în Valea Gersei a determinat și apariția și perpetuarea în zonă a numeroase credințe și sfaturi băbești: Se zice că atunci când le dor picioarele și li se strică laptele, oile *zbrotolesc*. Ca să le treacă trebuie săpat un tunel într-un răzor și trecute prin el; Când se fixează *ceriul strungii* se face întotdeauna cruce; Să nu se mulgă oile în locuri străine, că le scade laptele și nu mai dau lapte acasă; Să nu iei sare de la târlă că ai pagubă; Miercurea și Vinerea nu se înstrăinează lucruri de-a oilor că nu-i bine; De Sf. Andrei și Sf. Filip să nu coși, să nu te piepteni că se dau lupii la oi; Când ies la munte, oile sunt stropite cu busuioc și aghiasmă de către preot, care le dă și

p.93.

⁶⁸ Mircea Prahase, *Porecle din subzona Năsăud*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, III, Bistrița,

binecuvântarea pentru toată vara; Nu se cumpără brânză până nu se văd clăi de fân pe hotar, ca să nu fulgere sau să trăsnească oile în munte; Nu se strămută mutarea în alt loc, că-și pierd oile laptele; Să nu dai lapte nesărat de la casă, că stărpesc oile; Păcurarul nespălat n-are voie să scoată oile din staul, că vine ceasul cel rău la ele; Să nu dai sare la oi vinerea că stărpesc și le mănâncă lupii; Să nu zici din trișcă când îs oile după strungi că-și pierd laptele, ori le atacă lupii și urșii; Nu-i bine să aducem oile din munte înainte de răscol că stărpesc; Să nu între între oi muieri necurate, că nu-i bine; În Postul mare, la 40 de sfinți și la Alexie, oile se afumă cu tămâie și se stropesc cu aghiasmă ca să le ferească Dumnezeu de rău și de dihanii (lupi, urși.); Când se mulg oile întâia dată, primăvara, pe la Sângeorz să pui un ban de argint în găleată ca să se ție curate ca argintul; Măsuratul oilor nu se face în zile de post (miercuri și vineri) pentru că stărpesc oile; Să nu dai din casă lapte și brânză în zi de post, că atunci păgubești; Nu-i bine să se așeze cineva pe năclad în mutare că se aruncă lupii între oi; Să nu puhăești din colibă, numai de-afară, că sperie zănele oile; Să nu zici din trișcă noaptea târziu că te aude mama pădurii; Să nu arunci sare în foc că stărpesc oile; Să nu se mănânce lapte dulce cât îs oile pe brânză și nici să dea laptele în foc, că creapă mațele la oi; Oaia care nu-și poate duce lâna, s-o tai că nu-i sănătoasă; Oaia care trece pe lângă un cuib de pasăre nu mai dă lapte; Când se mută staurul în alt loc e bine să duci puțin lut în staurul nou ca să nu scadă laptele; La plecatul oilor în munte, găzdoaia pune un ciubăr cu apă și un lanț la ieșirea din curte și zice: „Cum nu se deoache ciubărul și lanțul, așa să nu se deoache nici oile”, pentru că de oaia care trece lanțul nu se poate apropia *strigoaia* să-i ia laptele; Când duci oile în târg, li se ia puțină lână de pe spate ca să nu li se piardă sămânța; Marțea și vinerea să nu lucrezi lâna oilor, că se răspândește boala între ele; În seara de Sf. Gheorghe femeile ung staurul cu leuștean ca să nu le ia laptele strâgoile; Când treci cu oile printr-un sat să te gândești la ele ca să nu fie deocheate..

Prin observații directe și repetate gospodarii și-au stabilit anumite repere de orientare în mersul vremii, repere lăsate generațiilor tinere și valabile și astăzi: când norii în care apune soarele sunt roșii, va ploua; când pădurile se înnegresc primăvara și toamna este semn că va ploua; dacă la asfințit soarele se vede printre nori, va fi vreme bună; pe 2 februarie de *Ziua ursului*, acesta iese din bârlog și dacă-și vede umbra se va întoarce supărat la loc, iarna fiind mai lungă, iar dacă nu-și vede umbra, rămâne afară așteptând primăvara, iar pentru gospodari aceasta contează în gestionarea cantității de

fân pe care o mai au ca nutreț pentru vite; *Zilele babei* (Dochia), din 1 până în 9 martie marchează sfârșitul iernii și începutul primăverii și sunt zile aspre, când baba Dochia, după o zi cu soare, urcă cu oile la munte, lepădându-și cojoacele, dar într-o zi geroasă îngheață cu oi cu tot, ceea ce-i face pe gospodari foarte prudenți în gospodărirea nutrețului pentru vite și timpul potrivit pentru tuns, pentru a nu-și expune oile frigului și îmbolnăvirilor; Cum va fi timpul în Ziua celor 40 de sfinți (9 martie) așa vor fi următoarele 40 de zile, adică toată primăvara. Ultima zăpadă era cea a mieilor, prin aprilie, după care începea aratul, tunsul stărpilor și se puteau pune straturi⁶⁹. De *Sângeorz* (23 aprilie) începea anul pastoral, iar oile se hrăneau de iarbă nouă. Gospodarul le pășuna bine și le mulgea să vadă cât lapte dau. Era prima mulsoare din an, după care se tocmea pentru vâratul lor, făcându-și calcule cât îl costă îngrijitul lor de la *Sângeorz* (23 aprilie) la *Sâmedru* (26 octombrie) – în *vara pastorală*, sau de la *Sâmedru* la *Sângeorz* – în *iarna pastorală*⁷⁰. Până la *Sânpetru* cei mai buni baci terminau de dat brânza la jumătate dintre sâmbrași, știind dacă vor ieși bine sau rău la sfârșitul sezonului.

Păcurarii pot coborî în sat la horă, dacă-și găsesc înlocuitori pe cele 2-3 zile (o zi o plăteu cu o oaie, din 15-25 cât valora munca lui de păcurar). Pentru horă erau cam timizi, „mutalâi”, de aceea se însurau cu fete mai bătrâne sau văduve, cum informează Rodovica Burduhos din Poiană. Până la *Ilie Proroc* (20 iulie) trebuiau serviți sâmbrașii, după care se făcea brânza baciului, a păcurarilor, a strungașului, conform înțelegerii din primăvară. De târgul *Bulgiului*⁷¹ („Schimbarea la față” – 6 august) erau interesați toți gospodarii, atât pentru activitatea de comerț, cât mai ales pentru trecerea de la vară la toamnă, fiind prima zi de răcire a timpului, scăderea zilei și creșterea nopții. Erau coborâți din munte berbecii. Pe 29 august, de tăierea capului Sf. Ioan, coborau din munte bovinele. De *Ziua Crucii* – 14 septembrie, coboară din munte toate turmele și pășunau la hotar în boteie organizate, pe lapte acru. Eventuale litigii civile între vecinii care se păgubeau prin pășunarea terenurilor cu semănături îi obligau pe vinovați la plata pagubelor dovedite cu vecini⁷². La *Vinerea Mare* – 14 octombrie era ultima zi de pășunat în turmă și de făcut brânză pentru sâmbrași. Cei care n-au primit

⁶⁹ Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, Edit. Meridiane, București, 1988, p. 205.

⁷⁰ Ibidem, p. 230.

⁷¹ Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 282; Vezi și Maria Bucur, *Trăsături comune ale târgurilor periodice*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, I, Cluj-Napoca, 1996, p. 54.

⁷² Raus Pompei, *Justiția năsaudeană – File de istorie*, volum tipărit cu prilejul inaugurării noului sediu al Judecătoriei Năsăud, la 7 oct. 2005, p. 11.

brânză vor primi bani. Oile se aleg și fiecare gospodar își lasă berbecii în botei pentru un nou ciclu de reproducție. La *Sâmedru* (26 oct.) este ziua socotelilor, ziua când slugii își primesc sâmbria și se fac noi tocmeli. Vorba zicalei: „La Sângeorz se încaieră câinii, iar la Sâmedru se bat stăpânii”. *Filipii de toamnă* era o zi dedicată *lupilor* (21 nov.), prădătorii turmelor de oi, o *haită* divină a cărei căpetenie era *Filipul cel Mare* sau *cel Șchiop*. Era ziua când, cu o seară înainte fetele din șezătoare legau dinții pieptenilor de pieptănat cânepa ca și cum ar lega gura lupilor. A doua zi dezlegau ceea ce au legat cu o seară înainte. În ziua respectivă (*Întrarea în Biserică a Maicii Domnului*), femeile nu se pieptănau sau n-aveau voie să scoată cenușa și gunoiul din casă și nici să nu împrumute foc⁷³.

Destul de numeroase și consistente sunt creațiile folclorice păstrate în mentalul gersan privitoare la îndeletnicirea păstoritului, de forma chiuiturilor sau strigăturilor⁷⁴, a doinelor, baladelor, anecdotelor, poveștilor sau ghicitorilor. La hora satului, deseori erau auzite **strigături** de forma: „Am drăguț păcurăraș/ Seara îmi aduce caș/ Dimineăta urdă dulce/ Mă sărută și se duce”. // *Câte mute, câte slute/ Tăte au drăguț la curte/ Num-a ei îi sus la munte/ Când coboară la nedeie/ Mere hâda să i-l ieie/ Dumnezeu să nu i-l deie*. // „De-ar avea badea la oi/ Două cățele ca noi/ Nu s-ar țipa lupii-n oi!”// *De-ar fi dragostile oi/ Le-aș lua de dinapoi,/ Le-aș mâna-n ocol la noi/ Dară dragostile-s porci/ Le-aș mâna și nu le poci*.// „Sufală vânt din văi în văi/ Plouă pe badea la oi/ Sufală vânt din lunci în lunci,/ Plouă pe badea la strungi”. // *Sus pe plaiul muntelui/ Mere dorul mândrului/ Drumul plaiului să gată/ A mândrului niciodată*.// „Puișorii mei îs grași/ C-o mâncat asară caș/ De la un păcurăraș”.// *Dragu-mi-i la oi a-mbla/ Ș-a mânca câte una/ Care-i grasă cu mândra/ Dintre oi pe oacheșă/ Dintre capre pe barza*// „Păcurar la oi am fost/ Fetile nu mă cunosc/ Mă cunosc după pieptar/ C-am fost harnic păcurar/ Păcurar la oi, oi fi/ Nici atâta nu m-or ști”.// *Decât cu drăguțe hâde/ Mai bine la capre-n râpe/ Decât cu drăguțe proaste/ Mai bine la capre-n coaste*.// „Păcurar la oi am fost/ Mândrile nu mă cunosc/ Mă cunosc pe brăcinar/ C-am fost harnic păcurar/ Mă cunosc după cămeșă/ C-am fost harnic la coleșă”.// *Alunaș cu-alune moi/ Am drăguț și-i dus la oi/ Alunaș cu-alune multe/ Am drăguț și-i dus la*

⁷³ Vasile V. Filip, *Noiembrie, lupii și dacii (File de calendar popular)*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, VI, Cluj-Napoca, 2001, p. 104-105.

⁷⁴ Macedon Tofeni, Ana și Radu Băeș, Ioan Seni, *La fântâna cu doi fagi – culegere de folclor din Valea Gersei*, Edit. Fundației „George Coșbuc, Năsăud, 1997. (N-am avut volumul și deci n-am avut cum da exemple din acest volum... Ne trebuie neaparat acest volum...).

munte/ Alunaș cu-alune mari/ Am drăguț și-i păcurar.// „Măi, bădiță de la oi/ Vină sara-n sat la noi/ Bădiță cu cușmă lungă / Nu ține dragostea-n pungă/ Și-o aruncă peste stărpe/ Și mai vină-n sat la fete.”// Ciobanul fără de fluier/ Îi ca mierla fără şuier/ Ciobanul fără de câini/ Ca sluga făr'de stăpâni.// „Ciobanul care-i cioban/ Nu mere-acasă șuhan/ Ci stă cu oițele/ În codrul cu frunzele/ Și stă-n codru și în crâng/ Unde păsările plâng./ Când suflă vântul încet/ El pășește prin brădet/ Și-și apucă fluierul/ Ca să-i treacă urâtul/ De-un foc mestecat cu dor/ De iubirea fetelor.// Cioban cât am fost la oi/ N-aveam grijă de nevoi/ Mâncam caș și lapte gros/ Mă făceam voinic frumos/ Când văzui fetițele/ Părăsi-i oițele/ Dar amu îmi pare rău/ C-am făcut de capul meu/ Fetele m-o celuit,/ Iar turma m-o părăsit.// „Vai leliță, cât trăiești/ Pe cioban să nu-l iubești/ Că ciobanu-i solz de pește/ Prin păduri te celuiește/ Că ciobanul prin cuvinte/ Lesne te scoate din minte.” // Dragă-mi-i urda și cașul/ Dar mi-i mai drag ciobănașul/ Urda, cașul să gătească/ Ciobănașu să-mi trăiască.// „Până eram păcurar/ Tăți îmi ziceau că-s tâlhar/ Mă râdeau când stam în sat/ Dar de când îs însurat/ Șî am fost nănaș cemat/ Mă laudă mic și mare/ Și rămân fără parale.// Nu știi scrie unu, doi/ Căci am șazut tot la oi/ Nu știi scrie nici ceti/ Dar tot nu m-oi prăpădi/ Că știi fete a iubi.// „De-ar veni luna lui mai/ Să văd oile pe plai/ Și gălețile pe cai./ De-am ajunge la Ispas/ Să facem un bulz de caș/ De-am ajunge la Rusale/ Să vedem o lână mare/ Și pe ziua de Sângeorz/ Să ne-aflăm cu toți voioși.// De mic am umblat la oi/ Și m-au bătut multe ploi/ M-am culcat pe mușuroi/ Tot cu capu după oi/ Și m-au păscut iepurii/ Pe răzorul cu spinii/ Și de cap și de picioare/ De-aceea n-am crescut mare.// „Cine n-are fân sau paie/ N-are nicio biată oaie./ Cine n-are nicio vită/ Moșia nu-i gunoită./ Holdele nu i se fac/ Și rămâne tot sărac.// Mână, mândruț, boii bine,/ Nu țanea ochii la mine./ Ochii mei îs mari cealăi/ Or celui boii tăi,/ Nu ți-or da nimic pe ei.// Ardă-și munții molizii/ Să coboare ciobanii./ Ardă-și munții văile/ Să coboare oile./ Ardă-și munții pădure/ Să coboare bădița.// Până eram păcurar,/ Toți îmi străgau că-s tâlhar./ De când m-am lăsat de oi/ Toți îmi strigă că-s curvoi.//

Din zonă nu lipsesc nici **baladele**.

Una dintre ele surprinde plăcut tema păstoritului, fiind una dintre numeroasele variante ale Mioriței: Pe cel deal de munte verde/ Ce turmă de oi se vede?/ Dar cu ele cine șade?/ Șăde un păcurăraș/ Numai unu-i străinaș./ Pe străin că îl mânăra/ Să-ntoarcă oile iară,/ Când oile le-ntorcea/ Șapte legea i-o făcea:/ „Să-l tăiem, ori să-l pușcăm,/ Ori capul jos să-i luăm?”/ El din gură așa zicea:/ „Nici tăiat, nici împușcat/ Fără capul jos luat./ Și pe mine mă-ngropați/ În strunguța oilor/ În țarcuțul mieilor./ Trișca și fluierul meu/ Mi-l puneți la capul meu./ Și când vântul a sufla/ Fluierul mi-a fluiera/ Oile s-or

înturna/ Oile cele cornute/ Mândru m-or cânta pe munte,/ Oile cele bălăi/ Mândru m-or cânta pe văi/ Oile cel-ocheșele/ Mândru m-or cânta cu jele,/ Oile cele străine/ Mândru m-or cânta pe mine”. Și pentru gospodarul Gersei, marea trecere este o problemă de practică ancestrală, prezență obișnuită în mentalitatea sa⁷⁵. Specific în Miorița Munților Rodnei sunt expresiile locale: mutare, păcurăraș, șapte sau doi l-au judecat, botei, izvoară, buhășăl, sau Bine, maică, c-ai vinit/ Că io-s gata de murit, adică ritualul înmormântării i-l face mama și nu ucigașii⁷⁶.

Un cântec al ciobanului cules de la Macedon Burduhos de 25 de ani din Gersa, de către studentul Ioan Ghica, anul V, Academia Regală, în anul 1936 a fost valorificat de folcloristul Iuliu Moisil și publicat de Salomia și Liviu Păiuș din Rodna în vol. VIII din „Studii și cercetări etnoculturale”. Cântecul este o veritabilă variantă locală a baladei Miorița: *Acolo sus, la munte verde/ Ce botei de oi se vede,/ Dar la ele cine șede?/ Sunt trei tineri păcurari./ Zice unul către altul:/ Păcurari, păcurărași,/ Noi de când păcurărim,/ Dar noi nu ne întrebăm,/ Care din ce sat suntem,/ Ceva neam de nu ne-aflăm./ Doi mai mari sunt veri primari,/ Constantin e copil străin./ Când e coala pe-nserat,/ După apă l-au țipat,/ La fântână, la cetină,/ Cu două găleți în mână./ Pân'a venit cu apa,/ Cei doi îi făceau legea./ Și-i fac lege să-l înece./ Și unde l-or îngropa,/ Să le rămâie stâna/ Și mioara cu dânsa./ Dar Mioar'o auzit/ Și'nainte i-o ieșit/ Și din gură i-o vorbit:/ -Of, drag, domnuțul meu,/ Pân'ai venit cu apa,/ Cei doi îți făceau legea./ Îți fac legea să te'nece,/ Și unde te-or îngropa,/ Ca să le rămâie stâna/ Și pe mine cu dânsa./ Constantin o auzit/ Și tare rău s-a scârbit/ Și la munte au pornit/ Și din gură au grăit:/ -Păcurar, păcurăraș,/ Pe mine mi-ți omorî/ Și unde mi-ți îngropa?/ În strunguța oilor,/ Lângă jocul mieilor./ Fluierul mi-l puneți cruce,/ Când a sufla vânt'a zice./ Și buciumul de-a stânga,/ Când buciumul a buciuma,/ Oile s-or aduna/ Și mioara mi-o cânta./ Iar tu, sfântă Mioriță/ Fă-te o sfântă cruciță/ Și te sui în vârș de brad/ Și strigă în al meu sat,/ Doar mama te-o auzi/ Și la munte o ieși./ Și Mioara s-o suit,/ Mamă-sa o auzit,/ Sus la munte o ieșit,/ Zi de vară, chiar de seară,/ Pe păcurari întrebară:/ -„Păcurari, păcurărași/ Unde-i al meu fecioraș? ”/ -El pe gânduri s-o luat/ Și s-o dus și s-o'nsurat./ Soarele îi nănaș mare,/ Și lunița, nănășița./ Mamă-sa o auzit,/ Foarte rău ea s-o scârbit/ Și-n vale ea o pornit./ Mioara așa zicea:/ -„Pân'trăia domnuțul meu,/ Umblam în fruntea oilor,/ Mâncam fruntea ierbilor,/ Beam apă*

⁷⁵ Mihaela Mureșan, *Mentalități și practici ancestrale în marea trecere*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. VII, Bistrița, 2002, p. 151.

⁷⁶ Solomia și Liviu Păiuș, *Balada populară din Valea Rodnei*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, VI, Cluj-Napoca, 1996, p. 180-181.

*destulburită/ Ziua eu eram hrănită./ De când o murit domnul meu,/ Umblu-n coada oilor./ Mănânc coada ierbilor/ Și beau apă tulburită,/ Cât'îi ziua stau flămândă''./ Când mamă-sa o auzit/ Că feciorul i-o murit/ Și mai rău ea s-o scârbit*⁷⁷.

O altă baladă dezvăluie dialogul dintre păstor și mioara lui: Laiu, Lariu, păcurariu/ Suie-n munte cu oi multe,/ Lariu prinde-a fluiera,/ Oile toate-a juca/ Numai oaia ocheșică/ Nice bea, nice mănâncă/ -Oaie, oaie oacheșă,/ Ce nu beai, ce nu mănânci?/ -Cum oi bea, cum oi mânca/ C-ai pus gândul că mi-i da/ Faceți bine, nu mă dați/ Că io tare v-oi milui/ La Sângeorz un miel frumos,/ La Ispas, un bulz de caș,/ La Rusale, o lână mare.// În altă variantă, Mioara va da: De Ispas un drob de caș/ La Sângeorz un miel frumos;/ La Sân Nicoară o mioară⁷⁸.

Tema de mai sus o întâlnim și într-o colindă destul de frecventă în Valea Gersei: Pe râtul cu florile,/ Păcurar cu oile./ Când cu fluierul zicea,/ Toate oile plângea,/ Numai oița bălăioară/ Se ruga lui Dumnezeu/ Să o scoată-n primăvară/ Că ea bine i-a plăti:/ La Ispas un drob de caș./ La Sângeorz c-un miel frumos,/ La Sânt Nîcoară cu o mioară./ Dumnezeu s-a îndurat/ Glasul ei l-a ascultat/ În primăvară au scos/ Și i-au dat un miel frumos./ Dumnezeu s-o mulțumit/ Înapoi l-o dăruit./ Sus la cer că o-nălțăm/ Jos la gazde o-nchinăm,/ O-nchinăm prin busuioc/ Să fii, gazdă, cu noroc⁷⁹. De altfel, „ciobanul demonic” sau Crăciun⁸⁰ a refuzat Fecioarei Maria să nască în staulul lui, dar soția lui a primit-o pe ascuns și l-a moșit pe nou născutul Iisus, faptă pentru care Crăciun i-a tăiat mâinile. Fecioara Maria i le-a lipit la loc, iar Crăciun s-a convertit la creștinism. În mentalitatea românilor, Moș Crăciun a fost stăpânul păstorilor, a staulului în care s-a născut Iisus, iar Moș Ajun a fost baciul său. Cântecelul de bucurie la vindecarea mâinilor Crăciunesei s-au transformat în colinde, imnuri de preamărire a nașterii Mântuitorului, iar primii care s-au bucurat de marele eveniment au fost păstorii. Colindele exprimă deci aspirațiile de bunăstare materială, de prestigiu familial, de confort spiritual. Cântându-le, colindătorii speră într-o lume mai bună, iar gazda îi întâmpină cu colaci și vin, în speranța că va fi colindat și în anii următori.

⁷⁷ Solomia și Liviu Păiuș, *Iuliu Moisil – folclorist (II) Folclor muzical cules de Ioan Ghica, student an V, Academia Regală, 1936*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, VIII, Edit. „G. Coșbuc”, Bistrița, 2003, p. 204-205.

⁷⁸ Liviu Păiuș, *Iuliu Moisil – folclorist*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, VII, Edit. Supergraf, Bistrița, 2002, p. 231.

⁷⁹ Liviu Păiuș, *Iuliu Moisil – folclorist*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, VII, Edit. Supergraf, Bistrița, 2002, p. 278.

⁸⁰ Ioan Botiș, *Crăciunul – nașterea Soarelui dreptății*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, XI, Bistrița, 2006, p. 202 și 204.

Colindătorii pot fi copii, tineri, maturi, grupuri mixte de bărbați și femei etc care făceau eforturi ce depindeau de rangul gazdei și a darurilor ce le puteau primi. Grupurile de colindători se grupau pe gradul de rudenie și mai ales de prietenie. A doua zi de Crăciun se organiza în casa unor gazde – la Bobu, la Ciocârlă, În sat etc o petrecere cu mâncare și joc, cu ceterași din cei mai buni (Marșodik, Conoloș...), cu tineri și bătrâni numită – Berea⁸¹ sau La Casa berii. Horinca, găluștile, coastele și cârnațul, pita și colacul și la urmă berea (de la Fabrica lui Marțian – ginerele lui Goldsmith) erau delicateturile consumate cu câțiva zeci de ani în urmă.

Inclusiv bocetele reflectă drama din familiile gospodarilor păstori, atunci când marea trecere devine necruțătoare: Deschide, tată, poarta/ C-amu mă duc cu zăstrea/ Zăstrea mi-i păioara, De-ar fi mâncat-o para./ Zăstrea mi-i copârșău,/ De l-ar fi mâncat focu./ Că-n locul oițelor/ Îs praporii feciorilor/ Și-n loc de vacă cu lapte/ Crucea-i la copil în spate. Un alt bocet este și mai semnificativ: Nu fii, tată, bănuir/ Că cu mine-ai celtuit./ Pân'ce-ai celtuit o mie,/ Îți las partea de moșie./ Pân'ce-ai celtuit o vacă,/ Îți las partea mea de casă./ Pân'ce-ai celtuit doi boi,/ Îți las partea mea de oi./ Că nu mi-i da oi și boi,/ C'amu mă duc de la voi./ Și nu mi-i da oi, nici vaci,/ Astăzi cu mine te-mpaci./ C'atâta va fi drumu,/ Pentru mine altu nu./ Ș'atâta va fi calea,/ Pentru mine altu ba./ Sau drama părinților care-și regretă feciorul: -Toți feciorii merg la rând,/ Numai tu mergi la mormânt./ Toți feciorii merg la pas/ Numai tu mergi în sălaș./ Toți feciorii merg la coasă,/ Numai tu te duci de-acasă./ Feciorii-or merge-a cosi,/ Tu'n pământ îi putrezi⁸². Nici datina de după moarte nu lipsește: -Roagă-te cu ti-i ruga,/ La tatăl tău, la mă-ta,/ Să-ți dăie pomană oi,/ Te-au bătut destule ploi./ Să-ți dăie pomană miele,/ C'ai șazut destul la ele./ Lumea satului cunoaște prea bine inevitabilul: Moartea'n lume ea-i mai mare,/ Că pe nimeni prieten n'are./ Nici pe crai, nici pe mpărați,/ Nici pe noi pe ceilalți./ De bătrân nu i rușine,/ La cei tineri încă vine./ Nici se teme de voinici,/ Nici i milă de prunci mici⁸³.

Descântecelul suplinea deseori lipsa leacurilor sau a doftoriilor. Un descântec la vaci spunea: Se luară Rujana De la grajdul ei,/ De la ieslea ei,/ Pe calea necălcată,/ Pe roua nescuturată/ Cu mana-i cu toată./ Când o fost la miez de cale,/ S-a aflat de ochi orbită,/ De picioare-mpedecată,/ De mare boală îpată./ Mugea și se văieta,/ Din

⁸¹ Menuț Maximilian, *Berea – nume al jocului de sărbători*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, XI, Bistrița, 2006, p. 209-212.

⁸² Sever Hurdea, *Bocete culese de Floarea Turșan, din Zagra, Județul Bistrița-Năsăud*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, VII, Edit. Supergraf, Bistrița, 2002, p. 383-384 și 387.

⁸³ Ibidem, *op. cit.*, p. 388-389

picioare tare da./ Tu, Rujană, mândră și frumoasă,/ Nu mugi, nu te vâeta,/ Din picioare nu mai da./ De cornul drept lua-te-oi,/ La râul Iordan duce-te-oi/ De boală spăla-te-oi,/ Cu mana ta încărca-te-oi/ Să rămâi tu mândră și curată/ Ca Maica Sfântă Preacurată,/ Ca Domnul Sfânt ce te-o lăsat,/ Ca grâul roș cel vânturat/ Bucuria ta, veselia ta/ Înturna-ți-s-a./ Lăptișorul, untișorul/ Care de la Dumnezeu îi dat,/ De la Maica Sfântă-i măsurat/ Să se-ntoarne, cum se-ntoarnă/ Sfântul Soare de la amiazi spre seară./ De nu s-a înturna,/ Strigoii or crepa./ De nu i-a veni,/ Strigoii or plesni/ Prin descântecul meu./ Prin cuvântul lui Dumnezeu./ Și prin foc și prin apă,/ Prin pită și prin sare,/ Prin cruce de bosâioc/ Mănuța să-i vie la loc,/ Dulce ca mierea,/ Sățos ca sarea./ De nu i-a veni,/ Strigoii or plesni./ De nu i-a-nturna,/ Strigoii or crepa./ Pentru a începe descântecul, într-o farfurie se pune făină de porumb, o crenguță de busuioc și un cuțit. Vasul rămâne tot timpul pe fața casei și din când în când, descântătoarea face semnul crucii în farfurie. La sfârșit, făina i se dă vacii s-o mănânce pentru a-i veni laptele, care se crede că i-a fost furat⁸⁴.

Ieșitul la munte provoacă multă bucurie și entuziasm, ușurând poeziilor populari reușita unor versuri precum: „...Când Luceafărul răsare/ Tomesc clopote pe oi/ Și se găta de plecare./ Iese-n prag găzdoai-apoi/ Cu agheasmă le stropește/ Cu pe capre, cu pe oi/ „Doamne Sfinte le păzește”.../ Pe la marginile turmei/ Bucuroși merg cei dulăi/ Mai apoi la urma urmii/ Îi căruța cu șuvăi./ Un bătrân cu păr ca neaua/ Iesă-ncet și povestind/ Are-n brață mieluşaua/ Cea fătăță de curând./ După drumul lung și greu,/ De credeau că n-au s-ajungă/ Iată că-s ajunși în munte/ În poiana cea rotundă./ Pun târsacul (bagajul) jos pe iarbă,/ Își șterg fruntea de sudori/ Și privesc în zarea largă/ „Tot muntele-i numai flori”/.. Împrejur îi numai farmec,/ Nu te saturi să privești./ Toată natura te-ncântă/ Ca o țară din povești./ Peste această-mpărăție/ Stă de strajă ca un zeu/ În făloasa-i măreție/ Vârful muntelui Ineu./ Tu, străine călător/ Treci prin Munții’noști odată/ De-nțelegi farmecul lor,/ N-ai să-i uiți viața toată./ Ei scot din dăsagi bucate:/ Brânză, pită și cu ceapă/ Mâncă cu poftă de toate/ Și se stâmpără cu apă./ Stau oițele lipite/ Și pasc iarbă verde, crudă./ Cum de drum îs obosite/ Gurile cu apă-și udă./ De la masă se ridică./ Strâng ciupeii cu mâncare./ Cată-n margine-o colibă/ Să se-așeze fiecare./ A doua zi în Dealul Stânii/ S-o strâns mare adunare.../ Ș-apoi hotărâsc stăpânii/ Unde să facă mutare./ După multă hotărâre/ Ies cu toți la lucru-apoi/ Ca să facă strungi și stână/ Și stârpari pentru miori./ Iar a doua zi de seară/ Ies cu toți la

⁸⁴ Cules de la Moldovan Todora, 65 de ani, la 10 august 1936 și valorificat de Solomia și Liviu Păiuș, *Iuliu Moisiu – folclorist (III)*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, XI, Bistrița, 2006, p. 271-272.

părândat/ Că pe mâine dimineată/ Pe brânză-i de le băgat./ Vin a doua zi la șasă/ Și dau oile la strungă./ Gospodarii-și aduc vasă/ Oile să și le mulgă./ S-aleg stărpile deoparte/ Și se duc la locul lor./ Berbecii-ncep a se bate/ Par-ar fi frontul pe Don!/ Toată lumea se așază/ Și își iau din cap căciula/ Cu smerene-ngenunchiază/ Că întâi se face ruga./ Iar strungașul dă târcoale/ Cu jeratic și tămâie/ Strungilor de trei ori roată./ „Ferite de rău să fie!”/ Un cioban vânjos și harnic/ Pune-o cruce la mijloc./ „-Dă-le, Doamne, numai bine./ Sănătate și noroc!”/ Baciul mare iese-n față./ Dă poruncă să se mulgă./ Ca-ntr-un ceas să nu mai fie/ Nicio oaie după strungă./ Vin cu laptele-n mutare/ Rând pe rând ca să-l măsoare/ Și să vadă fiecare/ Cine-i stânașul cel mare./ Vreo doi strecură-n budacă/ Toți se afl-acum în treabă./ Unu pune ceagu-n lapte./ Alții fac pătulu-n grabă./ În această-nvălmășeală/ Căinii flămânzi morăiesc./ Fără multă târguială/ Un război mare pornesc./ Și se ceaptână dulăii/ De le mere păru-n vânt./ De răsună gura văii./ Cum se trântesc la pământ./ Acum iar-îs toți pe pace./ Pleacă triști la locul lor./ Au văzut că n-au ce face/ Tot Bulbuc îi tata lor./ Scoate-apoi stânașu-o glajă/ Cu jinars verde de poame./ Jos pe iarbă se așază/ Și-ncepe din ea să toarne./ Mai petrec un ceas de vreme/ Și le-nchină la ciobani:/ „S-auzim numai vești bune./ Sănătate și Mulți ani!”/ „Turma-i dusă la pășune/ Și căsași-și pregătesc./ Și pe cai încep a pune/ Și spre casă se pornesc.../ Nevestele li-s la sapă./ Se uită din când în când./ Cu nerăbdare-i așteaptă:/ „-Doamne, oare ce nu vin!?”/ „Ba, amu-i zăresc pe deal”/ Zice una: „Măi, Mărie/ O avut ș-acolo val./ N-o putut mai iuti să vie!./ S-o strâns iar din nou acasă/ La căminul lor iubit/ Scot urdă și caș pe masă/ Și-s lotri că s-o-ntâlnit/ Și povestea se sfârșește./ Viața intră în normal/ Și-apoi iarăși se-nvârtește./ După ce mai trece-un an./ Eu le țin acestea minte/ De când eram prunc mărunt./ Le știu ca pe lucruri sfinte/ Și nu pot ca să le uit./ Obiceiul la oieri/ Tot așa are să fie/ Și-a rămâne peste veacuri./ Cei ce nu știu, o să știe/ Cum trăim pe-aceste locuri”⁸⁵.

La fel de interesante rămân **poveștile**⁸⁶ legate de practicarea păstoritului în Valea Gersei. Povestea *Lupul după pradă*⁸⁷ are multe din ironia și umorul omului de

⁸⁵ Fragment din balada *Însâmbratul oilor* a poetului țăran Ioan Guzu din Poiana Ilvei, în Varvari Ofilat, *op. cit.*, p. 151-153, versuri valabile în toți Munții Rodnei. În Valea Gersei, versuri de acest fel compunea Anchidimul Nețului (Scurtu Anchidim) de pe Scrada, versuri pe care nu și le-a scris și nici vreun nepot nu i le-a consemnat. Aceeași soartă au avut și versurile lui Ionu Crimului.

⁸⁶ Vezi și Radu Băeș, *Poveștile Gersei*, Edit. Macarie, Târgoviște, 2005, p. 71-77 (Povestea *Izvorul Tăușoarelor* – redă întâmplarea în care *păcurarul* își pierde *trișca* în izvorul subteran al peșterii „Izvorul Tăușoarelor”, aceasta ajungând undeva prin Maramureș de unde este readusă pe același traseu subteran de către mama păcurarului).

⁸⁷ Emil Precup, *op. cit.*, p. 75-77.

pe Valea Gersei. Se spune că a fost odată un berbec și era *hitiuan* (slab) tare. Primăvara a plecat la munte, la *păscătoare* (pășune) ca să se îngrășe. Pe drum s-a întâlnit cu un lup flămând. Lupul i-a zis: „Te-oi mânca, berbece”. „Ba nu mă mânca că-s slab. Lasă-mă până la toamnă, când oi fi gras”. Lupul s-a învoit și a mers mai departe. Apoi s-a întâlnit cu o scroafă slabă, pe care a voit să o mănânce. Scroafa era a fătă. „Lasă-mă până la toamnă. Atunci oi avea godini și oi fi mai grasă și ți-a ticni de mine și de godini”. Lupul s-a învoit și de astă dată și a mers mai departe. Pe drum s-a întâlnit cu o iapă slabă, slabă. Și pe aceasta a voit s-o mănânce. Iapa i-a zis „Lasă-mă până viu îndărăpt. Atunci voi veni cu un costinaș (mânz) mândru. Atunci mi-i mânca și ți-a ticni de mine c-oi fi mai grasă”.

Către toamnă lupul s-a întors la munte. Pe drum s-a întâlnit cu berbecele și a zis: „Acum te voi mânca, berbece”. „Mi-i mânca că-s gras, dar hai pe vârful nedeii (vârful muntelui), că mi-i cam greață de gura ta. Acolo te-aș pune mai la vale, tu îi căska gura și eu m-aș avânta în gură la tine”, zise berbecele. Așa au și făcut. Sosiți pe vârful nedeii, lupul s-a așezat cu spatele spre o coastă și a căscat gura. Berbecele s-a aruncat asupra lupului cu coarnele și l-a împins în prăpastie, după care a fugit. Așa a scăpat berbecele de lup.

Mergând mai departe, lupul s-a întâlnit cu scroafa care scobora cu purceii spre sat. „Acum să te mănânc, scroafă”. „Bine lupule, dar mai întâi să mergem la moara din vecini, să botezăm purceii că nebotezați nu-i poți mânca”. Lupul s-a învoit și au mers la moară, unde scroafa l-a așezat pe sărită, apoi l-a aruncat pe roata morii și așa a scăpat scroafa și purceii de lup. Lupul văzându-se batjocorit a zis: „Tata și mama încă au mâncat purcei, dar n-au mai umblat să-i boteze”, și a mers mai departe.

Întâlnindu-se cu iapa zise: „Iapă, te-oi mânca, te-ai îngrășat și ai și *costruș* (mânz) mândru”. „Vai, lupule, lasă-mă că ia ce-am auzit prin sat: am auzit că vor să te aleagă *birău* (primar), iar birăul nu poate umbla decât călare. Suie-te pe mine, să mergem în sat”. Lupul așa a făcut și chiar când au sosit în sat, oamenii ieșeau de la biserică. Văzându-l oamenii călare pe iapă au început a-l puhăi, a-l fâșcăi (fluiera) și a-l hăitui spre pădure.

Văzându-se hăituit și urmărit, lupul a luat-o la sănătoasa. Pe drum s-a întâlnit cu un cățăluș pe care a voit să-l mănânce. Cățelul s-a rugat să-l lase că și el e necăjit și trăiește cu greu, prinzând șoareci și l-a rugat ca mai bine să meargă cu el în sat că este o nuntă și că a trăi mult mai bine acolo. Lupul s-a învoit și au mers împreună în sat, în locul unde era nunta. La ușă cățelul a zis către lup: „Eu mă bag înainte sub masă, iar tu vino repede după mine și te bagă după cuptor, acolo este butea cu vinarsul și

plăcintele”. Cățelul s-a băgat sub masă, iar lupul pe cuptor, după horn. Acolo s-a dat la plăcinte și la vinars și s-a îmbătat. Nuntașii, după ce au luat la cap au început a cânta de jale, după muzică. Atunci lupul beat fiind a început a urla și el. Nuntașii au zis: „Tăceți că se aude urlând!”. Făcându-se liniște, lupul urlă mai departe, dar nu l-au găsit. Nuntașii au beut și au cântat de jale mai departe. Lupul iar a început a urla.. Atunci unul dintre nuntași l-a văzut pe lup și a început a-l hăitui.. Lupul a fugit și nuntașii după el, iar cățelul *s-a libovit* (a mâncat pe săturate) singur în casă.

*Ciobanul și tâlharii*⁸⁸ era povestea inspirată din viciul tâlhăritului, foarte frecvent de-a lungul timpului în toți Munții Rodnei. Se zice că în vremurile vechi trăia un cioban care, din întâmplare rămăsese peste noapte singur la stână. Ceilalți ciobani fură duși în sat după mâncare. Șase hoți care de cu ziuă făcură planuri cum ar putea șterpeli niște oi peste noapte, se apropiară să vadă ce face ciobanul. Acesta se încălța la foc, își găta un picior și trântindu-l la pământ, zice: „Legai cinci, să mai leg cinci, și apoi pun pe Știrbeiu cu spatele pe foc”. Tâlharii băgară bine de seamă și când vătaful lor auzi acestea – fiindcă se temea Știrbeiu – adause cu voce cam tremurândă: „Auzi mă, mai are cinci, vă leagă și pe voi, iar pe mine ca vătaf mă pune cu spatele pe foc. S-o luăm la sănătoasa, că ne pune viața în cui”. Și astfel tâlharii au fugit, iar el a rămas cu turma întreagă. Se spune că o bandă de 12 tâlhari cutreierau toți Munții Rodnei și prin furt au agonisit o comoară pe care și-au ascuns-o într-o fântână numită „Fântâna tâlharilor”. Se spune că fântâna păstrează comoara și-n zilele noastre întrucât n-au avut voie s-o dezgroape decât în prezența tuturor. În cimitirul robilor din Gherla stă scris numele acestor tâlhari. Cu unul dintre ei care depășiseră 80 de ani s-ar fi întâlnit cineva de prin părțile locului: „Ne-ai auzit poate de nume numai, dar n-ai știut cum și de unde suntem. Și eu sunt unul din cei 12 care au umblat mult pe la mutările voastre și am mâncat multă urdă și caș de la bacii voștri. Cunoști fântâna tâlharilor? Acolo este comoara noastră pe care am îngropat-o, când eram toți 12 laolaltă, dar acum, fiindcă ceilalți nu mai sunt, nu pot să dezgrop din ea nimic căci suntem puși sub blestem. E îngropată afund în pământ și numai cu greu o poți afla. Dacă am fi cu toții acum în viață, acum n-ar trebui să cerșesc pe această stradă blăstămată”. Și ștergându-și ochii cu mâneca cămășii s-a depărtat încetinel, proptindu-se de cârja-i, care acum este singurul său tovarăș de pribegie⁸⁹.

⁸⁸ Emil Precup, *op. cit.*, p. 77.

⁸⁹ Ibidem.

Unii dintre păcurari își aminteau peste timp cum cei 12 tâlhari le-au luat baciul de la stână, întristându-i amarnic, dar mare le-a fost bucuria când, după orele două noaptea baciul lor intra semeț în mutare.

Altădată se potrivea ca șase dintre tâlhari să fie prezenți în mutare tocmai când veniseră după brânză chiar stânașul și, după obiceiul vremii, acesta scoase o ploscă de vinars oferind baciului și păcurarilor câte-o gură, bând cu toții pe rând. Când a ajuns plosca la căpitan, acesta țipă o dată că toți încremeniseră și-i aruncă stânașului plosca drept în frunte: „De acest vinars se aduce baciului, care face brânza cea bună la mutare?”. Apoi a scos dintr-o tașcă de piele o cofă mare cu vinars și i-a dat-o baciului: „Bea moșule, că ești vrednic de vinars bun și nu de apă sărată”. „Am rămas prieteni buni cu acești oameni tari din fire și foarte inimoși” – preciza la bătrânețe unul dintre ciobanii profesioniști ai vremii.

Poveștile cu zâne aveau un farmec aparte. Păcurarii povesteau cum le-au văzut purtând veșminte ca domnișoarele, cum joacă prin poieni, dar nu pe pământ ci în aer. Se grupează câte trei și dacă aud vreun păcurar doinind din trișcă se apropie de el, vrând să-l ducă cu dânsle. Dacă păcurarii le-ar răspunde la chemări, ar înnebuni. Se spune că un păcurar le-a ademenit cu doinele sale cântate la trișcă, iar când acestea s-au apropiat de el, păcurarul a scăpat fluierul din mână și a adormit. Ajuns la mutare se uita numai în foc și povestea cu ele, fără ca ceilalți să vadă ceva. După câteva săptămâni, baciul l-a trimis acasă, unde mamă-sa a încercat pe la toți popii să-i cetească, dar băiatul ei tot nebun a rămas. Dus la casa de nebuni a mai trăit două săptămâni, murind după ce a sărit de la al treilea etaj, fiind chemat de „cele tari”, care în mod obișnuit se odihneau la „Izvorul Zmeului”. Una dintre poveștile pășunatului alpin se intitula „Păcurarul și zmeul”⁹⁰ în care cei doi aveau stâni de oi pe munți separați și se confruntau între ei cum în mod obișnuit se confruntau în Munții Rodnei stânele între ele. De altfel, zmeii, Fata pădurii și zânele bântuiau pe la toate stânele. Când aceste forțe erau prinse li se cerea să dezvăluie lecurile pentru toate bolile oilor. Răspunsul era invariabil același – *cuțitul*. Lumea acestor povești este o lume mirifică, mitică, vioaie, încântătoare, dar care mâine va pieri⁹¹.

În serile ticnite, păcurarii și baciul puteau să creeze și **ghicitori**. Așa s-a născut una dintre cele mai frumoase: Am o oaie laie bucălae/ Fată șapte miei în paie/ Eu o apuc de lână/ Ea face ham! de mână/ Eu strig bârr!/ Ea face hârr!/ Ghici, ce-i?”

⁹⁰ Ion Lucian, *Povești din Țara Năsăudului*, Edit. Napoca Star, Cluj, 2007.

⁹¹ Ion Radu Zăgreanu, *Povești din Țara Năsăudului*, în „Răsunetul” nr. 4553 din 25 iulie 2007.

(auaețăC). În clipe de răgaz, cu soare cald, inventau și jocuri specific păcurărești: trânta, tâclea, popa în fântână, untu în gaură, de-a oile, de-a lupul cu mielul etc⁹².

Gersa este pomenită și în *Legenda Voivodatului lui Nucus Voievod*: Legenda menționează că în *Țara Samușilor* a fost un căpitănat, adică o legiune de ostași pentru a străjui drumul de țară Dej-Beclean, drum care trece munții către soare-răsare, spre Țara Tătărească și Leșească, iar pe comandantul lor îl chema *Nucus-voevod* și care era din oastea lui *Gelu-voevod*. Acesta din urmă îi dă de nevastă lui *Nucus-voevod* pe fiica sa *Rebricea*, iar ca zestre – cinci sate. După căsătorie, *Nucus-voevod* se stabilește cu oștile sale pe moșiile nevestei sale, *Rebricea*, iar în timp de liniște, voievodul cu ostașii săi se ocupau cu agricultura, mai ales cu cultura pomilor, a nucilor, dând ulterior numele satului de *Satul nucilor*. Din căsătoria lor au rezultat trei fete și un fecior: cea mare *Rebra*, cea mică *Rebricea*, ca pe mama sa, iar pe cea mijlocie *Gerța*. Pe fecior îl chema *Nasaudum*. Familia lui *Nucus-voevod* a trăit pe la anul 900 e.n. - ne spune legenda descoperită în arhiva preotului Ioan Mureșan din Rebrîșoara, de către animatorul cultural Dumitru Tiron din satul Gruî, legendă însoțită și de hărți în limba germană pe care este consemnat *Satul nucilor* (*Nuszdorf, Nusendorf, Nasendorf – nus=nuc, dorf=sat*)⁹³.

În concluzie, păstoritul poate fi o mare șansă pentru Valea Gersei, ca și pentru întreaga Românie. Condiția de viitor pentru orice colț de țară românesc rămâne adaptarea cât mai urgentă la condițiile promovate de țările din UE, modernizarea acestei meserii, prin diversificarea și eficientizarea ei; protejarea sâmbrașilor și păstorilor autohtoni în fața concurenței neloiale cu produsele de același fel din afara țării, asigurarea desfacerii produselor autohtone pe piața externă, protejarea și valorificarea munților din România, asistență medicală de înaltă clasă, accesarea de fonduri cât mai numeroase și cu utilitate și eficiență cât mai mare. „Frunzele noastre au început deja să se scalde în „luminile” Europei... Suntem bogați pentru că datorăm multe satului..., oferim Europei ... un suflet original, dar diferențiat în cromatica culturii universale...”⁹⁴. Suntem pe locul șapte între cele douăzeci și șapte de țări europene. Este cazul să valorificăm din plin această oportunitate și-n domeniul

⁹² Maria Socol, Rodica Iatan, *Satul năsăudean Șanț în viziunea Școlii Sociologice de la București*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, I, Edit. Carpatica, Cluj-Napoca, 1996, p. 14.

⁹³ Dumitru Tiron, *Legenda Rebrîșoarei*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, IV-V, Edit. „G. Coșbuc”, Bistrița, 2000, p. 59.

⁹⁴ Mircea Prahase, *Satul românesc: încotro?*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, XII, Bistrița, 2007, p. 200.

economiei rurale. Specialiști de bună credință propun astăzi măsuri economice și legislative de salvare a spiritualității și economiei rurale specifice. Se așteaptă reducerea fiscalității, relaxarea dezvoltării rurale, securitatea alimentară, protecția producătorului, dar și conservarea spiritualității satului,⁹⁵ în ciuda exploziei de case frumoase, de fapt un activ neproductiv realizat prin venituri sezoniere dinafara țării. Dacă „frica păzește pepenii”, atunci statul român ar trebui să-și protejeze instituttele sau stațiunile de cercetare, matca speciilor autohtone de animale, păsări sau pomi fructiferi, să-și încurajeze asociațiile agricole, să-și protejeze intelectualii din lumea satelor. Valea Gersei, ca atâtea mii de văi ar putea înflori din nou. Astăzi se află într-o regretabilă și acută lipsă de forță de muncă. Este păgubos să plece forța de muncă din zonă, să trimită acasă sume prin care noi toți să cumpărăm produsele străine importate, dar obținute cu forță de muncă românească. Reîntoarcerea „căpșunarilor” ne-ar ajuta să ne revigorăm „prin noi înșine”, dar, din nefericire ne invadează tot ce-i mai rău – telenovelele, maneliștii, discotecile sătești în blugi și adidași, agresivitatea violului și a sexului promovate prin numeroase programe TV sau reviste de „emancipare”.

⁹⁵ Vasile V. Filip, *Satul românesc și sănătatea țărânului român*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, VII, Edit. „Supergraf”, Bistrița, 2002, p. 110.

ISPASUL – SEMNIFICAȚIA UNEI SĂRBĂTORI

cercet. șt. pr. Mircea PRAHASE

În cultura tradițională românească, cifrele 3 și 7 sunt considerate magice, fiind suportul multor simboluri sau credințe. Neputând face excepție, și **conceptul de sărbătoare** se consideră că ar avea în componență 7 „ingrediente”:

- miezul de sfințenie
- timpul bun
- locul curat
- sufletul primenit
- cuvântul
- gestul
- lucrul potrivit

Nu există sărbătoare care să se poată dispersa de **rit**, acesta fiind **un act care se repetă** și a cărui eficacitate, cel puțin în parte, este de ordin extraempiric.

Unii specialiști socotesc că sărbătoarea se derulează după un scenariu compus din: rituri de purificare, rituri care se referă la un început, rituri ce actualizează relația dintre vii și morți, rituri care așează viitorul sub semnul victoriei, rituri care răstoarnă ordinea normală pentru a o reinstala, întărită. Însușind cel puțin o parte din aceste rituri, sărbătoarea ar putea apărea ca un exces dacă o raportăm la cotidian.

Cu toate acestea, ea nu tulbură ordinea lumii și nu pune în pericol condiția umană.

Se scrie și se spune mult despre gândirea simbolică pe care se sprijină **ritul și sărbătoarea**. Simbolul te face să spui mai mult decât spui, să faci mai mult decât faci și ajută ca un obiect să devină mai mult decât este.

Întărite prin simbol, **cuvintele, obiectele, gesturile** încetează a mai fi cele curente, cele cotidiene.

Pentru ca sărbătoarea să fie posibilă, totul trebuie adus și trăit la altitudinea momentului.

Ea trebuie să se țină în loc curat și bun, loc ce trebuie pregătit. Asta înseamnă că trebuie să-l cureți și să-l împodobești: dai cu mătura, ești atent și ai grijă ce faci cu gunoiul, stropești cu aghesamă, afumi, uneori sfințești.

Podoabele întăresc locul cu forța simbolurilor pe care le pun în valoare. În nici o cultură populară nu există o egalitate între verbele **a împodobi** și **a decora**! Podoaba este cu mult mai mult decât un simplu element decorativ. Ea nu este o simplă bijuterie, după cum nici tatuajul la unele popoare, numite impropriu primitive, nu este un simplu desen.

Concepută din capul locului pentru a îndeplini rolul de talisman și implicată în numeroase rituale și magie, podoaba devine un obiect puternic, forța ei putând fi exploatată.

Podoabele utilizate pentru locul de sărbătoare nu sunt numeroase, căci noul își croiește greu drumul: crengi de brad, frunză de nuc, mâțișori de salcie, glij cu iarbă, ramuri de paltin, urzici, culori (alb, roșu și negru), alte însemne (panglică, băte, coronițe de flori, cununi de grâu) etc. Toate acestea sunt **semne**, iar participanții activi la sărbătoare le știu interpreta, le știu „citi”.

Când folosești expresia „suflet primenit”, în afară de faptul că admiți existența sufletului, se presupune că înțelegi și sensul profund al actului de primenire. Iar în cultura țaranului român referirile la suflet sunt deosebit de numeroase. Poate cândva, cineva va îndrăzni și va reuși să scrie o carte adevărată despre sufletul țaranului român.

Iar primenirea înseamnă nu numai curățire, ci și **regenerare**. În satul românesc curățenia recurge încă (din fericire am spune noi) la mult symbolism. Țăranul nu face duș tot timpul ca noi, orășenii, el se spală de câte ori trebuie și cum trebuie. Nici unui orășean nu i-ar trece prin cap să pună în cada de baie un ban de argint, un fir de busuioc sau coaja unui ou roșu! De fapt fiecare curăță și purifică ceea ce crede că trebuie să păstreze curat: orășenii se preocupă de piele, țăranul de suflet, pentru că numai cei ce intră cu sufletul curat în sărbătoare ies cu el purificat și întărit. Firește, nu toți înving. Însă dacă toți am fi învingători, lumea s-ar umple de îngeri și n-am mai avea loc de aripile lor!!!

Venind mai aproape de **Ispas**, sărbătoare ce ne aduce în fiecare an în Năsăudul cultural, trebuie să subliniem faptul că denumirea populară a sărbătorii religioase Înălțarea Domnului, pune față în față, din nou, două planuri care s-au interferat până la suprapunere totală, prin punerea de acord a riturilor: planul mitologic și cel religios. Ispasul, după dicționarul *Obiceiuri populare de peste an* (1997) de Ion Ghinoiu, este „un personaj mitic care ar fi asistat la înălțarea Domnului și la ridicarea sufletelor morților la cer, sărbătorit în ziua ce-i poartă numele”. Principala conotație sacră a acestei sărbători, de o considerabilă vechime, este aceea de sărbătoare funerară dedicată cultului morților. Să subliniem că orice sărbătoare, presupune întotdeauna o

echilibrare a planurilor existențiale: *lumea de aici cu lumea de dincolo*. Pentru ca omul să ajungă la starea de exuberanță, de manifestare a plenitudinii vitale prin excese de bucurie, mâncare, băutură, voie bună, cant și joc, trebuie ca și strămoșii (morții) să se bucure, să fie mulțumiți prin ofrande sacre funerare, care marchează orice sărbătoare, alături de alte rituri. Cinstind morții, *Ispasul* este prin excelență o sărbătoare ce predispune la voie bună, pentru că acum sufletele morților se înalță la cer. Sărbătoarea include, deci, în structura sa un simbol ascensional, care a fost valorificat religios prin simbolul ascensional christic (Iisus se înalță la cer și o dată cu el și sufletele morților). Cei rămași în „lumea albă” trebuie să aibă grijă ca sufletele celor ce se înalță la cer să aibă *merinde* pentru drum: caș, pâine (azimă), ceapă verde, rachiu. În cultura tradițională românească există credința general răspândită că de la Paști până la Ispas (interval sacru de 40 de zile) cerul este deschis și sufletele celor morți în acest răstimp ajung direct în rai. Tot în acest răstimp se pot revela și anumite taine sacre, care impun purificări și interdicții rituale. Acum, ca și la marile sărbători: Crăciun, Bobotează, Paști se poate auzi la miezul nopții „toaca din cer”, „toaca raiului” sau „toaca lui Dumnezeu”, pe care „nici un om nu-i vrednic să o audă” (Mușlea – Bîrlea, *Tipologia folclorului*, 1970) dar „mai demult o auzeau oamenii cei buni la Dumnezeu, fără păcate”. Condiția rituală era păstrarea tăcerii sacre „pentru ca altă dată n-ar mai fi auzit-o”. Tot la miezul nopții înfloresc floarea alunului care înflorea și se scutura în aceeași noapte” (după A. Gorovei, *Credinți și superstiții*, 1916). Cine o poate căpăta, va avea noroc și va dobândi puteri divinatorii, pentru că alunul este un arbust magic, legat de mari simboluri și reprezentări sacre. De pildă, șarpele, simbolul universal al cunoașterii, a ceea ce este în fire și peste fire, nu poate fi înfrânt decât cu un băț de alun. În viața obișnuită sacrul, componentă a oricărei mari sărbători, se manifestă aproape exclusiv prin interdicte. În ziua de Ispas nu se lucrează. Tot ca o componentă sacră a acestei mari sărbători este și sacrificiul sângeros (sacrificiul ritual al mielului, ca la Paști). Conform principiului dualismului ritual, sărbătoarea este vremea bucuriei, dar și vremea neliniștii. De aceea, în noaptea și în ziua de Ispas se efectuau obiceiuri și practic rituale și magice de apărare. Se culegeau în anumite condiții rituale flori și plante cu proprietăți magice apotropaice: „în noaptea de Înălțarea Domnului (Ispas) se duc flăcăi și fete prin alunișuri să culeagă flori de alun care înfloresc și se scutură în aceeași noapte. Florile acelea sunt bune de făcut de dragoste și de leac”. (A. Gorovei, *Credinți și superstiții*, 1916). Se mai culeg: leuștean și ramuri înfrunzite de paltin și nuc. Ispasul mai este și un prim pas spre vară (anotimpul recoltelor), de aceea el încheie și unele activități agricole specifice primăverii.

În accepție modernă, Ispasul (Înălțarea Domnului) a fost dedicat sărbătoririi eroilor, martirilor neamului, care fac parte și ei dintre strămoșii venerați la această sărbătoare.

Așadar, în satul arhaic românesc totul era mai simplu. Omul știa cuvintele, gesturile și obiectele potrivite pentru sărbătoare. Știa că numai ceea ce este foarte bun și pentru el este îndestulător pentru Dumnezeu. Și mai știa că orice nepotrivire îi face rău nu numai lui, ci și grupului, ba chiar Cosmosului întreg.

Țăranul folosește sărbătoarea după ce o pregătește cu multă atenție și naturalețe și după ce investește în ea tot ceea ce are mai bun: straie, podoabe, cuvinte, gesturi, mâncare dar și suflet!

Iată de ce, un țăran maramureșan se destăinuia unei cunoscute etnografe, că într-o noapte **a visat că mulge Calea Laptelui!!!**

CONSTITUIREA FAMILIEI ÎN SATUL NĂSĂUDEAN ÎN CEA DE-A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

cercet. drd. Claudia Septimia PETEANU

Cercetarea de față își propune, fără pretenția de exhaustivitate și din perspectiva istoriei mentalităților, descifrarea sensurilor și semnificațiilor corolarului atitudinal al cuplului năsăudean în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în contextul în care universul cotidian al acestuia se configurează ca o lume măcinată de contradicții și marcată de lupta neîncetată dintre dorințele personale și prejudecățile sociale. În prima parte a studiului vom insista asupra etapelor premergătoare alegerii unui partener de viață și a criteriilor care condiționează opțiunile matrimoniale, iar în partea a II-a vom ilustra câteva aspecte ale vieții de cuplu.

Pentru început, trebuie să precizăm că sub sintagma „sat năsăudean” sau „comunități năsăudene” facem referire la toate cele 44 de comune cuprinse în miliția națională grănicerească în cei aproape o sută de ani de funcționare a Regimentului II românesc de graniță (1762-1851). Acestea erau repartizate de-a lungul a patru văi importante: Someșul și afluenții săi (Rodna-Nouă sau Șanț; Rodna-Veche; Maieru; Ilva-Mare; Sîngeorz; Sîniosif sau Poiana-Ilvei; Măgura-Ilvei; Leșu; Ilva-Mică; Feldru; Rebrișoara; Rebra; Nepos; Parva; Năsăud; Salva; Hordou sau Coșbuc; Telciu; Bichigiu; Romuli; Zagra; Poieni; Găureni; Suplai; Mocod; Runc; Mititei), Bârgăul (Tiha-Bârgăului; Prundul-Bârgăului; Mureșenii-Bârgăului; Bistrița-Bârgăului; Josenii-Bârgăului; Susenii-Bârgăului; Rusu-Bârgăului; Mijlocenii-Bârgăului), Șieul (Nușfalău; Sîntioana; Budac; Gledin; Monor; Ragla; Șieut) și Mureș (Morăreni și Rușii-Munți)¹.

Este dificil să ne transpunem în existența de zi cu zi a comunităților năsăudene pentru a defini și creiona cu obiectivitate viața intimă a indivizilor, relațiile cu cei apropiați, dragostea, familia, deoarece domeniul vieții private a fost unul marginalizat în sursele documentare din epocă, axate îndeosebi pe problematici din domeniul social, politic sau cultural. La fel se întâmplă în întreg spațiul european, Georges Duby afirmând că: „Mărturiile sunt nu numai rare ci și foarte ambigue. Căci în domeniul sentimentelor și actelor proprii, oamenii lasă întotdeauna la vedere – ca pe un camuflaj

¹ Valeriu Șotropa, *Districul grăniceresc năsăudean*, Cluj-Napoca, 1975, p. 104. Aceste comune sunt citate conform ultimei reorganizări din 1816, rămasă neschimbată până în anul 1851.

menit să ascundă poate tocmai esențialul – numai ceea ce sistemul de valori, morala, simțul demnității, conveniențele le pretind să arate”².

Comportamentul indivizilor de la naștere și până la moarte a fost supus numeroaselor reguli și norme elaborate atât de autoritățile laice, cât și de cele bisericești aflate într-o permanentă competiție pentru a-și asigura primatul asupra vieții oamenilor. Pe de-o parte, acțiunile bisericii erau justificate prin dreptul divin, care impunea respectarea necondiționată a normelor religioase, iar pe de alta, inițiativele statului erau determinate de motivații pragmatice, individul fiind un mijloc indispensabil pentru realizarea intereselor sale economice, politice și militare. Această rivalitate se va transforma în cursul secolului al XIX-lea într-o colaborare mutuală în ceea ce privește controlul și supravegherea vieții conjugale a indivizilor, legislația bisericească concentrându-se asupra stabilirii condițiilor de încheiere și desfacere a unei căsătorii, iar cea laică asupra reglementării relațiilor dintre soți, a vieții de familie în sine³.

La fel ca în întreg spațiul românesc și în societatea rurală nășăudeană a celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, familia constituia structura socială de bază întemeiată prin căsătorie, „o primă formă de solidaritate și securitate”⁴ care garanta supraviețuirea în fața dificultăților traiului cotidian.

Ținând cont de faptul că încheierea unui mariaj era determinat atât de considerente de ordin religios, social și demografic („obligăția” de a avea o familie și copii care să ducă neamul mai departe) cât, mai ales, de ordin material (căsătoria reprezenta o bună posibilitate pentru întărirea „găzdușagului” sau pentru a accede la statutul social de „gazde”), căsătoriile par a fi afaceri calculate cu mult sânge rece de către familiile tinerilor, de cele mai multe ori fără a se ține cont de părerea acestora.

Pe lângă motivele invocate mai sus, în mentalul colectiv al satelor foste grănicerești, alegerea partenerului de viață era condiționată și de legi nescrise care trebuiau respectate de toți membrii comunității, bogați sau săraci, tineri sau bătrâni. Pentru că prestigiul social conta mai mult decât sentimentele, cea mai importantă cutumă „obliga” tinerii să își aleagă perechea din același palier social: săracul cu sărac, bogatul cu bogat, intelectualul cu intelectual. Încălcarea acestei reguli, „dragostea

² Georges Duby (coord.), *Introducere*, în vol. *Amor și sexualitate în Occident*, București, 1994, p. 8.

³ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania. A doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, Cluj-Napoca, 1999, pp. 145-152.

⁴ Toader Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate*

nepotrivită”, sfârșea tragic și cel mai cunoscut exemplu din mediul rural năsăudean, inspirat dintr-un caz real, este drama trăită de Ion, personajul principal al romanului cu același nume, nevoit să facă alegerea care îi va aduce condamnarea la moarte: „Nu-i fusese dragă Ana și nici acum nu-și dădea seama bine dacă i-e dragă. Iubise pe Florica și, de câte ori o vedea sau își amintea de ea, simțea că tot o mai iubește. Purta în suflet râsul ei cald, buzele ei pline și umede, obrații ei fragezi ca piersica, ochii ei albaștri ca cerul de primăvară. Dar Florica era mai săracă decât dânsul, iar Ana avea locuri, și case, și vite multe...”⁵.

Odată ajunși la vârsta adolescenței, tinerei „ieșiau” pe piața matrimonială, lumea satului năsăudean dispunând de ocazii variate pentru întâlnire și socializare: participarea la slujbele religioase duminica și în sărbători, jocul, muncile câmpului, șezătorile, târgurile. Fetele și feciorii aveau ocazia de a se „fila” și de a se cunoaște mai bine, legau simpatii și își stabileau criterii pentru alegerea potențialului soț (-ie): „Numai luna mergând la târg,/ Marțea-n șetre târguind,/ Miercurea-napoi venind,/ Joi seara în șezătoare,/ Vinerea plivind la floare,/ Da, sâmbăta la polog,/ Duminica pe la joc”⁶.

Dar, pentru a prezerva moralitatea tinerei generații, în acord cu principiile raționale moștenite din timpul funcționării Regimentului II românesc de graniță, autorităților civile și bisericești au încercat prin măsuri cu caracter coercitiv și prohibitiv să controleze „componenta de divertisment” din lumea satului năsăudean. Nu știm dacă s-a reușit în toate comunitățile foste grănicerești, dar în cazul Năsăudului s-au păstrat sub formă de „porunci”, în intervalul cuprins între 1863-1867, considerații interesante referitoare la problematica de mai sus⁷. Mai marii antistiei (primăriei) năsăudene au reglementat condițiile permise pentru „petrecerea tinerimii”, autoritatea și rigorismul lor dovedind fidelitate față de măsurile anterioare adoptate în timpul funcționării graniței⁸: jocul se putea desfășura în anumite zile, până la ore fixe, sub atenta supraveghere a părinților și a bătrânilor din sat, iar participarea tinerilor era

rurală și mentalități colective, Cluj-Napoca, 2001, p. 129.

⁵ Liviu Rebreanu, *Ion*, București, 1980, p. 18.

⁶ Solomia Păiuș, Liviu Păiuș, *Iuliu Moisiu – folclorist (III)*, în „Studii și cercetări etno-culturale”, XI, Bistrița, 2006, p. 278.

⁷ Simion Lupșan, Adrian Onofreiu (studiu introductiv, note și text), *Poruncile Primăriei Năsăud. 1863-1866*, ed. a II-a, Năsăud, 2006.

⁸ Pentru exemplificare se poate consulta textul poruncilor vicariale din Ștefan Buzilă, *Documente bisericești*, în „Arhiva Someșană” (în continuare „A.S.”), nr. 15, Năsăud, 1931, pp. 15-33.

condiționată de frecventarea bisericii⁹. Aceiași strictete se aplică și în cazul organizării șezătorilor, cu atât mai mult cu cât acestea se desfășurau într-un cadru intim, în casa unei gazde, iarna, după ce se însera. Pentru cenzurarea morală a tinerilor, de la sfârșitul anului 1863, desfășurarea șezătorilor era limitată până la ora 10 seara, gazdele erau făcute răspunzătoare „pentru toate întâmplările ce se vor cășuna”, iar fetele și feciorii trebuiau să își anunțe participarea prezentându-se la „Cancelarie” pentru „a se însemna [...] și spre a li se împărtăși datorițele lor”¹⁰.

Și din punctul de vedere al autorităților bisericești, singurul motiv care justifica întâlnirea dintre doi tineri avea ca scop precis căsătoria, nici într-un caz distracția sau alte activități care puteau favoriza faptele imorale: „Să se învețe părinții și tutorii a nu ierta ca fiii încredințați lor în ante de cununie să petreacă laolaltă cu una atare familiaritate, ce nu le este iertată, cu atât mai puțin a șede laolaltă”¹¹.

După atâtea prevederi și constrângeri impuse de familie, comunitate, foruri laice și ecleziastice, se impune să ne întrebăm care era marja de alegere lăsată tinerilor în privința partenerului de viață. Din păcate, posibilitățile de a decide erau destul de limitate, motivele invocate mai sus transformând căsătoria într-o afacere care trebuia să fie pe „placul comunității”, să mulțumească familia și să respecte normele impuse de stat și biserică, iar cerințele pe care trebuia să le îndeplinească partenerul (-a) nu erau condiționate de atracția fizică sau spirituală, ci de însușiri precum: purtarea morală bună, hărnicia, omenia și blândețea¹².

Cu toate că, ordinea firească a lucrurilor trebuia respectată, abaterile combătute și excepțiile prohibite, creația populară din ținutul Năsăudului în perioada studiată ilustrează cu prisosință că în realitate, în ciuda tuturor precauțiilor, tinerii se îndrăgosteau, iubeau și erau iubiți, se întâlneau pe ascuns, făceau dragoste și își jurau credință veșnică. Din nefericire, în marea majoritate a cazurilor, cel ales pentru a fi partener de viață nu era „drăguțul”(„mândru”) sau „drăguța” („mândra”), ci „hâdul” sau „hâda” aleși de familie: „Frunză verde de cetină,/ Suflă vântul și-o clatină/ Din vârv până-n rădăcină,/ Nu-i de vina crenguții/ Că-i de vina măicuții,/ Că nu mă lasă-a iubi/ Cu cine m-oi potrivi./ Nu mă lasă să tăiesc/ Cu cine mă potrivesc”¹³.

⁹ Simion Lupșan, Adrian Onofreiu, *op. cit.*, pp. 127-128.

¹⁰ *Ibidem*, p. 199.

¹¹ Joane M. Moldovanu, *Acte sinodale ale baserei romane de Alb'a Julia și Fagarasiu*, tom III, Blaj, 1872, p. 53.

¹² Arhivele Naționale Direcția Județeană Bistrița-Năsăud (în continuare ANDJBN), Fond *Oficiul parohial greco-catolic Romuli*, dosar 3, f. 27-28.

¹³ Liviu Păiuș, *Iuliu Moisil – folclorist*, în „Studii și cercetări etno-culturale”, VII, Bistrița,

Încercarea de a încălca codul comportamental impus prin legi scrise și nescrise zdruncina puternic familia și comunitatea, iar reacțiile celor responsabili de protejarea bunelor moravuri și a tradițiilor nu se lăsau așteptate. Este și cazul preotului Ieronim Slăvoacă din Ilva-Mare aflat în fața unei dileme pentru a cărei rezolvare, în 26 iunie 1893, solicită ajutorul vicarului. Din conținutul scrisorii aflăm că în comunitatea păstorită de numitul preot, tânărul Iacob „a lui Samuilă Doboși” dorește să se căsătorească cu „juna” Ileana Grecu, născută în Borșa¹⁴, dar cu domiciliul în Ilva-Mare. Feciorul „zice că altă muiere nu-i trebuie, fără numai Ileana, pe care – spune – că o fi îngrecată [însărcinată, n.n.]”, dar părinții își exprimă profundul dezacord față de această alegere, amenințând nu numai cu dezmoștenirea „fiului rătăcitor”, „ci ar fi în stare a-l și împușca ori toca în cap, când va pleca cu dânsa la cununie”.

În fața acestei neînțelegeri, parohul, pe de-o parte, l-a sfătuit pe tânăr să își caute o altă soție „pe care să o învoiască și părinții lui”, iar pe de alta, i-a sfătuit pe părinți să își dea consimțământul „la aceasta care și-a ales-o, decât să fie nefericit cu alta”. Pentru că nici una din părți nu cedează, neputincios, preotul consideră că unica soluție ar fi amânarea cununii, în speranța aplanării conflictului, cu atât mai grav cu cât nu este unicul caz în sat când „feciori de oameni cu stare bună” s-au îndrăgostit de „fete de „Borșian” și fac supărare la părinți”¹⁵.

Nu am găsit răspunsul vicarului, în schimb, în data de 29 septembrie 1893 preotul din Ilva-Mare adresează o nouă scrisoare forului vicarial oferind mai multe amănunte despre situația de mai sus. Cuvintele lui Ieronim Slăvoacă ilustrează cu tărie realitatea crudă a satului năsăudean care condiționează unirea a două destine de apartenență la același statut social, dragostea fiind percepută ca un moft trecător.

Părinții feciorului sunt „fruntașii acestei parohii, cu avere frumoasă”, iar feciorul a fost crescut în așa fel încât să nu-i lipsească nimic; fata provine dintr-o familie săracă, fiind „dedată de mică la cerșit, adică a-și câștiga de pe o zi pe alta hrana cu ola din sat”. Această deosebire de creștere și „condițiune”, precum și teama că „după ce s-ar căsători și s-ar trezi din visul amorului [...] și le-a vedea toate în goala realitate” ar putea determina ură și nefericirea cuplului îl determină pe parohul din Ilva să amâne căsătoria lor cel puțin un an în speranța că până atunci „s-ar sătura unul de altul, mai ales că în timpul de iarnă sărăcimea trăiește mai anevoie”. Totuși, dacă cei doi îndrăgostiți trec și de această încercare, mai ales pentru că tânărul și-a părăsit

2002, p. 275.¹⁴ Localitate din județul Maramureș.

gospodăria părintească „și s-a dedat în fărădelegi cu numita fată”, preotul promite că îi va cununa¹⁶.

Mariajul presupunea, dar și crea drepturi și obligații pentru cei ce contractau căsătoria, aspecte față de care statul, biserica și comunitatea nu au rămas indiferente. Statul a acceptat primatul bisericii în ceea ce privește realizarea și validarea căsătoriei, despărțirea de pat și masă, divorțul; puterea seculară, în schimb, și-a rezervat dreptul de a controla relațiile dintre soți, moștenirea, întreținerea copiilor, a soțiilor etc.¹⁷.

Cele două autorități au consfințit puterea maritală a bărbatului și implicit dependența morală și materială a femeii în cadrul cuplului. În conformitate cu legislația laică: „[...] ambele părți sunt deopotrivă obligate, la îndatorirea conjugală, la fidelitate și la un tratament cuvințios”¹⁸, bărbatul fiind capul familiei, cu drept de decizie în treburile casnice, tutore exclusiv al copiilor etc., în vreme ce femeia trebuia să-și urmeze soțul, să se asigure de buna administrare a casei și să se supună hotărârilor acestuia, inegalitatea flagrantă dintre cei doi fiind vizibilă mai ales la nivelul moștenirii. Și tradiția ecleziastică statua legi discriminatorii la adresa soției obligată să rămână alături de partenerul de viață „la bine și la rău”¹⁹.

Desfășurarea normală a ciclului vieții familiale a fost condiționată într-o mare proporție de motivele care au determinat încheierea căsătoriei, precum și de condițiile înfăptuirii acesteia. De regulă, după căsătorie, noul cuplu urma să locuiască cu familia mirelui, trăind într-un menaj comun cu aceștia; bărbatul își însușea calitatea de cap de familie și îndeplinea atribuțiile gospodărești care decurgeau din acest statut: muncile agricole, relațiile familiei cu autoritățile, eventualele deplasări în afara satului etc. Soția primea numele soțului și era obligată să îl urmeze la gospodăria acestuia; ea se ocupa de treburile femeiești din gospodărie și casă, ajuta la munca câmpului: „[...] făcând iarna din noapte zi, cu lucrul mânelor împodobesc casa și îi îmbracă și pe ai săi, împrăștiind cu veselia lor norii de grijă, ce adeseori încrețesc frunțile gânditorilor lor bărbați”²⁰. Prima datorie conjugală a tinerei familii era procrearea, adică nașterea de copii. Acestea i se alăturau obligațiile sociale și economice din cadrul comunității, în

¹⁵ ANDJBN, fond *Vicariatul Rodnei*, dos. 701/1893, f. 42.

¹⁶ *Ibidem*, f. 334.

¹⁷ Sorina Paula Bolovan, *op. cit.*, p. 76.

¹⁸ *Codul Civil General Austriac*, (tradus de Ioan Corjescu), București, 1921, p. 37.

¹⁹ Adriana Florica-Muntean, *Condiția femeii în cadrul cuplului marital din Transilvania în secolul al XIX-lea*, în „Anuarul Arhivelor Mureșene”, nr. II, Târgu-Mureș, 2003, p. 184.

²⁰ Macedon Maniu, *Descriere scurtă din monografia comunei Zagra*, în vol. „Periplu istoric-toponimic. Valea Zăgrii” (vol. îngrijit de Mircea Prahase), Cluj-Napoca, 2003, p. 169.

contextul în care familia asigura funcționarea economică, dar și transmiterea patrimoniilor.

Din păcate, nu dispunem de surse documentare care să ne ofere informații legate de ceea ce se întâmpla cu adevărat în patul conjugal după căsătorie, sexualitatea fiind un subiect popularizat doar în situații de criză. Probabil, cel puțin unul dintre parteneri, dacă nu amândoi, și-au inaugurat viața sexuală de timpuriu, analiza folclorului epic și a proceselor pentru paternitate din Districtul Năsăudului²¹ fiind o dovadă a faptului că relațiile intime dintre tinerii năsăudeni înainte de căsătorie erau destul de frecvente. De obicei, seduse și încrezătoare în promisiunile reprezentanților sexului tare, fetele acceptau „împreunarea trupească”, deseori idila sfârșindu-se tragic pentru fata devenită mamă, nevoită să apeleze la instanța judecătorească pentru recunoașterea paternității copilului din flori și pentru „repararea” propriei imagini în sânul comunității: „Sub tufa mohorului/ Arde para focului;/ Ea tot arde nu se stinge,/ Mândra suspină și plânge/ -Taci, mândră, nu suspina/ Tot a ta a fost vina./ La toți le-ai făcut pe plac,/ Ție ți-ai făcut de cap;/ La toți le-ai făcut pe voie,/ Ție ți-ai făcut nevoie./ Verde-i frunza pe copaci,/ Leagănă, mândră, și taci,/ Io-s fecior și îmi pun ștruț,/ Tu, fată, cu legănuț;/ Io-s fecior și îmi pun pană,/ Nu ești fată, ești vădană”²².

În concluzie, cu toate că existența dragostei între tinerii din comunitățile năsăudene ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea nu poate fi negată, când venea momentul constituirii unei noi familii, cei din jur țineau seama mai puțin sau deloc dacă viitorul cuplu se plăcea reciproc. Planificarea vieții familiale finalizate prin căsătorii de conveniență îi situa pe indivizi într-o permanentă confruntare între tradiție și dorință, cu atât mai mult cu cât însăși existența, bunăstarea erau condiționate în secolul al XIX-lea, nu numai în comunitățile năsăudene, ci în întreg spațiul rural transilvănean, de stăpânirea a cât mai mult pământ și de creșterea a cât mai multe animale.

În condițiile în care, în majoritatea cazurilor, căsătoria era determinată de interese materiale, fără a se pune accent pe relațiile afective dintre viitorii parteneri, în fața greutăților de zi cu zi, coeziunea și solidaritatea familiei era menținută atâta timp cât întrebările rămâneau nerostite și alternativele neobservate sau neaplicate²³. Viața

²¹ Luminița Dumănescu, *Procesele pentru paternitate din Districtul Năsăudului*, în „A.S.” (seria III), V, Cluj-Napoca, 2006, pp. 121-136.

²² Solomia Păiuș, Liviu Păiuș, *op. cit.*, p. 220.

²³ Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, *Familie și comportament matrimonial în Transilvania între 1850 și 1914 (Între tradiție și modernizare)*, în Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan,

nefericită, violențele conjugale, consumul de alcool, rutina, incompatibilitatea sexuală sunt principalele motive care determinau apariția stărilor conflictuale în sânul familiei, deseori divorțul sau „despărțirea de pat și masă” fiind unica soluție pentru rezolvarea acestora.

Corneliu Pădurean (coord.), „Om și societate. Studii de istoria populației României (sec.XVII-XXI), Cluj-Napoca, 2007, p. 114.

PĂSTORITUL ÎN SATUL GALAȚII BISTRIȚEI (JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD)

prof. dr. Ioan BÂCA

Satul Galații Bistriței, reședința comunei cu același nume, este situat în partea de sud a județului Bistrița-Năsăud, în arealul Dealurilor Șieului, fiind axat pe cursul mijlociu al pârâului Dipșa. Ocupația de bază a locuitorilor din această zonă este agricultura, iar în cadrul acesteia păstoritul înregistrează trăsături specifice, care vor fi evidențiate prin materialul de față.

Asocierea oilor în vederea formării viitoarelor stâni și măsura

Spre sfârșitul lunii martie și începutul lunii aprilie, după ce se vând mieii, oille proprietarilor din satul Galații Bistriței se adună la gospodarii care dețin mai multe animale și se stabilesc în anumite locuri (fosta livadă a CAP-ului, După Magazie, Deasupra Satului), unde vor pășuna până la măsură. Se formează astfel, 2-3 turme care pot număra între 300 și 700 de ovine fiecare. Din laptele muls în această perioadă se va obține brânză, care va fi distribuită participanților, după numărul de oi, într-o cantitate stabilită de comun acord.

În săptămâna premergătoare sărbătorilor pascale (Săptămâna Mare) va avea loc măsura oilor. Cu o seară înainte și în dimineața zilei stabilite pentru acest eveniment, fiecare gospodar își mulge oille, pentru ca toată lumea să aibă șanse egale și această competiție să fie corectă. Laptele de dimineață va fi măsurat într-un vas etalon și va fi cântărit pe cântar. La 0,25 litri de lapte muls se alocă 10 litri de lapte, de la toate oille, din care se vor obține diferite produse (brânză, urdă, jântuit, zer) pentru fiecare proprietar, la momentul stabilit.

La începutul lunii mai oille sunt tunse, fie de către proprietari, fie de către ciobani, iar lâna este folosită în gospodărie sau este comercializată.

Văratul oilor

Stâna se instalează într-un loc vizibil și în apropierea unei surse de apă. În hotarul satului Galații Bistriței se formează 2-3 stâni, pe pășunea comună (Sub Dumbravă, Lângă Tău, În Coastă), care concentrează oille localnicilor. În componența stânii intră **coliba principală** sau **târâla**, **staulul** și **colibele ciobanilor**.

Târla este confecționată din lemn și are acoperiș din tablă. În inventarul acesteia intră: gălețile de muls din aluminiu, căldarea, ciubărul în care se pune laptele la închegat, căldarea în care se fierbe zerul pentru a se obține urda, ceaunul, cufărul în care se păstrează pâinea, masa, lingura mare din lemn cu care se amestecă laptele pus la închegat, polițele pe care se așază cașul la uscat, tacâmurile și crinta (dispozitivul cu care se stoarce cașul).

În jurul acesteia se amplasează staulul, care se construiește din lese de nuiel și se mută săptămânal în jurul târlei, pentru a evita murdărirea animalelor, dar și pentru a îngrășa o suprafață cât mai mare de pășune. Staulul este prevăzut cu 2-3 strungi, formate din spătări (locul pe unde se strecoară oile la muls) și comarnic (acoperiș).

În apropierea staului se află colibele ciobanilor, confecționate din scânduri și acoperite cu hârtie gudronată. În interiorul acestora se găsește, după caz, o pernă, o bundă și salteaua pentru dormit.

Personalul stânii cuprinde un baci, care prelucrează laptele și obține brânza, 2-3 ciobani sau păcurari, care pășunează și mulg oile, și un strungar, care mână oile la strungă și aduce apă la târlă.

Pe lângă oi, la stână se regăsesc câinele de întors oile, câinii care păzesc oile, precum și măgari, cai și porci, aparținând personalului de la stână.

Oile se pășunează vara în două turme: turma oilor cu lapte și turma oilor sterpe și a berbecilor. Aceste două turme pășunează separat și repauzează, de asemenea, în staule diferite. După data de 15 septembrie cele două turme se amestecă, pentru reproducere. Oile productive se mulg de 2-3 ori pe zi, de la caz la caz.

Obținerea produselor lactate are loc în mai multe etape, pe care le vom vedea în continuare. După ce se mulg oile, laptele este strecurat în ciubăr, se măsoară cu o riglă nivelul acestuia, pentru ca toți proprietarii să beneficieze de cantități egale, și i se adaugă cheag. Se lasă o jumătate de oră, apoi baciul fărâmițează cu mâna laptele închegat, iar după încă un sfert de oră adună laptele coagulat într-o bucată de pânză (pânzătură), conturându-se astfel, viitorul caș, pe care îl stoarce în crintă. La început, din acest caș inițial iese un zer gălbui, care va fi folosit pentru a se obține urda.

Când zerul devine alb-transparent, cașul se fărâmițează din nou, iar zerul rezultat în urma acestei operații reprezintă jântuitul, care se lasă 2-3 zile la fermentat, după care poate fi folosit la pregătirea balmoșului.

Zerul gălbui, obținut la început prin fărâmițarea cașului, se fierbe în căldare până se separă urda, care este aleasă și pusă la stors într-un săculeț din pânză. Zerul

final, rezultat după ce s-a obținut urda este folosit la stână, de obicei pentru hrana câinilor și porcilor.

În funcție de ierarhia stabilită în primăvară, la măsura oilor, fiecare proprietar se prezintă la stână pentru a-și ridica produsele care i se cuvin. Acesta aduce ciobanilor diferite alimente (făină, zahăr, ulei, sare, pâine, etc.), țigări și băuturi alcoolice. Gospodarul sosit la stână asistă la mulsul de la amiază, pentru a-și vedea oile, apoi așteaptă ca baciul să închege laptele și să obțină jântuit și zer proaspăt, după care intră în posesia cantității de brânză și urdă cuvenite.

Sâmedrul și tomnatul oilor

La 14 octombrie oile coboară de la stâni pe pășunile din apropierea satului, moment când fiecare proprietar își numără oile și plătește văratul. După această dată oile pot rămâne în turmă pe anumite pășuni private din spațiul satului, alese pentru târlire, până în preajma zilei de 6 decembrie, când sunt distribuite proprietarilor spre iernare, fie pot fi retrase de anumiți proprietari, pentru a fi pășunate individual. În această perioadă, oile rămase în turmă se mulg o singură dată, din laptele rezultat obținându-se produse pentru personalul de la stână. Și în acest caz, stâna este dotată cu staul și colibe, la fel ca în timpul verii.

Iernatul oilor

Din data de 6 decembrie oile se întorc la proprietarii lor, pentru a ierna. Pe durata sezonului rece animalele sunt adăpostite în saivane sau cornițe și sunt hrănite cu fân, otavă și cereale boabe (porumb, grâu).

Concluzie

Activitatea pastorală în limitele satului Galații Bistriței se caracterizează prin elemente structural-funcționale specifice. Din punct de vedere tipologic este vorba de un păstorit cu pendulare simplă, în apropierea satului, determinat de mai mulți factori, cum ar fi:

- proprietatea comună asupra pășunilor;
- apropierea pășunilor de vatra satului;
- inexistența proprietăților comunale în arealul montan, ca în cazul fostelor sate grănicerești.

Totuși, în organizarea economică a activităților pastorale se disting trei momente principale: **stâna de primăvară** (pe pășunile din imediata apropiere a

satului), **stâna de vară** (pe pășunile comunale) și **stâna de toamnă** (pe pășunile private din vatra satului).

Copitatele mari sunt pășunate de la începutul lunii mai și până toamna târziu într-o ciurdă, de care se îngrijește un păstor tocmnit de comunitate. Vitele sunt preluate dimineața și duse pe pășunile din apropierea satului (Fața Măieriști, Valea Rece, Pe Dos, În Vârful Podereiului, Pe Cleje), până seara, când se întorc la proprietari. Păstorul angajat primește pe rând, de la fiecare gospodar care deține animale în ciurdă, o pâine, un kilogram de slănină și banii cuveniți.

Bibliografie

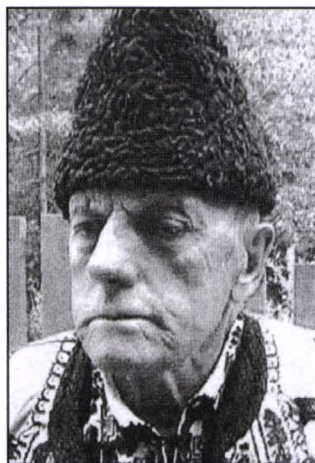
1. Bâca, I., 2006-*Aspecte privind păstoritul în cadrul satului Suplai (județul Bistrița-Năsăud)*, Studii și Cercetări Etnoculturale, XI, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud
2. Bâca, I., 2007-*Particularități ale vieții pastorale în cadrul satului Poiana Ilvei (județul Bistrița-Năsăud)*, Studii și Cercetări Etnoculturale, XII, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud
3. Butură, V., 1978-*Etnografia poporului român*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca
4. Dunăre, N., 1972-*Iernatul oilor în zona fânațelor în cadrul păstoritului cu pendulare dublă din județul Bistrița-Năsăud*, File de Istorie, vol.2, Muzeul de Istorie Bistrița
5. Morariu, T., 1937-*Viața pastorală în Munții Rodnei*, București
6. Someșan, L., 1934-*Viața pastorală în Munții Călimani*, București

RAPSODUL DIN LUNCA ILVEI, O VIAȚĂ CA O DOINĂ

Carmen BULZ

Un om mic de statură din Lunca Ilvei suflă din fluier ca nimeni altul. Are acea putere pe care puțini artiști o au: să transforme un eșec într-un succes, iar un succes, într-o victorie. A ales drumul cântecului, din pricina singurătății. Numai singurătatea este de vină, din cauza ei s-a apucat de cântat. În ciuda numeroaselor premii obținute la diverse festivaluri în țară, unul dintre cei mai mari rapsozi ai județului nostru nu are, până în acest moment, nimic înregistrat.

„Fiecare om are câte o nebunie, dar cea mai mare nebunie, după mine, e să n-ai niciuna”, gândea Alexis Zorba, personajul lui Kazantzakis. Badea Mihăilă Varvari din Lunca Ilvei este un om foarte sănătos spiritual. Totuși, are nu o singură nebunie, ci o mie. Una dintre ele este fluierul – poate cea mai mare pasiune care i-a mistuit viața. Nu cunoaște el notele muzicale, dar știe să cânte mai bine ca oricare altul. Seneca spunea că viața seamănă cu o poveste. Ceea ce contează nu este lungimea, ci valoarea ei. Plecând de la gândurile filosofului, vom reconstitui povestea acestui rapsod, cunoscut de mulți, dar, în același timp, un anonim.

Portret din bucăți

Badea Mihăilă Varvari s-a născut acum 77 de ani în satul Lunca Ilvei, părinții fiind țărani simpli, destul de săraci. Nu a avut o viață ușoară, dar sufletul i-a fost mângâiat întotdeauna cu instrumentele sale de suflat. S-a căsătorit cu Anuța și au trăit împreună 38 de ani. Anuța l-a lăsat singur de mai bine de un deceniu. Badea Mihăilă Varvari a învins prejudecățile și în viața sa personală. S-a căsătorit cu o femeie care avea deja un copil, pe Alexandru. Alexandru a crescut și a ajuns un om mare. Au fost opt frați la părinți și a avut o copilărie plină de neajunsuri și cu greutate. Pentru a-și ajuta familia, a început să muncească și el. Și acum își amintește de mama lui, care, la sfârșitul unei zile de muncă, întotdeauna doinea. „A fost un exemplu de mare însemnătate ca om“, afirmă rapsodul. După moartea tatălui, a fost luat de un unchi al

său, Oarcă Schelemente, și dus la Poiana Cătuneniilor. Acolo badea Mihăilă și-a petrecut șase ani din viață și tot atunci unchiul l-a ajutat să deprindă taina fluierului.

Fluierul și cătănia

Cursul vieții i-a fost schimbat de anii petrecuți în armată. „Am făcut trei ani de armată la Bârlad, artilerie grea. A fost greu, dar m-a disciplinat într-un anume fel”. Tot fluierul l-a ajutat să iasă din greutăți și în armată. După cătănie, a urmat un curs de calificare în București și apoi s-a întors pe meleagurile natale, să lucreze ca fochist la

cazane cu aburi în Lunca Ilvei. A știut cât de prețioasă este munca, dar nu a renunțat la cântat.

Badea Mihăilă Varvari nu cunoaște notele muzicale. Acuratețea interpretării sale i-a pus pe

gânduri și pe specialiștii de la Institutul de Etnografie și Folclor, cărora nu le venea să creadă că sufleurul de instrumente din Ardeal nu are habar de nicio notă muzicală. Și despre Luciano Pavarotti s-a spus că nu cunoștea toate notele muzicale, dar se pare că harul de a cânta nu ține de partituri și de câte ore de Conservator ai urmat, ci de cât suflet pui în interpretarea ta.

„Fără muzică, nu pot“

Între două vorbe, badea Mihăilă ne mai cântă ceva, ba din fluier, ba din caval. A fost un om harnic și un bun gospodar. Se trezește în fiecare dimineață la ora cinci și ascultă pe postul de radio public emisiunea „Antena satelor“

„Fără muzică, nu pot, și emisiunea începe la ora șase, iar peste zi mai lucrez la fluier. În rest, mă lupt cu singurătatea. Ne mărutrisește, cu o oarecare rușine, că a fost bântuit chiar de gânduri de sinucidere. L-au ajutat instrumentele. Dacă fluierul îi alină sufletul, lemnul îi mângâie mâinile.

Badea Mihăilă este și un priceput creator de instrumente de suflat. După ore de eforturi crâncene, de insomnii și coșmaruri populate de analize spectrale, de nopți în care decidea că trebuie luat totul de la început, de încercări repetate, iau naștere și instrumente dragi. Nu trece o zi fără ca badea Mihăilă să nu cioplească în lemn. „Anuței îi plăcea foarte mult cum cânt din fluier. Stam și lucram la fluier până târziu și ea dormea în altă cameră, apoi mă întreba dacă am terminat fluierul. Eu îi răspundeam că da, dar nu mi-o reușit. Anuța îmi zicea: nu spune că nu ți-o reușit, că te-am auzit când l-ai terminat, că ai scos o melodie perfectă“.

„Am fost un meseriaș bun“

A bătut toată țara și a cunoscut o serie de interpreți de muzică populară. Numele Valeriei Peter Predescu a fost rostit aproape în fiecare clipă. „Tare mult m-a ajutat“, ne spune badea Mihăilă. Își amintește cu plăcere de Grigore Leșe, al cărui har îl vede dat tocmai de la Dumnezeu. A fost apropiat și de regretatul solist de muzică populară Drăgan Muntean, „cu toate că nu m-am ridicat la gradul lui de pregătire

și acum îmi vine să plâng, când îmi aduc aminte de el”.

Pe scenă, nu are emoții. Intră cu gândul la Dumnezeu. A cântat și la festivalul de la Călărași, „Pământ de aur“, unde președinte de juriu era distinsa Emilia Comișel. Acolo a luat primele note de zece. „Am fost un meseriaș bun, dovadă sunt diplomele și distincțiile obținute la atâtea festivaluri. Au mai fost orgolii și rivali, rar la nivelul meu n-am avut concurenți“, crede Mihăilă Varvari.

„Viața mea este numai cântec“

„Am fost și ghinionist, dar și norocos“, oftează rapsodul. „Am mai găsit răspunsuri la neliniști în cărți“, mai spune el. Acum citește Biblia. „Nu prea înțeleg eu, și trebuie să citesc de mai multe ori, dar mare adevăr găsești în pildele din Biblie“.

Ca orice artist, badea Mihăilă a fost înconjurat de prieteni mulți și buni, dar mai ales la pahar. „Când să te ajute la greutate, își făceau spaimă, te ocoleau; ce m-a întărit în momentele grele, a fost cântatul din fluier“. Recunoaște că ăl mai mare păcat al vieții lui a fost băutura. „Tot neamul nostru o fost unul de băutori, dar niciodată n-am urcat băut pe scenă. Am pierdut mult din cauza băuturii“, spune, cu amărăciune, maestrul fluierelor. Are și calități însă. Ne spune că este sincer, adevărat și bun cu cei din jur.

Badea Mihăilă ar mai avea multe de împărtășit, dar o nenorocită de artroză îl chinuie de un timp și îi taie cheful de vorbă. Mai bine ne cântă ceva, o doină de jale, pentru sufletul celor plecați dincolo.

Înainte de plecare, îl întrebăm cum ar vrea ca lumea să-și amintească de el. Ne spune că le dorește viață lungă tuturor celor pe care i-a cunoscut, chiar dacă unora le-a stat în drum și mulți au hotărât să-l cunoască după placul lor, nu după caracterul și firea lui.

Nu a înregistrat nimic până acum

Cel mai dureros lucru este că, nici până acum, badea Mihăilă nu are nimic înregistrat, cu toate că este unul dintre cei mai mari rapsozi în viață din județul nostru. Timpul mai are răbdare, iar badea Mihăilă mai speră. Poate cineva de specialitate îl va ajuta, totuși, să înregistreze ceva. Doar a adus atâtea premii și diplome acasă! Până când dorința sa se va împlini, în căsuța numărul 26 din Lunca Ilvei, badea Mihăilă Varvari încă mai așteaptă pe cineva să îi facă să vibreze sufletul, ca odinioară, când alina dorul și îndemna la petreceri.

V. FILOLOGICA

LIMBA OPEREI LUI REBREANU¹

prof.univ.dr.doc. Gavril ISTRATE

Opera lui Rebreanu a avut parte, pînă acum, de cîteva aprecieri critice menite să rămînă valabile multă vreme. Dacă lăsăm la o parte recenziile propriu-zise, limitate și ca preocupare și ca întindere, și ne oprim la studiile și articolele de oarecare amploare, facem constatarea îmbucurătoare că puține lucruri au rămas nesubliniate din ceea ce are caracteristic în ea, creația celui mai mare romancier al nostru. Sînt, fără îndoială, probleme de amănunt care nu pot fi acceptate de toată lumea, după cum se întîlnesc aspecte controversate în aprecierile respective. Dar, în general, nu se poate nega faptul că puțini alți scriitori contemporani cu Rebreanu s-au bucurat de aceeași atenție din partea specialiștilor. Este adevărat, pe de altă parte, că, împotriva acestei atenții, cercetările întreprinse asupra operei lui Rebreanu sînt relativ modeste, ca întindere. Ne lipsește o biografie cuprinzătoare, după cum nu dispunem nici de o monografie critică, pe măsura dimensiunii și valorii operei. Nu avem nici o bibliografie corespunzătoare. În schimb, în cărțile sale mari, în primul rînd în *Ion*, în *Pădurea spînzuraților* și în *Răscoala* au fost urmărite toate aspectele creației și toate realizările artistice ale scriitorului. Pentru ultimele două cărți citate aici aprecierile respective au fost adunate sub copertile unor ediții și puse la dispoziția cititorilor. În volumul V din *Opere*, 1972, s-au reprodus, la paginile 710-748, aproape toate *referințele critice* privitoare la *Pădurea spînzuraților*, iar în ediția din seria Patrimoniu a romanului *Răscoala*, 1984, *reperele istorico-literare* ocupă aproape o sută de pagini (448-542). Păcat că acest procedeu n-a mai fost folosit și în cazul reeditării celorlalte cărți ale lui Rebreanu.

Dacă, de cele mai multe ori, concluziile generale asupra valorii cărților lui Rebreanu sînt favorabile, limba lor a fost pusă, adesea, sub semnul întrebării. Unii interpreți ai operei lui Rebreanu au comparat-o, sub aspectul stilului, cu cea a lui Sadoveanu ori a lui Gala Galaction și nu le-a fost greu să tragă concluzia că autorul lui *Ion* rămîne în urma acelorora. Așa a procedat, printre alții, Octav Botez, unul dintre primii critici literari care a întrevăzut, de la început, valoarea deosebită a romanului „*Ion*”. Încă în 1921, în nr. 7 al „*Vieții românești*”, fostul nostru profesor a pus în lumină calitățile acestui roman, subliniind, în același timp, unele neajunsuri formale:

„Ceea ce nu mulțumește totdeauna pe cititor în romanul d-lui Rebreanu, partea cea mai vulnerabilă a operei lui e desigur stilul. El nu e la înălțimea puterii sale de ob-

¹ Am respectat grafia cu „î” a autorului.

servație și de pătrundere a caracterelor. *Excelent mai totdeauna în dialog, în care personajele vorbesc în fiecare moment potrivit cu firea lor sau cu clasa socială din care fac parte și unde printr-o frază sau câteodată printr-un simplu cuvânt chiar, autorul reușește să ne redea ceva din fizionomia lor sufletească, stilul d-lui Rebreanu e lipsit de descrieri, narații sau analize de mijloace artistice de primul rang, nu are strălucirea și virtuozitatea pe care o întâlnim în paginile unui Sadoveanu sau Galaction, nici sobrietatea sau precizia clasică a lui Brătescu. Imagini de un deosebit efect pictural, fraze măestrit cizelate sau perioade ritmice, cu o profundă rezonanță afectivă, nu găsim aproape niciodată la d-sa. Stilul său e lipsit de o puternică notă personală și imaginile sale, care ilustrează de obicei o stare sufletească, au mai totdeauna un caracter explicativ și prozaic*".²

După aceste observații întemeiate, fără îndoială, ne oprim asupra unei afirmații care constituie, de fapt, concluzia autorului recenziei:

„Cu tot acest deficit de însușiri artistice, este totuși ceva care nu se poate nega stilului d-lui Rebreanu: *puterea de a crea viața*”.³

Observații asemănătoare găsim și la unii critici de mai târziu. George Călinescu, spre exemplu, susținea că „*acest mare autor... are cele mai puține mijloace dintre scriitorii români; nu are un stil, nu are acea aromă și rotunjire a frazei, atât de eminentă la M. Sadoveanu*” (Răscoala, 1984, p. 473). Dar, în același timp, el mai spunea: „Autorul știe să facă o carte. Materialul este adunat pînă la epuizare și rînduit metodic, într-o construcție greoaie, dar solidă. Vor fi acolo fapte ce ar fi putut lipsi, vorbe goale însă nu. Totul are funcția unei cărămizi puse la locul său pînă la totala înfăptuire a edificiului” (Ibid., p. 473). Iar după ce insistă asupra construcției însăși și ne aduce în față tablouri impresionante, el încheie: „În fața unui tablou așa de grandios, ce mai pot însemna observațiile noastre de la început? În ciuda limbii sale aspre și a stîngăciilor, Liviu Rebreanu este un scriitor mare, așa de mare, încît picioarele sale lasă iarba nevătămată, dar dezhădăcinează pădurile” (Ibid., p. 476)

Cu totul alta a fost atitudinea lui Arghezi, față de opera lui Rebreanu, în al cărui stil el nu vedea absolut nici o calitate:

„A scri ca d-l Rebreanu nu este cîtuși de puțin a scri, este a lipi cu pap pe geamuri, ilustrații din *Universul literar*. Omul ia foaia, foarfeca și papul, și lipește. Proza domnului Rebreanu și proza ușierului de redacție sînt la fel...”.⁴

² Octav Botez, *Pe marginea cărților*, Iași, „Viața românească”, f.a., p. 61.

³ *Id.*, *ibid.*, p. 62.

⁴ *Cugetul românesc*, revistă lunară, februarie 1922, 100. Cf. și *Scrieri XXIV*, p. 265.

„Platitudine de plăcintărie și mediocritate totală. Ochi mort, minte somnolentă. Un artist se spînzură și nu dă la tipar asemenea rezultate“.⁵

Caracterizarea lui Arghezi este cu atît mai puțin acceptabilă cu cît ea se baza numai pe lectura cîtorva pagini, după mărturisirea proprie a criticului: „O carte cu care ți-e cu neputință să treci peste douăzeci și șapte de pagini, cîte am avut puterea să îndurăm, în *Ion*, nu este cartea unui scriitor“.⁶ Arghezi „credea“ că nimeni, din cei care laudau cartea, n-o citise.⁷

Subiectivitatea autorului *Cuvintelor potrivite* se lovește, și se sfarmă, de o frază extrasă din spusele lui Pompiliu Constantinescu (după aceeași ediție a *Răscoalei*, 1984, p. 488): „Este celebră astăzi spirituala caracterizare, se pare a d-lui Aderca, lansată la apariția lui *Ion*, că d-l Rebreanu e un mare romancier abia după 200 de pagini“.

Cu deosebire caracteristică, de pe o poziție absolut opusă celei a lui Arghezi, ni se pare aprecierea lui I.Al. Brătescu-Voinești, scriitor atît de deosebit de Rebreanu, în raportul de premiere a lui *Ion*:

„Foarte rareori se întîmplă că, citind o carte de 600 de pagini, să-ți pară rău că se sfîrșește așa de repede. Acest lucru ți se întîmplă citind romanul d-lui Rebreanu. Sunt încredințat că nu mă înșel afirmînd că *Ion* este o operă de mare valoare“.

(*Pădurea spînzuraților*, 1922, la urmă!)

Plecînd de la relatarea lui Pompiliu Constantinescu, referitoare la afirmațiile lui Aderca, vom spune că e vorba de interviul luat scriitorului în deceniul al treilea și inclus în sumarul cărții *Mărturia unei generații*, apărută, în ediția a doua, la Editura „Națională-Cironei“, în anul 1929. Aderca apasă asupra ideii că Liviu Rebreanu este un rural, un țăran și afirmă, în mod hotărît: „Acest temperament s-a mărturisit pentru întîia oară și definitiv în literatura română, în romanul *Ion*. Ce se va mai face de-aci încolo pe acest tărîm literar, nu știm. Dar ni se rupe inima de mila urmașilor, țăranîști literari epici, cari vor fi pururi siliți să suporte drept unitate de măsură pe acest înaintaș de proporție geologică.

Cu oarecare uimire am aflat și aflăm de cîte ori facem asemenea cercetări, că o seamă de cititori, oameni de carte, artiști și scriitori, nu pot citi mai mult de 30 de pagini din romanele lui Rebreanu; ei aruncă cartea și blestemă pe cititorii imbecili cari dau autorului, azi, bani și glorie. E drept că nici noi n-am citit vreodată cărțile d-lui Rebreanu cu dezinvoltura și plăcerea cu care mănînci un cadaif. E un secret, secretul

⁵ *Scrieri XXIV*, 1974, p. 266.

⁶ *Ibid.*, p. 266.

⁷ *Ibid.*, p. 266.

operelor d-lui Rebreanu. Cînd vom da cheia acestui secret, va fi mai ușor gustat și înțeles: D. Rebreanu are talent de la 150 de pagini în sus; numai cine a trecut de acest hop simte că se află într-o lume proprie, cu forța, oamenii și lucrurile ei. Cititorul de soi e de obicei un om grăbit, pornit să guste lumea cît mai concentrat și mai rapid. Omul rural nici nu mestecă, nici nu se lasă mestecat afît de iute. *Pădurea spînzuraților* e, în această privință, caracteristică: romanul trăiește cu adevărat exact de la jumătatea cărții înainte“ (pag. 284-285).

Cu toată prețuirea pe care o avem pentru poetul Arghezi, nu putem acorda creditul necesar „criticului“, după cum ne îndoim de obiectivitatea concluziilor la care a ajuns. Lăsînd la o parte faptul că mulți scriitori mari, printre care Balzac, Tolstoi sau, în literatura noastră, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu (în „Patul lui Procust“) n-au cultivat stilul „frumos“ și n-au rîvnit la gloria unui Turgheniev sau la a unui Flaubert, trebuie să observăm că o critică de felul celei a lui Arghezi este absolut gratuită. Eroii lui Rebreanu, de proveniență rurală în cea mai mare parte, stăpîniți de anumite pasiuni și încătușați de viața grea pe care o trăiesc, nu pot să-și depășească categoria socială pe care o reprezintă. George Călinescu, într-un medalion publicat în 1935, în „Adevărul literar și artistic“, și reprodus în volumul „Ulysse“, a arătat că romanul românesc nu se putea ivi decît la sat. Limba eroilor lui Rebreanu este limba română vorbită în satele ardelenesti, este limba folosită și de eroii lui Slavici sau ai lui Agârbiceanu, cu deosebirile inerente de la scriitor la scriitor.

Putem obiecta lui Rebreanu, fără îndoială, unele stîngăcii de stil, nu atît în literatura cu inspirație rurală, cît în cea care pleacă de la viața mahalalei bucureștene, de la începutul secolului trecut, dar și aici trebuie să observăm că scriitorul dă dovadă de realism și de prezentare veridică a vieții. Îi putem reproșa că nu rivalizează, în stil, nici cu Arghezi, prozatorul, nici cu Matei I. Caragiale. Dar nu-i putem cere să renunțe la propriul său fel de manifestare și să împrumute haina altuia. Nu putem să nu ținem seama de crezul său literar, exprimat cum nu se poate mai limpede în articolul „Cred“: „Temelia creației rămîne, negreșit, expresia nu însă ca scop, ci ca mijloc. De dragul unei fraze strălucite sau a unei noi împerechieri de cuvinte, nu vom sacrifica niciodată o intenție. Prefer să fie expresia bolovănoasă și să spun într-un adevăr ce vreau, decît să fiu șlefuit și neprecis. Strălucirile stilistice, cel puțin în opera de creație, se fac mai totdeauna în detrimentul preciziei și a mișcării de viață. De altfel cred că e mult mai ușor a scrie «frumos», decît a exprima exact“.⁸

⁸ Liviu Rebreanu, *Amalgam*, Editura Socec, f.a., p. 11-12.

Să dăm dreptate acelor care au afirmat că eroii lui Rebreanu se caracterizează nu atât prin felul cum vorbesc, ci după modul cum se mișcă. Vorbirea lor, monosilabică adesea, nu este dovada unei infirmități, ci a unei condiții de viață. Cine pleacă de la ideea că țăranul ardelean e guraliv, ca olteanul, și că folosește, în exprimarea obișnuită, expresia colorată, nu cunoaște realitățile Transilvaniei sau, ceea ce este același lucru, nu vrea să țină seama de ele.

Dar nici țăranii din celelalte provincii istorice românești nu sînt guralivi totdeauna. Cine ar putea pune la îndoială veridicitatea vorbirii telegrafice a țăranilor, din „Răscoala“?

Un alt aspect care trebuie lămurit este următorul: s-a afirmat că Rebreanu, învățînd în școli ungurești și nemțești, nu cunoștea limba română și se exprima greu în scris. Afirmatia conține o parte de adevăr, fără îndoială, dar ea se potrivește, în general, oricărui alt scriitor ardelean, din epocă. Al.A. Philippide a arătat, într-un articol de acum șaptezeci de ani (*Stilul ardelean în literatura română*)⁹ că atât Slavici, cît și Rebreanu nu se caracterizează prin stilul zis frumos, că „asprimea limbii, lipsa de înflorituri și un fel direct și dur de a expune și exprima dau stilului lor o vigoare care te face să uiți o oarecare monotonie pricinuită uneori de o slăbiciune a invenției“.¹⁰

Într-un alt articol, din același an 1935 (*Rebreanu și sufletul mulțimii*), reproduș în volumul citat imediat mai sus (pag. 89-91), Al.A. Philippide își adîncește observația: „Opera lui Rebreanu nu dă impresia aceea de făcut, de caznă și de umplutură, care strică cîteodată chiar unor lucrări literare cu multe calități. Știu că tocmai această particularitate i-a pricinuit lui Rebreanu învinuiri diverse, dintre care a avut oarecare curs aceea că autorul *Pădurii spînzuraților* n-are destulă culoare în stil și nu-și cizelează de ajuns fraza. Asta înseamnă o rea credință critică. A privi cu lupa estetizantă opera masivă și colțuroasă a lui Rebreanu este o greșeală de optică literară“ (pag. 89-90).

Și, în continuare: „Ce nevoie de stil frumos mai poate fi în acele admirabile pagini din *Răscoala*, în care sînt descrise începuturile răzvrătirii, cînd se ridică în zări flăcările conacurilor incendiate? O creație de atmosferă mai puternică nu poate fi. Tot acest roman este o capodoperă de neliniște crescîndă. Apropierea răscoalei, încolțirea ei în sufletul țăranilor și așteptarea ei nelămurită în cugetul boierilor sînt descrise cu un

⁹ Vezi volumul *Considerații confortabile*, București, Editura Eminescu, 1970, pag. 85-86.

¹⁰ *Ibid.*, pag. 87.

mare meșteșug al gradației în povestire și cu o putere de învăluire și de convingere fără cusur. Fantasma uriașă și sîngeroasă a răscoalei umple întreaga carte, închegîndu-se tot mai mult cu fiecare pagină pînă la catastrofa finală“ (pag. 90).

„Suflul de sănătate și trăinicie sufletească“, la care se referă Philippide înspre finalul articolului, este determinat de „stilul sobru și limpede, opera [scriitorului] fiind o minunăție contraotravă pentru un bizantinism literar, care poate fi bun la o anumită epocă din dezvoltarea unei literaturi, dar de care, astăzi, literatura noastră nu are nevoie“ (pag. 91).

Părerea că scriitorul nu stăpînea limba română a putut pleca, uneori, de la afirmațiile lui Rebreanu însuși, care, dacă Felix Aderca l-a înțeles bine (*Mărturia unei generații*, 1929, pag. 286-287), spunea: „Românește știam, dar atît de puțin, încît mi-a fost rușine cînd o familie de români din Vechiul Regat mi-a ieșit înaintea cu voioșie să-mi vorbească, pe puntea unui vapor, pe Dunăre, în Ungaria, aflînd că sînt român.

Mi-am dat seama că nu voi putea niciodată scrie românește fără o adîncire a limbii noastre, fără o revenire la izvoarele ei cele mai curate. Și am luat pe Creangă. Am înțeles foarte puțin. Am vrut să citesc pe Caragiale, dar n-am putut înțelege nimic. *Am reînvățat limba românească așa cum înveți orice altă limbă, vorbind și scriind în caiete cu teme și extrase*“ (*Amalgam*, 1976, pag. 265).

Afirmația lui Rebreanu nu trebuie înțeleasă în sens absolut ca și cea, făcută în altă parte, referitoare la satul Tîrlișua, în care s-a născut, despre care spune că nu l-a găsit pe harta țării. E vorba mai mult de o exprimare metaforică.

Întorcîndu-ne la problema limbii, trebuie să spunem că și Octavian Goga și Lucian Blaga au învățat în școli a căror limbă de predare era alta decît româna și, după cîte știu, nimănui nu i-a trecut prin cap să afirme că ei nu cunoșteau limba maternă. Este adevărat că stilul lor este altul, mai apropiat de cel al marilor creatori din Moldova și din Muntenia. În condiții asemănătoare cu Rebreanu, ei scriu altfel din cauză că acesta este modul lor de exteriorizare, nu din motivul că ar cunoaște mai bine limba română decît el. Să nu uităm, în același timp, cu lumea generației lor este alta decît la Rebreanu.

Rolul influențelor străine, în scrisul lui Rebreanu, poate fi determinat mai precis dacă ținem seama de faptul că atît în Tîrlișua, unde s-a născut scriitorul, cît și în Maieru ori în Prislop, unde a copilărit, cît și în Măgura Ilvei, Vărarea sau Ilva Mare, pe unde a ocupat funcții trecătoare, populația era și acum 100 de ani, ca și astăzi, exclusiv românească, că Rebreanu nici n-a avut, în aceste localități, posibilitatea să vorbească decît românește. Școala primară și primele clase de liceu le-a făcut la școli românești.

Iată atâtea motive pentru care nu poate fi acceptată afirmația lui Eugen Jebeleanu, dintr-un articol publicat în 1955 (reprodus în volumul *Amintiri despre Liviu Rebreanu*, Iași, Junimea, 1985, pag. 74-76): „Omul trecuse munții și venise în «vechiul regat» fără a ști aproape românește, limbă pe care a trebuit să o învețe din cărți“ (pag. 74) Avea greutate doar în mînuirea limbii literare, cum am spus, dar nu trebuie să uităm că înainte de „a trece munții“ se exersase în ale scrisului, destul de mult, și nu numai în limbile maghiară și germană, ba chiar publicase cîte ceva în presa din Ardeal.

În interviul acordat Profirei Sadoveanu (v. volumul *Domniile lor domnii și doamnele... Portrete și convorbiri*, Editura „Adevărul“ [1935], p. 92-93), Rebreanu spunea: „Eu am fost călare pe două regimuri. Am început a trece prin școlile străine, care evident că mi-au lăsat o urmă neștersă. *Abia tîrziu am început a scri corect românește și cred că asta mi-a îngreunat mult fraza, la început*“.

Dacă în nuvelele de la începutul carierei sale, inspirate din mediul bucureștean, Rebreanu folosește un vocabular împestrițat cu elemente de argou, în literatura de mai tîrziu centrul de greutate cade pe cuvintele de proveniență ardelenescă. Și într-un caz și în celălalt scriitorul a căutat să adapteze forma la conținut. Nu trebuie neglijat nici faptul că, la începutul carierei sale, plecînd de la anumite modele literare neardelenești, printre care Caragiale¹¹ și, într-o măsură mai mică Ion Creangă, limba scrierilor sale se îndepărtează, vizibil, de a celorlalți ardeleni. A fost nevoie să atace subiecte de peste munți pentru a se apropia, și sub aspectul limbii, de Slavici ori de Agârbiceanu. Dar chiar în cărțile cu subiecte ardelenesti scriitorul lasă să cadă, în vorbirea eroilor săi, cuvinte și expresii „împrumutate“ de la București.

Cînd subiectele sale vizează lumea intelectualilor, ca în „Adam și Eva“, „Ciuleandra“ și, parțial, în „Pădurea spînzuraților“ se înțelege că și mijloacele lingvistice sînt adaptate la noul conținut. Numărul regionalismelor ardelenesti scade pînă la dispariție și fraza capătă altă întorsătură. În rîndul elementelor lexicale se dă o pondere deosebită neologismului. Datorită contactului cu limba scriitorilor reprezentativi, din Moldova și din Muntenia, Rebreanu folosește, în scrisul său, în mai mare măsură cuvintele turcești, mai puțin cunoscute în Transilvania, decît pe cele maghiare, cunoscute din copilărie. După o statistică alcătuită de absolventa Anica Mihalache, în lucrarea ei de licență, intitulată „Structura vocabularului în nuvelele lui Liviu Rebreanu“¹² (iunie 1970), rezultă că, în volumul al doilea de „Opere“, *față de 66 de substantive de origine*

¹¹ Cu care a început prezentarea „vieții de periferie“, în literatura noastră, cum se exprima Perpessicius (*Mențiuni critice* IV, 1938, p. 363.)

¹² București, 1968.

turcească (alai, anterior, bacșiș, basmă, băcan, beleă, bucluc, cabazlîc, cacealmă, cafeună, capcană, catifea, cat, cazan, cearșaf, chef, cerdac, chibrit, chihlimbar, chilipir, chimir, ciob, ciorap, cusur, dugheană, dușman, dușumeă, geam, geantă, ghiulea, habar, haimană, hal, hamal, han, ibric, luleă, mahală, maramă, mezat, moft, mușamă, mușteriu, nazuri, oca, odaie, ortac, palavră, pară, parmaclic, peruzea, pervaz, sofă, soi, siminichie, suliman, șandramă, șiretlîc, tavan, tătar, tinichea, toi, tutun, zalhana, zarzavat, zeflemă), avem numai 36 de origine maghiară (aprod, bîlci, bocanc, căprar, chin, chip, ciurdă, dîmb, dorobanț, dric, fâgaș, giulgi, gînd, guler, hang, honved, hotar, imaș, lacăt, meleag, meșter, neam, ocnă, oraș, panglică, pipă, răvaș, seamă, săcui, sicriu, solgăbirău, sudalmă, uliu, vicleșug, vizitiu, zar).

Cu excepția lui *solgăbirău*, care n-a fost cunoscut decît în Transilvania, toate celelalte ungurisme citate sînt generale în limbă, ceea ce însemnează că prezența lor în literatura lui Rebreanu n-a fost determinată de faptul că autorul este originar de peste munți, eventual din cauză că tratează teme cu subiecte împrumutate de acolo.

Cîteva dintre aceste cuvinte au o frecvență relativ mare: *gînd* (61), *vizitiu* (28), *seamă* (19), *căprar* (16), *oraș* (12).

Și cuvintele de origine germană, pe care le întîlnim în acest volum, fac parte din categoria acelor pe care le cunoaște întreagă limba română literară; nici ele nu au caracter regional ardelenesc: *armonică, bancnotă, bărbunc, lesne, cartof, chelner* (singurul cu frecvență mai mare, 16), *clapă, croat, fleac, halbă, ladă, lagăr, lampă, lecție, mușcată, rață, rochie, spital, șmecher, șorț, ștreang, șvarț, șvaițer, taler, țigară*.

În „Ion“, unde contactul eroilor cu autoritățile ungurești este relativ strîns, numărul turcismelor este ceva mîic decît cel al elementelor de origine maghiară. Aceasta este situația în primele două capitole, unde, după informațiile pe care le iau dintr-o altă lucrare de licență (Livia Doina Ilișiu, *Componența vocabularului în romanul „Ion“, de Liviu Rebreanu*, iunie 1970), *avem 32 de cuvinte ungurești (bardă, belșug, bir, cupă, căprar, chip, creițar, ciopor, cizmă, gînd, gordună, guler, gazdă, hotar, holdă, labă, larmă, leaț, meșteșug, marfă, meșter, neam, pildă, solgăbirău, strajameșter, sobă, sudalmă, seamă, tobă, uliu, uriaș, vicleșug), față de numai 22 de origine turcească (cadîină, cange, chef, cearșaf, chiabur, chibrit, dușman, ghiveci, geam, haham, haram, leafă, mușteriu, năframă, palavră, pară, odaie, rachiu, salahor, tutun, tinichea, tavan).*

Scriitorul lucra, încă de la început, cu variante și înlocuia, mereu, unele cuvinte și forme necorespunzătoare. Cu toate că nu putem pune problema ca în cazul scrisului lui Sadoveanu, unde sinonimia este extrem de bine reprezentată, o întîlnim și aici cu

deosebirea că în opera lui Rebreanu ea nu revine atît din ideea de a îmbogăți posibilitatea de exprimare a eroilor, cît din necesitatea de a șelfui stilul scriitorului. Continua prelucrare a textului face ca autorul să se apropie, din ce în ce mai mult, de modul de a concepe al scriitorilor din Moldova și Muntenia, să se deosebească tot mai puțin de ei și să se emancipeze, în mare măsură de „ardelenism“. În orice caz, opera sa conține mai puține elemente regionale decît cea a lui Slavici și, mai ales, decît cea a lui Agârbiceanu și, prin însuși acest fapt, este mai aproape de scrisul moldovenilor și al muntenilor. Iar dacă este să subliniem vreo deosebire fundamentală între Rebreanu și scriitorii din „țară“, din acest punct de vedere, ea nu poate fi determinată decît de modul în care unul și ceilalți utilizează, în scrisul lor, neologismul. Rebreanu, format la școli ungurești și nemțești în afara influenței franceze, îl evită în foarte mare măsură, mai ales în ceea ce a realizat pînă după primul război mondial. Contribuie, la aceasta, fără îndoială, și mediul din care își recrutează eroii, vorbirea țăranilor n-a cunoscut neologismul decît în vremea din urmă și, se înțelege, pe scară mai redusă decît cea oamenilor trecuți prin școli superioare. În nuvele, și, în primul rînd, în cele cu inspirație oășenească, elementele neologice sînt mai numeroase decît în „Ion“, unde, prin forța lucrurilor, numărul lor este aproape de neluat în seamă și, cînd le întîlnim, totuși, observăm că ele fac parte din categoria cuvintelor stabilite definitiv în limbă (*autoritate, aparență, bacalaureat, birou, costum, diplomă, elegant, examen, invitație, jurnal, modă, reședință, refuza, repeta, senzațional*).

Nu-i nevoie, cred, să mai insistăm asupra faptului că în „Pădurea spînzuraților“ și în „Ciuleandra“, ca și în „Adam și Eva“, unde avem alt mediu, numărul neologismelor crește sensibil. El crește, de asemenea, și în „Răscoala“, împotriva faptului că acest roman își recrutează eroii dint-un mediu asemănător celui din care provin personajele din „Ion“. Epoca în care a fost scrisă „Răscoala“, locul în care se petrece acțiunea, numărul sensibil mai mare de eroi trecuți prin școală (printr-o școală deosebită de cele din Năsăudul și Bistrița de dinainte de primul război mondial!), lipsa influențelor străine cunoscute în Ardealul de ieri, contribuie, toate, la o altă repartizare a neologismului. Iată, spre exemplificare, un singur citat ales la întîmplare:

„Oricît se silea *avocatul* Stavrat să-și uite spaima și să fie numai *amabil* și *curtenitor*, îi era peste putință. Își zicea că ar da dovadă de mare nesimțire și *cinism* dacă, în împrejurările acestea, cînd toate primejdiile roiesc în aer gata să se *abată* asupra lui, s-ar mai putea gîndi la *aventuri amoroase*. De altfel, acum toată „Curtea“ lui îi părea sie-însuși mai mult *ridicolă* decît *pasionată*. Dacă ar fi înțeles *subit* că e om bătrîn și nu-i șade bine să dea tîrcoale unei cucoane tinere și *moderne* ca Nadina, care

nu are ce găsi la dînsul, dacă vrea iubire, și care, tolerîndu-i totuși oftările, cel mult se amuză pe socoteala lui.

Nadina era veselă, ciripea, umbla de ici-acolo să se *intereseze* de masă și mereu zicea *avocatului*:

– Credeam că ai să-mi fii un tovarăș *agreabil*, să rîzi, să-mi faci curte sau baremi să-mi spui *anecdote*, în sfîrșit, să petrecem aici cîteva zile *simpatice*... Cînd colo ești un ursuz și un fricos *capabil* să-mi strici toată *dispoziția*“. („Răscoala“, ed. 1954, pag 364; VIII, 370)

Ceea ce apare mai mult ca o reflecție a prezenței unor reprezentanți ai clasei dominate, în „Răscoala“, ca un adaos la fondul lingvistic țărănesc, care dă tonul în romanul respectiv, se constituie în element fundamental, spre exemplu, în „Adam și Eva“, unde eroii nu mai sînt recrutați din mediul rural. Un scurt exemplu ne va permite nu numai să ne facem o idee, cît de cît clară, asupra modului în care este utilizat neologismul, în această carte, ci și să subscriem la aprecierile lui Pompiliu Constantinescu (*Mișcarea literară*, București, Editura „Ancora“, f.a., p. 78!), care îl găsea „remarcabil prin progresiva fluiditate a stilului și înnoirea limbii“.

„În *planul material*, cele două *principii reprezintă* *înfîinitele forme* ale *pozitivului* și *negativului*, care, pe treptele mai de sus ale scării vieții, se numesc *masculin* și *feminin*... Cînd *principiul* își recunoaște *originea*, apare sufletul și omul!

Iată acum un *atom spiritual* pierzîndu-și *echilibrul*... Cele două *principii* se *diferențiază* îndată în două suflete, bărbat și femei, sortite de-acum vieții *materiale*. Urmează căi diferite spre aceeași țintă. Trebuie să treacă prin toate *planurile existenței* pămîntești, purtînd pretutindeni dorul lor de unire și *permanenta nostalgie* după lumea *spirituală*. În clipa cînd sufletul gol se întrupează, începe viața omului. Pentru suflet e încercarea *supremă*. Încătușat *complect* în coaja *materială*, trebuie să-și *recucerească* anevoe cunoștința de sine, să urmeze supus legile vieții pămîntești. Mereu trează stăruie doar trebuința de-a găsi perechea lui de *echilibru*. Bărbatul și femeia se caută în vîlmășagul *imens* al vieții omenești. Un bărbat, din *milioanele* de bărbați, dorește pe o singură femeie, din *milioanele* de femei. Unul singur și una singură! Adam și Eva! Căutarea *reciprocă*, *inconștientă* și *irezistibilă* e însuși rosul vieții omului. Pentru a înlesni căutarea aceasta se fac, se refac și se desfac toate legile și *convențiile morale* și *sociale*, tot ceea ce se numește *emfatic progresul* omenirii. *Instinctul* iubirii e

reminiscența originii *divine*. Prin iubire numai se poate uni sufletul bărbatului cu sufletul femeii pentru a *redeveni* parte din lumea *spirituală*“.¹³

„Împrejur, noaptea își întindea stăpînirea. Prin tufișurile dese, prin covoarele copacilor bătrîni răcoarea se îngîna tainic cu șoaptele valurilor neostoite, cu țîrîitul de greieri, strident ca niște împunsături de ace. Apoi undeva, aproape, o ciakravaka își începu chemările triste la care soțul amărît răspunse curînd, de pe celălalt țărm al rîului, cu glas stins de depărtare.

Mahavira își curmă deodată lacrimile și ascultă cîntecul raței brahmanilor. Tînguirile păsărilor lovite de crîncen blestem jeleau moartea înțeleptului pustnic. Ciakravaka însă se apropia mereu de locul unde stătea ghemuit. Mahavira pe blana de leopard. Cîntecul cu cît se apropia, devenea mai sfîșietor, par-ar fi pornit din însuși sufletul bărbatului. Mahavira nu-și mai dădea seama dacă plînge moartea sfîntului sau dorul de Navamalika. Se uita împrejur, așteptînd vreun ajutor nebănuit sau o minune cerească. În tufișuri se iveau sclipiri ciudate: uneori ochii înțeleptului, alteori privirea fecioarei... Erau întîi ca niște mîngîieri. Pe urmă însă îi trecu prin minte că ar putea fi ochi de fiare sălbatice care îl pîndesc sau chiar duhurile rele. Raksha care vor să-l chinuiască toată noaptea. Închise pleoapele, să nu mai vadă nimic. Tînguirile rațelor sfînte îi stăpîneau urechile și-i picurau în suflet, stăruitor, amărăciune și spaimă... Atunci socoti că ar trebui să plece undeva. Nu se poate să adoarmă aici, pradă tuturor duhurilor nopții... Se ridică, își încinse blana. Încotro să apuce? Nici ziua nu cunoștea locurile, dar noaptea? Buimăcit, bolborosi ca o apărare:

– A murit înțeleptul înțelepților...

Îndată se mulcomi cu gîndul că nu i se poate întîmpla nici o răutate pe țărmul sfîntului Gange. Își așternu blana de leopard, se ghemui, își cuprinse picioarele, peste fluier, cu amîndouă brațele, își odihni fruntea pe genunchii împreunați... Ciabravaka nu mai contenea cu tînguirile și, prin trestia deasă, vîntul sisîia ca șerpîi întăritați...

Deodată însă văzduhul se învioră de trîlurile dulci ale unei kokila, pasărea măiastră care îndulcește somnul zeiței Lakshmi. Inima lui Mahavira se umplu de o bucurie atotstăpînitoare. Navamalika îi alungă toate temerile. Nu mai auzea nici jeluirile raței brahmane, nici șuierul vîntului, ci numai picăturile fermecătoarei kokila. Parcă era chiar glasul fecioarei Navamalika. Între pleoapele strînse îmbrățișa toată ființa ei. Buzele îi tremurau:

– Navamalika... Navamalika...

¹³ *Adam și Eva*, Ed. „Cartea Românească”, București, 1926, p. 26-27; VI, p. 20-21.

Somnul îi aduse împlinirea speranțelor. Regele Arjuna îl făcu conducătorul carului său de război și, drept răsplată pentru vitejia cu care a luptat, îi dăruie pe Navamalika... Se deșteaptă cu sărutarea ei pe buze și cu amintirea unei nemărginite fericiri în suflet.

Își spală obrazii în apele sfântului Gange. Vrea să fie frumos, deși simțea că n-are nevoie să cucerească. Apa răcoroasă îl desmeticea.

Aruna, cu raze trandafirii în buclele de aur, vestea răsăritul soarelui... („Adam și Eva“, p. 63-65)

Într-una din numeroasele sale cronici, dedicate cărților lui Rebreanu, Perpessicius vorbea de folosirea prea deasă a unor cuvinte în „Adam și Eva“: „Culoarea locală nu poate fi obținută numai cu vocabular. Dacă epocii indiene nu i se poate reproșa mai nimic, nu e același cazul epocii babiloniene sau romane. Sunt elemente ce nu s-au topit definitiv. Cu aceste rezerve și a unui cuvânt care, orice s-ar zice, e lipsit de rezonanțe artistice și de care d. Rebreanu abuzează – e vorba de *baremi* – «Adam și Eva» rămîne o interesantă colecție de basme povestite la priveghiul sufletului. Tîlcul e impresionant, și-n el se-nchide și taina regenerărilor artistice pe care acest maestru al romanului o stăpînește definitiv“. (*Mențiuni critice* I, București, Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 237)

O „verificare“ fugară a acestei afirmații ne arată că, într-adevăr, cuvîntul citat de Perpessicius apare prea des nu numai în „Adam și Eva“ (Ed. „Cartea Românească“, 1926: 74, 99, 104, 108, 109, 111, 115, 124, 134, 162, 168, 169, 183, 194, 198, 201, 206, 221, 227, 228, 235, 237, 251, 264, 266, 272, 301, 309, 312, 352, 354, 361, 371, 375, 378, 387, 392), ci și în „Ion“ (*Opere IV*, 1970, p. 19, 34, 68, 93, 140, 175, 196, 219, 222, 225, 308, 352, 375, 378, 406, 411, 417, 435, 468, 473, 488, 497, 499, 513, 533, 535, 546, 554, 557, 563, 572) și în „Răscoala“ (ed. a II-a, „Adevărul“, 1935, p. 37, 43, 59, 81, 138, 186, 200, 223, 225, 287, 294, 307, 321, 327, 336, 351, 376, 383, 423, 437, 455) ori în „Pădurea spînzuraților“ (*Opere V*: 10, 27, 35, 45, 73, 76, 106, 111, 118, 125, 139, 143, 169, 175, 224, 239, 277, 279, 281, 294, 301, 302, 306, 308).

Pompiliu Constantinescu, influențat, probabil, de cele afirmate de Perpessicius, susține (*Opere și autori*, p. 120), că tot așa se prezintă lucrurile și în „Ciuleandra“, dar în această carte nu-l întîlnim decît de trei ori (*Opere VII*: 22, 66, 78). Mai des apare în „Calvarul“ (București, „Cultura“, 1919: 29, 42, 56, 117, 133, 154, 173), în „Crăișorul“ (*Opere VII*: 169, 180, 181, 194, 272, 293, 328, 360), în „Gorila“ (ed. a II-a Alcalay, 1938: 36, 131, 153, 207, 274, 320, 425) și în „Jar“ (*Opere IV*: 8, 16, 18, 49, 59, 69, 75,

174), ca și în „Amîndoi“ (București, Socec, f.a.: 20, 84, 137, 145, 246 ori în „Plicul“ (*Opere VI*, 102, 104, 120, 123, 128, 136, 150, 159, 184, 194).

Că este vorba de un cuvînt care caracterizează scrisul lui Rebreanu se vede din faptul că îl întîlnim și în articolele sale literare și în interviuri („Amalgam“, 1976: 154, 169, 250, 357), precum și în „Jurnal“ (I, 1984: 21, 22, 25, 30), și în „Metropole“ (București, 1931: 25, 43, 83, 98, 251), pe cîtă vreme corespondentul său literar, *măcar*, ne întîmpină infinit mai rar. Eu l-am notat doar de cîteva ori în „Ion“ (*Opere IV*: 110, 112, 121, 128, 132, 156, 243, 365, 442, 520, 549) și de două ori în „Ciuleandra“ (ed. a II-a, București, 1928: 155, 197).

Perpesicius face, la un moment dat, unele afirmații care aduc aminte, mai ales sub aspect formal, de aprecierile reproduse mai sus ale lui Octav Botez. În realitate, însă, printre rînduri, pare a fi exprimată tocmai părerea contrară: „Trece îndeobște consacrat că Liviu Rebreanu nu este un stilist“.¹⁴

Ideea avea să fie reluată, mai pe larg, în altă parte, și, cu ocazia aceasta, stilul lui Rebreanu, comparat cu al altui scriitor din epocă, i se pare, lui Perpesicius, ca deținînd calități deosebite: „Am amintit numele domnului Rebreanu și cititorul știe că autorul «Pădurii spînzuraților» nu trece drept un scriitor cu stil. Cel puțin așa sună legenda care i s-a creat. Nu vom purcede la verificarea ei, nefiind acesta un subiect actual. Singurul stil ce interesează deocamdată este al d-lui C. Stere, *față de care d-l Rebreanu trebuiește socotit, nici mai mult nici mai puțin, un Flaubert sau, ca să întrebuițăm un nume din hotarele noastre, un Odobescu*. Scrisul d-lui Stere are în primul rînd dezavantajul că-i inegal. Stîngăcii de formă și curiozități pur gramaticale alternează cu scene fragede sau cu peisagii descriptive, în așa măsură că cititorul are deseori impresia unui voiaj în căruță pe drumuri basarabene. De aici și aerul de traducere nerevizuită pe care îl ia de atîtea ori romanul d-sale“.¹⁵

Elementele de argou, de care am amintit mai sus, sînt, și ele, foarte slab reprezentate și, dacă este să-i reproșăm ceva lui Rebreanu, sub aspectul vocabularului, vom spune că, în perioada de dinainte de primul război mondial, împotriva orientării scriitorului spre literatura din Muntenia și din Moldova, și, deci, și spre limba de acolo, recurge încă destul de des la elementele regionale ardelenesti. Este adevărat că încearcă să le dea o coloratură nouă, ca și cum ar proveni din vorbirea din marginea Bucureștiului, și le pune alături de unele elemente necunoscute, în Transilvania, dar

¹⁴ *Mențiuni critice IV*, București, 1938, p. 222.

¹⁵ *Ibid.*, p. 391.

sudura nu se realizează decît parțial. Nu poate fi înlăturată orientarea spre graiurile ardelenesti a căror influență continuă să se resimtă, în scrisul său, numărul regionalismelor din vorbirea de acasă, a autorului, continuînd să fie relativ mare în nuvele.

Observațiile referitoare la stilul cărților lui Rebreanu apar și mai estompate în aprecierile lui Tudor Vianu care, cel dintîi, se pare, ia atitudine împotriva „caracterizării” lui Tudor Arghezi.

„În ordinea mijloacelor stilistice, trebuie să remarcăm că după «Frămîntări» sensibilizarea prin comparație este mai puțin întrebuițată, deși ea rămîne aproape singurul procedeu imagistic al lui Rebreanu. Cu referire la puținătatea și monotonia elementelor de sensibilizare s-a putut vorbi despre acel stil cenușiu al lui Rebreanu, menit să atragă ieșirea polemică a unui maestru al imagismului modernist, dl. Tudor Arghezi (în „Cugetul românesc”, 1922). *Imagismul este însă tehnica evocării nu a povestirii și analizei, încît tocmai prezența lui în romanele lui Rebreanu ar fi alcătuit o excrescență parazitară, o lipsă de „stil”*”. Ceea ce este mai surprinzător în operele despre care ne ocupăm este însă slaba lor înclinare de a extrage efectele din notarea graiului viu, din adevărul și sclipirea dialogului. Printre marii noștri creatori, în afară de Arghezi, al cărui regim stilistic este pur scriptic, Liviu Rebreanu este singurul care nu manifestă o înzestrare specială în direcția intuiției limbii vorbite. Ba chiar, atunci cînd pune să vorbească pe orășeni, notațiile lui Rebreanu sînt uneori stîngace. Ascultați, de pildă, pe boierul bucureștean Miron Iuga vorbind: Isprăvește cu clevetirile, Măriuco! Nu e demn de văduva unui general român să colporteze toate prostiile care fatal circulă pe socoteala unei femei frumoase... Dar ești și tu ca biată nevastă-mea, fie iertată, nu degeaba ați fost surori („Răscoala” I, p. 254) Exprimarea „nu e demn de văduva unui general român” etc. este un mod pretențios de „a vorbi” care nu sună autentic în gura personajului. Cît despre incidenta: „fie iertată” (deseori întrebuițată de oamenii lui Rebreanu, cp.d. p. I, pg. 123), ea reprezintă un ardelenism, improbabil în gura lui Miron Iuga”.¹⁶

Spuneam mai sus că eroii lui Rebreanu se caracterizează, în primul rînd, după modul în care se mișcă și numai în al doilea rînd după felul cum vorbesc. Aceasta face ca în opera scriitorului să ne întîmpine des elemente de mișcare: *aduce, ajunge, alerga, alunga, apropia, apuca, arunca, călca, cobori, desprinde, duce, freca, fugi, furiș, ieși, intra, împinge, înainta, înconjura, întinde, întoarce, învălui, învîrți, legăna, merge,*

¹⁶ Tudor Vianu, *Artă prozatorilor români*, Editura Contemporană, 1941, p. 332-333.

mișca, pleca, plimba, porni, răsuci, repezi, revărsa, rostogoli, scurge, strecura, sui, trece, umbla, urca, urmări, urni, veni, a se zbate etc.

Elementele de mișcare sînt puternic concurate de cele auditive: *bălălăi, bijbii, bilbii, bodogoni, nocăni, bocănit, nodovăni, bonăi, bolborosi, boscorodii, bubui(tură), bufni, chiot, chiuu, cîrîi, cîrîit, cotcodăcit, croncăni, dăndăni, dîrdîi, dudu, filfi, fisii, fișii, forfotii, fosăi, foșni, gîfii, gîfiit(ură), gîgii, gîlgii, gîndură, hăpăi, hăui, borcăi, hori, horobăi, horșui, hropăire, hropăit, hurui, iuit, lălăi, leapăi(t), lihăi(t), molfăi, morfoli, mormăi, orăcăi, picăi, pîfăitură, pîlpăire, pocni, rîgii, ronțăit, scîrții, scrîșni, scrîșnit, scrîșnit, sîșii, șuier, şușotii, tropii, țicăi, țiuu, țopăi, țupăit, vaier, vîjii, vuu, vuiet, zăcănit, zăngăni, zgîlții, zizii, zornăi, zumzăi, zumzet.*

Ca să se vadă mai bine modul în care sînt repartizate, în scrisul lui Rebreanu, elementele auditive și să se înțeleagă, mai just, rolul pe care li-l acordă scriitorul ne vom opri, aici, la un scurt fragment extras din „Opere“ III, 1968, p. 26:

„Nu se mai auzea decît *clănțănitul* dinților și *plescăitul* buzelor celor ce mînceau. Din depărtare însă se *strecora* pînă aici *respirarea* tihnită a orașului înfumurat, care semăna cînd cu *vuietul* unei ape adînci, cînd cu *vîjîitul* unui vînt de furtună, cînd cu *mugetul* trudit al unui dobitoc uriaș“.

În schimb, diminutivul este slab reprezentat. În primele două capitole din „Ion“ nu avem decît 33, și anume 22 de substantive (dintr-un total de 322) și 11 adjective (din 335), iar în volumul al doilea din „Opere“ abia 32 de substantive (din 1855) și 8 adjective (din 970): *băsmăluță, binișor, bobiță, bobocel, bucățică, căldicel, cățel, cățeluș, ceaunaș, clopoțel, cocoșel, conită, cumintică, cununiță, curățel, dîmbuleț, domnișoară, drăgălaș, drăguț, frumușel, fuioraș, grădiniță, încetinel, luminiță, neiculiță, nepoțel, nevestică, odăiță, odoraș, orașel, păducean, picuraș, pocheraș, porumbel, porțiță, punctișor, punguliță, săliță, tătic, turnuleț.*

În cele peste 400 de pagini din „Adam și Eva“, nu știu dacă numărul diminutivelor depășește cifra 5, în fiecare capitol, sau, altfel spus, dacă revine mai mult de unul la zece pagini.

Deosebit de la operă la operă, în funcție de conținutul fiecăreia dintre ele, stilul lui Rebreanu se deosebește, cu atît mai mult, de al celorlalți scriitori reprezentativi. A-i cere să scrie ca Odobescu și Delavrancea, ca Sadoveanu ori ca Matei Caragiale este similar cu a-i pretinde să renunțe la ce are mai caracteristic, în comparație cu ei, însemnează, nici mai mult nici mai puțin, să renunțe la originalitate.

La mai bine de optzeci de ani de la apariția lui „Ion“, constatăm că scriitorul a intuit cum nu se poate mai just lucrurile și a folosit stilul cel mai propriu în cărțile sale.

Prin acest stil, pus la îndoială de unii critici ai vremii, cărțile cele mai bune ale lui Rebreanu, traduse în diverse limbi, continuă să stîrnească admirația cititorilor. Scriitorii de după 1930, care au atacat subiecte asemănătoare, n-au recurs la un stil sensibil deosebit de cel al lui Rebreanu. Și, dacă este să ne oprim, numaidecît, la exemple, considerăm că pe acest drum au mers și Pavel Dan și Marin Preda. Cu stilul acesta aspru, dăltuit, parcă, în materialul cel mai dur, menit și prin aceasta să înfrunte veacurile,. Rebreanu ne-a lăsat cîteva capodopere care continuă să constituie adevărate modele pentru atîția alți scriitori. Realizările sale, unice în literatura noastră, ne îndreptățesc să subscriem la caracterizarea pe care Ionel Teodoreanu, scriitor atît de deosebit, atît ca structură, cît și ca stil, i-o făcea într-un autograf în care, sub impresia copleșitoare a personalității artistice a confratelui mai mare, mergea pînă la uitarea de sine: „Domnului Liviu REBREANU, acest pisc stîncos al literaturii române, salutul meu din vale“.

CÂTEVA OBSERVAȚII ASUPRA TERMINOLOGIEI PĂSTOREȘTI DIN ȚINUTUL NĂSĂUDULUI (VĂILE ZAGRA ȘI SĂLĂUȚA)¹

prof.univ.dr. Viorel VĂSIEȘIU

Discutarea terminologiei populare a diferitelor îndeletniciri poate fi făcută din cel puțin două puncte de vedere, deosebite atât prin punctul lor de pornire, cât și prin finalități.

Pe de o parte, terminologia populară poate fi întâlnită în lucrări în care obiectul cercetării (diferitele profesii rurale) este privit din perspectiva etnografului, pe cercetător interesându-l în primul rând descrierea precisă a modului de desfășurare, cu operațiile, procesele și uneltele care intervin în exercitarea ei. Terminologia acestora constituie un fapt auxiliar: descriind obiectele de civilizație materială, autorii sunt obligați să noteze și numele pe care oamenii le folosesc. În acest fel, lipsește aproape întru totul o preocupare de explicare a termenilor, valoarea acestui tip de lucrări nefiind, pentru lingvist, decât una documentară: aici sunt înregistrate numeroase fapte terminologice necunoscute.

Pe de altă parte, terminologia populară poate fi studiată din perspectiva lingvisticii. Ea va face în acest caz nucleul cercetării; obiectele de civilizație materială sau procesele întâlnite în diferite îndeletniciri constituie fapte auxiliare: sunt aduse în discuție mai mult în măsura în care pot lămuri semnificații sau evoluții ale termenilor auți în vedere. Pe un lingvist îl interesează terminologia diferitelor îndeletniciri dintr-un punct de vedere propriu: stabilirea evoluției sensurilor și a formelor, locul terminologiei unei profesii în ansamblul lexicului unei limbi, stabilirea vechimii cuvintelor, a provenienței lor, sau repartiția teritorială în diferite graiuri etc.²

În lucrarea de față vom face câteva observații asupra terminologiei păstoritului din zona învecinată Năsăudului (văile Zagra și Sălăuța) din acesta al doilea punct de vedere: *cel al lingvistului*. Ne va interesa, deci, mai puțin descrierea amănunțită a proceselor sau uneltelor folosite în desfășurarea acestei îndeletniciri. Metoda „cuvinte și lucruri”, vom utiliza-o, dar nu cu precădere, tocmai pentru a nu depăși prea mult limitele pe care ni le propunem:

¹ Vezi: „Arhiva someșană. Studii, comunicări, referate”, vol. IV, Năsăud, 1977, p. 284-305. Vezi și V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, în „Studii și cercetări științifice”. Filologie, Iași, VIII, fasc. 1, 1957, p. 1-2.

În primul rând stabilirea locului unei asemenea terminologii în ansamblul lexicului din zonă, și, mai ales (în măsura posibilului și pornind de la cercetările anterioare, ca și de la o anchetă personală), stabilirea stratificării acestei terminologii, pe baza vechimii, provenienței și evoluției termenilor aduși în discuție.

Păstoritul a fost și, pe alocuri, continuă să fie și astăzi, una din principalele ocupații ale poporului român, alături de agricultură. Ocupație tradițională, importanța păstoritului a fost subliniată în nenumărate rânduri, atât pentru istoria poporului român, cât și pentru istoria limbii române. Vechimea foarte mare a practicării acestei ocupații, facilități de condițiile geografice foarte prielnice ale țării noastre, este susținută de numeroase probe, atât arheologice (e suficient să amintim numai că în epoca comunei primitive există atestări privind această ocupație, iar în sec. al VIII-lea economia era bazată în special pe creșterea turmelor de oi),³ lingvistice (numeroase cuvinte de origine nesigura, considerate de mulți specialiști ca fiind autohtone),⁴ cât și etnografice.⁵ În ce privește importanța păstoritului pentru procesul de formare a dialectelor limbii române, ca și pentru menținerea unității lingvistice a Dacoromâniei, este cunoscută insistența cu care s-au explicat aceste probleme prin rolul avut de păstorii transhumânți. Nu au lipsit nici opinii, exprimate de istorici sau de lingviști, după care românii au fost în primul rând un neam de păstori, negându-se aceeași pondere (sau, în orice caz, una ridicată) pentru alte ocupații, pentru agricultură în primul rând.⁶

Data fiind această deosebită importanță a păstoritului în însuși procesul de formare a poporului român, e firesc ca și terminologia pastorală românească să cunoască o aceeași importanță în cadrul istoriei limbii române. Ocupațiile vorbitorilor au, după cum se știe, un reflex direct în limbile pe care le vorbesc: „dacă într-o parte a dominat elementul păstoresc, în altă parte elementul agricol, dacă iarăși unele popoare au fost duse spre viața de mare, aceste condițiuni sociale au lăsat totdeauna urme în aspectul lingvistic al țărilor corespunzătoare”.⁷

² ***, *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 141.

³ Vezi mai josi cf. și I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, București, 1970.

⁴ Cf. Ion Vlăduțiu, *Etnografia românească. Istorie. Cultura materială. Obiceiuri*, București, 1973, p. 252 și urm.

⁵ Cf., o atitudine deosebită, în recenta carte a lui G. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, București, 1973, p. 40, 75.

⁶ Ovid Densusianu, *Aspecte lingvistice ale păstoritului* (curs litografiat, București), 1933-1934, p. 4.

⁷ Amintim următoarele lucrări: Tiberiu Morariu, *Vieța pastorală în Munții Rodnei*, București,

Din toate aceste motive, păstoritul românesc s-a bucurat de o atenție deosebită din partea cercetătorilor, fiind scrise numeroase cărți, studii, articole, în care este descris, explicat, interpretat aspectul păstoresc român din multiple unghiuri de observare: istoric, etnografic, lingvistic, folcloric etc.⁸

Lingvistic, terminologia păstorească românească, deosebit de variată și de bogată, bineînțeles în marile zone păstorești, condensate în general în munți, a fost

1937, E. Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, Cluj, 1926; Romulus Vuia, *Țara Hațegului și regiunea Pădurenilor*, în „Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj”, vol. III, 1927; Laurian Someșan, *Vieța pastorală în Munții Călimani*, I în „Buletinul societății române de geografie”, LII, 1933; idem, *Vieța umană în regiunea Munților Călimani*, în „Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj”, vol. VI, 1936; Sabin Opreanu, *Contribuțiuni la transhumanța din Carpații Orientali*, București, 1930; idem, *Ținutul Săcuilor. Contribuțiuni de geografie umană și etnografie*, în „Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj”, 1928; Idem, *Numiri toponimice păstorești în Munții Bârsei, Buzăului și ai Vrancei*, în „Transilvania”, Sibiu, nr. 10, 1928; M. N. Popp, *Ciobănia la unguremi din dreapta Oltului*, în „Buletinul Societății Române de Geografie” LI, 1933; Idem, *Contribuțiuni la viața pastorală din Argeș și Muscel*, în „Buletinul Societății Române de Geografie”, LII, 1934; Romulus Vuia, *Tipuri de păstorit la români (secolul XIX-începutul secolului XX)*, București, 1964; Ion Diaconu, *Păstoritul în Vrancea*, în GS, IV, fasc. 2, 1930, p. 256-309; idem, *Țara Vrancei*, vol. I-II, București, 1969; și altele.

⁸ Amintim câteva dintre studiile axate pe această temă: B. P. Hașdeu, Originile păstoriei la români. Elemente dacice, în „Columna lui Traian”, V, 1874, p. 97-107, 116, 173-177; idem, Originile păstoriei la români. Elemente latine, în „Columna lui Traian”, V, 1874, p. 234-235; Ovid Densușianu, *Viața păstorească în poezia noastră populară*, București 1943; idem, Aspecte lingvistice ale păstoritului (curs litografiat, M București), 1933-1934; idem, Cuvinte latine cu semantism păstoresc. I, în GS, III; II, în GS, V, fasc. 1, p. 137-145; Marius Sala, Din terminologia păstorească românească: rom. vătui, cârlan, noaten, în SCL, VIII, 1957, nr. 1, p. 77-83; idem, Un cas de synonymie et d'homonimie: roum. noatem, cârlan, în „Revue de linguistique romane”, XXIV, 1960, p. 373-389; Th. Capidan, Termeni pastorali de origine română în limbile balcanice, în DR, I, 1921-1922, p. 677-680; G. Giuglea, Termenii ortoman (ortoman), laie (laiu) din „Miorița”, în DR, V, 1929, p. 542-550; I.A. Candrea, *Viața păstorească la megleniți*, în GS, I, fasc. 1, 1923, p. 23-39; Ov. Densușianu, Migrațiunile păstorești și botanice, GS, I, fasc. 2, 1924, 326-327; idem, *Păstoritul la Buscii din Soule*, în GS, II, fasc. 1, 1925, p. 129-147; idem, Lat. vervex, GS, II, fasc. 1, 1925, p. 148-151, I.I. Stoian, *Păstoritul la Râmnicul-Sărat*, în GS, VI, fasc. 1, 2, 1934, p. 41-47; D. Sandru, F. Brânzeu, Printre ciobanii din Jina, I, GS, V; II, GS, VI, 1934, fasc. 1, 2, p. 193-247; Ov. Densușianu, Rom. iortoman, GS, VI, 1934, fasc. 1, 2, p. 313-317; idem, Rom. oacar, GS, VI, 1934, fasc. 1, 2, p. 317-319; G. Giuglea, Cuvinte și lucruri. Elemente vechi germane în Orientul romanic, în DR, I, 1921-1922, p. 327-103 (la p. 327-365 – despre strungă); Gr. Nandriș, *Păstoritul românesc în Carpații nordici*, în lumina Atlasului Lingvistic al Polonei Subcarpatice, în DR, VIII, 1934-1935, p. 138-148; G. Giuglea, Crâmpoie de limbă și viață străveche românească, în DR, III, 1933-1923, p. 561-638; C. Diculescu, Elemente vechi grecești din limba română, în DR, IV, partea I, 1924-1926, p. 437-158 (Păstoria); I.I. Russu, Cuvinte autohtone în limba română, în DR XI, 1948, p. 148-183; cf, de asemenea, numeroasele etimologii discutate în toate numerile „Dacoromaniei”.

obiectul atenției cercetătorilor încă din secolul trecut. Se poate afirma că, deși nu dispunem până în prezent de o monografie lingvistică dedicată terminologiei păstorești române, în ansamblul geografic al ei și nici de monografii, pe această temă, ale tuturor zonelor de păstorit intens, totuși, față de termologia altor îndeletniciri (chiar de cea a agriculturii), s-a scris destul de mult existând premisele întocmirii unei lucrări vaste de sinteză. După câte știm, G. Giuglea (ale cărui contribuții în acest sens sunt bine cunoscute) a făcut anchete în vederea întocmirii unei monografii vaste a acestei probleme, dar neîncheiate. În general, aproape din toate zonele de păstorit intens avem culegeri de material terminologic păstoresc, o parte interpretat și din punct de vedere lingvistic.⁹

Zona pe care o avem în vedere în lucrarea de față, satele de pe Valea Zăgrii și Valea Sălăuței, situate în apropierea masivului Rodnei, constituie una din zonele de păstorit intens din țara noastră, zonă montană cu o bogată tradiție pastorală, alături de Bran, Țara Bârsei, Vrancea, Ceahlău, Mărginimea Sibiului etc.¹⁰ Locuitorii din aceste sate (în cea mai mare parte cu atestări vechi: Coșbuc – 1523; Poienile Zăgrii – 1547; Mocod – 1440; Salva – 1440; Suplai – 1695; Romuli – 1750; Telciu – 1440; Zagra – 1440 – v. C. Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*. v. I, II, 1968) s-au ocupat din vechime cu păstoritul, lucru dovedit istoric de drepturile la munți pe care le avea populația someșană, munți pe care îi exploatau în mod colectiv,¹¹ ca și alte zone (de ex. Vrancea). Din această zonă, ca și din zona maramureșeană a masivului Rodnei, o parte din populația care se ocupa cu păstoritul s-a extins cu oile până în Polonia și Cehoslovacia, în mari părți din regiunile nordice ale Carpaților.

Condițiile istorice, în principal drepturile de proprietate deplină asupra munților, pe care populația din Masivul Rodnei le obținuse, au făcut ca păstoritul în această zonă să nu fie transhumanța.¹²

Ca tip de păstorit,¹³ în prezent, satele pe care le avem în vedere cunosc, în general, după aria teritorială pe care se practică, sistemul păstoritului pendulator (sau local-zonal), care constă în vărarea animalelor la munte în gospodării pastorale bine închegate și iernarea animalelor în cadrul gospodăriei din sat.

⁹ Cf. I. Vlăduțiu, op.cit., p. 252.

¹⁰ V. E. Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, Cluj, 1926, p. 5: o diplomă dată de Matei Corvinul la anul 1484 vorbește tocmai despre acest drept de proprietate al locuitorilor de pe Valea Someșului.

¹¹ Vezi T. Morariu, op.cit., p. 79-108.

¹² Vezi I. Vlăduțiu, op.cit., p. 252 și urm.

Observațiile pe care le prezentăm în continuare asupra terminologiei pastorale (creșterea oilor) din această zonă se bazează în primul rând pe un material faptic destul de bogat adunat în cursul unei anchete făcute cu chestionarul NALR.¹⁴ De aici vine și principala lipsă pe care o prezintă materialul adunat, și anume că este incomplet: în acest chestionar nu sunt atinse toate aspectele acestei îndeletniciri rurale. Într-o mică măsură am mai adăugat și alți termeni pe care i-am urmărit, iar pentru completare, am folosit și o parte din materialul publicat anterior asupra păstoritului în Masivul Rodnei.¹⁵

Din acest motiv, faptul că nu am urmărit toată terminologia pastorală, nu vom prezenta și discuta materialul pe noțiuni, ci pe cuvinte și nu urmând fazele păstoritului în ordinea care se succed ele, ci pe origini.

a) Termeni păstorești de origine latină

aplec (mielul) „pun mielul mic să sugă” < lat. *applivare* (DA, s. v.).

berbec < lat. pop. *berbecem* (lat. *vervex*) (DA, s. v.). Forma etimologică este *berbece*, cum de altfel, în majoritatea localităților (v. mai jos, *Glosarul*), a fost înregistrat. Într-un singur sat (T) s-a obținut forma *berbec*, singular refăcut de la pluralul *berbeci*.

boț. A fost înregistrat în T cu sensurile de „bulz (de mămăligă)” și „resturi de câneapă”. Etimologia nu este pe deplin lămurită. DA, s. v. îl derivă dintr-un tip lat. pop. „bottium” (botia), pe baza corespondentelor din celelalte limbi romanice (cf. și REW, 1240).

capră < lat. *capra*. (DA, s. v.).

carâmb, „băț cu care se măsoară laptele în vas la măsuratul oilor”. CADE propune o etimologie lat. *calamus*. Etimologia, din considerente fonetice, este dificil de susținut, dacă nu acceptăm că nazala bilabială *m s-a* „despicat”¹⁶ întâi în *mb* și abia apoi *á*, s-a aflat în poziție nazală, condiție necesară pentru a putea să se închidă la *î*. Trebuie să presupunem așadar un „*cărămb*”.

caș < lat. *caseus* (DA, s. v.).

căldare „vas în care se fierbe zerul” < lat. *caldaria* (DA, s. v.).

¹³ Publicat în FD, V, 1963, p. 157-271.

¹⁴ În special cel din lucrarea citată a lui T. Morariu.

¹⁵ S. Pușcariu, *Limba română*, II, Rostirea, București, 1959. p. 55, 119, 136.

¹⁶ Vezi E. Petrovici și P. Neiescu, *Persistența insulelor lingvistice*, în CL, IX, 1964, nr. 2, p. 205.

cheag. În P se face numai gin *râza miélului tânăr*. DA, s. v., îl derivă dintr-un neatestat *clagum*, provenit din *quaglum*, formă populară a lui *coag(u)lum*.

câine (ciobănesc) < lat. *canem* (DA, s. v.).

(a se) *coace* (cașul) „a dospî”. Atestat în acest sens numai în R. < lat. *cocere* (DLRM, s.v.).

ceastă „semn făcut pe carâmb, arătând o anumită cantitate de lapte, la măsuratul oilor” < lat. *crista* (DA, s. v.).

furcă „semn în ureche la oi: o creștătură în unghi mic, făcută chiar în vârful urechii” < lat. *furca* (DA, s. v.). Este atestat numai în P, lucru explicabil prin faptul că de obicei fiecare posesor de oi are semnele sale specifice.

găleată „vas din doage de lemn, în care se mulg oile” < lat. *galleta* (DA, s. v.).

iadă < lat. *heda*. Ciorănescu, în DER um, îl derivă din *ied*.

ied < lat. *haedus* (DA, s. v.).

închega < lat. pop. *in coagulare* (DA, s. v.). Poate fi și un derivat pe teren românesc, din *cheag*, cu prefixul *în*.

lingură „căuc de băut apă sau lapte”, și, „obiect cu care se scoate urda din căldare” < lat. *lingula* (DA, s. v.).

mia < lat. *agnella* (DA, s. v.)

miel < lat. *agnellus* (DA, s. v.).

miș, mițe. DA, s. v. acceptă etimologia din CDDE, 1142; lat. *agnicius* „de miel”. Originea lui însă, mai ales că etimonul este unul reconstituit, este nu într-un totu sigură. Nici celelalte etimologii propuse: pol. *jagniecy* (Cihac, vol. 11, 199), lat. *mica*, „fragment” (Tiktin) și rom. *măță* (S. Pușcariu, în *Jahresbericht*. ..., XI, p. 54; KI'AV, 5557) nu pot fi acceptate cu mai multa siguranță decât cea din DA.

munte < lat. *montem* (DA, s. v.). Este subliniat sensul de „stână” pe care un informator, cu specificarea [v], ni l-a dat în C. Restrângerea de sens de la „locul unde se pășunează cu oile” la „așezarea unde stau păcurarii cu oile” este explicabilă prin expresii de genul merg la munte, în care vorbitorii au în primul rând în munte, așezarea la care stau ciobanii, deci stâna, și nu întreg locul de pășunat.

oaie < lat. *ovis* (DA, s. v.).

par (la o stână) < lat. *palus* (DA, s. v.).

păcuină „oaie cu lapte” < lat. *pecuina* (fem. lui *pecuinus*, DLR, s. v.). Este atestat numai în C.T., în celelalte sate fiind cunoscuții termenii *mânzări* (SL, R.M.) și *oi cu lapte* (Z, S, P).

păcurar „cioban” < lat. *pecorarius* (DLR, s. v.).

păr „lâna cea mai bună care se alege la pieptănat”. Atestat, numai în T. În celelalte localități termenul nu este cunoscut; se folosește lâna cu totul, fără a se alege din ea părul. Nici *canura* nu este cunoscută, nici chiar în T. Etimologia dată de DLR, s. v. este lat. *pilus*, prin extensiune de sens, facilitată, probabil de comparații de genul: „are părul ca lâna” sau, antinomic, „e păr, nu e lână” (adică e mai aspru, nu e moale ca lâna).

pecingine „hără” (la oi) < lat. *patiginem* (DA, s. v.).

(a se) *prinde* (cașul) „a se închea” < lat. *prehendere*.

pulpă „uger” < lat. *pulpa*.

(oaie) *săcreată* [oaie *se săcreată* (SL)] „oaie care se desprinde mereu din turmă” < *săcret* „blestemat, afurisit, ticălos” < lat. *secretus* (CADE, s. v.). Cuvântul este cunoscut și în Crișana cu sensul de „diavol”, folosit mai ales în imprecății.

staor „staul” < lat. *stab(u)lum* DA, s. v.). Cuvântul este răspândit în cea mai mare parte a Banatului, Crișanei, în vestul și nordul Transilvaniei, cu aceeași formă fonetică sau cu transformări: *stau* (în Banat), *stav* (nord-estul Banatului) (cf. ALR II, s.n., vol. II, h. 392).

străghiată. Atât sensul, cât și etimologia acestui cuvânt specific păstoresc, întâlnit pe o parte din teritoriul dacoromân (cu excepția Moldovei, Crișanei, și a Munteniei; vezi ALR 11, s. n., vol. 11, h. 415), precum și istroromână (v. CL, IX, 1964, p. 205) și aromână au dat naștere la numeroase discuții. Sensurile nu sunt, în primul rând, unitare. Cel mai cunoscut, dat de aproape toate dicționarele noastre, este cel de „lapte covăsit, prins, încheat”. Este și cel urmărit de E. Petrovici în ancheta sa. În afară de acesta, E. Petrovici a mai notat sensurile de „zer ce se ridică, după ce cașul a fost frământat în budacă” (pctul 365), „zerul limpede, albastru, ce se ridică deasupra laptelui încheat” (pctul 551), „caș nestrecurat” (pctul 010), iar E. Petrovici și P. Neiescu¹⁷ cel de „lapte încheat separat de masa de lapte din care se face cașul; încălzit puțin, îl mănâncă ciobanii”, la istroromâni. Alt sens: „brânză de vacă” (Ciorănescu, DER um, 8231).

Etimologiile propuse până acum derivă cuvântul din latină. I.A. Candrea¹⁸ îl consideră „probabil moștenit de la păstorii romani, la care (*lac*) *strangulatum* „lapte prins” trebuie să fi avut și sensul de „caș abia încheat și nestors de zer” (sensul

¹⁷ În GS, III, fasc. 2, 1928, p. 428-129.

¹⁸ T. Frâncu, G. Candrea, *Românii din Munții Apuseni*, București, 1888, p. 106; cf GS III, p. 429.

cunoscut lui I.A. Candrea). Cuvântul atestat la Moți,¹⁹ *streghiat* (considerat forma etimologică, de către I.A. Candrea) a devenit *străghiață*, printr-o etimologie populară, sub influența lui *ghiață*, iar din contaminarea lui *străghiat* cu *străghiață* a rezultat *străghiată*.

G. Giulgea, în DR, III, 1922-1923, p. 616, consideră că provine din lat. *strugulata* „acoperit cu o pătură”, cu o pielită (< *stragula* „învelitoare”), socotind că închegarea este o urmare a acoperirii laptelui cu o pielită.

G. Pascu (cf. I.I. Russu, în DR, XI, 1948, p. 166) presupune etimonul: la *extracoagulum*. Ciorănescu, DER um, s. v. consideră mai probabilă derivarea din *stereghie* (?).

În ancheta noastră am atestat cuvântul în toate satele, sub formele *străžeată* (R, C, M, 2, S, SL), *străgâtă* (T), *străzătă* (P), cu următoarele explicații:

- „e o pielită albă care se formează din zerul care iese deasupra laptelui închegat, se pune în cheag” (Z);
- „tărie de cheag” (P);
- „după ce laptele-i închegat, se rupe și iese *străzâta*, un fel de pânză albă provenită din cheag. Se pune înapoi în cheag” (S);
- „o pielită albă ieșită pe laptele închegat. *Să tuži* și se pune pe cheag” (M);
- „după ce-ai rupt laptele, îl lași circa 30 de minute să se așeze spre fund, apoi se ia zerul subțirel, *ca o pânzucă albă, âseiea-i străzâtă*, se ia și se pune în cheag” (SL). Se observă că toate aceste explicații insistă asupra faptului că *străghiata* este o *pielită*, o pânză albă, care acoperă laptele rupt (și în SL, unde însemnează „zer subțirel” acesta e „ca o pânzucă albă”). Acest lucru ne face să credem că etimologia adevărată e cea propusă de Giulgea: de la ideea de „a acoperi cașul, a înveli cașul într-o pielită” (provenită din cheag, o „tărie a cheagului”, care se toarnă înapoi în vasul în care se ține cheagul) trebuie să pornim, sensurile celelalte fiind derivate ulterior. Fonetic, etimologia aceasta nu ridică nici un fel de dificultăți.

(a) *strecura* (laptele) < lat. *strecorare*, influențat în fonetism de prefixul *stră-* (CADE, s. v.).

(a) *tușina* < lat. *tonsionare* (DIKM, s. v.). H. 430 din ALR II, s. n., v. II, prezintă o răspândire sporadică a termenului pe teritoriul dacoromân. În ancheta noastră cuvântul nu a fost atestat în M și SL, unde se folosește *a tunde*.

¹⁹ Cf. exemple similare la S. Pușcariu, *Limba română, II, Rostirea*, București, p. 141-142.

(a se) *usca* „a dospi (cașul)” < lat. *usticare* (CADE, s. v.). O singură atestare, în S, cu acest sens. De remarcat că în cele opt sate anchetate numai trei cunosc același termen: *a dospi* (SL, M, 2), în celelalte noțiunea fiind definită prin termeni diferiți, sau uneori, prin sinonime, lucru explicabil și prin faptul că în celelalte sate nu se obișnuiește să fie pus cașul la dospit.

usuc < lat. *sucus*, influențat fonetic de *usuc* < lat. *exsuco* (CADE, s. v.). Etimologia aceasta nu este însă singura dată. Tiktin îl deriva din rom. *usca*, iar Diculescu (apud Ciorănescu, DER um, s. v.) din grecescul *oivoos* „grăsime de oaie”, ipoteză tentantă prin asemănările de sens dintre cele două forme, dar sunt greu de explicat transformările fonetice, din partea finală mai ales. Forma atestată și de noi, *ursuc*, în toate satele, răspândite în întreg nord-vestul țării (în rest se întâlnește *usuc* – cf. ALR II, s. n. vol. II, h. 431) prezintă un *r* epentetic,²⁰ sau s-a născut prin apropiere (etimologie populară) de *urs*, veriga semantică fiind noțiunea de „grăsime”.

(a) *zbiera* „a behăi” < lat. *exverare* (< *verres* „prost”) (CADE, s. v.); cf. și explicațiile lui Pușcariu, EWR, s. v.: < lat. *verare*; Philippide, *Principii de istoria limbii*, p. 39: < lat. *belare* (cu *s* protetic > *z*).

(a se) *zvânta* „a dospi (cașul)” < lat. *exventare* (< *ventus* (CADE, s. v.).

b) Termeni păstorești formați pe teren românesc:

(oaie) *aplecătoare* „oaie la care apleci un miel pe care nu l-a fătat ea” < *apleca* + *-toare* (DA, s. v.), necunoscut în Z, P, M, unde nu se cunoaște nici un alt termen special.

berbecuț „miel (oaia fată un berbecuț, indiferent de partea bărbătească sau femeiască a mielului)” (în P, T) < *berbec* + suf. diminutival *-uț* (DA, s. v.).

brăcinăriță „semn în ureche la oi: o tăietură rotunjită, în partea de jos a urechii” < *brăcinar* + *-iță* (DA, s. v.). DA și CADE nu atestă acest sens. Extensiunea sensului este posibilă având în vedere forma tăieturii.

(oaie) *bucălae* „cu capul negru” < *bucă* „obraz” + *laie* „neagră, sură”. Ciorănescu, DER um, s. v., crede că trebuie pornit de la *bucălău* < *bucă* + *-lău*, al cărui feminin normal, *bucălaie*, a fost interpretat, prin etimologie populară, ca legat de *laie*.

budulău < *budăi* + *-lău*.

căcățuri „tușinături”. Atestat numai în R.

(a) *căpia* (oaia) < *capie* (DA, s. v.).

²⁰ Idem.

cheagorniță „vas în care se ține cheagul” < cheag (DA, s. v.). Cunoscut în șase din cele opt sate.

coada cilioii. Substantiv compus, denumind un semn la oi, care are formă de W. *Cilioaie* este, probabil, același cuvânt cu *cilioaie* „pasăre pestriță, cât o țarcă” (DA, s. v. *ceahlău*). Semnul care poartă acest nume este destul de asemănător cu coada unei țarci.

codați „viermi care se fac în brânză” < *codaț* „larva muștei *Eristalis tenax*” (DA, s. v.). În anchetă a fost notat cu pluralia tantum.

corobeți „viermi” < probabil derivat din *coroabă* + *-eț* (DA, s. v.), având la început sens de „viermi care trăiesc sub scoarța sau în scorburile copacilor”.

crestătură „semn în ureche la oi” < *cresta*.

fapt „o boală la oi: bube pe tot trupul”. Acest sens derivă probabil din cel de „boală pe care o capătă un om după o vrajă făcută cu omida fluturului numit *strigă*” (cf. DA, s. v.). Cuvântul cunoscut în T, nu este înregistrat în dicționare cu acest sens derivat. Probabil numele acesta al bolii este legat de vreo credință pe care n-o cunoaștem.

furcuță < *furcă* „semn la oi” + *-uță* (DA, s. v.).

gârdei „botei” < contaminare între *cârd* + *botei* (DA, s. v.).

iernatic < *iarnă* + *-atic* (probabil unul dintre sufixele vechi românești (DA, s. v.).

(a se) *însâmbra* < *în* + *sâmbra*. CADE îl derivă din magh. *szimbra* (?), cuvânt care nu apare însă în dicționarele maghiare.

jintalău < *jintui* + *-alău* (DA, s.v.).

jântuit < *jintui* (DA, s. v.).

(oaie) *mărginare* + *-ar(e)* (DLR, s. v.).

mioară < *mior*.

mior < *miel* + suf. *-ior*. Formele înregistrate: mîniuór, mîuior, susțin această etimologie, dată și de Ciorănescu, DER um, 5330. Pușcariu, EWR, 11093; CADE, s. v. presupun un lat. *agnellillus*. DLR îl consideră un derivat regresiv de la *mioară* (< *mia* + *-(i)oară*). Derivarea pe teren românesc o considerăm mai probabilă.

mulsoare < *mul* + *-oare* (DA, s. v.).

mutare < *muta* (DLR, s. v.). Sensul de „stână”, atestat și în DLR, este direct legat de mutătura „șură de vară la munte”. (M. Papahagi, *Cercetări în Munții Apuseni*, în GS, II, fasc. 1, cf. și Ov. Densusianu, *Aspecte lingvistice ale păstoritului*, p. 65-67.

(oaie) *nărăvață* < *nărav* (DLR, s. v.).

oieș < *oăie* + *-eș* (DLR, s. v.).

(*oaie*) *pistruie* < *Pistru*.

pișcătură, „semn la oi” < *pișca* (DLRM, s. v.).

porneală < *porni* (CADE, s. v.). Sensul 2 este cunoscut (cu toate că în CADE cu o nuanță deosebită: *păscutul noaptea*, nu de la ujină până seara, ca în 2, SL). Sensul 1, „o bucată de pășune mai bună, păstrată pentru *păscutul oilor către seară*” este un transfer semantic, de la abstract spre concret, într-un tot explicabil.

săbietura, „semn la oi” < *sabie*.

săbiiș, „semn la oi” < *sabie*.

sărciner < *sarcină* (CADE, s. v.).

scuteală, „adăpost pentru oi” < *scuti* (CADE, s. v.).

sâmbraș < *sâmbra* + *-aș*.

stărpar, „păcurarul oilor *sterpe*” < *sterp*, *sterpe* (CADE, s. v.).

stărpăciuni, „oi *sterpe*” < *sterp*, *sterpe*.

stărpăt, „totalitatea oilor *sterpe*” < *sterp*, *sterpe* (CADE, s. v.).

strecură, *strecurătoare*, „obiect prin care se strecura laptele”.

strungar, „locul în care stau oile înainte de a fi date la *strungă*” < *strungă* + *-ar*.

CADE trimite la bg. (sb) *strugari* (i).

strungaș, „cel ce dă oile la *strungă*” < *strungă* + *-aș*.

tăietură, „semn la oi” < *tăia*.

tomnatic < *toamnă* -atic.

tușinătura, „lâna obținută prin *tușinare*” < (a) *tușina* (CADE, s. v.

șăpuc, „ied tânăr, sub un an” < *șap* + *-uc*.

(*oaie*) *urmatică*, „oaie care rămâne în urma turmei” < *urmă* + *-atic(ă)*.

(*brânză*) *usturoaie*, „brânză iute”. Trebuie să fie femininul adjectivului *usturoi* (cf. *ai usturoi*, „ai iute, care *pișcă*”).

văratic < *vară* + *-atic*.

vărsat, „boală la oi: bube pe tot trupul; fapt” < *vărșă* (CADE s. v.).

(*oaie*) *zbrotocită*, „oaie bolnavă (cu ugerul umflat) de rasfulg”.

sbroatec, atestat și de Ciorănescu, DER um, 7516, în Transilvania de nord, cu sensul de „boală de oi”. Cf. mai jos, *zbroatec*.

c) Termeni păstorești de origine slavă

(*oaie*) *breză*, „oaie neagră, cu botul alb” < bg. *bréz* (DA, s. v.).

buhai „berbec de la trei ani în sus” < rus. *buhaj*. Sens derivat prin extensiune de la cel de „taur” (sensul obișnuit – și în rusă). În P și S cuvântul nu este cunoscut. În celelalte sate însă, *buhai* denumește un berbec ajuns la trei ani: *búhái o dată* (sau *întâi*), la patru ani: *búhái adóuôrá* (sau *de dóuă ori*), la 5 ani: *búhái a tria úóră* etc. În R. *buhái*, fără alte determinări, denumește un berbec trecut de doi ani, până la trei. La 4, 5, 6 ani se spune: *buhái de tri mnei* = berbec de cinci ani, *buhái de patru mnei* = berbec de 6 ani etc.

(oaie) *ciulă* < *čulă* (CADE, s. v.). DA acceptă etimologia dată de C. Diculescu (în DR, IV, p. 428, 442), și anume gr. *kyllos* „încovoiat, strâmb, ciuntit”. Ciorănescu, DER um, s. v. *ciuli*, îl derivă din verb (care, la rândul lui, nu ar avea nici o legătură cu vreun etimon slav, fiind o formă redusă a lui *ciuciuli* „a se pitula”).

cârcel „gânganie care trăiește pe oi”. Atestată în două sate: S și M. În S este definită ca fiind mai mică și mai lată decât căpușa, dar în M, mai mare. DA îl derivă din sb. *krčel*. Ciorănescu, DER um, 2014, consideră că *-el* din slavă nu poate fi explicat decât printr-un împrumut al cuvântului din limba română. Etimologia dată de el este rom. *cercel*, contaminat cu sl. *kručiti*. Crețu (apud Ciorănescu) îl derivă din lat. *cancellus*; dificil de explicat apariția lui *i* în locul lui *n*.

cociorbă „semn în ureche la oi”. Cuvântul credem că trebuie pus în legătură cu *cociorvă* (*cociorbă* – la CADE) „vătrai pentru cuptor (< *kočerga*), deși, folosit pentru a defini un semn la oi, nu este dat în DA, CADE, Scriban. Vătraiul numit *cociorbă* are forma unui semicerc, asemănătoare cu cea a semnelui.

cojleabă „colibă”. Variantă neatestată în dicționarele noastre a lui *coșleabă* dat în DA cu sensul „poiată de vite”. Etimologia, nesigură, pare a fi un cuvânt slav din familia bg. *kášta*, sb. *kuča* etc.

colibă < val. (CADE, s. v.), bg. sb. *koliba* (DA, s. v.). Etimologia nu este însă absolut sigură. Ciorănescu, DER um, 3259, pornește de la lat. *collegia* < *collegium* „grupare de colibe păstorești” în care *g*, *b*, ca în *barză* < lat. *gardea*, *cociorbă* < *kočerga* etc.

comarnic < bg. *komarnik* „cabană” (DA, s. v.). Cuvântul e, în slavă, un derivat din *kamara* (< lat. *camera*); e posibil ca vechii păstori români să fi transmis cuvântul slavilor de sud și apoi să-l ia de la ei, mai târziu.

coșar „țarc pentru miei”, „loc îngrădit înaintea strungilor” < sl. (bg. sb. *košara*) (DA, s. v.).

cuja sb. *gužba* sau magh. *guzsba* (DA, s. v.).

(a se) *dospi* (cașul) < sl. *dospěti* (CADE, s. v.). Atestat în trei sate (SL, M, Z).

gânj („legătoare pentru parii de la stână, făcută din nuiiele împletite” < vsl. *gáz* „nuia” (DA, s. v.).

hârzob. Este folosit numai în R, T, C, și este format dintr-un cerc de lemn pe care s-a împletit sfoară mai groasă. În S, P, M nu se folosește, ci doi păcurari țin strecurătoarea deasupra budăcii. În SL nu se cunoaște hârzobul, ci pe ciubăr se pune o *crângă de lemn* și peste ea se pune strecurătoarea. În SL însă, cuvântul *hârzob* are sens de „o grămadă de vreascuri, cât duce un om în spate” (sens atestat în dicționarele consultate), și de „potcoave legate pe talpa încălțămintei, iarna, să nu aluneci”. Etimologia, la toate accepțiunile, este cea dată în DA: bg. *vzrzop* „legătură”.

jintiță „zer cu bucăți de urda, bun de mâncat” < sl. *žetica* (DA, s. v.).

leasă vsl. *lěsii* (DA, s. v.).

(a se) *mârli* (oile) < bg. *mrljati* (DLR, s. v.).

nojiță „semn la oi” < bg. *nojița* (DLR, s. v.).

ogrinji „rămășițe de la nutreț” < scr. *ogrizine* „resturi de mâncare” (DLR, s. v.).

plasă < vsl. *plasa* (DLRM, s. v.).

poiată < bg. sb. *pojata* (DLRM, s. v.).

potricală „semn în ureche la oi”, „unealtă cu care se găurește” < compară rus. *protykalo* (sl. *protykati* „a găuri” (CADE, s. v.).

(oaie) *pustie* < sl. *pustyni* (CADE, s. v. *pustiu*).

târlă < sl. (cf. sb. *tarlo*, *trlo*, cr. *tërlo* (CADE, s. v.). Este termenul folosit, în patru din cele opt sate anchetate, pentru „stână”. De fapt stână are în toate satele sensul de „turmă de oi, de la 400-500 în sus”, cu sens de „așezare pentru oi” este cunoscut numai în M, dar și aici doar o așezare mică, în hotarul satului.

turiști < bg. *toriste* (CADE, s. v.).

vârtej < sl. *vrteži* (CADE, s. v.).

d) Termeni păstorești de origine maghiară:

bărbânță „vas de lemn în care se ține brânza < magh. *berbence*, *börbönce* „butoiaș” (DA, s. v.). Etimologia este acceptată, în general, de toate dicționarele noastre. După câte știm, N. Drăganu, doar o contestă. Pornind de la forma *berbeniță*, pe care o consideră cea veche, de origine slavă, consideră că și pentru *berbința*, *bărbânță* „nu este numaidecât necesară” influența maghiară (DR, VI, p. 262). În DR VII, p. 216, N. Drăganu îl apropie de sl. *ber* „bir” + *banica* „baniță”.

budacă „vas de lemn în care se încheagă laptele” < variantă a lui *budăi* < magh. *bödöny* „putină mică” (DA, s. v. *budăiu*).

corlă „adăpost pentru oi” < magh. *korlát* „îngrăditură, împrejmuire”. Cuvântul ar putea să fie și el încadrat celor de origine obscură. Unii cercetători l-au considerat (cf. Ciorănescu, DER um, 2425, s. v. *corlată*) de origine gepidă (Scriban s. v.), sau chiar anterior fazei indo-europene.

fedeleş „vas de lemn în care se ține cheagul < magh. *fedeles* „vas cu capac” (DA, s. v.), *fêle* (variantă: *felie*) „vas (de 1/2 sau 3/4 litri), care se pune pe baieri, la muls” < ung. *fele*, o formă flexionară a lui *fel* „jumătate” (DA, s. v.).

(oaie) *vicleană* „oaie care nu stă la muls” < magh. *hitlen* „viclean” (DLRM, s. v.). Și pentru această noțiune, în diferite sate s-au dat răspunsuri diferite. În general nu există un termen special pentru a numi o oaie care stă rău la muls, folosindu-se de cele mai multe ori perifrazele: *nu stă la muls* sau *rea de strungă*.

e) Termen de origine grecească:

(oaie) *sihastră* „oaie care umblă pe marginea turmei, sau se desprinde mereu de ea”. Termenul a fost atestat în S și Z. CADE și alte dicționare românești înregistrează termenul, dar nu cu acest sens. Sensul acesta din păstorit este însă apropiat de cel obișnuit, încât transferul semantic se poate produce oricând cu ușurință. Provine, după CADE, Ciorănescu, DER um. 7784, din gre. -biz. *hesyaste* „care trăiește liniștit”.

f) Termen de origine germană:

șopru „adăpost pentru oi” < germ. *Schoppen*. Etimologia cuvântului nu este pe deplin lămurită. Din *Schoppen* reflexul normal este *șop*. Pornind de la această formă, Ciorănescu, DER um, 8001, presupune că de la pluralul *șopruri* (în care primul *r* este anticiparea celui de-al doilea) s-a format un nou singular, *șopru*. Explicație care poate fi acceptată fără dificultăți.

g) Termeni de origine nesigură sau necunoscută:

baci. Etimologia necunoscută (DA, s. v.). Hasdeu îl considera un împrumut de la pecenegi sau cumani, apropiindu-l de tema *bak-* „a privi, a păzi, a îngriji”. Tot de origine pecenegă sau cumană îl consideră și Densusianu (cf. GS, IV, p. 147-149), dar nu prin intermediul limbii turce, cum făcea Hasdeu, ci de la o formă *bakië*. În orice caz, cuvântul este străvechi, fapt argumentat și de existența lui în aromână și megloromână ca și în albaneză, bulgară, sârbă, limbi în care (poate cu excepția albanezei) poate fi un împrumut din română. Credem că nu este un alt cuvânt decât *baci* „termen de adresare pentru cineva (de obicei un frate) mai în vârstă”, care se consideră (cf. DA, s. v.) că

este un împrumut din maghiară. Cuvântul, se poate presupune, a avut la început acest sens.

balmoș. Singurul indiciu pentru a-l deriva din maghiară este accentul. Este cunoscut și în polonă, ruteană și bulgară. Acad. I. Iordan (v. „Buletinul Philippide”, II, p. 184) îl consideră o creație expresivă. N. Drăganu (DR, V, p. 330) consideră ca mai plauzibilă apropierea de fr. *talmouse*, fără a stabili o filiație etimologică între cei doi termeni.

băieri. Sensul atestat în cele opt sate este cel cunoscut. Etimologiile propuse până acum nu sunt sigure. Se acceptă, în general, că provine din lat. *bajulus*, derivare, semantic posibilă. Dar nu și fonetic: $j + u > \acute{g} > \acute{z}$, deci ar fi trebuit să avem *bagur*, *bajur*. Acest lucru îl face pe Ciorănescu, DER um., 613, să presupună o pronunțare latină populară *baliulus*, pentru *baiulus*, din care cuvântul românesc derivă fără dificultăți.

bărcă: (oaie) *bărcă* „oaie cu lâna scurtă și moale”. V. Bogrea (v. *Pagini istorico-filologice*, Cluj, 1971, p. 155) consideră că provine din lat. *brevius brevis*. Ciorănescu, DER um., 792, crede ca provine din vechiul german *brecha*, prin intermediul unui cuvânt slav necunoscut, pentru că este întâlnit și în sârbă, cehă, polonă. Dar „această extindere pare a pleda pentru răspândirea cuvântului prin ciobanii români” (DA, s. v. *berc*). Credem că *bearcă* cu sensul de mai sus este același cuvânt cu *berc* (*bearcă*) „cu coadă scurtă”, extensiunea de sens fiind posibilă prin intermediul notei comune „scurt”.

botei. Niciunul din dicționarele consultate nu încearcă nici o lămurire etimologică. Fără a da o explicație, credem că trebuie să apropiem cuvântul de expresia *a se strânge bot* „a se aduna la un loc”.

brânză. Trecem peste etimologia dată în DA, s. v. („Probabil din numele orașului *Brienz*”), care nu ni se pare convingătoare. Ipotezele celelalte se înscriu, cea mai mare parte a lor, în tendința exprimată mai clar de Th. Capidan (v. „Langue et litterature”, III, 1946, p. 228) sau la G. Ruhlfs, de a-l considera un „Reliktwort”, un supraviețuitor al idiomurilor balcanice preromanice. Hasdeu îl consideră un cuvânt dacic, format din *bo-ranza*, ultimul element asimilându-l la *rânză*. G. Pascu se gândește la un tracic *berenza* < *ber* „oaie” sau la o derivare din interjecția *bâr*. T. Cipariu îl derivă din lat. *brancia*. Ov. Densusianu (în GS, I, p. 67) îl apropie de rădăcina iranică *renc-*, *renz-* „a turti”. G. Giuglea (DR, III, p. 573-581) dă ca etimon direct al rom. *brânza*, *brendia* sau *brandia*, care provine dintr-un indoeuropean *gurendh* „a fermenta”. Toate aceste ipoteze recunosc așadar o foarte mare vechime a

cuvântului. Ipoteza cea mai plauzibilă ni se pare cea dată de Ciorănescu, DER um, 1106, după care în explicarea cuvântului trebuie să pornim de la lat. *brandeum* „pânză de in”. De la *brandea*, fonetic, se ajunge în mod normal la *brânză*, iar semantic se explică prin prepararea cașului în saci de in sau de cânepă; extensiunea de sens se explică printr-un proces similar celui prin care, astăzi, *burduf* începe să aibă sens de „brânză” (desprins din sintagma *brânză de burduf*).

burduf. Etimologia necunoscută. Cuvântul nici nu este folosit în satele anchetate. În T doar, a fost înregistrată forma: *burdú* (sau *burdur*), variante fonetice care pot indica necunoașterea precisă a cuvântului, faptul că este nou pătruns în grai.

(oaie) *cacioră*. Femininul lui *cacior* (*căcior*) „alb în frunte” (DA, s. v.). Niciunul dintre dicționarele consultate nu încearcă o etimologie. Ciorănescu, DER um, 1256, consideră ca este, probabil, legat de *căciulă*.

cârlan. S-au încercat mai multe explicații, toate nesatisfăcătoare. G. Weigand presupune un slav *krdlen* „miel sau cel care intră în *cârd*”. G. Giuglea presupune un *cârnar* (e) < lat. *carnalis* „din carne” (cf. DA, s. v.), etimologie dată și de Al. Philippide, în *Principii de istoria limbii*, 1894, p. 150. S-au mai propus lat. *caballanus* și diminutivul *călan*, cu *r* epentetic (Ciorănescu, DER um, 2028), iar I.I. Russu (DR, XI, p. 170-172) presupune o veche temă tracică *gar-l-* < indoeur. *güer(e)bg-*, *gûrebh*. Cuvântul rămâne de origine obscură (cf. și Marius Sala, în „Revue de linguistique romane”, XXIV, 1960, p. 373, nota 2).

gâlbează. Pare a fi un cuvânt foarte vechi. Se consideră, în general, că provine (cf. DA, s. v.) din alb. *këlbazë*.

mătreacă „hâră la oi”. Sens neatestat în dicționare, primit prin analogie cu mătreața la om. CDDE susține lat. *matricia* (< *mater*) ca etimon, atrăgător prin paralelismul cu *mătrice*, dar dificil de susținut semantic. Ciorănescu, DER um, 5160 îl derivă, ca Scriban, Cihac, Philippide sau Iordan, din *mătură* + *-eața*, care poate fi cea mai plauzibilă etimologie dintre cele propuse.

miertuc. În patru sate (M, T, C, Z) s-a răspuns cu acest cuvânt la întrebarea pentru „sâmburaș”. Sensul nu este atestat în dicționare. Probabil derivă din *mertic* „porție, măsură”.

mânzări „oi cu lapte”. Cunoscut doar în R, SL. DA trimite la alb. *mëzore*. Derivarea propusă de Ciorănescu, DER um, 5319, din *mânz* nu este convingătoare.

(oaie) *oacără*. DA, s. v., trimite la alb. *vakër* bg. *vákāl*. Prima atestare a cuvântului este în *Palia de la Orăștie* (cf. Ov. Densusianu, GS, VI, 1934, p. 317-319). Este cunoscut și la aromâni: *óacără*. Tiktin presupune o înrudire cu *oacheș*. Ov.

Densusianu (GS, VI, p. 317-319; cf. și Aspecte lingvistice ale păstoritului, (p. 10-14) îl derivă din lat. *obaquilus* „de culoare întunecată, aproape negru”. Forma *oacer*, cum trebuia să rezulte, a fost schimbată în *oacăr*, ca *furcer* < *furcăr*, schimbare de terminație paralelă cu *cearcăn* < *cearcen*, *mesteacăn* < *mesteacen*.

prior, *ampror*. În satele în care am atestat acest cuvânt, nu are sensul cunoscut de „păscutul oilor înainte de răsăritul soarelui”, ci înseamnă venitul ciobanilor cu oile la stână, în jurul orei zece, ca să mănânce, sens la care s-a ajuns, probabil, prin întrebuițări de tipul „vin ciobanii din pror”, prin modificări ale prepoziției *din*, ceea ce se vede și din formele diferite sub care a fost înregistrat cuvântul: *ampror*, *g-amproru*, *d'a-amproru* în *prăuor*. Etimologiile propuse (neogrecul *prooros* „timpuri”, lat. *per rarem*, *per roura*, *provolare*, *priulus*, *prohora*), sunt aproape toate justificate atât fonetic, cât și semantic. Tocmai din acest motiv, originea cuvântului rămâne obscură.

rânză „burduf”. Extensiune de sens de la „stomac (de miel, oaie)”, în *rânză* ținându-se cașul, brânza. Cuvântul a fost foarte mult discutat. S-au propus, printre altele, sl. *résa* (Al. Philippide, *Principii de istoria limbii*, 1894, p. 159) și albanezul *rëndës*. Giuglea face legătura cu alb. *rrani* „cheag” + *-za*. Cuvântul pare a fi de origine autohtonă.

scrum. Sensul înregistrat în ancheta noastră în toate cele opt sate este mai rar, deși deloc curios, cu toate că în general se asociază cu culoarea neagră. Originea lui este dubioasă. S-a propus turcescul *kurum* („funingine” (S. Pușcariu, *Limba română*, I, *Privire generală*, 1941, p. 258). Albanezul *škrumb* pare a indica o origine autohtonă, sau, în orice caz, foarte veche a cuvântului românesc. Ciorănescu, DER um, 7623, îl consideră o formație expresivă.

stână. Cuvântul a fost extrem de mult discutat. S-a căzut de acord, în general, că trebuie să fie un cuvânt slav (*stana*), intrat în latina dunăreană din primele contacte ale slavilor cu populația romanică de aici, numai astfel putându-se explica trecerea lui *á* (în poziție nazală) la *â*, ca în cuvintele autohtone sau latine moștenite. Această dificultate este eludată de Ciorănescu, DER um, 8182, prin afirmația că e falsă convingerea că *an* > *în* numai în elementele latine, citând ca exemple contrare *cântar* < turc. *kantar*, *frânc* < neo-grecul *frangos*. Hasdeu îl derivă din dacicul *stana*, Ov. Densusianu (GS, I, 238, din iran. *stana*, G. Giuglea (DR, II, p. 360) din lat. *sentana* etc. Cuvântul rămâne de origine dubioasă, probabil autohton.

strungă. În general se admite că este foarte vechi și că din română s-a răspândit în celelalte idiomuri balcanice. Comparația cu alb. *strungë* pledează în acest sens.

(oaie) *știră*. Soluțiile etimologice propuse sunt nesigure. Rămâne mai precisă comparația cu alb. *štjerr* (CADE, s. v.). Ar putea fi susținută, nu fără dubii, și etimologia dată de Tiktin, lat. *sterilis*, la care, pentru trecerea lui *s* inițial la *ș* nu trebuie să presupunem influența lui *știr*, în graiurile dacoromâne fiind destul de obișnuită trecerea lui *s* din grupuri consonantice la *ș*: pește < *peste*, *ștele* < *stele* etc. În legătură cu (oaie) *știră* există credințe folclorice numeroase care tind, în general, să o considere sfântă, sau de temut.

șut, *șută* „fără coarne”. Probabil același cuvânt cu *ciut* (CADE, s. v.). Ciorănescu, DER um, 8409, propune sl. *šutiti* „a glumi”, care a dat, cu sufixul expresiv *-li*, *șutili*, de unde *șut*.

șap. alb. *tšap* a fost unul dintre etimoanele propuse, alături de sl. *capu* sau iranianul *čapis*. Probabil este o creație expresivă, înrudit fiind cu *șapă* și pornindu-se de la sensul primar de „animal cu coarne lungi și ascuțite”. Din română a putut pătrunde în albaneză, neogreacă, sârbă, croată, slovacă, cehă, poloneză, ucraineană, rusă și maghiară.

șarc. Aceeași nelămurire în privința etimologiei, ca mai sus. CADE nu sugerează nici o etimologie. Densusianu (GS, I, p. 245) se gândea la iranianul *čark* < persanul *čart* („cerc”). Cei mai mulți fac legătura cu alb. *thark* (cf. Al. Philippide, OR, II, p. 738).

urdă. Toate dicționarele îl consideră „obscur” (cf. CADE, s. v.). Hasdeu l-a considerat dacic; Philippide, OR, II, p. 739, îl derivă din tracicul *urida* (relat cu grec. *uros* „zer”); Giuglea (DR, III, p. 582-587) îl extrage direct din gr. *orodis* („zeros”; Ciorănescu, DER um, 9078, face o ipoteză interesantă: turc. *hurde* „rămășiță”, influențat de *urdoare*.

vătaf. Origine dubioasă. Probabil tătarul *vataha* „ceată” (CADE, s. v.).

vățui. Este considerat de Al. Graur (v. SCL, VII, p. 276) autohton. G. Weigand (*Jahresbericht*), XVI, p. 230) îl aproprie de alb. *viet-*. Pușcariu, în EWR, 1867, îl derivă din lat. *vituleus* < *vitulus*), etimologie acceptată de Al. Philippide, OR, II, p. 658, precum și de Ov. Densusianu, *Aspecte lingvistice ale păstoritului*, p. 87 (cf. și Marius Sala, *Din terminologia păstorească românească*, în SCL, Vm, 1957, nr. 1, p. 77/83).

vârgliană. Etimologie necunoscută.

zară. Comparația cu alb. *satë* (CADE, s. v.), conduce spre o vechime mare a cuvântului. Ciorănescu, DER um, 9485, încearcă a-l explica din zer, derivare care este foarte îndoielnică.

zbroatec, boala la oi, rasfulg”. Nu este sigur de unde provine. Probabil e *broatec* „broască” cu un *s*- protetic (< la *z* din cauza sonorei următoare), comparația unei umflături cu o broască fiind un lucru obișnuit în credințele populare.

zer. Etimologia este necunoscută. S-a propus lat. *serum*. S-a considerat că este un cuvânt autohton, (Pușcariu, *Limba română I. Privire generală*, p. 176), că este de origine grecească etc.

h) Termeni neatestați în dicționare:

În cursul anchetei au fost înregistrați, în legătură cu păstoritul, un număr de termeni care, în dicționarele consultate, nu sunt consemnați:

(oaie) *biță*. În R, T, C, SL, M, oaie *biță* înseamnă oaie „cu lâna albă (și, în general, lungă)”. Este probabil o derivare semantică, de la *biț* „șuvița de lână” (cf. *biț* „lână” (DA, s. v. „floc de lână” – CADE, s. v.), din aceeași familie cu *bițos* „lățos, cu lâna lungă” (CADE, s. p.).

(oaie) *brotacă* („oaie bolnavă de răsfulg”. Termenul a fost înregistrat într-un singur sat, T. Este derivat de la *brotac*, cunoscut v în zonă, sub forma *zbroatec* (în M, SL, C), cu sensul de „răsfulg, boală la oi care se manifestă prin umflarea ugerului”. Cf. și (oaie) *zbrotocită*, idem.

ciuc „bulz (de mămăligă)”. A fost atestat în șapte sate (SL, R, C, M, Z, P, S), sub forma *șuc*; *șucuri*.

flusturi. În R: *Ūăru cu flústuri*, adică zerul cu bucățele mici din urda, jintiță. Cuvântul nu este, probabil, străin de *fluture*, *flutura* (cu varianta *fluștura*), apropiere care s-ar susține și semantic, prin comparare.

gâjdei. Denumeste un grup de până la 25 (R, S.), 50 (C), 40 (T, P, 2) de oi, fiind sinonim cu *gârdei* (R, T), SL). Fonetic numai în C am întâlnit forma *gâjdéi*, în două sate *d* s-a africativizat: *gâjgei* (Z, P), iar în S am notat stadiul intermediar *gâjděi*. *Gâjdei* este, aproape sigur, o variantă fonetică a lui *gârdei*, în care trecerea lui *r* la *j* se explică prin acțiunea asimilatoare a lui *g* (*d'*) următor.

hlud denumește un fel de staul, o piedică în răspândirea prea departe a oilor. Pluralul oscilează: *hluz*, *hlúduri*. T. Morariu (*Vieța pastorală în Munții Rodnei*, p. 151, 154, 146, 158, 165) consemnează (*hlud*) *hluduri* „lemne, de la acoperișul colibii pe care i se așează dranițele (șindrițele), un lemn pus orizontal pe două furci, în mijlocul sau la marginea colibii făcute pe furci, sau la acoperișul strungii”. Se consemnează la p. 153 și diminutivul *hludeț*. Acesta este atestat și în DA, cu sensurile: „băț pe care se învârte țeava suveicii” și „cuiul care leagă proțapul de piscul carului”, și

este considerat o variantă a lui *huludeț*: sl. *chlud* „vargă”, cu precizarea că, în acest caz, nu mai e nevoie de reconstrucția unui *chluscs*, diminutiv, de la care sa derive *hludeț*, și, nici de considerarea lui *hludeț* ca o variantă formală a lui *huludeț*, ci, invers, *huludeț* este o variantă (cu *u* epentetic, pentru evitarea grupului consonantic *hl*) a lui *hludeț*.

hluduc = diminutiv de la *hlud*.

iliești. În Z, singurul sat în care am atestat acest cuvânt, *ilêșc* înseamnă un fel de lapte acru cu care se unge bărbânța înainte de a turna laptele călduț pentru a se acri. Etimologia nu este cunoscută.

(oaie) *mărginariță* „oaie mărginașă”. Este o variantă, neatestată în lucrările consultate, formată de la mărginare cu sufixul.

(în)*pănătură* „semn în ureche la oi: o tăietura dreaptă în partea de jos a urechii”. Cunoscut în R, C, T, SL. Probabil e derivat de la *pană*.

(oaie) *pârjacă* „oaie cu lâna puțină”. Cunoscut doar în S. Probabil o continuare între *pârvă* și un cuvânt deocamdată necunoscut.

slin. Sensul de „uger”, cu care se folosește în Z, nu este atestat în dicționare. Poate fi extensiune de sens de la *slin* „murdărie, usuc”.

(a se) *stămui*. În SL laptele să *stămuiéște* „încheagă”. Etimologie necunoscută.

suitură „semn la oi: ureche retezată”, cuvânt cunoscut, în diferite variante formale, în aproape toată Moldova și nord-estul Transilvaniei (cf. ALR II, s.n.v. II, h. 406). Etimologia este greu de precizat. Credem, totuși, că nu e străin de *șui* „într-o ureche”.

(oaie) *șuștavă* „oaie cu lâna scurtă”. Sinonim cu *pârjaca*, *pârvă*, *țârcavă*. Cunoscut în șase din cele opt sate: *șuștavă*; *șuștave*. Etimologie necunoscută.

terț „berbec între 1 și 2 ani”. Sinonim cu *terțiu*, care derivă din *tert*. Atestat și de T. Morariu, *Viața pastorală...*, p. 185, cu același sens. Cf. și Ciorănescu DER um., 8645, unde se reconstituie forma *terți* < lat. *tertius* (v. și Pușcariu, EWR, 1740).

terțar „berbec între 1-2 ani” *terț* + *-ar*.

(miel) *tocolici* „miel pe care-l apleci la altă oaie”. Cunoscut în Z, Etimologie necunoscută.

țăpari „semn în ureche la oi: o creștătura în partea de jos a urechii”. Cunoscut în R. Probabil un derivat cu sufixul *-ar* din *țepă*.

(oaie) *țighiră* „oaie cu lâna creță”. Atestat în P. și M, sub forma *țigîră*. Etimologie necunoscută.

(oaie) *varoșă* „cu pete roșii pe bot”, în SL. Etimologie necunoscută.

Cea mai mare parte a termenilor discutați au o răspândire generală în cele opt sate anchetate. Fac excepție (v. *Glosarul*) anumiți termeni care denumesc operații sau unelte necunoscute în practicarea păstoritului din anumite sate, precum și unii termeni pe care-i vom prezenta în continuare.

Diferențe fonetice în zona anchetată.

Este vorba despre anumite particularități fonetice care diferențiază regulat, stabilindu-se anumite arii în zonă, satele anchetate între ele:

1) păstrarea lui *d* neevoluat la *z* împarte zona anchetată în două arii: sunetul *z* în *zer* se rostește *Ū* în C, T, R, (sate învecinate) și *z* în SL, M, Z, P, S (idem); același sunet în *zară* prezintă cu rostirea *Ū* o arie care include și SL; *z* în *zară* a fost notat în M, P, S.

2) palatilizarea lui *t*, urmat de *e*, *i*, prezintă două stadii de palatilizare, care împart zona în două arii distincte: în M, SL, C, T, R se pronunță *t'*, iar în Z, P, S -*č* (*lapt'e* – *lapč'e*; *șt'iră* – *-șčiră*; *jint'ița* – *jinč-iță*; cf. pt. *lapte*. ALR II s.n., vol. II, h. 424; pt. *jintiță*: ALR II, s.n. vol. II, h. 418).

3) palatilizarea lui *b*, urmat de *e*, *i*, în *zbiară*, formează și ea două arii: SL, C, T, R -*bğ*, Z, P, S -*ğ* (în M -*d'*).

4) În *strecură*, prin depalatilizarea primului *r*, *e* s-a transformat în *ă*, în R și T. Celelalte sate formează o arie cu *e* păstrat (pentru răspândirea fenomenului pe întreg teritoriul dacoromân, < cf. ALR II, s. v. vol. II, h. 412).

Diferențe lexicale

1) Pentru „oaie albă”, în M, SL, C, T, R se folosește cuvântul *biță*, iar în S, P, Z -*albă*;

2) *a tușina* se folosește în aria care include satele Z, P, S, C, T, R, în timp ce în M și SL se folosește *a tunde* (v. ALR II, s. n., v. II, h. 430);

3) *baier* este folosit numai în Z, P, S; în M, SL, C, T, R se folosește *frânghie*;

4) pentru *răsfulg* se folosește *zbroatec* numai în M, SL, C, T, R.

5) *berbec* se folosește în P, S, în restul satelor *buhai* (cf. mai sus).

6) pentru *mânzări* în cea mai mare parte a satelor se spune *oi cu lapte*. O mică arie, formată din T și C, cunoaște cuvântul *păcuini*, iar SL – *mânzări*.

7) (oaie) *șustavă* cuprinde o arie formata din șase sate. Numai în S și R, la extremitățile zonei, termenul nu este cunoscut.

Ca fenomen morfologic care formează arii în zona anchetată amintim numai diferența de declinare a lui *mițe*: *miț* în, P, SL, C, T, R și *miță* în Z, M. În afara de

aceste fenomene care formează arii fonetice, lexicale și morfologice, amintim câteva fenomene prin care unele sate se diferențiază față de toate celelalte sate: *berbec*, *străgată*, *boț*, *usturóie*, *strecur*, în T, iar în celelalte: *berbece*, *străžată*, *șuc*, *ustunóie*, *strecur*. În plus, în T, nu se folosesc termenii *sărciner* și *însâmbra*, cunoscuți în celelalte sate. Și alte sate cunosc o situație similară: în P se pronunță *străghiață*, spre deosebire de celelalte sate unde se folosește forma *străghiată*; în SL întâlnim ca fenomene particulare foneticul *capșie* (*capcié*), în rest și (oaie) *săcreată* (necunoscut în celelalte); în R: *balmuș* (în celelalte *balmoș*) și (oaie) *oacără* (în celelalte *oacheșă*).

În ce privește repartiția geografică a termenilor discutați, constatăm așadar diferențe notabile între satele situate pe cele două văi. În mare măsură satele de pe Valea Sălăuței fac arie diferită față de cele de pe Valea Zăgrii; Mocodul, în aceasta privință, face uneori notă aparte față de cele două arii; există și fenomene particulare care opun câte unul din sate tuturor celorlalte. Pentru că nu toți termenii discutați sunt cartografiți pe hărțile ALR, este dificil de tras concluzii asupra încadrării celor două arii mici din zona anchetată în ariile mari ale dialectului dacoromân.

Materialul lexical discutat aici, în majoritate termeni legați în primul rând de creșterea oilor, nu se pretează la o analiză statistică precisă, pe origini, nefiind complet. Fără a da, însă, cifre exacte, care să aibă valoare orientativă mai obiectivă, se poate remarca faptul că majoritatea termenilor sunt foarte vechi: cele de origine nesigură sau necunoscută (în cadrul acestei categorii intrând numeroase cuvinte considerate autohtone), de origine latină, slavă veche și cele derivate pe teren românesc (de la cuvinte care intră toate, la rândul lor, în categoriile înșirate până acum) acoperă mai mult de trei sferturi din totalul celor aproape 180 de termeni luați în discuție. Cei mai numeroși termeni din fondul latin (împreună cu derivatele pe teren românesc), apoi cele de origine slavă veche și de origine nesigură. De fapt, în afară de aceste categorii, o pondere demnă de luat în seamă o au numai cuvintele de origine maghiară, în legătură cu care se impune, însă, o observație: puține dintre ele (*corlă*, *bărbânța* și *budacă*) sunt legate în primul rând de ocupația păstoritului, majoritatea fiind cuvinte din limba comună, folosite cu același sens și ca termen profesional; prezența lor în această zonă (ele au o răspândire mult mai mare, unele fiind pătrunse și în româna literară: *vicleană* de ex.), folosite și ca termeni păstorești, nu este deloc surprinzătoare.

Din acest punct de vedere, al originii termenilor păstorești, este așadar destul de dificil de stabilit anumite straturi terminologice. Majoritatea termenilor aparțin celui mai vechi strat lexical al limbii române; și derivatele pe teren românesc sunt în mare parte formate cu afixe foarte vechi în limba română, afixe de origine latină sau slavă.

Aceste constatări ne duc spre concluzia că lexicul terminologic păstoresc este în general de o mare stabilitate, nesuferind transformări esențiale de-a lungul timpului. Facem această afirmație acceptând că, dacă puțini dintre termenii discutați sunt folosiți exclusiv ca termeni profesionali, majoritatea aparținând și limbii comune, aceasta se datorește unei legături a întrebuințării lor, și nu a unei specializări. Așadar, cuvintele din limba comună, care se folosesc în îndeletnicirea păstoritului, au fost „împrumutate” de aici (sfera lor de folosire s-a lărgit) și nu lexicul păstoresc a luat termeni din limba comună (deci nu o restrângere a sferei de întrebuințare). Ar fi interesant, în acest sens, de urmărit, pentru zona avută în vedere, compararea termenilor păstorești cu cuvintele corespunzătoare din limba comună (sub aspect semantic, în primul rând; cf. la Ov. Densusianu, *Aspecte lingvistice ale păstoritului*, o astfel de perspectivă în discutarea materialului lingvistic), dar o asemenea încercare ar depăși lucrarea de față.

Această relativă stabilitate dă lexicului păstoresc un caracter aparte, care credem că trebuie subliniat, în cadrul general al lexicului profesional, comparativ cu terminologia altor îndeletniciri.

Terminologia profesională constituie una din ramificațiile sociale ale limbii naționale. Caracteristica esențială a acestor ramificații o constituie tocmai fondul de cuvinte speciale, folosite și cunoscute bine numai de către cercul celor ce practici o anumită îndeletnicire. Ca atare și frecvența lor în cadrul general al vocabularului este mai mică, cuvintele din lexicul profesional nefăcând parte, în general, din fondul principal de cuvinte, ci îmbogățind „restul vocabularului”, parte care cuprinde tocmai cuvintele cu o „circulație” redusă la un grup mic de vorbitori – specialiști. Ceea ce nu înseamnă, desigur, că unii termeni din această categorie nu primesc la un moment dat o circulație foarte largă, cu sensuri în general modificate într-o oarecare măsură, intrând în sfera fondului principal lexical. Mai ales termenii de bază din fiecare meserie, ceea ce am putea numi, printr-un transfer analogic, „fondul principal” al aceluși lexic profesional, se generalizează în fondul principal al vocabularului unei limbi. Dar majoritatea termenilor profesionali au o circulație restrânsă și sensuri specializate. În plus, terminologia profesională se află într-o continuă înnoire, trăsătură definitorie pentru cuvintele aparținând „restului vocabularului”. Mai precis, înnoirea aceasta, care are loc în toate domeniile limbii, inclusiv în vocabular în totalitatea lui, deci și în „fondul principal”, este mult mai rapidă, apariția unor elemente noi și dispariția altor vechi fiind procese permanente, neconținute. În lexicul profesional aceste procese sunt și mai accelerate decât în cazul celorlalte componente ale „restului vocabularului”. Aici este evidentă cel mai direct legătura nemijlocită dintre limbă și societate, dintre istoria

limbii și istoria societății. Orice modificare în tehnica procesului de producție se reflectă imediat pe plan lingvistic prin apariția unor elemente terminologice noi, sau prin dispariția altora vechi.

Față de această situație, valabilă pentru lexicul profesional în ansamblul său, terminologia păstorească prezintă, așa cum spuneam, o situație întrucâtva deosebită, dată în primul rând de stabilitatea mare pe care o prezintă, stabilitate asemănătoare cu cea a cuvintelor din fondul principal lexical.

În al doilea rând, credem că nici un alt lexic profesional (poate cel agricol) nu a îmbogățit fondul principal lexical al limbii cu atâtea cuvinte. Explicația stabilității mai mari a lexicului păstoresc se găsește tot într-o cauză de natură extralingvistică, și anume în faptul că însuși procesul creșterii animalelor (al oilor în special) nu a suferit modificări esențiale de-a lungul timpului. În felul acesta nu s-a simțit nici lipsa unor elemente terminologice noi (ponderea lor este destul de mică, de altfel, în cadrul oricărei ocupații tradiționale). Din punctul de vedere al dialectologului, însă, adică al aceluia care studiază limba în folosirea ei vie, s-ar putea face și o observație de altă natură, care ar necesita și o cercetare detaliată pe teren. Pentru dialectolog, noțiunea de fond principal de cuvinte, aplicată graiului dintr-o anumită zonă, adică inventarul acelor cuvinte care au o importanță mai mare pentru vorbitori (importanță dată de frecvența lor foarte mare în graiul viu) este altceva decât fondul principal de cuvinte al limbii române, în general. Într-o zonă în care ocupația principală (și tradițională) este creșterea oilor, termenii păstorești aparțin fondului principal al lexicului acelei zone. În felul acesta, stabilitatea lexicului păstoresc primește o altă nuanțare.

Sigle și abrevieri

- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, București, 1913 și urm.
 DR = „Dacoromania”. Buletinul Muzeului limbii române din Cluj, 1920-1921 și urm.
 GR = „Grai și suflet”, revista Institutului de filologie și folclor, București, 1923-1937.
 CDDE = I.A. Candrea – Ov. Densusianu, *Dicționar etimologic al limbii române. Elemente latine*, București, 1914.
 FD = „Fonetică și dialectologie, publicație a centrului de cercetări fonetice și dialectale din București, 1958 și urm.
 CL = „Cercetări de lingvistică”, Cluj. 1956 și urm.
 DER um. = (Ciorănescu) A. Cioranescu, *Diccionario Etimologico Rumano*, La Laguna, 1958-1961.
 CADE = I.A. Candrea – Gh. Adamescu, *Dicționar enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, București, 1931.

DLRM = *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958.

Philippide, OR II = Al. Philippide, *Originea românilor*, vol. II, Iași, 1927.

DLR = Academia Republicii Socialiste România, *Dicționarul limbii române*, București (literele M, N, O, P).

Tiktin = H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, Bukarest, 1903-1925.

Cihac, vol. II = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie dacoromane. Francfort a/M. I, Elements latins, 1870, II, Elements slaves, magyars, turcs, greco-moderne et albanais*, 1879.

Jahresbericht = *Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache*, Leipzig, 1894 și urm.

Pușcariu, EWR = S. Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumäischen Sprache. I, Latenisches Element*, Heidelberg, 1905.

REW = W. Meyer-Lubke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1935.

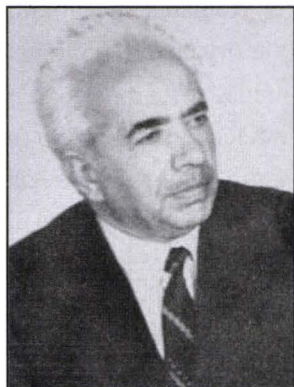
Satele le-am prescurtat astfel (cf. și mai jos, Glosarul):

M = Mocod, SL = Salva, T = Telciu, R = Romuli, C = Coșbuc, S = Suplai, Z = Zagra, P = Poienile Zăgrii.

VI. PORTETE

SEVER URSA – APOSTOLUL SATULUI SĂU

prof. Ioan SENI

La cei 75 de ani pe care i-a împlinit în 8 martie 2007, profesorul Sever Ursa s-a putut bucura de frumoasele gânduri exprimate mai ales în presa județeană de către veritabilii condeieri ai zilelor noastre. S-a scris mult și s-a scris frumos pentru că viața și profesia, dar mai ales caracterul Domniei sale au permis acest lucru. Și totuși nu s-a scris suficient. Este motivul pentru care voi adăuga la cele binecunoscute de către mulți cititori și aspectele legate de prestația sa ca membru al Asociațiunii Astra.

Reluarea activității Astei în anul 1990 i-a prilejuit d-lui profesor o etalare a activităților prestate de vechii aștriști măiereni, nominalizându-i la întâlnirile noastre de fiecare dată ca exemple de implicare, îndrăzneală, competență și bărbăție, calități pe care le-a probat cu mult succes și d-l profesor. Prezența sa în Aula Colegiului „G. Coșbuc” la ședința de constituire a Despărțământului năsăudean, alături de cei peste o sută de participanți din Valea Someșului, a fost o garanție că activitatea societății culturale ASTRA poate continua în condițiile noi de libertate și democrație. În anul următor, Maieru găzduia a doua adunare a Despărțământului, prilej de a se hotărî obiectivele acestuia pentru anii următori.

A reușit împreună cu profesorii Traian Ciociu și Ioan Costea să pună bazele cercului Astra de la Sângeorz-Băi, și-n anii 1992 și 1996 acest cerc să găzduiască două adunări ale Astei năsăudene, prilej de a dezveli bustul lui *Solomon Haliță* și de a reuși o importantă întrunire intelectuală la nivelul comunității sângeorzene.

N-a lipsit de la adunările D.N. Astra de la Salva (1993, 2005), de la Zagra (1994), de la Ilva Mare și Măgura Ilvei (1995) unde a moderat discuții de cea mai înaltă ținută științifică în prezența binecunoscuților Teodor Tanco, Alexandru Husar, Gavril Istrate... Culegea admirația colegilor aștriști din Sibiu, Blaj, Brașov, Iași, Arad, ... La adunarea de la Rebrîșoara (1997) se întreținea cu intelectualii comunei și invitații lor din țară și de peste graniță, iar la adunarea din Coșbuc (1998) se duela cu scriitorii invitați de dr. C-tin Catalano la comemorarea celor 80 de ani de la moartea poetului...

În anii 1999 și 2001 se reîntâlnea cu aștrăștii nășăudeni, atât la manifestările Muzeului grăniceresc, cât și la dezvelirea plăcii comemorative a Aștrei nășăudene la împlinirea celor 120 de ani de la înființarea sa. Adunarea generală de la Feldru (2000), cea de la Beclean (2002) și cele de la Cristeștii Ciceului (2003, 2004) i-au prilejuit noi întâlniri cu reprezentanții universităților din țară, ai Academiei Române, ai Uniunii Scriitorilor și cu membrii Aștrei din filialele Asociațiunii. În 2006 organiza în comuna sa, cu ajutorul primarului Vasile Borș și a intelectualilor din comună, *adunarea anuală a DNA*, prilej strălucit de a-și demonstra încă o dată forța sa intelectuală. Dezvelirea bustului *Iustin Ilieșiu* (donatie - Gh. Tr. Dascăl) și tipărirea unui volum din poezia poetului i-au adus noi binemeritate laude. Cu acest prilej, scriitorul Aurel Podaru îi oferea un *portret* admirat de întreaga asistență: „*Dascăl de vocație, publicist rafinat, conducător de revistă, mare animator cultural, povestitor cu har. Un camarad extraordinar, cu un adevărat cult al prieteniei. Modest și discret. Nu rostește vorbe mari, nici jumătăți de măsură nu folosește. Când reușește ceva zâmbește încrezător, râde bucuros, cu o abea sesizabilă timiditate. O faptură în care coexistă, fără să se tulbure, într-o deplină armonie, omul cel simplu cu insul cel rafinat, cărturărit...*” (Maieru, 21 X 06).

Face parte din conducerea centrală a Asociațiunii încă de la revigorarea ei. Și-a prezentat ca nimeni altul satul său drag, despărțământul, județul la toate întrunirile Aștrei la nivel național, în cadrul cel mai oficial – adunarea generală anuală. Îl admiră pentru faptele sale aștrăștii din Sibiu, Iași, Arad, Brașov, Constanța, Blaj, Sf. Gheorghe, Baia Mare, Cluj-Napoca, Orăștie, Dej, Făgăraș, Săcele Brașov... Este cunoscut pe malurile Prutului și ale Nistrului, în bibliotecile Chișinăului, acolo unde a donat cărți și s-a întreținut cu membrii societății *Limba Noastră cea Română*. Mai mult, a făcut ca un grup de școlari din Chișinău să fie găzduiți în familiile de buni gospodari din Maieru (1997). Să vorbești despre comorile satului tău în stilul *Ursa Sever* pe Aleea Clasicilor în Chișinău, lângă statuia lui Eminescu (Criuleni – Nistru), la Soroca sau Hotin este un privilegiu doar pentru aleșii soartei. Fie că a învățat de la apostolii neamului, fie că și-a asumat pe cont propriu slujirea satului românesc, profesorul Sever Ursa rămâne unul dintre intelectualii „de țară” care și-a înțeles menirea. Satul contemporan are problemele lui de metamorfoză, pe care profesorul Ursa le înțelege și încearcă să depășească atitudinea multor intelectuali trăitori „la țară”: *Satul tradițional se destramă, iar noi, intelectualii, stăm și privim cu durere și neputință, uitând că de la el, de la sat, am primit cuvântul și știința și că avem o datorie sfântă față de el...*” (Mircea Prahase, *Răsunetul*, 11 III 07).

În prezent se pregătește pentru adunarea anuală a Astreii ce va avea loc la începutul lunii mai a.c. la Lipova, jud. Arad. Va pleda, în stilu-i propriu, pentru problemele actuale ale satului românesc, sat aflat în plină confruntare cu exigențele UE, dar care impun noi standarde de confort. Este un harnic colaborator la periodicele Astreii: *Revista română* (Iași), *Astra blăjeană* (Blaj), *Foaia Poporului* (Sibiu)

Are șansa să fie înțeles de întreaga sa familie, căreia îi sporește imaginea și onoarea prin tot ceea ce face la nivelul comunității locale, a Astreii și a cercurilor intelectuale în care activează.

Astriștii nășăudean îi datorează mult. Au văzut la distinsul profesor cât de fericit se combină valoarea cu modestia, ce important este să fii stabil și curat în vorbire, să folosești umorul în locul scuzelor, să te simți confortabil în prezența unei persoane de mare caracter. Pentru toți astriștii, profesorul Ursa rămâne *o emblemă a culturii, cu un înalt cult al muncii, al perseverenței și rigorii* (Ioan Mititean, *Răsunetul*, 8 III 07).

Adăugați aceste rânduri operei sale de-o viață și veți obține o imagine mult mai completă despre Domnia sa. Dar despre distinsul apostol al satului Maieru s-a scris și se va mai scrie încă mult și frumos, ca despre un adevărat model pe care ar vrea să-l atingă cât mai mulți dintre noi. Cred că secretul performanțelor profesorului Sever Ursa îl putem descoperi în sintagma lui J. Galsworthy: „*Prima condiție a victoriei este sacrificiul*”.

MIRCEA PRAHASE – OMUL POTRIVIT LA LOCUL POTRIVIT

prof. Ioan SENI

S-a născut la 24 martie 1947 în satul Enciu, comuna Matei, acolo unde părinții săi Vasile și Silvia profesau ca preot, respectiv învățătoare.

Primele patru clase le-a urmat la Școala Generală din Zagra, pentru că între timp familia i s-a mutat în această comună. Clasele V-XI le urmează la Năsăud, la celebrul Liceu „George Coșbuc” unde acumulează o zestre culturală ce-i permite să fie admis la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, unde a terminat Facultatea de filologie, promoția 1970, printre cei mai valoroși absolvenți, viitori profesori de limba și literatura română.

Va îmbrățișa cariera de *asistent universitar* la Institutul de Învățământ Superior din Suceava, unde va lucra între anii 1970-1973. Între timp s-a căsătorit cu Cireșica-Terezia Micu, profesoară de limba engleză la Liceul Electrotehnic Bistrița, familia lor fiind binecuvântată cu un copil – Călin, copil ce va urma tradiția familiei, reușind să urmeze cursuri ale învățământului superior, fiind absolvent al Facultății de Drept.

Fire exigentă și dinamică, Mircea Prahase va fi promovat *inspector* la Comitetul pentru Cultură Suceava, unde va lucra între anii 1973-1976, dar, simțindu-se departe de ai săi, va încerca să se apropie de plaiurile natale, reușind să ocupe postul de *documentarist* la Casa Corpului Didactic Bistrița, pentru o perioadă de doi ani, 1976-1978. Calitățile de bun manager îl recomandau pentru posturi cu exigențe mai mari, așa că pentru o bună perioadă de timp va ocupa postul de *director* al Centrului Județean al Creației Populare Bistrița-Năsăud, pentru anii 1979-1986. Atras de munca în teren va accepta postul de *inspector* la aceeași instituție pentru încă trei ani, 1986-1989. După evenimentele anului 1989, va accepta funcția de *director* al Bibliotecii Județene Bistrița-Năsăud pentru perioada 1990-1992, apoi de *muzeograf* la Muzeul Județean Bistrița-Năsăud pentru anii 1993-1994 și în fine, de *consilier șef adjunct* la Inspectoratul Județean pentru Cultură (ianuarie-iunie 1994). Din noiembrie 1994 și până în prezent lucrează cu foarte bune rezultate ca *director* al Muzeului Județean Bistrița-Năsăud. Din anul 2003 se afirmă ca cercetător științific principal. A obținut *atestatul de manager cultural* în anul 1976 și de *bibliotecar documentarist* în 1978.

Din iunie 1998 și până în decembrie 2000 a funcționat în Parlamentul României ca *senator*, membru în Comisia de învățământ și cercetare științifică..

Convins că domeniul *cercetării* îi poate aduce cele mai plăcute satisfacții, s-a orientat spre *teme* de o reală atracție: *folclorice, pedagogice, toponimice, monografice și culturale*. Uneori studiile sale cuprind aspecte din mai multe domenii, mai ales atunci când personalitatea pe care o studia avea preocupări complexe.

Activitatea științifică se concretizează în peste 60 de studii și comunicări științifice publicate în reviste de specialitate sau susținute în cadrul unor sesiuni științifice naționale, zonale sau locale.

Pe plan *etnofolcloric* a avut șansa să colaboreze în echipe conduse de înalte personalități ale domeniului: Mihai Pop, Tancred Bănățeanu, Elena Secoșan, Vlad Bâtcă, D-tru Buzoianu, Ion Filip, colaborări care s-au concretizat în numeroase *filme documentare* reușite de studioul „Al. Sahia” București și TVR Cluj. Importante rămân și colaborările reușite în *taberele* de cercetare folclorică de la Bosanci și Fundul Moldovei, județul Suceava și Șanț, județul Bistrița-Năsăud. Studiile pe teme folclorice au valorificat cu mult profesionalism domenii mai puțin cercetate sau au pus în evidență preocupările folclorice ale unor persoane cu certă vocație în domeniu. Remarcăm câteva studii concludente: *Porecle din subzona Năsăud*; *Maria Trifu și tainele culorii naive*; *Aurica Brândușa – măiastra din Salva*; *Valeria Peter Predescu – privighetoarea Năsăudului*; *Sever Hurdea – Bocete culese de la Floarea Turșan din Zagra*; *Micromedalion – Măriuca Drăgan din Monor*; *Ioan Pop Reteganul – dascăl și folclorist etc.* Pasiunea pentru folclor și-o descoperă încă din tinerețe, când la Suceava, în calitate de asistent universitar, a condus seminarul de folclor. Lumea poreclelor¹ este lumea satului în care indivizii se cunosc unii pe alții, își cunosc *calitățile, defectele, obiceiurile, viciile, metehnele, ticurile, apucăturile, ... se stimează și se respectă* sau își *poartă ranchiună, uneori pe parcursul mai multor generații*. Din acest mediu au rezultat *porecele* sau „*ciufuliturile*”, având un caracter *șfichiuitor, umoristic, blând sau mângâietor*. Porecla rămâne un *supranume* sau *poreclitură* legată de o *trăsătură caracteristică a aspectului său exterior, a psihicului sau a activității sale*, cu tendințe de îndreptare, de corijare.

Cercetarea *pedagogică* o realizează prin studiile: *Preocupări pedagogice în ținutul Năsăudului*; *Diaconul Toader din Feldru* – lucrări în care evidențiază marile figuri ale învățământului din Valea Someșului și mai ales imaginea ținutului năsăudean

¹ Mircea Prahase, *Porecle din subzona Năsăud*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, III, Bistrița,

atinsă prin calitatea absolvenților din celebrul Gimnaziu grăniceresc, transformat astăzi, la aproape 150 de ani de activitate, în Colegiul Național „George Coșbuc”.

O atenție deosebită acordă Mircea Prahase *toponimiei* sau numelor de locuri din Țara Năsăudului, reușind să publice studii și articole valoroase, inclusiv cărți editate. Se remarcă printr-o remarcabilă ținută științifică studiile: *Toponimice ale localităților componente Regimentului grăniceresc năsăudean*; *Nume de locuri de pe teritoriul comunei Zagra*; *Nicolae Drăganu – etimolog*; Pentru Mircea Prahase a reuși un studiu valoros de toponimie *reprezintă o încercare destul de anevoioasă*², studiul fiind util atât pentru *geograf*, cât și pentru *istoric*, *etnolog* sau *lingvist*, un fel de *istorie nescrisă a unui popor*, o *adevărată arhivă*, cum plastic se exprima Iorgu Iordan³.

În activitatea publicistică a domniei sale predomină însă articolele sau studiile culturale precum: Liviu Rebreanu și Aiudul; Ioan Corbul și corespondența sa cu Ioan Luca Caragiale; Cultura și mass-media; Simple note; Năsăud – Evocare; Tipografii bistrițene; Saloanele Liviu Rebreanu – ediția 2003 ș.m.a. prin care confirmă sau susține contactele culturale ale spiritualității județului nostru cu marile centre de cultură din țară.

Nici studiile monografice sau lingvistice nu sunt mai puține și ele aduc reale servicii acestui domeniu. Iată câteva dintre acestea: *Filmul documentar „Satul Șanț” – sursă modernă de inspirație monografică*; *Din nou despre podurile de lemn acoperite din zona Năsăudului*; *Graiurile de pe Valea Someșului Mare – graiuri deschise în contextul unei arii dialectale arhaice* ș.m.a., rezultat al unor cercetări etnografice și dialectologice în județele Iași, Suceava și Bistrița-Năsăud. Cel puțin în Valea Someșului Mare, constată Mircea Prahase, graiul tinde spre uniformizare și contopire cu limba română literară⁴.

A prefațat sau recenzat peste douăzeci de volume monografice printre care cea a Reteagului, a comunei Ciceu Giurgești, Căianul Mic ș.a., volume colective sau de autor, inclusiv *Dicționarul italian-român și român-italian* (două volume), al lui E. Coreia, Editura „All”, București, 2000 sau a *Dicționarului toponimic*, al lui Nestor Șimon, editat în anul 2007.

1997, p. 139-155,

² Mircea Prahase, *Nume de locuri de pe hotarul comunei Zagra (Județul Bistrița-Năsăud)*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. I, Editura „Carpatica”, Cluj-Napoca, 1996, p. 170.

³ Iorgu Iordan, *Toponimie românească*, Edit. Academiei, București, 1963, p. 2.

⁴ Mircea Prahase, *Graiurile de pe Valea Someșului Mare – Graiuri deschise în contextul unei arii dialectale arhaice*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. IV-V, Bistrița, 2000, p. 83-85.

Este editor unic⁵, coordonator și realizator al celor 13 volume ale *Anuarului Muzeului Județean „Studii și cercetări etnoculturale”*⁶, impunând norme științifice de înaltă ținută în abordarea studiilor, iar pentru a atrage cât mai mulți colaboratori a permis o largă diversificare a temelor cercetate. Nimeni și nicicând n-ar putea renunța la această revistă pe care bine a gândit-o și bine a protejat-o Mircea Prahase, făcând de bună seamă, parte din propria sa viață intelectuală și prin care-și servește și-și respectă conștiința. Face parte din colectivul de redactare al revistei „Mișcarea literară” a județului Bistrița-Năsăud și a publicației „Cuibul visurilor” din Maieru. De asemenea, are contribuții substanțiale la apariția volumelor 19-23 „Rebreanu – opere complete”, sub redactarea lui Niculae Gheran, criticul și istoricul literar, volume la care a făcut interpretarea filologică a textelor rebreniene.

Deschis spre colaborări, reușește scrierea unor cărți de referință, făcând parte din colectivul de autori al acestora. Este vorba despre volumele: *Județul Bistrița-Năsăud*, (colectiv), Editura Sport-Turism, București, 1980; *Zagra – o monografie posibilă*, (cu Gavril Rus), Editura „Carpatica”, Cluj-Napoca, 1997; *Bistrița-Năsăud – Mediul și tradiția* (cu Ioan Chintăuan), Editura „Supergraf”, Cluj-Napoca, 2001; *Bistrița-Năsăud – Locuri și oameni* (cu Ioan Chintăuan), Editura „Supergraf”, Cluj-Napoca, 2004.

În calitate de autor, Mircea Prahase surprinde prin cărți care-i reprezintă cel mai bine personalitatea – un intelectual rafinat care jonglează elegant cu umorul fin pe care și-l alimentează în permanență din ancestrala zestre a înțelepciunii populare românești. Astfel ies de sub lumina tiparului volumele: *Fragmentarium*, Edit. „Supergraf”, Cluj-Napoca, 2002; *Periplu istorico-toponimic: Valea Zăgrii*, Editura „Supergraf”, Cluj-Napoca, 2004; *Porecle și supranume din bazinul superior al Someșului Mare*, Editura „Supergraf”, Cluj-Napoca, 2005, lucrări în care își exprimă admirația față de creația populară a înaintașilor, reținându-le pentru posteritate expresiile sau cuvintele uzuale, devenite cu timpul veritabile arhaisme. Era continuată, cu rezultate evidente o mai veche preocupare a lingvistului năsăudean, Nicolae Drăganu, fără a se uita istoria de arme și fapte a sublocotenentului pensionar Athanasie Moț Dâmbul – unul dintre liderii grăniceri ai Regimentului năsăudean, implicați cu

⁵ Victor Știr, *O publicație densă, cu viitor*, în „Studii și cercetări etnoculturale, XI, Bistrița, 2006, p. 410-411 în care autorul evidențiază consistența volumului, *scris de bistrițeni și năsăudeni și care confirmă stăruința și seriozitatea preocupărilor cărturărești ale oamenilor din zona noastră*.

⁶ Ioan Seni, *Studii și cercetări etnoculturale – pe mâini bune*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, XII, Bistrița, 2007, p. 363-364.

speranțe și nădejdi îndreptățite în vâltoarea revoluției de la 1848. *Periplul istorico-toponimic...*, scris cu *parfumul limbii de acum un secol...*, răsplătește curiozitatea oamenilor locului, dar și dorința de a avea un „atlas” al semnificațiilor fiecărei părți a hotarului natal⁷. La puțin timp, Mircea Prahase își surprinde cititorii cu o nouă carte valoroasă, *Porecle și supranume din bazinul superior al Someșului Mare*, carte prefăcută de profesorul universitar doctor docent Gavril Istrate și care oferă o lectură agreabilă a cercetării aflate la nivelul de exigență și rigoare a demersului științific de aleasă ținută. Cu această carte, Mircea Prahase intră în rândul cercetătorilor lingviști cu „caftan” și nu ne îndoim că se va înscrie și cu alte contribuții de seamă în tradiția cărturărească a locului⁸. În Prefața cărții, profesorul dr. docent Gavril Istrate aduce elogiul cuvenit autorului cărții care oferă cititorului peste 2500 de termeni..., umplând golul produs în cei peste 50 de ani de nerodnicie, în domeniul culturii și al istoriei regionale..”.

Vasta activitate de cercetare, documentare și editare i-a fost recunoscută prin cuprinderea personalității sale în *Dicționarul etnologilor români* al lui Datcu Iordan, Editura „Saeculum”, București, 2006. Numeroase sunt și medaliile bine meritate pe care le obține ca urmare a unei activități responsabile și utile: *Medalia „Evidențiat în activitatea culturală”* – 1985; *Medalia „Meritul cultural” în cercetare științifică* – 2004; *Medalia jubiliară a Senatului României* – 2004; Deține peste treizeci de diplome de excelență, diplome de onoare sau de merit oferite de numeroase societăți culturale, fundații, asociații sau ONG-uri pe care le-a susținut și stimulat în activitățile lor cultural-educative. Este vorba de Fundația *Cultul Eroilor*, Fundația *George Coșbuc*, Societățile culturale „*Virtus Romana Rediviva*” din Cluj-Napoca, *Asociațiunea ASTRA* – *Despărțământul Năsăud* ș.m.a. Este beneficiarul mai multor premii merituose printre care deosebit de onorabile sunt cele ale *Municipiului Bistrița pentru activitate științifică* – 2002 și *Premiul „Iulian Antonescu” al Ministerului Culturii și Cultelor* pentru implicare în realizarea și inaugurarea *Muzeului de artă comparată* din Sângeorz-Băi – 2007. Același minister îi oferă directorului profesor Mircea Prahase și colectivului pe care-l conduce *Diploma de merit* pentru „*Contribuții deosebite la protejarea și valorificarea patrimoniului muzeal*”. Calitatea de *Cetățean de onoare* i se oferă de către comuna Zagra în anul 2005 și de către orașul Năsăud în anul 2006, ca

⁷ Victor Știr, *Călătorie prin istoria și toponimia Văii Zăgrii*, în „Studii și cercetări etnoculturale, IX, Bistrița, 2004, p. 307.

⁸ Idem, *Porecle și supranume de pe Someș*, în „Studii și cercetări etnoculturale, X, Bistrița, 2005, p. 359.

urmare a susținerii și implicării constante în acțiunile majore ale acestor localități, în special a Festivalului național *De Ispas la Năsăud*, unde a coordonat activitatea de secretariat.

Este apreciat laudativ de finii observatori ai fenomenului lingvistic sau jurnalistic din județul nostru: **Gavrilă Moldovan** vede în Mircea Prahase un „cercetător”⁹ care se preocupă intens de istoria acestei frumoase văi a Țibleșului, dar și de fenomenele de limbă din acest perimetru, domeniu în care are foarte mulți înaintași, printre care și pe Nicolae Drăganu”, fiind convins că istoria și limba merg mână în mână. Întradevăr, după o prefață întituală „Dorul de strămoși” în care insistă pe *graiul românesc viguros*, abordează apoi foarte documentat istoria acestei văi, mai ales în vâltoarea anilor 1848-1849, insistând pe faptele de arme ale sublocotenentului Athanasie Moț Dâmbul, puse în slujba revoluției române din Ardeal. Documente legate de limba română, toponimice locale din Zagra, aspecte dintr-o monografie mai veche (Dumitru Kittul, Macedon Maniu, Nicolae Drăganu) sunt puse la dispoziția cititorului dornic de informație. Contribuțiile lui Mircea Prahase pe plan lingvistic, toponimic și documentar sunt lămuritoare și de mare folos pentru oamenii locului, fiind însoțite și de fotografii ilustrative.

Aurel Podaru vede în Mircea Prahase specialistul¹⁰ care știe cerceta trecutul istoric, social, și cultural al unei localități sau al unui spațiu geografic, prin ani și ani de studiu în dosare umblate și neumblate, în maldăre de hârtii îngălbenite de timp, ani și ani de studiu în biblioteci, aplecat până la epuizare asupra manuscriselor, cărților rare și revistelor, prin deplasări la fața locului, dar și prin ore nesfârșite de dezbateri științifice, de muncă asupra documentelor până la istovire, prin modelarea și remodelarea fiecărei fraze scrise – o muncă de bijutier în formularea judecăților de valoare, a concluziilor. Aurel Podaru sesizează la Mircea Prahase nostalgia pentru satul patriarhal, satul tradițiilor, obiceiurilor, datinilor, a legilor nescrise; satul în care tradiția ține loc de lege, dar și îngrijorarea lui atunci când scrie despre primejdia poluării folclorului autentic și despre pervertirea culturii populare în anii comunismului, cu toate consecințele asupra procesului de dezrădăcinare, de alienare a populației de la sate¹¹. Pentru destrămarea satului tradițional¹² îi găsește vinovați pe intelectualii satului

⁹ Gavrilă Moldovan, „*Periplu istorico-toponimic: Valea Zăgrii*”, în „Studii și cercetări etnoculturale, IX, Bistrița, 2004, p. 308-309.

¹⁰ Aurel Podaru, *Mircea Prahase – „Fragmentarium”*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, VII, Bistrița, 2002, p. 451.

¹¹ *Ibidem*, p. 452.

care stau și privesc cu durere și neputință la fenomenul degradării lui, fără să se implice cu pasiune și răspundere în salvarea acestuia, cu toate că e greu să întâlnești undeva în lume o vatră strămoșească precum cea a Năsăudului, atât de concretă, și unde vechii grăniceri ori savanți recunoscuți ne-au îndumnezeit nemurirea și ne-au îmbărbătat inimile, salvându-se această Țară a Năsăudului aproape singură. Dar pentru aceasta ar trebui să fie credibilă povestea că Țara Năsăudului nu se poate numi decât <Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte>¹³. Și totuși, Mircea Prahase găsește în rândul „intelighenței” năsăudene pe profesorul Traian Pavelea, care ne trasează cu migală, talent și rigoare științifică, ca într-o uriașă palmă, liniile de forță ale Năsăudului: cea a inimii (dragostea fiilor față de orașul mamă), cea a capului („intelighenția grănicerească”) și cea a vieții (durabilitatea în timp și spațiu), incluzându-l în galeria vestiților monografiști – bărbați de seamă ai Năsăudului – Nicolae Drăganu, Virgil Șotropa, Al. Ciplea, Sandu Manoliu, Ștefan Buzilă, Pamfilu Grapini...¹⁴.

Ca un optimist incurabil, Mircea Prahase găsește soluții concrete pentru revitalizarea culturii populare și recuperarea valorilor tradiționale sugerând realizarea unui nou management cultural, mai competitiv și reformator, care să valorifice ceea ce a mai rămas încă în *lada de zestre* a satului contemporan din ținutul năsăudean. Mircea Prahase crede în oameni și intenții, chiar dacă trăim în ultimele clipe ale ceasului al doisprezecelea: *Nu sunt un tradiționalist, dar cultura noastră populară este identitatea cu care ne pregătim să intrăm în Uniunea Europeană. Mă chinuie însă gândul că există posibilitatea să ajungem să ne reinventăm cultura populară – semnal pe care-l surprinde și Anamaria Nanne*¹⁵. Printre oamenii în care Mircea Prahase are încredere sunt mai ales oamenii școlii¹⁶, *cadrele didactice din multe localități ale județului care valorifică scenic folclorul din necesitate și nu conjunctural. Un astfel de spectacol complex în care portul este etalat prin parada portului a sute de tineri adolescenți, copii și maturi, iar jocul popular tradițional – Călușarul și Suita someșană sunt jucate de formațiile Liceului Grăniceresc, rămâne în mod tradițional în Țara Năsăudului,*

¹² Mircea Prahase, *Satul românesc: încotro?*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. XII, Bistrița, 2007, p. 199-200.

¹³ Mircea Prahase, *Evocare*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. VI, Bistrița, 2001, p. 9-12.

¹⁴ Mircea Prahase, *Năsăudul – Repere istorice și culturale, de Traian Pavelea*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. VI, Bistrița, 2001, p. 338-339.

¹⁵ Anamaria Nanne, *Un semnal de alarmă asupra stării culturii populare*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, VII, Bistrița, 2002, p. 453-454.

¹⁶ Mircea Prahase, *Fragmentarium (fișe de cultură populară)*, Edit. Supergraf Cluj-Napoca, 2002, p. 13.

Maialul elevilor năsăudeni, găzduit în mod obișnuit de Colegiul Național „George Coșbuc”, în lunga sa istorie de peste un veac și jumătate. Problema cea mai importantă pentru cei ce abordează spectacolul folcloric rămâne raportul dintre *autentic* sau *ceea ce corespunde realității și fals, fabricat, surogat, făcătură sau kitsch*, ceea ce reprezintă *impostura de diverse grade și nuanțe, încercarea (voită sau accidentală) de a înlocui adevărul cu falsul*¹⁷.

Miruna Ardelean descoperă pasiunea lui Mircea Prahase pentru *podurile de lemn*¹⁸, o frumusețe arhitectonică specială pentru ținuturile noastre, apreciată și de călători străini de-a lungul vremii (Augustin de Gerdano, Charles Boner...), dar și de călători sau intelectuali români (Nicolae Iorga, Dimitrie Gusti, Teodor Tanco etc). Cea mai prodigioasă perioadă din construcția acestor poduri rămâne totuși perioada Regimentului grăniceresc năsăudean când funcționa o comisie specială pe lângă comanda acestuia și care a reușit să realizeze *drumuri solide și poduri trainice din lemn* – la Năsăud (1767), Ilva Mică (1768), Mocod (1771), Salva, Coșbuc (1776)... *Podurile și punțile acoperite din zona Năsăudului au fost construite de meșteri locali și întreținute de întreaga comunitate, fiind un motiv de mândrie timp de mai bine de 200 de ani pentru locuitorii ținutului năsăudean*, concluziona Mircea Prahase.

În contact direct cu presa culturală¹⁹, profesorul Mircea Prahase are mâhnirile sale: presa scrisă sau vorbită n-a scos în evidență actul de cultură și educație, dimpotrivă, numai *scandaluri, bizarerii sau curiozități șocante*. Nu-i place presa servilă, cea care promovează *discursul simplist și simplificator până la aroganță al unor patroni, așa-ziși lideri de opinie sau acționari*... Și-ar dori o presă care să fie una de *informație, de cronică, de dezbatere, de referință*..., o presă care să-ți sugereze *ce se află dincolo de orizont, să facă asociații de idei, de deducții, să ne ducă spre miezul chestiunii*... Condamnă abordarea superficială a actului cultural, difuzarea lui schematică pe unele programe TV, noaptea târziu, fără argumente și fără perspective. Speră într-o nouă generație de jurnaliști care să demonstreze că *viața culturală și civilizația românească avansează impetuos, că răul și binele, urâtul și frumosul sunt distincte și perfect identificabile, că arta, cultura și știința au dreptul la opțiune, afirmare neștirbită și demnitate*..., că *orice creator de valori are dreptul inalienabil de*

¹⁷ Ibidem, p. 20.

¹⁸ Miruna Ardelean, *Istoria vie a podurilor de pe Valea Someșului*, în „Studii și cercetări etnoculturale, VIII, Bistrița, 2003, p. 502-504.

¹⁹ Mircea Prahase, *Cultura și mass-media*, în „Studii și cercetări etnoculturale, IX, Bistrița, 2004, p. 295-303

a gândi cu capul lui și de a spune ceea ce gândește, desigur cu frumusețe și finețe, fără agresivități de limbaj... Pentru Mircea Prahase, *dreptul la replică* este la fel de important ca și dreptul la sănătate și educație. Oricât ar fi de incomod, *dreptul la replică* trebuie să fie *integral, nealterat..* și să oglindească *dorința oamenilor de cultură..* Viața culturală trebuie ferită de implicații politice partizane, discriminatorii, adică de mediul care promovează *poștele și simpatiile personale, antipatiile și prejudecățile lor, ambițiile și urile lor*. Respinge actele culturale de slabă calitate: *lansarea unei cărți submediocre, imitarea unor tradiții occidentale sau transoceanice (Halloween, Valentin's day etc.), Kitsch-urile etc.*, promovate, din nefericire ca act de cultură, de către unele posturi de radio sau tv, centrale sau locale. Mircea Prahase respinge ideea prin care mass-media se poate reduce doar la a informa despre ceea ce a fost sau se anunță pentru cei care-și pot permite un anume act cultural, dimpotrivă, întregul public consumator trebuie adus la starea de înțelegere profundă a fenomenului de cultură, cu efecte benefice pentru viitor. De aceea, principala publicație a Muzeului Județean, *Studii și cercetări etnoculturale*, este donată cu toată încrederea *bibliotecilor comunale și orășenești, celor școlare și ale Astrei* pentru ca cei interesați de fenomenul etnocultural să intre în contact direct cu studiile de specialitate, cu exigențele promovate de instituțiile de cultură, cu rezultatele cercetărilor consacrați și mai ales cu perspectivele ce se deschid activităților culturale viitoare.

Este exigent și cu prezentarea evenimentelor culturale – cărți, spectacole, expoziții, festivaluri etc – *sunt prezentate laconic, în fraze, de multe ori, stereotipe, cu minimă sau nulă relevanță* – ceea ce de fapt este inacceptabil în opinia sa. Speră cu optimism ca instituțiile de cultură și creatorii de cultură *să producă evenimente culturale, cât mai multe și pentru cât mai mulți, iar mass-media, informând, să contribuie la această cultură a noastră, a poporului român*. Muzeele, ca instituții de cultură specializate, mai recuperează încă, *prin achiziții, valori mobile și imobile, dar numărul lor este mult sub cel al bunurilor care se distrug în fiecare an și care ar trebui salvate... În aceeași grupare de instituții se situează și cele care se ocupă de renașterea și conservarea obiceiurilor și tradițiilor*²⁰. Mircea Prahase crede în generația tânără, în instituții culturale vii și dinamice, crede într-un *turism cultural* eficient și diversificat, chiar dacă *maneaua și kitsch-ul* au agresivitatea lor²¹, iar multe tradiții și obiceiuri s-au pierdut deja.

²⁰ Ioan Chintăuan, Mircea Prahase, *Bistrița-Năsăud – locuri și oameni*, Edit. Supergraf, Cluj-Napoca, 2004, p. 10.

²¹ Mircea Prahase, *Fragmentarium (fișe de cultură populară)*, Edit. Supergraf Cluj-Napoca, 2002, p.

Ca orice personalitate implicată²², Mircea Prahase-omul are și câteva hobby-uri: *pescuitul sportiv*, doar pe Valea Zăgrii; *muzica bună* – Haydn, Bach, Carlos Santana, Phill Collins, iar din fondul național – Ioana Radu, Maria Lătărețu, Sofia Văcoveanca, Maria Butaciu, Maria Lobonț și celebritățile județului Bistrița-Năsăud. A practicat atletismul, handbalul și voleiul. Îl pasionează *fotografia* în natură.

Pe omul Mircea Prahase îl dorim mereu printre noi, ca un argint viu, pregătit oricând să-ți ofere cel mai bun sfat, cel mai indicat îndemn profesional. Nu inventează scuze, preferă o punctualitate severă, iartă ușor, te domină prin politețe și maniere elegante. În jurul unui om de mare caracter te simți întotdeauna confortabil. Este ceea ce ne oferă cu multă generozitate distinsul profesor Mircea Prahase²³.

96-97.

²² Cristiana Sabău, *Vip-uri locale la ora adevărului: Mircea Prahase*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud, din 10-11 iunie 1998, p. 3.

²³ Ioan Seni, *Studii și cercetări etnoculturale – pe mâini bune*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, XII, Bistrița, 2007, p. 363-364.

VII. RESTITUTIO

BOCETE ȘI DESCÂNTECE DIN ȚINUTUL NĂSĂUDULUI

culese de Gavril BICHIGEAN și Ion TOMUȚA

Cuvânt către cititori

Literatura poporană este cea mai fidelă oglindă a însușirilor caracteristice ale unui popor. Și, aceasta cu drept cuvânt. Cântăreții anonimi, înzestrați cu dumnezeiescul dar al poeziei, știu mai bine să prindă în versuri însușirile sufletești ale mulțimii și să ni le arate așa cum sunt. Ei sunt cei mai credincioși interpreți ai sufletului poporului. De aceea, în versurile făurite de ei se recunoaște mai adânc și mai bine sufletul unui neam.

Versurile poporane, credințele, superstițiile, portul și arta unui popor formează comoara cea mai de preț a aceluia popor. Ea este un izvor nesecat de simțire și cugetare a respectivului popor, ea este suflet, viață, închipuire, creație.

Cu cât un popor are mai frumoase și mai felurite poezii și povești, mai multe lucruri, săvârșite de mâna lui, cu atât este mai bogat în însușiri alese sufletul aceluia popor și cu atât acel popor este mai prețuit de altele.

Folclorul contribuie în mod hotărâtor la educația și ridicarea unui popor, la întărirea interioară a lui. Folclorul influențează foarte mult sufletul individului; familiarizarea cu faptele folclorului, pentru fiecare membru al unei națiuni, însemnează o foarte mare educație de realități. (După învățatul austriac Haberlandt).

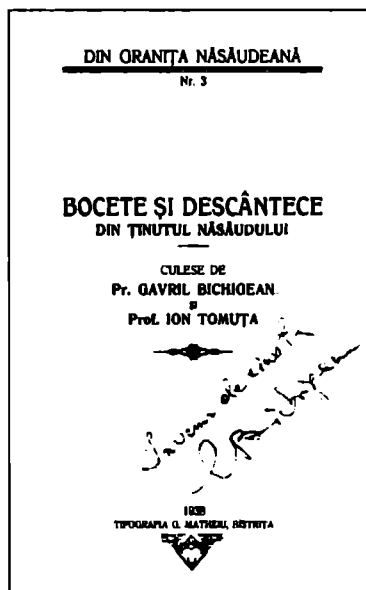
* * *

Poporul român, înzestrat din fire cu darul de a face versuri, după cum a spus și seninul cântăret Vasile Alecsandri, are o foarte bogată literatură poporană.

Această literatură avem datoria să o culegem ca pe o boabă de mărgăritar, să nu o lășăm să piară, căci e păcat, din ea câștigând cea mai prețioasă icoană a sufletului țărânului român.

Trebue să ne dăm seama fiecare că etnicește trăim în folclor. Lăsându-l să se piardă, ne pierdem pe noi.

Una dintre însușirile de căpetenie, care caracterizează neamul nostru este dragostea. Românul iubește, iubește foarte mult, iubire care nu se oprește nici în pragul morții nemiloase,

ci se descarcă în acele duioase „Bocete” sau „Versuri la morți”, atât de caracteristice poporului de la țară, prin care, de obicei, membrii familiei, altelei femei anume plătite, bocesc pe cel dispărut.

Țăranul român mai e și adânc evlavios, în dragostea lui cuprinzând și pe cea mai înaltă ființă, pe Dumnezeu. Dragostea față de Dumnezeu l-a făcut pe țăranul nostru să vadă peste tot locul ființe înzestrate cu puteri supraomenești. De aceea, poporul român e superstițios, văzând peste tot locul strigoi, duhuri rele, moroi, stafii etc. Împotriva acestora poporul de la țară a iscodit fel de fel de farmece, descântece și vrăji, care au de țință, sau să scape pe cineva de persecuțiunea dutiurilor rele, sau să-l vindece de vreo boală trupească sau sufletească.

* * *

În broșura de față publicăm o serie de bocete și descântece, auzite și culese din ținutul Năsăudului, „de la lume adunate și la lume iarăși date”.

Ținem să amintim onoraților cititori că în publicarea lor n’am păstrat pronunțarea fonetică dialectal-locală, transcriindu-le în graiul cult românesc. Am păstrat însă vocabularul. La sfârșitul colecției dăm – pe cât ne-a fost posibil – explicarea cuvintelor provinciale. Prin aceasta avem bunacredință, că ușurăm întrucâtva pe onorații cititori, în citirea și pătrunderea poeziilor culese și publicate.

Dăm publicității această modestă colecție, cu gândul curat de a servi intereselor culturale naționale. Dacă onorații cititori vor ști să aprecieze cât de puțin modesta noastră muncă, vom fi deplin mulțumiți.

BOCETE

I. Moartea și lumea dincolo de mormânt

1. Cum nu-i moartea forobrază,
Că întră de-afară’n casă.
Cum nu-i moartea dușman mare,
Ea pe nimeni prieten n’are.
De bătrâni nu îi rușine,
La cei tineri încă vine,
Nici de crai, nici de’mpărați,
Nici oameni de ăstlalți.

2. Și mai mult de-o săptămână
Umblă moarte prin grădină,

Sapă pomi din rădăcină
Și pe N. N. de la inimă.

3. Nici o moarte nu-i amară,
Ca moartea de primăvară,
Când ies plugurile afară
Și prinde a cânta cucu,
Ne omoară doru
Și prinde a cânta mierla,
Ne omoară jelea,
Că lași lumea inverzită,
Intri’n groapă pustiită.

4. Păsărică fără nume,
Doară vii din ceea lume?
De-acolo ce ne'î spune?
Că-i o lume'ntunecoasă,
Nu mai poți veni acasă
Și-i o lume așa cu dor,
Nu se vede om pe om,
Nice tată cu fecior,
De-ar fi cât de apropior,
Nice măicuță cu fată,
De-ar fi cât de lâng'olaltă,
Nice frați pe surorele,
De-ar fi pe câte-s în stele

5. Cine merge'n altă țară,
Se duce și vine iară,
Cine merge'n ceea lume,
Se duce și nu mai vine.

6. La porțița raiului
Este floarea-soarelui,
Înflorește, veștezește,
Multe suflete amăgește.
Ia seama N. N. bine,
Că te-ajunge și pe tine.

II Bocet la un copil

1. Mândrul mamei, puiu de vară,
Te-am scăpat din casă-afară
Și nu te pot prinde iară.
Baremi n'ai mers cu plugul,
Tot mă doare sufletul,
Baremi n'ai mers cu coasa,
Rău mă doare inima.
Mândrul mamei, mândră floare,
Mi te-ai rupt de la cetoare,
Inimuța rău mă doare.

2. Copilaș, dragul mamii,

N'am mai crezut că-i muri.
Copilaș până la flori,
Vai păcat a fost să mori,
C'ai fost micuț și frumos
Și cum te-a pus moartea jos.
Moartea cea neîndurătoare
Cum te-a luat mândră floare.
Puiuțule, copilaș,
Cum te-a pus moartea'n sălaș.
M'ai lăsat cu mare dor,
M'ai lăsat singură'n casă,
De dor cu inima arsă.

III. Bocete la un fecior

1. Bocetul „buhașului”. Feciorului sau fetei moarte i se pregătește pentru groapă un buhaș de brad, înstruțat de fete. În vârful buhașului se așează un steguleț, înstruțat și acesta. Acest buhaș înlocuiește pomul de cununie și se pregătește în ziua înmormântării. La înstruțarea buhașului fetele cântă:

1. Ș'acesta buhaș de brad
Înc'a crescut supărat,
C'a știut c'a veni în sat
Pe seama unui soldat.

Noi tot așa am gândit,
C'om vedea steagul pe masă,
Nu buhașul sus pe casă.
Noi tot așa am gândit,

C'om deschide porțile
 Ș'om ieși cu mirele,
 Da așa vom sparge pârlazul
 Și vom ieși cu sălașul.
 Colacul de la nănaș
 Îl vom face-un părăstaș

Și-l vom da preste sălaș.
 Colacul de cununie
 Ți-l vom face liturghie,
 Îl vom da peste sălaș ție,
 Iar colacii de la druște
 Ți-i vom da la cin' te-a duce!

Bocete în drum către cimitir:

2. Cine'n lume a mai văzut
 Fecior mândru ca și-o cruce,
 A închis ușa și se duce
 Și a luat cheia la el
 Și se duce tinerel.
 Și-a pus cheia nu știu unde
 Și se duce'n ceea lume
 Și-a pus pe ușă lăcată,
 Nu mai vine niciodată.

3. Ardă-te focul de brad,
 Pe-a cui seamă te-ai crepat,
 De te-ai făcut scândurele
 Pe seama spatelor mele.

4. Du-te moarte și mănâncă
 Bureți negri și bujori,
 Nu te băga'nre feciori,
 De-aceștia-s numai vreo doi,
 Hai și te bagă între fete,
 Că de acelea sunt bugăte,
 Nu-i pagubă după toate.
 Că ele dac'or muri,
 S'or pune, s'or odihni,
 Nimeni nu le-a ocări,
 Că li-i mică moșia,
 Ori dacă nu știu lucra.

5. Dar vai, vai, moarte cu tine,
 Ce-ai făcut, n'ai făcut bine,
 C'ai intrat cu frica-n casă
 Și-ai rupt floarea de pe masă.
 Floarea-i crescută pe șes
 Ș'acesta-i fecior ales
 Ș'așa iute l-ai pus la mers.
 Ș'ai rupt floarea florilor
 Și fruntea feciorilor,
 Ș'ai rupt floarea de pe munte
 Și feciorul cel de frunte.

6. Decât ar fi fost asta,
 Mai bine ar fi ars casa,
 Că'n pădure lemne sunt
 Dar tu nu ești pe pământ.

7. Vai de mine, ne-ai lăsat,
 Când îi mai mândru'n sat,
 Când îi codrul înfrunzit,
 Ca să ne fie urât,
 Când îi codrul împănat,
 Ca să ne fie bănat.

8. Dragul mamei N. N.
 Cum de te-ai îndurat
 De pe mă-ta o ai lăsat,

Cu cosița despletită
Și cu inimuța friptă.

9. Dragul tatei N. N.
Cum de te-ai îndurat,
De pe tatăl tău l-ai lăsat,
Cu clopul din cap țapat
Și negru de supărat.

10. Veniți frați, veniți surori,
De-l împodobiiți cu flori
Din cap până subsuori,
Că el altu nu-i cu voi,
Din cap până'n picioare,
Că nimica nu-l mai doare.

11. Dragul nostru, steagul tău
S'a făcut a mare rău,
Fără brâu, fără cingeu,
Fără leac de clopoțele,
S'a făcut a mare jele.

12. O, măi bade, dragul meu,
Eu mai frumos ți'aș cânta,
Dar mă doare inima
Te roagă la clopotar,
Să tragă clopotele,
Te roagă la trei vecine
Cu cari ai trăit mai bine,
Să capete o sită deasă,
Să-ți facă merinde-aleasă,
C'ai pornit pe-o cale lungă,
Nu-i pasăre să te-ajungă.
Și-ai pornit pe cale lată
Nu-i pasăre să te întreacă.

13. Te roagă cui t'i ruga,
Te roagă la clopotar,
Să tragă clopotul tare,
Să meargă răsunsetul
Pân'la Dumnezeu sfântul.

14. Când te-or băga'n pământ,
Roagă-te cui t'i ruga,
Roagă-te la cine ți'a săpa groapa,
Ca să-ți lase o ferestuiică
Și la cap și la picioare,
Să-ți vină vara răcoare.

15. Dragul nostru N. N,
Dacă-i merge'n ceea lume
Înainte ți'or ieși,
Oameni negri ca tina
Și ți'or cere cămașa,
Tu cămașa nu ți'o da,
C'a ta-i albă ca spuma
Ș'a lor neagră ca tina.

16. Măi N. N., dragul nostru,
Când ți'a fi cămașa neagră,
Trimite-o pe-un fir de iarbă,
Iarbă mare și cu roauă
Și ea ne-a aduce-o nouă.
Noi surorile vom lua-o
Și noi mândru ți'om spăla-o.
Ț'om spăla-o în lăcrimele,
Ț'om usca-o'n dor și jele
Și noi iară ți'om trimite-o
Pe șuerul vântului,
Deasupra mormântului,
În fundul pământului.

17. Oi, sărace verișor,
 Țipă-ți părul prin ocol,
 Să răsară un merișor,
 Să luăm câte-o frunzucă,
 Să punem la inimucă,
 Să luăm câte-un măruț,
 Să știm c'am avut văruț.
 Tu te duci de-aici din sat,
 Lasă măruț împănăt
 Și mândru și înflorit,
 Ca să fii tot pomenit,
 Și de veri și de vere
 Și de toate neamurile.
 Cine-a trece pe lângă măr,
 Să știe că mi-a fost văr.
 Cine-a trece pe lângă tine,
 Să știe că-i zis de mine.

18. Dar vai, vai, N. N., vai,
 Nu fii tare supărat,
 C'ai murit neînsurat.
 Mireasa ta-i lângă lună,
 Te-așteaptă cu voie bună,
 Mireasa ta-i lângă ceri,
 La aceea nu-i trebuie averi,
 Te-așteaptă numai să mer[g]i.
 Mireasa ta-i lângă stele,
 La aceea nu-i trebuie avere,
 Te-așteaptă cu mare jale.
 Aceea nu te-a mustra,
 Că ți-i mică moșia,
 Ori că nu știi lucra.

19. Ia-ți N. N. ziua bună
 De la soare, de la lună,

De la mamă-ta cea bună,
 De la frați, de la surori,
 De la grădina cu flori,
 De la struț de tămâiță,
 De la fete din uliță,
 De la struț de busuioc,
 De la feciorii din joc.

20. Dragii mei preoți cinstiți,
 Faceți bine'ngăduiți
 Și tare nu mă grăbiți,
 Că am frați și doi părinți
 Și nu mă pot despărți,
 C'am dus-o bine cu dâșii;
 Am frați și dulci surorele
 Și nu mă pot despărți de ele;
 Am și-o drăguță tinerea,
 Nu mă pot despărți de ea,
 Că mi-a fost vieța grea,
 Mi-a fost drăguța prea dulce,
 De lângă ea nu mă pot duce.
 Vreau să-mi iau iertare,
 De la mic până la mare,
 De la neamuri, de la frați,
 De la prietenii ceilalți
 Și de la norodul tot,
 De la fir de busuioc,
 De la apa, de la vale,
 De la draga șezătoare,
 De la fir de tămâiță,
 De la fete din uliță.

21. Dragii mei iubiți părinți,
 Vă rog să nu fiți scârbiți,
 Nu vărsați lacrimi fierbinți

Și pe mine mă porniți.
 Mă porniți cu struț de flori,
 Mi-a stat bine 'ntre feciori.
 C'am fost tânăr de trăit
 Și de mă căsătorit,
 Nu de mers la putrezit.
 C'am fost tânăr să trăiesc,
 Nu să merg să putrezesc.
 Cu atâta nu-s supărat,
 Că nu mi-i trupul sfărmat,
 Nici din pușcă, nici din tun,
 Nici nu mi-a rămas pe drum.

22. Tată bun, mamă scârbită,
 Te rog nu fii scârbilă,
 Că rămâi inimă friptă.
 Frați buni și surorele,
 Rămâneți cu mare jele,
 Mă jeliți fără petele.
 Vai, frați cu pană de brad,
 Că merg tare supărat,
 C'am fost tare nștrăinat,
 C'am înconjurat lumea
 Și nu m'a găsit moartea,
 Până acasă la mama.
 Eu acasă am venit
 Moartea nu m'a îngăduit,
 Pân'acea m'a tocmît,
 Moartea pace nu mi-a dai
 Până ce m'a așezat.

23. Crenguță de viorea,
 Rămas bun, măicuța mea,
 Eu mă duc tu-i rămânea,
 Dumnezeu te-a mângăia.

Frunzuță verde de fag,
 Rămas bun, tătuță drag,
 Eu mă duc cu mult bănat.
 Crenguță de viorele,
 Rămas bun voi surorele,
 Că eu plec cu mare jele.
 Crenguță verde de brazi,
 Rămas bun de la ai mei frați,
 Eu mă duc, nu mă uitați,
 Eu mă duc într'o livadă,
 Și-i îngădită cu piatră,
 Și n'oiu veni nici odată,
 Și-i îngădită cu lut,
 Și n'oiu veni mai mult.
 Crească iarbă și bujor,
 N'oiu mai veni prin ocol,
 Că mă duc cu mare dor.
 Crească iarbă și sulcină,
 N'oiu mai veni prin grădină,
 N'oiu mai fi cu voi la cină.
 Crească flori și iarbă aleasă,
 Că n'oiu veni pe acasă,
 Nici n'oiu fi cu voi la masă.

24. Nu fi mamă supărată,
 Că nu Ț-am lăsat noră'n casă,
 Nici copil în legănuț,
 Numai clopul meu cu struț,
 Te'i uita la clop cu pană,
 Și-i gândi că-s dus cătană,
 Te'i uita la clop cu struț,
 Și-i gândi că-s dus răgut,
 Te'i uita la clop pe masă,
 Și-i gândi că-s dus de-acasă.

25. Rămas bun, mămucă dragă,
 Fă bine și mă desleagă,
 Pe la Paști, pe la Rusalii,
 C'atuncia-i slujba mai mare,
 Pe la Paști, pe la Sâmpetru,
 Că acum mă duc cu totul.

26. *Voi verilor, când m'îți duce,
 Tăiați-mi un buhaș cu cruce.
 În vârful buhașului,
 Scrieți dorul tatălui,
 Mai în jos pe o crenguță,
 Scrieți dor de la măicuță,
 Mai în jos pe cea brazieri,
 Scrieți dorul de la frați,
 Mai în jos pe crângurele,
 Scrieți dor de surorele.*

27. Rămâi casă, rămâi masă,
 Cin' v'a făcut vă lasă,
 Plângeți și voi păreți,
 Că de mine rămâneți.

Mireasa îl cântă:

28. Dragul meu, mire gătit,
 Unde ești gata de pornit?
 Dragul meu, mire gătat,
 Unde ești gata de plecat?

29. A venit moartea'n grădină,
 Cu un struț de flori în mână,
 Cu struțul te-a amăgit,
 Cu păharul te-a cinstit,
 Până ce te-a omorât.

30. Sărace, trupușor trudit,
 Mult în lume ai trudit,
 Leacul nu ți l-ai găsit,
 Până aicea te-ai tocmi.
 Sărace, trupușor uscat,
 Mult în lume ai umblat,
 Leacul nu ți l-ai aflat,
 Până aicea te-ai așezat.

31. Sălășel mândru de brad,
 Eu te rog cu mare drag,
 Să-l ții bine astupat,
 Ca pe-o floriceică'n strat,
 C'a fost tinerel soldat.
 Să-l ții bine acoperit,
 Ca pe-o floriceică'n rât,
 Să nu-l lași la putrezit,
 C'a fost vrednic de trăit.

32. Acolo unde te duci,
 Nici nu-s mere, nici nu-s nuci,
 Că te duci în ceea lume,
 Unde-i satul fără nume,
 Și cărările'ncălcite,
 Și vămile neplătite.
 Acolo când îi întreba,
 Îngerii te-or întreba,
 Că de unde ești dumneata.
 Din sătuțul cu jelea,
 Ce-l plânge toată lumea,
 Din sătuțul cu dorul,
 Ce-l plânge tot norodul.

33. De acolo de unde-ai pornit,
Nu-i nădejde de venit,
Căci de-ai fi pornit călărește,
Aș trage și eu nădejde.
Dar ai pornit cu car cu boi,
Să nu mai vii înapoi,
De-aș ști c'ai mai veni,

Drumul ți l-aș șindrili,
Cu șindrilă de bumbac,
Să mai vii pân' la prag,
Ca să mă vezi ce mai fac,
Să mai vii până acasă,
Să mă vezi cum sunt rămasă.

În apropierea cimitirului bocetul sfârșește cu:

34. Bucură-te, țințirime,
Mândră floare într'n tine.
Nu întră să înflorească,
Că întră să putrezască,
Și nu întră de'nflorit,
Că întră de putrezit.

35. La ușă de țințirim,
Noi, mamă, ne despărțim,
Și altu nu ne'ntâlnim.
Și de ne-om întâlni vreodată,
La ziua de judecată,
Unde merge lumea toată.

IV. Bocete de fată

1. Strigă moartea 'ntâia oară:
Ieși tu N, N. până afară.
Afară nu pot ieși,
Că de ieri nu pot păși.

Mireasă gata de ducă,
Nuntă fără veselie,
Mireasă pe năsălie.

2. Vine moartea la părau,
Cu căruță, cu hinteu:
– Hai, fătută, sui în el!
– Da, eu cum nu m'aș sui,
Nu mă lasă părinții,
Că se tem că n'oiu veni.

4. Tu N. N. draga mea,
Noi tot asta am așteptat,
S'auzim steagul zuruind,
După mireasă venind.
Dar, acum, vom rumpe pălantul,
Și vom ieși cu sălașul,
Și vom deschide porțița,
Și vom ieși cu crucița.

3. Cine'n lume a mai văzut
Nuntă fără ceteraș,
Mireasă moartă'n sălaș,
Nuntă fără ceteruică,

5. Scoală N. N. din sălaș,
Plătește la ceteraș,
Să meargă după nănași,

Să vină să te cunune,
Că te duci în ceea lume.

6. Cine'n lume a mai văzut,
Mireasă frumos gătită,
Și pe ceea lume pornită,
Nuntă mare fără pom,
Ș'atâta norod de om,
Nuntă fără ceterași,
Mireasa merge'n sălaș.

7. A venit paserea morții,
Și s'a pus pe stâlpul porții,
De pe stâlp a intrat în tindă,
Și a rupt floarea cea mai mândră,
Din tindă a intrat în casă,
Și a rupt floarea de pe masă.

8. Cum nu-i moartea rea, dușmană,
Ia fetița de la mamă.

9. Dar, vai, vai, moarte cu tine,
Ce-ai făcut n'ai făcut bine,
C'ai intrat cu frica'n casă,
Ș'ai rupt floarea de pe masă,
Și fata cea mai aleasă,
Ș'ai rupt floarea florilor,
Drăguța feciorilor.

10. Ardă-vă focul, potici,
Și, pe voi, doctori mai mici,
C'atâta m'ați doctorit,
Până m'ati pus în mormânt.
Mi-ați dat leacurile rele,
Nu mi-a trecut după ele,

Mi-ați dat leacurile stricate,
Și nu mi-ați dat sănătate.

11. Colo'n jos pe răturele,
Merg care cu lecurele,
Și înapoia carelor,
Doftorul leacurilor.
Și de-acolo ț'am adus,
Și'n fereastră ți le-am pus.
Grangur galbân a zburat,
Leacurile le-a vărsat,
Tu, fetiță, n'ai scăpat.

12. Colo'n jos pe șesurele,
Merg care cu lecurele,
Și'napoia carelor,
Merge o zână cam bătrână,
Tot cu leacurile în mână.
Lecurele ț'am adus,
Și'n fereastră ți le-am pus,
Și o ploaie mare a venit,
Leacurile ți le-a molit,
Și o ploaie mare a dat,
Leacurile le-a udat.
Și de moarte n'ai scăpat.

13. Sărace trupușor trudit,
Multe rele ai suferit,
Până ce te-ai mântuit.
Sărace trupușor uscat,
Multe rele te-au mâncat,
Până ce te-au așezat.

14. O, primăverile-s frumoase,
Dorite și răcoroase,

Fac florile să'nflorească,
 Și frumos să mirosească.
 Numai tu, o floricăcă,
 Cată să te veștejești,
 Și'n sălaș să te topești.

15. Floare fui, floare trecui,
 Parte de lume n'avui.
 Floare fui, floare voiui trece,
 Floare din lume voiui merge.
 Creșteți flori și înfloriți,
 Că mie nu-îni trebuîți,
 Creșteți flori cât gardurile,
 Și astupați pârlazurile,
 Nu voiui rupe ramurile.

16. O, copilă, draga mea,
 Mândră casă ai avut,
 Și ție nu ți-a plăcut,
 Până alta ți-ai făcut,
 Fără uși, fără ferești,
 Să te duci, să nu ne vezi.
 Mamă-ta mult te plîngea,
 Și mereu se tot uita,
 Pe cununa Mocirlii,
 Doară te-a vedea că vii.

17. Dragă noastră N. N.,
 Cât îi grădina de mare,
 Tot urne de-a dumnilite.
 Numai o ploaie de-ar veni,
 Urmele ți le-ar mîli;
 Numai o ploaie de-a mai da,
 Urmele ți le-a spăla.

18. O, fetiță, draga mea,
 Dacă te duci și te duci,
 Lasă-ți dorul prin grădină,
 Să răsară o rădăcină.
 Și frații când vor cosi,
 Rădăcina vor feri,
 Surorile vor grebla,
 Rădăcina vor uda,
 Dorul și-l vor stîmpăra.

19. Lasă lutu'n foc și'n pară,
 Hai cu noi acasă iară,
 Lasă lutul la focu,
 Vină și-ți lucră lucru.
 Aș veni acasă'ndată,
 Dar pe ușă-am pus lăcată,
 Și pe lăcată-un stan de piatră,
 Și nu voiui veni nici odată.

20. Închide poarta la ocol,
 Că altu nu mai întorn,
 Închide, mamă, poarta,
 Că altul nu voiui înturna.

21. Vai de mine, popa vine,
 Te-am ascunde, n'avem unde.
 Te-am ascunde'n grădiniță,
 Sub o tufă de sălcuță.
 Sălcuța s'a scutura,
 Și tot popa te-a afla,
 Și dintre noi te-a lua.
 Și'n sicriu că te-a pune,
 Și te-a duce'n ceea lume.
 22. Tu mireasă, draga mea,
 Nu fi tare supărată,

Că mirele tău e în ceri,
Nu ți-a mai cere averi,
Și mirele tău e în stele,
Nu ți-a mai cere avere.
Mireasa-i pe năsălie,
Mirele-i în cătunie,
Mireasa-i în copârșău,
Mirele-i la tatăl său.

23. Mirele care te ia
Altul nu te-a mai vedea,
Și care mire te duce
Altul nu te mai aduce.

24. Ia, fetiță, seama bine,
Dacă-i merge'n ceea lume,
În mijlocul raiului,
Este o fântâniță lină,
Și un scaun de odihnă.
Bea apă și te hrănește
Și pe scaun te odihnește
Și la părinți mai gândește.

25. Când îi ajunge'n ceea lume,
Să nu te pierzi în mulțime.
Vor fi două cărărele,
Ia seama, pe care-i merge.
Una merge către soare,
Iar ceealaltă către apă.
Apa-i mare mergătoare,
Altul nu-i întorcătoare,
Dar soarele-i mergător,
Și iară-i întorcător.

26. O, fetiță, draga mea,
Te roagă cui te'i ruga,

Dar te roagă la popa,
Să nu te ducă așa tare,
Că-i ziua destul de mare.
Dar te roagă la mă-ta,
Ca din partea ta de loc,
Să-ti facă mândru prohod,
Și din partea ta de casă,
Să-ți facă merinde-aleasă,
Din partea ta de moșie,
Să-ți facă o liturghie.

27. O, fetiță, draga mea,
Te roagă cui te'i ruga,
Te roagă la clopotar,
Să tragă clopotele,
Să meargă răsunetele,
Să meargă sus la munte,
C'ai fost fetiță de frunte.
Și să meargă'n jos pe apă,
C'ai fost fetiță de treabă,
Și-ai fost fruntea satului,
Doamna găzdușagului.

28. Mai vină, fată, vină,
Pe cărare prin grădină,
Că eu te-aștept cu lumină,
Și cu dor de la inimă.
Mai vină, fetiță tu,
Pe cărare, pe dealu,
Și ne stâmpără doru,
Și mai vină dumneata,
Și ne stâmpără setea.

29. Mai vină soră'napoi,
Barămi peste-un an ori doi,

Pe înfloritul pomilor,
De dorul surorilor,
Pe înverzitul brazilor,
De dorul fraților,
Pe înfrunzitul molizilor,
De dorul părinților.

30. De nu-i veni cu totul,
Vină batăr cu gândul,
Să mai vezi cum e rândul.
Mai vină iar înapoi,
Batăr peste un an ori doi.
Mai vină, fetiță, vină,
Barămi peste un an de zile,
Că ș'atunci ne-a pârea bine.

31. Deschide, mamă, poarta,
C'amu mă duc cu zestrea,

Mi-o deschide cât de tare,
Că mă duc cu zestrea mare.
Zestrea mi-i în copârșău,
Mâncatu-l-ar fi focul,
Zestrea mi-i păioara,
Mâncatu-ar fi para.

32. Dragile mele surori,
Pliviți-mi ș'a me!e flori,
Le pliviți și le udați,
Dac'or crește le purtați,
Pe mine nu mă așteptați,
Căci, când am fost de purtat,
Atunci am buburuzat,
Și când am fost de înflorit,
Atuncia am veștejit.

V. Bocete la un soț de căsătorie

1. Pe o vale lungă, lată
Stau carele încărcate,
Tot cu leacuri încărcate.
Stați, doctori, cu carele,
Să-mi aleg leacurile.
Leacurile le-am ales,
Și acasă le-am trimes.
Gangur galben a zburat,
Leacurile le-a vărsat,
Și N. N. a repausat.

2. Fiu-ai moarte afurisită,
Că m'ai luat așa'n pripă.
Să mă fi lăsat pe'ncet,
Copilașii să mi-i cresc,

Și să mi-i căsătoresc.
C'ai știut destul de bine,
Că rămân și n'au pe nime.

3. Câte dealuri ai suit,
De pe toate ai coborât,
D'acesta ce l-ii sui,
Altul nu l-ii coborî.
Câte drumuri ai călcat,
De pe toate ai înturnat,
Dar unde te duci acu,
Nu vei înturna altu.

4. Dar, vai, vai, N. N., vai,
Se cunoaște c'ai lucrat,

Cât de mândru te-au gătat:
Pe obraz cu păioară,
Ca să-ți fie târna ușoară.

5. Vai, de mine, nu te duce,
Că te-om scălda'n lapte dulce.
De m'ați scălda și'n vinars,
Acum cată să vă las.

6. Toți oamenii merg în rând,
Numai Dumneata'n pământ,
Toți oamenii merg în paș,
Numai Dumneata'n sălaș.

7. Ia, scoală-te și te uită,
La inima mea cea ruptă,
Cum te-ai dus și m'ai lăsat,
Să trăiesc tot cu bănat.
Decând tu ai murit,
Inima mea s'a topit,
Fața mi s'a vestejit,
De-al tău dor și de urât.

8. Vai, de mine, măi tătucă,
Iute te-ai gătat de ducă,
Nu ne-ai dat nici o poruncă.
Și pe toți i-ai înșurat,
Pe mine m'ai măritat,
Și trăiesc tot cu bănat.

9. Tu ai lăsat coasa'n cui,
Și pe mine a nimănuî,
Tu ai lăsat coasa'n cetoare,
Și pe mine la dor mare.

10. Plânge casă, plânge masă,
Se duce gazda de-acasă.
Merge drum îndelungat,
Nu-i nădejde de'nturnat.
Iese tata din ocol
Plâng și boii tot cu dor.

11. Dacă te duci și te dnci,
Nu te duce cu totul,
Mai vină cu umbletul,
Să-ți vezi casa și iosagul,
Să vezi cum a rămas pribeagul.
Dacă nu-i veni să șezi,
Vină batăr să mai vezi
Ca să vezi grajdul cu boi,
Și staulul plin de oi.
Și voi vaci luați codrul
C'acuma se duce domnul,
Și se duce cu totul,
Și nu va veni altul.
Voi v'îți face ce v'îți face,
La gazdă nu v'îți mai întoarce,
Că gazda s'a înmormântat,
Și pe voi că v'a lăsat.

12. Rămas bun, scumpă soție,
Că de-acum rămâi pustie.
Eu merg, scumpă soție.
Nu te cânta după mine,
Că unde mă duc mi-a fi bine.
Te cântă de mila ta,
Că mă duc și te-oi lăsa.
Te cântă de-al tău năcaz,
Că mă duc și eu te las,
Cu trei dulci copii rămași,

Cu trei copii de crescut,
Și zestre de le făcut.

13. O, iubita mea soție,
Dreaptă din căsătorie,
Adu mâna și mă iartă,
Dacă ți-am greșit vreodată,
Adu mâna ne iertăm,
Că altul nu ne vedem.

14. O, scumpă, și-a mea soție,
N'are cine să te mângăie,
Că copiii-s mititei,
Mititei și blânzei,
Și rămân ca vai de ei.
Pune gându'n Dumnezeu,
După ce voi pleca eu,
Că el îți va ajuta,
Și de rele te-a scăpa.

15. Rămas bun, a mea soție,
Dumnezeu să te mângăie.
Crenguță de viorea,
Rămas bun, soția mea.
Rămas bun, soție dragă,
Fă bine și mă dezleagă,
Tot în ziua de Rusale,
C'atunci îi ziua mai mare,
Și'n ziua de Sânzienne,
Că eu merg cu multă jele,
Tot în ziua de Ispas,
Că mă duc și eu te las.

16. Dragii tatei copilași,
Haidați toți pe lângă sălaș,

Să vă sărut în obraz,
Că acum mă duc și vă las.

17. Dragii mei trei copilași,
Pe mă-ta o ascultați,
Că vedeți destul de bine,
C'ați rămas, n'aveți pe nime.
Că tătuca vost cel drag,
El s'a dus și v'a lăsat,
Că tătuca vost cel bun,
El s'a dus în țințirim.
Pe mormânt i-a crește glie,
Acasă să nu mai vie.

18. Mai vină, tătuca dragă,
Vină seara prin grădină,
Că te-om aștepta cu cină,
Și cu dor de la inimă.
Și vină când va ploua,
Să-ți cunoaștem urmața,
Să bem apă dintr'nsa.
Să ne stâmpărăm setea.
Și mai vină într'o seară,
Dimineața-i merge iară,
Dacă nu-i veni să șezi,
Vină batăr să ne vezi.

19. La ușă de țințirim,
Acolo ne despărțim,
Și altul nu ne'ntâlnim,
Pân'la ușa de județ,
Atunci ne-om întâlni cu toți.
Nici atunci nu ne-om cunoaște,
Numai pe vorbele noastre,
La ziua de judecată,
Atunci s'a întâlni lumea toată.

VI. Bocete la o soție de căsătorie

1. Strigă moartea din cămară:

Ieși, măicuță, până afară,
Gata's moarte și aș veni,
Dar nu mă pot despărți
De frunzuța cea de vie
Și de a mea mândră soție,
De frunzuța viilor,
De jalea copiilor.

2. Vine moartea la fereastră,

Hai cu mine, măi nevastă,
Da eu cum nu aș veni
Dar nu mă pot despărți
De bărbat și de copii,
De copii și de bărbat
Și de săcretul de sat.

3. Mult se miră norodul

De ce trage clopotul.
Clopot trage, c'a murit
O nevastă de-un prunc mic.

4. N'ai putea moarte urâtă

Să mânânci bureți de fag,
Să nu lași copii săraci,
Să mânânci bureți de spini,
Să nu lași copii străini.

5. Nu te păzi cu drumul,

Că nu ți-i gata prânzul,
Nu te păzi cu calea,
Că nu ți-e gata cina.
Că pe noi te-ai supărat

Mândră casă ți-ai aflat,

Fără uși, fără ferești
Și pe noi să nu ne vezi.

6. Vai, măicuță, maica mea,

Mândră casă ți-ai avut
Ș'aceea nu ți-a plăcut,
Fără alta ți'ai făcut,
Fără uși, fără ferești
De-acolo să nu mai ieși.

7. Măiculiță, m'am gândit,

Că te și gați de murit
Și pe noi, că ne-ai lăsat,
Tot la jele și bănat
Și pe noi ne-ai pregătit,
Tot în jele și'n urât.

8. O, măicuță, maica mea,

Vine oastea cea popească
Pe tine să te pomească,
Să te ducă'n ceea lume,
Să nu-ți mai aud de nume.

9. O, lele draga mea,

Lasă-ți părul prin ocol,
Să răsară un merișor
Cu frunzuțe rotogoale
Și cu mere roșioare.
Că vântul a sufla,
Merele toate vor pica
Băeții toți vor mânca
Și dorul ș'or stâmpăra.

10. Nevastă, dragă nevestă,
Lasă-ți mâinile acasă
Tot să toarcă și să țeasă,
Să facă la băieți cămașă.

Băieții fără mămucă,
Nu-i vezi cu cămașă albucă,
Numai neagră și răucă.
Băieții fără părinți,
Ca parii cei neîngrădiți,
Ca grădina cea stricată,
Sunt băieții fără tată
Și n'au milă niciodată.

De-ar fi tata cât de bun,
Toți băieții-s pe lângă drum,
De-i mămuca cât de rea,
Toți băieții-s pe lângă ea.

11. Vai, mămucă, mama mea,
De-aș fi știut că-i muri,
Sălaș țăș fi șindilit,
Cu șindilă de mătasă,
Să mai vii mămucă acasă.

12. Vai, te duci pe cale lungă,
N'ai merinde să-ți ajungă.
Vai te duci pe cale lată,
Unde n'ai fost niciodată.

13. Ai grijă lele N. N.
Dacă-i merge'n ceea lume,
Că sunt două drumurile,
Ia seama pe care-i mer(g)e,
Nu merge pe cel de foc
Mergi pe cel de busuioc,
Nu merge pe cel de jar,
Mergi pe cel de măgorean.

14. Vai, măicuță, maica mea,
Dacă-i merge'n ceea lume,
Ia tu numai seama bine,
Că'nainte țăa ieși
Un negru călugărel,
Nu te spăimânta de el,
C'acela-i soțul meu.
Și el numai te-a'ntreba:
Cum îi rândul pe-acea?
Rându-i bun și toate-s bune,
Greu o ducem fără tine.

15. Dar, vai, vai, N. N., vai,
Dacă-i merge'n ceea lume,
Este-un scaun de odihnă,
Te-i pune și-i odihni,
Că Doamne trudită-i fi,
Și la noi nu-i mai gândi.

16. Măicuță, de când te-ai dus,
Ochii mei mult mi-au mai plâns,
Și nu-i mai pot înceta,
Până nu te-aș mai vedea.

17. Măicuță, de când te-ai dus,
Ochișorii tot mi-au plâns,
Și lacrimile încă-s vale,
Că și noaptea nu au stare.

18. O, măicuță, măiculiță,
Cum inima te-a îndurat,
De copiii te-ai lăsat,
Mititei și fără mamă,
Pe lângă vatră
Și fără tată.

19. Dar, vai, vai, lele N.,
Tot cu coada despletită
Și cu inimuța friptă,
Va umbla a dumnitale fiică.

20. *Părinte, sfințenia ta,
Eu mă rog la dumneata,
Să faci bine să-mi scrii carte,
Să trimit tare departe.
Ori pe soare, ori pe lună,
La soția mea cea bună:
Draga mea, bună soție,
Eu ți-am trimis carte fie
Și ți-am poruncit pe-o stea,
Să știi de viața mea,
Și-am zis către cucurbeu,
Să-ți spună de traiul meu,
Că de când ne-am despărțit,
Am trăit tot cu urât,
Și de când te-am îngropat,
Am trăit tot supărat,
Nimeni nu m'a bucurat,
Fără tot m'a supărat.*

21. Dar, vai, vai, lele, vai,
Roagă-te, cui te-i ruga,
Roagă-te la clopotar,

Să tragă clopotul tare,
Să meargă răsunet mare,
Pân' la fata dumnitale.
Despletească cosița,
C'acum îngroapă pe mă-sa,
Să priceapă oamenii,
Mamă dulce n'a găsi.

22. Ia-ți, soție, voie bună,
De la soare, de la lună,
De la apă, de la pod,
Și de la norodul tot,
De la apă, de la vale,
De la soțul dumnitale.

23. Dragii mei preoți cinstiți,
Faceți bine 'ngăduiți,
Nu mă duceți așa tare,
Că-i bugăt ziua de mare,
Ca să-mi pot lua iertare
De la mic și de la mare.

24. Dragii mei copilași,
Haidați, voi, lângă sălaș,
Să vă sărut pe obraz,
Să vă sărut înc'o dat'
Că bugăt țâță v'am dat.

Culegerea bocetelor s-a făcut în comuna:

Coșna: III 28, 29, 31, 32, 33; IV 23.

Maieru: III 1, 5, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 30, 34, 35; V 4, 5, 6, 15, 19; VI 15, 19, 21, 22, 23, 24.

Mijlocenii-Bârgăului: I 1, 2; III 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15; IV 1, 2, 20; V 1, 13, 14, 16; VI 3, 13.

Mițitei: I 5; III 16, 27; V 7, 8, 9, 11, 15, 18, 21, 24, 26, 27, 30, 31, 32.

Năsăud: IV 14.

Nepos: I 3; 11 1; 111 7, 24, 25; IV 5, 12, 13, 28, 29; V 8, 18; VI 1, 2, 4, 5, 9.

Poiana-Ilvei: 111 4; IV 19; VI 10.

Rebrișoara: III 2, 3, 24; IV 3, 4, 22; V 2, 12, 17.

Romuli: III 17; V 3, 7, 9, 10, 11; VI 6, 7, 8, 11, 12, 14, 16, 17, 18.

Salva: I 4; III 12; IV 6, 10, 16, 17, 25.

Zagra: II 2; VI 20.

DESCÂNTECE

De „geoci”

1. Doamne, Sfântă Maică Preceastă,
A plecat N. N. de la casă,
De la masă,
De când a fost la miez de miez de cale,
S’a întâlnit cu 9 pocitori,
Cu 9 pocitoare,
Cu 9 strigoi,
Cu 9 strigoaie,
Cu 9 făcători de rău,
Cu 9 făcătoare,
Cu bărbat curat,
Necurat,
Cu gura de lup turbat.
Peste om, peste marhă a cătat,
Deauna l’a ajuns în inimă,
Sânge rău i-a lăsat,
Ochii i-a întunecat,
Trupu l-a tremurat,
Mâna înapoi a îndărăptat.
S’a întâlnit cu fată curată,
Necurată,
Cu gura de cățea turbată,
Cu inima sângerată.
Unde peste N. N. s’a uitat,

Rea boală i-a lăsat,
În inimă l-a sângerat.
Maica Sfântă așa a zis:
– Voi pocitori,
Voi stricători,
Crepe-vă inima’n voi,
Crepe-vă capu,
Ca păsatu,
Și inima în patru.
La femeile fermecătoare,
Crepe-le țătele,
Pice-le jos cosijele,
Scurgă-le laptele,
Crepe-le limba’n gură,
Pice’n adâncu mării.
Nici adâncu nu le primească,
Afară cu ele să’ngrădească,
Cu marea cu nisipu,
Să le’nghefe înghețurile,
Să le ploaie ploile,
Să le bată vânturile,
Să le vadă lumea că-s strigoaie,
Că-s moroaie.

Se descântă în apă cu 9 cărbuni. Celui geocet i se dă să bea apă descântată.

Cules în 1929, de la Raveca Doboacă, născ. Tofeni, din comuna Rebrișoara (jud. Năsăud)

2. Cine a geocet la N. N.
 Sfântă Maică Preceastă,
 Sfântă de tine!
 De-i geocet de bărbat curat,
 Necurat,
 Cu capu de câine turbat,
 Cu ochii de vârcolac,
 Crepe-i boășele,
 Cură-i sângele,
 Crepe-i ochii'n patru
 Să nu mai geoceze altu.
 De-i geocet de femeie curată,
 Necurată,
 Cu oci de lupoaie turbată,
 Cu inima nevârcolată,
 Cu gura de cățea turbată,
 Crepe-i tițele,
 Curgă-i laptele,
 Verse-i se sângele
 Pe piatră sacă,
 Piatra'n trei și patru să crepe.
 De-i geocet de fată curată,
 Necurată,
 Pice-i cosițele,
 Crepe-i pulpele,
 Verse-i-se sângele.
 De-i geocet de moroi,
 De moroaie,
 De strâgoi,
 Oe strâgoaie,
 De drăcoi,

De drăcoaie,
 Crepe jnima moroilor
 Ș'a moroaieiilor,
 Ș'a strâgoilor,
 Ș'a strâgoaieiilor,
 Ș'a drăcoilor,
 Ș'a drăcoaieiilor,
 Sfântă Maică Preceastă!
 Nu stâng acest foc,
 În astă apă,
 Că eu stâng geocituri,
 Și mirături.
 Așa să se stângă geociturile,
 Mirăturile,
 Gâciturile
 Și vaietile de la N. N.
 Cum s'a stâns focu'n apă.
 Din creierii capului,
 Din fața obrazului,
 Din scăfârliia ochilor,
 Din cuibul măselelor.
 Freacă-i fir de ai,
 Prin mai,
 Piatră pucioasă
 Prin oase,
 Ca să rămâie N. N. sănătos,
 Și frumos,
 Cu puterea lui Hristos.
 Leac să fie
 Sfântă Marie!

Se descântă tot în apă.

Cules în 1926, de la baba Palagia Cârstea, de 80 ani, din com. Romuli, jud. Năsăud.

3. Maică Precesta are trei mese,
În toată masa e un păhar:
Unu-i plin de apă,
Unu-i plin de vin,
Unu-i plin de verin.

Cel ce a beut apă s'a săturat,
Cel ce a beut vin s'a îmbătat,
Cel ce a beut verin s'a înverinat,
Sacă-i ochii cui a geoce.

Cules în 1929, de la Rodovica Buta, de 40 ani, din com. Rebrișoara, jud. Năsăud.

4. Nu stâng acești 9 cărbuni
Că stâng ochi verzi,
Ochi căprii,
Ochi negri,
Ochi mierăi,
Ochi albaștri,
Cinci feliuri de ochi,
Cinci feliuri de oameni.
Sară-le ochii:
Ca și stropii,
Și inima 'n patru,
Ca păsatu,
Să nu mai geoce altu!

De l-a săgetat codru,
Pice-i frunza,
De l-a săgetat vântu,
Crepe-i calu,
De l-a săgetat apa
Sece-i izvoarele,
De l-a săgetat moroi cu moroaie,
Pocitori cu pocitoare,
Strâgoi cu strâgoaie,
Descântători cu descântătoare,
Să-i crepe capu'n patru,
Cum creapă păsatu!

Se descântă de 9 ori, stângându-se 9 cărbuni în apă și se numără îndărăpt: 9, 8, 7, 6... Cules în 1928, de la Ana Habău, de 70 ani din com. Lușca, jud. Năsăud.

5. Fugi deochi dintre ochi,
Că te-ajunge o vacă neagră,
Cu coarnele să te spargă,
Să te asvârlă peste mare,
În pustiu în depărtare.
Acolo să piei,
Ca ziua de ieri,
Ca roua de floare,
Ca spuma de soare.

Iar capul cel deochiat
Să rămână luminat,
Curat, de boală scăpat.
Ochii cei vătămați,
Și de foc săgetători,
Învăliți să fie cu învălitori albe,
Să nu mai vadă la obraze dalbe.
Descântecul de la mine,
Leacul de la Dumnezeu!

Se descântă în apă neînchipuită de 9 ori. Cu apă să se spele la inimă și pe trup de 3 ori și să beie de 3 ori.

Decopiat dintr'un Gromovnic vechiu, scris cu litere cirile în a. 1757.

De „geoci” la vite

Focu-i sfânt,
Apa-i sfântă,
Dumnezeu îi sfânt.
Trei păhare pline:
Unul cu vin,
Unul cu mir,
Unul cu pelin.
Celce a beut vinu

S’a’mbătat.
Cel ce a beut miru,
S’a mirat.
Cel ce a beut pelinu
În 10 a crepat,
Dumnezeu sfântu
La vacă sănătate i-a dat.

Se descântă în apă cu 9 cărbuni.

Cules în 1928, de la Ana Habău, de 70 ani, din com. Lușca, jud. Năsăud.

De mirătură (tot un fel de „geoci”)

Unu mirat,
Doi desmirați,
Trei străgoiul cel mare
Ce-a strâgat la N. N.
Crepe-i fierea,
Crepe-i toate celea,
Lui N. N. să nu-i fie nimica
Din sfânta zi de azi
Și din acest ceas.

Că eu descânt tare și vârtos,
Cu puterea lui Hristos.
Că a mele-s două,
A Maicii Domnului îs nouă,
Și încă dacă s’a ’ndura
Leac i-a da,
Că de la mine-i descântecu,
Leacu de la Dumnezeu Sfântu!

Cules în 1929, de la Todosia Cobzaș, de 67 ani, din com. Maieru, jud. Năsăud.

Pentru mana la vaci

De mirătură

1. S’a luat Florica de la casa ei,
De la masa ei,
Mândră și frumoasă,
Și mănoasă.

Când a fost la miez de cale,
S’a întâlnit cu zânele în cale,
Cu zânele, frumoasele.
Din față mi-a geocet-o,

Din dos mi-a pocet-o,
Sănătatea i-a uscat,
Mana i-a luat.
Ea s'a prins a se cânta,
A se dăuli.
Nimeni'n lume n'a auzit,
Fără Maica Domnului,
Din poarta raiului.
– Tu Florică ce te cânti,
Ce te dăulești?
Nu te cânta,
Nu te dăuli,
Că eu într'acest ceas te-am auzit,
Și'n acesta ți-a fi leacu.
Că voi zânuțe nu strâgați,
Nu stricați,
Nu vă mirați!
Duceți-vă în mare,
C'acolo este un pește,
Așa de mare ca și Florica.
De-acolo îl scoateți,
Pe masă de argint îl puneți,
Cu cuțite de argint îl tăieți
Și acolo îl mâncați,
Și acolo îl beți.
Florica să răsară ca aurul cel curat,
Ca argintul strecurat,
Ca Maica Domnului ce i l-a dat.
Căci cât ce fărina mi-a linge,
Mana mi-a învinge,
Cât ce fărină cu sare va mânca,

Mana și-o va căpăta.
– Nea Florică nea, nea, nea,
În câmpul cu iarba,
Pe iarbă netăiată,
Pe mană neluată.
Să-ți vie untul,
Ca prundul,
Lăptișorul,
Ca izvorul,
Groștiorul
Ca malul,
Cășuțul
Ca bicășuțul.
99 de păsări pe ceri a zburat,
Din coadă lapte a picurat,
Desmirul s'a desmirat.
De s'a mirat arman cu armancă,
De s'a mirat jidovan cu jidovancă,
De s'a mirat moroi cu moroaie,
Străgoi cu străgoaie,
Mirători cu mirătoare,
Pocituri cu pocitoare,
Săgetători cu săgetătoare,
Desmiră-te, desmiratule,
Deshoalbă-te, înholbatule,
Cu gură de lup turbat,
Cu ochi de vârcolac,
Din creerii capului de la Floricuța,
Că cine a fost, a orbit,
Că cine a auzit, a asurzit.

Se descântă în apă sau tărâță, sau fărină, punând cutitul cu tăișul în sus.
Dimineța, apa sau fărina se dă la vacă.

Cules în 1929, de la Matronica Ciuta, de 62 ani, com. Rebrișoara, jud. Năsăud.

Și de dânsa s'a mirat,
Și mana i-a luat,
De i-a rămas numai zărul,
Să nu-i moară vițelul.
Florica'nepoi a îndărăptat,
Părul l-a înturnat,
Urechile le-a dăbălat,
De trei zile apă nu bea,
Iarbă în gură nu ia,
Mugește
Și răgnește,
Și vițelul nu-l primește,
Că-i dusă mana
Și uscată
Și săcată.
S'a cântat, s'a dăulit,
Nime n'a auzit,
Fără Maica Domnului,
Din poarta ceriului,
Ș'a făcut scara de ceară,
La dânsa s'a scoborât.
– Peste ce-ai dat, Floricuță?
– O, Maica Domnului,
Mi-a luat mana,
Mi-a luat dulceața.
– Eu umblu oarbă prin sat,
Nimica n'am aflat,
Numai pietri seci am mâncat.
– Nu te cânta,
Că mana ți-oi da.
Da mie a nimănu mi nu-mi trebue,
Nici cât un fir de mac,
În patru despica,

Cules în 1929, de la Raveca Doboacă, născută Tofeni, de pe Gersa, com. Rebrîșoara, jud. Năsăud.

Numai al tău,
Cât Dumnezeu ți l-o dat,
Cumpănit și măsurat,
Galben ca ceara,
Ți l-oi chema,
Și ți l-oi da
În pahar de ceară,
Pe cum ți l-am cinstit,
Când ai fost pe pământ.
Nea, Florică, nea, nea, nea!
Nu strig pe Florica,
Ci-i strig mana
De-a noaua țară,
De-a noaua hotară.
De-i în fedeleșe înfundată,
De-i în berbinți astupată,
De-i la vecini,
De-i la străini,
De-i dusă,
De-i ascunsă,
Ț'oi chema-o
Ț'oi înturna-o.
De unde ești Florică,
Nu te-oi lăsa,
Ca să-ți cați tu mana ta,
Că știi unde ți-i lăsată.
Să ți se strângă,
Mândru la olaltă,
Tot picuțul,
Tot miezucul,
Cât îi al tău,
Dat de Dumnezeu.

4. Huiu, hui,
 Cine șede'n vârful turnului?
 O mută, tută-mută.
 Pită nu ști frământa,
 În cuptor nu ști băga,
 Făcăturile și laptele
 De la cine l-a luat
 Îl știe înturna.
 Că de li'nturna,
 Bine ți plăti,
 Că eu ți-oi da cismele voivodului,
 Din fundul cortului.

Da nu ți le-oi da
 Eu cu mâna mea,
 Ți li lua tu,
 De unde vei vrea.
 Că de nu l-i înturna
 Eu am o cățea de fier,
 Cu dinții de oțel,
 În sâmbăta de Paști fătată,
 În lanț de fier băgată,
 De oi slobozi,
 Tot mișună
 Și fărină te-a face!

Cules în 1930, de la Samfora Buhai, născ. Sângeorzan, de 72 ani, din com. Parva, jud. Năsăud.

5. Doamne Sfântă Maică Preceastă,
 Rujana dimineața s'a sculat,
 De la ocol curat,
 Luminat,
 De toți îngerii împresurat,
 În ușiță a ieșit,
 Peste sat a răgit,
 Nimeni 'n lume n'a auzit,
 Numai Maica Domnului,
 Din poarta raiului.
 – O, ce răgnești,
 Ce mugești?
 – Cum n-oi mugi,
 Cum n-oi răgni,
 Că dimineața m'am sculat,
 De la ocol curat,
 Luminat,
 De toți ingerii împresurat,
 M'am aflat cu moroile,
 Cu strâgoile,

Cu fermecătorile,
 Cât m'a văzut,
 În piele de oaie m'a văscut,
 În piele de gândac m'a încins,
 Cunună de spini în cap mi-a bătut.
 – O, nu răgni,
 Nu mugi,
 Că de cornul de-a dreapta te-oi lua,
 La fântâna Iordanului te-oi adăpa,
 Frunză galbână-i cina,
 Laptele 'napoi ți s'a'nturna.
 Gros ca aluatul,
 Dulce ca mierea.
 Tu să fii groștioroasă, unsuroasă,
 Ca fântânele cele izvoroase.
 Strigu-ți laptele tău
 De la toate vranișile,
 De la toate grajdurile.
 Din toate ponoarele,
 Din toate izvoarele.

De-i în vale astupat,
 Dei în fedeleșe înfundat,
 De-i în berbinți înfundat,
 De-i în ladă băgat,
 De-i la poartă legat,
 De-i la inima carului străgat,
 De-i în crucile caselor înnodat,
 De ți-ai pierdut laptele pin apă bând,
 Pe drum mergând,
 Pe drum pascănd,

Prin fermecători,
 Prin fermecătoare,
 Prin geoci,
 Prin geocitoare,
 Îl strig tare și vârtos.
 Al ei să nu rămâie,
 Al altuia nu-mi trebuie,
 Cât îi de Dumnezeu dat,
 De Sfânta Maică Preceastă lăsat.

Cules în 1928, de la Ana Ianul, din com. Năsăud

6. S'a luat văcuta de la casă,
 Mândră și voioasă
 Și sănătoasă.
 Când a fost la miez de cale,
 Nimeni n'a văzut-o,
 Nimeni n'a auzit'-o,
 Numai Maica Preceastă,
 Din poarta Raiului.
 – Ce te cânți.
 Ce te dăulești?
 Cum nu m'oi cânta,
 Cum nu m'oi dăula,
 C'am pornit de la casă,
 Mândră și voioasă,
 Și sănătoasă.
 Când a fost la miez de cale,
 Acolo m'am întâlnit cu 44 lei,
 Cu 44 zmei,
 Din față m'au geocet,
 Din dos m'au pocet,
 Mana și puterea mi-au luat.
 Hei, bosorcoi, mergeți în mare,

Că este un pește
 Cât văcuța de mare,
 De-acolo îl scoateți,
 Pe masă de argint îl puneți,
 Stați și-l beți,;
 Cât văcuța să răsară,
 Mândră, voioasă
 Și sănătoasă.
 Cât ce fărina cu sare va linge
 Mana i-a învinge,
 Cu gura n'a răgni,
 Cu coada n'a plesni,
 În strat de moarte n'a fi.
 De-i mana în tuspătru colțuri
 De peste lume să-i vie
 La văcuța în nume,
 Din cămările încuiate,
 Din budeștile n'fundate.
 Cămările sparge-le-oi,
 Budeștile destupa-le-oi,
 Mana la văcuță să vie,
 Laptele ca izvoru,

Groștiorul ca malu,
Untu ca prundu,
Cășuțu ca bicășuțu.

9 paseri din ceri au zburat,
Lapte din coadă le-a picurat.

Cules în 1927, de la Ana Habău, de 70 ani, din comuna Lușca, jud. Năsăud.

7. Nea, Fiorică, nea!
Nu te strig pe tine,
Nici nu strig vițelul tău.
Eu strig laptele tău,
Untul tău,
Groștiorul tău.
De-i în berbinți înfundat,
De-i în fedeleșe băgat,
De l-a luat bărbat ori femeie
blăstămată,
Izbește-l,
Trânțește-l,
În sânge clocotește-l.
Laptele pornește-l.
Adă-i-l iute ca vântul,
Tare ca gândul,
Gros și vartos,
Cu puterea lui Hristos.
A altuia nu-mi trebuie,
Da al meu să vie,
Că de n'a veni,
Pulpa unde-i laptele meu,
Să steie a plesni,

Că și eu am strecură de strecurat
Și copii de mâncat,
Nu mi-l pot lăsa prin sat.
Că tu de dimineață te-ai sculat,
Prin sat ai pornit.
După mană,
După hrană,
Și te-ai întâlnit cu strigoile,
Cu bursucoile.
Cu bomotoăncile.
Pe nici pe gură ț'a băgat,
Părul ți s'a înturnat,
Pulpa ți s'a micit,
Vițelul ți s'a răit.
Descântecu-i al meu,
Laptele-i de la bunul Dumnezeu.
Descântecul l-am descântecat,
Laptele Maica Sfântă l-a dat.
Al altuia nu-mi trebuie,
Numai al meu,
Nici câtu-i un fir de mac,
În patru despicat,
Numai cât Dumnezeu mi l-a dat.

Cules în 1929, de la Vasile Nășcuțiu, de 40 ani, din Năsăud.

8. Una stea,
Două stele,
Trei stele,-
Patru stele,

Cinci stele,
Șase stele,
Șapte stele
Opt stele,

Nouă stele,
 Steaua stelelor
 Doamna zărilor,
 Du-te-n lume
 Pân' la mana vacii
 Cum o cheamă anume.
 Să vie pe dimineată,

Galben ca ceara
 Și gros ca aluatul,
 Cu a nimănui amestecat,
 Numai ce Dumnezeu i-a dat.
 Să vie gros și groștioros,
 Pe cum l-a lăsat Hristos!

Cules în 1926, de la Ioana Timiș, de 65 ani, din com. Romuli, jud. Năsăud.

9. S'a luat de la casă,
 De la masă,
 Vaca mea (cutare) sănătoasă,
 Voioasă,
 Dar când a fost la miez de miez de cale
 Înainte au ieșit:
 9 strigoi, și 9 strigoaie,
 9 fermecători și 9 fermecătoare,
 9 apucători 9 apucătoare.
 Pe vaca mea au strigat,
 Laptele i l'au luat.
 Laptele ei,
 Untul ei,
 Și groștiorul ei,
 Până în zărișorul ei.
 Vaca mea au prins a mugi,
 Vițelul ei a răgi,
 (Mierea sau bărbatul a cui era vaca)
 Au prins a se dăuli.
 Nime n'au văzut.
 Nime n'au auzit,
 Fără Maica Domnului.
 Din poarta ceriului.
 Ea pe scară de ceară au coborât,
 Flașcă albă i-au întins.

– Ce plângi? Ce te dăolești?
 – Cum nu voiui plânge,
 Cum nu mă voi tângui, Doamnă!
 Că am plecat de acasă
 Cu vaca mea mândră,
 Frumoasă, sănătoasă,
 Voioasă
 Și când a fost la miez de miez de cale
 Înainte au ieșit 9 strigoi,
 9 strigoaie,
 9 fermecători, 9 fermecătoare,
 9 apucători, 9 apucătoare.
 Tare pe vaca mea au strigat,
 Laptele l'au luat,
 Laptele ei,
 Untul ei,
 Și groștiorul ei
 Până în zărișorul ei.
 – Nu plânge, nu te dăoli,
 Că eu de cornu drept lua-oi.
 La fântâna Iordanului duce-oi,
 Cu apă sfântă spăla-oi,
 Mândru o voi spăla,
 Laptele ei în loc va sta.
 Eu mândru o voiui netezi,

Laptele ei în loc va veni,
 Laptele ei,
 Groștierul ei
 Până în zărișorul ei.
 A altuia nu-mi trebuie, a nimănui,
 Cătu-i un fir de mac,
 În 44 despicat,
 Fără numai cât Dumnezeu i-au dat,
 Maica Preceastă l-au măsurat.
 – Tu vie pădădie,
 Bine ai știut,
 Bine ai auzit
 Când au venit 9 strigoi,
 9 strigoaie,
 9 fermecători, 9 fermecătoare.
 Fermecătoare,
 9 apucători, 9 apucătoare.
 Cine au luat laptele vacii acesteia
 În bărbânți l-au înfundat,
 În fedeleșe l’au băgat,
 În semne de au dat.
 De-i bărbat
 Sau femeie blăstămată,
 Izbește-o, trănțește-o,

Se descântă de 9 ori cu un vârf de cuțit în sare și în tărâțe puse peste noapte afară la rouă, apoi să le dai vacii.

Decopiat dintr’un Gramovnic vechi, scris cu litere cirile în a. 1757.

De zgaibă

1. Împăratul rece,
 Mare libov face,
 El strânge toate muscușile lui,
 Și toate bubușele lui.
 El pe zgaibă a uitat,
 Ea de jele s’a uscat.

În sânge clocotește-o
 Laptele pornește-l,
 Iute ca vântul,
 Tare ca gândul,
 Adă-l în coamă,
 Din coamă în gură,
 Din gură în pânțec,
 Din pânțec în pulpă,
 Din pulpă în doniță.
 Să fie pulpa ca donița,
 Laptele dulce ca mierea,
 Strageatul ca sarea.
 Iar voi 9 strâgoi, 9 strâgoaie,
 9 fermecători, 9 fermecătoare,
 9 apucători, 9 apucătoare,
 Vă duceti la împăratul Irod,
 Acolo vă așteaptă cu mesele întinse.
 Cu păharele pline,
 Cu cuțite de cumpărat
 Și cu linguri de furat.
 Acolo beți și liboviți,
 Acolo vă topiți,
 La vacă nu mai veniți!

– Ieși, zgaibă turbată,
 Cu gura de lup turbat,
 Cu ochii de vârcolac,
 Ieși din crierii capului,
 Din auzul urechilor,
 Din văzul ochilor,

Din gene
 Din sprâncene,
 Din albușul ochiului,
 Din negrușul ochiului,
 Din lumina ochiului,
 Din cârligele nasului,
 Din umerii obrazului,
 Din cununa dinților,
 Din colții măselelor,
 Din vinele grumazilor,
 Din mușchii spatelor,
 Din peștii mânușilor,
 Din coapsele picioarelor.

Ieși și te du,
 Unde vaca neagră nu răgnește,
 Copil mic nu țâpotește,
 Și acolo te risipește.
 Du-te de 99 mile mai afund în pământ,
 Boii cu coarne să te scuture,
 Caii cu picioarele să te sfarme.
 Ieși și'napoi îndărapă,
 Că de nu-i îndărapă,
 Cu ragilă te-oi răgila,
 Cu pieptinii te-oi pieptâna,
 În stohul mării te-oi țipa!

Se descântă în ulei de lemn sau în untură de porc râncedă și se unge cel bolnav.

Cules în 1929, de la Matronica Ciuta, de 62 ani, din com. Rebrișoara, jud. Năsăud.

2. M'am luat de la casa,
 De la masă,
 Bună, sănătoasă
 M'am dus pe cale,
 Pe cărare.
 Când am fost la miez de miez de cale
 M'am întâlnit cu zgaibă albă,
 Cu zgaibă neagră,
 Cu zgaibă roșie,
 Cu zgaibă înfocată,
 Cu zgaibă înfierbântată,
 Cu zgaibă urzică,
 Zgaibă cu tătarcă,
 Zgaibă cu lucru rău,
 Zgaibă cu ceas rău,
 Zgaibă cu neajă,
 Zgaibă cu mirare,

Zgaibă prin strigare,
 Zgaibă prin răceală,
 Zgaibă prin ferbințală.
 Nu-i zgaibă verde pe verde,
 Că-i fată albă împupăzată,
 În nouă schimburi înșchimbată.
 În loc ce m'a întâmpinat,
 În spate mi s'a aruncat,
 În crierii capului s'a așezat,
 În auzul urechilor,
 În vederile ochilor,
 În rădăcina dinților,
 În vinele grumazilor,
 În spate,
 Sub spate,
 În vinele în toate.
 M'a ales sfânta Maică Marie Mare.

Descântătoare,
 Cu creangă de busuioc,
 Bine alege-le-oi,
 Bine culege-le-oi,
 În mână dreaptă lua-le-oi,
 În marea roșie țipa-le-oi,
 Acolo să piară,
 Acolo să răspiară,
 Ca nisipul în mare,
 Ca stropitul pe cărare.
 Alege-te,
 Culege-te,
 Nu mă săgeta,
 Nu mă ustura,
 Nu mă giungea.

Nu mă durea,
 Nu face bubă,
 Nu strânge punoi,
 Nu roși,
 Nu albi.
 Alege-te,
 Culege-te,
 Te du în munții Galaleului,
 Holde coapte,
 Grăie 'n lapte,
 Și-i mânca,
 Până-i crepa,
 Și-i bea, până-i plesni,
 Și-i altu zgaibă nu-i mai fi!

Pui în fărină botancă, o floare galbenă și busuioc. Fărina să fie de grâu curat.
 După descântare se face din fărină legătoare în miere sau spumă.
 Cules în 1929, de la Saveta Arman, de 54 ani, din com. Telciu, jud. Năsăud.

3. Cu zgaibă înțepată,
 Cu zgaibă urzică,
 Cu zgaibă prin strigare,
 Cu zgaibă prin potca cea mare,
 Te ia și te du,
 Că te așteaptă o voivodeasă,
 Cu păharele umplute
 Cu păturile așternute.
 Acolo să piei,
 Acolo să răspiei,

Ca spuma de mare,
 Ca roua de soare,
 Ca stropitul pe cărare,
 Eu te'ntorc cu foc
 Și cu fir de busuioc,
 Descântecul e al meu,
 Leacul de la Dumnezeu,
 Cocoș negru cântă'n prag,
 De mâncare ce i da?
 Durerea de la om.

Cules în 1926, de la Ioana Timiș, de 65 ani, din com. Romuli, jud. Năsăud.

4. S'a luat pe cale,
 Pe cărare,
 De la casă,

De la masă,
 Mândră și frumoasă.
 Când a fost la miez de cale,

Prin pădurea neagră,
 Puneagră,
 S'a întâlnit cu 7 fete negre,
 Ponegre,
 Cu cisme negre 'ncălțate,
 Cucosițele pe spate date.
 Cum s'a întâlnit,
 Cum o săgeta
 Și se văeita,
 Și nimeni n'o auzia,
 Numai Maica Domnului,
 Din poarta ceriului,
 Și o întrebă:
 – Ce te cânti,
 Ce te dăulești?
 Cum nu m'oi cânta,
 Cum nu m'oi dăuli,
 Că am plecat de acasă,
 Mândră și frumoasă,
 Prin pădurea neagră,
 Puneagră,
 M'am întâlnit cu șapte fete

Negre, ponegre,
 Cu cisme negre 'ncălțate,
 Cu cositele pe spate date.
 Cum m'au întâlnit,
 Cum m'au săgelat.
 – O, c'acelea n'au fost fete,
 C'a fost zgaiba,
 Bat-o zgaibă turba ta,
 Prin foame,
 Prin sete,
 Și prin 99 feliuri,
 A Maică sfântă a zis:
 – Foc în dreapta pune-voiu
 Bine alege-ț-oi,
 Bine culege-ț-oi,
 Din vinele grumazilor,
 Din colții măselelor,
 Din fața obrazului,
 Din ciștile ochilor,
 Din crierii capului.
 Descântecu-i de la mine,
 Leacul de la Dumnezeu!

Cules în 1927, de la Ana Habău, de 80 ani, din com. Lușca, jud. Năsăud.

5. Cunună, cunună,
 Fată, fetiță,
 Nu te 'nălța ca munții,
 Nu te lăți ca câmpii,
 Tu nu coace,
 Tu nu sparge,
 Tu 'napoi te 'ntoarce.
 Că eu bine te aleg,
 Bine te culeg,
 Din crierii capului,

Din fata obrazului,
 Din rădăcina dinților,
 Din cuibul măselelor,
 Din locul ochilor.
 Din nările nasului.
 Bubă lată,
 'napoi înturnată,
 Te ia curund,
 Și mai curund,
 Și te du în munții Garaleului,

C' acolo te așteaptă
 Sfânta Marie mică,
 Cu sfânta Marie mare,
 Cu mese 'ntinse,
 Și acolo trăiește,
 Acolo văcueste,
 Acolo te topește,
 Ca spuma de mațe,
 Ca scuipitul în cărare,
 Ca argintul curat,

Ca Maica lui Dumnezeu,
 Ca Dumnezeu ce-a lăsat-o.
 De nu-i ieși,
 Cu foarfecile te-oi forfeca,
 Cu mătura te-oi mătura,
 Cu acul te-oi înțepa
 Și 'n marea neagră te-oi țipa.
 Acolo să moștenești,
 Acolo să putrezești,
 De N. N. să te ferești!

Descânți, ținând un cuțit vechiu în dreptul ochilor.

Cules în 1929, de la Matroana Bolfa, din Maieru, jud. Năsăud

6. Trebuie să iei de la tăietor 27 de surcele înainte de sfințitul soarelui și a doua zi dimineața să mergi la apă și să iei câte 3 surcele și să zici așa:

Bună dimineața apă șugubeață!
 – De unde știi că sunt apă șugubeață?
 – Dar cum nu ești tu apă șugubeață?
 Că de unde ai pornit
 Cu multe versuri ai venit
 Și pe mine m-ai smintit
 Și de junghiuri și de săgeți.
 Dar mă spală,

De ești tu zgaibă năprasnică,
 Zgaibă roșie,
 Zgaibă neagră,
 Zgaibă mnerie,
 Zgaibă albă,
 Zgaibă albastră,
 Zgaibă verde.

Și să descânți de 9 ori cu 3 surcele și să le azvârli peste cap îndărăpt pe apă să meargă. Să o o faci în 3 dimineți.

Decopiat dintr'un Gromovnic vechiu, scris cu litere cirile în a. 1757.

De făcătură

De i-a făcut
 Pusătură,
 Mânătură,
 De i-a făcut-o Sâmbăta

Eu o 'ntorn Vinerea
 De i-a făcut Vinerea,
 Eu o 'ntorn Joia,
 De i-a făcut Miercurea,

Eu o 'ntorn Marțea,
 De i-a făcut Marțea,
 Eu o 'ntorn Lunea,
 De i-a făcut Lunea,
 Eu o 'ntorn Dumineca,
 De i-a făcut pe răsăritul soarelui,
 Eu o întorn pe prânz,
 De i-a făcut pe prânz,
 Eu o 'ntorn pe amiazi,
 De i-a făcut pe amiazi
 Eu o 'ntorn pe ujină,
 De i-a făcut pe ujină,
 Eu o 'ntorn pe sfințitul soarelui,
 De i-a făcut pe sfințitul soarelui,
 Eu o 'ntorn pe cină,
 De i-a făcut pe cină,
 Eu o 'ntorn pe miez de noapte,
 De i-a făcut pe miez de noapte,
 Eu o 'ntorn pe cântători.
 De i-a făcut cu o mână,
 Eu 'ntorn cu 2,
 De i-a făcut cu 2,

Eu o 'ntorn cu 3,
 De i-a făcut cu 3,
 Eu o 'ntorn cu 4,
 De i-a făcut cu 4,
 Eu o 'ntorn cu 5,
 De i-a făcut cu 5,
 Eu o 'ntorn cu 6,
 De i-a făcut cu 6,
 Eu o 'ntorn cu 7,
 De i-a făcut cu 7,
 Eu o 'ntorn cu 8,
 De i-a făcut cu 8,
 Eu o 'ntorn cu 9,
 Cu harnicele mele, cu amândouă,
 Cu degetele tuszece,
 Limba, cui a făcut rău, să i se lege.
 Că la acela ce face rău,
 Eu îi leg limba 'n gură,
 Cu fâlcile de 'mpreună.
 Limba 'n gură să i se lege,
 Nimănu-i de rău să nu direge.

Se descântă în apă. Iai 9 fire de cucuruz, 9 fire de piper și le pui în pieptul cămașei cui descânți. Asemenea, 9 fuse. Descânți de 9 ori.

Cules în 1930 de la Sanfora Buhai, născ. Sângeorzan, de 72 ani, din com. Parva, jud. Năsăud.

De întors

M'am luat de la casă,
 De la masă,
 Sănătoasă și voioasă.
 Când a fost la miez de cale,
 M'am întâlnit cu o junincuță,
 Bărnăcuță.

– Da, unde mergi tu junincuță?
 – Da, la tine măi Pălăgică!
 – Da la mine a ce!
 – Da, m'a mânat saniile tale,
 Și pismașele,
 Și făcătoarele de rău.

Trupul să ți-l împrătesc,
 În casă să te betejesc,
 Fața să ți-o veștejesc,
 Ș-n afară să te sfădesc.
 – O, hecti, înapoi,
 Că eu te opresc
 Cu puterea lui Hristos.
 Că cine face întors' cu dracul,
 Eu mă'ntorc cu acul,
 Că acul e mai mare drac ca dracul.
 Coase toate împunseturile
 Și toate pocruțele,
 Și toate mândriile,
 Și toate scumpiile,
 Cine face cu o mână,
 Eu îi întorc cu două,
 Cine face cu două,
 Eu îi întorc cu trei,
 Cine face cu trei,
 Eu îi întorc cu patru,
 Cine face cu patru,
 Eu îi întorc cu cinci,
 Cine face cu cinci,
 Eu îi întorc cu șase,
 Cine face cu șase,
 Eu îi întorc cu șapte,
 Cine face cu șapte,
 Eu îi întorc cu opt,
 Cine face cu opt,
 Eu îi întorc cu nouă,
 Cu degetele mele cu două,
 Cu degetele mele, cu tuseze,
 Limba'n gură să li se lege
 Și'n sânge să clocotească,
 Să forcotească,

De mine să nu gândească.
 Să nu gândească să facă;
 Vâj părăsit pe bani,
 Babă părăsită pe bani,
 Să nu facă nimeni casă
 Din casa mea,
 Nici oală din oalele mele,
 Nici pat din patul meu,
 Nici bărbat din bărbatul meu,
 Nici copii din copiii mei,
 Nici foc din focul meu,
 Nici ușă din ușa mea,
 Nici grajd din grajdul meu,
 Nici mărhai din mărhaiile mele,
 Nici oi din oile mele,
 Nici viței din vițeeii mei,
 Să nu poată face nimica!
 – Hec! leu cu leoaie,
 Hec! drac cu drăcoaie,
 Hec! deavol cu deavoloaie!
 Mergeți și vă băgați
 Pe uși,
 Pe fereștri,
 La cine v'a mânat.
 Că eu vouă bine v'oi plăti,
 Că ț'oi da nouă miele nemârlite,
 Nouă puice necocoșite.
 Eu vouă bine v'oi plăti,
 Că ț'oi da cizmele voivodului
 Din fundul cortului.
 Du-te și ți le ia,
 Că tu ești stăpân pe ele.
 Da, mie să-mi fie de leac
 Și de folos,
 După puterea lui Hristos!

Se descântă ca și cel de mai sus, de făcătură, împungându-se cu vârful unui ac locul cămașei celui bolnav.

Cules în 1926, de la baba Palagia Cârstea, de 80 ani, din comuna Romuli, jud. Năsăud.

2. Bginet (?) covățea,	Năposte pe cornul de-a dreapta
Gură de cățea,	de la casă
Trup de zmeoaie,	
Cap de deavoloae!	În oala cu mâncat,
Tu ești afară,	În patul cu culcat,
Eu sunt în casă.	În sălărița cu sarea,
Bine știi,	În oala cu mâncarea.
Bine ai văzut,	De ti-i duce și mi-i asculta,
Cine ce mi-a adus,	Bună pace ți'oi da,
Cine ce mi-a pus,	De nu ti-i duce,
Cine ce mi-a mânat,	De nu mi-i asculta,
Cine ce mi-a lăsat.	Am nouă cățălași,
Dar, tu alege toate făcăturile,	Din Sâmbăta de Paști fătați,
Tbate fermecăturile,	Cu curele de fier la grumazi legați.
Din casă,	Aceia i-oi țipa,
Din masă,	Șperlă, pulbere te-a fa.
Din tuspatru cornurile de casă,	– O, Sfântă Maică Preceastă,
Dintre toți căsașii mei,	Nu-i țipa,
Dintre toate galifile mele.	Nu ne-a mânca,
Le du la acele curve de câine,	Că noi de tot lăcașul tău
Care te-au mânat anume la mine.	Ne-om depărta,
Dacă nu te vei putea băga,	De căsașii tăi,
Pe uși,	De bărbatul tău,
Pe fereștri,	De galițile tale!

Pui într'o covățică nouă fire de piper și nouă de busuioc, trei cărbuni aprinși și descânți cu ea către fața locului.

Cules în 1929, de la Saveta Arman, de 54 ani, din comuna Telciu, jud. Năsăud.

3. Hec! lucru cu ceas rău,	Nu veni răncălind,
Hec! rujă roșie meșteră,	Nici boncălind,

Nici în sânge clocotind,
 Nici în p... t tăvălind,
 Că n'ai treabă aici a locui.
 Înapoi te icnește,
 Că'napoi te icnesc,
 Și'n sânge te clocotesc,
 La cele rele de câine,
 Care te-a mânat pe tine.
 Nu veni ca vrăbiile piruind,
 Nici ca broaștele răcăind,
 Nici ca șerpii trăgându-te.
 Că eu înapoi te hicnesc,
 Și'n sânge te clocotesc.
 Du-te ca vrăbiile piruind,
 Ca broaștele răcăind,

Ca șerpii trăgând,
 Du-te 'napoi pe cale,
 Tot zbierând în gura mare,
 La acele rele de câine
 Care te-a mânat
 Ură, făcătură pe tine.
 Că de te-a mânat babă părăsită,
 Pe bani năimită,
 Vâj părăsit,
 Pe bani năimit,
 Că eu cu săcurea sfărma-ț'oi capul,
 Zdrobi-ț'oi picioarele.
 Că eu'napoi te hicnesc,
 Și'n sânge te clocotesc!

Se descântă în patru colțuri de casă, cu o săcure în mână, lovind întruna.
 Cules în 1929, de la Matronica Ciuta, de 62 ani, din comuna Rebrișoara, jud. Năsăud.

Pentru alungarea duhurilor rele

S'a luat N. N. de la casă,
 De la masă,
 Sănătoasă și frumoasă,
 Pe cale, pe cărare,
 Pe drumul cel mare.
 Când a fost la miez de cale,
 S'a întâlnit cu leu,
 Cu leoaie,
 Cu zmeu,
 Cu zmeoaie,
 Cu drac,
 Cu drăcoaie,
 Cu duhul cel negru, necurat.
 Cu fața pădurii amestecat,

De mână m'a luat
 Și m'a dus
 Până ce ceas rău am aflat,
 Pe dracul,
 Pe drăcoaia,
 Pe zmeul,
 Pe zmeoaia.
 Ei de loc ce m'a aflat,
 Și în joc m'a aruncat,
 Și m'a jucat,
 Și m'a înturnat,
 Ca un măr roșu m'a sfărmat,
 Ca o mânășă de cânepă nemelințată.
 Puterea mi-a luat,

Somnul mi l-a schimbat,
 Mâncarea mi-a mâncat,
 În tot trupul mi s'a împrăștiat.
 Eu am dat de veste
 Și am plâns
 Cu glas mare până'n ceri,
 Cu lacrimi până'n pământ.
 Nime'n lume nu vedea,
 Nime'n lume nu auzea,
 Numai Maica Domnului,
 Din poarta ceriului.
 Pe scară de ceară scoboară,
 Covoare dalbe'ntinde,
 Și mă întreabă:
 – Ce te cânti,
 Ce te dăolești?
 – Cum nu m'oi cânta,
 Cum nu m'oi dăoli,
 Că m'am luat de la casa mea,
 Sănătoasă și frumoasă,
 Și m'am dus pe cale,
 Pe cărare,
 Pe drumul cel mare.
 Când am fost la miez de cale,
 – M'am întâlnit cu leu,

Cu leoaie,
 Cu zmeu,
 Cu zmeoaie,
 Cu drac,
 Cu drăcoaie,
 Cu duhul cel necurat,
 Cu fața pădurii amestecat.
 Și de loc ce m'a întâlnit,
 De mâna dreaptă m'a luat,
 În joc m'a aruncat,
 Și m'a înturnat,
 Ca pe un măr roșu m'a sfărmat,
 Ca mânușa de cânepă m'a melințat,
 Puterea mi-a luat,
 În grea boală m'a băgat,
 În strat de moarte m'a lăsat.
 Eu te rog pe tine Maica Domnului,
 De ai putere, scapă-mă
 De aceste duhuri rele,
 Iar Maica Domnului a zis:
 – Nu te teme că vei scăpa,
 Te vei însănătoșa,
 Și iar vei fi grasă,
 Sănătoasa și frumoasă!

Cules în 1929, de la George Dumitru, din comuna Runcul-Salvei, jud. Năsăud.

De ceas rău

1. S'au luat nouă voinici neînsurați,
 Pe nouă cai neînvățați,
 În spetele de-a dreapta
 Cu trei piteni galbini împintenați.
 Da, unde mergea,

Pământul tot țără-l făcea,
 Umblat-au toți munții,
 Toate văile,
 Toate colnicile,
 Când îndărăpt s'au înturnat

Cu sfânta Maica Preceastă s'au
 [întâmpinat.
 Sf. Maică Preceastă i-a întrebat:
 – Voi nouă voinici neînsurați,
 Pe nouă cai neînvățați,
 În spetele de a-dreapta
 Cu trei piteni galbini împintenați,
 Ce umblați
 Și ce căutați?
 Că pe unde mergeti,
 Pământul tot o țără-l faceți.
 – Umblăm și căutăm,
 Lucru rău,
 Cu ceas rău.
 – Nu umblați,
 Nu-l căutați,
 Că lucru rău,
 Cu ceas rău îi la N.N.,
 Dar în casa lui nu intrați,
 Numai de la fereastră-l strigați:
 – Ieși lucru rău,
 Cu ceas rău,
 Cu gura de lup turbat,
 Cu ochi de vârcolac!
 Ieși din crierii capului,
 Din auzul urechilor,

Din văzutul ochilor,
 Din gene,
 Din sprâncene,
 Din albușul ochiului,
 Din negrușul ochiului,
 Din lumina ochiului,
 Din cârligele nasului,
 Din umerii obrazului,
 Din cununa dinților.
 Ieși și te du,
 Unde cocoș negru nu cântă,
 Vacă neagră nu răgnește,
 Copil mic nu țipotește,
 Și aici iute-mi izbăvește,
 Că aici n'ai treabă a lăcui.
 Ieși din toate mădularele cioantelor,
 Din carne.
 De sub carne,
 Din măduvă,
 De sub măduvă,
 Din sânge,
 De sub sânge,
 Din piele,
 De sub piele,
 Ieși pe vârful perilor!

Se descântă în untură sau în apă, cu cuțitul. Cu untura se unge cel bolnav la închieturi.

Cules în 1929, de la Matronica Ciuta, de 62 ani, din comuna Rebrîșoara, jud. Năsăud.

2. Fugi ceas rău,
 Cu capul de leu,
 Cu ochii de zmeu,

Cu gura de lup turbat,
 Cu inima de vârcolac.
 Du-te'n pădurea neagră,

Unde cocoș negru nu cântă,
 Copil mic nu țipotește,
 Fată coadă albă nu'mpletește,
 Voinic topor în mână nu'nvârtește,
 Iarbă verde nu se taie,
 Unde mât nu smeună,
 Unde câine nu latră,
 Vacă neagră nu mugește,

Acolo te du și locuiește,
 Unde iarba crește
 Și'n patru se'mpletește,
 Și nimeni n'o folosește.
 Acolo te du și locuiește
 Și pe N. N. îl părăsește,
 Cum nu stă bruma pe mare,
 Nici stropitu'n cărare!

Cules în 1930, de la Samfora Buhai, născ. Sângeorzan, de 73 ani, din com. Parva, jud. Năsăud..

3. M'am sculat de dimineață,
 Mai dimineață peste toate diminețile,
 Mai dimineață ca limbile la clopote,
 Ca torțile la coafe,
 Ca baba în uliță,
 Ca șerpele'n sulită,
 Și m'am aflat țăpenită de ceas rău.
 – Ieși ceas rău,
 Din trupul meu,
 Că tu ceas rău de nu-i ieși,

Eu cu săcurea te-oi tăia,
 Cu cuțitul te-oi junghia,
 Cu fusul te-oi sparge,
 Tot nimica și pulbere te-oi face.
 Cu mătură de spini te-oi mătura,
 În stohul mării te-oi țipa,
 Altul la mine nu-i înturna,
 Șuhan, câtui lumea!
 Da mie să-mi fie de leac.

Dacă ești țăpenit sau dacă ești din strigare, stingi de trei ori trei cărbuni în apă,
 zicând:

Sting cărbunii,
 Sting de ceas rău,
 Sting de geoci,
 Și mirarea,

Și strigarea.
 Așa să se potolească,
 Cum se potolesc cărbunii aceștia.

Poți descânta de orișice și în ceapă, pe care o frigi și o străpungi cu vârful
 cuțitului, sau descânți în unsoare cu care te ungi.

Cules în 1926, de la baba Palagia Cârstea, de 80 ani, din comuna Romuli, jud. Năsăud.

De potcă

1. Sfântă Maică Preceastă,
 Sfântă Maică de tine!

M'am luat de la casă,
 De la masă,

Sănătoasă și voioasă.
 Când am fost la miez de cale,
 M'a întâlnit o momâie de zmeoaie,
 Cu sulița m'a'sulițat,
 Cu săgeata m'a săgetat
 Și la pământ m'a țipat,
 Din vârtitul vântului,
 Din șperla pământului,
 Potcă lină,
 Potcă bătrână,
 Potcă cu ceas rău,
 Potcă prin osteneală,
 Potcă din apă,
 Potcă din drum,
 Potcă prin făcătură,
 Potcă prin țipătură,
 Potcă de dimineată,
 Potcă de la prânz,
 Potcă de la gustare,
 Potcă de la ujină,
 Potcă de la cină,
 Potcă de la miezul nopții,
 Potcă din zori de ziua,
 Te alege,
 Și te culege,
 De la mine din crierii capului,
 Din auzul urechilor,
 Din vederile ochilor,
 Din umerii obrazilor,
 Din măsele,
 De sub măsele,
 Din piept,

De sub piept,
 Din inimă,
 De sub inimă,
 Din coaste,
 De sub coaste,
 Din buci,
 De sub buci,
 Din genunchi,
 De sub genunchi,
 Din fluierile picioarelor,
 Din oasele picioarelor,
 Te alege,
 Te culege,
 Că de nu ti-i culege,
 Eu m'oi uita:
 La muguri de tei,
 Ș'oi lua puterile din zmei,
 M'oi uita la muguri de fag
 Ș'oi lua puterile din drac,
 M'oi uita la crucea bradului
 Și la puterea Tatălui,
 Și pe tine zmeoaie te-oi sui
 Pe armăsar negru
 Și te-oi duce în munții Gararăului,
 Unde cocoșii nu cântă,
 Unde cioară neagră nu bea apă.
 Acolo te-oi țâpa,
 Să te topești
 Ca spuma pe mare,
 Ca stropiu'n cărare.
 În veci. Amin.

Bagi ceapă în cenușă ferbinte și, după ce se coace, o scoți, o iai în mână, în alta busuioc și începi a descânta.

Cules în 1926, de la baba Palagia Cârstea, de 80 ani, din comuna Romuli, jud. Năsăud.

2. Potcă cu făcătură,
 Potcă cu lucru rău,
 Potcă cu ceas rău,
 Potcă din vânt,
 Potcă din câmp,
 Potcă din apă,
 Potcă din piatră,
 Potcă din nuci,
 Potcă din muci,
 Potcă din meri,
 Potcă din peri,
 Potcă din fagi,
 Potcă din copaci,
 Cu potcă de ȝigan curat,
 Necurat,

Potcă de jidan curat,
 Necurat,
 Cu potcă de prunc de șapte ani,
 În față s'a uitat,
 În carne și'n cioante a'nțepat.
 Nu gândi nimica,
 Că am patru căței cățelatici,
 Din Sâmbăta de Paști fățați,
 Cu curele roșii de grumaz legați.
 În lapte adăpate,
 În Dunăre țāpate.
 Țārnă și pulbere fă-te,
 Descāntecu-i al meu.
 Leacu-i de la Dumnezeu.

Cules în 1926, de la Ioana Timiș, de 65 ani, din comuna Romuli, jud. Năsăud.

3. Fugi potcă pocită,
 Că te-ajunge cruce sfântă.
 Fugi potcă cu ceas rău,
 Te-ajung puterile lui Dumnezeu.
 Pleacă
 Și creapă,

Și altuți la N. N. nu sta,
 Cu nouă capuri nu te arāta,
 Cu nouă vieți nu te îmbujora,
 Și ieși bubă de unde te-am aflat.
 Că tu ești cu duh necurat.

Se descāntă la cel cu bubă rea, căruia îi faci legātoare cu ceapă, cu in sau untdelemn.

Cules în 1929, de la Raveca Doboacă nāsc. Tofeni, de 62 ani, de pe Gersa, comuna Rebrișoara, jud. Năsăud.

4. S'a luat N. N. de la casă,
 De la masă,
 Pe cale,
 Pe cărare,
 Sănātos și voios,
 Cāntānd,

Suierānd,
 Bună voie făcānd,
 Cānd a fost la miez, de miez de cale,
 S'a întâlnt cu potcă de drum,
 Cu potcă de apă,
 Cu potcă de seară,

Cu polcă de miazănoapte,
 Cu potcă de zori de ziua,
 Cu nouă negrii,
 Cli nouă căprii,
 Cu nouă fărâmecători,
 Cu nouă fărâmecătoare,
 Cu geoci,
 Cu geocetoare,
 Cu nouă ceasuri curate,
 Necurate,
 Nebotezate,
 Neâncreștinate,
 Cu potcă neagră,
 Cu potcă verde,
 Cu potcă roșie,
 Cu potcă de nouăzecișinouă de feliuri.
 În ce dată l-a întâmpinat,
 În grea boală l-a băgat.
 El s'a luat
 Cu glas mare până'n ceri,
 Cu lacrimi până'n pământ.
 Nime'n lume nu l'a auzit,
 Fără Maica Domnului,
 Din poarta ceriului.
 Maica Domnului milă ș'a făcut,
 Pe scară de ceară a scoborât.
 Pânză albă'ntins-a,
 Pe N. N. cuprinsu-l'a
 Și l-a întrebat:,
 – Ce te cânți, N. N.
 Mândru și frumos?
 – O, Mulțam Maică Preceastă,
 Că mă întrebi,
 Cum nu m'oi cânta,
 Cum nu m'oi dăoli,

C'am pornit de la casă,
 De la masă,
 Sănătos și voios:
 Cântând,
 Șuierând,
 Când a fost la miez de miez de cale,
 M'am întâlnit cu potcă'n drum,
 Cu potcă de apă...
 În ce dată m'a întâmpinat,
 În grea boală m'a băgat,
 În picior
 Și în tot osul m'a săgetat,
 Că de minte m'a 'nebunit,
 De ochi m'a orbit,
 De urechi m'a asurzit,
 De nas m'a cârnit,
 De gură m'a amuțit,
 De picioare m'a împedecat,
 'Și'n grea boală m'a băgat.
 – Nu te cânta,
 Nu te dăoli,
 Că eu voiu mâna
 Cele trei fete curate,
 Necurate,
 Cu mânecile sufulcate,
 Cu secerile la brâu băgate.
 – Da unde mergeți, voi trei fete curate,
 Necurate,
 Cu mânecile sufulcate,
 Cu secerile la brâu băgate?
 – Ne ducem la munții Garaleului,
 Că-s holde de secerat,
 Și grâie de trierat.
 – Voi 'napoi înturnați,
 Că nici îs holde de secerat,
 Nici grâie de trierat.

Vă duceti la N. N,
 Și bine-i alegeți,
 Bine-i culegeți,
 Toate săgetăturile,
 Toate fermecăturile,
 Toate pociturile.
 De minte-l deznebuniți,
 De ochi îl desochiți,
 De urechi îl desurziți,
 De nas îl descârniți,
 De gură îl desmorțiți,
 De picioare-l dezlegați.
 Toate relele de pe el le secerați,
 Nici un rău pe el nu lăsați.
 Cu secera le secerați,

Cu mătura le măturați,
 Cu vin de marmoră le adăpați,
 Cu pită de cenușă le hrăniți,
 În marea roșie le zvârliți.
 La el să nu steie nici o potcă,
 Nici o săgetătură,
 Nici o fermecătură,
 Cum nu stă bruma pe mare,
 Și stropitu'n cărare.
 Sfântă Maică Preceastă,
 Sfântă de tine,
 Descântecul de la mine,
 Leacul de la tine,
 Și de la Dumnezeu,
 După descântecul meu.

În alt descântec Preacurata încurajează cu următoarele:

Nu te teme N. N.
 Bucin de aur în mâna dreaptă voi lua,
 Și'n munții Garaleului voi bucina,
 Și s'auzi în patru colțuri de lume,
 Vor auzi toți pocitorii,
 Toate pocitoarele,

Toți fermecătorii,
 Toate fermecătoarele.
 Mergeți, dați sănătate lui N. N.,
 Aduceți-i leac și veac,
 Cum Dumnezeu și-a dat.

Se descântă deosebit în apă, slănină sau untdelemn. Cu apa se spală cel pocit și se unge cu untdelemn. Se descântă și pentru vaci, în care descântec, începutul se schimbă.

Cules în 1930, de la Samfira Buhai, născ. Sângeorzan, de 72 ani, din comuna Parva, jud. Năsăud.

De dragoste

1. Apă mândră mazărea,
 Fă-mă mândră, frumoșea,
 Ca spicuțul grâului,
 Ca vâzdoaga câmpului.
 Uiuiu, fată de găță,

Câți feciori în gură-ți cată.
 Gura mea-i fagur de miere,
 Ei să n'aibă mângăiere.
 Uiuiu, rușuț de munte,
 Mult m'am mai rugat eu ție,

Să-mi dai dragostele mie,
Să fiu dragă la voinici,
Ca tâțuca la prunci mici,
Să fiu dragă la feciori,
Ca țățuca pruncilor,

Ca sarea berbecilor,
Ca laptele juncilor.
Am descântat eu așa,
Și pe el l-oi îmbăta!

Într'o oală cu apă descânți, învârtind apa cu degetele. Cu apa te speli pe față.

Cules în 1929, de la Laura Leonte Boșca, din Maieru, jud. Năsăud.

2. S'a luat N. N. de la casă,
De la masă.
Dimineața s'a sculat,
Cofa'n mână a luat.
S'a luat pe cale necălcată,
Pe rouă nescuturată.
La râul Iordanului a plecat,
Să se spele de ură,
De făcătură,
C'a auzit că râul e de vin,
Stropii-s de mir,
Țărmurele-i de busuioc,
Petrile de tămâie albă,
N. N. la toată lumea să fie dragă!
– Vinte, sfinte,
Nu sufla,
Nu te adâncă,
Pe țâțele oilor,
Pe coarnele boilor.
Și te fă laur,

Balaur,
Cu solzi de aur,
Cu 99 picioare mergătoare,
Cu 99 cozi plesnitoare,
Cu 99 guri mușcătoare.
La ursita lui N. N. vără-te,
Cu cozile îl pleznește,
Cu picioarele îl pornește,
Cu limbile îl mușcă,
Până la el a veni,
Să steie a plesni,
Până la el a pleca,
Să steie a mânca.
Fără el să nu aibă loc,
Cât aprinzi un păr în foc.
Fără ea să n'aibă odihnă,
Cât aprinzi o lumină,
Nici răgaz,
Cât pui un mort în sălaș.

Se descântă în apă, cu care mergi la un pom și hurducând pomul zici:

Hurdu, hurdu,
Eu nu hurduc pomul acesta
Că eu hurduc ursita,

Care-i ursită,
De Dumnezeu dată,
De Maica Sfântă însemnată!

Cules în 1930, de la Samfora Buhai, născ. Sângeorzan, de 72 ani, din Parva, jud. Năsăud.

3. Pajură îmbălțată,
 Cu jar încălțată,
 Cu pană prinsă,
 Cu iboftea'ncinsă,
 Unde mergi?
 Eu mă duc să bag popii 'n popie,
 Diecii în diecie.
 – Înturnați voi înapoi,
 Că toți îs băgați,
 Numai eu nu-s băgată,
 Nu-s așezată.
 La inimă bagă-mă,
 La inima lor așază-mă,
 Și le dă drag de dragul meu,
 Ibofte de iboftea mea.

Să nu poată cina,
 Să nu poată dormi,
 Până la mine vor porni.
 În față să mi se uite,
 În gură să mă sărute,
 La inima lui să mă tocmească,
 În cununie cu mine să pornească.
 De n'a porni,
 A pocni,
 De n'a pleca
 A crepa.
 Să nu-i dai stare,
 Pe cum n'are apa'n vale,
 Să nu-i dai loc,
 Precum nu arde-un pâr în foc!

Se descântă în apă, sau „hurducându-se” un pom.

Cules în 1929, de la Rodovica Buta, de 41 ani, din com. Rebrișoara, jud. Năsăud.

4. Ieși gene,
 Nu te teme,
 Ieși, că-mi trebuiești.
 Din cuptor de berărie,
 Din moară pustie,
 Din colțurile gardului,
 Din câșițele podului,
 Și te du peste lume,
 În tuspătru cornuri de lume,
 Te du la N N.,
 Trântește-I,
 Izbește-I,
 În sânge clocotește-I,
 La mine pornește-I.
 Că de nu l-i trânti,
 Și de nu l-i izbi,
 Și'n sânge de nu l-i clocoti,

Am o cățea, cățăleasă,
 Cu 9 căței, cățelași,
 Dm Sâmbăta de Paști fâțați,
 Și de îi voiui porni,
 De îi voiui slobozi,
 Tot te vor zdrobi.
 Dar de l-i trânti,
 Și de l-i izbi,
 Și'n sânge l-i clocoti.
 Eu drumul ți-oiu plăti,
 C'o pungă de bani,
 Un cuptor de pită
 De la pecul de la noi,
 Și calul grădinariului,
 Din fundul grajdului.
 Du-te, toate și le ia,
 Și cu mine nimic n'avea!

Fata care descântă pune la blana, țițina ușii un ban de argint, sau aur și stă călare, ingenuncheată, pe un turj, ce rămâne din mătură.

Cules în 1929, de la Todosia Cobzaș, din com. Maieru, jud. Năsăud.

De ursită

Nu scutur pomul,	Ș'o pune frâu la calul tău,
Ci-mi scutur paromul,	Și te du unde te mân eu.
Paromul pe dracu,	Că bună plată-i căpăta,
Dracul pe natu.	Puică necocoșită,
Na drace, coada calului meu,	Purcică negerâtă!

Descântătoarea merge la un pom sau răchită, pe care-l leagă cu păr din capul fetei pentru care descântă. Pomul se scutură în trei seri, zicându-se cuvintele de mai sus. Fata își vede ursitul lângă o stea, dacă e viu, sau în copârșeu, dacă e mort.

Cules în 1929, de la Saveta Arman, de 54 ani, din Telciu, jud. Năsăud.

De chemat feciorii. Pe stele

Una slea,	De-i al șaselea sat,
Două stele,	De-i al șaptelea sat,
Odor stea,	De-i al optulea sat,
Ia caută-mi ursita mea.	De-i al nouălea sat,
De-i aici în sat,	De-i înșurat,
De-i al doilea sat.	Lasă-l în pat,
De-i al treilea sat,	De-i holtei
De-i al patrulea sat,	Suie-l pe murgul meu,
De-i al cincilea sat,	Adă-l unde dorm eu!

Iei de la tăietorul de lemne 99 de surcele. Peste ele faci 9 mătânii. Noaptea, după ce iese găinușa, mergi cu fata afară în grădină. Traistă goală pe umăr, surcele în șurt, în poală. Fata caută când va cădea cea dintâi stea și începe a număra...

Cules în 1929, de la Saveta Arman, de 54 ani, din com. Telciu, jud. Năsăud.

2. Una stea,	Trei stele,
Două stele,	Bucșele,

Aduceți dragostele mele,
Din concieri nevestești,
Din cununi fetești,

Din clopuri voinicești,
Până mâine'n zori de zi,
Uite ulcica cu flori!

Când descânți ții o ulcică cu flori în mână.

Cules în 1928, de la Ana Habău, de 70 ani, din com. Lușca, jud. Năsăud.

3. Focule, eu te învăl,
Tu te devăli,
Fă-te laor,
Balaur,
Cu solzi de aur,
Unde-i ursitul meu,
De l-i găsi în pat,
Trânțește-l,

De l-i găsi sub pat,
Trânțește-l.
De l-i găsi pe laiță,
Trânțește-l,
Sub laiță, dă-i furnici,
În opinci,
Și nu-i da pace,
Până n'a veni aici!

Cules în 1929, de la Ana Habău, de 70 ani, din com, Lușca, jud Năsăud.

Pentru doi care nu se pot uni

Te uiți, unde este un soc, și numeri 9 pari până la soc. Ajungând la el, strigi, cu mâna scuturându-l:

Nu scutur pomul,
Că scutur morunul,
Nu scutur natul,
Că scutur pe dracul.
Dracul scutură răul,
Tăul scutură zmeul.
Zmeu cu cap de lemn
Să ieși,
De unde ești,
Că mie astă seară-mi trebuiești.
Că ție îți plătesc
9 vaci negonite,
9 mânze nemânzite,
9 scroafe negerâte,

Și-un copil de țigan ț'oi da,
Și unul de avocat ți l-oi lăsa.
Să pornești,
Că cu o jumătate de ban te plătesc.
De-i găsi pe N. N.
În pat culcat,
Să mi-l iei de după cap,
De minte să-l sucești,
La mine să-l pornești.
Să-l aduci repede ca vântul,
Și iute ca gândul,
Și la N. N. în față să se uite.
În gură să o sărute,
Pe dânsa să n'o uite,

Oriîncătrău a pleca,
Să nu poată mânca,
Până la ea nu va pleca,

Să n'aibă odihnă și stare,
Cum n'are apa'n vale,
Să nu-i poată nimeni despărți!

Când descânți să ai ceva semn de la feciorul pe care-l dorești.

Cules, în 1929, de la Vasile Morar, de 45 ani, din Năsăud.

Descântecul „berii celei bune” De mânat după feciori.

Lei apă din stavila morii, iai de la biserică praf (colb), peste cari trec oamenii, din 9 vaduri câte 3 bicași și apă. Să o aduci în gură, fără să răsuflă. Pui sare din crivala oilor, ban de argint, hârb de marmoră și gâltan de rătoi. Pe aceeași masă mai așezi și 9 feliuri de sămânță. Îngenunchiezi înaintea mesei și zici: Cum trag albinile la știubee, așa să tragă feciorii după N. N. Cum n'am răsuflat eu, când am luat apă, așa să nu poată răsufla feciorii și să grăiască cu alte fete. Cum trage rătoiul la rațe, cum trag oamenii și popii la biserică, cum trag popii și domnii la bere, așa să tragă feciorii după fata aceasta. Cu apa se spală fata și stropești și locul de joc al tineretului.

Cules, în 1929, de la Saveta Arman, de 54 ani, din com. Telciu, jud. Năsăud.

De întors cu de ură și de dragoste

Dimineța m'am sculat,
Pe obraz m'am spălat,
Lui Dumnezeu m'am rugat,
Pe mândră cale am plecat.
Când am fost la miez de miez de cale
M'am trezit de ochi orbită,
De gură amuțită,
De mânuri legată,
De picioare împedecată,
În rea ură băgată.
Ură urată,
Ură țipată,
Ură cu făcătură,
Ură cu aducătură,

Ură pusă.
Acolo mă cântam,
Acolo mă văietam.
Nime'n lume nu m'auzia,
Fără Maica Domnului,
Din poarta raiului.
Că de-acolo așa a strigat:
– O, ce te cânti,
Ce te dăulești,
Nu te cânta,
Nu te văieta,
Că eu de aici voi coborî,
De mâna dreaptă te-oi lua,
La apă mir duce-te-oi,

Prundu-i de grâu,
 Țărmurele-s de busuioc.
 Bine spăla-ți-le-oi,
 Culege-le-oi,
 În marea roșie ți-le-oi.
 Dar nici așa nu te-oi lăsa,
 Cu busuioc instrua-te-oi,
 Pe uliță plecate-oi,
 În haină de dragoste îmbrăca-te-oi,
 În mâna dreaptă
 Trâmbiță de dragoste da ți'oi,
 În mâna stângă
 Bucin de dragoste da-ți'oi,
 Cu bucinul îi bucina,

Cu trâmbița îi trâmbița,
 Munții s'or cutremura,
 Văile s'or turbura,
 Iute totii voinicii,
 Din toate părțile vor alerga.
 Ia! înalțata împărăteasă,
 Cea tânără și frumoasă.
 Nu-i înalțata împărăteasă,
 Că-i N. N. aleasă,
 Ca grâul pe masă,
 Ca mierea să fie de dulce,
 Cine-a vedea-o de azi înainte,
 Și mai aleasă!

Se descântă în apă, cu fus și busuioc. Se spală și se bea dintr'însa, ce rămâne se aruncă în apă curgătoare.

Cules în 1929, de la Saveta Arman, de 54 ani, din com. Telciu, jud. Năsăud.

De frumusețe la fete

De dimineață, până a nu răsări soarele, fata aleargă la părau sau vale și zice:

Bună dimineața, apă mândră,
 Măzărea,
 Fă-mă mândră, frumușea,
 Ca pe-un spic de grâu de vară,
 Ca sfântul soare, când răsare,
 Ca cucul, când cântă,
 Ca păsările, când' piruiesc,
 Ca codrul, când înfrunzește

Ca câmpul, când înverzește,
 Ca pita flămânzilor,
 Ca apa însetaților,
 Ca vinul boierilor,
 Ca holirca proștilor,
 Să fiu cinstită și vestită,
 La bâtrâni cu voie bună,
 La tineri pahare pline.

Cules în 1928, de la Ana Habău, de 70 ani, din com. Lușca, jud. Năsăud.

De ură

Marți dimineața mă sculai,
 Mai dimineață ca toate sătencile,
 Mai dimineață ca toate căpetencile.

La apa Iordanului am alergat,
 Cu struț de busuioc,
 Cu bani de argint,

Acolo am găsit
 Țermuri de mărgăritar,
 Prunduri de grâu.
 M'am plecat să mă spăl,
 Să mă pot curăți,
 Că m'am găsit legată,
 De picioare împedecată,
 De ochi orbită,
 De nas nădușită,
 De limbă spânzurată,
 În mare ură țâpată.
 Nu m'am putut spăla.
 Nu m'am putut curăți,
 De ură,
 De fapte,
 De crâșcări
 Și de strigări.
 Am prins a mă cânta,
 Și a mă dăuli,
 Cu glas mare până'n ceri,
 Cu lacrimi până'n pământ.
 Nimeni în lume nu m'a auzit,
 Numai Maica Domnului,
 Din poarta ceriului.
 Pe scară de argint s'a scoborât
 Și înainte mi-a ieșit,
 Ș'a prins a mă întreba:
 – Ce te cânți,
 Ce te dăulești?
 – Cum nu m'oi dăuli,
 Că la apa Iordanului am ajuns,
 M'am plecat să mă spăl,
 Nu m'am spalat,
 Nu m'am curățit.
 Că m'am aflat de ochi orbită,

De gură amuțită,
 De nas nădușită,
 De limbă spânzurată,
 În mare ură țâpată.
 – O, N. N. mândră și frumoasă,
 Nu te cânta,
 Nu te dăuli,
 Că eu Ț-oi lua
 Toată ura,
 Toată făcătura,
 Toată țâpătura.
 Cu apa Iordanului te-o spăla,
 Pe curpător de aur te-oi pune,
 Cătră soare te-oi zbici.
 Soarele în piept ți l-oi pune,
 Și luna în spate.
 Un cuc cântător
 Ț-oi pune pe umărul drept,
 Telincă de argint
 Pe umărul stâng,
 Brici de aur
 În mâna dreaptă,
 Pe ulița satului te-oi purta,
 Cu telinca te-oi telinca,
 Cu bucinul te-oi bucina,
 Cucul într'a lui glas va cânta,
 Calul în pământ va da,
 Pământul s'a cutremura,
 Doamne bine Ț'a mai sta!
 Toți voinicii
 Prânzu'n masă l-or lăsa
 Și afară vor alerga.
 Pe porți se vor urca,
 Și așa vor cuvânta:
 Cine-i aceea mândră

Și frumoasă,
Mare împărăteasă,
Nu-i mare crăiasă,

Nici mare împărăteasă,
Că-i N. N. cea frumoasă!

Cules în 1929, de la Laura Leonte Boșca, din comuna Maieru, jud. Năsăud.

De săgetătură

S'a luat N. N. de la casă,
De la masă,
Sănătos și voios,
Și s'a dus pân' la mijloc de cale,
Și s'a întâlnit în cale,
Cu boarza neagră,
Neagră, poneagră,
Din pădurea neagră,
Poneagră,
Cu picioare groase,
Fălcioase,
Cu mânila întoarse.
În rea boală l'a băgat:
Boală de ceas rău,
Boală de lucru rău,
Boală de 9 feliuri,
Boală de 9 chipuri.
S'a cântat,
S'a dăulit,
Și nime'n lume nu l-a auzit,
Numai Maica Domnului,
Din poarta ceriului.
Îl întrebară:
– Ce te cânti,
Ce te dăulești?
Cum nu nă'oi cânta,
Cum nu m'oi dăula,
Că m'am luat de-acasă,

Sănătos și voios,
Și m'am dus pân' la mijloc de cale
Și m'am întâlnit în cale
Cu boarză neagră,
Neagră, poneagră,
Din pădurea neagră,
Neagră, poneagră
Cu picioare groase,
Fălcioase,
Cu mânila întoarse.
Din ce loc m'a întâmpinat,
În rea boală m'a băgat.
Boală cu ceas. rău,
Boală cu lucru rău,
Boală de 9 feliuri,
Boală de 9 chipuri,
– Nu te cânta,
Nu te dăula,
Că voi scoate frica ta,
Răceala ta,
Din oase vânjoase,
Din carne sângeroasă,
Din crierii capului,
Din auzul urechilor,
Din ginginele dinților,
Din cununa unghiilor,
Din roata genunchilor.
– Nu te cânta,

Nu te dăula,
 Că la tine mă duc eu,
 Cu ajutorul Maicii Sfinte;
 Și curate,
 Ca să nu te doară,
 Nimic nici odată
 – Ieși săgetătură,
 Ieși mânjitură,
 Nu-l usca,

Nu-l săgeta,
 Nu-l durea,
 Nu-l giungea.
 De nu-i ieși de voie,
 Îi ieși de nevoie,
 Că eu te-oi alunga,
 Eu te-oi blăstăma,
 Cu sângele lui Hristos!

Cules în 1929, de la Matroana Bolfa, din com. Maieru, jud. Năsăud.

Din de soare

1. M'am luat de la casă,
 De la masă,
 Bună și sănătoasă,
 Când am fost la miez de miez de cale,
 M'am întâlnit în de soare bat,
 În de soare turbat,
 În de soare cu gălbinare,
 În de soare de 9 chipuri,
 În de soare de 9 feliuri,
 În de soare somnuros,
 În de soare puturos,
 În de soare mâncăcios.
 – Alege-te,
 Culege-te,
 Nu-ți răcăși aripile,
 Prin toate vinele.

– Alege-te,
 Culege-te!
 Nu te juca cu brațele,
 Nu te juca cu mâțele.
 Nu te juca cu beșicuța,
 Nu te juca cu rânzuca.
 Du-te'n prundul mării,
 Că-s purceii,
 Căciureii,
 Și miele căciurele,
 Și acolo te joacă cu ele.
 Acolo să piei,
 Acolo să răspiei,
 Ca nășipu'n mare,
 Ca corbu'n cărare!

Se descântă în apă fiartă, cu o coșarcă aruncată pe apă. Apa se bea din partea celui care suferă de gălbănare, sau de ruptură de apă.

Cules în 1929, de la Saveta Arman, de 54 ani, din com. Telciu, jud. Năsăud.

2. Fugi din soare,
 Fugi din soare,

Că te-ajunge Sf. Soare.
 Cât te-ajunge,

Cât te frige,
Cât te zărește,

Cât te topește.

Pentru bolnavi cărora li se umflă mânilor. Se descântă în apă cu care te speli. O iai pe apă în jos, când răsare soarele, aruncând pâine în apă, mai zici:

Sfântă apă,
Eu îți dau colac,
Domnul sfânt să-i deie leac.

Cules în 1930, de la Samfora Buhai, născ. Sângeorzan, de 72 ani, din Parva, jud. Năsăud.

De scrântitură

S'a scoborât Dumnezeu
Cu Sf. Petru călare,
La apă mare.
Dumnezeu a trecut,
Iar Petru n'a putut.
– Treci, Petre!
– Nu pot, Doamne!
– Treci, Petre!

– Nu pot, Doamne,
Căci calul mi s'a ciumpăzit,
Picioarele i s'au scrântit.
Treci, Petre,
C'oi pune carne la carne,
Os la os,
Și durerea pe apă'n jos;

Se descântă în apă, mestecând în apă cu un cuțit în formă de cruce. Cel descântat se spală cu apa.

Cules în 1928, de la Ana Habău, de 70 ani, din com. Lușca jud. Năsăud.

De rânză

Cei în rânza omului?
Trei au ieșit,
Trei s'au repezit,
Trei s'au dus
Pe păduri și munți,
Pe pustietăți.

El să rămâie,
Curat
Și luminat,
Ca ceasul ce-a născut,
Ca Maica Sfântă ce l-a dat.

Cules în 1928, de la Ana Habău, de 70 ani, din com. Lușca, jud. Năsăud.

De bubă rea

1. Bubă albă,
 Bubă neagră,
 Bubă câinească,
 Bubă tătarească,
 Bubă nemțească,
 Bubă de 99 de feliuri,
 Bubă cu izbituri,
 Bubă cu fulgerături,
 Bubă din somn,
 Bubă din drum,
 Bubă sălbatică,
 – Bubă din sculare,
 Nu durea,
 Nu face inimă rea,

Că eu te trag,
 Eu te mut,
 Cum nu ști tu,
 Cum ai venit,
 Așa vei pleca!
 Cu cuțitul ți'oi da,
 Cu mătura te-oi mătura,
 Cu sufetul ți-oi sufla,
 Cu dreapta ți-oi descânta,
 De la N. N. ți'oi lua,
 Din inimă și din mațe,
 Eu descântătoarea,
 Maica sfântă lucrătoarea!

Cules în 1930, de la Samfora Buhai, născ. Sângeorzan, de 72 ani, din com. Parva. jud. Năsăud.

2. Un domn a făcut ospăț.
 Toate bubele și toate buboaiile
 Le-a chemat,
 Numai pe-al meu l-a uitat,

Din rădăcină a secat,
 Din vârf s'a uscat.
 Ptui, drac, și pieri!

Se descântă de 9 ori, făcând cruce cu cuțitul pe bubă.

Cules în 1928, de la Ana Habău, din comuna Lușca, jud. Năsăud.

De guturai

9 babe,
 9 fete,
 9 șopârlaiți.
 Nici o babă,
 Nici o fată,
 Nici o șopârlaiță.

7 babe,
 7 fete,
 7 șopârlaițe.
 Nici o babă,
 Nici o fată,
 Nici o șopârlaijă.

5 babe,
5 fete.
5 șopârlaife.
Nici o babă,
Nici o fată,
Nici o șopârlaiță.

3 babe,
3 fete,
3 șopârlaite.
Nici o babă,
Nici o fată,
Nici o șopârlaiță.

Cules în 1928, de la Matrona Bolfă, din com. Maieru, jud. Năsăud.

De albață

N. N. s'a luat de la casă,
De la masă,
Sănătoasă și voioasă.
Când a fost la miez de cale,
S'a întâmpinat cu albața'n cărare,
Albață albă,
Albață neagră,
Albață cu ceață,
Albață cu roșăță,
Albață cu bubă,
Albață cu beșică,
Albață cu potcă,
Albață cu zgaibă,
Albață ghimpoasă,
Albață lăcrimoasă,
Albață orbalț,
Albață prin mâncare,
Albață prin strigare,
Albață cu ceas rău,
Albață cu lucru rău,
Albață de 9 neamuri,
Albață de 9 chipuri.
Din ce loc m'a întâmpinat
În spate s'a aruncat,

În cap s'a turburat,
Pe ochi s'a lăsat.
Viță roșie întindea,
Carne rea aprindea,
Se lățește,
Bobotește,
Te înjunghie,
Te prejunghie.
Te-ai cântat,
Te-ai văietat,
Nimeni nu te-a auzit,
Fără Maica Domnului,
Din poarta ceriului.
Tot s'a necăjit
Și 'nainte ț'a ieșit:
Ce te cânti,
Ce te dăulești
Nu te cânta,
Nu te dăuli
Că bine te-oi căuta,
Bine te-oi cerca,
Din cicirii merâi
Din cicirii căprii,
Cicirii oacheși,

Din crierii capului,
 Din fața obrazului,
 Din șireagul dinților,
 Din fundul măselelor,
 Din piept,
 De sub piept,
 Din crucea șelelor,
 Din cununa unghilor.
 Tot ți'oi căuta-o,
 Tot voi cerca-o,
 Înapoi îndărăpta-oi,
 Că de nu îi îndărăpta,

Cu cesala te-oi cesăla,
 Cu mătura de pelin te-oi mătura,
 Cu foarfecele te-oi reteza,
 În marea roșie te-oi arunca,
 Acolo să răspiei,
 Acolo să piei,
 Cum piere stropit'un cărare,
 Spuma de mare,
 Roua de soare.
 Desântecul de la mine,
 Leacul de la Dumnezeu,
 Și dela Maica Precesta!

Cules în 1929, de la Raveca Doboacă, născ. Tofeni, de pe Gersa, com. Rebrîșoara, jud. Năsăud.

De întorsul zânelor

Din pat de aur m'am sculat,
 Cu haine de argint m'am gătat,
 Pe mândră cale am plecat.
 Când am fost la miez de miez de cale
 M'am întâlnit cu iroasele,
 Cu vântoasele,
 Cu Irod împărat,
 Cu Irodeasa împărăteasa.
 În ce loc m'a întâmpinat,
 Cu carul m'a ferecat,
 Cu obada m'a sfărmat,
 Jos ca pe-un gros m'a lăsat,
 Cu păioară neagră
 Pe obraz m'a învălit,
 Ele în munții Galaleu au ieșit,
 Beau și uspăvesc,
 De mine nu gândesc.
 Beau și uspăvă,
 Mă doare, mă ustură.

Acolo mă cântam,
 Acolo mă văietam.
 Nime'n lume nu mă auzia,
 Numai Maica Domnului,
 Din poarta Raiului.
 Ea de-acolo așa a grăit:
 O, nu te cânta,
 Nu te văieta,
 Nu te dăuli,
 Că eu de-aici voi coborî,
 Poale albe voi întinde,
 Calea voi cuprinde.
 În mâna dreaptă trimbița de aur
 voi lua,
 În mâna stînga bucin de aur voi lua.
 Cu bucinul voi bucina,
 Cu trimbița voi trimbița.
 Maica sfântă cu bucinul a bucinat,
 Cu trimbița a trimbițat,

Mare grijă că le-a dat.
Iute la Maica Precesta au alergat:
O, Maică Precestă,
Ce cu bucinul ai bucinat,
Cu trimbița ai trimbițat,
Munții s'au cutremurat,
Văile s'au turburat,
Nouă mare grijă ne-a dat.
– O, alilei de voi cățele!
Bine știți pe unde ați trecut,
Ce-ați făcut,
Pe unde-ați umblat,
Ce-ați lucrat.
Luați puterea din omul sănătos,
Îl lăsați ca pe-un gros jos,
Da, de nu-ți umbla,
Și de nu-ți cerca,
Până'n cântători,
De 99 de ori,
Să duceți la acest om beteag putere
Și să-l faceți sănătos,
Decât cum a fost,
Eu voiu pune lanțuri în vaduri,
Smâcuri în dâmburi,
Cu lanțurile v'oiu lănțui,
Cu smâcurile v'om smâcui,
În lacră-lăcricioară v'oiu băga,
În Dunăre v'oiu țâpa,
Pește de aur v'a mânca.

O, sfântă Maică Precestă,
Nu pune lanțuri în vaduri,
Nici smâcuri în dâmburi,
Cu lanțurile nu ne lănțui,
Cu smâcurile nu ne smâcui,
În lacră-lăcricioară nu ne băga,
În Dunăre nu ne țâpa,
Pește de aur nu ne-a mânca,
Că noi ne-om duce până'n cântători,
De 99 de ori,
Și i-om căuta leac și vac,
În toți hucii,
În toți turșii,
În toate vâlcelele,
În toate pietricelele,
În acoperământul gardurilor,
În cenușerele femeilor,
În crucile drumurilor,
I-om cerca și i-om căufa,
Și i-om duce leac și vac
În tot trupul lui.
Să fie sănătos,
Cum a fost,
Sfântă Maică Precestă,
Ce-am căutat,
Ce-am descântat,
Să fie de leac,
De folos,
Cu puterea lui Hristos.

Se descântă în apă mergătoare și curată, în vas curat, cu busuioc, seceră și fus. Se poartă mâna în apă. Descântecul e pentru bolnavi.

Cules în 1929, de la Saveta Arman, de 54 ani, din Telciu, jud. Năsăud.

De mătrici

Mătrici, mătricate,
De Maica Precesta mânate,
Și de Dumnezeu lăsate.
Mătrici cu ceas rău,
Mătrici cu lucru rău,
Mătrici cu țapătură,
Mătrici prin făcătură,
Mătrici cu măietură,
Cu mătrici din vânt,
Cu mătrici din câmp,
Cu mătrici din apă,
Cu mătrici din piatră,
Cu mătrici din peri,
Cu mătrici din meri,
Cu mătrici din fagi,
Cu mătrici din copaci,
Nu vă'ntindeți ca șerpoele,
Nu jucați ca șorecoale,

Nu căcârdați ca oile
Nu îmbulziți ca șorecoile.

Ci v'alegeți,
Și vă culegeți
Pe cei munți crunți,
Pe unde stricăciune să nu faceți,
Că eu am 99 de cățelași,
Din Sâmbăta de Paști fătați,
Cu 99 guri mâncătoare,
Cu 99 limbi străpungătoare.,
În dealul negru duce-vor,
Unde fecior topor nu'nvârtește,
Fată cosiță nu împletește.
Acolo să piei,
Și să răspiei
Ca stropitu'n cărare,
Ca spuma pe mare! '

Cules în 1926, de la Palagea Cârstea, de 80 ani, din com. Romuli, jud. Năsăud.

De spăriat

1. Iese burza din pădure,
Cu ochii înholbiți,
Cu dinții rânjiți.
Ioan a văzut-o,
Rău s'a spăriat.
– Nu gândi, Ioane, nimic,
Eu n'am venit să te spariu,
Eu am venit să-ți culeg spărietul,
Din lele,
Nodurele,

Din suta de locurele.
Cerb din spărietul tău lua-l-or,
Ciutele apleca-l-or,
În marea roșie arunca-lor.
Eu sabia în mâna dreaptă Ț'oi da
Să te aperi de om spăriat,
Să te aperi de doi spărieți,
Să te aperi de 3 spărieți,
Să te aperi de 4 spărieți,
Să te aperi de 5 spărieți,

Să te aperi de 6 spărieți,
 Să te aperi de 7 spărieți,
 Se te aperi de 8 spărieți,
 Să te aperi de 9 spărieți.
 De nouă,

Cu harnicile cu amândouă,
 Cu degetele cu tuszece,
 Capul la spăriet să sece
 Și limba să i se lege
 Și ție rău să nu-ți poată direge!

Iei din mătură 9 crenguțe și să le așezi în pat, sub căpătâiul celui spăriat. Îl speli cu apă descântată.

Cules în 1930, de la Samfira Buhai, de 72 ani, din com. Parva, jud. Năsăud.

2. S'a luat N. N. pe cale,
 Pe cărare,
 Când a fost în miez de cale,
 S'a 'ntâlnit cu spărietul mare,
 Spărietul cu ceas rău,
 Dumnezeu cu noi,
 Spărietul cu lucru rău,
 Spărietul de tată,
 Spărietul de mamă,
 Spărietul de bou,
 Spărietul de vacă,
 Spărietului de mătă,
 Spărietul de câine,
 Spărietul de ce a văzut,

Și n-a auzit.
 – Ieși spăriete, zbiciulate,
 Din deochiul ochiului,
 Din nările nasului,
 Din fața obrazului,
 Din piept, de sub piept,
 Din trup de tot.
 Alege-te, culege-te,
 Ca nimic rău să nu faci,
 Cât un grăunte de mac,
 În patru despicat.
 N. N. se suie, se desuie,
 Ca argintul curat,
 Ce Dumnezeu l-a dat.

Cules în 1930 în comuna Zagra, jud. Năsăud.

3. Cârstea au făcut pe N. N.
 Cârstea au botezat,
 9 paloșe în mână i-au dat,
 Să se apere de 9 moroi,

De 9 strigoi,
 De 9 potropolici,
 De 9 spărieți.

Se descântă de 9 ori, scăzând îndărăpt câte unul, adică a doua oară să zici 9 paloșe, 8 moroi, 8 potropolici, și așa să scazi până la 1. Se descântă pe un cioarec de lână care să-l pui noaptea sub capul celui spăriet.

Decopiat dintr-un Gromovnic vechiu, scris cu litere cirile în anul 1757.

De aruncătură

1. M'am luat de la casă,
 De la masă,
 Sănătoasă și voioasă,
 Mândră și frumoasă,
 Pe cale necălcată,
 Pe rouă nescuturată.
 Când am fost la miez de cale,
 M'am aflat din spate râioasă,
 Din față bălegoasă,
 Din ochi orbită,
 Din gură amuțită,
 Din picioare împedecată,
 Cu opinci de broască râioasă,
 Încălțată,
 Cu ațe de mătă,
 Și m'am cântat cu glas mare
 Până'n ceri,
 Cu lacrimi lungi
 Până'n pământ.
 Nime'n lume nu m'a auzit,
 Fără Maica Domnului,
 Din poarta ceriului.
 Ș'a făcut milă
 Și a scoborât
 Pe scară de ceară,
 Și pe mine m'a întrebat:
 Oi, N. N., mândră și frumoasă,
 Ce te cânti,
 Ce te dăulești?
 – Cum nu mă voiui cânta,
 Și mă voiui dăuli,
 Că m'am luat pe cale,

Și pe cărare,
 Și m'am aflat de spate tinoasă.
 Și'n față bălegoasă
 Și de ochi orbită.
 De gură amuțită,
 De picioare împedecată,
 Cu opinci de broască râioasă încălțată.
 – Oi, N. N., mândră și frumoasă,
 Nu te cânta,
 Nu te dăula,
 Că eu de mâna dreaptă te-oi lua,
 În râul Iordanului te-oi băga,
 Că râul e de grâu,
 Țermurii-s de busuioc.
 Cu mir roșu te-oi mirui,
 Cu ibostea
 Și cu dragostea te-oi învălui,
 Și acolo te-oi spăla,
 De toate urile,
 De toate aruncăturile,
 De toate zoile,
 De toate puturile.
 De ură de găltan de lup,
 De ură de păr de lup,
 De ură de c...t de lup.
 Ue ură de borât de măt.
 Spăla-te-oi,
 Curăți-te-oi
 De toate urile,
 De toate țâpăturile.
 Pe cal galben încăleca-te-oi,
 În mâna dreaptă

Trâmbiță sfântă da-ț'oi,
În mâna stângă .
Bucin de aur da-ț-oi,
Cu trâmbița îi trâmbița,
Cu bucinul îi bucina,
Toți oamenii vor ieși,
Prin toate pârlazurile,

Și vor întreba:
– Ce crăiasă-i,
Ce împărăteasă-i?
– Nu-i nici crăiasă,
Nici împărăteasă,
Că-i N. N. cea aleasă.

Cules în 1926, de la baba Palagia Cârstea, de 80 ani, din Romuli, jud. Năsăud.

2. Cine a aruncat
Aruncătură cu o mână,
Eu îi arunc cu două,
Cine-a aruncat cu două,
Eu îi arunc cu trei,
Cine-a aruncat cu trei,
Eu îi arunc cu patru,
Cine-a aruncat cu patru,
Eu îi arunc cu cinci,
Cine-a aruncat cu cinci,
Eu îi arunc cu șase,

Cine-a aruncat cu șase,
Eu îi arunc cu șapte,
Cine-a aruncat cu șapte,
Eu îi arunc cu opt,
Cine-a aruncat cu opt,
Eu îi arunc cu nouă,
Cu mâinile mele, cu amândouă.
Eu le bat și le răzbat,
Pe capul cuiț le-a mânat,
Mai înfocate
Și mai pipărate!

Cules în 1926, de la Ioana Timiș, de 65 ani, din com. Romuli, jud. Năsăud.

Dintru iele

1. Zis-ai, Doamne, că prin foc
Și prin apă,
Prin crucile tale cele sfinte,
Îi sfinți trupurile păcătoșilor,
Sfințește, Doamne, trupul lui N. N.
La toate junghiurile,
La toate săgetăturile,
La toate aruncăturile,
Cari sunt venite din vânt,
Cari sunt de pe pământ,

Cari sunt prin strigare,
Cari sunt prin potca cea mare,
De la toate să fii N. N. dezlegată,
Și răscumpărată,
De Dumnezeu,
Și de Maica Precesta.
(E o rugăciune, ce se zice înainte de
descântec).
S'a luat N. N. de la masă,
De la casă,

Sănătoasă și voioasă.
 Când a fost la miez de miez de cale,
 Ș'a întâlnit cu oaste mare,
 Cu Tarele, Marele,
 Frumoasele, vâtoasele,
 Zânele, bunele
 Și cu Irod împărat,
 Cu Irodeasa împărăteasa,
 Cu Aler împărat,
 Cu zânele
 Câte pe pământ au umblat.
 Și în ce loc a întâmpinat,
 Bună pace nu i-a dat.
 Cu atâta n'a lăsat-o.
 Cu căruțele a călcat-o
 Și cu caii a sfărmat-o,
 Puterea din trup i-a luat-o,
 Frumuseța din obraji i-a schimbat-o.
 Săgeți groaznice
 În toate vinele i-a lăsat.
 Tare s'a cântat,
 Tare s'a dăulat.
 Nime'n lume n'a auzit,
 Fără sfânta Maica Domnului,
 Din poarta ceriului.
 S'a făcut scară de ceară,
 La dânsa s'a scoborit:
 – Ce te cânti.
 Ce te dăulești?
 – Cum nu m'oi cânta,
 Cum nu m'oi dăula,
 Că eu sunt
 Ca un snop de grâu împlătită,
 Ca un fuior de cânepă topită,
 Ca o mănășă de in melințată.

Mi-a lăsat mie
 Intru iele cu lungoare,
 Intru iele cu de soare,
 Intru iele cu friguri,
 Intru iele cu junghiuri,
 Intru iele cu mătrici.
 Intru iele cu saci,
 Intru iele din vânt,
 Intru iele pe pământ,
 Intru iele cu ceas rău.
 Și nici atâta nu mi-a fost destul.
 De minte m'a amuțit,
 De ochi m'a orbit,
 De urechi m'a asurzit,
 De nas m'a nădușit,
 De fălci m'a țăpenit,
 Mai tare, mai vârtoasă,
 Mi-a luat puterea din măduvă
 Și din oase.
 – Nu te cânta,
 Nu te dăula,
 Că eu pe calul vântului voiu încăleca,
 Văzduhurile le-oi încunjura,
 Până la zână voiu da.
 Și le-a aflat Maica Domnului
 În mărul crengos,
 La părul tufos,
 Sănătate lui N. N,
 În păhare închinând,
 Preste ea călcând.
 Maica Sfântă s'a supărat,
 Pe toate le-a blăstămat:
 – De nu-ți slobozi sănătatea lui N.N.,
 Rea moarte voiu da,
 În lăcrișă voiu înfunda,

În marea roșie v'oi țâpa,
 Pește de aur v'a mânca.
 Zânele s'au rugat,
 Zmei în genunchi au picat:
 – Fă bine, Maica Domnului,
 Nu ne pedepsi,
 În marea roșie nu ne zvârli,
 Pește de aur să nu ne mănca,
 Că noi știm unde ne duci.
 Noi vom lua vârșii câmpilor,
 Strâmbii munților,
 Vom căuta sănătatea lui N. N.
 Și i-om da-o cumpănită,
 Măsurată,
 De la Dumnezeu lăsată.
 V-om lua-o din toate vâlcelele,
 Pe sub toate petricelele,
 Pe toți câmpii,
 Pe toate izvoarele,
 Pe toate pripoarele,
 Până vom ajunge în fundul munților,
 Și de-acolo vom lua-o înapoi
 Prin toți brazili,
 Prin toți cetânații,
 Prin toți molizii,
 Prin toți stejarii,
 Prin toți mestecenii,

Prin toți carpenii,
 Prin toți arțarii,
 Prin toti teii,
 Prin toți aleii,
 Prin toți duzii,
 Prin toți turjii,
 Prin toate izvoarele,
 Prin toate pripoarele,
 Până vom bufni
 În trei cruci de uliți,
 Pe unde N. N. a născut
 Și a crescut,
 Este și zăbovește,
 În razele caselor,
 Tăietoarele lemnului,
 Furnicarele câmpiilor,
 În cenușerele cămeșilor,
 În cumpenile fântânelor,
 La pragurile creștinilor,
 La mesele domnilor.
 De nu-ți îndărăpta,
 Cu răgila v'oi răgila,
 Cu pieptenii v'oi pieptâna,
 Pe mori de foc v'oi măcina,
 Cu plug ferbinte v'oi ara,
 Sub pământ v'oi răsturna,
 Nu vă las, până v'oi crepa!

Cules în 1929, de la Raveca Doboacă, născ. Tofeni, de 62 ani, de pe Gersa, com. Rebrîșoara, jud. Năsăud.

2. S'a luat N. N. de la casă,
 De la masă,
 Pe cale, pe cărare.
 Când a fost la miez de cale
 S'a întâlnit cu Ger împărat,

Cu gereasa, împărăteasa,
 Cu Tot, cu gloata sa.
 Din ochi l-a întâmpinat,
 Cu căruța l-a călcat,
 Cu obede l-a sfărmat,

Gros la pământ l-a lăsat,
 Ca pe-un spermențat,
 Ca pe-un snop de grâu dărâmat.
 S'a cântat,
 S'a dăulit
 Cu lacrimi până'n pământ.
 Nime'n lume n'a auzit
 Fără Maica Domnului,
 Din poarta ceriului.
 Bine l-a văzut,
 Bine l-a auzit
 Și bine l-a întrebat:
 – Ce te cânți,
 Ce te dăulești,
 Cu glas mare până'n ceri,
 Cu lacrimi până'n pământ?
 – Bine faci, Maica Domnului,
 Că mă întrebi.
 C'am plecat de la casă,
 De la masă,
 Sănătos și voios.
 Când am fost la miez de cale
 M'am întâlnit cu Ger împărat,
 Cu Gereasa, împărăteasa,
 Cu Tot, cu gloata sa.
 Din ochi m'a întâmpinat,
 Cu căruța m'a călcat,
 Cu obedele m'a sfârmat,
 Gros la pământ m'a lăsat,
 Ca pe-un spermențat,
 Ca pe-un snop de grâu dărâmat.

– Nu te teme,
 Că bucin de aur în dreapta voui lua,
 Când voui prinde a bucina
 Munții se vor cutremura,
 Văile s'or turbura,
 Petrile s'or despica,
 Mare grijă le-oi băga.
 – Pe unde-ați trecut,
 Ce-ați făcut,
 Unde-ați umblat,
 Ce-ați stricat.
 Mergeți, dați leac și vac,
 Că de nu-ți da leac și vac,
 În lac lăcriță băga-v'oi,
 În marea roșie țapa v'oi,
 În jdeaucă de nucă băga v'oi,
 Pește de aur să vă mănce.
 – Doamă Sfântă Maică, de tine,
 În lac-lăcriță nu ne băga,
 În marea roșie nu ne țapa,
 În jdeaucă de nucă nu ne băga,
 Pește de aur să nu ne mănce,
 Că vom merge și vom sădi '
 Prin toți pomii,
 Prin toți merii,
 Prin toți perii,
 Și îi vom duce leac și vac,
 Ca Dumnezeu când l-a dat,
 Ca mamă-sa când l-a făcut,
 Să fie sănătos!

Ambe descântecele se descântă cu cuțitul făcând semnul Sf. Cruci preste apă, unsoare sau untdelemn.

Cules în 1929, de la Vasile Crăiuț, de 45 ani, din Năsăud.

Și cu Magdalena
 Și cu Zinele,
 Cu vecinele
 Și cu tot cilediul cât îl are.
 Deloc că mă întâmpinară,
 Cu căruța mă călcară,
 Cu obezile mă sfârtnară,
 Puterea din vacă mi-au luat,
 Iară eu mă cântam
 Și mă văietam.
 Și nime'n lume nu mă vedea,
 Nime nu mă auzia
 Fără Maica Milostivă au zis:
 – Nu te cânta N. N.
 Nu te văieta,
 Că eu bucin de aur
 În mâna dreaptă oi lua
 Și cu bucinul oi bucina,
 În patru cornuri de lume s'a auzi
 Munții se vor cutremura,
 Văile s'or turbura,
 Toate fierele
 Și toate duhurile
 Și învățiturile
 La mine se vor aduna.
 Dar voi Zinelor, bunelor,
 Pe cine ați batjocurit,
 Pe cine ați îmbolnăvit?
 Curând cercați
 Și-l căutați
 Și voi leac să-i dați,
 Că de nu li-ți cerca
 Și de nu li-ți căuta
 Eu în lăcrișă de aramă v'oi încuia
 Și v'oi băga
 Și în Marea Roșie v'oi băga,

Pește de aur să vă mânce.

– Ba în marea roșie nu ne arunca,

Că noi vom sări,

Răsări

La toate măgurile,

La toate delnițele,

Pe sub toate lăcățile,

La toate vadurile,

Pe toate pripoarele,

La toți merii,

La toți perii,

La toți cornii.

Vom cerca,

Și vom căpăta,

Noi leac lui îi vom da!

Decopiat dintr'un Gromovnic vechi, scris cu litere cirile în anul 1757.

De nevicică

1. Șede o fată drobolată,

Pe-un stan mare de piatră,

Face pită de cenușă.

Și cu lapte de cătușă.

Cine va mânca,

Va crepa.

Șopârla cu șopârloiul,

Nevicica cu nevicicoiul,

Gândacul cu gândăcoiul,

Cum vor mânca,

Cum vor crepa,

Dobitocul va scăpa!

Se descântă în apă cu creangă verde.

Cules în 1929, de la Raveca Doboacă, născ. Tofeni, de pe Gersa, com. Rebrișoara, jud. Năsăud.

2. Pe-o stâncă de piatră,

Șede-un gândac cu gândăcoaia,

Șopârla cu șopârloaia,

Nevicica cu nevicicoaia,

Fac pită de cenușă,

Mestecată cu cătușă,

Vor mânca, pân' vor crepa,

Și durerea 'napoi va înturna!

Cules în 1929, de la Ana Ianul, de 65 ani, din Năsăud.

3. Nevăstuică frumușică,

Mai frumoși-s puii tăi.

Ș'ai ieșit din buruiene,

Ș'ai mușcat pe N. de piele.

Pielea se ține de carne,

Carnea se ține de os,

Descântecul să ne fie de folos!

Cules în 1928, de la Ana Habău, din Lușca, jud. Năsăud.

4. A ieșit perperița,
 Pestița
 De sub frunză,
 Și s'a legat de păr,
 Părul de piele,

Pielea de peliță,
 Pelița de carne,
 Carnea de os,
 Osul de măduvă,
 Măduva de sănătatea lui N. N.

Înainte de a descânta, pui apă curată într'o oală și piele de nevicică. Faci cruce și descânți de 9 ori dimineata și seara. Tot așa și a doua zi dimineața, când speli vaca la pulpă de mai mult ori cu apa descântată.

Cules, în 1929, de la Onița Turcu, de 46 ani, din com. Năsăud

De șerpe

1. La răchita rourată,
 Șede baba supărată,
 Face pită de cenușă.

Da, pita cine-a mânca?
 Șerpele pân'a crepa.

Cules de la Ana Habău, din com. Lușca, jud. Năsăud.

2. Pe-o stâncă de piatră
 Șede-o fată'nțurțurată,
 Dar de lucrat ce lucră?
 Face pită de cenușă

Și cu lapte de căpușă,
 Șerpele va merge ș'a mânca
 Ș'in 9 va crepa!

Se decântă ca și cei pentru nevicică. Cules, în 1928, de la Onița Turcu, din Năsăud.

Descântec de mișcarea șerpelui

Sub o tufă în poeniță,
 Este o fântâniță
 Și în fântâniță o petricică,
 Rece vinețică,
 Și sub piatră un șerpurel,
 Cu dinții de oțel,
 Dinții apucă de piele,

Pielea de carne,
 Carnea de os.
 Și prin trup trece un fulger veninos
 Dar cum iese dintre nori,
 Fulgerii strălucitori,
 Așa să iasă din os,
 Din carne,

Din piele,
Mușcăturile rele,
De dinții de oțel
A celui șerpurel,
Ce stă sub petricică

În fântână mititică
Sub tufă sălbatică.
Descântecul de la mine,
Leacul de la Dumnezeu.

Acest descântec se descântă de 9 ori în apă neîncepută dintr'o fântână. Cu apa să se spele și să beie.

Decopiat dintr'un gromovnic vechiu, scris cu litere cirile în anul 1757.

De buboi

Iai un pai și începi a zice:
Pai sec,
Pai sec,
De vârf de sec,
De rădăcină,
Te fac fărînă.

În drumul țării te-oi țâpa,
Porcii'n gură te-or mânca,
Caii cu copitele te-or călca,
Vântu'n văzduh te-a purta,
Lui N.N. altul nu i se va afla!

Cu sudori de pe fereastră descânți și îl ungi pe cel care are buboi. Îl mai atingi și cu un ciur părăsit.

Cules în 1939, de la Saveta Arman, de 54 ani, din comuna Telciu, jud. Năsăud.

De junghiu (giungiu)

1. Așază Doamne de la om junghiurile,
Așază-i săgețile,
Așază-i durerile,
Pe cum se așează pe miazănoapte,
Vitele în toate grajdurile,
Focurile în toate cuptoarele,
Copiii în toate leagăunile,

Oamenii în toate sălașurile.
Alină-i Doamne focul cel nestins,
Care trupul i l-a învins
Prin spaimă,
Prin supărare,
Prin polca cea mare!

Se descântă omului în unsoare, de 9 ori.

Cules în 1929, de la Raveca Dotioacă, născ. Tofeni, de pe Gersa, com. Rebrîșoara, jud. Năsăud.

2. Giungiule, giungiule,
Cășunătură, cășunătuă,
Ieși din închietură
Și te du la terșitură,
Se descântă ca și cel de sus.

Unde vaca neagră nu răgnește,
Nici copil mic nu șăpotește,
Cocoș negru nu cântă,
Preotul slujbă nu face!

Cules în 1928, de la Matronica Ciuta, de 62 ani, din com. Rebrișoara, jud. Năsăud.

De gior

(când te doare prin cap, prin măsele)

S'au luat 9 fete curate,
Necurate,
Cu poalele sufulcate,
Cu mânicele sucite,
Cu secerile ascuțite.
– Unde mergeți voi 9 fete
Cu poalele sufulcate,
Cu mânecile sucite,
Cu secerile ascuțite?
– Noi ne ducem în Munții Galaleului,
Că am auzit,
Că sunt oarze de secerat,
Grăie de trierat.
– Înturnați voi înapoi,
Că eu am fost ieri
Și alaltăieri,

Oarzele s'au secerat,
Grăiele s'au trierat,
Și luați voi giorul
Din crierii capului,
Din fudul unrechilor,
Din văzutul ochilor,
Din nările nasului,
Din fața obrazului.
Că de nu li-ți lua,
Cu secera v'oi secera,
Cu pieptinii v'oi pieptâna,
Cu mătura v'oi mătura,
În poală strânge-v'oi,
La mări, gura neagră duce-v'oi,
Și acolo să-mi văcuți,
Și aici iute să-mi ispășiți.

Se ia o mătură, în mătură se împlântă un fus, un pieptene și o seceră. Le așezi la locul unde doare.

Cules în 1929, de la Rodovica Buta, de 40 ani, din com. Rebrișoara, jud. Năsăud.

Berea dracului

Luatu-m'am și m'am dus
Pe cărarea Oltului,
În mijlocul codrului,
La curțile zmeilor.

Da acolo ce-am văzut?
Un fag mare ș'o făgoaie,
Da acolo cine-mi șede?
9 lei și 9 leoaie,

9 draci, 9 drăcoaie,
 9 zine și o froaie.
 Da, eu bine i-am întrebat:
 De lucrat ce lucrează?
 Fac bere și vinars,
 Pe scârbe și pe năcaz.

Că cu berea îi amărează,
 Cu vinarsul îi îmbată
 Și fac scârbă după olaltă
 Și feciorul și cu tată,
 Două surori la olaltă.

Se descântă, când are cineva scârbă în casă, într'o covată cu cărbuni, de trei ori,
 în patru colțuri de casă.

Cules în 1929, de la Saveta Arman, din Telciu, jud. Năsăud.

La copii

Iese duh rău
 Din păduri groaznice și umbroase,
 Cu mâhuri groase, flocoase
 Cu picioarele'ntoarse,
 Cu părul păluind,
 Cu dinții scrâșnind,
 Cu ochii pe hotare uitând.
 Pământul l-a înturnat,
 Apele le-a tulburat,
 Pietrele le-a despicat,
 Înaintea lui nimeni n'a stat,
 C'acolo-i duh necurat;
 A ieșit Sfântul Ilie:
 – Unde mergi tu, duh necurat?
 – La cutare N. N. să-l îmbat,
 Să-l săget,
 Să-l bolnăvesc,

Să-l smintesc din somn,
 Să-i iau puterea,
 Să-i în schimb puterea.
 O, cum Sfântul Ilie l-a blăstămat:
 – Întoarce înapoi duh necurate,
 Că pe acela N. N. Crâstea l-a moșit,
 Crâstea l-a botezat,
 Crâstea'n mâna dreaptă
 9 paloșe i-a dat.
 Să se apere de moroi,
 De fermecători,
 De săgetători de noapte.
 Duce-ți-vă voi duhuri rele
 În munții Sinaiului,
 C'acolo-s ciurzi de boi.
 De-i spăimântat,
 În păduri groaznice de băgat.

Atingi, descântând, pe copil cu o bucată de obeală.

Cules în 1929, de la Raveca Doboacă, născ. Tofeni, de pe Gersa, com. Rebrișoara jud. Năsăud.

De strigat somnul la copii

1. Soare, soare,
 Ești Domn mare!

Na pită și sare
 Și colac de grâu de-al meu,

De care mi-a dat Dumnezeu,
 Și de care mânânc și eu.
 Ia plânsul din N. N.
 Și îl du unde cocoși negri nu cântă,
 Păsări măiestre nu umblă.
 Bou negru nu râncălește,

Vacă neagră nu răgește,
 Fată cosiță nu'mpletește,
 Nevastă conciu nu'nvelește.
 Și lui N. N. îi dă somn bun,
 Să se odihnească
 Și mare să crească!

Cules în 1930, în comuna Zagra, jud. Năsăud.

2. Soarele scapătă după deal. Somnul cel rău (a cutărui) să scapete în asta balegă de cal și la (cutare) îi vine somn dulce și ușor.

Să descântă, când apune soarele după deal, să te apeși cu picioarele pe balega de cal, când se scapătă soarele jumătate după deal.

Decopiat dintr'un gromovnic vechiu, scris cu litere cirile în anul 1757.

Explicarea unor cuvinte

Ai, usturoiu.

Altuți, altul.

A se adâncă, a se cufunda.

Aleii, (?)

Boașă-boașe, testicule.

Berbință, puțină, vas de lemn în care se ține brânză, lapte.

Bosorcoi, strigoi. (Din ung. „boszorkány”)

Budeșcă, putineu.

Bursucoile, strigoale, vrăjitoare.

Bomotoance, ceva urât, diform.

Bărnăcuță, negruță.

A beteji, a vătăma într'o parte a corpului, a bolnăvi.

Bgineți, a da „binețe”, a saluta. Bună dimineața (?)

A boncăli, a mugii.

Bucșele, stelele mărginașe de la constelația Carul cel Mare

Boarză, muscă.

Beteag, bolnav.

Borât, vomitură.

Bugăt, destul.

Bănat, supărare, necaz.

Buruiene, bălării.

Buhaș, brad mai mic.

Batăr, baremi, măcar.

A buburuza, Fata buburuzează, adică începe a crește, precum o floare dă boboci.

A cura, a curge.

A se cânta, a plânge.

Ciște, pleoape. (?)

Covățea, albiuță.

Cilediu, servitori.

Cioante, oase.

Cioarec, ițar din pănură.

Cățelatic, câtelandru.

Capuri, capete.

Conciuri-conciu, coafură.

Clop, pălărie.

*Crivală, o cracă de lemn cu trei brațe
în care țăranii pun drobul de sare,
pentru a-l linge oile.*

Căpetence, fruntașe, de căpetenie (?)

Crâscări-crâscare, scrâșnire. (?)

*Curpător, o bucată de scândură pătrată
sau lunguiață, pe care gospodinele
întind aluatul.*

*Căciurei-caciur, se zice de oile, care,
cu un păr negru roșcat, au
împrejurul ochilor mai multe pete.
(cf. L. Seineanu.)*

*A se ciumpăzi, a ciumpăvi, a schiopăta
(vite).*

Ciciri, irisul ochilor (?).

*Cesală, țesală, perie de fier de curățat
vitele.*

*Câșiță, întăritură de apărare pentru
pod.*

A cesăla, a țesăla, a curăța cu țesala.

*Cenușer, cearșaf în care femeile pun
cenușă, când spală rufe.*

*A căcârda, se spune despre capre, când
balegă.*

Cetânați, arbori cu cetini.

Cătușă, pisică.

Cășunătură, durere neașteptată.

Ciurdă, cireadă.

Cetoare, cheotoare.

Cingeu, prosop.

Ceteraș, lăutar,

Copârșău, sicriu, coșciug.

Cătunie, miliție.

*Desmirați-desmirat, cel de care nu se
miră, nu se minunează.*

A se dăuli, a se văicări.

A desholba, a nu căsca tare ochii.

A dăbăla, a lăsa în jos, a atârna în jos.

A direge, a repara.

Dieci, cântăreți în biserică.

Diecie, slujbă de diac.

Droboată, ceva mare și urât (?).

*Druște,-drușcă, prietena miresei care o
întovărășește la cununie.*

A fa, a face.

*Fedeleş, vas de lemn, rotund, în care
țăranii pun lapte acru.*

A foarfeca, a tăia bucăți.

A forcoti, a forfoti, a clocoti.

Fălcioase, urâte și noduroase.

Froaie, boieroaică.

Forobraz, obraznic.

Flașcă, sticlă.

Geoci, *geocet*, deochiu-deochiat.

Groștior, smântână,

A giungea, a avea junghiuri.

Galiță, pasăre de curte.

A se găta, a se găti, a se pregăti.

Gâltan, *-gâtlan*, gâtlejul păsărilor și fiarelor.

Gros, buștean.

Gândac, șarpe.

Gior, durere prin cap și măsele.

Găzdușag, moșie.

Hecti, interjecție ce exprimă gonire, alungare.

A hurduca, a scutura.

Holteiu, flăcău.

Holircă, rachia;

Huci, pădure mărunță și deasă.

Hinteu, trăsură de lux cu 4 roate și pe arcuri.

A îndărăpta, a da îndărăpt.

A înholba, a holba, a căska ochii mări.

Împupăzată, se spune despre o fată, nebotezată, care după moarte se prefăce în strigoaie.

Împănat, împodobit, înfrunzit.

A se icni, a se retrage, a se da îndărăpt.

Ibofte, dragoste.

A înștruța, a împodobi cu flori.

Iroase, ființe închipuite, precum sunt strigoaiele, moroaiele.

Întru iele, boală pricinuită de lele.

Înțurțurată, împodobită.

Iosag, moșie, avere.

Jdeaucă, găoace.

Libov, ospăț.

Laiță, laviță.

Lacră, ladă.

Leac, fără leac de clopoțele, fără clopoțele, nici nrmă de clopoțele.

Lungoare, tifos.

Marhă, vită.

Mierâi, de culoare cenușie.

Mânușă de cânepă, mănunchi mic de cânepă.

Miezuc, puțin.

Mândriile, lucruri scumpe.

Mâț, cotoi.

Măzărea, curată, limpede.

Morunul, moroi. (?)

Mătrici, colici.

Nevârcolată, nemâncată de vârcolaci.

Nejâg, *Jâg*, acreală de la stomac.
Nejâg, fără acreală.

Nemârlite, neîmpreunate.

Năimit, tocmit cu plată.

A năposti, a năpusti. Năpostește laptele, dăsloboade laptele.

Natu, fecior.

Orbalț, brâncă.

Ocol, curte.

Pocitor, *pocitoare*, cel ce pocește.

A poce, a face diform.

Picuț, nițel.

Potcă, boală din deochiu sau chiar din senin.

Poneagră, se zice despre pădure, după ce este dezbrăcată de frunze.

Punoiu, puroiu.

Potică, farmacie

Pocruț, covor, învelitoare de pat.

Pită, pâine.

Pec, brutar.

Parom, ființă închipuită. Este credința că în săptămâna Crăciunului unii oameni se metamorfozează în diferite animale, numite „Parom”.

Perperiță, o speță de reptilă veninoasă.

A pălui, a curăța boabele de grâu, porumb, de materii străine.

Pălant, gard de scânduri.

Pană de brad, ramură mică de brad.

Păioară, vâl cu care se acopere omul mort.

Ragilă, pieptene de scărmanat fuioare.

A răgila, a pieptăna cu răgila.

A răspieri, a se face absolut nevăzut.

A răncăli, a striga tare.

Rusuț de munte, jneapăn,

A răcăși aripile, a întinde.

Răgut, recrut.

Rânză, stomac.

Stoh, adâncul mării

Scumpie, lucru prețios.

Șperlă, cenușă de cărbuni aprinși.

Șuhan, niciodată.

Sufulcat, suflecat.

Sălaș, sicriu coșciug.

A sbici, a usca la soare.

A se scrânti, a scrânti.

Sopârlaiță, guturai.

Smâcuri, -smâc, laț.

Săci, *Sec-seci*, uscat de boală.

Spermențat, paralizat, fără puteri,

Struț, smoc, buchet.

A șindrili, a înveli, a acoperi cu șindile.

Sâcret, pustiu.

Tută-mută, ființă închipuită, despre care crede poporul că trăiește prin păduri.

A țăpoti, a țipa.

A țipa, a arunca, a goni.

Tătarcă, uimă la gât.

Țără, fărâmă.

Țăpenită, țepenită, lipsită de mișcare.

Țăpătură, aruncare.

Turj, rămășiță din mătură fotosită.

Tău, baltă.

Turși, tufari.

Tinoasă, noroioasă.

*Terșitură, trunchiu rămas în pământ
netăiat.*

Tină, noroiu.

Ujină, mâncare între guslare și cină.

Uspăvă, ospătează,

Verin, venin.

M'a văscut, învăscut, îmbrăcat.

Vraniți, -vraniță, poartă.

A văcui, a stăpâni.

Vâj, bătrân.

Văzdoagă, garoafă.

Vinte, vocativul subst. vânt

Vinars, rachi.

Zoile. Zoaie-zoi, apă plină de murdărie.

Bocetele din această broșură au fost culese între anii 1918-1930. S-au strecurat câteva greșeli mai mici de ortografie, pe care cititorul îngăduitor le va trece cu vederea.

Nota editorului: Câteva dintre aceste texte surprind prin frumusețea și amplexarea imaginilor artistice, putând sta cu cinste alături de alte perle ale literaturii populare românești. Remarcăm în acest sens textele nr. 16 (p. 275), nr. 26 (p. 278), nr. 25 (p. 282), nr. 20 (p. 288), transcrise în întregime cu litere cursive.

Mircea Prahase

VIII. ASTRA NĂSĂUDEANĂ

**BILANȚ ASTRIST NĂSĂUDEAN 2006/2007.
DIN RAPORTUL ADUNĂRII ANUALE A DESPĂRȚĂMÂNTULUI
NĂSĂUD ASTRA . 2-3 Iunie 2007 REBRIȘOARA**

prof. Ioan SENI

Cea de-a 17-a adunare anuală a DNA are loc la **Rebrișoara**, prin bunăvoința astriștilor din acest cerc, prin implicarea responsabilă a membrilor Astei locale – prof. Leon Mâti, Leon Catarig, dir. Macedon Ilovan, pr. Nicolae Hoha – președintele Cerc Astra Rebrișoara, viceprimar Leon Morar, prin bunăvoința primarului Nicolae Bodiu și a consilierilor locali care au consimțit ca *Întâlnirea cu fiii satului și Zilele Rebrișoarei*, ediția I (a 23-a), din 2-3.VI.2007, să se desfășoare în ambianța specifică Asociațiunii Astra, ambianță de respect pentru valorile culturale și naționale, de cinstire și recunoștință a celor vrednici, de activizare și comunicare cu diverși parteneri culturali, de însușire a numeroase învățăminte rezultate dintr-o bogată și însemnată experiență, atât a localnicilor, cât și a oaspeților.

Raportul va reflecta activitatea din Despărțământul năsăudean sub forma: *I. Puncte tari; II. Puncte slabe; III. Oportunități; IV. Perspective.*

I. Puncte tari:

Despărțământul Năsăud al Astei este o asociație culturală neguvernamentală cu personalitate juridică, cod fiscal și care funcționează în baza legii, având din 1995 un sediu propriu oferit de Consiliul Local Năsăud, „pe durata existenței acestei societăți”, în care-și desfășoară activitățile cultural-educative, activitățile de cenaclu, lansările de carte, unde își păstrează biblioteca și arhiva etc.

Despărțământul năsăudean are în componența sa oameni valoroși care activează atât la nivelul cercurilor, cât și la nivelul conducerii DNA. Printre ei se află și astriști rebrișoreni precum Leon Mâti, Leon Catarig, Macedon Ilovan, Vasile Rus, pr. Nicolae Hoha, Ștefan Roș, Cornel Burduhos... Cu acești oameni s-au realizat activitățile astriste, de la adunarea precedentă (21-22 oct. 2006 Maieru) și până astăzi: Astfel, încă din **septembrie**, împreună cu astriștii din Monor am susținut dezvelirea unei plăci comemorative dedicate fiilor satului dr. Valeriu și Laura Seni, acțiune inițiată de scriitorul Teodor Tanco la care au colaborat medicul Gh.Tr.Dascăl, dr. Vasile Tutula (VRR Cluj-Napoca), Ioan și Lucreția Mititean, Olga Lucuța și Ioan Seni – Năsăud, pr. Simion Avram (Monor); în 20 sept., de ziua nașterii lui George Coșbuc,

de la care s-au împlinit în 2006 –140 de ani, la Colegiul N. „G. Coșbuc” s-a organizat o expoziție filatelică „*G. Coșbuc în cultura română*” prilej de a se înființa în orașul Năsăud cercul filatelic „Iuliu Moisi” – președinte Valer Petrehuș, un cerc apropiat acțiunilor astriste năsăudene; – în 4 și 5 **octombrie** am susținut acțiunile Colegiului N. „G.Coșbuc” prin expuneri și spectacol dedicate întâlnirii cu academicianul D-tru Protase și scriitorul Valeriu Varvari, foști elevi ai liceului; în **7-8 octombrie** aștristii năsăudeni, prin fondatorii lor Lucreția și Ioan Mititean, au participat la serbările astriste de la Blaj, menținându-se la cote înalte relația de prietenie și admirație cu „Mica Romă”; la **15 oct.** dr. Gh. Tr. Dascăl a donat bustul lui Eminescu comunei Chiuești, jud. Cluj unde a fost însoțit de Ioan și Lucreția Mititean, Olga Lucuța, Vasile Cleja, Romulus Berceni, I. Seni ș.a. Dr. Gh. Tr. Dascăl a oferit apoi bustul matematicianului Ianoș Bolyai localității Nușeni înnobilându-și imaginea cu încă o donație pe linie cultural-spirituală. În zilele de **21-22 octombrie** s-a desfășurat la Maieru adunarea DNA/2006, prilej de dezvelire a bustului Iustin Ilieșiu, bust donat de medicul Gh.Tr. Dascăl în urma unor mediatizări amiabile între donator, prof. Sever Ursa și primarul Vasile Borș. Serbările de la Maieru au cuprins și o sesiune de comunicări, lansări de carte, vizitarea Muzeului *Cuibul visurilor*, spectacole cu formații locale și invitate (*Dor românesc* – dir. Nicolae Gălățan), acțiuni onorate și de academicianul clujean D-tru Protase, însoțit de scriitorul Teodor Tanco, dr. col. Vasile Tutula, dr. ing. prof. univ. Barbu I. Bălan și alți membri ai societății culturale „VRR” Cluj-Napoca. La adunarea aștristilor năsăudeni au fost prezenți și delegați ai Asociațiunii din Sibiu, Iași, Blaj, Dej, Beclean, Bistrița precum și din cercurile Despărțământului care au transmis cele mai calde și nobile mesaje pentru aștristii năsăudeni.

În zilele de 4-5 **noiembrie** numeroși aștristi năsăudeni (Gr. Marțian, dr. Gh. Pleș, Leon Măti, pr. N. Hoha, Leon Catarig, Emil Nistor, I.R. Nistor, I. Seni ...) onorau serbările de la Mintiu unde prof. univ. dr. Ironim Marțian organiza, pe cheltuieli proprii, dezvelirea bustului *Iulian Marțian*, fiul al satului, unul din reputații academicieni ai ținutului năsăudean. Era un bun prilej de a-i întâlni pe VRR-iștii clujeni T. Tanco, Vasile Tutula, Raveca Vlașin (Dej) și a stabili noi repere culturale pt. viitor.

A fost editat și nr-ul 6 al periodicului „Astra năsăudeană”, număr susținut prin fonduri atrase de președintele DNA și la care au răspuns cu amabilitate preoții D-tru Tomi și Leon Pop de la Năsăud, UCG prin președintele I. R. Nistor, dir. Dorel Sima de la Intex Năsăud. Tehnoredactarea a fost asigurată de jurnalista Olga Lucuța. În prezent

pregătim numărul următor al periodicului care va relata pe larg și manifestările culturale de la Rebrîșoara.

Concursul interdisciplinar „*Dr. Paul Tanco*” a fost găzduit de Șc. Gen. Lechința (4 nov.), concurs la care a contribuit și conducerea DNA cu premii în cărți. Buna lui organizare de către prof. dr. Gh. Pleș – președintele Secțiunii științifice a DNA și implicarea IȘJ BN garantează continuitatea acestuia și-n anii care urmează;

Pr. D-tru Tomi a donat Astei năsăudene circa 150 de cărți – biblioteca prof. univ. Al. Tohăneanu, iar președintele DNA împreună cu d-nii D-tru Nistor, Vasile Cleja, Emil Nistor și Leon Catarig au asigurat rafturi noi. Exemplul donărilor poate fi urmat și de către alți intelectuali, pentru a evita risipirea și pierderea unor valoroase colecții

În aceeași perioadă a începutului de noiembrie, astriștii rebrîșoreni dezveleau o placă comemorativă familiei *Mureșenilor*, pe casa unde a fost locația celebrei familii de intelectuali. Acțiunea a cuprins și o sesiune de comunicări onorată de dir. Colegiului N. „G. Coșbuc” Năsăud – prof. Dorel Coc și de membrul Uniunii Scriitorilor – prof. Nicolae Bosbiciu, fiu al comunei Rebrîșoara. Președintele DNA a evidențiat contribuția primarului Nicolae Bodiu, a pr. N. Hoha, a dir. Macedon Ilovan, a prof. Leon Mâti, Macedon Doboacă, Vasile Rusu, G. Mâti, Șt. Roș, a inv. Doruț Podobea, fam. ing. Șt. Cârцу, a d-lui Cornel Burduhos – membru fondator al Astei rebrîșorene, a d-lui Leon Catarig – unul dintre cei mai activi astriști ai Despărțământului năsăudean, a celorlalte cadre didactice sau specialiști prezenți la manifestări. Se puneau bazele unui frumos parteneriat între Școala din Rebrîșoara și Colegiul Național „George Coșbuc”, parteneriat verificat în Aula Colegiului cu prilejul *Concertului de colinzi* din luna decembrie 2006 și se va verifica în 3 iunie a.c. prin prezența *Călușarilor* din Colegiu la serbările rebrîșorene. Se puneau bazele și a manifestărilor cultural-educative din aceste zile și iată-le bine organizate și în plină derulare.

În decembrie (27 – a III-a zi de Crăciun) avea loc la Măgura Ilvei (primar Ioan Șamșodan) cea de-a XI-a ediție a *Festivalului ilvean de obiceiuri și datini*, festival inițiat de astriștii ilveni, festival itinerant care valorifică un patrimoniu valoros de obiceiuri de iarnă, port popular, datini ce se transmit generațiilor tinere. Cu acest prilej se întrec în fiecare an în organizarea festivalului primarii celor 6 localități, directorii de școli, toate cadrele didactice, preoții acestor sate, directorii de cămine culturale care se prezintă cu cele mai reprezentative formații artistice, începând cu cele de copii și până la cele de bătrâni. Președintele DNA a asigurat diplome Astra tuturor formațiilor artistice, instructorilor și organizatorilor. Ediția a XII-a va fi găzduită de Poiana Ilvei,

la 27 dec. 2007 – primar Ioan Dragotă, dir. Ioan Coruțiu și mulți alți implicați, în special cadre didactice și mbrii Astra. ISJ-ul a susținut cu multă solicitudine fiecare ediție a festivalului, fiind și unul dintre inițiatori.

În **ianuarie** – *manifestări dedicate lui Eminescu și Unirii* în școli și la sediul Astrei; – în **februarie** – *activitatea Cenaclului Astra „Iacob Mureșanu”* cu lansări de carte, expoziții de carte și creații proprii – acțiune condusă de prof. Radu Băeș și N. Bosbiciu, iar la întâlnirea cu colectivul de redactare a Monografiei Nășăudului, aștriști nășăudeni s-au prezentat cu rezultate bune: dr. Gh. Pleș, Pompei Raus, R. Berceni, I. R. Nistor, I. Lăpușeanu, I. Mititean, Gr. Marțian, R. Băeș, D. Mureșan – primar, N. Grumezea și I. Seni; – în **martie** – *cinstirea femeii* printr-un spectacol susținut de ansamblul „Mugurașul”, responsabil inv. I. Talpoș, acțiune găzduită de Cercul „Vg. Șotropa” – președinte Valer Petrehuș susținut de Radu Băeș și Ioan Mititean; – în **aprilie** (14) – participarea unor aștriști nășăudeni la evenimentul de la Gledin – canonizarea preacuviosului Pahomie, unde membrii ai Astrei nășăudene – I. Mititean, Leon Catarig, I. Seni au avut întâlniri cu membrii societății „VRR” din Cluj Napoca – scriitorul Teodor Tanco, dr. Vasile Tutula și gazdele, punând în discuție noi acțiuni educative de viitor; - în luna **mai**, în zilele de 4-6 o delegație a DNA a fost prezentă la adunarea anuală a Asociațiunii la Lipova, jud. Arad, implicându-se activ în toate manifestările cultural-educative – evaluarea activităților aștriste, lansări de carte, vizitarea monumentelor istorice, vizionarea spectacolelor dedicate serbărilor Astrei, dezvelirea plăcilor comemorative, propuneri la statut, completarea rezoluției adunării, participarea la alegerea conducerii centrale... Din delegație au făcut parte Sever Ursă (Maieru), Pavel Berengea și Ironim Ureche (Ilva Mare), Ioan Mititean, Valer Petrehuș, Romulus și Valerica Berceni, Ioan Seni (Nășăud) și Leon Catarig (Rebrișoara) ;– de *Zilele Nășăudului*, conducerea Desp. s-a implicat în sesiunea de comunicări și lansările de carte – acțiune în care au excelat Ioan Mititean, Berceni Romulus, Tr. Pavelea, Gh. Pleș, R. Băeș, V. Tutula, M. Prahase, I. Seni...; tot în luna mai conducerea DNA a oferit *diplome de merit* pentru cele mai autentice costume populare evidențiate la *Maialul elevilor nășăudeni*, precum și formațiilor artistice: Ansamblul *Călușarii* (prof. Cristian Măti, Ionela Motântan), *Mlădițe nășăudene* (inv. Dochița Moldovan, prof. Floare Vaida), *Romana* (Dana Chira, Floarea Vaida), *Grup Șc. Maieru* (inv. Măriuța Pop). Copiii au primit din partea DNA diplome, dulciuri și sucuri, prin atragerea de sponsori de către președintele DNA – prof. Ioan Seni, sponsorii fiind Intex Nășăud (dir. ing. dipl. Dorel Sima), Miss SRL Anieș (dir. Emil Iugan). Patronul Radu Marțian (Blacteea Nășăud) a răspuns solicitărilor dir. Dorel Coc; Președintele DNA a oferit

dulciuri dansatorilor *Călușarii mici* (instr. Măti Cristian și Ionela Motântan) și *Fetele de la Căpâlna* (instr. Dochia Moldovan) prezenți la festivalul județean *La porțile dorului* – Bistrița, 17 mai, când la Năsăud se încheia festivalul *De Ispas la Năsăud*; în luna iunie – vor fi asigurate *premiile anuale ale Astei*, oferite elevilor din școlile năsăudene care au obținut media anuală *cea mai mare* pe profil – informatică, filologie, pedagogic, economic, silvicultură, gimnaziu... Diplomele și premiile în bani și cărți sunt deja procurate de președintele DNA prin sponsorii tradiționali ai DNA-ului;

Alte puncte tari ce merită consemnate ar fi: relațiile bune cu alte despărțăminte (Blaj, Dej, Iași, Sibiu, Orăștie...); cu alte ONG-uri (*VRR Cluj Napoca*, *Societatea Limba noastră cea română* – Chișinău, *Societatea de filatelie BN* – dir. Mircea Calu;..); cu autoritățile locale – *primari, consilieri, directori de școli, preoți, biblioteci, case de cultură sau cămine culturale, biserici etc*); cu instituții județene implicate în acte de cultură și educație (*IȘJ* – fostul insp. g-l Mihai Cazacu, Nicolae Sanda, dr. Lazăr Ureche, Ioan Costea, Biriș Octavean, Barteș Domițian și sperăm să avem relații bune și cu noii insp. g-li Horațiu Catalano, Andrei Moldovan, Daniel Pavelea ș.a.; *Casa de Cultură a Sindicatelor* – dir. Al. Câțcăuan; *Direcția Jud. de Cultură Populară* – dir. Nicolae Gălățan; *Complexul Muzeal Jud.* – dir. Mircea Prahase; cu presa locală, județeană sau interjudețeană: *Răsunetul* – dir. Adrian Mănarcă, Olga Lucuța, Ioan Mititean, Menuț Maximilian, Ioan Lazăr, Gavril Moldovan, C. Cotuțiu, Ion Moise; *Mesagerul de BN* – dir. Emil Dreptate, Radu Sîrbu, N. Băciuț, V. Știr.; *Cuibul visurilor* – Sever Ursa, Icu Crăciun; *Astra blăjeană* – Silvia Pop; *Revista română* – Areta Moșu (Iași); *Studii și cercetări etnoculturale* – Mircea Prahase (Bistrița); *Almanahul VRR Cluj-Napoca* – prof. univ. dr. Ironim Marțian; *Revista de istorie APIR BN* – dr. Lazăr Ureche (Bistrița); *Foaia Poporului* – Sibiu, prof. univ. dr. Dumitru Acu; *Curierul năsăudean* – Olga Lucuța; *Plaiuri năsăudene* – Radu Sîrbu; *Amalgam-Clio* – Fl. Vaida; *Muza someșană* (Ioan Lăpușeanu); *Tribuna ideilor* (Gr. Marțian)...

Relații bune am avut și cu conducerea centrală a Astei – prof. dr. D-tru Acu, Virginia Hodorogea, D-tru Borțan, Mihai Șofronie, Oct. Bologa, D-tru Dumitru, V. Grecu, M. Tipuriță..., conducere realeză la adunarea de la Lipova (Arad) – mai 2007;

II. Puncte slabe:

Din nefericire unele cercuri și unii membri ai Despărțământului trăiesc clipe de imobilism, delăsare, dezinteres, oportunism, inerție. Sunt dezamăgiți de starea lor socială, sunt derutați de atâta minciună acumulată în ultimii 10-20 de ani; Acceptă greu să mai facă ceva, atâta timp cât instituții de cultură ce consumă din banii publici au o

activitate formală sau nici măcar atât. Statul încurajează astfel de stări de lucru, fără să-i răsplătească pe cei care se implică voluntar. Într-o zodie a minciunii, în care nimeni nu plătește pentru răul făcut, orice dezamăgire pare firească, iar decăderea morală pare tot mai accentuată

Ne lipsește o evidență clară a membrilor Astra pe cercuri, ne lipsesc legitimațiile sau carnetele de membru; nu se achită cotizația conform statutului; uneori ne lipsesc donațiile și sponsorii...

Ne lipsește tineretul, tot mai dezamăgit de perspectiva lui socială și tot mai puțin convins că poate fi util viitorului prin eforturile lui proprii, în propria-i țară. Părăsesc țara nepermis de mulți români..

III. Oportunități:

Având personalitate juridică și cod fiscal am putea accesa fonduri prin programe de finanțare pentru a menține o publicație, pentru a organiza festivaluri, expoziții, pentru dezveliri de plăci sau busturi, pentru sesiuni științifice, cenacluri, pentru pliante documentare, monografii și alte servicii culturale către populație etc.

Folosirea Internetului în relațiile de informare și comunicare devine obligatorie și oportună;

Valorificarea oricăror oportunități de a colabora cu parlamentari, consilieri județeni și locali, cu primari etc. pentru a realiza acțiuni educative prestigioase...

Relansarea activității de cnaclu la nivelul școlilor născudene și a școlilor satești pentru a stârni interesul tineretului de a participa la concursurile județene sau naționale de poezie sau a expozițiilor de desene ori de pictură organizate de Astra și alte foruri culturale.

IV. Perspective:

Perspectivile Astei în general și a Astei născudene mai cu seamă, vor depinde de calitatea oamenilor care o compun, de obiectivele care-i vor mobiliza viitoarele acțiuni astriste, vor depinde de noile condiții în care România va fi membră a Uniunii Europene. Este de la sine înțeles că în cadrul Uniunii nimeni nu-ți promovează interesele culturale și educative, dimpotrivă, fiecare națiune își protejează valorile culturale și morale cum știe mai bine, pentru a-și consolida identitatea, personalitatea și imaginea între celelalte țări componente ale UE. Rămâne ca românii să aleagă între a-i admira pe alții sau a-și menține imaginea de popor latin, inteligent, creștin, cu o istorie eroică, cu reprezentanți de seamă în cultura europeană și mondială, cu reprezentanți

demni de toată admirația în știința mondială, în tehnică și inovații, în artă și sport... Astra poate și trebuie să existe pentru că domeniul ei de activitate o cere și o impune ca pe o stringentă necesitate. Trebuie găsite însă resorturile unei mobilizări eficiente a resurselor umane și a energiilor care-i pot aduce satisfacții. Aceste energii se găsesc în D-voastră, cei de față și în cei care, din motive obiective, lipsesc astăzi. Astfel de resurse există în toți românii bine intenționați, marcați de simțul datoriei față de interesul național.

Se impune cu stringență întocmirea documentațiilor oficiale pentru accesarea de fonduri nerambursabile în inițierea și derularea viitoarelor activități astriste cultural-educative. Condițiile legale le îndeplinim, avem personalitate juridică, avem cod fiscal, ne lipsesc specialiștii care să facă aceste demersuri. Aici s-ar putea manifesta și afirma tinerii școliți care țin să se implice responsabil și eficient...

Despărțământul nu are fonduri suficiente pentru derularea acțiunilor pe care le poate realiza. Cotizația se adună greu, iar pentru diferite donații trebuie să alergi mult. Legea însă permite, prin **Ordinul din 28 decembrie 2004 ca până la 2% din impozitul pe venitul anului precedent**, impozit reținut deja de stat, să fie *oferit unor asociații non profit*. Este o posibilitate de a ne atrage prietenii și cunoștințele spre Astra. Le mulțumesc anticipat celor care au și făcut-o anul trecut, iar mulți au făcut-o și anul acesta: Șc. Gen Feldru, CN"G.Coșbuc" (parțial – dir. D. Coc, I. Haitonic, Fl. Vaida, I. Seni – profesori care apreciază corespunzător darurile făcute de Astra elevilor performanți), simpatizanți ai Astrei din oraș (prietenii ai pr. D. Tomi, conducerea de la Somplast, Gr. Șc. Economic – dir. Dorel Bidică..), din Bistrița (dir. M. Prahase..), notarul Maxim Pop, unii din foștii elevi ai președintelui DNA, poate mulți dintre prietenii DVS... Codul de identificare fiscală (CIF) al Despărțământului este 18062707 eliberat la 24-10-2005, iar contul bancar al *Despărțământului Năsăud al Astrei*, este deschis la Raiffeisen BANK Năsăud sub numărul RO29 RZBR 0000 0600 0200 3600. DNA funcționează în baza hotărârii judecătorești 40-2/103; 37/03.09.1990.

Merită să ne întrebuițăm la modul cel mai serios pentru a realiza *Monografia Astrei năsăudene*. Pentru redactarea ei avem deja studii numeroase realizate la Arhivele Statului (dr. Lazăr Ureche, prof. univ. Ironim Marțian) pentru perioada veche și interbelică, iar pentru ultimii 17 ani avem rapoartele anuale și consemnările din presa locală, județeană și națională. Numeroase materiale au fost publicate în *Studii și cercetări etnoculturale* (dir. Mircea Prahase). Va trebui să hotărâm ca arhiva actuală a DNA să se păstreze la Arhivele Statului din Bistrița, iar aștriiștii năsăudeni care vor să-și depună CV-ul în acest fond o pot face cu convingerea că activitatea lor la Astra va putea fi cunoscută în viitor și de alți

cercetători. Împreună cu membrii VRR din Cluj-Napoca și membrii conducerii centrale vom realiza *Dicționarul personalităților culturale* din ținutul nostru.

CONCLUZII. Prin muncă, pasiune și multă cutezanță am reușit numeroase acțiuni care depășesc în calitate și valoare multe activități ce cad în responsabilitatea instituțiilor de cultură bugetare. Să strângem rândurile în jurul aștrilor altruști care se implică voluntar în acțiuni educative de evidentă eficiență. Să ni-i apropiem cu toată căldura pe toți cei care pot sluji cu credință interesul național, să ne implicăm cu eficiență în viitoarele probleme ale ținutului nășăudean determinate de noul statut al României, de membru al UE. Unii o putem face convingși că facem lucruri bune, timp în care oferim și primim informații culturale, creăm și ne bucurăm de o atmosferă caldă de cooperare..

„ASTRA continuă să fie cel mai important ONG, o veritabilă instituție de cultură. O instituție care, deși nu are fonduri asigurate, este mai prezentă în viața publică și culturală a multor localități decât instituții cu buget asigurat și cu personal plătit”. (Nicolae Băciut, *ONG-uri de formă sau formative?*”, în „Mesagerul” nr. 3033 din 10 oct. 2006, p. 9).

PLAN DE ACTIVI- TĂȚI 2007 Data	Denumirea activității	Răspund	Locul	Obs.
Ianuarie 30 30 24 15	Grigore Silași – 110 ani de la moarte. Omul și opera. Iuliu Moisil – 60 ani de la moarte. Omul și opera. „Unirea – națiunea a făcut-o” – expunere „Porni Luceafărul” – colaj de versuri	I.Lăpușneanu Ioan Seni N. Bosbiciu Radu Băeș	C.N. „G.C.” C.N. „G. C.” C.N. „G. C.” Sediul DNA	Colaborare cu D.A. Beclean APIR Năsăud
Februarie 20	<i>Lumea</i> – în cărțile aștrilor nășăudeni <i>Anuarul APIR BN</i> – revistă istorică redutabilă	I.Mititean, R.Băeș, P. Raus	Bibl. Academiei	CN „GC” I. Seni APIR N
Martie 8 27	Omagierea femeilor astriste Caragiale – literatură hazlie, umor, epigrame, cugetări, cu Alexandru Misiuga. <i>1907</i> – în dezbaterile APIR	V. Petrehuș Mititean I. Olga L; Tr. Pavelea	Cercul „Virgil Șotropa” DNA	C.N.”G.C.” I. Seni N.Bosbiciu I. Seni
Aprilie 10 24	Un mediu curat este un adevărat izvor de fru-musețe (masă rotundă). Centenar Simeon Florea Marian. Simpozion –	Berceni R. Radu Băeș Gr. Marțian E. Nistor Ioan Seni	Cercul oraș Năsăud DN Astra APIR Năsăud	Emil Nistor Bibl. Oraș Nicolae Gru-

	Sărbătorile la români. 130 ani de la obândirea independenței			mezea
Mai 20 26 29	Maialul elevilor nășă-udeni – diplome Astra pentru costume popu-lare și formații artistice. Concursul interdisci-plinar „Dr. Paul Tan-co“- ed. XII Păstoritul în Munții Rodnei – simpozion	Ioan Seni R. Petruț Dr. Gh. Pleș P. Berengea	CN „GC“ Bistrița nr.4 APIR N Ilva Mare	CN „GC“ Dorel Coc Ioan Seni Ioan Seni
Iunie 15-25	Participarea la „Zilele Nășăudului“ Cărțile nășăudenilor – expo- ziție de carte Premii și diplome Astra pentru cea mai mare medie anuală pe profil – info, filo- logie, pedago-gic, gimnaziu	I.Mititean ISeni, R. Băeș Ioan Seni	Primăria Nășăud Școlile nășăudene	C. Local APIR N Sponsori Biserica 1
Iulie 10-30 20	Academicienii noștri în an comemorativ: Emil Isac 120 Tiberiu Morariu 25; Tr. Ionașcu 110, V. Onișor 160 Lansare de carte – scriitori nășăudeni.	I.Seni Ana Filip Gavrilă Rus	Sediul DNA Salva Zagra	Bibl. Oraș Șc. Gen. Șc. Gen.
August	Expoziție permanentă de carte – scriitori nășăudeni.	I. Seni	Sediul DNA	Bibl.oraș
Septembrie	Centenar – Bogdan Petriceicu Hașdeu	Șt. Kovacs	Șc. Gen	I. Seni
Octombrie 20-21 4	Adunarea anuală a DNA. Personalități rebrișo-rene – Iacob Mureșianu – 195;120.; Ignat Seni – 160; Șt. Lupu 110 Zilele Colegiului Națio-nal „G.Coșbuc“	L. Măti N. Bodiu M. Ilovan Leon Catarg	Primăria Șc.Gen Bibl. Com. APIR N.	Ct. DNA Ioan Seni
Noiembrie 1-15 27	An jubiliar – Iulian Marțian – sesiune de comunicări Zilele Reboreanu – întâlnire cu scriitorii jude-țului	I.Seni Grig. Marțian, R. Berceni dr. Gh. Pleș	Sediul DNA APIR Casa mem.	VRR Cluj Ir. Marțian V. Tutula I.Seni
Decembrie 1 5 27	Ziua Națională a României; Cinstirea patronului spiritual Virgil Șotropa – 140 ani de la naștere; Festivalul ilvean de colinde și datini	I. Seni V Petrehuș P Berengea I Seni	Monument Poștă Poiana Ilvei APIR N.	Primar D. Mureșan I. Dragotă I. Coruțiu

IX. VARIA

AVOCATUL IONEL POP (1889-1985) – IUBITOR AL NATURII ROMÂNEȘTI¹

prof. univ. dr. Ironim MARȚIAN

Numele avocatului și omului politic Ionel Pop, autor al unor minunate pagini dedicate naturii românești, este prea puțin cunoscut. Amintirea lui s-a topit în anonimatul multor transilvăneni învredniciți cu harul încrederii într-un destin generator de lumină și dreptate, săvârșit la 1 Decembrie 1918.

Și ținutul nostru îl va fi uitat, dar „deceniul” fecund în plan spiritual și cultural al tatălui său, dr. Ioan Pop (1859-1901), mai stăruie încă în memoria nășăudenilor. Căci, ridicat dintr-o familie de foști grăniceri din Poiana Ilvei, după ce absolvise Gimnaziul superior românesc greco-catolic din Năsăud (1878), Facultatea de Teologie și Filosofie a Universității din Viena (1878- 1882), apoi Seminarul „Sf. Barbara”, și funcționase ca profesor la Seminarul teologic din Gherla (1884-1891), fusese numit vicar foraneu episcopal al Rodnei (1891-1901), succesor al vrednicului Grigore Moisil. Misiunii sale pastorale îi asociază o susținută activitate în calitate de inspector al școlilor confesionale grănicerești, de președinte al Reuniunii învățătoarești „Mariana” și al Fondurilor scolastic și de stipendii; dar mai ales ca director al Despărțământului Năsăud al ASTREI (1892-1901), în timpul căruia avusese loc adunarea generală a „Asociațiunii”, la 22-23 octombrie 1893, și colaborator la volumul I al „Enciclopediei Române” (sub redacția lui Corneliu Diaconovici, Sibiu 1898) cu probleme de istorie locală.

Din căsătoria dr. Ioan Pop, în 1886, cu Elena Maniu, sora eminentului militant politic Iuliu Maniu (1873-1953), s-au ridicat patru vlăstare, dintre care Ionel este primul, născut în 24 noiembrie 1889 la Gherla, însă Matei, Iuliu și Clara au văzut lumina zilei în Năsăud. Clasele întâi și a treia le parcurge în Șimleu Silvaniei, la bunicii dinspre mamă, iar a doua și a patra la „norma” din Năsăud, tot aici urmând primele trei clase gimnaziale (1899-1902).

Legătura lui Ionel Pop „cu ființele pământului, cele cu sânge, cele cu sevă”, așadar pasiunea pentru natură, se înfiripă în anii copilăriei petrecuți la Poiana Ilvei, sub Munții Rodnei. Îi va fi cultivată apoi de profesorul gimnazial Iuliu Prodan (1875-1959), al cărui nume îl vom regăsi în galeria ilustrațiilor reprezentanți ai științei botanice românești, alături de ale altor „piscuri” nășăudene – Artemiu P. Alexi, Florian

¹ I. Marțian, *File risipite*, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca 2001, p. 182-187.

Porcius și Alexandru Buia. Peste timp, creația științifică a botanistului, devenit profesor la Academia de Agricultură din Cluj – îndeosebi lucrările „Flora pentru determinarea și descrierea plantelor care cresc în România” (1923) și „Flora Câmpiei Ardelene” (1931) –, va constitui izvorul de inspirație al discipolului său.

Cei trei ani de gimnaziu în Năsăudul copilăriei i-au declanșat și primele efuziuni naționale românești. Trei sunt momentele hotărâtoare: vestitele „maialuri” ale elevilor conduși de profesorii lor, tulburătoare serbări patriotice, fidelitatea opiniei publice năsădene, direcționată de intelectuali, față de Partidul Național Român transilvănean și, nu în ultimul rând, profeția tatălui, vicarul iubitor de neam, în legătură cu inscripția străină „Alapitványi Főgymnasium Naszódon” ce domina, din 1893, fațada clădirii liceului, „Tu, Ionel, vei ajunge să vezi dispărută această rușine și în locul ei să fie nume cinstit românesc”¹. Și inspirata prevestire s-a-implinit aievea!

După stingerea timpurie din viață a dărzului păstor spiritual-cultural năsăudean, copiii rămași orfani sunt luați la Blaj, sub oblăduirea unchiului Iuliu Maniu, unde Ionel Pop și continuă liceul, clasele IV-VIII (1902-1907). În orașelul de la confluența Târnavelor, din care „a răsărit soarele Românilor!”, cum exclamase I. Heliade Rădulescu înainte de 1848, i se cristalizează sentimentele patriotice, iar un alt profesor de „naturale”, „înțeleptul, eruditul și prea bunul dr. Ambrozie Chețianu”, îl va îndruma întru pătrunderea tainelor naturii². Începând cu anul 1907, urmează studii universitare de „drept și economie politică” la Budapesta, Berlin și München, încheiate în 1911 cu doctoratul în „drept” la Universitatea din Budapesta, desăvârșindu-și pregătirea carierei prin examenul de avocat și magistrat, trecut cu succes în 1915.

Încă din studenție, președinte al Societății academice „Petru Maior” (1862) fiind (1911-1912), apoi și ca avocat la Blaj până în anul 1920, când se strămută la Cluj, îl găsim colaborator al gazetelor P.N.R., „Lupta” (Budapesta, 1906-1910) și „Românul” (Arad, 1911-1921; 1926- 1938), la „Unirea” (Blaj, 1891-1948), iar ca o prelungire a activității publicistice în perioada interbelică, la oficiosul „Patria” (Sibiu; Cluj, 1919-1938; 1946) al P.N.R. (din 1926 al P.N.[.] și gazeta anticarlistă „România Nouă” (Sibiu, octombrie 1940-iunie 1941), condusă de cumnatul său Zaharia Boilă. Participă la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 în calitate de „deputat ales” al Cercului electoral Mureș-Uioara din Județul Alba de Jos, numărându-se printre notarii constituantei, mai departe printre membrii desemnați ai Marelui Sfat Național și unul dintre notarii acestui parlament provizoriu al Transilvaniei.

În memorialul *Geniul zilei*, scris de Ionel Pop la împlinirea primului sfert de veac de la desăvârșirea statului național unitar, sunt reînviată cu pasiune și căldură

frământările, pregătirile premergătoare și desfășurarea celui „plebiscit covârșitor”³. „1 Decembrie 1918 s-a născut – era încredințat autorul –, din energiile care trăiau răspândite în moșteniri de secole, în oameni și împrejurări, în neclintitele legi ale dreptății. Deasupra acelor vremuri plutește un Geniu și el va stăruî, ocrotind amintirea marii zile românești, cât va săruta apa Mureșului locul de pierzare al lui Horea, cât va ține spinarea Carpaților trupul neamului românesc” (pag. 207). Subliniind în continuare că atmosfera pașnică în care au decurs lucrările istoricelor hotărâri se constituie într-o dovadă „nu numai a sufletului generos al nației noastre, dar mai ales a concepției umanitare și de toleranță pe care a înțeles să o pună acest popor la temelia noului lui stat” (pag. 211), martorul ocular încearcă îndată o înălțătoare metaforă a memorabilei zile: „Era o spontană închinare în fața celui mare și nemuritor principiu al suveranității neamului, care se alcătuieste din gândul, înțelepciunea, vrerea celor mulți care sunt într-adevăr neclintiți purtători ai ființei naționale” (pag. 212). Este semnificativ apoi să precizăm că opinia publică românească a luat la cunoștință hotărârea „plină de demnitate și înțelepciune” a Consiliului Național Săsesc, întrunit la Mediaș în 6 ianuarie 1919, și prin pana lui Ionel Pop: „Reprezentanții sașilor din Ardeal (...) au declarat că se alătură voinței întregului neam românesc, și că de aici înainte, toți fiii națiunii săsești din Ardeal se consideră cetățeni ai României Mari, de a cărei soartă își leagă pe vecie soarta lor” (*Vă strângem mâna*, „Unirea”, An XXIX, Blaj, Nr. 11/19 ianuarie 1919).

După Marea Unire, o nouă perspectivă a vieții și activității se deschide pentru Ionel Pop, căci acum cunoaște „adevărata patrie românească” (*Două patrii*, „Patria”, An I, Sibiu, Nr. 17/6 martie 1919). O îngemănare de pasiuni va adăposti biroul avocatului deschis la Cluj: una profesională și cealaltă editorială, aici fiind găzduite redacția și administrația celebrei sale reviste de cultură vânătoarească numită *Carpații* (1933-1948), ce grupase în jurul ei oameni de știință, scriitori, profesori, pasionați vânători. Nu vom omite însă nici angajarea politică a avocatului în sânul Partidului Național-Țărănesc, a cărui platformă democratică a îmbrățișat-o, ca reprezentant al organizației județene sau ca membru în Delegația Permanentă, care asigura conducerea partidului între ședințele Comitetului Central Executiv, culminând cu demnitatea de ministru (înalt comisar) al Ardealului în guvernele Sănătescu (al doilea, „politic de colaborare”, 4 noiembrie-2 decembrie 1944) și Rădescu (6 decembrie 1944-28 februarie 1945). Și aceasta se petrecea în urma refugiului de la Sibiu în anii de restriște ai tragediei noastre naționale. Departele de a fi retorice, două întrebări se impun, cercetările viitoare urmând să ne ofere și răspunsurile: a) care a fost aportul lui Ionel

Pop la împlinirea dezideratului exprimat prin telegrama ce-i fusese adresată de rectorul Iuliu Hațieganu – „În numele profesorilor și studenților Universității clujene cu ocazia eliberării Clujului (la 11 octombrie 1944, *n.n.*) vă transmite cea mai caldă dorință a lor de a se reîntoarce (din refugiul sibian, *n.n.*) cât de curând la cetatea universitară a Clujului”⁴? și b) cum a acționat după întâlnirea de la București, din ianuarie 1945, cu prefectul Județului Năsăud, dr. Ștefan I. Pop, spre a fi înlăturate greutățile economice ale județului, inclusiv în vederea reducerii „cotei de cereale pentru aprovizionarea armatei de la 520 la 150 vagoane”, hotărâre luată de Comandamentul Militar sovietic al Transilvaniei în Conferința de la Cluj, din 17 februarie 1945⁵?

Revista *Carpații*, sensibilitatea față de lumea sălbăticiunilor naturii, chiar sub aspect științific, și împătımirea vânătorească ale lui Ionel Pop au fost benefice pentru cultura română. Pe de o parte, a determinat dezvoltarea publicisticii și a literaturii cinegetice, pregnant ilustrată, printre alții, de Al. Odobescu, I. Al. Brătescu-Voinești, de „patronul” ei, Mihail Sadoveanu, iar pe de altă parte, datorită „prieteniei vânătorești” statornicite între avocat, marele prozator moldovean și profesorul Yves Auger de la Universitatea din Cluj, titularul Catedrei de limba și literatura franceză (1921-1948), au intrat în circuitul de valori universale tălmăcirile, în limba lui Hugo, *Hanu Ancuței* (L’Auberge d’Ancoutza-1943), *Amintiri din copilărie* (Souvenirs d’enfance-1947) de Ion Creangă, volumul de povestiri *Întâlniri cu animale* (Rencontres avec les bêtes-1972) al lui Ionel Pop, fără să fi văzut încă lumina tiparului traducerile din poeziile eminesciene sau nuvela *Călătorului îi șade bine cu drumul* a lui I. Al. Brătescu-Voinești.

Mulțumită lui Ionel Pop, Mihail Sadoveanu va cunoaște bogățiile cinegetice transilvănene din Valea Frumoasei, de sub Muntele Oașa, valea copilăriei lui Lucian Blaga. Totul a pornit de la niște inadvertențe strecurate de maestru în volumul *Țara de dincolo de negură* (1926) privind cocoșul de munte, însă simțul de etolog al avocatului a remarcat. Apoi, cele de la Valea Ierii (Cluj), Lăpușna (Gurghiu), Sovata, poalele Făgărașilor, împrejurimile Sibiului..., de care a profitat din plin. Reciproc, Sadoveanu l-a îndemnat să scrie, căci vocație literară avea.

Printr-o prodigioasă muncă desfășurată până în cel din urmă ceas al vieții (București, 21 ianuarie 1985), a reușit să lase urmașilor o adevărată operă, alcătuită din 22 volume (unele au fost traduse și în germană sau rusă), rămânând în manuscris alte trei (*La hotarul umbrelor*, *Etică vânătorească*, *Diverse*). Sunt grupate în aceste volume povestiri și nuvele, cu caracter vânătorească, sportiv, științific sau memorialistic (*Îmi aduc aminte*, 1972), romanul postum *Inima pădurii* (1986) găsindu-și locul cuvenit. Dintre

ele amintim câteva: *Manual elementar de pescuit sportiv* (1956), *După focul de armă* (1956), *Capra neagră* (1957), *Vulpea* (1957), ca să le adăugăm pe celalalte, reprezentative pentru a sa operă⁶.

Observator discret al vieții animalelor sau păsărilor minunatei naturi românești, pe care a descris-o asemenea unui „poet muzical”, Ionel Pop reflecta asupra atributelor omenеști, căci bucuriile și durerile nu sunt numai ale oamenilor, chiar și sălbăticiunile au prieteni și dușmani, dușmani în primul rând, care sunt vânătorii pasionați (*Un ochi râde, altul plânge*, 1981). În prefața la volumul de istorisiri *Vânători – Oameni și câini* (1972), criticul literar Șerban Cioculescu aprecia originalitatea și creiona portretul scriitorului astfel: „(...) el nu este tributar nici unui înaintaș, nu este discipolul literar al nimănui, nu este umbrat de nici o vecinătate, oricât ar fi ea de ilustră; (...) înalt, masiv, tăcut, ca și M. Sadoveanu, însă brunet ca un meridional și încărcat de emotivitate ca o baterie cu electricitate, un povestitor născut, dar nu își descrie isprăvile de țintaș fără greș, ci întâmplările în care sufletul omului s-a întâlnit cu sufletul dobitoacelor necuvântătoare, înțelegându-se dintr-o privire sau prin harul nu știu cărui fluid”.

Nu ne vom despărți de Ionel Pop fără a asculta măcar un fragment din simfonia sosirii toamnei la munte, scrisă în partituri meșteșugite: „Sub soare blând, muntele și-a luat rămas bun de la bucuriile vieții; în melancolica înserare a toamnei se pregătea de somnul greu și lung, frământat de viscole, încremenit de geruri. Colo jos, la poale, fagii s-au îmbrăcat în mantie roșie-ruginie, mestecenii și-au schimbat frunza în galbeni zimțuiți; ca para focului ardea roșul portocaliu al plopului de munte, iar paltinii sângerau din fiecare frunză sărutată de brumă; în streșini de pădure rumeneau strugurii socului roșu și ai dracilei. S-ar părea că vara, în fuga ei grăbită din fața dușmanului, a scăpat din sac câte o culoare din cele pe care le adunase din caliciul tuturor florilor, ca să le păstreze pentru a doua venire”⁷. Prin urmare, „(...) este omul care, dăruit de soartă cu harul scrisului adevărat, ne-a învățat să iubim natura într-un timp când de multe ori preferăm parfumului de rășină de brad, cifra octanică a hidrocarburilor, iar denumirilor de arbori, păsări și flori, pe cele ale mărcilor și înmatriculărilor de autovehicule”⁸.

Să mai adăugăm că este autorul scenariilor de film *Poiana urșilor* și *Viața cerbului carpatin*, realizate în anul 1961, și, de asemenea, colaborarea asiduă la reviste, precum „Transilvania”, „Ocrotirea naturii”, „Viața Românească”, „Magazin”, „Veac nou”, „România pitorească”, „Glasul patriei”, „Contemporanul” (aici publică „Linii în portret”, Nr. 37/10 septembrie 1982, evocare a lui Ion Agârbiceanu cu prilejul centenarului nașterii sale) și vor fi fost și altele.

Profesiunea de avocat, activitatea politică și creația literară cinegetică („într-un târziu” a devenit membru al Uniunii Scriitorilor din România) reprezintă cele trei ipostaze ale unui destin asociat numelui longeviv Ionel Pop.

Note bibliografice

1. Apud Constantin Dumitrescu, *Semănătorul de drumuri*, „Oracolul și clepsidra”, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1983, pag. 94.
2. *Ibid.*, pag. 103.
3. Vezi Constantin Dumitrescu, *Baricade și trecători prin timp*, „Din lunga timpului bătaie-Anul 1918 în amintirea unor martori oculari”, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1978, pag. 202-212.
4. Apud Stelian Neagoe, *Viața universitară clujeană interbelică*, Vol. II, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1980, pag. 363.
5. Vezi Dr. Ștefan I. Pop, *O pagină de istorie - Viața Județului Năsăud de la 13 octombrie 1944 la 13 martie 1945*, Tip. „Minerva”, Bistrița 1947, pag. 18-19.
6. În ordine cronologică:
 - *Din fauna noastră*, Edit. Științifică, București 1959;
 - *Întâlniri cu animale* (povestiri), Edit. Științifică, București 1960;
 - (În colaborare cu Demostene Botez), *Hoinăreli prin natură*, Edit. Tineretului, București 1961;
 - *Instantanee din viața animalelor*, Edit. Științifică, București 1963;
 - *Pași prin lumea păsărilor*, Edit. Tineretului, București 1965;
 - *Vânătorul și natura*, Edit. Științifică, București 1969;
 - *Întâlniri neașteptate* (nuvele), Edit. I. Creangă, București 1970;
 - *De la urs la pânțăruș*, Edit. I. Creangă, București 1972;
 - *Îmi aduc aminte* (povestiri memorialistice), Cluj 1972;
 - *Vânători – Oameni și câini* (istorisirii de vânătoare), Edit. Eminescu, București 1972;
 - (În colaborare cu Vasile Homei), *Mamifere din România* (Vol. I, II), Edit. Științifică, București 1973;
 - *Poenița ielelor* (povestiri), Edit. Albatros, București 1974;
 - *O palmă de râu și niște istorii vânătoarești*, Edit. Eminescu, București 1978;
 - *Un ochi râde, altul plânge*, Edit. Sport-Turism, București 1981;
 - *Priviri în atelierul naturii*, Edit. I. Creangă, București 1982;
 - *Văpaia* (povestiri), Edit. Eminescu, București 1984;
 - *Inima pădurii* (roman), Edit. Albatros, București 1986;
 - *Povestiri vânătoarești*, Edit. I. Creangă, București 1986.
7. *Cel dintâi și cel de pe urmă*, „Vânători – Oameni și câini”, Edit. Eminescu, București 1972, pag. 116-121.
8. Constantin Dumitrescu, *Baricade și...*, pag. 203.

PERSONALITĂȚI ALE MEDICINEI BRAȘOVENE: DR. IOAN BORDEA

Dr. Al. BALESCU, Dr. L. ROGOZEA, Dr. L. NEDELICU

Abstract. Director of the Health Service of the country and the initiator of the first Ambulance Association, Dr. Ioan Bordea is the author of a series of works of high scientifically and documentary importance. Among these, we can mention „The Romanian Health Services and Public Hygiene between 1905 and 1922”; „Advice and Guidance for Health Protection”; „The Ambulance Service în Brașov After Ten Years of Activity”. The volume „The Romanian Health Services and Public Hygiene between 1905 and 1922” comprises 855 pages structured în 5 chapters, Preface, Introduction and a generous bibliography. The author analyzes the health status of the population and provides data about: the organization of the health system, the pharmaceutical services, the health budget of Romania în the period 1898-1917, and în 1923 respectively, the low grade health care training and the technical services. Interesting, generous în information and important for the ideas it promotes is the subchapter about the history and the development of the pharmaceutical services and the regulations în this field.

The book written by doctor Ioan Bordea remains a model for the pertinent structuring and analysis of the health system, a valuable document for the knowledge and the understanding of the primary health care în Romania at the beginning of the XXth century.

Brașovul a reprezentat o zonă de interferență între Transilvania, Țara Românească și Moldova, o zonă propice pentru formarea unor personalități implicate activ în viața românilor indiferent unde au trăit ei. Evoluția culturală între secolele XV-XIX justifică aprecierea că Brașovul a fost și un important centru de cultură și civilizație medicală, prin evoluția, noutatea și profunzimea preocupărilor unor oameni ai acestei părți a țării. Un astfel de exemplu este doctorul Ioan Bordea (5.08.871-8.05.1947), originar din Târlungeni (județul Brașov). Absolvent al Liceului „Andrei Șaguna” din Brașov, devine Directorul Serviciului Sanitar al Țării. Este meritul doctorului Ioan Bordea de a înființa, la Brașov, prima Asociație de salavare. Valoroase sunt și lucrarile lui „Serviciul Sanitar al României și Igienă Publică între anii 1905-1922”, publicată în 1924 și „Sfaturi și îndrumări pentru ocrotirea sănătății”, structurată în mai multe capitole: „Precuvântare”, „Despre igiena sateanului”, „Lumea microbilor”, „Despre boală și boli molipsitoare”, „Despre hrană”, „Apa”, „Îmbrăcămintea”.

Demersul doctorului Ioan Bordea de a publica o carte despre „Serviciul Sanitar al României și Igienă publică între anii 1905-1922” este o încercare reușită de a prezenta starea de fapt existentă, în acest domeniu, înainte, în timpul și după Primul Război Mondial. Cuprinzând 855 de pagini, cinci capitole, o prefață și o introducere, lucrarea are o bogată bibliografie (101 titluri), cu referiri la cărți și articole semnate de

personalități precum: V. Babeș, I. Cantacuzino, I. Felix, Al. Obreja, V.A. Urechia, A.D. Xenopol. Lucrarea, cu o valoare documentară de necontestat, conține, de asemenea, hărți ce ilustrează repartizarea cazurilor de îmbolnavire (86), planuri ale unor spitale (14), precum cele din Strehaia, Chișinau, Cluj, Cernăuți, Constanța, precum și planul bolniției de la Horezu; 11 planșe, peste 45 de diagrame ale morbidității și mortalității provocate de difterie, scarlatină, dizenterie, aproximativ 200 de tabele. Lucrarea este impresionantă și prin dimensiune: 29 cm lungime, 23 cm lățime, 5 cm grosime. Există două exemplare la: Arhivele Statului din Brașov - cu un ex-libris semnat A. Huttman - și la Biblioteca Județeană „George Barițiu”, aceasta din urmă făcând parte din Fondul „Astra”.

În „Introducere”, autorul abordează subiecte precum: credințe populare, preocupări igienice, Codul lui Zoroastru. Autorul face o prezentare succintă a preocupărilor în domeniul sanitar la diverse popoare: indieni, iranieni, egipteni, greci, romani, pentru a se apropia apoi de perioada secolului al XX-lea, fiind convins de faptul - demonstrat de-a lungul istoriei - că „acele popoare au prosperat, s-au ridicat și au devenit puternice ai căror conducători s-au ocupat de condițiunile care asigură individului și grupului de indivizi o viață bună și sănătoasă, prezervându-i de toate primejdiile care pot să le amenințe fireasca dezvoltare”.

Relevând experiența altor țări care au introdus cursuri de educație sanitară (cursuri de puericultură în Suedia) sau au elaborat legi în domeniu (« Infant Life Protection Act » din 1872, în Anglia), doctorul Ioan Bordea se referă la situația din România. În acest sens, analizează datele statistice privind mortalitatea și stabilește măsurile ce trebuie luate în diferite etape ale vieții. Analizând starea de sănătate a populației, autorul subliniază că „principiul igienei de a nu face economie cu apa, ar trebui să constituie un învățământ de mare însemnatate, în special pentru o bună parte din administrația noastră”.

Capitolul „Organizarea Serviciului Sanitar „cuprinde „date istorice asupra evoluției sale din timpurile cele mai îndepărtate până în zilele noastre, date privind serviciul farmaceutic, bugetul sanitar al României în perioada 1898-1917, respectiv în 1923; o scurtă privire asupra învățământului sanitar inferior din România sau informații privind serviciul tehnic”.

Printre documentele reproduse amintim: „Proiect pentru îndeplinirea Organizației, a Statutului Medical în Prințipatul Moldovei”, alcătuit de doctorul Zolta în 1832, prin care se reglementa activitatea medicilor, farmaciștilor și a moașelor, adresa

Doctorului Davila „Domnului Protomedic din Ținutul Moldaviei Steege”, având antetul Școalei Ostășeti de Chirurgie No10 din 1858.

Davila va atașa o copie de pe Decretul Departamentului Instrucției Publice și al Cultelor din Franța. La articolul 1 se precizează: «Les élève de l' école de Médecine de chirurgie de Bucarest qui justifieront de quatre années d'Etudes dans le dite école e de connaissances analogues à celles qu'on exige en France pour le Baccalauréat es Sciences, pourront, après avoir subi avec succès l'examen de 3-année devant la Faculté de Médecine de Paris, être autorisés à y prendre les quatre dernières inscriptions et aspirer au doctorat”. Doctorul Ioan Bordea consideră deosebit de importantă promulgarea Legii asupra Serviciului Sanitar, din anul 1874. Legea consfințește primele demersuri făcute de doctorii Davila și Felix în ceea ce privește asistența efectivă a „populației rurale, fixând atribuțiile medicilor de plasă, din acest punct de vedere, și anume, obligațiunea de a vizita comunele rurale, de a aplica măsuri pentru prevenirea și combaterea boalelor epidemice și a da bolnavilor rurali ajutorul medical”. Legea stipula: „Consiliile județene sunt obligate să angajeze moașe pentru comunele rurale”. Se instituie și Consiliile de igienă și salubritate publică de pe lângă prefecturi și Comitetele permanente”.

În cadrul subcapitolului „Organizația Sanitară actuală a României” sunt prezentate Serviciul Central ce include Direcțiunea Generală a Serviciului Sanitar și un serviciu periferic. Administrația Centrală a Direcțiunii Generale a Serviciului Sanitar avea în componență șapte Direcții și un Serviciu tehnic și era condusă de un medic cu titlu de doctor în medicină. Acesta avea, în 1923, 111 angajați (inspectorii, funcționari). Numărul celor coopțați în consilii (administrative, medicală, chimico-farmaceutică, de igienă industrială și medico-legală), precum și în Consiliul Sanitar Superior era de 48 de membri.

Un alt subcapitol se referă la „Buletinul Oficial al Direcțiunii Generale a Serviciului Sanitar”, în care publica: „toată mișcarea personalului medical și sanitar, diverse dispozițiuni, Buletinul general statistic din fiecare lună, diferite articole cu subiecte de igienă și medicină generală. Nu e lipsit de importanță faptul că în Biblioteca Serviciului Sanitar se aflau 2284 de volume. Acolo existau „publicațiunile Direcțiunii până în prezent”, Buletinul Oficial, cărți și reviste medicale și alte publicațiuni specifice”. Serviciul Sanitar exterior are două mari ramuri: Asistența Sanitară și Asistența Spitalicească.

În lucrarea sa, Dr. Ioan Bordea prezintă principalele regiuni sanitare (7 înainte de Marea Unire, respectiv 11 după 1918) și face referiri la organizarea Serviciului

Sanitar (Birou administrativ, Birou de epidemii, Birou de salubritate și medical, Biroul asistenței, Birou de contabilitate, Biroul tehnic și al atelierului mecanic, Biroul de economat). De asemenea, este menționat rolul celor 71 de medici primari de județe. Titlul de „medic primar de județ” a fost stipulat prin Legea din 1885. Medicul primar al județului este numit prin decret regal și trebuia să „privegheze exercitiul medicinei, artei moșitului și al farmaciei”.

Până la Legea din 1910, personalul sanitar era reprezentat, după cum precizează autorul, de: medici primari de județe, medici de orașe, medici de spitale (ce ocupau postul prin concurs), medici de plasă, farmaciști intendenți la spitale, personalul sanitar „inferior” alcătuit din: subchirurghi, agenți sanitari, moașe. Inițial, personalul medical inferior provenea dintre foștii sanitari din armată sau dintre cei care au obținut un certificat din partea consiliilor de igienă. Odată cu înființarea în 1904, în București a unei școli de subchirurgie și apoi a școlilor de agenți sanitari din București, Galați, Oași, recrutarea personalului sanitar inferior se făcea din aceste școli. Pentru moașe s-au înființat școlile de pe lângă Maternitatea din București, Iași, Craiova. Autorul oferă informații interesante despre statele personale, sancțiuni, salarii și gradații.

În cartea sa, Dr. Ioan Bordea vine cu informații despre serviciul de aprovizionare, despre obiecte, aparate, instrumente, inventarul moale achiziționat, despre Atelierele mecanice. Aprovizionarea cu medicamente, înființarea depozitului general și stabilirea lui, în cele din urmă, în aprilie 1919 în strada Lahovary sunt, de asemenea, analizate de autor care subliniază importanța Laboratorului farmaceutic atât din punct de vedere pecuniar, cât și pentru creșterea eficienței tratamentului. Este de menționat faptul că Dr. Ioan Bordea elaborează în cartea sa un interesant subcapitol despre istoria farmaciei. Folosindu-se de documentele ce i-au stat la dispoziție și de studiile reputatului om de cultură și de știință, Nicolae Iorga, autorul constată că în secolul al XVIII-lea, la Curțile domnești din Moldova sau Țara Românească, nu existau farmaciști ci medici sau vraci, cum erau numiți popular. Aceștia nu numai că prescriau tratamentul, ci și preparau „doftoriile”, de unde și denumirea ulterioară de „doftori”. Dacă primii medici ai domnitorilor români au fost italieni, greci, germani, tătari, etc, primii farmaciști au fost italieni. La început „spițăria” se confunda cu băcania, de unde se puteau cumpăra medicamente simple, în majoritate de origine vegetală, precum și alte mărfuri coloniale. Dr. Ioan Bordea amintește de spițării de la Curtea domnitorului Constantin Brâncoveanu și de farmaciile unor spitale precum „Colțea”, „Pantelimon”, „Sf. Spiridon”. Sunt enumerați spițeri moldoveni și munteni din

secolele al XVIII-lea și al XIX-lea și o serie de farmacii: „Providențe”, „La Apollo”, „La Vulturul de Aur”, „La Esculap”, „La Leul de Aur”, „La Speranța”, „La Pelican”, „Biserica cu Sfinți”, etc.

„Regulamentul Organic” din 1831 este un document important nu numai pentru cercetarea societății românești în ansamblu, ci și pentru dezvoltarea și practicarea farmaciei. Conform Art. 47 și 52 „Aceia numai ce vor înfațișa diploma pe numele lor, cum ca într-adevar au petrecut cursul învățaturii după orânduială la vre una din Academii să fie volnici a ținea spițării în această țară”.

Dr. Ioan Bordea pune în valoare un alt document, un Raport din 1832 al Comisiei medicale adresat Departamentului Ministerului Pricinilor de Lăuntru, semnat de Dr. Zotta, Dr. Illaszuck, Dr. Sachelari și descoperit de autor în Arhivele Statului din Iași. Iată un fragment din acest raport: „Comisia doftorilor vrând a alcătui taxie doftoricească potrivită cu interesele țării au întrebuițat mai multe luni pentru alegerile știintelor celor trebuincioase despre producturile și plantele ci să află în cuprinsul Prințipatului și s-ar întrebuița pe la spițerii... ,”.

Bresla farmaciștilor începe să se organizeze în secolul al XIX-lea. În Țara Românească și Moldova apare Corporația farmaciștilor, denumită „Starosha” (1836), devenită, apoi, Colegiul Farmaciștilor. În Moldova se înființează „Gremiul Farmaceutic”, (1854) care avea ca scop apărarea farmaciștilor, a profesiei acestora așa cum reiese dintr-un alt document reprodus în cartea „Serviciul Sanitar al României și Igiena Publică între anii 1905-1922”. S-a constatat că pe teritoriul României dinainte de Marea Unire numărul farmaciilor a crescut continuu: de la 35, înființate prin hrisoave domnești, la 104, după intrarea în vigoare a Regulamentului Organic.

Prin „Decretul Domnesc 1300” din 1868 se înființează 12 farmacii, iar după intrarea în vigoare a Legii Sanitare din 1874, se înființează alte 13 farmacii, pentru ca până în 1913 să mai apară 127 farmacii.

Cartea cuprinde date despre existența și numărul farmaciilor din Dobrogea, Transilvania și Banat, Bucovina și Basarabia.

În perioada în care Dr. Bordea era Directorul General al Serviciului Sanitar existau 1140 de farmacii: 430 în Regat, 516 în Transilvania și Banat, 59 în Bucovina, 135 în Basarabia. De asemenea, existau 414 drogherii și 28 de depozite medicale, din care 22 în București.

Analizând activitatea desfășurată în drogherii, Dr. Bordea ajunge la concluzia că majoritatea își depășesc atribuțiile de vânzare en-gross și încalcă prevederile Art.

138 din Legea Sanitară. Este semnalată situația extrem de gravă în care unii droghişti „să efectueze reţepe medicale şi să inducă publicul în erori”.

Deşi ne-am obişnuit să considerăm drogurile ca fiind o problemă a ultimei jumătăţi a secolului al XX-lea, se constată că Dr. Bordea abordează acest subiect într-un subcapitol intitulat „O convenţiune internaţională cu privire la traficul medicamentelor”. În România va fi promulgat „Decretul regal Nr. 2543” în consens cu activitatea „Legii Natiunilor” de combatere a traficului de opiu. Plecând de la experienţa autorităţilor române, de la schimbul de informaţii realizat cu alte ţări, Dr. Bordea va propune înfiinţarea monopolului opiului, cocainei şi derivatelor, pe baza unei legi care să reglementeze următoare măsuri:

„Statul singur să fie importatorul, prezentând cea mai sigură garanţie, că nu va exporta opiul, cocaina şi derivatele lor şi că va combate traficul clandestin.

Statul să fie depozitarul şi distribuitorul prin depozitele sale de medicamente.

Statul să stabilească controlul special după norme noi, care să asigure exactitatea statistică a ţifrelor asupra comunităţii intrate şi întrebuiţate şi totdeauna să asigure în speţă urmărirea şi înfrângerea tuturor abuzurilor cu narcotice.

O lege specială pentru înfiinţarea monopolului va stabili bazele pe care se va alcătui regulamentul ce va determina modalităţile de aplicare”.

Un alt subcapitol se referă la „Controlul asupra vânzărilor medicamentelor, asupra debitărei substanţelor toxice şi reprimarea speculei”. Articolele 114 şi 118 din Legea Sanitară, Art. 20 din Regulamentul Comisiei Farmaceutice şi Art. 45, 46 din Regulamentul pentru Consiliul de igienă şi salubritate publică” reglementează activitatea farmaciştilor şi precizează modul în care este verificată competenţa acestora.

Perioada abordată în carte este una a dezvoltării secretului farmaceutic şi a rglementării activităţii acestui domeniu. Un moment important a fost în 1923 prin crearea „Direcţiei Serviciului farmaceutic pe cale bugetară”.

Fară a epuiza toate subiectele legate de aceasta valoroasă lucrare, trebuie să amintim faptul că demersul doctorului Ioan Bordea nu este singular. Cu 26 de ani înainte, profesorul Felix a scris o lucrare despre igiena publică şi sitemul sanitar, iar în 1907, profesorul Obregia a făcut un studiu asemănator şi care a fost parţial publicat. Studii parţiale au fost realizate de doctorii Popescu Azuga, Zaharia Petrescu, Nica Leon. Aşa cum am amintit, Dr. Ioan Bordea a înfiinţat prima Asociaţie de Salvare. Va fi Preşedinte al „Eforiei Serviciului de Salvare” şi va scrie „Salvarea – Braşov după zece ani de activitate”, tipărită de Institutul de Arte Grafice „Astra”, 1939.

Lucrarea „Serviciul Sanitar al României și igiena Publică între anii 1905-1922” rămâne un model de structurare, un valoros document pentru a cunoaște și înțelege asistența medicală primară din România începutului de secol XX.

Bibliografie

- Anghelescu, N.I. – *Acte și documente din Trecutul Farmaciei în Țările Românești*. Tipografia „Speranța”, București 1904.
- Bologa, V. și colaboratorii – *Istoria medicinei universale*, Editura Medicală, București, 1970.
- Bologa, V. și colaboratorii – *Istoria medicinei românești*, Editura Medicală, București, 1970.
- Bordea, I. – *Serviciul Sanitar al României și Igiena Publică, între anii 1905-1912*, Tipografia „Cultura”, București, 1924.
- Dumitrașcu, D. – *Medicina între miracol și dezamăgire*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986.
- Gazeta de transilvania, 1890-1944.
- Iorga, N. – *Medici și medicina în trecutul românesc*, București, 1919.
- Izsak, S. – *Farmacii de-a lungul secolelor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
- Neuman, C., Nicolau, E., Schor, A. – *Istoria sumară a dezvoltării științei*, Editura Politică, București, 1983.

CONTRIBUȚII DOCUMENTARE PRIVIND MENTALITATEA GRĂNICEREASCĂ NĂSĂUDEANĂ

drd. Adrian ONOFREIU

Din bogatul tezaur documentar creat de instituțiile din zona fostei granițe militare năsăudene s-au păstrat numeroase eșantioane până în zilele noastre. Ele arată și totodată, definesc concepția înrădăcinată în mentalul colectivităților din sistemul militar confinar, creatoarele unui sistem atitudinal aparte.

Până acum au fost publicate mărturii privind integralitatea componentelor reglementate în interiorul unei colectivități umane a zonei¹, cât și fragmente din acest sistem atitudinal, referitoare la încheierea căsătoriilor², sau recăștigarea și valorizarea posesiunii fundamentale a zonei - ca de altfel a întregii societăți transilvănene a perioadei – reprezentată de proprietatea funciară³.

Pe această direcție se înscrie și efortul nostru de redare a altor aspecte particulare din situația comunităților grănicerești, în perioada de după desființarea regimentului de la Năsăud.

Abia la o generație temporală de acest moment, înregistrăm încă proaspete în mentalul colectivităților umane atitudinile din perioada militarizării, cu efecte benefice pentru cei care au fost integrați acestui sistem. Prin aceste poziții atitudinale, se definește puternic individualitatea zonei.

Năsăudul, ca și centru al zonei militarizate, se va situa în fruntea acestor manifestări, va da tonul și va fi nucleul acestor concepții atitudinale. Din bogatul tezaur documentar al localității reședință a fostului regiment grăniceresc, au fost publicate mărturii referitoare la conservarea tradițiilor și grija față de averile dobândite în timpul existenței regimentului.

¹ *Poruncile Primăriei Năsăud 1863-1867* (notă asupra ediției, studiu introductiv și transcrierea textului Poruncilor, Simion Lupșan și Adrian Onofreiu), Ed. Fundației „George Coșbuc” Năsăud, ediția a –II-a revăzută și întregită, Năsăud, 2006.

² Claudia Septimia Peteanu, „Protocolul căsătoriilor” din comunitatea Năsăud în a doua jumătate a secolului XIX, în „Arhiva Someșană”, seria III, IV, 2005, pp. 211-245; Idem, *Moralitate și moralizare în „Țidulele de cununie” din comunitatea Leșu în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în Idem, V, 2006, pp. 53-60.

³ *Contribuții documentare referitoare la situația economică a satelor năsăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, (volum îngrijit de Simion Lupșan și Adrian Onofreiu), Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007; Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind caracterizarea hotarului satelor năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, XII, 2007, pp. 179-188.

Documentul pe care-l publicăm în continuare definește aceste atitudini, fiind o continuare a preocupărilor membrilor comunității din Năsăud, în deceniile ce au urmat trecerii acestora la statutul civil. Protocolul încheiat la 18 decembrie 1871 în „opidul Năsăud” ne introduce în universul mental al generației care a cunoscut prima, statutul civil. Acesta prezintă o radiografie orizontală, dar în același timp și în profunzime, a societății năsăudene, realizată pe baza unei experiențe acumulate în scurta perioadă de existență a Districtului Năsăud, perioadă deosebit de bogată în realizări benefice pentru locuitorii zonei. Întocmit sub formă de statut⁴ - rezultat al unei bogate experiențe de reglementare prin acest instrument, moștenită de la sistemul militar - documentul redă în termeni sintetici problema esențială a comunității năsăudene, aceea a conservării și apărării proprietății moștenite de la antecedenti, „consângeni” din trecut.

După ce face un excurs în trecutul zonei – începând cu menționarea privilegiilor medievale care stabileau statutul de oameni liberi, „în militarizarea”, consemnarea consecințele participării la campaniile militare, cifrate la peste 5.000 de victime, recunoașterea proprietăților din timpul graniței, prin rezoluția imperială din 27 august 1861 de la Laxemburg, pentru a argumenta drepturile câștigate - statutul descrie, pe secțiuni, averea comunității năsăudene și modul de administrare a acesteia.

Aflăm astfel consistența moștenirii, formată din *averea cumulativă*, alcătuită din *averea imobilă*, constând din 8 *edificii*, cu ocoalele și grădinile lor, apoi categoriile de teren, *arabil, fânețe, pășuni, păduri* și *neproductiv*, situate atât în hotarul localității, cât și în terenul aparținător de la *Lușca Cârști* și munții aflați în proprietatea localității, *Saca* și *Izvorul Mare*⁵; *fundațiile*, alcătuite din cotele de participare la Fondul de montur, Fondul școlar central, Fondul școlii confesionale din localitate, cel pentru clădirea bisericii greco-catolice, depunerile la banca „Albina” din Sibiu și cota parte la A.S.T.R.A; *veniturile* realizate din drepturile de *crâșmărit, vama târgului, pescuit, vânat, plutărit*. Toate acestea alcătuiau o avere considerabilă, care trebuia gestionată în folosul comunității căreia îi aparținea.

De aceea, acest potențial economic trebuia utilizat, în primul rând, prin arendarea bunurilor imobile, pentru „a aduce folos”, a fi utilizate – în cazul pășunilor alpine – ca „păscătoare pentru oi și capre”, sau în favoarea celor care aveau „avere în călcătura părții

⁴ Vezi în *Districul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare* (autori Simion Lupșan, Adrian Onofreiu), Ed. Fundației „George Coșbuc” Năsăud, 2003, *Statutul general de organizare a comunelor din Districul Năsăud, din 29 august 1872*, între paginile 514-536; *Statutul de organizare a Districului Năsăud*, între paginile 453-501; *Statutul de organizare a comunității opidane Năsăud*, din 10 noiembrie 1873, între paginile 514-536.

⁵ Pentru comparație, descrierea hotarului Năsăudului în anul 1864, la Simion Retegan, *Satele*

de hotar, căzătoare în imasă”. Administrarea urma să fie făcută printr-o comisie formată din 20 de membrii, care avea ca scop să se îngrijească ca „dacă ar veni cazuri, când un proprietar ar trebui să-și vândă vatra și posesiunea, sau se vor vinde la licitație, prin judecătorie, să le cumpere, pentru întreaga comunitate”. Pentru evidența tuturor familiilor descendente din grăniceri, urma să se realizeze conscrierea acestora, „după trupina și ramurile ei de consăngeni, precum a fost la numărulșul vetrei”.

O sarcină importantă era preocuparea pentru buna gospodărire a acestor bunuri, astfel ca prin „dezeconomizare”, familiile să nu ajungă sărace și să fie nevoite să-și vândă proprietatea.

Protocolul se încheie prin menționarea acceptului pentru organizarea adunării, – circumscris legalității acțiunilor organizate aici – de către „factorii politici”.

Documentul ne introduce în mentalul zonei, în trăirea interioară a populației de aici, fiind în același timp și un valoros izvor de demografie istorică, prin consemnarea celor 179 de familii descendente de grăniceri, din localitate. Totodată, ne relevă tenacitatea luptei pentru conservarea unui sistem moștenit ca urmare a sacrificiilor în beneficiul militar al monarhiei, de la care se aștepta o atitudine de înțelegere și apreciere a acestor eforturi. În schimbul loialismului dinastic, foștii grăniceri cer recunoașterea statutului special, derivat din existența și drepturile câștigate în timpul regimului militar. Este de altfel și trăsătura care marchează *constantă preocupărilor* populației de aici, în direcția evoluției viitoare, pe traiectul nou de dezvoltare. Dezvoltarea a fost determinată de noua situație juridică, de civili, de după 1851, și cadrul general, în care a încercat să se integreze.

Se definește în acest mod mai pregnant atât de des invocata *mentalitate grănicerească*⁶, care sub forme evolute, se va perpetua până târziu în contemporaneitate și care va individualiza zona ca o entitate aparte.

Publicarea lui, pe linia urmată de autor⁷, se face cu respectarea particularităților din epocă, privind limbajul folosit și modul de exprimare. Am păstrat toate acestea, micile noastre intervenții în text fiind consemnate în notele de subsol și având scopul de a explica unele cuvinte, asigurând astfel cursivitatea documentului care urmează:

năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea, Accent, Cluj-Napoca, 2002, pp. 113-123.

⁶ Adrian Onofreiu, *Granița năsăudeană sau perenitatea unei mentalități. Perspectivă istoriografică*, în „Anuarul Asociației profesorilor de istorie din România – filiala Bistrița-Năsăud”, 1, 2006, p. 219-225.

⁷ Vezi Protocolul adunării comunității năsăudene din 3/15 februarie 1863, la Adrian Onofreiu, *Mentalitatea năsăudeană în documente de arhivă*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, XI, 2006, pp. 13-18.

„Protocolul”⁸

Ședinței adunării familiilor foste grănicere și a următorilor, din comunitatea opidană Năsăud, ținută în edificiul școlii greco-catolice, în ziua de Sfântul Nicolae, luni, 18 decembrie 1871, stil nou.

I. Înfățișându-se pe ziua de azi mai jos subscrisele familii foste grănicere, apoi următorii⁹ a lor și, făcându-li-se, din partea membrului Macedon Grigoriță, cunoscut scopul adunării de astăzi - prin o vorbire amăsurată¹⁰ - și tot o dată propune, că ar fi bine, înainte de toate, de a se constitui adunarea, alegându-și un președinte, apoi, unul sau doi purtători de protocol.

Ad. I. Adunarea, cu voturi unanime, alege președinte pe d-l. Grigore Mihăilaș. Apoi, de purtătorii protocolului adunării prezente, pe d-nii. Toader Ionașc și Macedon Grigoriță, care numaidecât își ocupă fiecare locurile lor.

II. După ce s-a constituit astfel adunarea, alegându-și președinte și notarii, se deschid dezbaterile despre scopul adunării de astăzi și totodată, aduce președintele înainte, că după cum prin mai mulți, ni s-a făcut cunoscut scopul adunării și mai de amănunt, vi s-a dat deslușirile necesare prin Macedon Grigoriță, ca noi să ne facem niște reguli după care pe viitor, să se administreze toate averile, bunurile și fundațiunile familiilor grănicere, spre care scop cugetă și propune, că ar fi bine a se citi un proiect ce s-a lucrat prin bărbați de-ai noștri și din mijlocul nostru, și dacă nu cumva se vor primi acela ca al nostru în bloc, apoi îl vom lua la dezbateri specială.

Ad. II. După mai multe dezbateri și o consultare meritorie, se citește proiectul compus despre administrarea averilor, bunurilor și fundațiunilor grănicerești, prin notarul adunării Macedon Grigoriță din cuvânt în cuvânt, care-l primește întreaga adunare cu voturi unanime, ca de al ei, precum urmează :

„Considerând că locuitorii din Valea Someșului – și îndeosebi din opidul Năsăud – din timpurile cele mai vechi au fost înzestrați cu drepturi cetățenești, care drepturi, și după prădarea prin barbari în evul de mijloc, s-au recunoscut prin privilegiul regelui Matei, din anul 1475, prin regele Ladislau, din anul 1492 și al lui Ludovic II, din anul 1520, care au dat baza, ca la *înmilitarizarea* acestor locuitori români, în anul 1763, au venit toate familiile militarizate în conscripție ca *libertini*, ca și care, se consideră în tot timpul ce au stat în serviciul militarizării, de la anul 1763 până la 1851, în 13 martie, în care timp, așa numitele

⁸ Păstrat la Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, colecția *Iulian Marțian*, d. 23/c/4, f 1-28.

⁹ Urmașii.

¹⁰ Potrivită, la obiect.

bunuri grănicerești, a căror descriere urmează mai jos, s-au administrat prin comisiile economice (Öconomie comissionen), alese de ei, în favoarea singură a familiilor grănicerești, pentru care bunuri, încă deosebit, au dat acele familii din tot regimentul, mai mult de 5.000 de victime, în campaniile anilor 1778 și 1779, în contra Pruşilor, 1788 și 1789, în contra Turcilor, 1792 până la 1801, în contra Francezilor, 1805, în contra Francezilor, 1809, în Polonia, 1812, în Rusia, 1813, 1814 și 1815, în contra Francezilor, 1831, în garnizoană înăuntrul țării, 1846, în Galiția, 1848, în Ungaria și 1849, în Galiția¹¹, între care și familiile grănicere din Năsăud au dat un contingent însemnat; considerând că, la desființarea institutului de graniță, în 13 martie 1851, apoi, prin biletul de mână a Majestății Sale Împăratul, din 27 august 1861, s-a lăsat în deplina proprietate și posesiune numai familiilor grănicerești, toate acele bunuri, având dănele administratori din sânul lor și, a căror venituri le-au folosit numai familiile grănicerești; considerând cum că, pentru veniturile ce au fost comune, a fostului regiment, precum veniturile din regalii și așa numitul fond de montur, ce a fost comun a celor 44 de comune la desființarea regimentului, s-a despărțit de către agendele administrațiunii politice și se administrează – de facto și de jure – de un organ ales de reprezentanții familiilor grănicerești, sub firma *Comitetul administrator de fondurile școlare grănicerești*, exclusiv, numai în favoarea familiilor grănicerești; așa s-au unit și din opidul Năsăud familiile foste grănicere și descendenții lor, și anume [...] ¹², pentru ca analog cu modul statorit pentru administrarea și economizarea veniturilor generale a tuturor comunelor grănicerești din District, să-și administreze toate acele venituri și bunuri – deosebit și în opidul Năsăud – cu scop de a susține și pe viitor această comuniune de proprietate, precum a stat dintotdeauna, s-au învoit nerevocaver și cu îndatorire pentru ei și pentru cei ce vor descinde de la ei ca următori legali în drepturile grănicerești, a regula ținerea acelei proprietăți comune grănicerești în următoarele:

Secțiunea I.

Conscrierea averii cumulative.

§ 1. Conscrierea averii imobile.

A. Edificii.

1. Casa de sub nr. conscripției 35, 45, 46, 83, 158, 186, 228 și 301, cu ocoalele și grădinile ținătoare de ele.

B. Pădurile.

¹¹ Pentru campaniile militare ale regimentului, vezi Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, *Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean*, București, Ed. Enciclopedică, 2006, *passim*.

Din ținutul hotarului, după filiera¹³ de posesiune, 388 jug. 700 stj².

2. Din prediul *Lușca Cârști*, după coala de proprietate, 171 jug. 1478 stj².

3. Din muntele *Saca*, după filiera de proprietate, 1744 jug.

4. Din muntele *Izvorul Mare*, după filiera de proprietate, 155 jug. 100 stj².

C. *Arăturile*.

1. În hotar, după filiera de posesiune, 20 jug. 685 stj².

D. *Fânețe*.

1. În hotar, după filiera de posesiune, 17 jug. 716 stj².

2. În prediul¹⁴ *Lușca Cârști*, după filiera de posesiune, nr. 94, 1 jug. 599 stj².

E. *Pășuni*.

1. La hotar, după filiera de posesiune, nr. 249, 407, 248., de 476 jug. 654 stj².

2. În prediul *Lușca Cârștii*, după filiera de posesiune, nr. 95 și 94, de 7 jug. 770 stj²

3. Muntele *Saca*, după filiera de proprietate, 947 jug.

4. În muntele *Izvorul Mare*, după filiera de proprietate, 1085 jug. 1500 stj².

F. *Suprafața de pământ neproductiv*.

De pe hotar, *Lușca Cârștii*, munții *Saca* și *Izvorul Mare*, care constă cea mai mare parte, din ape, drumuri și pâraie, face 330 jug. 200 stj².

§ *Conscrierea fundațiunilor*.

a) partea la Fondul de montur, acum de stipendii cu...

b) partea la Fondul școlar central, care s-a fondat din 3 părți a arenzii dreptului de crâșmărit și participăm la susținerea școlilor normale și a gimnaziului.

c) fondul școlar confesional local, constător din suma totală de 6.207 florini și 961/2 cruceri valută austriacă, din a cărui venit se plătește anticipațiunea catehetului și se suportă alte spese școlare.

d) fondul spre clădirea bisericii de confesiune greco-catolică., spre a se clădi biserica, care poate fi peste 20.000 florini. valută austriacă, elocați.

e) *fondus-instructus*, făcut de 4.000 florini. valută austriacă, a cărui venit de interese, e menit spre cumpărarea de veșminte și alte lipse dinăuntru.

f) fondul spre ajutorarea celor lipsiți de avere, fii de familii grănicerești;

h) active la institutul de credit și de economie "Albina", de 500 florini. valută austriacă;

¹² Urmează numele a 179 familii de grăniceri sau descendenți ai acestora.

¹³ Coala.

i) partea de membru la Asociațiunea Transilvană pentru Cultura și Literatura Poporului Român.

§ 3. Drepturi și privilegii.

a) dreptul de a strânge vama târgului, amăsurat¹⁵ tarifului aprobat din partea deregătoriei mai înalte, bazat pe diplomă, care venit face anual, 1631 florini;

b) dreptul de a crâșmări, bazat pe deciziile înaltelor autorități, care face, a 4-a parte, 925 florini. valută austriacă;

c) dreptul de pescuit;

d) dreptul de vânat;

e) dreptul de plutărit.

§ 4. Averea mobilă.

(după inventar).

Secțiunea II.

Despre modul de folosire.

§ 5. Averea conșcrisă în secțiunea I, § 1, lit. A (edificiile), sunt a se esarenda prin comisia economică acestei societăți în licitație, pe unul sau mai mulți ani, la aceia, ce vor oferi mai mult, a li se lăsa pe lângă inventar și contracte, pe lângă obligațiunea de a plăti arenzile în pătrări de ani anticipative, din venitul arenzii, după ce vor fi acoperite dările regești, apoi alte reparaturi și adoptări, venitul are să încurgă în fondul din secțiunea V.

b) Pădurile conșcrise sub § 1, lit.b, pct.(adică de pe cuprinsul hotarului), în care terenuri sunt de a se socoti și acele despre care s-a tăiat lemn sunt de a se cultiva, amăsurat legii și ordinațiunilor sus stătătoare și folosirea acestora să urmeze proporționat veniturilor și, respectiv sesiunilor grănicerești, după anumite măsuri, de exemplu, orgie vieneză sau cubică¹⁶ și să nu fie nici într-un caz iertat, ca să se facă ori și de cine neguțător cu lemn, iar în caz, când totuși se vor prinde atari făptuitori de păduri, să fie pedepsiți, amăsurat legilor și tarifelor de pădurit.

Să se îngrijească, ca pădurile să aducă și folos, din care să se poată plăti personalul silvanal, precum și contribuțiunea și echivalentul după ele; folosirea însă să urmeze amăsurat mulțimii de păduri, după un plan de economizare, atât lemnul de clădit și de focărit, precum și pentru clădireile publice, cât și a celor îndreptățiți la ele.

¹⁴ Cătun.

¹⁵ Potrivit, în conformitate cu.

¹⁶ Unitate de măsură pentru greutate.

c) Pădurea din prediul Lușca Cârștii să se folosească asemenea legilor și ordinațiunilor silvanale; de aceea, locuitorii următori grănicerești, care posedă proprietate acolo, pentru clădiri și foc, iar pădurile și prevaricațiunile să fie pedepsite conform legii și tarifului silvanal, și asemenea să se îngrijească, ca personalul silvanal, ce o va inspecționa, să fie renumerat din veniturile acestei păduri, și, în caz când, din acea pădure nu se vor putea efeptui atâtea venituri anuale, ca să se poată plăti contribuțiunea și echivalentele, apoi renumerațiunea personalului silvanal, acele neajunsuri să se repartizeze pe acei proprietari ce posedă pământ acolo, în proporția acelora.

d) Pădurile din muntele *Saca* și *Izvorul Mare* (§ 1, lit. B., punctele 3 și 4), pe lângă, că se vor folosi și pe lângă cele zise la prediul din Lușca Cârștei, au deservit și *de păscătoare* pentru turmele de oi și capre, când se vor ivi cazuri, să se esarendeze după cum se va afla mai cu scop, ori *din mână liberă*¹⁷, ori prin licitație publică, pe lângă documente legale, însă amăsurat legii și prescrierilor silvanale și încă, succesive, în parcele anuale, iar arenda ce se va căpăta după substragerea speșelor de comisionale, precum și a contribuției, apoi a plăților personalului silvanal și a echivalentului a întregului teren de pădure, restul să meargă în fundația din secțiunea V.

e) Averile conscrise de sub § 1, lit C. (arăturile de la hotar) lit. D., punctul 1 și 2 (fânețele de la hotar și Lușca Cârști), dacă nu se vor folosi prin comisia economică a acestei societăți mai favoritor prin o economizare proprie, să se arendeze pe un an, numai acelor coproprietari din societate, care vor îmbia¹⁸ și plăti prețul mai sus, la termenul pus, din arenzile ce se vor câștiga după plățirea contribuției și a altor spese, restul să incurgă în numitul fond din secțiunea V.

f) Pășunile de la hotar (§ 1, lit. e, punctul 1), să se lase mai înainte de toate, pe calea esarendării publice anuale, numai membrilor co-proprietari ai societății care ar voi a ține mai multe vite, decât posedă singuri dâșii, posesiune proprie, în *călcătura părții de hotar căzătoare în imaș*, însă în acel caz, când nu le vor arenda toate acele parcele coproprietarii sus ziși, să se lase altor locuitori, pe lângă taxe anumite, încât să se poată câștiga barem atâta venit, cât să se acopere darea de pământ, din câștigul arendării; restul, după plățirea contribuției și echivalentului sau alte speze, este de a incurge în fundația din secțiunea V. Iar pășunile din ambii munți *Saca* și *Izvorul Mare*, în cazul când coproprietarii acestora ar afla mai cu scop a le folosi prin posesiunea cu vitele lor proprie, are de rămas nearendate; numai cât, în acest caz, proprietarii vitelor aflătoare în munți spre pășunare, vor

¹⁷ Încredințare directă.

¹⁸ Oferi.

avea, pe lângă plățirea contribuțiunii și a echivalentului, a mai solvi¹⁹ și anumite procente, ce se vor satori spre apărarea și susținerea acestor munți în cauza apărării acestor proprietăți, cu ocazia regulărilor de mete²⁰, sau în cauza de ceartă și aceasta, cu atât pe o cale mai dreaptă, pentru că o parte din co-proprietarii acestor realități, din cauza sărăciei, nu sunt în stare a trimite și ei vitele lor, amăsurat dreptului de folosire, ce după codicele civil general, li se compete²¹.

g) (§, lit. G). Suprafața pământului neproductiv înscrisă în cartea de cadastru, și mai cu seamă acele parcele, care se vor putea, prin osteneli și spese mai puține, aduce la cultură, sunt de a se cultiva și aduce în stare productivă, bătar²² cu arbori fructiferi.

Peste tot, va fi de lipsă și datorință comisiei economice, în coînțelegere cu capii familiilor coproprietare a acestor realități, cât va fi numai cu puțință, de o parte, a introduce o economie de mustră²³ și de altă parte, înmulți averea societății, atât arăturile, fânețele, pădurile, pășunile, precum și parcelele neproductive, a le comasa.

Pentru că piatra din locurile neproductive și văi și pâraie, e încă proprietatea a întregii societăți, ar fi de dorit, ca proprietarii singuratici, numai după învoirea întregii societăți, și respectiv comisiei economice a ei, să poată strânge și vinde altora neîndreptățiți la aceste proprietăți, pentru că fără de aceasta, societatea singură va avea mare lipsă de ea la clădirile, ce va voi a le întreprinde, de exemplu, la biserică, la o clădire a societății, ce este proiectată a se face pe pământul societății, cu bolte²⁴ dedesupt, din care să tragă societatea foloase însemnate.

h) (§ 2). Fundațiile enumerate sub a, b, c, d, e, f, g, și h, de cumva până acum n-au statute lor deosebite, după cum se presupune și pe a căruia temei să se administreze și folosească, sunt a se folosi și administra pe temeiul statutelor, ce se vor compune din nou, de întreaga societate, sau reprezentanții ei.

i) Drepturile sau privilegiile enumerate sub § 3, lit. a, b, c, d și e, vor fi a se folosi precum va afla societatea, prin comisia economică a ei, mai favoritor, prin esarendarea acelor drepturi sau ținerea lor în regie proprie, în toată întâmplarea, numai după statutele compuse de societate, și veniturile din acele drepturi ori în care caz, după ce vor fi subtrase toate dările și spesele după ele, au să incurgă asemenea, în fundația din secțiunea V.

¹⁹ A plăti.

²⁰ Hotar, mejdă.

²¹ Le revine, li se cuvine.

²² Măcar.

²³ Model, mostră.

Secțiunea III.

§ 6. Obligațiile și greutățile obvenitoare²⁵ după aceste averi.

După cum s-a zis și mai înainte, greutățile ce zac pe averile descrise la secțiunea I, § 1, vor fi a se trage următoarele:

- a) darea și echivalentele;
- b) spesele de administrație și renumerația, ce sunt statorite și se vor statori de acum adică, personalul silvanal, renumerația preotului greco-catolic Ioan Lazăr, din loco;
- c). spesele pentru apărarea acestor realități, fundații și drepturi, în cauze de procese și anume, pentru deputații, etc.
- d) spesele pentru cultivarea deosebitelor culturi, de exemplu: a fânețelor, pădurilor;
- e) partea la spesele administrației politice pentru aceste averi și fundații și drepturi, precum și partea ce ar cădea pe fiecare co-proprietar a acestor bunuri, pentru averea lor privată și singuratică imobilă, în acea măsură, după cum va fi repartiția administrației politice pe fiecare an, precum și alte greutăți publice în bani, care de altminterlea, ar fi cu tot dreptul de a se plăti, ca parte din aceste venituri.

Secțiunea IV.

§ 7. Administrația.

Spre administrarea bunurilor, fundațiilor și drepturilor, co-proprietarii îndreptățiți își reînnoiesc comisia economică, constătătoare din 20 de membrii, capi a familiilor grănicerești din cei mai cu avere, apoi mai deștepți și pricepuți, de odată, cu subscrierea acestei statoriri și, pe lângă legitimarea lor, li se vor împărtași decrete din partea prezidiului acestei adunări generale, care membrii, dacă vor lua obligația administrării prin depunerea jurământului, vor avea a primi, în chivernisirea lor, averea întreagă a acestei societăți mai sus descrise și vor fi răspunzători cu averile lor proprii, întregii societăți, pentru ori ce daune și iregularități, amăsurat codicelui civil general și instrucțiunilor primite în această privință, conform statutelor de față, care membrii, să-și aleagă din mijlocul lor un președinte, secretarul acestuia și un casier. Toți aceștia vor avea de a economiza aceste bunuri în sunetul²⁶ instrucțiunilor date lor și făcute de întreaga societate, ori de o comisie aleasă de ei.

²⁴ Beciuri.

²⁵ De suportat.

Secțiunea V.

§ 8. Venitul curat.

Venitul curat este restul, după suportarea sau plățirea greutăților enumerate peste tot și, în special, în secțiunea III. Din venitul curat a tuturor acestor realități, drepturi și fundații, apoi, din capitalul de față, constător din florini. cruceri valută austriacă, și elocați²⁷ mai înainte numai la co-proprietarii acestor bunuri, să se formeze un capital, adică o fundație, elocându-se banii gata numai la coproprietarii acestor bunuri, pe lângă ipoteca reală sau pemnu (amanet) și, pe lângă plățirea intereselor ce se vor stabili, și anume, după următorul mod :

a) la aceea co-proprietari, a căror realități ar fi pemnorate²⁸ cu datorii, pe lângă procente mai mari, decât va uzita a da societatea;

b) la aceie co-proprietari, care prin daune și vite, ori prin nenorociri cu vite, ar veni în lipsă de a împrumuta;

c) la aceea meseriași co-proprietari, care spre ducerea meseriei lor, ar avea neîncunjuraver²⁹, lipsă de împrumut;

d) la ceilalți co-proprietari, la care se vor ivi alte lipsuri temporare în economiile lor. La această fundație au, așisderea, dreptul de co-proprietate, toți acei următori de fii a foștilor grăniceri, întru a căror mână și proprietate, se află *vetre cu moșii grănicerești*.

Din această fundație, sau din capitalul ei, va fi numai atunci a se ataca, și anume :

1. dacă venitul anual ar fi mai puțin decât să se poată acoperi spesele și greutatea enumerate și cuprinse în secțiunea III;

2. dacă ar veni cazuri, când un co-proprietar, adică un posesor de vatră și posesiune grănicerească, sub ori și ce împrejurare, vor veni în poziție a-și vinde vatra și posesiunea dânsului, sau se vor vinde în licitații publice prin judecătoria competentă, spre mulțumirea creditorilor lui, atunci va fi datoria societății, respectiva administrației, a le cumpăra din acești bani, pentru întreaga societate.

3. spre acoperirea datoriilor ce zac în prezent, sau se vor face prin cumpărări de realități și alte bunuri, în favoarea societății.

Din interesele acestei fundații sau capital, să se folosească, mai înainte de toate, spre înaintarea agriculturii, după cum se vor dezvolta recerințele, apoi, la ramurile de meserie și cum va cere necesitatea, și pentru cultura spirituală, adică, scopurile bisericești și

²⁶ Potrivit cu prevederile, în sensul.

²⁷ Cuveniți, destinați.

²⁸ Amanetate.

²⁹ Neapărat.

școlare, ori spre cumpărarea de unelte economice, ori prin împărțirea de renumerații la acei economi, ce se vor distinge în înaintarea economiei, și anume, a creșterii vitelor de soiuri mai alese, a pomăritului, a stupăritului, etc.

Secțiunea VI.

§ 8. Dispoziții generale.

I. Spre a avea evidența tuturor familiilor îndreptățite la bunurile descrise în acest statut, să se deschidă foile unui protocol legat în pereți³⁰ tari și învelit cu piele, după alfabet, unde ar fi a se înscrie starea familiilor grănicerești, după *trupina și ramurile ei de consăngeni*³¹, văzându-se anul nașterii și a morții fiecăruia ins, precum a fost *la numărulul vetrei, două sau mai multe case, ori familii, ținătoare de comuniunea casnică*, cu ajutorul conspectului aflător în protocolul adunării generale din 3/15 februarie 1863, a membrilor maioreni³², foști grăniceri, a comuniunii grănicerești din Năsăud și, în care protocol se află și pe viitor, ori ce cazuri de schimbări ce vor veni înainte; iar până atunci, să se înscrie în fruntea acestei scrisori, cu numele și co-numele, adică cu numele de botez și de familie, care se află la viață, parte cu capii de familie, parte, ca inși ajunși la etatea prescrisă de lege și, parte, cei minoreni, cu reprezentanții lor (tutori și curatori), reduși până la rădăcina lor de la 1851, în a căror proprietate se aflau și se află *vetre cu moșii grănicerești*.

II. Să se erueze³³ starea sau mărirea moșiilor foste grănicerești la anul 1851, adică la desființarea institutului de graniță, dacă va fi modru³⁴, conform urbariului vechi de sub graniță, ori pe baza operatelor cadastrale de la anul 1851, servind spre acest scop de bază, sumarul compus despre toate filerile de posesiune, din care se poate vedea mărirea fiecărei moșii de sub graniță, după măsura de jugăre, de câte 1.600 stj², compunându-se toate ramurile culturii, în suma totală a fiecărei moșii –care măsură, sau numere de jugăre, vor avea cu vetrele lor, relativ la co-proprietatea comisiei – adică, la bunurile descrise în această statorire, dreptul de co-proprietate, după părți decimale, precum e întemeiat și în codicele civil general, atât la folosința faptică, cât și cea ideală, la împărțirea veniturilor curate din aceste bunuri – conform acestui statut – dar și la greutățile neprevăzute spre susținerea acestor bunuri, vor avea de a participa tot pe baza acestei demăsurări, după mărirea posesiunii de la 1851.

³⁰ Coperte.

³¹ După arborele genealogic.

³² Majori.

³³ Descrie.

³⁴ Posibil.

III. Capii familiilor acestei comuniuni de proprietăți grănicerești, averi și drepturi, care sunt înșirate în fruntea acestui statut cu numele de botez și de familie se învoiesc între sine, obligându-se legalmente prin subscrierea acestui statut, ca părțile lor ideale la aceste bunuri de comuniune, ca co-proprietate (sic!), conform punctului II, la ori ce întâmplare sau împrejurare nefavoritoare singuraticilor familiei, din care ar urma vinderea de voie bună, ori pe altă cale, a vetrelor cu posesiunile lor, atunci dreptul de co-proprietate la aceste bunuri grănicerești, nu e iertat a-l înstrăina, vinde și ceda ci, din contră, recade³⁵ la comuniune, după uzul intrat în putere legală *de mai mulți secoli de ani*.

IV. Față noi unul cu altul, ne obligăm noi, pentru noi și pentru următorii noștri, părțile noastre ideale la aceste bunuri de comuniune, a le păstra și administra pentru noi și următorii noștri, prin comisia economică din secțiunea IV, conform § 825 și următorii din codicele civil general, în mod nedespărțit și nealienabil, pe baza acestui statut.

V. Comisia comuniunii, respectiv reprezentanța asociației grănicerești, să se îngrijească ca îndreptățiii la aceste bunuri cu averea lor proprie singuratică, prin dezechonomizare, să nu devină la sărăcie și prin aceea, ei și familiile lor să cadă spre greutate întregii asociații, cu cele de lipsă spre susținerea lor și, în cazul când atari capi de familie ori persoane singuraticice, prin deprădarea averilor lor și fapte imorale, a se pune, conform legilor în vigoare, sub curatelă.

VI. Societatea de comuniune de bunuri grănicerești, pe lângă aceea că, în tot anul odată, ar avea a se aduna și, în adunarea lor generală, a tuturor co-proprietarilor, a pretinde de la comisia economică raport detaliat, a cerceta starea lucrurilor și afacerilor, precum și alegerea membrilor, în locul celor ce s-ar mulțumi înainte de termenul prescris în instrucțiunea separată dată în această privință, revederea rațiunilor peste an, spre întregirea acestora satoriri, ori alte afaceri de economizare, iar capii de familie, a se aduna de atâtea ori, de câte ori vor fi chemați prin comisia economică spre consultare, iar concluziile ei numai atunci vor avea validitate deplină, când vor fi aduse prin voturi, de două din trei părți, a coproprietarilor de societatea aceasta.

III. După ce au urmat subscrierea acestor satoriri, în prezența a 4 bărbați de încredere aleși, președintele, conform acestor satoriri primite la punctul II, și anume, conform secțiunii IV, § 7, propune, că ar fi de lipsă a se alege comisia administratoare și economică, mai încolo, că ar fi consult a se suspenda ședința pe vreo câteva minute și a se alege o comisie, care să facă o candidare.

³⁵ Revine, se cuvine.

Ad. III. Primindu-se această propunere de concluzie, cu voturi unanime se alege comisia candidatoare, constătătoare din domnii Grigore Mihăilaș, Toader Ionașc, Macedon Grigoriță, Iacob Pop și Toader Rulean, care se retrag în o chilie³⁶ laterală, cu scopul de a face o candidațiune.

IV. Președintele face cunoscut că, comisia și-a gătit o candidațiune și tot de odată, lasă a se citi prin notarul ședinței, lista de candidațiune și propune, ca să se aleagă, dacă va fi cu puțință, cu aclamații.

Ad. IV. După o dezbatere mai îndelungată, se statorește cu voturi unanime, că lista celor candidați se primește și se alege prin aclamații, alegându-se cu majoritate de voturi absolută, de membrii comisiei administratoare și economică următorii: [...] ³⁷.

V. Iacob Prădan face întrebare și întreabă pe președinte, că despre ținerea adunării de astăzi s-a făcut cunoscut deregătorilor politice, fiindcă ținerea de adunări politice nu-i iertat³⁸ de a se ține, fără știrea și concesiunea deregătorilor politice.

Ad. V. Din partea prezidiului se face cunoscut, deși adunarea de astăzi nu-i o adunare politică sau cu alte scopuri răutăcioase, ci numai o adunare despre regularea economică, totuși are știință despre aceasta, deregătoria politică.

Fiind timpul înaintat, se declară ședința de închisă, cu acea adăugare, că protocolul acestei adunări, să se verifice și subscrie prin președintele de astăzi, notar și cei 4 bărbați de încredere”.

³⁶ Încăpere, cămăruță.

³⁷ Urmează numele celor 20 de membrii aleși.

³⁸ Nu este permisă.

IMAGINEA FEMEII ÎN ZIARUL „ECOUL” ÎNTRE ANII 1980-1985

Florina POP

„Nu poate fi nimic mai de preț pentru o femeie decât să fie mamă, decât să asigure realizarea în viață a înseși legilor naturii, de a procrea, de a asigura dezvoltarea continuă a poporului, a națiunii noastre. Nu pot exista o mândrie și o fericire mai mare pentru o familie, pentru o mamă, decât aceea de a avea și de a crește copii (...) Un popor sănătos – și fizic și intelectual, și moral – constituie condiția fundamentală fără de care nu se poate vorbi de construcția comunismului, de o societate superioară! Să facem totul ca poporul nostru (...) să fie un popor demn, sănătos, puternic, voios!”¹. Cuvintele aparțin lui Nicolae Ceaușescu și materializează ideea centrală a politicii pronataliste a României în intervalul 1965-1989.

Sedus de puterea magică a cuvintelor, regimul a folosit fără nici o ezitare presa pentru a traduce omului de rând strategiile Partidului Comunist Român, speranțele și planurile de viitor. Îndeplinind o „misiune sociologică înaltă”², presa a fost unul dintre mijloacele de propagandă intens folosite de regim, o armă de asalt utilă pentru diseminarea intențiilor regimului, pentru a fi ecoul vocii partidului în rândul maselor.

Instrument al muncii care și-a adus aportul la construirea socialismului, femeia a „slujit” comunismul cu brațele, oferindu-și forța de muncă, și cu trupurile, fiind nevoită să-și „ofere” copiii pentru crearea și consolidarea socialismului românesc, devenind, la un moment dat, mașini umane de producere a viitorilor muncitori, oamenii noi ai socialismului. Asupra imaginea femeii ne-am oprit și noi, în demersul nostru, imagine oglindită în articolele ziarului bistrițean „Ecou”, în intervalul 1980-1985.

Titluri precum „Femeia – prezență activă în viața social-politică”³, „Omagiu tovarășelor noastre de muncă”⁴, „Învățătoare în satul natal”⁵, „Mereu în fruntea zootehniștilor”⁶, „Femeile în avangarda hârniceii”⁷, „Rolul femeii în societate și grija

¹ Gail Kligman, *Politica duplicității. Controlul reproducerii în România lui Ceaușescu*, Humanitas, București, 2000, p. 147.

² *Ibidem*, p. 131.

³ „Ecou”, nr. 1473, 6 martie 1982, p. 3.

⁴ *Ibidem*, pag. 1.

⁵ *Ibidem*, nr. 1553, 17 septembrie 1983, p. 6.

⁶ *Ibidem*, nr. 1534, 7 mai 1984, p. 5.

⁷ *Ibidem*, nr. 1423, 14 martie 1981, p. 1.

acesteia față de femeie”⁸, „Noua condiție a femeii zilelor noastre”⁹, „Un nou disc al Valeriei Peter Predescu”¹⁰, „Să pui faptele înaintea vorbelor”¹¹, „Gândurile unei șefe de fermă”¹², „Unii la câmp, la cules, alții la... taifas”¹³, „Organizațiile de femei angajate plenar în activitatea obștească”¹⁴, „Conferința națională a femeilor”¹⁵ sunt doar câteva dintre materialele de presă care ne vorbesc despre cum era percepută femeia de regimul comunist – în ipostaze de mamă, soție, muncitoare pe „altarul” regimului socialist.

Articolele consultate în ziarul local, din intervalul amintit, nu fac excepție de la tiparul celor apărute în cotidienele centrale prin tonul adoptat și mesajul transmis clasei muncitoare. Materialele de presă abundă în exemple de succes ale femeii pe toate planurile, ca soție, mamă sau viitoare mamă, respectiv ca individ care, alături de bărbat, se îngrijește de bunăstarea materială a familiei. Articolele arată cum trebuie să se comporte o femeie, subliniază conduita sa socială și morală, acestea fiind de fapt un subtil control mintal al regimului asupra psihicului membrilor societății. Sub genericul „Experiența pozitivă obligă”¹⁶ presa oferea cititorului modele și povești de succes ale femeilor care s-au remarcat în toate domeniile de activitate - cadru didactic („Învățătoare în satul natal”¹⁷), medic („În slujba celor 8000 de oameni”, o prezentare a activității medicului Ana Sofronie¹⁸), artistă („Un nou disc al Valeriei Peter Predescu”¹⁹), membră de partid („Conducerea înseamnă o permanentă consultare cu colectivul”²⁰) sau simplă muncitoare („Fetele de la țesătorie”²¹).

Pe lângă sfaturi privind o alimentație corespunzătoare²², impresiile primului vot²³, în paginile ziarului „Ecoul” puteau fi citite și exemple de proastă purtare de

⁸ *Ibidem*, nr. 1426, 4 aprilie 1981, p. 2-3.

⁹ *Ibidem*, nr. 1431, 9 mai 1981, p. 4-5.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 1599, 4 august 1984, p. 6.

¹¹ *Ibidem*, nr. 1608, 6 octombrie 1984, p. 1.

¹² *Ibidem*, nr. 1665, 9 noiembrie 1985, p. 5.

¹³ *Ibidem*, nr. 1660, 5 octombrie 1985, p. 5.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 1642, 1 iunie 1985, p. 2.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 1630, 9 martie 1985, p. 1.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 1473, 6 martie 1982, p. 5.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 1553, 17 septembrie 1983, p. 6.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 1472, 3 martie, p. 2.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 1486, 5 iunie 1982, p. 6.

²⁰ *Ibidem*, nr. 1553, 17 septembrie 1983, p. 6.

²¹ Material publicat în suplimentul social-politic „Ritmuri” al ziarului „Ecoul”, nr. 1516, 30 decembrie 1982, p. 16.

²² „Ecoul”, nr. 1494, 31 iulie 1982, p. 3.

genul unei mame ce-și părăsește familia²⁴ pentru a căuta fericirea în altă parte (“O mamă își caută iubirea ... hai hui”²⁵) sau din simplul motiv că „Vrea să fie liberă!”²⁶ de orice obligații.

Presa era un instrument util pentru regimul socialist întrucât prin limbajul său colocvial reușea să se apropie ușor de oameni, iar astfel mesajul partidului ajungea cu certitudine la mase, era receptat așa cum dorea Conducătorul, pentru care presa a fost, ca și reprezentantele sexului frumos, doar un instrument pentru a-și atinge scopurile.

²³ *Ibidem*, p. 3.

²⁴ *Ibidem*, nr. 1567, 24 decembrie 1983, p. 2.

²⁵ *Ibidem*, nr. 1462, 12 decembrie 1981, p. 7.

²⁶ *Ibidem*, nr. 1431, 9 mai 1981, p. 4-5.

FUNCȚIA TURISTICĂ A TÂRGURILOR DIN JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD

prof. dr. I. BĂCA

Considerații preliminare

Târgurile reprezintă evenimente cu caracter comercial, deosebit de importante pentru viața comunităților umane, care prin implicațiile social-economice și prin gradul mare de atractivitate, au dobândit în timp și o funcție turistică, subliniată prin elemente specifice, a căror analiză constituie obiectul articolului de față.

Având o desfășurare săptămânală, lunară sau anuală, târgurile reunesc o masă mare de participanți, care sunt, pe de-o parte producători de mărfuri și negustori, iar pe de altă parte, potențiali cumpărători și vizitatori.

Apariția și menținerea târgurilor pe teritoriul ocupat astăzi de județul Bistrița-Năsăud se datorează poziției geografice a acestuia, la intersecția drumurilor comerciale dinspre Moldova, Maramureș și Transilvania. Acest fapt se resimte și în perioada actuală, întrucât la târgurile bistrițene sunt prezenți numeroși negustori, cumpărători și vizitatori din județele limitrofe.

Sub aspect cultural, târgurile reprezintă locul de întâlnire a unor mentalități și comportamente, care s-au topit de-a lungul vremii în conștiința colectivității, formând astfel, un liant spațio-temporal între generații.

Istoricul târgurilor din județul Bistrița-Năsăud

Într-o anumită perioadă istorică târgurile au constituit o primă etapă în evoluția multor orașe din România, printre care și Bistrița. Astfel, la invazia tătarilor din anul 1241, Bistrița este menționată ca târg, „*in oppido quad Nosa dictur*”¹, iar prin privilegiul al doilea, de la 1353, regina Elisabeta a Ungariei acordă orașului dreptul de a ține târg anual, care de fapt se organiza încă din anul 1349 sub formă de iarmaroc, din 27 august și până pe 7 septembrie².

Din lucrarea autobiografică a lui G. Zikeli (1880)³ se poate contura un tablou viu al activităților comerciale care animau orașul spre sfârșitul secolului al XIX-lea. În aceea

¹ Sacerdoțeanu, A., *Marea invazie tătară și sud-est europeană*, București, 1933, pag.46

² Îndrumător în Arhivele Statului. Județul Cluj, vol. II, Îndrumător arhivistic, 16, Primăria orașului Bistrița, pag.210-281, DGAS, București, 1985

³ Zikeli, G, *Autobiografie*, 1880, ANBN, pag. 14-17

perioadă, la Bistrița se țineau patru târguri: **târgul Katarina**, în luna noiembrie, și **târgul Marțea Mare**, în luna februarie, care durau două-trei zile, târgul din luna mai, care dura o săptămână, și **târgul Sf. Bartholomeu**, din august, care ținea două-trei săptămâni.

Cele mai importante erau târgurile din mai și din august. La acestea participau, pe lângă bistrițeni, țărani de pe văile Someșului și Bârgăului, cu familii și căruțe cu coviltir, comercianți de produse alimentare (prăjituri, cozonaci, turtă dulce, fructe, pepeni, etc.) și băuturi alcoolice, dotați cu mese, corturi și dughene, persoane din orașele Dej, Reghin și Târgu Mureș, negustori de diferite mărfuri (haine, rogojini, obiecte din paie, piele, blană, ceramică), circari, muzicanți ambulanți, flașnetari, etc. Activitățile de agrement erau reprezentate de ringelspiele, standuri pentru tir, jocuri de noroc, leagăne, spectacole de circ, teatru de păpuși, etc.

Târgul era împărțit în două sectoare: târg de vite și târg de mărfuri. Târgul de vite se ținea în actuala zonă Decebal și în zona Subcetate, pe atunci nelocuite, iar târgul de mărfuri se organiza în Piața Centrală (Marktplatz). Aici existau standuri pentru vânzare, corturi cu mărfuri, corturi și mese pentru produsele alimentare (bere, vin, friptură, etc.).

Atmosfera era deosebit de distractivă. Ziua se desfășurau activitățile comerciale, iar după masa și seara avea loc „*chermeza bistrițenilor*”, când localnicii și oaspeții sau vizitatorii, ieșeau în oraș pentru a servi gogoși și pentru a dansa.

Organizarea unor târguri de țară, în spațiul ocupat astăzi de județul Bistrița-Năsăud, cu participare numeroasă, se leagă de înființarea Regimentului de graniță năsăudean. S. Retegan, consideră că „*opidul Năsăud a devenit rang de opid (Marktflek) în anul 1785 și spre anul 1832 a primit dreptul de a ține două târguri pe an*”⁴. N. Șimon arată că la vremea respectivă „*sub cuvântul târg se înțelege acel târg care se ține în toată săptămâna, barem o dată (...), iar târg de țară și bulgi sunt care se țin vreodată ori de două ori pe an și durează mai multe zile*”⁵. În acest context „*în Rodna Veche, Năsăud, Borgo Prund, Monor și Ruși Munți se țineau târguri de țară și de săptămână, iar în Sângeorz și Zagra numai de săptămână*”⁶.

Valea Someșului, bogată în vite de rasă și în lemn, era o zonă propice organizării târgurilor de săptămână și mai ales a celor de țară, care erau căutate de numeroși negustori. Satele someșene aduceau spre vânzare lapte și brânză, comuna Zagra, vestită în pive,

⁴ Retegan, S., *Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Ed. Accent, Cluj-Napoca, pag.113

⁵ Din răspunsurile lui N. Șimon la chestionarele lui N. Densușianu în 1893, sursa Biblioteca Academiei Române, București-manuscrise românești, cota 4554, pag.150

⁶ Cf. ANBN, fond Administrația fondurilor grănicerești năsăudene, dosar 47, fila 41 verso

oferea pănură și țoale, din Feldru, Nepos, Rebra și Rebrîșoara se aducea lemn de foc, iar din Romuli și Parva soseau dranițe și șindrile. În timpul plutăritului pe Someș, lemnul pădurilor era adus spre vânzare cu plutele. Acestea plecau de la „haiturile” din Valea Mare și Șanț, ori de pe valea Anieșului și ajungeau la Năsăud, unde era „portul plutelor”. Aici lemnul era vândut în cantități mici, pentru că destinația finală și principală, după încărcarea sării la Dej, era orașul Szolnok de pe Tisa. Cerealele erau aduse la târguri atât din comunele grănicerești (orz, ovăz), cât și din localitățile învecinate, Chiuza, Săsarm, Mintiu, Tonciu, Blăjenii de Jos, Blăjenii de Sus, Cepari și Dumitra (grâu).

Persoanele care veneau la târgul din Năsăud cumpărau articole de fierărie, unelte de muncă specifice gospodăriilor țărănești, bumbac, baticuri, pălării, cizme, bocanci, mătăsuri, medicamente.

După desființarea Regimentului grăniceresc, reprezentanții oppidului Năsăud solicită Guvernului Transilvaniei, la 1867, dreptul de a ține al treilea târg de țară, miercurea, după sărbătoarea Sf. Bartholomeu, iar înainte de acest târg să se țină două zile târgul de vite. În anul 1920 se aprobă de către Consiliul Dirigent, un al patrulea târg de țară, structurat astfel: în zilele de 20-21 martie târg de vite, iar în ziua de 22 martie târg de mărfuri.

Tradiția târgurilor a fost menținută de-a lungul timpului și concentra numeroși participanți. Astfel, târgul de săptămână se organiza joia, iar cele patru târguri de țară (iarmaroace, bălciuri) se țineau în lunile martie, mai (**târgul Cucului**), septembrie (**târgul Nou**) și noiembrie (**târgul Sâmedrului**), pe durata a trei zile: primele două zile erau destinate târgului de vite (obor), iar ultima zi sau „ziua târgului” era rezervată mărfurilor de tot felul⁷.

M. Prahase arată că localitatea Zagra a primit la 1783 dreptul de a ține un târg săptămânal, duminica, și două târguri anuale mari. La începutul secolului XIX se puteau întâlni la Zagra negustori armeni și evrei, cu diferite mărfuri, precum și țărani din comunele învecinate care comercializau produse de origine animală (ouă, păsări)⁸.

Conform unor calendare apărute în perioada 1900-1928, pe teritoriul actual al județului Bistrița-Năsăud se organizau, la vremea respectivă, 3-5 târguri lunare pe an, în localitățile mai importante (Rodna Veche, Năsăud, Beclean, Bistrița, Teaca, Lechința,

⁷ Lupșan, S., Onofreiu, A., *Poruncile Primăriei Năsăud, 1863-1867*, Ed. Fundației George Coșbuc, Năsăud, 2006, pag.29-32, vezi și Lupșan, S., Onofreiu, A., *Districtul Năsăud, 1861-1876*, Contribuții documentare, Ed. Fundației George Coșbuc, Năsăud, 2003, pag. 41-42

⁸ Prahase, M., *Periplu istorico-toponimic. Valea Zăgrii*, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, pag. 110-111

Monor, Prundu Bârgăului), care durau 2-3 zile: 1-2 zile pentru animale și o zi pentru mărfuri, înainte sau după târgul de animale⁹.

Târgurile actuale și funcția lor turistică

În perioada actuală tradițiile comerciale se mențin, astfel că, pe întinsul județului Bistrița-Năsăud se organizează numeroase târguri (tabelul 1), care pot fi clasificate astfel:

- **după locul de desfășurare:** târguri din mediul urban și târguri din mediul rural;
- **după frecvență:** târguri săptămânale, târguri lunare, târguri trimestriale, târguri semestriale și târguri anuale;
- **după structură:** târguri de mărfuri, târguri de animale (oboare) și târguri mixte;
- **după importanță:** târguri locale (Parva, Rebra, Leșu, Maieru, Sângeorz-Băi, etc.) și târguri zonale (Bistrița, Năsăud, Beclean, Prundu Bârgăului, Lechința, Zagra);
- **după anvergură:** târguri mari și târguri mici.

Târgurile din orașele județului se organizează în funcție de tradiție și de condițiile locale. La Bistrița funcționează zilnic trei piețe: Piața Decebal, cu produse agroalimentare, Piața Independenței, cu produse agroalimentare și alte mărfuri (îmbrăcăminte, încălțăminte, etc.), și Piața Calea Moldovei, cu produse industriale (îmbrăcăminte, încălțăminte, articole de uz gospodăresc, piese auto, etc.). Cu toate acestea, ziua de marți a rămas „zi de târg”, când se înregistrează un aflus de producători, negustori și cumpărători. Târgul de animale se desfășoară a doua duminică din lună, în localitatea Viișoara.

În duminica premergătoare sărbătorilor pascale catolice și reformate, la Bistrița are loc **Târgul de Paști** (Ostermarkt), care adună negustori sași și maghiari din județele Mureș, Harghita, Sibiu, Bistrița-Năsăud, dar și români, veniți din județele Suceava, Mureș sau Bistrița-Năsăud. Cu această ocazie se comercializează mărfuri specifice, de artizanat (vase din ceramică, obiecte din lemn, articole din lână, salbe și brăie din mărgelile colorate, costume populare, obiecte împletite din trestie, coșuri împletite din lemn, ouă din lemn încrustate și colorate, artefacte decorative, etc.) și se desfășoară diferite activități cultural-distractive în aer liber (parada portului popular, muzică pentru fanfară, spectacole de dans modern, dans popular, muzică pop și rock). Evenimentul reunește numeroși vizitatori, atât localnici, cât și sosiți din județele învecinate.

⁹ *Călimdarul poporului pe anul 1913*, Ed. Tipografia poporului, XXVIII, *Călimdarul poporului pe anul 1916*, Ed. Tipografia poporului, XXXI, *Călimdarul poporului pe anul 1921*, Ed. Tipografia poporului, XXXVI, *Calendarul "Asociațiunii" pe anul 1928*, Ed. Asociațiunii, Sibiu, XVII

Tot la Bistrița, din când în când, se desfășoară **Târgul Locurilor de Muncă** (de Job-uri), organizat de Agenția Județeană pentru Ocuparea Forței de Muncă. Cu această ocazie, sunt amenajate standuri cu oferta diferitelor societăților comerciale din județul Bistrița-Năsăud, iar în oraș sosesc, din toate colțurile județului, numeroase persoane interesate de găsirea unui loc de muncă.

În orașul Năsăud ziua de târg este joia, când se desfășoară un târg mixt, de importanță zonală (Valea Sălăuței, valea superioară a Someșului Mare). La Sângeorz-Băi funcționează un târg mixt săptămânal, cu importanță locală, iar la Beclean, se desfășoară de asemenea un târg mixt săptămânal (mărfuri în apropierea parcului orășenesc, animale peste apa Someșului Mare, în zona Beclenuț), cu polarizare zonală (Valea Ilișua, Valea Zăgrii, valea mijlocie a Someșului Mare).

În mediul rural, târgurile se detașează clar în peisajul local, deoarece polarizează în ziua sau zilele respective, viața comunității. Acestea se desfășoară fie în locuri anume destinate pentru asemenea activități, fie în curtea școlilor, pe malul râurilor, în fața bisericilor, pe marginea străzilor, etc. În multe cazuri, târgurile mixte se organizează în locații diferite. Spre exemplu, la Lechința târgul de mărfuri este amplasat pe malurile pârâului, iar târgul de animale se desfășoară lângă biserică; la Rodna târgul de mărfuri se derulează lângă Sala de Nunți, iar târgul de animale este amplasat lângă Stația de epurare a apei; la Prundu Bârgăului târgul de mărfuri se organizează în piața de lângă primărie, târgul de cereale este localizat în apropierea gării, iar târgul de animale se ține la ieșirea din sat, spre Bistrița-Bârgăului; și la Sângeorz-Băi târgul se ține în trei zone: produse alimentare (legume, fructe) în sat (strada Stejarului), îmbrăcăminte, încălțăminte și mărfuri de uz gospodăresc în stațiune (strada Izvoarelor), iar animale într-un loc situat dincolo de apa Someșului Mare; la Năsăud târgul de mărfuri se ține pe străzile Someșului și Berăriei, iar târgul de animale se desfășoară în zona Tradam, peste Someș. Bineînțeles, cele mai atractive sunt târgurile de mărfuri, care concentrează numeroși vizitatori dornici de chilipiruri.

Activitățile comerciale încep în zori și țin până la orele amiezii, timp în care aflul de cumpărători și vizitatori crește. Târgurile de mărfuri cuprind: produse agroalimentare (legume, fructe, zarzavaturi, cereale, murături, ouă, lapte, brânzeturi, etc.), articole de îmbrăcăminte și încălțăminte, obiecte de uz gospodăresc și artizanat, jucării, etc. În afara acestor produse sunt prezente și standuri cu preparate culinare (mici, vată de zahăr, cozonaci, plăcinte, bere, băuturi răcoritoare, etc). La târgurile de animale se regăsesc vite, cai, oi, porci și păsări. Un loc aparte îl deține târgul de autoturisme de la Livezile, singurul de acest fel din județ.

Târgul propriu zis devine un spațiu de interferență socială și culturală, în care se schimbă idei, se asimilează mentalități și se conturează psihologia evenimentului. Întreaga localitate pulsează și îmbracă straie de sărbătoare, descoperindu-și dimensiunea atractivă. Comercianți, cumpărători, trecători și simpli vizitatori definesc latura dinamică a acestui fenomen cu rădăcini străvechi, care de-a lungul secolelor a contribuit la închegarea societății umane.

Dimensiunea turistică a târgurilor bistrițene este dată de obiectivele atractive care le caracterizează și pot fi schematizate astfel:

A) obiective principale:

1) *obiective comerciale*, care includ felurite mărfuri și animale, ce justifică de fapt, existența târgului respectiv;

2) *obiective de agrement*, reprezentate în primul rând de către mulțimea de persoane care participă la târg, la care se adaugă, mai ales în cazul târgurilor semestriale și anuale, ringelspiele, trenulețe, standuri pentru tir, mașinuțe electrice (Lechința, Chiochiș), spectacole în aer liber (Zagra, Chiochiș, Lechința) etc.

B) obiective secundare:

1) *obiective naturale*, cum ar fi cadrul natural al localității respective, reprezentat prin forme de relief, unități acvatice (pâraie, râuri, lacuri), formațiuni vegetale (păduri, pășuni, fânețe), parcuri;

2) *obiective culturale*, reprezentate de biserici, monumente, arhitectura rurală sau urbană, muzee, manifestări cu caracter religios, instituții (școli, primării etc.);

3) *obiective social-economice*, constituite din magazine, unități de alimentație publică etc.

După ce am stabilit elementele materiale care definesc latura turistică a târgurilor, trebuie să facem în acest context, anumite precizări legate de participanții la actul turistic. Cine sunt turiștii?

Negustorii și cumpărătorii nu pot fi numiți turiști. Aceștia participă la târg din rațiuni pur economice. Prin urmare, turiștii din cadrul târgurilor sunt acele persoane care se află acolo în scop de relaxare și pentru a valorifica în plan cultural-educativ evenimentul respectiv, fără a avea în mod expres responsabilități comerciale (să vândă sau să cumpere diferite mărfuri). Dar asta nu înseamnă că aceste persoane nu pot cumpăra anumite produse, pe care le consideră utile sau care au valoare de suvenir.

Odată clarificată această noțiune, se pune problema originii fluxurilor de turiști. Se pot distinge astfel:

-turiști interni, din localitatea care găzduiește târgul;

-**turiști externi**, din localitățile învecinate, de pe întinsul județului și chiar din județele limitrofe (Suceava, Mureș, Cluj, Sălaj, Maramureș).

Cele mai consistente fluxuri turistice se înregistrează la târgurile organizate sâmbăta și duminica, precum și la târgurile semestriale sau anuale, iar ponderea cea mai mare o au turiștii localnici și din zonele vecine. Spre exemplu, la târgul de la Prundu Bârgăului se remarcă turiști din toate localitățile văii Bârgăului, dar și din văile limitrofe (valea Budacului) sau din depresiunea Dornelor (Poiana Stampei, Coșna); la târgurile din Rodna, Maieru, Feldru sau Năsăud se întâlnesc turiști de pe valea superioară a Someșului Mare, dar și din Bistrița sau Beclean.

Prin caracteristicile lor comerciale și prin intermediul obiectivelor atractive specifice, târgurile determină conturarea anumitor tipuri de activități turistice, după cum urmează:

a) **turismul de relaxare**, în care sunt antrenați majoritatea vizitatorilor;

b) **turismul de shopping**, practicat de către participanții care pe lângă activitățile de relaxare doresc să cumpere anumite produse din târg, mai ales obiecte de artizanat, jucării sau articole vestimentare;

c) **turismul cultural-educativ și tematic**, care presupune valorificarea obiectivelor de profil din cadrul localității respective, dar și informarea în legătură cu organizarea, desfășurarea și structura târgului în cauză.

Concluzii

Târgurile organizate în cadrul județului Bistrița-Năsăud, atrag prin dinamismul și structura lor numeroși vizitatori, constituind astfel, importante obiective turistice. De secole, aceste evenimente mențin tradiția, sub aspect comercial, social și cultural, reprezentând repere importante în conștiința comunităților umane din această zonă.

Stabilind legături între oameni, târgurile constituie un liant spațio-temporal foarte puternic, iar prin turism, fenomenologia acestora tinde să se amplifice, fapt care se va răsfrânge benefic asupra localităților respective. Fluxurile de vizitatori vor determina reabilitarea căilor de comunicație, îmbunătățirea serviciilor și extinderea unităților de alimentație publică (magazine, baruri, pizzerii, restaurante, etc.), amenajarea unor ateliere de creație meșteșugărească pe durata târgului (olărit, pielărie, obiecte din lemn, etc.), diversificarea activităților de agrement (jocuri mecanice, închirieri de biciclete, scutere și atv-uri, spectacole, etc.)

Având o organizare și o desfășurare spontană, activitățile turistice determinate de către târguri reprezintă o **formă alternativă de turism**, care valorifică, într-o anumită

măsură, resursele social-economice și culturale ale județului Bistrița-Năsăud, oferind un *produs turistic de tip eveniment*.

Tabel 1 Târgurile din județul Bistrița-Năsăud¹⁰

Nr. crt.	Localitatea	Tipul de târg, data și ziua organizării			Observații
		Târg săptămânal	Târg lunar	Târg anual	
1	Bistrița	Marți	A doua duminică din lună		La Viișoara târg de animale a doua duminică din lună
2	Beclean	Miercuri			Târg mixt
3	Năsăud	Joi			Târg mixt
4	Sângeorz Băi	Vineri			Târg mixt
5	Budacu de Jos		Prima duminică a fiecărei luni		Târg mixt
6	Budești	Luni			Târg mixt
7	Chiochiș		Ultima duminică a fiecărei luni		Târg mixt
8	Feldru	Marți	Prima zi de marți din lună		Târg mixt
9	Herina		Ultima duminică a fiecărei luni		Târg mixt (Pe Hagău)
10	Ilva Mare	Luni			Târg mixt
11	Jelna		A treia duminică din lună		Târg mixt
12	Lechința	Joi	Prima joi din lună	20-21 IX	Târg mixt săptămânal Târg mixt anual

¹⁰ După *Calendarul piețelor, târgurilor și oboarelor din județul Bistrița-Năsăud*, Consiliul Județean Bistrița-Năsăud, 2003, cu modificări

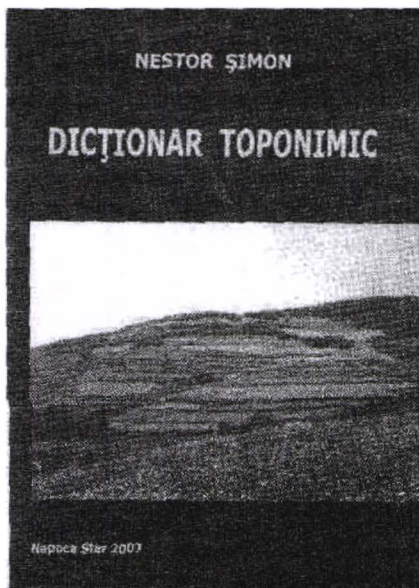
13	Leșu	Duminică			Târg mixt
14	Livezile	Vineri			Duminica târg de mașini
15	Maieru	Duminică			Târg de mărfuri
16	Matei		Prima duminică din lună		Târg mixt
17	Mărișelu-Domnești		A treia duminică din lună		Târg mixt
18	Miceștii de Câmpie		În data de 5 a fiecărei luni		Târg mixt
19	Monor	Sâmbătă	A doua sâmbătă din lună		Târg mixt
20	Milaș	Vineri			Târg mixt
21	Parva	Duminică			Târg mixt
22	Petru Rareș	Joi	Ultima duminică din lună		Târg mixt
23	Prundu Bârgăului	Sâmbătă			Târg mixt
24	Rebra	Duminică			Târg mixt
25	Rodna	Sâmbătă			Târg mixt
26	Sânmiхайu de Câmpie		În data de 25 a fiecărei luni		Târg mixt
27	Spermezeu	Luni			Târg mixt
29	Șieu	Miercuri	Prima zi de miercuri din lună		Târg mixt
30	Șintereag			20.VII	Târg mixt
31	Telciu	Duminică	În fiecare sâmbătă din lună		Târg mixt

32	Teaca	Luni			Târg mixt
33	Târlișua	Sâmbătă			Târg mixt
34	Urmeniș		În fiecare marți din lună		Târg mixt
35	Zagra			21.V, 26.X	Târg mixt

XI. RECENZII

NESTOR ȘIMON ȘI AL SĂU „DICȚIONAR TOPONIMIC”

Victor ȘTIR

Între zestrea manuscriselor rămase de la cărturarul Nestor Șimon este de notorietate „Dicționarul toponimic”, recent apărut sub egida Complexului Muzeal Județean Bistrița-Năsăud, la Editura Napoca Star din Cluj-Napoca. După cum este evidențiat pe contrapagina foii de titlu, volumul este îngrijit de Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu și Mircea Prahase, editorul lucrării. Stabilirea filologică a textelor, notele și comentariile lingvistice aparțin lui Mircea Prahase, cel care a avut răbdarea sisifică a descifrării manuscrisului prins în uitarea a peste o sută de ani poate, a transcrierii lui de mână (peste 1100 pagini) pentru a fi apoi trecut în calculator. Nestor Șimon (1862-1915), absolvent al

Facultății de Drept din Cluj la 1887 și apoi doctor, s-a stabilit la Năsăud, unde a muncit enorm, meritând portretul „de salvator și depozitar al documentelor despre istoria zonei grănicerești”, după cum scrie Adrian Onofreiu în excelentul studiul prefațator al volumului, „Nestor Șimon – Personalitate enciclopedică pe nedrept uitată”.

Calitatea lucrării este asigurată de acribia filologului Mircea Prahase, care a păstrat forma originală a lucrării la nivelul grafiei, dându-ne de atâtea ori posibilitatea să gustăm azi frumusețea, suculența limbii române din secolul al XIX-lea. În „Nota editorului”, Mircea Prahase scrie caracterizând lucrarea: „Departe de a fi o lucrare pur științifică, opera lui N. Șimon este un document, un act de pionierat care atestă preocupările diversificate și cu rezultate notabile ale învățaților năsăudeni din veacul trecut, un rezultat al strădaniilor acestora de a pune în valoare dovezi ale existenței românești pe aceste meleaguri, inclusiv de a decipta frumuseți metaforice...”

Restituirea manuscrisului remarcabil, rod al eforturilor unuia dintre cei mai străluciți cărturari năsăudeni, înseamnă o sărbătoare culturală pentru zona noastră și un act de justiție al timpului față de cărturarul neîndreptățit încă din timpul vieții.

VASILE TUTULA – O CONTRIBUȚIE SEMNIFICATIVĂ LA DEZVOLTAREA ISTORIOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

Eugen PRODAN-MĂCIUCĂ

Un imperiu apus și armata vremii sale

În ziua de 28 mai 2002, în amfiteatrul „Vasile Bogrea” al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, redactorul-șef al periodicului „Scutul Patriei”, colonelul Vasile Tutula și-a susținut public teza de doctorat, intitulată *„Organizarea militară a Principatului Transilvaniei în perioada 1691-1774.”* Conducătorul științific al lucrării, profesorul universitar doctor Nicolae EDROIU, membru corespondent al Academiei Române, a apreciat *„caracterul în mare parte inedit al acestui demers științific, precum și contribuția semnificativă pe care autorul și-a adus-o la dezvoltarea istoriografiei noastre, la elucidarea unui segment important din istoria militară a Principatului Transilvaniei pentru perioada 1691-1774.”*

Este o lucrare de mare interes științific, cu caracter pluridisciplinar, ce acoperă și rezolvă o „pată albă” din istoria zbuciumatei Transilvanii, mai puțin cunoscută publicului larg, dar și profesorilor de istorie.

Ungaria, țara nimănui

Catastrofa Ungariei din 1526 de la Mohács a făcut din aceasta „o țară a nimănui” la porțile Vienei și totodată un câmp de bătălie pentru lupta dintre Habsburgi și Otomani, luptă permanentă în care balanța istoriei a înclinat când într-o parte, când în cealaltă. După retragerea temporară a turcilor, luptele pentru putere din Ungaria au condus la compromiterea definitivă a ideii de stat maghiar și la împărțirea în trei a bazinului carpatic. În acest timp Transilvania continua să existe sub conducerea croatului Georgius Utjesenic Martmuzzi, luptele pentru delimitarea dintre Ungaria regalo-habsburgică și teritoriul de sub stăpânire otomană nu au dus la nicio întorsătură favorabilă reunificării Ungariei și nici pentru acapărarea Transilvaniei.

Ungaria decăzuse de acum în asemenea stare, încât lady Mary Wortley Montagu, soția ministrului plenipotențiar britanic pe lângă Înalta Poartă, îi scria la 16 ianuarie 1717 unei prietene din Viena: „Prințul Eugen a fost așa de amabil, încât mi-a spus totul, spre a mă convinge să aștept să se dezghețe Dunărea și să călătoresc comod pe apă. El m-a asigurat că în Ungaria casele nu te apără nici măcar de o vremeală obișnuită și că de la Buda până la Esseg ar trebui să călătoresc timp de trei sau patru

zile fără să întâlnesc o casă, prin niște câmpii pustii, înzăpezite, unde frigul este așa de cumplit, încât pe mulți i-a ucis. Mărturisesc că aceste grozăvii au făcut o impresie profundă asupra sufletului meu ...”. În același timp, sub stăpânirea unor principii unguri, înscăunați de sultan sau confirmați de el, principatul Transilvaniei a fost, fără îndoială, o trambulină pentru strategia de politică internațională a Imperiului Otoman, dar și mi bastion al dublei rezistențe împotriva Habsburgilor și a Contrareformei impuse de către Casa de Habsburg.

Curtea de la Viena începe cu anul 1697 o amplă campanie de recatolicizare a Transilvaniei, încercând în zadar să-i scape pe sași de luteranism, iar pe români să-i treacă la greco-catolici, adică „uniții” cu Biserica Romei. Numai că înțelepciunea episcopului Paul Atanasie de la Alba Iulia nu a putut fi înșelată. Acesta a acceptat unirea religioasă cu Roma, de refacere a drumului în scurt, căci și românii ortodocși se trag tot de la Roma, pe via Constantinopol. Nu noi suntem vinovați de marea schismă din 1054. Dar vlădica Atanasie a pus o clauză ce rezistă și astăzi: „Noi, românii din Ardeal, vrem să facem Unirea cu Roma, dar sărbătorile creștine le vrem împreună cu frații noștri de la est și sud de Carpați” (s.n.). Adică cu frații noștri din Moldova, Muntenia și Oltenia. Astfel a spus vlădica Atanasie: „Nu acceptăm nicecum!” Și așa a fost! Românismul și românii nu au putut fi ruși în două și nici nu vor putea fi vreodată. Deci Ardealul a avut un vlădică curajos, chiar dacă a fost afurisit de Exarhul Plaiurilor de la Târgoviște... chiar dacă Esztergom-ul a încercat în mod neîntemeiat și incorect să-i păstorească, adică să-i subordoneze bisericii calvine (reformate) ungare, în câteva perioade istorice.

Habsburgii preiau inițiativa

Autorul prezintă pe larg pentru prima oară situația și condițiile în care se afla Transilvania, Dieta, principele Apafi I și Guberniul între anii 1683-1686, când acestora le era greu să se orienteze în abilele țesături diplomatice sub presiunea trupelor habsburgice, care în toamna anului 1685 se aflau dislocate în zona Oradiei, Satu-Mare și Maramureș gata pentru luptă și pentru o intervenție în forță. Acestea au ocupat Transilvania, iar pe câmpia Turnișorului lângă Sibiu înving oastea transilvană, în condițiile în care principele Mihail Apafi I, elita nobiliară și membrii Dietei se închid în cetate spre a se salva din fața trupelor comandate de generalul Friederich Scherffenberg. Analizând lucrarea „*Documentele Dietei Transilvaniei*” (Erdely Orszaggylesi Emlekek), volumele XVIII-XXI sub semnătura lui Szilagy Sandor 1895-1899, colonelul Vasile Tutula face o radiografie a stării de lucruri ce au existat în

principat – până către finele secolului XVII: măsurile diplomatice întreprinse de habsburgi pentru ocuparea Transilvamei și comportamentul unor generali și ofițeri superiori, strângerea contribuțiilor militare pentru armata de ocupație, evoluția raporturilor militare și diplomatice dintre Viena și Sibiu, precum și condițiile puse de generalii Friederich Scherffenberg și Antonio Caraffa pentru supunerea treptată a țării prin cererea repetată a predării cetăților mai importante. Beneficiind de o serie de date puțin valorificate în istoriografia românească, autorul analizează „eforturile financiare” făcute de principele Transilvaniei, Mihail Apafi I, pentru ca generalii austrieci și trupele lor din subordine să părăsească Transilvania în condițiile în care în perioada domniei acestui principe Transilvania devenise un stat vasal înaltei Porți. Participarea principelui transilvan cu trupe sub zidurile vieneze avea să creeze o situație dificilă pentru principat, el atrăgându-și o serie de dușmani.

Astfel, regele Sobieski al Poloniei ridică pretenții de stăpânire asupra Moldovei și Transilvaniei. În plus, susținerea războiului curuților de către Principatul transilvan a avut consecințe negative asupra situației politico-militare din zonă, în situația în care trupele imperiale habsburgice au preluat inițiativa strategică asupra otomanilor. Pe fondul acestei situații nefavorabile, contele Mihail Teleki, cancelarul Transilvaniei, a încheiat la 14 aprilie 1685, la Cârtișoara, lângă Făgăraș, o convenție secretă prin care se angaja să sprijine războiul antiotoman, să alăture oștile transilvane la cele imperiale, iar apoi să treacă împreună la cucerirea Țării Românești.

Principatul Transilvaniei. a fost supus în cele două etape de ocupare militară noiembrie 1685-august 1686; septembrie-octombrie 1687, la mari eforturi financiare și materiale pentru întreținerea trupelor imperiale (aproximativ 100.000 de ostași). După victoria răsunătoare de la Mohács (12 august 1687), obținută de către generalul duce Carol de Lotharingia împotriva turcilor, trupele conduse de către acesta se îndreaptă spre iarnat în Partium, la Debrețin, Oradea, Baia-Mare, Satu-Mare și în întreg Maramureșul, fără niciun fel de încuviințare din partea Dietei Transilvane (cf. Szilagyi Sandor). Carol de Lotharingia este somat de principele Apafi să evacueze Transilvania pentru că aceste teritorii aparțin Transilvaniei și nu Ungariei. Folosind documente inedite și editate din surse maghiare și germane, colonelul dr. Vasile Tutula rezolvă și clarifică aspecte cum ar fi zonele de dislocare a trupelor imperiale și pătrunderea acestora în perioada 1685-1686 în Transilvania, acțiunile întreprinse de generalii austrieci pentru supunerea totală a Transilvaniei, stabilirea pentru fiecare an în parte a acțiunilor militare desfășurate din ordinul împăratului Leopold I împotriva turcilor.

Putere imensă, slăbiciune pe măsură

Într-o Europă dominată de absolutismul monarhic strălucitor al Franței, în care începe să se afirme Prusia și să iasă din izolare Rusia lui Petru I, monarhia austriacă deține o putere teritorială imensă, însă ascunde o slăbiciune fundamentală: caracterul multinațional al imperiului și lipsa de unitate și coeziune. Paradoxal, dar adevărat, administrația și armata austriacă simt considerate ca fiind cele mai bine organizate și moderne. Colonelul dr. Vasile Tutula scoate în evidență acest fapt, explicând în extenso și analizând implicarea Curții de la Viena în desființarea instituțiilor tradiționale specifice evului mediu transilvănean: Consiliul Princiar și Cancelaria Transilvaniei, ambele în strânsă corelație cu unele obligații militare pe care le dețineau. Sunt abordate cu o complexitate de informații instituțiile militare paralele din Transilvania începând cu clauzele de ordin militar și administrativ din Diploma Leopoldină (4 decembrie 1691) și până la Pacea de la Passarowitz (1718) ce influențează situația politico-militară din Țările Române și intrarea în sfera de dominație a Habsburgilor, a Banatului și Olteniei.

Utilizând documente editate și de arhivă, sunt prezentați pentru prima dată comandanții Armatei Transilvaniei, comandanți ai armatei rakociene și dislocarea armatei imperiale în Transilvania (1687-1711). Pacea de la Passarowitz (1718) este tratată în strânsă corelație și interdependență cu influența și consecințele războiului Nordic (1700-1721); desfășurarea răscoalei curuților de sub conducerea lui Francisc Rakoczi al II-lea (1703-1711); războiul de succesiune la tronul Spaniei (1701-1713); războiul turco-moldo-rus din 1711; războiul turco-venețian în disputa pentru Moreea și cetățile de la Marea Adriatică (1715-1718). De asemenea, sunt prezentate pe larg clauzele teritoriale și urmările tratatelor de pace de la Karlowitz (1699) și Passarowitz (1718), când Banatul și Oltenia au intrat în componența Imperiului Habsburgic, fiind delimitate granițele teritoriale ale Transilvaniei și Olteniei cu Țara Românească.

Referitor la Banat și Oltenia ni se înfățișează date și aspecte istorico-militare inedite despre structurile militare existente. Astfel, în Banatul imperial funcționau Cancelaria militară de campanie (*Feldkriegskanzlei*), Comisarul Suprem de Război (*Oberkriegscommissarios*), inginerul topograf și administratorul cazărnilor (*Kasernenverwalter*). În Oltenia habsburgii au desființat structurile autohtone pe care le-au înlocuit cu Directorul Suprem al Olteniei și locțiitorul acestuia. Organizarea militară în aceste două provincii românești a avut implicații directe asupra organizării militare a Principatului Transilvaniei, deoarece Comandamentul General al Armatei Ce-

zaro-Crăiești de la Sibiu răspundea și controla întreaga activitate militară și administrativă din Oltenia.

De asemenea, Comandamentul ținea o strânsă legătură cu Comandamentul General al Armatei Imperiale din Banat cooperând, începând cu 1717, în pregătirea și participarea la activități militare comune. Au fost descrise în acest sens acțiunile de luptă comune, desfășurate de către cele două comandamente din Transilvania și Banat în 1717, pentru a se preveni reinstalarea pe tronul Transilvaniei a principelui Francisc Rakoczi al II-lea.

Colonelul dr. Vasile Tutula a încercat să realizeze și o etapizare a acțiunilor și operațiunilor militare în timpul războaielor curuților (1703-1711), acestea fiind tratate pe ani, bătălii și lupte. Fiecare campanie militară este analizată prin prisma concluziilor și învățămintelor de ordin militar, într-o sinteză pentru fiecare an de operațiuni militare. Folosind documente editate și de arhivă, colonelul dr. Vasile Tutula prezintă organizarea unităților de pedestrași, regimentelor și oștilor câmpenești ale curuților, haiducilor români, escadronului de cavalerie, subunităților de curte, unităților de lefegii, cetelor de haiduci, artilerie, dotarea cu armament și muniții, inclusiv organizarea logistică, asigurarea de alimente și asigurarea medicală.

Principalele reforme militare

„Istoria militară, în general, și problemele organizării militare a Principatului Transilvaniei în special, consideră colonelul dr. Vasile Tutula *„mi pot fi înțelese și tratate decât în strânsă legătură cu evoluția și reformele militare care au avut loc în Imperiul Habsburgic în această perioadă: reformele lui Haugwitz și Kaunitz.”* Înainte de a aminti de Haugwitz și Kaunitz, trebuie menționată importanța Consiliului Aulic de Război, înființat în 1556 la Viena și rolul pe care l-a avut acesta în dezvoltarea și modernizarea structurilor militare ale Imperiului. Etapele de dezvoltare și organizare a regimentelor planificate de acesta, grupate în funcție de modificările aduse la statele de organizare la pace (*im Frieden*), cât și la război (*im Kriege*) au condus la cele mai moderne unități ale Europei acelor timpuri. În primul rând, rigoarea planificării militare de atunci i-ar face invidioși pe mulți dintre comandanții vremurilor noastre.

Teza de doctorat a colonelului Vasile Tutula, nu demult publicată, redă aspecte concrete ale sistemului de război austriac și date foarte precise despre organizarea și dotarea pentru luptă a infanteriei și cavaleriei, normele de echipare din anul 1720 ale infanteriștilor, apariția și folosirea baionetei în lupta corp la corp, comenzile și modul de acțiune stabilit prin regulamente ș.a. Ponderea însemnată a reformelor o reprezintă

perioada lui Haugwitz (1741-1749) și Kaunitz (1761-1766). Datorită acestor teoreticieni militari s-a revizuit în întregime activitatea armatei și un lucru important pentru acea perioadă a fost redusă puterea civililor din armată și a crescut puterea militarilor de carieră, a generalilor și ofițerilor superiori, ceea ce a permis o regenerare și o perfecționare a sistemului de război austriac. Aceasta a determinat, ca în timpul domniei Mariei Tereza (1740-1780) și a lui Iosif al II-lea (1780-1790), Imperiul Habsburgic să fie una dintre cele mai mari și puternice puteri militare ale Europei.

Românii și granița militară transilvană

După participarea transilvănenilor la războiul de succesiune la tronul Austriei (1740-1748), la un interval de aproape 15 ani se înființează granița militară transilvană. Acest fapt avea să conducă la modificarea unor stări de lucruri sub toate aspectele: sociale, economice și demografice. Autorul volumului prezintă și cauzele și efectele negative ale militarizării cu forța a populației românești și secuiești, care au culminat cu revolta și martirajul de la Salva (10 mai 1763; 12 noiembrie 1763) și cu masacrul de la Siculeni (6/7 ianuarie 1764), datorate comportamentului dur și măsurilor coercitive luate de generalul Adolf Nicolas Buccow, dar și lipsei de orientare și nesăbuiinței comandanților, ofițerilor și subofițerilor celor două regimente habsburgice („Okellian” și „Trautmannstorf”), soldate cu sute de morți și răniți din rândul populației civile secuiești, fără posibilități de apărare. Colonelul dr. Tutula analizează și prezintă Statutul grăniceresc, datat din 12 noiembrie 1766 și date din fișele de arhivă ale celor 6 regimente publicate de istoricul militar austriac, locotenent-colonelul Alphonse Wrede, după Arhivele de Război din Viena, cunoscute și uzitate foarte puțin în istoriografia militară românească despre aceste unități, date care necesită atenție, având în vedere că nășăudenii (cele 44 de comune grănicerești) în aceste regimente au participat în calitate de infanteriști la circa 20 de campanii militare și peste 130 de bătălii și lupte pe aproape toate fronturile Europei în cei peste 89 de ani de existență.

Lucrarea este finalizată cu un set amplu de concluzii, din care, cum menționa academicianul Nicolae Edroiu, se desprinde caracterul inedit în cea mai mare parte a lucrării „*situându-se în consens cu istoricii români – după cum apreciau și ceilalți membri ai comisiei –, dar și cu cei străini, valorificând un număr apreciabil de lucrări generale și speciale, un bogat fond de arhivă, autorul trebuie să fie conștient că vor trebui întreprinse noi investigații, abordări critice și comparative, traduceri din limbile străine, pentru a spori valențele cercetării istoriei în domeniul respectiv.*”

Volumul, format B5, cuprinde: 36 anexe (text), 38 de scheme documentare (hărți, planșe, planuri de cetăți etc.) dintre care 19 color și 19 alb-negru. Sunt incluse 120 de ilustrații, din care 93 alb-negru și 27 color, cele mai impresionante fiind uniformele de gală și ținutele generalilor și ofițerilor pe diferite arme și specialități militare.

Această carte, de o ținută științifică deosebită, merită a sta ca instrument de cercetare științifică pentru scrierea altor lucrări și este un instrument de lucru pentru studenții de la facultățile de istorie, profesorii de istorie, specialiștii civili. Este o lucrare în care se vede dăruirea unui ofițer superior, a unui specialist militar, absolvent al Academiei de Înalte Studii Militare, apoi absolvent al Facultății de Istorie și Filosofie a Universității din București (promoția 1993), iar în 2002 – doctor în istorie al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.

Felicit autorul pentru această întreprindere istorică de excepție!

ISSN 1582-4667